

Holy Bible

Aionian Edition®

Kilaangi
Rangi Bible

AionianBible.org
The world's first Holy Bible untranslation
100% free to copy and print
also known as "The Purple Bible"

Holy Bible Aionian Edition ®

Kilaangi

Rangi Bible

Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0 International, 2018-2025

Source text: eBible.org

Source version: 5/7/2025

Source copyright: Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0

Wycliffe Bible Translators, 2023

Formatted by Speedata Publisher 5.1.7 (Pro) on 6/1/2025

100% Free to Copy and Print

TOR Anonymously

<https://AionianBible.org>

Published by Nainoia Inc, <https://Nainoia-Inc.signedon.net>

All profits are given to <https://CoolCup.org>

We pray for a modern Creative Commons translation in every language
Translator resources at <https://AionianBible.org/Third-Party-Publisher-Resources>

Report content and format concerns to Nainoia Inc

Volunteer help is welcome and appreciated!

Celebrate Jesus Christ's victory of grace!

Preface

Kilaangi at AionianBible.org/Preface

The *Holy Bible Aionian Edition* ® is the world's first Bible *un-translation*! What is an *un-translation*? Bibles are translated into each of our languages from the original Hebrew, Aramaic, and Koine Greek. Occasionally, the best word translation cannot be found and these words are transliterated letter by letter. Four well known transliterations are *Christ*, *baptism*, *angel*, and *apostle*. The meaning is then preserved more accurately through context and a dictionary. The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven additional Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies.

The first three words are *aiōn*, *aiōnios*, and *aīdios*, typically translated as *eternal* and also *world* or *eon*. The Aionian Bible is named after an alternative spelling of *aiōnios*. Consider that researchers question if *aiōn* and *aiōnios* actually mean *eternal*. Translating *aiōn* as *eternal* in Matthew 28:20 makes no sense, as all agree. The Greek word for *eternal* is *aīdios*, used in Romans 1:20 about God and in Jude 6 about demon imprisonment. Yet what about *aiōnios* in John 3:16? Certainly we do not question whether salvation is eternal! However, *aiōnios* means something much more wonderful than infinite time! Ancient Greeks used *aiōn* to mean *eon* or *age*. They also used the adjective *aiōnios* to mean *entirety*, such as *complete* or even *consummate*, but never infinite time. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs. So *aiōnios* is the perfect description of God's Word which has *everything* we need for life and godliness! And the *aiōnios* life promised in John 3:16 is not simply a ticket to eternal life in the future, but the invitation through faith to the *consummate* life beginning now!

The next seven words are *Sheol*, *Hadēs*, *Geenna*, *Tartaroō*, *Abyssos*, and *Limnē Pyr*. These words are often translated as *Hell*, the place of eternal punishment. However, *Hell* is ill-defined when compared with the Hebrew and Greek. For example, *Sheol* is the abode of deceased believers and unbelievers and should never be translated as *Hell*. *Hadēs* is a temporary place of punishment, Revelation 20:13-14. *Geenna* is the Valley of Hinnom, Jerusalem's refuse dump, a temporal judgment for sin. *Tartaroō* is a prison for demons, mentioned once in 2 Peter 2:4. *Abyssos* is a temporary prison for the Beast and Satan. Translators are also inconsistent because *Hell* is used by the King James Version 54 times, the New International Version 14 times, and the World English Bible zero times. Finally, *Limnē Pyr* is the Lake of Fire, yet Matthew 25:41 explains that these fires are prepared for the Devil and his angels. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The eleventh word, *eleēsē*, reveals the grand conclusion of grace in Romans 11:32. Please understand these eleven words. The original translation is unaltered and a highlighted note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. To help parallel study and Strong's Concordance use, apocryphal text is removed and most variant verse numbering is mapped to the English standard. We thank our sources at eBible.org, Crosswire.org, unbound.Biola.edu, Bible4u.net, and NHEB.net. The Aionian Bible is copyrighted with creativecommons.org/licenses/by/4.0, allowing 100% freedom to copy and print, if respecting source copyrights. Check the Reader's Guide and read at AionianBible.org, with Android, and with TOR network. Why purple? King Jesus' Word is royal and purple is the color of royalty! All profits are given to CoolCup.org.

History

Kilaangi at AionianBible.org/History

06/21/75 - Two boys, P. and J., wonder if Jesus saves all and pray.
04/15/85 - Aionian Bible conceived as B. and J. pray.
12/18/13 - Aionian Bible announced as J. and J. pray.
06/21/15 - Aionian Bible birthed as G. and J. pray.
01/11/16 - AionianBible.org domain registered.
06/21/16 - 30 translations available in 12 languages.
12/07/16 - Nainoia Inc established as non-profit corporation.
01/01/17 - Creative Commons Attribution No Derivatives 4.0 license added.
01/16/17 - Aionian Bible Google Play Store App published.
07/01/17 - 'The Purple Bible' nickname begins.
07/30/17 - 42 translations now available in 22 languages.
02/01/18 - Holy Bible Aionian Edition® trademark registered.
03/06/18 - Aionian Bibles available in print at Amazon.com.
09/15/18 - Aionian Bible dedicated as J. and J. pray again.
10/20/18 - 70 translations now available in 33 languages.
11/17/18 - 104 translations now available in 57 languages.
03/24/19 - 135 translations now available in 67 languages.
10/28/19 - Aionian Bible nursed as another J. and J. pray.
10/31/19 - 174 translations now available in 74 languages.
02/22/20 - Aionian Bibles available in print at Lulu.com.
05/25/20 - Illustrations by Gustave Doré, La Grande Bible de Tours, Felix Just.
08/29/20 - Aionian Bibles now available in ePub format.
12/01/20 - Right to left and Hindic languages now available in PDF format.
03/31/21 - 214 translations now available in 99 languages.
11/17/21 - Aionian Bible Branded Leather Bible Covers now available.
12/20/21 - Social media presence on Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube, etc.
01/01/22 - 216 translations now available in 99 languages.
01/09/22 - StudyPack resources for Bible translation study.
01/23/22 - Volunteers celebrate with pie and prayer.
02/14/22 - Strong's Concordance from Open Scriptures and STEP Bible.
02/14/23 - Aionian Bible published on the TOR Network.
12/04/23 - Eleēse added to the Aionian Glossary.
02/04/24 - 352 translations now available in 142 languages.
05/01/24 - 370 translations now available in 164 languages.
08/05/24 - 378 translations now available in 165 languages.
08/18/24 - Creative Commons Attribution 4.0 International, if source allows.
10/20/24 - Gospel Primer handout format.
11/24/24 - Progressive Web Application off-line format.
01/28/25 - All profits are given to CoolCup.org.
03/12/25 - 382 translations now available in 166 languages.
05/04/25 - 393 translations now available in 175 languages.
05/27/25 - 462 translations now available in 229 languages.

Table of Contents

NEW TESTAMENT

Matáayo	11
Maáriki	104
Lúka	163
Yooháani	267
Mirimo ya Vatumwi	344
Varúumi	449
1 Vakoríinto	493
2 Vakoríinto	536
Vagalatía	564
Vaeféeso	580
Vafilípi	595
Vakolosáai	606
1 Vatesaloníike	616
2 Vatesaloníike	625
1 Timotéeo	630
2 Timotéeo	642
Tíito	650
Filemóoni	655
Vaeburanía	658
Yaakúupu	692
1 Peéteri	703
2 Peéteri	715
1 Yooháani	723
2 Yooháani	734
3 Yooháani	736
Yúuda	738
Wiivariyuli	742

APPENDIX

Reader's Guide

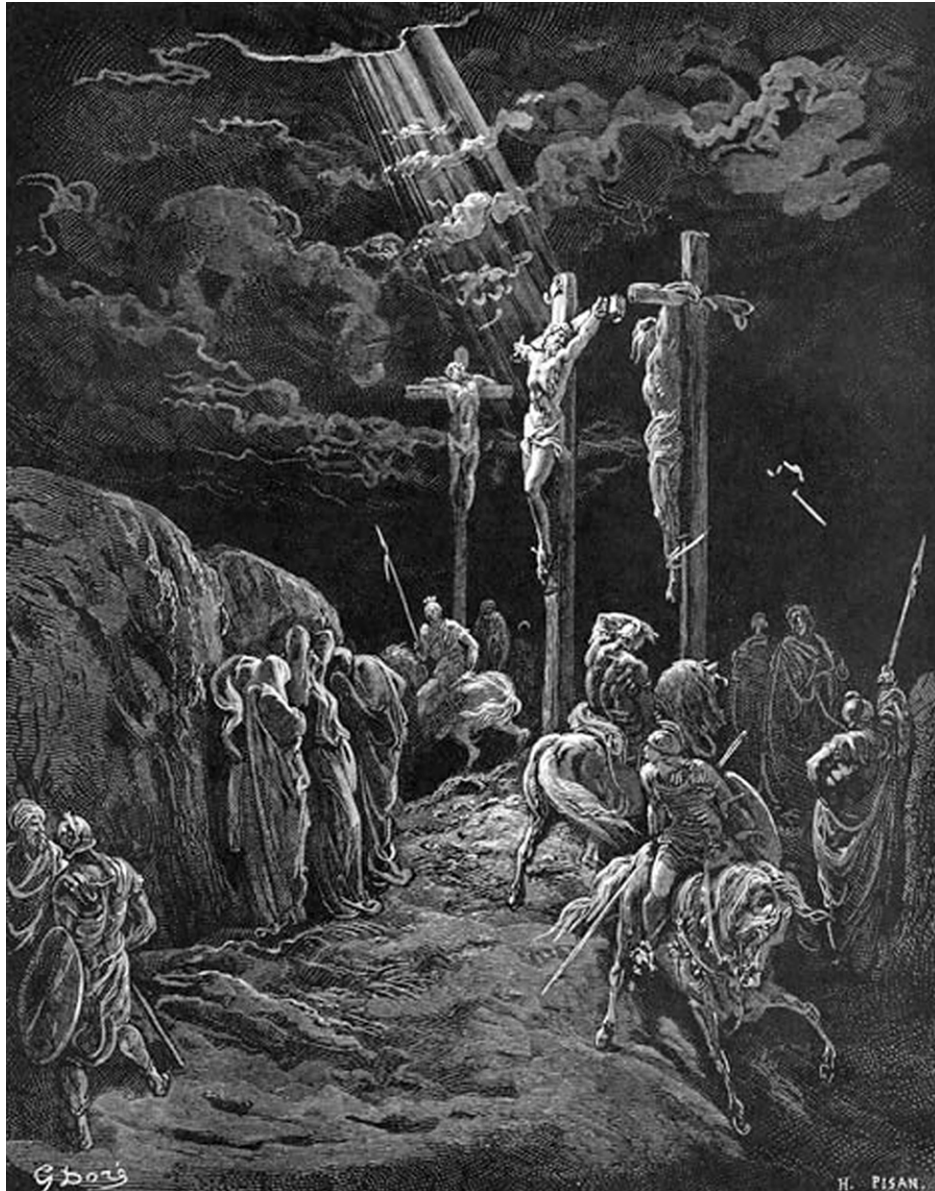
Glossary

Maps

Destiny

Illustrations, Doré

NEW TESTAMENT

Yéesu akasea, “Taáta, vasee ñvi waavo wasírire sa si vootaanga kira ^vootumama tuku.”
Vakiigavira ingo jaachwe ko jivaira mbare.
Lúka 23:34

Matáayo

1 Ihi noo nkumbukira ya marina ya lukolo lwa YéesuKirisitu, mwaana wa Daúdi, mwaana wa Aburaháamu. **2** Aburaháamu ajáa amuvyaala Isaka, Isaka akamuvyaala Yaakúupu, Yaakúupu akamuvyaala Yúnda na vaanaavo, **3** Yúnda akamuvyaala Peréesi na Séera na íyo waavo ni Tamári ajáa. Peréesi akamuvyaala Hesiróoni, Hesiróoni akamuvyaala Aráamu, **4** Aráamu akamuvyaala Aminadáabu, Aminadáabu akamuvyaala Nashóoni, Nashóoni akamuvyaala Salimóoni, **5** Salimóoni akamuvyaala Boási, fuma kwa Raháabu. Boási akamuvyaala Obéedi fuma kwa Rúutu, Obéedi akamuvyaala Yéese, **6** ne Yéese akamuvyaala mutemi Daúdi. Daúdi akamuvyaala Solomóoni fuma kwa muki wa Uría. **7** Solomóoni akamuvyaala Rehoboáamu, Rehoboáamu akamuvyaala Abíya, Abíya akamuvyaala Áasa, **8** Áasa akamuvyaala Yehoshofáati, Yehoshofáati akamuvyaala Yóramu, Yóramu akamuvyaala Usíia, **9** Usíia akamuvyaala Yósamu, Yósamu akamuvyaala Ahási, Ahási akamuvyaala Hsekía, **10** Hsekía akamuvyaala Manáase, Manáase akamuvyaala Amóoni, Amóoni akamuvyaala Yosía, **11** Yosía akamuvyaala Yekonía na vaanaavo, mpiindi vaantu va Yúnda ^vakasaamiwe na isi ya nyenii ya Babéli. **12** Lusaamo lwa Babéli ^lukalooke, Yekonía akamuvyaala Searitiéli, Searitiéli akamuvyaala Serubabéli, **13** Serubabéli akamuvyaala Abiúudi, Abiúudi akamuvyaala Eliakíimu, Eliakíimu akamuvyaala Asóori, **14** Asóori akamuvyaala Sadóoki, Sadóoki akamuvyaala Akíimu, Akíimu akamuvyaala

Matáayo

akabweeyya ja viintu murimu muja wa Ijva ujaa umwiyiire. Aho, akamusumula Maria akava muki waachwe. **25** Maa kaa, Yooséfu si amuseeserera Maria tuku, furu akiichungula mwaana wa kiintu kilume. Yooséfu akamukemera irina raachwe Yésu.

2 Yésu akavyaalwe mujii wa Betelehéemu uri isi ya Yudeea, mpiindi ijo Heróode Mukúlu noo ajaa mutemi. Haaha vamanyi va nyéyeeri fuma itumba vakujja na Yerusaleemu. **2** Vuuryaa voosea, “Hai ari ura avyirwe ari kuva Mutemi wa Vayahúudi? Suusu twiyona nyéyeeri yaachwe yatula fuma itumba, naasu tujire noo mwiinamira.” **3** Mutemi Heróode akateere ayo masáare, yakaanda muturikirya, hamwi na vaantu voosi va Yerusaleemu. **4** Akavaanirira vakulu va veeneisi va Ijva na vakiindya va Miiro, maa akavuurya, “Masía ni hai uri vyaarirwa?” **5** Voovo vakamusea, “Vyaarirwa ari mujii wa Betelehéemu uri isi ya Yudeea. Jeeyo noo vyeene muláli na mutwe wa Ijva aandika, **6** ‘Ee Betelehéemu uri isi ya Yúda, weewe si uri mudúudi tuku, kati ya miji imanyirwe ya Yudeea. Sa kufuma kwaako fuma ari mulongooli, uhu valongoola ari vaantu vaani Viisiraéli.” **7** Aho, Heróode akavaanirira vara vamanyi va nyéyeeri na kijiraawii, uko akavuurya mpiindi mpiindi viiyona ira nyéyeeri. **8** Hara, akavatuma vadome na Betelehéemu kunu yoovasea, “Tamanyi mukuurikirirye neeja masáare ya uwo mwaana, na muri moona, ndeteri mulomo chaangu sa naani nkamwiinamire.” **9** Vara vamanyi va nyéyeeri vakahumule mteerera mutemi Heróode, maa vakiinuka. Na laanga, vakiyona kei nyéyeeri ira

^voona yootula ituumba, ikava yoovalongorera novo
 vakiituuba fuuru ikiima mweeri ya haantu ^ajaa mwaana.
10 ^Vakiyone ira nyenyeeri, vakavyeenda maatuku vii.
11 Vakiingira na nyuumbii, vakamoona mwaana ari na
 Maríia íyo waavo, vakachwaama, maa vakamwiinamira.
 Hara, vakachungula máari jaavo ja kikomi ja mberii,
 vakamuheera vilungulungu vya saháabu, ubáani na
 manemáane. **12** Mulungu akavakaan'ya tulwii, kari
 vahinduke na kwa Heróode tuku. Jeyyo, vakahinduka na
 meevo, na vajaa vatweera na njira yiingi. **13** Vamanyi va
 nyenyeeri ^vakiinuke na meevo, murimu muja wa Ijva
 ukamufumira Yooséefu tulwii, maa ukamusea, "Inuka,
 musumule mwaana na íyo waavo, utiije novo na Mísiri.
 Ikali uko fuuru nivawyiire, sa Heróode yoomusaakira
 mwaana sa amulae." **14** Jeyyo, nuuchiku Yooséefu
 akiinuka, akamusumula mwaana na íyo waavo, akakwaata
 njira na Mísiri. **15** Akiikala Mísiri fuuru mutemi Heróode
 akawulala. Jeyyo, isáare ra Ijva ko tweera muláli na
 mutwe waachwe rikakiimana, "Namwaanirira mwaana
 waani fuma Mísiri." **16** Heróode ^akataange akóovirwe
 ni vara vamanyi va nyenyeeri, maa akakalala maatuku
 vii. Aho, akavatuma vaantu vavulae vasinga voosi vu
 va kiintu kilume ^vari na myaaka iviri kuhinduka na
 nyuma aho múujii wa Betelehéemu, na maturii yoosi
 ^yaringirira uwo múuji. Abweyya jeyyo, ja ^vyene ajaa
 awyirwa jira mpiindi ni vara vamanyi va nyenyeeri. **17**
 Jeyyo, isáare ^raluswa ni Yeremía muláli na mutwe
 rikakiimana, **18** "Sawúti yaterekire fuma Ráama, Kiri
 na kurira no myaa kukulu, Rahéli yoovaririra vaana

vaachwe, baa si yoosaaka tuuriwa mutima tuku, sa voosi vakwĩre.” **19** Heróode akawulale, murimu muja wa Ijva ukamufumira Yooséfu tulwii uko Mísiri, **20** Ukamusea, “Inuka, musumule mwaana na íyo waavo, uhinduke na isi ya Isiraéli, sa vara vasaakaa nkaasu ya mwaana vaakwya.” **21** Yooséfu akiinuka, akamusumula mwaana na íyo waavo, maa vakahinduka na isi ya Isiraéli. **22** Maa kaa, Yooséfu akateere Arikeláo mwaana wa Heróode noo avĩre mutemi wa Yudéa haantu ha taata waavo, Yooséfu akoofa doma na uko. Ne akakaaniwe kei tulwii, akiinuka, maa akadoma na isi ya Galiláaya. **23** Kura, akiita kiikala múujii uséwaa Nasaréeti. Jeyyo isáare raluswa ni valáli na mutwe rikakiimana, “Kaanirirwa ari Munasaréeti.”

3 Sikũ jiri foo jikalooke, Yooháani Mubatisáaji afumira isi ya ibaláángwii ra Yudéa, yoovariyula, yoosea, **2** “Valanduki fuma uvii waanyu, Utemi wa Kurumwii wasengerĩre.” **3** Uhu Yooháani noo aluswa ni Isáaya muláli na mutwe, yoosea, “Muuntu yookaanirira vikulukulu isi ya ibaláángwii, ‘Imyi neeja njira sa Ijva, wololi njira ari tweera.’” **4** Yooháani iivikiraa ingo yachumwa kwa mabaáhira ya ngamía na iimutiiraa lukova. Kiĩntu arijaa ni nkũmbi na huuki wa isekii. **5** Vaantu fuma múujii wa Yerusaleému, isi yoosi ya Yudéa na isi joosi jiri mbarimbari ya luuji lwa Yorodáani, vuujaa na kwa Yooháani. **6** Yeeye avabatisaa aho luujii lwa Yorodáani, kunu voolusa uvi waavo. **7** Akoone Mafarisáayo na Masadukáayo vari foo vookũja na kwaachwe noo batisiwa, ajaa avasea, “Nyuunyu mbyaala

ya nyororooda! Ni ani ^avalúmire kutu mutiije nkalari ya Mulungu ^yookujja? 8 Haaha vyaali ndiwa njija ^jiri koonekya kikomi mwaválandukire fuma uvii waanyu. 9 Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, 'Aburaháamu ni taáta wiitu!' Ni kuvawyiira niise, Mulungu ifaanaa avalandule mawye aya yave vaana va Aburaháamu! 10 Mulungu ahámwiire viika chaarya chaachwe neeja miririi ya miti. Kooni muti si wootunga ndiwa ^jabooha, temwa uri, ufweitiirwe na iviivii. 11 Niini noovabatisa na maaji, koonekya mwaválandukire fuma uvii waanyu. Maa kaa, amwaari yookujja nyuma yaani ^ari na ngururu kulookya niini, niini nsiina wujja baa wo tumama murimo wa mutúmwá wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku. Yeeye vabatisa ari na Mutima Muija na kwa mooto. 12 Yeeye akwátiriire saama yaachwe yo keerera mikonwii yaachwe. Fyaahira ari neeja luha lwaachwe. Jiinga ari ngáano iivike kyoomii, maa kaa, mukúunku kuchimika ari na mooto si ^urímaa.” 13 Aho, Yéesu akatamanyá fuma Galiláaya furu luujii lwa Yorodáani sa akabatisiwe ni Yooháni. 14 Maa kaa, Yooháni ayeráa mukitira yoosea, “Niini noo wo kujja mbatisiwe ni weewe. Haaha weewe jooli wookujja na kuri niini?” 15 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Aai, ruma haaha vive jei, sa jei noo ^vyene vyasaakwa tukiimikirirye uwoloki woosi.” Aho, Yooháni akaruma. 16 Yéesu ^akahumule batisiwa vii, akafuma luujii. Koonka kurumu kukaatuka dwee, aho, akamoona Mutima Muija yookiima mweeri yaachwe ja nkúnde na akamuturira. 17 Aho, maa sawúti fuma kurumwii ikasea,

“Uhu ni Mwaana waani ^namweenda, neeriwa mutima ni yeeye munumununi.”

4 Aho, Mutima Muja ukamulongoola Yésu fuuru isi ya ibaláángwii sa ayerwe ni Ikúúlu ra Mirimu Mivi. **2** Yésu ^akiirekye kurya chiriri chobu kwa siku makumi yani, akoona njala. **3** Aho, Irimu rikujja na kuri Yésu, maa rikamusea, “Kooni uri Mwaana wa Muluungu, lairirya aya mawye yave mukáate.” **4** Yésu akusea murimu muvi, “Masáare ^Yari Mpeho yalusa jei, ‘Muuntu si ari kuva nkaasu kwa vyóorya vii tuku, maa kaa, ko tuuba kira isáare rifúmaa kwa Muluungu.” **5** Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamusumula Yésu fuuru múujii muja wa Yerusaléemu. Rikamuvika Yésu ncholwiinchoolwii ya munáara wa Kaaya Njija ya Ijva, **6** maa rikamusea, “Kooni uri Mwaana wa Muluungu, ifweitire na isi. Sa vyaandikwa jei, ‘Muluungu tuma ari mirimu yaachwe mija ikulamurirye, yooyo kukwaatirira iri mikonwii yaavo, sa kari ijeo raako ji riikunguvale iwyii tuku.” **7** Yésu akarisea, “Kei vyaandikwa, ‘Kari umyéra Ijva Muluungu waako tuku.” **8** Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamusumula Yésu fuuru ncholwii ya lulu lulihihihi. Rikamoonekya isi joosi ja weera na nkongojima jaavo. **9** Rikamusea, “Kooni uchwáamire mbere yaani na wuunyanamire, kukuheera ndiri ivi vyoosi.” **10** Aho, Yésu akarisea, “Isunke kuri niini Irimu! Sa vyaandikwa jei, ‘Mwiinamire Ijva Muluungu waako vii, na umutumamire yeemweene vii.” **11** Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamureka Yésu, mirimu mija ikujja noo mutumamira. **12** Haaha Yésu ^akateere Yooháni Mubatisáaji ayéekiirwe munyololwii,

akiinuka aho, maa akadoma na Galiláaya. **13** Mpiindi áajáa Galiláaya, akiinuka fuma múuji wa Nasaréeti akiita kiikala múujii wa Kaperenáumu áuri mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, kuri isi ya Sabulóoni na Nafutáli. **14** Jeyyo, noo ávyeeene akiimikirirya isáare áraluuswa ni Isáaya máláli na mutwe, **15** “Isi ya Sabulóoni na isi ya Nafutáli, áiri njirii áyadoma na mayiyii, firiro ya luuji lwa Yorodáni, Galiláaya ya vaantu si ávamumányire Muluungu, **16** vaantu vara áviikalaa kilwiiryii, víne kiweerú kikuulu. Na vaantu vara áviikalaa isi ya kilwiirya na murimírímii wa inkwya, itumba radáhire kwaavo.” **17** Kwaandira mpiindi ijo, Yéesu ájáa aanda variyula yoosea, “Valanduki fuma uvii waanyu, Utemi wa Kurumwii wasengeriire!” **18** Mpiindi Yéesu áyeendáa mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, ájáa avoona vavúuvi vaviri. Umwi noo Simóoni áséwaa Peéteru, na wiingi noo mwaanaavo ásewáa Anderéa. Voovo vawumiráa njwaavu na irivii. **19** Aho, Yéesu akavasea, “Ntuubi, na vabweeyya ndiri muve vavúuvi va vaantu.” **20** Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba. **21** ÁAkadome na mbere kiduudi, akoona vaantu wiingi vaviri vala Yaakúupu na Yooháni mwaanaavo, vaana va muuntu umwi áséwaa Sebedáayo. Voovo vajáa hamwi na taáta waavo mashúwii volúkan’ya njwaavu jaavo. Yéesu akavaanirira, **22** hahara, vakiireka ira mashúwa na taáta waavo, maa vakamutuuba Yéesu. **23** Yéesu ariingiriráa isi yoosi ya Galiláaya, kunu yookiindya no variyula Masáare Maaja ya Utemi masinagógii yaavo. Kei, avahoryáa vaantu ndwála jaavo ájísimiresimire. **24** Masáare yaachwe yakeenera isi yoosi ya Síria. Vaantu

vandoomuretera valwĩiri voosi ^viĩsimiresimire. Kuri avo vajáa vamwaari ^vari na makuundi ^yahũmba, vara ^vajáa na mirimũ mivi, vara ^vajáa na kiinkwiisha na vara ^vajáa vaakwya iyandiyandi. Yéesu akavahorya avo voosi. **25** Mayĩmbi ya mpuka nkũũũ ja vaantũ vamutuubáa fuma isi ya Galiláaya, Dekapóoli, Yerusaléemu, Yudéa na fuma nyambũko ya lũũji lwa Yorodáani.

5 Yéesu ^akoone jira mpuka ja vaantũ, akaambũka na kiduundii, maa akiikala. Vapooji vaachwe vakamũdomera, **2** ne akaanda vakiindya yoosea: **3** “Vatalariwa vara ^vari vakiva mitimii, sa Utemi wa Kurumwii ni waavo. **4** Vatalariwa vara ^vari na makiva, sa Mũlũũũũ vatuurya ari mitima. **5** Vatalariwa vara mitima yaavo ^yahola, voovo heewa vari weerũ. **6** Vatalariwa vara ^vakalũkwa na ^vari na njala ya uwołoki, avo kiikutiwa vari ni Mũlũũũũ. **7** Vatalariwa vara ^valáangaa na riiso ra wũũja, voovo laangwa vari na riiso ra wũũja. **8** Vatalariwa vara ^veerya mitima, avo moona vari Mũlũũũũ. **9** Vatalariwa vara ^valáman’yaa vavi viikalan’ye na wũũja, avo kaanirirwa vari vaana va Mũlũũũũ. **10** Vatalariwa vara ^vatúrikiriwaa sa viĩkalaa mwiikalo wa uwołoki, sa Utemi wa Kurumwii ni waavo. **11** Mwatalariwa nyuunyu kooni mootũkirwa, mooturikiriwa na mookoovereriwa mavi ^yiĩsimiresimire sa niĩni. **12** Eryi mitima na vai siriri, sa kũnáálo yaanyu ni nkũũũũ kurumwii. Ni kwa njira yĩyũ vavaturikirya valáali na mũtwe va aho mbere. **13** Nyuunyu mũri sangása ya weerũ. Maa kaa, sangása kooni yasúukire, ni che iri vikirwa sa mwerere uhindũkire kei? Iyo si yabooha kwa kiĩntũ chochoosi tũkũ, iyo ni yo fweita

vii na weerwii ilwaatiririwe ni vaantu. **14** Nyuunyu ni kiweeru cha weeru. Múuji ^wajeengwa luulwii si wiívisaa tuku. **15** Baa kei, vaantu si vakórereryaa kimuri, maa vakakikunikirira na nyiingu ya kweenga tuku, kiri vyoova jeyyo, vakíviikaa kyaángwii, sa kimurikire voosi ^vari nyuumbii. **16** Viivyo baa nyuunyu, kiweeru chaanyu choosaakwa kimurike, vaantu voone nteendo jaanyu njija, aho, vamubweeyirye nkongojima Taáta waanyu. Yeeye ari kurumwii. **17** Kari mwiisee nuuja joo seyya Miiró au uvariyuli wa valáli na mutwe tuku. Si nuuja joo seyya tuku, maa kaa, nuuja joo vikiimikirirya. **18** Kimaari noovawyiira, mpaka kurumu na weeru jilooke, kusiina baa lutalo lumwi luduudi au katóonti ka lutalo lwa Miiró luri seyyiwa tuku, fuuru aya yoosi yakiimane. **19** Jeyyo, muuntu yoyoosi ^ari wuna umwi wa ulairiri muduudi wa ndairiri iji, na avakiindye vaantu viingi vabweeyye jeyyo, uwo kaanirirwa ari mudúúdi Utemii wa Kurumwii. Maa kaa, yoyoosi ^atámamaa na ^akiindyaa ndairiri iji, uwo kaanirirwa ari mukúulu Utemii wa Kurumwii. **20** Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise, uwoloki waanyu kooni si walóokeriirye wa Mafarisáayo na wa vakiindya va Miiró, kikomi si muri kiingira Utemii wa Kurumwii vii kaa tuku. **21** Mwateera vambere vasewa jei, 'Kari wuúlaa tuku,' na kei mwateera, 'muuntu yoyoosi ^ari kuúlaa heewa ari irya.' **22** Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, muuntu yoyoosi ^ari mukalarira mwaanaavo heewa ari irya. Na muuntu yoyoosi ^ari mutukira mwaanaavo kituki, uwo kiima ari mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi. Na muuntu yoyoosi ^ari mutukira mwaanaavo amusee 'Mukoókoyo,' tamanya

ari na mootwii wa Jehénamu. (Geenna g1067) 23 Haaha kooni woodoma noo toola mpóryo yaako masabáahwii, maa ukumbukire wiitoola na mwaanaanyu, 24 reka iyo mpóryo yaako haaho masabáahwii, hinduka ukiiteerwe na mwaanaanyu, maa de ji utoole iyo mpóryo yaako. 25 Kooni muuntu yookutwaala na balásii, muloombe iivae na mpwulo chaangu mpiindi ^mukaari njirii. Kooni si jeyyo, ura ^akusítakiirye kukutwaala ari na kwa mulamuli, na mulamuli ne kukwaatya ari kwa mulukaluka akwiingirye na manyololwii na ngururu. 26 Kimaari nookuwyiira, si uri fuma aho manyololwii tuku, mpaka urihe mpoocho yo marikirirya. 27 Mwateera yasewa, 'Kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku.' 28 Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, muuntu ^ari mulaanga muuntu muki, maa amumererye mati, uwo kuva ari ahumwiire yeenda ne mutimii waachwe. 29 Kooni riiso raako ra kulume rakuháandire utumame uvi, rinonkole, urifweite na kuli. Ni pwee kwaako kusova kiintu kimwi cha maviri waako, kulookya maviri waako woosi vuu kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu. (Geenna g1067) 30 Kei kooni iyaanja raako ra kulume rakuháandire undoobweeya uvi, rikere urifweite na kuli. Ni pwee kusova kiintu kimwi cha maviri waako, kulookya maviri waako woosi kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu. (Geenna g1067) 31 Mwateera yasewa, 'Muuntu yoyoosi ^amusítire muki waachwe, amuheere taláka.' 32 Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, muuntu yoyoosi ^ari musiita muki waachwe kooni si sa kuyeenda na mulume wa muuntu, kuva ari yoomubweeya muki waachwe ave ja ayéendaa na mulume wa muuntu. Na muuntu

^ari muloola uwo muki ^asfitirwe ni mulume, kuva ari
 yooyeenda na muki wa muntu. **33** Kei mwateera viintu
 vambere vawuyirwa, 'Kari uwuna kulaha kwaako tuku,
 maa kaa, kiimikirirya kulaha kwaako mbere ya Ijva.' **34**
 Niini ni kuvawuyira niise, kikomi kari mwiilaha tuku, baa
 kwa kurumu tuku, sa kurumu noo ichuumbi ra kitemi ra
 Mulungu. **35** Baa kari mwiilaha kwa weeru tuku, sa ni
 ibambari raachwe ro lwaatirya majeo yaachwe. Baa kei,
 kari mwiilaha kwa muji wa Yerusalemu tuku, sa noo
 muji wa Mutemi Mukulu. **36** Baa kei, kari mwiilaha
 kwa mitwe yaanyu tuku, sa si muri daha valandula
 lujwiri baa lumwi vii lwe lwiiru au lweeru tuku. **37**
 Kooni museire, 'Hi,' ive 'Hi' kikomi, na kooni museire,
 'Tuku,' ive 'Tuku' kikomi. Chochoosi ^kiri lookerera ayo,
 chafuma kwa Mui. **38** Mwateera kei vyasewa, 'Riiso kwa
 riiso na iyeo kwa iyeo.' **39** Maa kaa, niini ni kuvawuyira
 niise, kari wiilokereryaa na muntu mui tuku. Kooni
 muntu akuvaire lusayya lwa kulume, muvarindurire na
 lwa kumoso. **40** Kooni muntu akutwarire na balasi sa
 asumule nkancha yaako, muheere baa ikoti raako. **41**
 Kooni muntu akufindirirye wiitike muriwa waachwe
 lyeendo lwa isaa rimwi, weewe itike lyeendo lwa
 masaa yaviri. **42** Muntu ^yookulomba kintu, muheere.
 Kooni muntu yookukopa kari umuheera moongo tuku.
43 Kei mwateera vyasewa, 'Mweende mwiiwaako,' na kei,
 'Musule mui waako.' **44** Maa kaa, niini ni kuvawuyira
 niise, veendi vavi vaanyu na mudoovaloombera vara
 ^vavaturikirya, **45** sa mwiifwaane na Taata waanyu
 wa kurumwii. Sa yeeye avamurikiraa mwaasu waachwe

vavi na vaaja, baa kei avahéeraa mbula vawoloki na vara si ^vari vawoloki. **46** Ha kooni mooveenda vara ^vaveenda vii nyuuny, ni kunáálo che muri turya? Eri, baa vasaankan'yi kóodi si vabwéeyaa jeyyo tuku wuu? **47** Kooni moovaluumbya vaanaanyu vii, ni kiintu che ^moobweeyya ^kiísimire na viingi? Amwi baa vaantu si ^vamumányire Mulungu vabwéeyaa jeyyo. **48** Sa jeyyo, muve vawoloki ja Taáta waanyu wa kurumwii viintu ^ari muwoloki.

6 Mulaange neeja, kari mubwéeyaa uwoloki waanyu mbere ja vaantu sa moonwe vii ni voovo tuku. Sa kooni mubwéeyiirye jeyyo, si muri turya kunáálo fuma kwa Taáta waanyu wa kurumwii tuku. **2** Weewe mpiindi ^woomwaambirirya mukiva, kari wiilúsaa ja vakweembi viintu ^vabwéeyaa masinagóogii na njirii tuku. Voovo vabwéeyaa jeyyo sa vabweeyiriwe nkongojima ni vaantu. Kimaari noovawyiira, avo vahumula turya kunáálo yaavo. **3** Maa kaa, weewe mpiindi ^woomwaambirirya mukiva, bweeyya kwa kimbiso, kari baa mukono waako wa kumooso utaange kira mukono waako wa kulume wootamama tuku. **4** Toola nyambirirya yaako kwa kimbiso, ne Taáta waanyu ^oónaa yara ^yiivisa, kukutalarya ari. **5** Kei mpiindi ^moomuloomba Mulungu, kari mubwéeyaa ja vakweembi tuku. Voovo veenda muloomba Mulungu kunu viímire masinagóogii na haantu njira ^jalumanira, sa voonwe ni vaantu. Kimaari noovawyiira, avo vahumula turya kunáálo yaavo. **6** Maa kaa, weewe kooni wooloomba, ingira na mberii, chuunga muryaango, maa de ulusike na Taáta waanyu si ^oónekanaa. Uko,

Taáta waanyu ^oónaa yara ^yiivisa, kukutalarya ari. 7 Mpiindi ^moomuloomba Muluungu, kari mulúusaa masáare ^yari foo ja vara si ^vamumányire Muluungu tuku. Voovo viiséaa Muluungu vateera ari sa masáare yaavo ^yari foo. 8 Kari mave ja voovo tuku. Nyuunyu Taáta waanyu amányire yara ^moosaaka baa viintu ^mukaari kumuloomba. 9 Haaha, ja jei noo ^vyeene mwasaakwa mandomuloomba Muluungu, 'Taáta wiitu wa kurumwii, Irina raako ribweeyiriwe nkongojima. 10 Utemi waako wuujje. ^Cheene woosaaka kitumamwe aha weerwii, ja ^vyeene kitumamwaa uko kurumwii. 11 Utuheere chóorya chiitu, cha kira siiku. 12 Utusee uvi wiitu wasírire, ja ^vyeene suusu tavaséaa vara ^vatuhonerya, uvi waavo wasírire. 13 Kuturekera twiingire na mutehwii tuku, maa kaa, utulamuriye na ura Muvi.' [Sa Utemi, ngururu na nkongojima ni vyaako, kwa siku ^jisiina uhero. Kikomi.] 14 Kooni moovasea viivaanyu uvi waavo wasírire mpiindi ^vahoniirye kwaanyu, baa Taáta waanyu wa kurumwii vasea ari uvi waanyu wasírire. 15 Maa kaa, kooni si moovasea viivaanyu uvi waavo wasírire, baa Taáta waanyu wa kurumwii si ari vasea nyuunyu uvi waanyu wasírire tuku. 16 Mpiindi ^mookiirekya kurya, kari mufótaa visho vyaanyu ja viintu vakweembi ^vabwéeyaa tuku. Voovo vafótaa visho vyaavo sa voonwe ni vaantu viirékiirye kurya. Kimaari noovawyiira, avo vahumula turya kunáalo yaavo. 17 Maa kaa, kooni weewe wiirékiirye kurya, ihake makuta mutwii na wooye kisho, 18 sa vaantu vadiire taanga kooni wiirékiirye kurya. Kwiirekya kwaako kurya kutaangwe vii ni Taáta waanyu si ^oónekanaa.

Na Taáta waanyu ^oónaa yari kimbiswii, kukutalarya ari. **19** Kari mukúnguulaa máari ja kikomi ja mberii aha weerwii kúuntú mbuuvu na kúutu ^jisáambulaa tuku. Baa kei, viívi vabókaa vakiiva. **20** Kunguuli máari ja kikomi ja mberii maviike kurumwii, kúuntú mbuuvu si ^jisáambulaa ingo na kúutu si ^isáambulaa chuúma. Baa kei, viívi si vabókaa viive. **21** Sa kúuntú máari jaako ja kikomi ja mberii ^jiri, noo kúuntú mutima waako ^uri veera. **22** Riiso ni kimuri cha maviri. Kooni riiso raako riri nkaasu, maviri waako woosi wavíjaa na kiweeru. **23** Maa kaa, kooni riiso raako rasaambuka, maviri waako woosi wavéeraa kilwiiryii. Kooni kikomi kiweeru ^kiri isii yaako ni kilwiirya, ikyo kilwiirya chatuunika maatuku vii. **24** Kusiina mutumami ^adáhaa tumamira vasúngaati vaviri tuku. Sa musuula ari umwi na amweende wiingi, au manyemya eende umwi na kumuchwa eende mati wiingi. Si muri daha kumutumamira Mulungu na máari tuku. **25** Noo ^chooreka noovawyiira, reki koofa sa kuva nkaasu kwaanyu, che muri kurya, che muri kunywa, au sa miviri yaanyu, che muri kiivikira tuku. Eri, nkaasu ni chóorya vii wuu? Na maviri si kulookya ingo tuku wuu? **26** Laangi ndee ja kurumwii. Joojo si jiháandaa tuku, si jichwíjaa tuku, na jisiina madong'a tuku. Baa neembe ni jeyyo, Taáta waanyu wa kurumwii ajiriishaa. Eri, nyuunyu si muri vakúlu miiswii yaachwe kulookya ndee tuku wuu? **27** Ni ani kuri nyuunyu so manyika kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasu yaachwe kwa saa baa imwi vii? **28** Sa che kwiitweetya sa ingo? Laangi, malwa ya iwundii ^vyeeene yadeda. Yooyo si yatúmamaa tuku, baa kei, si

yachúmaa ingo tuku. **29** Kimaari kaa noovawyyira, baa mutemi Solomóoni na nkongojima yaachwe yoosi, si arwiikwa vyaboocha ja rimwi ra malwa ayo tuku. **30** Haaha kooni Mulungu ayarwiikaa masaambi ya iwundii aya ^yavijaa isiku na lomutóondo yakafweitirwa na iviivii, si ari varwiika nyuunyu kulookya ayo tuku wuu? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei? **31** Sa jeyyo, reki kwiitweetya kunu moosea, 'Che turi kurya? Che turi kunywa? Che turi kiivikira?' **32** Sa vaantu si ^vamamányire Mulungu noo viitwéetyaa sa viintu ivi vyoosi. Kwaanyu Taáta waanyu wa kurumwii amányire visaaka mwiise. **33** Haaha, nyuunyu saakiri ta Utemi na uwoloki waachwe na ayo yoosi koongereriwa muri. **34** Sa jeyyo, reki kwiitweetya sa lomutóondo, sa lomutóondo kwijuwikira iri yoong'eene. Uturikiri wa isiku wakiimana.

7 Kari muvalámuriraa viingi tuku, sa nyuunyu mudiire lamurirwa ni Mulungu. **2** Sa ja ^vyeene moovalamurira viingi, noo ^vyeene baa nyuunyu muri lamurirwa. Kei kipíimo ^mupímiraa viingi, noo baa nyuunyu ^muri piimirwa. **3** Sa che woolaanga kajula ^kari riiswii ra mwaanaanyu, na uli si wookoona mpóngoola ^iri riiswii raako? **4** Jooli uri daha musea mwaanaanyu, 'Mwanawiiu, tuula nikuseyye kajula riiswii raako,' na kunu weewe ^uri na mpóngoola riiswii raako? **5** Weewe mukweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, aho, maa de udaehe kooni neeja na useyye kajula ^kari riiswii ra mwaanaanyu. **6** Kari muhéeraa kúri viintu viija tuku, na kari muwúmíraa nkaamba lúulu jaanyu tuku. Sa kooni mubwéeyiirye jeyyo, nkaamba jilwaata jiri na viiji

vyaavo na kúri vavalandukira jiri jivang'enyeng'enye.

7 Loombi, naanyu heewa m̄ri, saakiri, naanyu turya m̄ri, luumbyi m̄ryaangwii, naanyu ȳurirwa m̄ri. 8 Sa kira ^alóombaa, ahéewaa, na ʊra ^asáakiraa, atúryaa, na ʊra ^alúumbyaa m̄ryaangwii, aȳurirwaa. 9 Ni ani k̄ri nyuunyu kooni mwaana waachwe amulóombire mukáate, ^ari m̄heera iwe? 10 Au kooni mwaana amulóombire soompa, ^ari m̄heera njoka? 11 Kooni nyuunyu baa neembe m̄ri vavi, m̄mányire k̄vaheera vaana vaanyu viintu ^vyabooha, eri, Taáta waanyu wa kurumwii si ari bweyya vyabooha kulookya ivyo ko vaheera viintu ^vyabooha vara ^vamulóombaa tuku w̄u? 12 Sa chochoosi ^moosaaka mutumamirwe ni vaantu, nyuunyu vatumamiri. Iyo noo Miira na valáli na mutwe. 13 Ingiri na m̄ryaango ^wafinya. Sa njira ni yawariha na m̄ryaango ni wawariha ^vyatamanya na imalwii, na ^v̄ingiraa na ʊko ni ^vari foo. 14 Maa kaa, njira ^idómaa na nkaaswii yafafa, na m̄ryaango wo kiingirira na ʊko wafinya. Na vaantu ^vatáangaa njira iyo ni vake. 15 Mulaange neeja valáli na mutwe va ʊloongo. Voovo v̄ujaa na kwaanyu viivikiire m̄mberu ya muundi, maa kaa, isii yaavo ni mb̄uji nkari. 16 Avo, vataanga m̄ri kwa nteendo jaavo. Eri, vaantu vatúundaa sabibu mihuungii w̄u? Baku vatúundaa saambu matuunga mpichii w̄u? 17 Viivyo, muti m̄uja watúungaa ndiwa njija na muti m̄vi watúungaa ndiwa mbi. 18 Muti m̄uja si watúungaa ndiwa mbi tuku, na muti m̄vi si watúungaa ndiwa njija tuku. 19 Kira muti si ^utúungaa ndiwa njija, temwa ʊri na fweitirwa ʊri na iviivii. 20 Sa jeyyo, vataanga m̄ri

kwa nteendo jaavo. **21** Si kira muntu ^aanyániriraa ‘Mukúlu, Mukúlu’ ^ari kiingira Utemii wa Kurumwii tuku, maa kaa, ni ura vii ^atúmamaa ^meene Taáta waani wa kurumwii asáakaa. **22** Siku ya ulamu ^vari foo kúunsea vari, ‘Mukúlu, Mukúlu, si taluusáa uláli na mutwe kwa irina raako tuku wuu? Kei, si kwa irina raako taseyyáa mirimu mivi na tabweeyáa myuujíisa ^iri foo tuku wuu?’ **23** Aho, niini vasea ndiri baa visa tuku, ‘Si navamányire nyuunyu baa kiduudi vii tuku. Isunki mbere yaani, nyuunyu ^muwúnaa miiro.’ **24** Sa jeyyo, muntu yoyoosi ^ayatéeraa masáare yaani no yakwaatya, iifwíine na muntu ^ari na tooti, ^mweene ajeenga nyuumba yaachwe mwaalaliwyii. **25** Mbula ^ikavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji vikúja, vikakundula nyuumba, nyuumba baa si yaawya tuku sa viintu mwaariryo waachwe újáa wajeengwa mwaalaliwyii. **26** Na muntu yoyoosi ^ayatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, uwo iifwíine na muhoho ^mweene ajeenga nyuumba yaachwe isaárii. **27** Mbula ^ikavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji vikúja, vikakundula nyuumba mpaka ikawya kacha.” **28** Yéesu ^akahumule kulúusa masáare aya, mpuka ya vaantu ikava yoohwaalariwa ni uvariyuli waachwe. **29** Yeeye akiindyáa ja muntu ^ari na wiimiriri, na si ja vakiindya vaavo va Miiro tuku.

8 Yéesu ^akakiime fuma luulwii, mpuka nkúlu ya vaantu ikamutuuba. **2** Muntu umwi ajáa na ulóonda akamwiinamira yoosea, “Aai, kooni woosaaka, ifaanaa úkaanjirula ndwáala yaani.” **3** Yéesu akawolola mukono

waachwe, akamusaasya, kunu yoosea, “Noosaaka, ujirulwe!” Hahara, ulóonda waachwe ukahola. **4** Aho, Yéesu akamusea, “Kari umuwyiira muuntu yoyoosi isáare iri tuku, maa kaa, tamanya ukiiyonekye kwa mweeneisi wa Ijva, utoole na mpóryo yo jirulwa, ja ^vyeene Músa alairirya, sa vataange kimaari uhórire.” **5** Mpiindi Yéesu ^ajaa iingiire múujii wa Kaperenáumu, mukúulu umwi wa valwi nkoondo akujja na kari Yéesu, maa akiilomboola yoosea, **6** “Ee Aai, mutumami waani ni mulwíiri, akwíire iyandiyandi, atiite makuundi ^yahumba maatuku vii.” **7** Yéesu akamusea, “Doma niise noomuhorya.” **8** Maa kaa, ura mukúulu wa valwi nkoondo akamusea Yéesu, “Ee Aai, niini si navalwa niima neeja kukuteengya na nyuumbii kwaani tuku. Lusa isáare vii, na mutumami waani hola ari. **9** Sa baa niini ni muuntu ^naviikwa isi ya wiimiriri, baa kei natiite valwi nkoondo isi yaani. Kooni namuséire uhú ‘Doma,’ adómaa na wiingi ‘Uja,’ ujaa. Kooni namuséire mutumami waani ‘Bweyya iki,’ abwéyyaa.” **10** Yéesu ^akateere masáare ayo, akahwaalala, maa akiisea ira mpuka ^yamutuubáa, “Kimaari noovawyiira, si ninoona kuruma ja uku kwa muuntu yoyoosi wa Isiráéli tuku! **11** Ni kuvawyiira niise, vaantu ^vari foo kujja vari fuma itumba na usweero, na kiikala vari ngovii hamwi na Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu kurya ngovi Utemii wa Kurumwii. **12** Maa kaa, vaana va Utemi, fweitirwa vari na weerwii haantu ^hari na kilwiirya, uko kuva kari na kiro no sha mayeo.” **13** Aho, Yéesu akamusea ura mukúulu wa valwi nkoondo, “Tamanya na kaayii, na vive kwaako, ja kuruma kwaako.” Mpiindi i’ira, mutumami waachwe

akahola. **14** Yéesu akatamanya na kaayii kwa Peéteru, ^akafike, akamushaana mukwi wa Peéteru ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala. **15** Aho, akamusaasya mukono, na hahara akahola ira ndwáala yaachwe, akiinuka, maa akaanda vatumamira. **16** Mwaasu noo kutumira, vaantu ^vajáa na mirimu mivi vakareetwa na kuri Yéesu, yeeye kwa isáare raachwe akiikibirya mirimu mivi na akavahorya valwíri voosi. **17** Abweeya jeyyo, sa isáare ra Isáaya muláli na mutwe rikiimane, “Yeeye mweeneevyo asumula teketeke yiitu, na avereka ndwáala jiitu.” **18** Yéesu ^akoone mpuka ya vaantu yoomuriingirira, maa akalairirya vapooji vaachwe vafirire ne na nyambuko ya iriva. **19** Aho, mukiindya wa Miiro ya Mulungu akujja na kuri Yéesu, maa akamusea, “Mukiindya, kukutuuba ndiri na haantu hohoosi ^uri doma.” **20** Yéesu akamusea, “Munju jatiite viláalo mpángii, na ndee jatiite vivururu, maa kaa, Mwaana wa Muntu asiina baa ho laarya mutwe waachwe vii tuku.” **21** Aho, umwi wa vapooji vaachwe akamusea, “Aai mukulu, reka ta nkataahe taata.” **22** Maa kaa, Yéesu akamusea, “Ntuuba, reka vaantu ^vaakwya vataahe vaantu ^vaakwya viivaavo.” **23** Aho, Yéesu akaambuka mashúwa hamwi na vapooji vaachwe. **24** Koonka, kukava na ihumbuuto ^radalavadalaava irivii, mapúunta yakaanda wiikira mashúwa kende inyimire. Mpiindi iyo, Yéesu ajáa alíire anyéyyiirye. **25** Vapooji vaachwe vakadoma noo mwiinukya voosea, “Mukulu! Mukulu! Tulamurirye, sira tiise!” **26** Yéesu akavasea, “Nyuunyu ^murúmaa kiduudi, sa che mookoofa?” Aho, akiinuka, akaridalavya ihumbuuto na yara mapúunta.

Ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatwala tw. 27 Vapooji vaachwe vakahwaalala, vakaanda kiiyurya voosea, “Uhú ni muntú che? Baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomuteera?” 28 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira iriva furu isi ya Vageráasi. Uko akalumana na vaantu vaviri ^vari na mirimu mivi voofuma mbiríríi. Avo vaantu vajáa vahumba maatuku vii, kusiina muntú ^akwátiraa na iyo njira tuku. 29 Vakatala isóso voosea, “Ni che woosaaka kuri suusu weewe Mwaana wa Mulungu? Wuújire noo tuturikirya baa mpiindi ^yasaawulwa si inafika wu?” 30 Haaha, heehi na aho haantu, kujáa kwatite ufya wa nkaamba ^jooriisha. 31 Mirimu mivi ikiilomboola kuri Yéesu, yoosea, “Kooni wootukibiry, turekere tukiingere ura ufya wa nkaamba.” 32 Aho, Yéesu akiisea, “Domi!” Ira mirimu mivi ikafuma kwa vara vaantu, maa ikadoma noo kiingira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ukagiritira na kiwoongwii, maa jikaburukira na irivii, na joosi wu jikakwya. 33 Variisi va jira nkaamba vakakurika itíjo, vakatwala mulomo kwa vaantu ^vajáa múujii, vakiita noo vawyiira masáare yoosi ^yajáa yafúmiire, baa na kira ^kijáa chafúmiire kwa vara vaantu ^vajáa na mirimu mivi. 34 Vaantu voosi va ura múuji vakadoma noo lumana na Yéesu, ^vakamoone, vakamuloomba alooke aho meevo.

9 Yéesu akiingira mashúwii, akafirira iriva ra Galiláaya, maa akahinduka na múujii meevo. 2 Vaantu vamwi, vakamuretera muntú ^aakwya iyandiyandi, aláariiwe ndirii yaachwe. Yéesu ^akoone kuruma kwaavo, akamusea ura ^aakwya iyandiyandi, “Mwaana waani, iheere mutima!

ʻUvi waako wasírire.” 3 Vamwi va vakiindya va Miiro ^veene
 vajáa aho, vakiiwyiira jei, “ʻUhu mumaka yoomuhiintikira
 Muluungu!” 4 Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa
 akavuurya, “Sa che mookiiririkana mavi mitimii yaanyu?
 5 Ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe, kumusea,
 ‘ʻUvi waako wasírire,’ au kumusea, ‘Inuka, yeenda’? 6
 Haaha noosaaka mutaange Mwaana wa Muntu atiite
 wiimiriri aha weerwii wo sea vaantu uvi waavo wasírire.”
 Aho, akamusea ura muntu ^aakwa iyandiyandi, “Inuka,
 toola ndiri yaako, tamanya na kaayii.” 7 Ura muntu
 akiinuka, maa akatamanya na kaayii kwaachwe. 8 Ira
 mpuka ya vaantu ^ijáa aho ^vakoone ayo, vakakwaatwa
 ni woowa kunu voomuduumba Muluungu ^avahéeraa
 vaantu wiimiriri ja uwo. 9 Mpiindi Yéesu ^alookaa fuma
 uko, ajáa oona muntu umwi iikyire kivaandii cho rihira
 kóodi. Uhu muntu irina raachwe noo Matáayo asewáa.
 Yéesu akamusea, “Ntuuba.” Ne akiinuka akamutuuba
 Yéesu. 10 Mpiindi Yéesu ^arijáa kaayii kwa Matáayo,
 vasaankan’yi kóodi na vaduwalo ^vari foo vakuja. Avo
 vakiikala kurya chóorya hamwi na Yéesu na vapooji
 vaachwe. 11 Mafarisáayo ^vakoone jeyyo, maa vakavasea
 vapooji vaachwe, “Sa che mukiindya waanyu yoorya na
 masaankan’yi kóodi na maduwalo?” 12 Yéesu ^akateere
 jeyyo, maa akasea, “Vaantu ^vari nkaasu si vasáakaa
 mwaanga tuku, maa kaa, valwiri noo vasáakaa mwaanga.
 13 Haaha tamanyi mukiikiindye aya masáare ^cheene
 yalusa, ‘Noosaaka riiso ra wuja, na si mpóryo jaanyu
 tuku.’ Si wuja joo kaanirira vaantu ^viyónaa ni vawoloki
 tuku, wuja joo kaanirira vavi.” 14 Haaha, vapooji va

Yooháani vajáa vadoma na kúri Yéesu, maa vakamuurya, “Sa che suusu na Mafarisáayo twiirékyaa kurya, maa kaa, vapooji vaako si viirékyaa kurya?” **15** Yéesu akavasea, “Vaantú ^valáarikirwe na ngovii jooli vari rira no myaa mpiindi ^vari hamwi na mweenengovi? Mpiindi kúja jiri, siku ijo mweenengovi sumulwa ari fuma kwaavo, na aho noo vari kwiirekya kurya. **16** Kusiina muntu ^adáhíraa kiráka kifya isaámwii tuku. Kooni abwéeyiirye jeyyo, ikyo kiráka kifya moola kiri iro isaámu na iyo ingo tatuka iri kulookya lwa ncholo. **17** Kei, kusiina muntu ^avíkíraa diváai ifya viríibii vya kali tuku. Kooni abwéeyiirye jeyyo, iyo diváai pusula iri ivyo viríiba, viríiba saambuka viri na diváai kítika iri. Diváai ifya ni viríibii vifya ^ivíkírwaa, na vyoosi diváai na viríiba chaala viri nkaasu.” **18** Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari yoolusika ayo masáare, muntu umwi mukulu wa sinagóogi akúja. Akachwaama mbere ya Yéesu, maa akamusea, “Muhíinja waani awáliire haaha vii. Baa neembe ni jeyyo, nookuloomba wúje na kwaani sa ji umusaasye na mukono waako na kuva ari mooyo kei.” **19** Yéesu akiinuka na uwo muntu, akadoman’ya baa na vapooji vaachwe. **20** Muntu muki umwi ajáa na ndwála yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na iviri. Akamutuuba Yéesu kwa nyuma, maa akasaasya mukáwo wa nkáancho yaachwe. **21** Abweeyya jei, sa iiseáa kimoyomooyo, “Kooni nasásiirye ingo ya Yéesu vii, hola ndiri.” **22** Yéesu akiilorera, akamooná ura muntu muki, maa akamusea, “Muhíinja waani, iheere mutima! Kuruma kwaako kwakuhóriirye.” Hahara, ura muntu muki akahola! **23** Yéesu ^akafike kaayii kwa ura

mukúlu wa sinagóogi, akashaana vavai ntoroonya na
 vaantu ^vari foo viijíngire aho, voorira no myaa kwa
 isóso. 24 Aho, Yéesu akavasea, “Isunki aha, muhíinja si
 akwíire tuku, ni aliire vii.” Avo vaantu vakamusekerera. 25
 Vaantu ^vakafumiwe voosi na weerwii, Yéesu akiingira na
 nyuumbii, akamukwaata mukono ura muhíinja, hahara,
 akiinuka. 26 Masáare aya, yakeenera ira isi yoosi. 27
 Yéesu ^akiinuke fuma aho, vahoku vaviri vakamutuuba
 kunu vootula isóso voosea, “Tulaange na riiso ra wuuja,
 ee Sha Daúdi!” 28 ^Akafike kaayii, vara vahoku vakuuja
 na kuntu ^ajáa. Aho, Yéesu akavasea, “Ruma mwiise
 daha ndiri kuvahorya wuu?” Avo vahoku vakamusea,
 “Hii Mukúlu.” 29 Aho, Yéesu akasaasya miiso yaavo
 kunu yoosea, “Vive ja kuruma kwaanyu.” 30 Miiso yaavo
 yakatunukuka. Yéesu akavakaan’ya na ngururu yoosea,
 “Kari mumuwyíraa muntu yoyoosi iri isáare tuku.” 31
 Maa kaa, voovo ^vakiinuke aho, vakaarya ayo masáare
 ira isi yoosi. 32 Mpiindi avo vaantu vaviri ^valookaa
 aho, vaantu viingi vakamureeta kimumu umwi ^ari na
 mirimu mivi. 33 Yéesu ^akiikibirye ira mirimu mivi, ura
 muntu akaanda lusika kei. Mpuka ya vaantu voosi
 ^vajáa aho, ikahwaalala kunu voosea, “Isáare ja iri si
 rinoonekana isi yoosi ya Isiraéli vii tuku!” 34 Maa
 kaa, Mafarisáayo vakava voosea, “Yookibirya mirimu
 mivi kwa ngururu ja Irimu.” 35 Yéesu ariingiriraa míji
 yoosi na maturi yoosi, kunu yoovariyula masinagógii
 yaavo Masáare Maaja ya Utemi, na avahoryaa vaantu
 ndwála ^jiisimiresimire. 36 Yéesu ^akoone mayiimbi
 ya vaantu, akavoonera mbavariri, sa vaturikiraa baa

nyambirirya tukũ, vajáa ni ja muundi ^jisiina muríisi. **37**
Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Viintũ vyo
chwa ni foo viri, maa kaa, vachwi ni vake. **38** Sa jeyyo,
mũloombi Mweenevyoosi wo chwa, atũme vachwi na
iwundii raachwe ro chwa.”

10 Yéesu akavaanirira vapooji vaachwe ikimi na vaviri.
Akavaheera wiimiriri wo kibirya mirimũ mivi no vahorya
vaantũ ndwáala ^jiisimiresimire. **2** Aya noo marina ya
vatumwi ikimi na vaviri, wa ncholo Simóoni, ^mweene
akemerwáa Peéteru, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu
na Yooháani vaana va Sebedáayo, **3** Filípi, Batolomáayo,
Matáayo mũsaankan’yi kóodi, Tomáasi, Yaakúupu sha
Alufáayo, Tedéi, **4** Simóoni Mũkanáani, na Yúuda
Isikarióoti ^amũvarindũka Yéesu. **5** Avo vapooji ikimi
na vaviri Yéesu avatũma, akavalairirya yoosea, “Kari
mudómaa na kwa vaantũ si ^vari Vayahúudi tukũ, na kari
mwĩngiraa múujji wowoosi wa Vasamaría tukũ. **6** Maa
kaa, tamanyi na kwa Viisiraéli, ava vataahika ja muundi.
7 Na mpiĩndi ^mooyeenda ũko, mũndoovariyũla moosea,
‘Ŭtemi wa Kurumwii, waséngeriire.’ **8** Mũndoohorya
valwĩiri, mũndoofufũla vaantũ ^vaakwya, mũndoojirũla
vaantũ ^vari na ulóonda na mũndookibirya mirimũ mivi.
Mwaheewa bweete, tooli bweete. **9** Kari mũsũmulaa mpía
yoyoosi mifukwii yaanyu tukũ. **10** Baa kei, kari mũsũmulaa
mifuko yo kiĩnjira tukũ, nkáancho iviri tukũ, viráatu baa
nkome tukũ. Sa mutũmami iima neeja kũheewa mariho
yaachwe. **11** Múuji au ituri rooroosi ^muri kiĩngira, saakiri
mũumo mũuntũ ^avalwa iima neeja. Ikali aho fũũru siku
^muri looka. **12** Na nyuumba ^ng’eene muri kiĩngira,

valuumbyi vaantu ^vari aho. **13** Kooni veenekaaya vavalwa viima neeja kwa iyo lumbi, mwiikalo muuja waanyu wiikale novo. Maa kaa, kooni veenekaaya si vavalwa viima neeja kwa iyo lumbi, mwiikalo waanyu muuja uhinduke na kari nyuunyu. **14** Kooni muuntu si avateengiirye au kooni si ateiire masaaare yaanyu, ^muri fuma aho nyuumbii, au aho muujii, ikonkomi maruri ^yari majewii yaanyu koonekya uvi waavo. **15** Kimaari noovawyiira, siku ya ulamu, kuva viri pwee kwa vaantu va Sodooma na Gomooro kulookya vaantu va miji iyo. **16** Laangi, ni vatuma niise ja muundi kati na kati ya mbujii. Sa jeyyo, muve na tooti ja njoka na muve ^mwahola ja nkunde. **17** Laangi neeja vaantu, sa kuvatwaala veende na balasii na vawa mweende mijeleedimasinagoozii yaavo. **18** Twaalwa mweende na mbere ja magavana na vatemi sa niini, aho de mudahe varyula Masaaare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahudi na vatemi vaavo. **19** Maa kaa, mpiindi ^vari vatwaala na balasii, kari mwiitweetyaa ni che ^muri lusa na ^vyene muri lusa tuku, sa mpiindi yiiyo longoolwa muri cho lusa. **20** Masaaare mwiindoolusa si yari fuma kwaanyu tuku, maa kaa, fuma yeende kwa Mutima wa Taata waanyu. Yeeye noo ^indoolusika ko tweera nyuunyu. **21** Muuntu muvarinduka ari mwaanaavo sa ulawe, taata muvarinduka ari mwaana waachwe sa ulawe. Vaana novo vavarinduka vari, vala iyo na taata waavo sa vula. **22** Sulwa muri ni vaantu voosi sa irina raani. Maa kaa, yoyoosi ^ari yimirirya furu uhero, uwo noo ^ari lamuririwa. **23** ^Muri turikiriwa muuji umwi, tiiji na muujii wiingi. Kimaari noovawyiira,

si muri mala kutweerera miiiji yoosi ya Isiraélii tuku, Mwaana wa Muuntu si anahinduka. 24 Mupooji si ari mweeri ya mukiindya waachwe tuku, baa mutumwa si mweeri ya mweenekaaya waachwe tuku. 25 Maa kaa, vyatoosha mupooji kuva ja muchani na mutumwa kuva ja mweenekaaya waachwe. Kooni voomwaanirira mweenekaaya Beliseburi, eri, vaantu va iyo kaaya si vari kaanirirwa marina yaviiha kulookya iro tuku wuu? 26 Sa jeyyo, kari muvoofe avo vaantu tuku. Sa kiintu chochoosi chakunikirirwa, kunukulwa kiri, na baa kusiina chaviswa, kiki diira taangwa tuku. 27 Vyoosi noovawiiira kilwiiryii, viluusi kiweeri namuusi kweeri chwe. Vyoosi moohweherwa kutwii, viluusi itali. 28 Koofi vaantu vuala muviri tuku, na kunu si vadahaa kulaa nkaasu tuku. Moofi ura adaha mala muviri na nkaasu kwa mooto wa Jehenamu. (Geenna g1067) 29 Eri, seese iviri si jivawaa iyoombe igwaa rimwi tuku wuu? Baa neembe ni jeyyo, baa imwi vii si iri kukwya tuku, mpaka Taata waanyu alamule. 30 Haaha kuri nyuunyu baa njwiri jiri mitwii yaanyu javalwa joosi. 31 Sa jeyyo, koofi tuku, nyuunyu kwa Mulungu muri va iyoombe ikulu kulookya seese jiri foo! 32 Muuntu yoyoosi ari kuunduma, noo kusea, kuundusikira niini mbere ja vaantu, niini muruma ndiri mbere ja Taata waani. Yeeye ikalaa kurumwii. 33 Maa kaa, ari sea si aamanyire tuku mbere ja vaantu, niini naani sea ndiri si namumanyire tuku mbere ja Taata waani. Yeeye ikalaa kurumwii. 34 Kari mwiisee nuja noo reeta mwiikalo muja aha weerwii tuku. Tuku, si nuja noo reeta mwiikalo muja tuku,

nũja noo reeta nkoondo. **35** Sa nũja noo choonkererya, ‘musinga na taáta waavo, muhíinja na íyo waavo, na íyo mukwi na muki wa mwaana. **36** Na vavi va mũuntũ, kũva vari vaantu va kaayii kwaachwe.’ **37** Mũuntũ yoyoosi ^ari mweenda taáta waavo na íyo waavo kũlookya niini, au ^ari mweenda mwaana waachwe wa kiintũ kiki au wa kiintũ kilume kũlookya niini, ũwo si iima neeja kũva kwaani tũkũ. **38** Na mũuntũ yoyoosi kooni si yoovereka mũsaláaba waachwe noo kuuntuuba niini, ũwo si iima neeja kũva kwaani tũkũ. **39** Sa kooni mũuntũ yooturya nkaasũ yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, mũuntũ yoyoosi ^yookiitaaha nkaasũ yaachwe sa niini, ũwo kiiturya ari. **40** Ũra ^ari vateengya nyuunyu, ni niini yookũnteengya. Na ũra ^yookũnteengya niini, ni mĩteengya iise Mũluungũ, na yeeye aantũma niini. **41** Ũra ^ari mĩteengya muláli na mũtwe sa ni muláli na mũtwe, hokera ari kũnáálo ya muláli na mũtwe. Na ũra ^ari mũhokera mũwoloki sa ni mũwoloki, hokera ari kũnáálo ya mũwoloki. **42** Na mũuntũ yoyoosi ^ari mũheera mũmwi wa ava vadúúdi baa ndũvo ya maaji vii, sa yeeye ni mũpooji waani, kimaari noovawyiira, si ari sova kũnáálo yaachwe tũkũ.”

11 Yéesu ^akahũmũle kũvalairiya vapooji vaachwe ikimi na vaviri, maa akatamanyana na mĩjii ya Galiláaya noo kookiindya no vavariyũrira isáare ra Mũluungũ. **2** Ũko mũnyololwii, Yooháani Mũbatisáaji akateera masáare ^meene Kirisitu atũmamáa, akavatũma vapooji vaachwe vamuurye, **3** “Eri, weewe noo ũra ^alũswa ni valáli na mũtwe yookũja, baka tũwoojere wiingi?” **4** Yéesu akavasea, “Tamanyi na kwa Yooháani mukamũwyiire

yoosi ^mwĩne na ^mutéĩre. **5** Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ^vari na ulóonda voojirulwa, vimatu vooteera, vaantu ^vaakwa voofufulwa na vakiva voovariyurirwa Masáare Maaja. **6** Atalariwa ura si ^ahítwahitwaa sa niini.” **7** Vara vapooji va Yooháani ^vakalooke, maa Yéesu akaanda kiiwyĩra ira mpuka ya vaantu masáare ya Yooháani yoosea, “Ni che mwiitáa koo laanga kura isi ya ibaláangwii? Isaanga rooringiwaringiwa ni mpeho wuu? **8** Kooni si jeyyo, ni che mwiitáa laanga? Muuntu iirwĩkire ingo ja iyoombe ikuuu wuu? Aka tuku, vaantu viirwĩkaa ingo ja iyoombe ikuuu na ^vari na kira kiintu ^chabooha ni nyuumbii ja kitemi viikalaa. **9** Haaha ni che mwiitáa koo laanga? Ni muláli na mutwe mwiitáa koo laanga wuu? Kikomi, noovawyiira ni kulookya muláli na mutwe, mwiitáa koo laanga. **10** Uhu noo masáare yaachwe ^yaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, ‘Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire, yeeye kutengenesherya ari njira yaako.’ **11** Kimaari noovawyiira, kwa vaantu voosi kusiina ^ari mukuuu kulookya Yooháani Mubatisáaji tuku. Maa kaa, ura ^ari muduudiduudi Utemii wa Mulungu, noo mukuuu kulookya Yooháani. **12** Kwaandira siku ja Yooháani Mubatisáaji fuuru isiku, Utemi wa Kurumwii wookimiriirwa na ngururu, na vara ^vari na ngururu noo vookuanyahira. **13** Valáli na mutwe voosi na Miroyalusá uláli na mutwe fuuru mpiindi ja Yooháani. **14** Haaha kooni mooruma uláli na mutwe uwo, yeeye noo Elía ura ^aluswa kuja ari. **15** ^Ari na matu, ni ateere! **16** Na che ndiri kiifwaanirirya mbyaala ihi? Mbyaala ihi yiifwĩne na vasinga viikyĩre isóokwii de vandoovaanirira

viivaavo voosea, **17** ‘Tavavááire firímbi, nyuunyu baa bwiita tuku! Tavímbiire nyímbi ja usungu, nyuunyu baa rira tuku!’ **18** Sa Yooháani Mubatisáaji uja, si arijáa baa kei si anywijáa tuku, novo vakasea, ‘Atiite murimu mavi.’ **19** Maa kaa, Mwaana wa Muntu uja yoorya no nywa, novo vakasea, ‘Mulaangi uhu, mwaafu na mureevi, mare ya vasaankan’yi kóodi na vavi.’ Baa neembe ni jeyyo, tooti ya Mlungu yoonekiirye kikomi ni ya uwoloki kwa mirimo yaachwe.” **20** Aho, Yéesu akaanda kiiwyira marema míji ira ^ajáa abweeyya myuujíisa ^iri foo, maa kaa, vaantu va iyo míji si vamuvalandukira Mlungu tuku. **21** Akasea, “Mpolai múuji wa Korasíini! Mpolai ituri ra Besáida! Sa ngaari myuujíisa yatámamirwe kwaanyu yatámamwa míji ya Tíiro na Sidóoni, ngaari viivikira magunía na viihaka mavu koonekyá vamuvalandukire Mlungu. **22** Kimaari noovawyiira, siku ya ulamu, kuva iri pwee kwa vaantu va míji ya Tíiro na Sidóoni kulookya nyuunyu. **23** Weewe múuji wa Kaperenáumu, eri, kiinulwa uri furu kurumwii wuu? Aka tuku! Kiimiriwa uri furu Ntarii. Sa ngaari myuujíisa yatámamirwe kwaako ngaari yatámamwa Sodóoma, ngaari múuji wa Sodóoma umwaari furu isiku. (Hadēs 986) **24** Kimaari kaa noovawyiira, siku ya ulamu kuva viri pwee kwa múuji wa Sodóoma, kulookya weewe!” **25** Mpiindi ira Yéesu akasea, “Nookudumba ee Taáta Mweenevyoosi wa kurumu na isi, sa masáare aya uvavisa vaantu ^vari na tooti na miryungu, maa kaa, ukavakunukurira vadúúdi. **26** Kikomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mutima. **27** Taáta waani aankwáatiirye viintu vyoosi. Kusiina ^amamányire Mwaana tuku, maa

kaa, Taáta vii. Kei, kusiina ^amumányire Taáta tuku, maa kaa, Mwaana vii na muntũ yoyoosi Mwaana ^ari saaka kumonekya. 28 Yeendi na kuri niini, nyuunyu voosi ^moohumwa ni miriwa, niini kuvahumulukya ndiri. 29 Ichuungiri iyooki raani, mwiikiindye fuma kwaani, sa niini nahola na nakiimya mutima waani na isi. Kwaani nyuunyu kuva muri na mwiikalo muija nkaaswii yaanyu. 30 Iyooki raani ni ferefere riri, na muriwa waani waanguha.”

12 Mpiindi iyo, Yéesu ajáa akwaatira na mawundii ya ngáano siku ya Sabáato. Vapooji vaachwe vakiiteera njala, vakaanda humunga maangala ya ngáano, maa de vandoorya. 2 Mafarisáayo ^vakoone jeyyo, maa vakamusea Yéesu, “Laanga, vapooji vaako voowuna Miiro ko tumama murimo wo chwa siku ya Sabáato.” 3 Yéesu akavasea, “Si munasoma ^cheene atumama mutemi Daúdi mpiindi ^ajáa aávirwe ni njala na vaantu vaachwe tuku wuu? 4 Daúdi iingira na nyuumbii ya Mulungu, yeeye na vaantu vaachwe vakarya mikáate ^ivikwaa mbere ya Mulungu. Mikáate iyo, veeneisi va Ijũva vii noo vajáa varekerwa vandoorya. Vaantu viingi Miiro ijáa yakaan’ya kurya. 5 Baa kei si munasoma kitáabwii cha Miiro, veeneisi va Ijũva ^vatumamaa Kaayii Njija ya Ijũva kira siku ya Sabáato, viibwéeyya siku ya Sabáato ive na njeo tuku wuu? Baa neembe ni jeyyo, Mulungu si avaválaa vabwéeyiirye uvi tuku. 6 Maa kaa, ni kuvawyiira niise, aha amwaari mukúũlu kulookya Kaaya Njija. 7 Ngaari mutáangaa Masáare ^Yari Mpeho aya yalũusa, ‘Noosaaka riiso ra wuija, na si mpóryo jaanyu tuku,’ ngaari si

mwalúusaa irya kwa vaantu ^vasiina ñvi tuku. **8** Sa
 Mwaana wa Mũntu ni Mweeneevyo wa Sabáato.” **9** Yéesu
 akiinuka aho, akatamanyana na sinagógii yaavo. **10** Aho,
 kujáa kwatiite mũntu ñmwi ^ajáa na mukono ^waakwya
 iyandiyandi. Aho, kujáa kwatiite Mafarisáayo ^vasaakiráa
 njira yo musitaakya Yéesu. Avo vakamuurya voosea, “Eri,
 Miiró yaruma kumuhorya mũntu siku ya Sabáato wuu?”
11 Ne akavasea, “Kwatiite ñmwi waanyu, kooni muundi
 yaachwe ñmwi yawyĩĩre iduundwii siku ya Sabáato, ^ari
 reka kwiikwaata no kwiiseyya na weerwii wuu? **12** Maa
 kaa, mũntu ni wa iyoombe ikũũũ kulookya muundi. Sa
 jeyyo Miiró yaruma kutumama uuja siku ya Sabáato.” **13**
 Aho, maa akamusea ñra mũntu, “Wolola mukono waako!”
 Ñra mũntu akawolola mukono waachwe, nowo ukava
 nkaasu ja ñra wiingi. **14** Maa kaa, Mafarisáayo vakafuma
 na weerwii, vakaanda kiiheera miryũũũ ^vyeene vari
 mũũũ Yéesu. **15** Yéesu ^akataange Mafarisáayo ni
 mũũũ viise iyeo sa vamũũũ, akiinuka aho haantu.
 Vaantu ^vari foo vakamutuuba ne akavahorya valwĩĩ
 voosi. **16** Akavakaan’ya vareke kwaarya masáare yaachwe
 kwa vaantu. **17** Yéesu alũũsa jeyyo, sa yakiimane masáare
 ya mũũũ na mũtwe Isáaya ^vyeene asea: **18** “Laanga,
 ñũũ ni mũtumami waani ^namusaawũũ, Mũũũ waani
 ^namweenda, neeriwa mũtima ni yeeye. Viika ndiri
 mũtima waani mweeri yaachwe, yeeye vawyĩĩ ari vaantu
 va isi joosi ñwoloki wa Mũũũũ. **19** Si iindookiiruta
 ndihi tuku, baa tũũ isóso tuku, kusiina ^ari teera
 sawúti yaachwe njirii tuku. **20** Yeeye si ari mala tuku
 kuruma ^kũũ teketeke ja kwa isaanga ^rapuchwa, si ari

rimya tuku kwiilaangya kuduudi kuri ja utampi wo nyeryanyerya, furu abweyye uwoloki usiinde. **21** Weeru yoosi kiilaangya iri irina raachwe.” **22** Aho, vakamureeta muntu ajaa na murimu mavi na kuri Yeesu. Uwo muntu ni muhoku na kimumu ajaa. Yeesu akamuhorya, maa akaanda lusika no koono. **23** Mpuka yoosi ya vaantu ikahwaalala, maa vakasea, “Uhu ifaanaa akava noo Sha Daudi wu?” **24** Maa kaa, Mafarisayo vakateere ayo masare Yeesu atumamire, vakasea, “Uhu muntu si yookibirya mirimu mivi tuku, maa kaa, kwa ngururu ja Beliseburi vii, noo kusea Irimu.” **25** Maa kaa, Yeesu kunu yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, “Utemi wowoosi kooni wiigavire kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo si uri luma tuku. Kei kooni lukolo au muji wiigavire kwiilwa, uwo si uri luma tuku. **26** Haaha kooni Irimu rookibirya Irimu, kava riri riigavire. Ha de jooli utemi waachwe uri luma? **27** Haaha kooni nookibirya mirimu mivi kwa luviro lwa Beliseburi, ha vaantu vaanyu ni kwa luviro lwa ani vakibiryaa mirimu mivi? Sa jeyyo, avo noo vari valamirira nyuuny. **28** Maa kaa, kooni nookibirya mirimu mivi kwa luviro lwa Mutima wa Mulungu, taangi Utemi wa Mulungu wafikire haaha kuri nyuuny. **29** Kei ni jei, kusiina muntu ari daha kingira nyumbii ya muntu ari na ngururu, na anyahire maaari jaachwe tuku, ni mpaka ta amuchuunge uwo muntu ari na ngururu, de adahe nyahira maaari jaachwe ari nojo. **30** Muntu yoyoosi ura si ari ivarwii raani, uwo ni mavi waani. Kei, ura si ajingaa hamwi na niini, apalaa. **31** Sa jeyyo, ni kuvavyira niise, avi wa vaantu na uhiintiki waavo woosi,

Mulungu sea ari wasirire. Maa kaa, uhiintiki kwa Mutima wa Mulungu, uvi wa muntu uwo, si uri sewa wasirire tuku siku joosi. **32** Yoyoosi ^ari mukiikana Mwaana wa Muntu, uvi waachwe sewa uri wasirire. Maa kaa, ura ^ari mukiikana Mutima Muija, si ari sewa uvi waachwe wasirire tuku, kwaandira kuri weeru iki furu kuri weeru yookuija. (aiōn g165) **33** Bohereryi muti, na ndiwa jaachwe booha jiri, ubweeyi muti uvihe na ndiwa jaachwe viha jiri. Muti wataangikanaa kwa ndiwa jaachwe. **34** Nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Jooli muri daha lusa viintu viija na nyuunyu ni vavi? Sa muntu alusa yara ^yamema mutimii waachwe. **35** Muntu muija, afumyaa maaari ja kikomi ja mberii njija mutimii waachwe. Maa kaa, muntu muvi, afumyaa maaari jaachwe ja kikomi ja mberii mbi mutimii waachwe. **36** Ni kuvawyiira niise, siku ya ulamu, vaantu lo kuuriwa vari vavariyule kira isaaare ra kikoókoyo ^valusa. **37** Sa kwa masaaare yaako, Mulungu kuvala ari weewe uri muwoloki, na kwa masaaare yaako lusa ari irya uri muvi.” **38** Aho, vamwi va vakiindya va Miiri na Mafarisaaayo vakamusea Yeesu, “Mukiindya, toosaaka kooni ishaara fuma kuri weewe.” **39** Yeesu akavasea, “Mbyaala mbi na ya vaantu vayeenda na vaki va vaantu, si moosaaka kumutaanga Mulungu tuku, noo ^chooreka moolomba ishaara! Si muri heewa ishaara yoyoosi tuku, maa kaa, ira ishaara ya Yona mlaali na mutwe vii. **40** Sa ja viintu Yona iikala indii ya soompa kwa siku itatu chobu chiriri, viivyo Mwaana wa Muntu kiikala ari mbiririi kwa siku itatu chobu chiriri. **41** Siku ya ulamu, vaantu va Ninawa kiima vari na vaantu va iki mbyaala,

novo lusa vari irya kwa vavi. Sa Vanináawi ^vakateere
 uvari yuli wa Yóona vavalanduka fuma uvii waavo, na aha
 amwaari mukúúlu kulookya Yóona! **42** Siku ya ulamu,
 mutemi muki wa isi ya saame kiima ari aluse irya kwa
 vaantu va ihi mbyaala ni vavi. Yeeye avaa njira fuma isi
 ya kuli, akujja joo teerera tooti ja Solomóoni. Haaha,
 aha amwaari mukúúlu kulookya Solomóoni. **43** Murimu
 muvi kooni ufumire kwa muuntu, wadómaa na isi ya
 ibalángwii kuntu ^kusiina maaji, uko wasákiraa haantu
 ho humlukira, baa turya tuku. **44** Aho wiiséaa, 'Hinduka
 ndiri na nyuumbii yaani kuntu ^nafuma.' ^Uri hinduka,
 washáanaa ira nyuumba yafyáahiirwe na yaháambirwe
 vyabooha. **45** Aho, uwo murimu muvi wadómaa noo
 sumula viivaachwe mufungati, vavi kulookya woowo.
 Yoosi yamwíngiraa uwo muuntu noo kiikala aho. Aho,
 uwo muuntu asáambukirwaa kulookya vya ncholo. Ivi,
 noo ^vyeeene viri kuva kwa vaantu va ihi mbyaala mbi.”
46 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari yoolusika na ira mpuka
 ya vaantu, íyo waavo na nduu ya Yéesu vakujja, maa
 vakiima weerwii voosaaka valusika ne. **47** Aho, muuntu
 umwi akamusea Yéesu, “Íyo waanyu na vaanaanyu
 vamwaari aha weerwii, vookwaamukula.” **48** Aho, Yéesu
 akamusea ura muuntu, “Íyo wiitu na vanduu viitu ni
 vala ani?” **49** Yéesu akiinurirya mukono waachwe na
 haantu ^vajáa vapooji vaachwe, maa akasea, “Laanga! Ava
 noo vala íyo, marumbu na nduu yaani. **50** Sa muuntu
 yoyoosi ^atúmamaa masáare ya Taáta waani wa kurumwii
 ^asáakaa, uwo noo mwaaniitu, irumbu raani na íyo
 wiitu.”

13 Sikũ i'ira, Yéesu ajáa afuma ira nyuumba akatamanya

kwaatya tuku, koonu, koonu muri, maa kaa, si muri taanga tuku. 15 Sa mitima ya vaantu ava yafafa, matu yaavo yadunga, miiso yaavo vakunikirira, sa vandoosiindwa koonu, matu yaavo yadiire kundootera, na mitima yaavo idiire kundootaanga, sa vadiire kuvvalandukira niini nivalamurirye.’ 16 Maa kaa, nyuunyu mwatalariwa sa miiso yaanyu koonu yiise na matu yaanyu teera yiise. 17 Kimaari noovawyiira, valaali na mutwe na vaantu vawoloki ^vari foo, vajaa vatiite mpiima yo koonu aya mookoonu nyuunyu, maa kaa, si vayoona tuku. Baa kei vajaa vatiite mpiima yo teera aya mooteera nyuunyu, maa kaa, si vayateera tuku. 18 Haaha teeri ^cheene lusimo lwa mahaandi mbeyu lwalusa. 19 Vaantu vara ^variteeraa isaaire ra Utemi baa ritaanga tuku, ni ja mbeyu jira ^jawiira njirii, aho ura Muvu uvajaa akariseyya mitimii yaavo. 20 Mbeyu jira ^jawiira mwaalaliwyii, ni vaantu vara ^variteeraa isaaire ra Utemi, maa vakarihokera na cheeru. 21 Maa kaa, sa viintu risiina miriri, rikalaa kwa mpiindi nduudi vii. Uturikiri au ujuuwiki ^uri kuvu sa rira isaaire, varekaa kura kuruma kwaavo. 22 Mbeyu jira ^jawiira miifwii, ni ja vaantu vara ^variteeraa isaaire, maa kaa, uhangaiki wa weeru, na ukwaata wo kunguula maari vyarifenyenkereryaa ridiire reeta kuvaaalo. (aiōn g165) 23 Mbeyu jira ^jawiira sevii, noo vara vaantu ^variteeraa iro isaaire, vakaritaanga. Aho, ravijaa na nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi, jimwi mara makumi musasatu na jimwi mara makumi yatatu.” 24 Yeesu ajaa avawyiira vaantu lusimo lwiingi yoosea, “Utemi wa Kurumwii wiifwaine na lusimo ulu. Siku

imwi, muntu umwi ajaa ahaanda mbeyu njija iwundii kwaachwe. 25 Maa kaa, vaantu vakalaale nuuchiku, muvi akujja, akahaanda kisangaaji katikati ya ng'ano, maa akalooka. 26 Ng'ano ikamere na ikave na maangala, kisangaaji nocho kikamera na kikakula. 27 Vatamami va ura mweeneiwunda vakamudomera, maa vakamusea, 'Mukulu, si wahaanda mbeyu njija iwundii kwaako tuku wuu? Haaha iki kisangaaji hai chafumire?' 28 Yeeye akavasea, 'Ni muvi noo abweeyya jei.' Aho, vatamami vaachwe vakamusea, 'Saaka wiise tukakikule wuu?' 29 Maa kaa, mweeneiwunda akavasea, 'Tuku, mpiindi imoojiinga kisangaaji ifanaa mukurire na ng'ano. 30 Reki vyoosi vikulan'ye, furu mpiindi yo chwa. Mpiindi yo chwa kuvasea ndiri vachwi, "Ta kusi kisangaaji mujiinge mabuundabuunda sa kichimikwe. Aho, maa de mujiinge ng'ano na mwiireete na kyoomii." 31 Yeesu ajaa avawiyira lusimo lwiingi, yoovasea, "Utemi wa Kurumwii wiifwiiine na mpeke nduudi ya haradali ing'eene muntu atoolaa, maa akitoohaanda iwundii raachwe. 32 Iyo mbeyu ya haradali ni nduudi kulookya mbeyu joosi, maa kaa, iri mera, yakula ikava muti mukulu kulookya miti yoosi ya mbowa, baa ndee juujaa jikajeenga vivururu mataampii yaachwe." 33 Yeesu ajaa avavaira kei lusimo lwiingi, yoovasea, "Utemi wa Kurumwii wiifwiiine na usasi muntu muki atoola, akasaangya na muchu wa ng'ano vihari vitatu vya saimu, maa muchu woosi ukuka." 34 Yeesu alusikaa na mpuka masare aya yoosi kwa simo, si alusikaa novo kiintu chochoosi bila simo tuku. 35 Jeyyo, isare rira raluswa ni mulali na mutwe wa Ijva

rikiimane ja viintu ^rasea, “Kiinula ndiri mulomo waani kwa símo, lúusa ndiri masáare ^yaviswa keende kumbwa kwa weeru.” 36 Aho, Yéesu akiiteengula ira mpuka ya vaantu, maa yeeye akiingira na nyuumbii. Vapooji vaachwe vakamdomera, maa vakamusea, “Túwyiire lusímo lwa kisangaaji ni che lwalúusa?” 37 Yéesu akavasea, “Múhaandi wa mbeyu njija ni Mwaana wa Muntu. 38 Iwunda ni weeru, mbeyu njija ni vaana va Utemi. Kisangaaji ni vaana va ura Múvi. 39 Múvi ura ^ahaanda kisangaaji ni Ikúulu ra Mirimu Mivi. Kuchwa ni siku ya uhéro wa weeru, na vachwi ni mirimu miija. (aión g165) 40 Ja ^vyeeene kisangaaji kijíngwaa, maa kikachimikwa, noo ^vyeeene viri kuva siku ya uhéro wa weeru. (aión g165) 41 Mwaana wa Muntu tuma ari mirimu yaachwe miija, noyo jiinga iri fuma Utemii waachwe vaantu voosi ^vaháandaa viivaavo vatumame nteendo mbi, na vara voosi ^vawúnaa miiro. 42 Iyo mirimu miija, vafweitira iri na mootwii wa ng’aanjo, na uko rira vari no sha mayeo. 43 Aho, vawoloki lavalava vari ja mwaasu Utemii wa Taáta waavo. ^Ari na matu, ni ateere! 44 Utemi wa Kurumwii wiifwíine na máari ya kikomi ya mberii ^yaviswa iwundii. Muntu umwi ^akiyyone, maa akiivisa kei. Kunu ari na cheeru akatamanyo noo vaa iyoombe viintu vyoosi ^ari novyo, maa akawula rira iwunda. 45 Kei, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na muchurúusi ^asákiraa lúulu ^iri foo ya kikomi. 46 ^Akiipate imwi ya iyoombe ikulu, akiita koovaa iyoombe viintu vyoosi ^ari novyo, maa akiwula ira lúulu. 47 Kei, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lwaavu ^lwatéirwe irivii, lukakwaata soompa ja kira

ivala. **48** Lwaavu ^lukameme soompa, vavúuvi vakaluruta na mbarimbari ya iriva. Aho, vakiikala, vakasaawula soompa jira ^jabooaha, vakajivikira ntoongii, maa kaa, jira ^javiiha vakajifweita. **49** Noo ^vyeeene viri káva siku ya uhero. Mirimu miija kuuja iri, na saawula iri vavi na vawoloki viikale kira vaantu ivarwii raavo. (aiōn g165) **50** Avo vaantu vavi, fweitirwa vari mootwii wa ng'aanjo, uko rira vari no sha mayeo." **51** Aho, Yéesu akavuurya, "Eri, taanga mwiise masáare ayo yoosi wuu?" Novo vakamusea, "Hii." **52** Ne akavasea, "Kira mukiindya wa Miiro ya Muluungu ura ^akiindiwa viintu vya Utemi wa Kurumwii, iifwíine na mweenenyuumba ^atóolaa máari jaachwe ja kikomi ja mberii, ifya na ja kali." **53** Yéesu ^akahumule luusa símo iji, akalooka fuma aho. **54** ^Akafike múujii wa Nasaréeti kuuntu ^akurira, akaanda vakiindya vaantu sinagógii yaavo. Voovo vakahwaalala kunu vookiiyurya, "Uhu hai afúmiirye tooti na myuujíisa ihi? **55** Uhu si mwaana wa musóngoli mabambari tuku wuu? Íyo waavo si Maríia tuku wuu? Vaanaavo si vala Yaakúupu, Yooséefu, Simóoni na Yúuda tuku wuu? **56** Maruumbu yaachwe si turi novo aha tuku wuu? Haaha ni hai uhu ^afúmiirye viintu ivi vyoosi?" **57** Aho, vakamukalarira. Maa kaa, Yéesu akavasea, "Muláli na mutwe wa Ijva arúmwa kira haantu, maa kaa, si múujii na kaayii kwaachwe tuku." **58** Sa jeyyo, Yéesu si abweeyya myuujíisa ^iri foo tuku, sa viintu vaantu si vamuruma.

14 Mpiindi ijo, mutemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare ^meene Yéesu atumamáa. **2** Aho, maa akavasea vatumami vaachwe, "Uhu ni Yooháani Mubatisáaji

^afúfukire fuma inkwyii. Iki noo ^chooreka luviro lo
 bweeyya myuujíisa luri ne.” 3 Heróode alúusa jeyyo,
 sa uko nyuma, ajáa amukwaata Yooháani Mubatisáaji,
 akamuvika munyololwii sa Herodía. Uhu Herodía ni
 muki wa Filípi mwaanaavo na Heróode ajáa. 4 Sa
 Yooháani Mubatisáaji amúseáa, “Miiri yakaan’ya weewe
 kumusumula muki wa mwaanaanyu.” 5 Heróode asaakiráa
 njira yo mūlaa Yooháani, maa kaa, avoofáa vaantu, sa
 vaantu vajáa vamányire Yooháani ni muláli na mutwe
 wa Ijva. 6 ^kafike siku ya ngovi yo vyaalwa Heróode,
 muhíinja wa Herodía akavina mbere ya vaantu ^vajáa
 valáarikirwe furu Heróode akavyeenda. 7 Sa jeyyo
 Heróode akiichuunga kumuheera uwo muhíinja kiintu
 chochoosi ^ari loomba ko laha. 8 Kunu yooheembwa ni
 íyo waavo, uwo muhíinja akamuloomba Heróode yoosea,
 “Mpeera aha jei, mutwe wa Yooháani Mubatisáaji ikaafii.”
 9 Aho, mutemi akavisula, maa kaa, sa kulaha ^kweene
 ajáa abwéeyiirye mbere ya vayeni, akalairirya muhíinja
 aheewe kira ^alóombire. 10 Jeyyo, akalairirya Yooháani
 Mubatisáaji adumulwe mutwe uko munyololwii. 11 Mutwe
 wa Yooháani ukareetwa ikaafii, maa akamuheera ura
 muhíinja, ne muhíinja akamutwaarira íyo waavo. 12
 Vapooji va Yooháani vakiita sumula muviri wa Yooháani,
 maa vakiita kutaaha. Maa re, vakiita muwyiira Yéesu
 isimwi roosi ^rifúmiire. 13 Yéesu ^akateere ayo masáare,
 akiinuka fuma uko na mashúwa, maa akatamanya na
 kijiraawii. Maa kaa, vaantu ^vakateere jeyyo, vakamutuuba
 na mawulu fuma maturii meevo. 14 ^Akakiime fuma
 mashúwii, akashaana mayiimbi ya vaantu, akavoonera

mbavariri na akavahorya valwĩiri vaavo. **15** Nakyuulwa vapooji vaachwe vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, “Aha haantu ni kuli na kaaya ja vaantu, na mwaasu wahumwiire kuswa, rekera vaantu viidomere na maturii vakawule chóorya.” **16** Maa kaa, Yéesu akavasea, “Kisiina ^choovabweyya vadome tukũ, vaheeri nyuunyu chóorya.” **17** Maa kaa, voovo vakamusea, “Aha tatiite mikáate isaano na soompa iviri vii.” **18** Yéesu akavasea, “Reeti na aha.” **19** Yéesu akalairirya ira mpuka ya vaantu viikale masaambii. Aho, akatoola ira mikáate isaano na jira soompa iviri. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii, yoomudumba Mulungu. Akabendulabendula ira mikáate, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu. **20** Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendu ya mikáate, vakamemya vikápu ikimi na viviri. **21** Vaantu valume voosi ^vaarya siku iyo ni mayana yasaano, vaantu vaki na vasinga si vavalwa tukũ. **22** Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe vaambuke mashúwa, valongoole na nyambuko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengula na ira mpuka. **23** Ne ^akiiteengule na vaantu, maa akaambuka na luulwii yeemweene noo muloomba Mulungu. Iwulo ^riikiingire, akava yeemweene uko luulwii. **24** Mpiindi ijo, ira mashúwa ijáa yafikire katikati ya iriva. Uko mashúwa ikava yoohitirwa ni mapúunta kunũ na kunũ, sa ihumbuuto rawuváa fuma mbere yaavo. **25** Namuyiingu, Yéesu akavadomera vapooji vaachwe kunũ yooyeendera mweeri ya maaji. **26** Vapooji ^vakamoone yooyeenda mweeri ya iriva, vakakwaatwa ni woowa munumunũ,

maa vakaanda kwaana ntáákwi, “Ni murimu!” 27 Maa kaa, hahara Yéesu akavasea, “Fafyi mitima, ni niini, koofi tuku.” 28 Aho, Peéteru akamusea Yéesu, “Mukulu, kooni ni weewe, sea nuje na kwaako kunu nooyeendera mweeri ya maaji.” 29 Yéesu akamusea, “Yeenda.” Peéteru akakiima fuma mashúwii, akayeenda mweeri ya maaji yoodoma na kuri Yéesu. 30 Maa kaa, Peéteru akoone rira ihumbuuto, akoofa, maa akaanda burukira luujii, aho akaana ntáákwi yoosea, “Mukulu ndamurirya!” 31 Yéesu akawolola mukono waachwe chaangu, akamukwaata, maa akamusea, “Weewe kuruma kwaako kuduudi, sa che wifoveriire?” 32 Aho, Peéteru na Yéesu vakaambuka na mashúwii, maa ihumbuuto rikaherya. 33 Vapooji vara vajaa mashúwii, vakamwiinamira voosea, “Kikomi, weewe uri Mwaana wa Mulungu.” 34 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirire iriva ra Galiláaya, maa vakafika isi ya Genesaréeti. 35 Vaantu va ira isi vakamutaange Yéesu, maa vakatuma mulomo doma na isi joosi jiri mukaaya. Aho, vakamuretera valwiri voosi. 36 Novo vakamuloomba, Yéesu avarekere valwiri vasaasye baa mukáwo vii wa nkáancho yaachwe. Na voosi vamusaasya, vahola ndwála jaavo.

15 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiró fuma Yerusaleému vakujja na kuri Yéesu, maa vakamusea, 2 “Sa che vapooji vaako si vatubaa nkungu ja vala baaba? Voovo si vooyya mikono kuseyya njeo tuku, de varye chóorya.” 3 Yéesu akavasea, “Sa che nyuunyu ko tuuba nkungu jaanyu mwawúnaa ndairiri ja Mulungu? 4 Sa Mulungu asea, ‘Uvanyemye vala íyo na taáta

waanyu,’ na ‘ura ^ari mutukira íyo au taáta waavo, uulawe.’ 5 Maa kaa, nyuunyu mündoovavariyurira vaantu, vandoovasea vala íyo na taáta waavo, ‘Hai, si ndiri daha kuvaambirirya tuku, sa iki ^natiite chavíire kilungulungu ^nakera na ivarwii sa Mulungu.’ 6 Jeyyo, si asaakwa amunyemye íyo na taáta waavo tuku. Jeyyo noo ^vyeene muchwíjaa mati isáare ra Mulungu sa nkungu jaanyu. 7 Nyuunyu vakweembi, muláli na mutwe wa Ijuva Isáaya, alusa kimaari Masáarii ^Yari Mpeho mpiindi ^alaaláa na mutwe yoosea, 8 ‘Vaantu ava vaanyemyaa na milomo vii, maa kaa, mitima yaavo iri kuli na niini. 9 Kuunyinamira kwaavo ni ja kisiina, sa ni vavariyuláa ndairiri ya vaantu vii.’” 10 Hara, Yéesu akiyanirira mpuka ya vaantu, maa akiisea, “Voosi nteereri neeja, mutaange iki! 11 Kusiina kiintu ^kimwiingiraa muuntu mulomwii kidáhaa mubweyya ave na njeo tuku. Kiri vyoova jeyyo, ^kimufúmaa mulomwii noo kimubwéeyaa muuntu ave na njeo.” 12 Aho, vapooji va Yéesu vakadoma na kwaachwe, maa vakamusea, “Taanga wiise Mafarisáayo vakáliire munumunu sa rira isáare ^ulúusire?” 13 Yéesu akavasea, “Kira muhaando si ^wahaandwa ni Taáta wa kurumwii, kulwa uri. 14 Vareki, ni valongooli vahoku. Kooni muhoku amulongwiire muhoku mwiiwaachwe, voosi burukira vari na iduundwii.” 15 Aho, maa Peéteri akamusea Yéesu, “Hooni twyíire lusímo ulu uvariyuli waachwe ni urikwi.” 16 Maa Yéesu akasea, “Baa nyuunyu mukaari si mootaanga tuku wuu? 17 Si mootaanga kiintu ^kimwiingiraa muuntu na mulomwii ni kimwiingiraa na indii vii, maa kikafuma kikatwaalwa na chóowii vii tuku

wuu? **18** Maa kaa, kira ^kimufúmaa muntu mulomwii, ni mutimii chafúmaa na noo kimubwéeyaa ave na njeo. **19** Sa kufuma mutimii wa muntu, kwafúmaa miiririkano mivi, wulaishi, kyeenda na muki wa muntu, khanguta, wiivi, kulongowererya, na kutukira. **20** Ivi noo ^vibwéeyaa muntu ave na njeo, maa kaa, kurya bila kooyya mikono, si kubwéeyaa muntu ave na njeo tuku.” **21** Hara, maa Yésu akakwaata njira, akadoma furu isi ja Tíiro na Sidóni. **22** Aho, muntu muki umwi wa Kikanáani wa isi ira, akuja na kuri Yésu, akiiririrya yoosea, “Ee Mweenevyoosi, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuja, muhínja waani atiite murimu mvi na wamutúrikirya maatuku vii.” **23** Maa kaa, Yésu si amuyirya tuku. Aho, vapooji vakadoma na kuri Yésu, vakamuloomba voomusea Yésu, “Musee uh muntu muki alooke, sa yootutubirira na isoso kunu nyuma siku joosi.” **24** Yésu akamusea ura muntu muki, “Natuma sa muundi ^jarimira ja Isiraéli vii.” **25** Maa kaa, uwo muntu muki akamuseeserera Yésu, akachwaama mbere yaachwe, maa akamusea, “Mweenevyoosi nyambirirya.” **26** Yésu akamusea, “Si vyabooha kutoola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tuku.” **27** Ura muntu muki akamusea, “Ni kimáari Mweenevyoosi, maa kaa, baa kúri jawóojeraa mang’enyeng’enye ya chóorya cha vasinga ^yawýíre iruungwii ra méesa ja veenenyumba vaavo.” **28** Aho, Yésu akamusea ura muntu muki, “Maáma, kuruma kwaako ni kukuúlu. Na vive kwaako ja kuruma kwaako.” Na mpiindi i’ira ura muhínja waachwe akahola. **29** Yésu akiinuka fuma isi ya Tíiro, akakwaata njira, maa

Matáayo

16 Mafarisáayo na Masadukáayo vakuuja na kuri Yéesu, maa vakaanda mayera, voomuloomba avalaire ishára fuma kurumwii. **2** Yéesu akavasea, “Kooni kyulwa chiingiire mwaséaa, ‘Lomutóondo kweera kuri vyabooha sa kurumu kwiiyériire.’ **3** Na namutóondo mwaséaa, ‘Isiku mbula vaa iri, sa kurumu kwasáire na kwiikúbutiire.’ Nyuunyu mwamányire taanga viintu vya kurumu kwa ^vyeeene ko koonekana, maa kaa, kutaanga ishára ja mpiindi iji si mwamányire tuku. **4** Mbyaala mbi ya vaantu ^vayéendaa na vaki va vaantu, si moosaaka kumutaanga Mulungu tuku, noo ^chooreka mooloomba ishára! Si muri heewa ishára tuku, maa kaa, ira ishára ya Yóna muláli na mutwe vii.” Aho, Yéesu akavareka, maa akalooka na vapooji waachwe. **5** Vapooji vaachwe vakafirira iriva, vakava varímiirye sumula mikáate. **6** Aho, Yéesu akavasea, “Mulaange neeja munehe usasi wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo.” **7** Vapooji vakaanda kwiiruta ndihi voovo kwa voovo voosea, “Alúusire jei sa viintu si taréetire mikáate.” **8** Yéesu akataanga, kwiiruta kwaavo ndihi, maa akavasea, “Nyuunyu kuruma kwaanyu kuduudi, sa che mookiiruta ndihi nyuunyu kwa nyuunyu, sa viintu musiina mikáate? **9** Mukaari si munataanga vii tuku wuu? Si mookumbukira ira mikáate isaano ^yariwa ni vaantu mayana yasaano, na ni makápu yangai mwatoorera ya mabéendu ya mikáate tuku wuu? **10** Na ira mikáate mufungati ^yariwa ni vaantu mayana yani, ni makápu yangai mwatoorera ya mabéendu ya mikáate? **11** Sa che si mootanga si nalúusire masáare ya mikáate tuku? Laangi neeja, nehi usasi wa Mafarisáayo

na Masadukáayo!” 12 Aho, vapooji vakataanga Yéesu si aseáa valaange neeja usasi wa mikáatii tuku, maa kaa, valaange neeja ukiindya wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo. 13 Aho, Yéesu akadoma na isi ya Kaisaría Filípi. ^Akafike uko, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe yoosea, “Vaantu vaséaa Mwaana wa Muntu ni ani?” 14 Vakasea, “Vamwi vaséaa uri Yooháani Mubatisáaji, viingi Elía na viingi Yeremía au umwi wa valáli na mutwe.” 15 Aho, akavuurya, “Ha nyuunyu mwaséaa ndiri ani?” 16 Simóoni Peéteru akamusea, “Weewe ni Masía, Mwaana wa Mlungu ^ari nkaasu.” 17 Aho, Yéesu akamusea, “Watalariwa weewe Simóoni mwaana wa Yóna, sa isáare iri si utunukuriirwe ni muntu tuku, maa kaa, ni Taáta waani wa kurumwii. 18 Ni kuwiiira niise, weewe noo Peéteru, na mweeri ya mwaalaliwye uhu, kiimya ndiri mpuka ya vantu vaanduma, baa ngururu ja Ntarii si jiri daha kwiisiinda tuku. (Hadēs 986) 19 Kuheera ndiri fungúwo ja Utemi wa Kurumwii. Isáare roroosi ^uri chuunga aha weerwii kwa irina raani, kuva riri rachúungirwe kurumwii ni Mlungu. Na isáare roroosi ^uri chungula aha weerwii kwa irina raani, kuva riri rachúngwiirwe kurumwii ni Mlungu.” 20 Aho, Yéesu akavakaan’ya vapooji vaachwe kari vamuwyíraa muntu yoyoosi yeeye ni Masía tuku. 21 Kwaandira mpiindi iyo, Yéesu ajáa anda vawiiira vapooji vaachwe yoosea ni mpaka adome na Yerusalému, na uko ni mpaka apate uturikiri mukulu. Ajáa avasea, turikiriwa ari ni vawosi, vakúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miira na ni mpaka ulawe. Siku ya katatu ni mpaka afufulwe. 22 Aho, Peéteru akamusumula Yéesu na

ivarwii, maa akaanda mubaamirirya yoosea, “Mukúlu, ayo si yari kupata siku baa imwi vii tuku!” 23 Yéesu akamvalandukira Peéteru akamusea, “Irimu! Isunke mbere yaani, wookunhitahita, si wookiririkana masáare ya Mulungu tuku, wookiririkana ya vaantu.” 24 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Kooni muuntu yoyoosi yoosaaka aantuube ni mpaka iisiite yeemweene, avaale musaláaba waachwe kira siiku, aantuube. 25 Sa kooni muuntu yoyoosi yoosaaka lamurirya nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muuntu yoyoosi ^yookiitaaha nkaasu yaachwe sa niini, uwo lamurirya ari. 26 Kwatiite kunáalo che muuntu kuturya weeru yoosi no kiitaaha nkaasu yaachwe? Baku ni kiintu che muuntu ari toola sa nkaasu yaachwe? 27 Sa Mwaana wa Muuntu kuja ari na nkongojima ya Taáta na mirimu miija, aho kamuriha ari kira muuntu kwa kira ^atumama. 28 Kimaari noovawiyira, vamwaari viingi vímire aha, si vari kukwya tuku mpaka vamoone Mwaana wa Muuntu yookuja Utemii waachwe.”

17 Siku musasatu ^jikalooke, Yéesu akamusumula Peéteru, Yaakúupu na mwaanaavo Yooháani, maa akaambuka novo na luulwii ncholwii kijiraawii. 2 Mpiindi vajáa uko, akavalanduka buuwo mbere yaavo. Kisho chaachwe kikalava ja mwaasu na ingo jaachwe jikava njeru chwee, ja kiweeru cha mwaasu. 3 Koonka, Músa na Elía vakavafumira, maa vakalusika ne. 4 Aho, Peéteru akamusea Yéesu, “Aai Mukúlu, vyabooha taveere haaha aha. Ndekera njeenge vivaanda vitatu, kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía.” 5 Viintu Peéteru ^ajáa

akaari yooluusika, ichu ^roolava rikavawiikira. Sawúti ikafuma aho ichwii yoosea, “Uhu ni Mwaana waani ^namweenda, ^neériwaa mutima ni yeeye, muteereri yeeye.” **6** Vara vapooji ^vakateere jeyyo, vakalaala isi na inda ni woowa. **7** Maa kaa, Yéesu akuuja, akavasaasya, maa akavasea, “Inuki. Koofi tuku.” **8** Avo vapooji ^vakiinule miiso, vakamoonu Yéesu yeemweene, si vamoona muuntu wiingi tuku. **9** Mpiindi ^vagiritaa fuma luulwii, Yéesu akavalairiya yoosea, “Kari mumuwyiira muuntu yoyoosi masáare aya tuku, fuuru siku Mwaana wa Muuntu ^ari fufuka fuma inkwyii.” **10** Vapooji vajaa vamuurya, “Sa che vakiindya va Miira vaséaa ni mpaka Elía uje ta?” **11** Yéesu ajaa avasea, “Ni kimáari Elía ni mpaka uje ta aviike neeja masáare yoosi. **12** Maa kaa, ni kuvawyiira niise, Elía ahumula kuuja, novo si vamutaanga tuku, na vamubweeyirya uvi ja ^vyeeene vasaaka. Viivyo Mwaana wa Muuntu tamanya iise noo turikiriwa mikonwii yaavo.” **13** Aho, vapooji vakataanga ni luusikira aari masáare ya Yooháani Mubatisáaji. **14** Yéesu na vapooji vaachwe ^vakagirite fuma luulwii, vakafika kuuntu ^kujaa na ira mpuka ya vaantu. Muuntu umwi akamudomera Yéesu, akachwaama mbere yaachwe yoosea, **15** “Mukulu, mulaange mwaana waani na riiso ra wuuja. Yeeye atiite kiinkwiisha ^chamutúrikiryaa maatuku vii. ^Kari foo chamuváyyaa mootwii na mpiindi jingi luujii. **16** Namurétire na kwa vapooji vaako vamuhorye, maa kaa, vasiindirwe.” **17** Aho, Yéesu akavasea, “Aka! Ihi mbyaala si irúmaa na yakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni

mureeti na aha.” 18 Aho, Yéesu akuyamirirya ura murimu mavi, maa ukafuma na hahara mutavana akahola. 19 Mpiindi ukajaa kusiina vaantu, vapooji vakadoma na kuri Yéesu, maa vakamuurya kumu vari vooveene voosea, “Sa che suusu tasindirwe kuseyya ura murimu mavi?” 20 Yéesu akavasea, “Sa viintu kuruma kwaanyu ni kudúúdi. Kimaari noovawyira, kooni kuruma kwaanyu kuri kudúúdi ja mpeke nduudi ya haradali, sea muri lulu ulu, ‘Isunke aha udome na kura na kwiisunka luri.’ Kuri nyuuny kusiina kiintu ukiri vasiinda tuku. 21 [Maa kaa, murimu mavi ja ulu si muri daha kuukibirya bila yoomuloomba Mulungu, no kiirekya kurya tuku.]” 22 Mpiindi Yéesu ajaa na vapooji vaachwe uko Galilaya, ajaa avasea, “Mwana wa Muntu valandukwa iise aviikwe mikonwii ya vaantu, 23 kumwulaa vari, maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.” Vapooji vaachwe vakateere jeyyo, vakavisula maatuku vii. 24 Yéesu na vapooji vaachwe vakafike muuji wa Kapernaumu, vasaankan’yi koodi ya Kaaya Njija ya Ijva vakwaja na kuri Peéteri, maa vakamuurya, “Eri, mukiindya waanyu si arihaa koodi ya Kaaya Njija?” 25 Peéteri akavasea, “Hii, arihaa.” Peéteri akahinduke na kaayii, baa si analusa chochoosi, Yéesu akava wa ncholo kulusikira isaaare ra koodi. Akamuurya Peéteri, “Simooni, weewe jooli wookoona? Vatemu va ihi weeru vasaankan’yaa koodi fuma kwa vaana vaavo, baka fuma kwa vaantu viingi?” 26 Peéteri akamusea, “Fuma kwa vaantu viingi.” Yéesu akamusea, “Kooni ni jeyyo, vaana varekerwa vadiire kuriha koodi. 27 Maa kaa, sa tadiire kuvakalarya, doma na irivii ukawumire ndowano.

Soompa ya ncholo ^uri kwaata, asanya mulomo waachwe, shaana uri mpia mulomwii waachwe. Toola iyo mpia, doma kwaavo, ukarihe koodi yaani na yaako.”

18 Mpiindi jira, vapooji vajaa vuja na kuri Yeesu, maa vakamuurya, “Eri, ni ani noo mukuulu kulookya voosi Utemii wa Kurumwii?” **2** Aho, Yeesu akamwaanirira musinga muduudi, akamwiimya katikati yaavo, **3** maa akavasea vapooji vaachwe, “Kimaari noovawyiira, kooni si mavalandukire mave ja vasinga vaduudi, kikomi si muri kiingira vii tuku Utemii wa Kurumwii. **4** Sa jeyyo, muuntu yoyoosi ^ari kiikiimya na isi ja uhu musinga, noo mukuulu kulookya voosi Utemii wa Kurumwii. **5** Yoyoosi ^ari muteengya musinga muduudi ja uhu kwa irina raani, va ari yookunteengya niini. **6** Maa kaa, kooni muuntu ari muhaanda umwi wa ava vaduudi ^vaanduma atumame uvi, ni pwee kwaachwe achungirwe lwaala nkiingwii yaachwe, aburukiriwe kati na kati ya mayiya. **7** Ni mpolai kuri weeru sa yara masaa ^yahandaa vaantu vabweeyye uvi. Kuyerwa ni mpaka kuje vii, maa kaa, ni mpolai kwa ura muuntu, ura ^yooreeta uko kuyerwa. **8** Kooni iyaanja au ijeo raako rakuhandire ubweeyye uvi, dumula urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire nkaaswii, uri idumu au ikoonchi kulookya kiingira mootwii si urima wa siku ^jisiina uhero uri na mayaanja yaviri na majeo yaviri. (aiōnios g166) **9** Na kooni riiso raako rakuhandire ubweeyye uvi, rinonkole urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire na nkaaswii, ^uri ipocho kulookya kufweitirwa na mootwii wa Jehenamu ^uri na miiso yoosi. (Geenna g1067) **10** Mulaange neeja, kari

musíanalaa umwi wa ava vadúúdi tuku, sa ni kuvawyiira niise, mirimu yaavo mija, siku joosi yoonaa kisho cha Taata waani wa kurumwii. [11 Sa Mwaana wa Muntu uja jo saakira no lamurirya kira ^charimira.] 12 Jooli mookoona? Kooni umwi waanyu ari na muundi makumi ikimi, na muundi imwi yarimiire, che ari bweeyya? Si ari reka jira muundi makumi keenda na keenda luulwii, adome akasaake ira imwi ^yataahikire tuku wuu? 13 ^Ari kiipata, kimaari noovawyiira, kuva ari na cheeru maatuku vii sa iyo muundi imwi kulookya viintu ^avyeendaa sa jira muundi makumi keenda na keenda si ^jariimiire. 14 Viivyo, Taata waanyu wa kurumwii si asakaa baa umwi wa ava vadúúdi arimire tuku. 15 Kooni mwaanaanyu ahoniirye kwaako, doma ukamuyiire uvi waachwe, uve weewe na yeeye vii. Kooni akuteiire, umupatire munduu waako kei. 16 Maa kaa, kooni si akuteiire, tamanya na muntu wiingi umwi au vaviri, sa 'Kira kiloongi lamulwa kiri kwa vooni vaviri au vatatu.' 17 Kooni asiitire vateera avo, wyiira mpuka yaako ya vaantu ^vaanduma. Kooni asiitire kuvateerera vaantu ^vaanduma, mubweeyye kwaako ja muntu si ^amumanyiire Muluungu au ja musaankan'yi koodi. 18 Kimaari noovawyiira, isaaare roroosi ^muri chuunga aha weerwii, kuva riri rachungirwe kurumwii ni Muluungu. Na isaaare roroosi ^muri richungula aha weerwii, kuva riri rachungwirwe kurumwii ni Muluungu. 19 Kei kimaari noovawyiira, kooni vaantu vaviri viirimiire aha weerwii kwa isaaare roroosi ^vari loomba, Taata waani wa kurumwii vaheera ari. 20 Sa hohoosi hara ^vari kijiinga vaantu vaviri au vatatu kwa irina raani,

niini kuva ndiri hamwi novo.” 21 Aho, Peéteri akuvya na kuri Yéesu, maa akamuurya, “Mukúlu, mwaaniitu aahonerye kangai na ntuube musea yasírire? Eri, baa furu mufungati wu?” 22 Yéesu akamusea, “Si nookusea mara mufungati vii tuku, maa kaa, mufungati mara makumi mufungati (7x70).” 23 “Sa jeyyo, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ulu. Mutemi umwi asaakáa sumula mpía jaachwe ^ng’eene adaayyáa fuma kwa vatúmwá vaachwe. 24 ^Akaande uwo murimo, akareterwa muuntú umwi ^ajáa na noongwa ya taláanta mayana ikimi rimwi. 25 Uwo mutúmwá akava asiina cho riha tuku. Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akalamula avawe iyoombe yeeye, muki waachwe, vaana vaachwe, na viintú vyaachwe vyoosi sa iyo noongwa irihwe. 26 Aho, ura mutúmwá akachwaama mbere yaachwe, akamusea, ‘Ee Mukúlu, yimirirya, kuriha ndiri noongwa yaako yoosi.’ 27 Mutemi akamoonera mbavariri, akasea ira noongwa yasírire, maa akamurekera alooke. 28 Maa kaa, ura mutúmwá ^akafike weerwii, akalumana na mutúmwá mwiiwaachwe ^mweene ajáa na noongwa yaachwe ya mpía ja dinári igana rimwi. Aho, akamukwaata, maa akamukurukan’ya nkiingwii kunu yoomusea, ‘Riha noongwa yaani!’ 29 Ura mutúmwá mwiiwaachwe akachwaama, akiilomboola yoosea, ‘Nookuloomba yimirirya, riha ndiri noongwa yaako yoosi vuu.’ 30 Ura mutúmwá akasiita gigiri. Aho, akatamanyá noo maviika munyololwii mpaka arihe noongwa yoosi. 31 Vatúmwá viivaachwe ^vakoone ^cheene uwo mutúmwá amubwéeyiriirye mwiiwaachwe, vakakalala maatuku vii,

maa vakiita muwyiira mweenenyuumba waavo ^cheene kifumiire. **32** Mutemi akamwaanirira ura mutumwa, maa akamusea, ‘Weewe uri mutumwa muvi. Niini nasaire noongwa yaako yasirire sa wunonombire. **33** Eri, si vyaasaakwa baa weewe umulaange mwiiwaako na riiso ra wuja ja ^vyeene niini nakulangire na riiso ra wuja tuku wuu?’ **34** Aho, mutemi na nkalar akamutwaala ura mutumwa na manyololwii, uko aturikiriwe mpaka arihe noongwa yoosi wuu. **35** Viivyo baa Taata waani wa kurumwii ari vabweeyirya kira umwi waanyu kooni si amusaire mwiiwaachwe yasirire na mutima waachwe woosi.”

19 Yeesu ^akamarikirye kulusika masaa aya, akalooka fuma Galilaya, akatamany furu isi ya Yudea nyambuko ya lujji lwa Yorodani. **2** Mpuka nkulu ya vaantu ikamutuuba, uko akavahorya. **3** Vamwi va Mafarisayo vakuja noo myera. Vakamuurya voosea, “Eri, Miroyaruma muuntu kumureka muki waachwe sa kiintu chochoosi wuu?” **4** Akuuyirya akavasea, “Si munasoma tuku wuu? Masaa ^Yari Mpeho yalusa, aho ncholo, Mumba ‘ajaa avumba muuntu mulume na muuntu muki,’ **5** ne akasea, ‘Sa jeyyo, muuntu mulume avarékaa vala iyo na taata waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe, novo vaviri kuva vari maviri umwi.’ **6** Sa jeyyo, si vari kuva vaviri tuku, ni maviri umwi. Jeyyo, ^cheene akiluman’ya Mulungu, muuntu si ari nanukula tuku.” **7** Aho, vakamusea, “Sa che de Musa aturumira kumwaandikira muki talaka no mureka?” **8** Yeesu akavasea, “Musa avarekera mudooreka vadala vaanyu,

sa ufafu wa mitima yaanyu. Maa kaa, keende aho ncholo si vijaa jeyyo tuku. **9** Ni kuvawyiira niise, muuntu yoyoosi ^ari musiita muki waachwe kooni si sa kuyeenda na mulume wa muuntu, maa aloole muki wiingi, uwo kuva ari yooyeenda na muki wa muuntu.” **10** Aho, vapooji vaachwe vakamusea, “Kooni noo ^viri jeyyo kwa muki na mulume, ni vyaangu kudiira kuloola!” **11** Yeeye akavasea, “Si voosi vari daha ruma ukiindya uhu tuku, maa kaa, vara ^vaambiririwaa ni Mulungu. **12** Vaantu viingi vavyaalwa matowaashi, viingi vabweeyiwa matowaashi ni vaantu, na viingi valamula kuva matowaashi sa Utemi wa Kurumwii. Ura ^ari daha hokera ukiindya uhu ni uhokere.” **13** Aho, vasinga vaduudi vakareetwa na kuri Yeesu sa avavikire mikono yaachwe na avaloombere. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya vara vaantu ^vavareetaa. **14** Yeesu akavasea, “Vareki vasinga vaduudi vuje na kuri niini, kari muvakitire tuku! Sa Utemi wa Kurumwii ni sa vaantu ^vari ja ava vasinga.” **15** Aho, Yeesu akavatalarya avo vasinga, maa akiinuka aho haantu. **16** Haaha, muuntu umwi akuja na kuri Yeesu, maa akamuurya, “Mukiindya, ni kiintu che kiija ndiri bweyya sa mpokere nkaasu ya siku ^jisiina uhero?” (aiōnios g166) **17** Yeesu akamusea, “Sa che wookuunjyura kiintu kiija? Kwatiite umwi vii noo muja. Kooni woosaaka upate nkaasu ya siku ^jisiina uhero, kwaatya ndairiri jaachwe.” **18** Uwo muuntu akamuurya, “Ulairiri urikwi?” Yeesu akamusea, “Kari wuulaa tuku, kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku, kari wiivaa tuku, kari ulóngowereryaa muuntu tuku, **19** uvanyemye vala iyo na taata waanyu, na

mweende mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda mweeneevyo.”

20 Uwo mutavana akamusea, “Ayo yoosi nayakwaatya, che kei chookeheka kuri niini?” 21 Yésu akamusea, “Kooni woosaaka uve usiina ^chakeheka kwaako, tamanya ukavae iyoombe máari ^uri nojo na mpía ^uri turya uvaheere vakiva. Jeeyo, turya uri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda wuuntuube.” 22 Uwo mutavana ^akateere jeeyo, akiirya mutima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatuku vii ajáa. 23 Aho, Yésu akavasea vapooji vaachwe, “Kimaari noovawyiira, kuva viri vyafafa maatuku vii kwa vasúngaati kwiingira Utemii wa Kurumwii. 24 Kei ni kuvawyiira niise, ni vyaangu ngamíá kutweera na ihengerii ra sinkeni kulookya musúngaati kwiingira na Utemii wa Muluungu.” 25 Vapooji ^vakateere ayo, vakatululatululvaala, maa vakamusea, “Ni ani de ^ari daha lamuririwa?” 26 Yésu akavaturirya miiso, maa akavasea, “Kwa vaantu si vidáhikaa tuku, maa kaa, kwa Muluungu viintu vyoosi vyadáhikaa.” 27 Aho, Peéteru akamusea, “Laanga! Suusu tareka kira kiintu tukakutuuba. Che turi turya?” 28 Yésu akavasea, “Kimaari noovawyiira, mpiindi viintu vyoosi ^viri bweeyiwa ufya, Mwaana wa Muuntu kiikala ari ichuumbii ra kitemi ra nkongojima. Na nyuunyu vara ^muuntuubaa, kiikala muri machuumbii ikimi na yaviri moojilamurira nkolo ikimi na iviri ja Isiraéli. 29 Na kira muuntu ^areka nyuumba, au vaanaavo, au maruumbu, au taáta, au íyo, au vaana, au mawunda sa niini, hokera ari mara igana rimwi kulookererya, na hokera ari nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) 30 Maa kaa, vara va

ncholo veera vari mukirii, na vara va mukirii kuva vari va ncholo.

20 Utemi wa Kurumwii, wiifwĩne na mũuntu ^ajaa na iwanda ra misabĩbu. Uwo ajaa afuma namutóondo noo saaka vibarúwa sa iwundii kwaachwe. **2** Akiirumira novo kuvariha mpía ya dináari imwi kwa siku, maa akavatwaala na iwundii raachwe ra misabĩbu. **3** Mpiindi jo yuurira ng'oombe, akafuma, akashaana viingi viĩmire isóokwii baa murimo tuku. **4** Akavasea, 'Baa nyuunyu tamanyi na iwundii raani ra misabĩbu mukatumame, na niini variha ndiri kira ^cheene Miiro yaruma.' **5** Jeyyo vakatamany. Uwo mweeneiwanda akafuma kei mpiindi ja mpoloonge, na mpiindi ja cháamuusi, akabweeya vivira. **6** Baa mpiindi jo fyula ng'oombe akafuma kei. Aho isóokwii, akashaana vaantu viingi viĩmire, maa akavuurya, 'Sa che mwiĩmire aha chobu baa murimo tuku?' **7** Novo vakamusea, 'Sa kusiina mũuntu ^atuhĩre murimo tuku.' Yeeye akavasea, 'Baa nyuunyu tamanyi mukatumame iwundii raani ra misabĩbu.' **8** ^Ikafike niwulo, mweeneiwanda ra misabĩbu akamusea mutumami ^ĩmiriraa vatumami vaachwe, 'Vaaniire vatumami voosi uvarihe musáala waavo. Waandire na ura ^akĩmikiriirye furu ura wa ncholo.' **9** Vara vatumami ^vajaa vaheewa murimo mpiindi jo fyula ng'oombe, kira mũuntu akarihwa mpía ya dináari imwi. **10** Vara va ncholo ^vakũje, vakiisea rihwa vari ^jiri foo kulookya vara viingi. Maa kaa, kira mũuntu akarihwa mpía ya dináari imwi. **11** Vakahokera mpía jaavo, maa vakaanda mung'uurira mweeneiwanda, **12** voosea, 'Vaantu ava uvahĩre murimo mpiindi jo fyula

ng'oombe vatámamire kwa isaa rimwi vii. Ha de jooli
 ùvaríhire hamwi na suusu ^tayímiriirye uruto wa murimo
 na ivááva ra mwaasu chobu?" **13** Aho, ùra mweeneiwunda
 akamusea umwi waavo, 'Kijeengi, si nakukwátire matu
 tuku! Eri, si twaari twiirúmiire mariho ya mpía ya dinári
 imwi tuku wuu? **14** Samula kira ^kikutéire, wiitamanyirye.
 Niini nalámwiire kumuheera uhú akímikiriirye hamwi na
 weewe. **15** Eri, Miiró si yaruma niini kutumia máari jaani
 ja ^vyene noosaaka tuku wuu? Eri, wookoona usungu
 sa viintu niini naboohya inda wuu?" **16** Yéesu akamusea,
 "Jeyyo, vara va mukirii, kuva vari va ncholo, na vara va
 ncholo, kuva vari mukirii." **17** Mpiindi Yéesu ^aambukáa
 na Yerusaléemu, ajáa avasumula vapooji vaachwe ikimi
 na vaviri na ivarwii. Aho, akavasea, **18** "Ni kaambuka
 tiise na Yerusaléemu, na Mwaana wa Muntú viikwa ari
 mikonwii ya vakúúlu va veeneisi va Ijüva na vakiindya
 va Miiró. Voovo lüsa vari irya akwe. **19** Kümükwatya
 vari mikonwii ya vaantu si ^vari Vayahúudi sa vamüvae
 mijeléedi na vamuning'in'ye müsálábii fúru akwe.
 Maa kaa, siku ya katatu fufuka ari!" **20** Aho, íyo waala
 vaana va Sebedáayo akadoma na kuri Yéesu hamwi
 na vaana vaachwe, akamwiinamira, maa akamuloomba
 amüweeyirye kiintu kimwi. **21** Yéesu akamuurya, "Che
 woosaaka?" Ne akasea, "Nooloomba vaana vaani ava
 vaviri umwi iikale mukono waako wa kumooso, na wiingi
 mukono waako wa kulume Utemii waako." **22** Yéesu
 akamusea, "Si wootaanga ^cheene wooloomba tuku. Eri,
 daha muri kunyweera nduvo ^ng'eene ndiri nyweera niini
 wuu?" Vakasea, "Daha turi." **23** Yéesu akavasea, "Nduvo

yaani kiinyweera muri, maa kaa, kwiikala mukono waani wa kulume na wa kumooso si viri vyaani kuvaheera tuku. Nkalo ijo ni sa vara ^viimirirwa neeja ni Taata waani.” 24 Vapooji vara viingi ikimi ^vakateere jeyyo, maa vakavakalarira vara vanduu vaviri. 25 Maa kaa, Yeesu akavaanirira voosi, maa akavasea, “Mwamanyire vakuuu va vaantu si ^vari Vayahudi, vavimirira vaantu vaavo na ngururu, na vakuuu vaavo valairaa vatiite wiimiriri mweeri yaavo.” 26 Kuri nyuunyu si noosaaka vive jeyyo tuku. Kiri vyoova jeyyo, muuntu ^yoosaaka ave mukuuu kwaanyu, ni mpaka ave mutumami waanyu. 27 Kei, muuntu yoyoosi ^yoosaaka kuva wa ncholo kwaanyu, ni mpaka ave mutumwa waanyu. 28 Viivyo Mwaana wa Muuntu si uja jo tumamirwa tuku, maa kaa, uja sa ji avatumamire vaantu, kei atole nkaasu yaachwe kuva ununuuli sa vaantu ^vari foo. 29 Mpiindi Yeesu na vapooji vaachwe ^viinukaa fuma Yeriko, mpuka nkuu ya vaantu ija yavatuuba. 30 Mbarimbari ya njira, vaja viikiire vahoku vaviri. ^Vakateere Yeesu yoolooka, vakatula isoso voosea, “Yeesu Mweenevyoosi, Sha Daudi, tulaange na riiso ra waja!” 31 Mpuka ya vaantu ikavadalavya vareke tula isoso, maa kaa, voovo vakadoomererya tula isoso voosea, “Ee Sha Daudi, Mweenevyoosi, tulaange na riiso ra waja aai!” 32 Yeesu akiima, maa akavaanirira yoosea, “Che moosaaka nivabweeyirye?” 33 Novo vakasea, “Mweenevyoosi, toosaaka toone.” 34 Yeesu akavoonera mbavariri, akavasaasya miiso yaavo. Hahara miiso yaavo yakatuunukuka, novo vakamutuuba.

21 Yéesu na vapooji vaachwe ^vakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika iturii ra Besifáage, Luulwii lwa Miseitúuni. Aho, Yéesu akavatuma vapooji vaachwe vaviri, **2** akavasea, “Tamanyi na iturii ^riri aho mbere, na ^muri fika vii shaana muri ndákwi ^yachúungirwe na mwaana waachwe. Jichunguli mûundetere. **3** Kooni mûuntu avuúriirye chochoosi musei, ‘Mweenevyoosi yoojisaaka,’ na uwo mûuntu varekera ari chaangu.” **4** Masáare aya yafumira sa masáare ^yaluuswa ni muláli na mutwe yakiimane, **5** “Vawyiire vaantu va múuji wa Sayúuni, laangi Mutemi waanyu yookuujja! Aholi na iivérekiirye ndákwi, ^ng’eene iri hamwi na mwaana.” **6** Vara vapooji vaviri vakabweeya ja ^vyeene vajáa valáiririwe ni Yéesu. **7** Vakiireeta ira ndákwi na mwaana waachwe, vakaala ingo jaavo myoongwii ya ijo ndákwi, maa Yéesu akaambuka. **8** Mpuka nkulu ira ^yamutuubáa vakaala ingo njirii na viingi vakatema matáampi ya miti, maa vakaala njirii. **9** Vaantu vara ^vajáa vamulóngoriire na vara ^yamutuubáa, vatuláa isóso voosea, “Adumbwe Sha Daúdi, atalariwa yeeye ^yookuujja kwa irina ra Ijva! Kdumbwe kurumu mweerimweeri.” **10** Yéesu ^akiingire Yerusaléemu, múuji woosi ukajimbuka maatuku vii. Aho, vakaanda kiiyurya, “Uhu ni ani?” **11** Mpuka ya vaantu ira ^ijáa na Yéesu vakavasea, “Uhu ni Yéesu muláli na mutwe kufuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya.” **12** Yéesu akiingira waámii ya Kaaya Njija ya Ijva, akaanda vakibirya vaantu voosi ^vaváa iyoombe no wula viintu sa vamutoorere Ijva. Akakundula méesa ja vaantu ^vawulanáa mpía na akakundula machuumbi ya vaantu ^vaváa iyoombe njiva.

13 Aho, akavasea, “Masáarii ^Yari Mpeho vyaandikwa, ‘Nyuumba yaani kaanirirwa iri nyuumba yo muloomba Muluungu.’ Maa kaa, nyuunyu mwiiválandwiire ikava ‘mpaanga ya víívi.’” 14 Vahoku na vivete vajáa vuja na Kaayii Njija na yeeye akavahorya. 15 Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijva na vakiindya va Miiró ^vakoone viintu ^vihwáalaryaa ^vyeeene Yéesu abweeyyáa, kei na viintu vasinga ^viimbáa waámii ya Kaaya Njija voosea, “Adumbwe Mwaana wa Daúdi,” vakakalala. 16 Aho, vakamusea, “Eri, si wooteera ^cheene ava voolusa tuku wuu?” Yéesu akavasea, “Hii. Si munasoma Masáare ^Yari Mpeho ^cheene yalusa tuku wuu? Yalusa, ‘Kwa milomo ya vaana vaduudi na nkuumbu, wiikiimanirya dumi.’” 17 Aho, akavareka maa akalooka na weerwii ya múuji furu iturii ra Besanía kuntu ^alaala uchiku uwo. 18 Namutóondo vii mpiindi Yéesu ^ahindukáa na múujii, akaavwa ni njala. 19 Aho, akoona musaambu mbarimbari ya njira, akutamanyirya, maa kaa, si ashaana kiintu tuku, akashaana masaambi vii. Aho akusea, “Si ukatuungire ndiwa kei vii kaa tuku!” Haaho, musaambu ukanyaamala. (aiōn g165) 20 Vapooji vaachwe ^vakoone jei, vakahwalala maatuku vii voosea, “Jooli vivire musaambu unyaamale chaangu jei?” 21 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, kooni muvire na kuruma baa kuva na kivundu tuku kura mitimii yaanyu, si muri daha tumama iki ^kivire vii kuri uhu musaambu tuku. Maa kaa, daha muri kulusea ulu lulu, ‘Kurika ukafweitirwe mayiyii,’ novyo kuva viri jeyyo. 22 Chochoosi ^muri loomba mpiindi ^moomuloomba Muluungu, kooni mooruma,

kipata muri.” 23 Yéesu ^akafike Yerusaléemu, akiingira na waámii ya Kaaya Njija, maa akaanda kiindya. Aho, vakúúlu va veeneisi va Ijüva na vawosi va Vayahúudi vakúja na kúuntu ^akiindyáa, maa vakamuurya, “Ni kwa wiimiriri urikwi wootumama aya masáare? Na ni ani akuheera wiimiriri ühü?” 24 Yéesu akavasea, “Naani kuvuurya ndiri kintu kimwi. Kooni muúyiirye, naani vawyiira ndiri ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya masáare. 25 Ubatíiso wa Yooháani ni hai ^wafuma? Ni kurumwii bakü kwa vaantu?” Vakalusikan’ya voovo kwa voovo voosea, “Kooni taséire, ‘Wafuma kurumwii,’ sea ari, ‘Haaha amwi si mumuruma?’ 26 Maa kaa, kooni taséire, ‘Wafuma kwa vaantu,’ tookoofa mpuka ya vaantu, sa voosi vamuruma Yooháani ni máláali na mutwe wa Mülüungu.” 27 Sa jeyyo vakamusea Yéesu, “Iyaü, si tamányire tuku.” Ne akavasea, “Baa niini si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya tuku.” 28 “Jooli mookoona? Müüntü ümwi ajáa atiite vaana vaviri. Akamüdomera ndaambere, maa akamusea, ‘Mwaana waani, tamanya ukatumame iwundii ra sabíibu isiku.’ 29 Mwaana waachwe akamutatula yoosea, ‘Si ndiri doma tuku!’ Mpiindi ^jikalooke, akavalandula miryüungu yaachwe akatamanya. 30 Aho, üra moosi akamüdomera mwaana waachwe wiingi akamuwyiira vivira. Üwo akamurumira yoosea, ‘Taáta tamanya ndiri,’ maa kaa, si atamanya vii kaa tuku. 31 Ni arikwi kati ya ava vaviri ^atumama kira ^cheene taáta waavo asaakáa?” Novo vakamusea, “Ni üra wa ncholo.” Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, vasaankan’yi kóodi na vahéngéeti voovalongorera kiingira na Ütemii

wa Mulungu. 32 Yoo háani uja na kwaanyu kuvoonekya njira ya uwoloki, nyuunyu si mumuruma tuku, maa kaa, vasaankan'yi kóodi na vahéngéeti vamura. Baa neembe moona ayo, mpiindi ^jikalooke si mwavalanduka na mumurume tuku. 33 Teereri lusímo lwiingi. Kwajáa kwatiite muntú umwi ^ajáa na iwunda. Aho iwundii raachwe, ajáa ahaanda misabíbu, akariingirirya lukaande, akasiimba iduundu ro funchira sabíbu so tengenesera diváai na akajeenga kivaanda kilihi cho rindirira. Aho, akavakojya varimi iro iwunda, maa yeeye akakera njira. 34 Mpiindi jo chwa ^jikafike, akavátuma vatumami vaachwe vakasumale haantu haachwe ha ndiwa fuma kwa avo varimi. 35 Vara vaantu ^vakojiwa vakavakwaata vara vatumami, umwi vakamvava, wiingi vakamulaa na wiingi vakamvava na mawye. 36 Aho, mweeneiwunda akatuma vatumami viingi ^vari foo kulookya vara va ncholo, novo vakavabweeyirya uvi vivira. 37 Lo kiimikirirya akatuma mwaana waachwe na kwaavo kunu yookiisea, 'Kumunyemya vari mwaana waani.' 38 Maa kaa, vara ^vakojiwa iwunda ^vakamoone mwaana waachwe vakiiwyira, 'Uhu noo mpaari wa iri iwunda. Hendi tumulaa, maa upaari waachwe uve wiiswi!' 39 Jeyyo, vakamukwaata, vakamufweitira na weerwii ya iwunda ra misabíbu, maa vakamulaa. 40 Haaha ^ari kuuja mweeneiwunda ra misabíbu, ni jooli ari vabweeyya avo vaantu avakojya?" 41 Vakamusea, "Na nkalari vamala ari avo vavi! Aho, vakojya ari iwunda ra misabíbu vaantu viingi ^veene viindoomuriha ndiwa mpiindi jo chwa." 42 Yéesu akavasea, "Eri, si munasoma Masáare ^Yari Mpeho

22 Yéesu akalúúsika na Mafarisáayo kei kwa símo, akavasea, **2** “Útemi wa Kurumwii wiifwîine na mutemi umwi ^ajáa iimya neeja ngovi ya ilóola ya mwaana waachwe. **3** Akavatuma vatumami vaachwe, vakavaanirire vara vaantu ^ajáa avaláarikire vuúje na ngovii, novo vakasiita kuúja. **4** Akatuma vatumami viingi kei, akavasea, ‘Vasei vara ^valáarikirwe, ngovi yahúmwiire sa nyuunyu, nahúmwiire baa siinja nkabaako jaani ja ng’oombe na njiiku ^janona. Teengi na ngovii.’ **5** Vara ^valáarikirwe baa si vavikwaatya tuku, vakiilookera, umwi na iwundii kwaachwe, wiingi na mirimwii yaachwe. **6** Viingi vakavakwaata vara vatumami, vakavabweeyirya vyaviha na vakavulaa. **7** Úra mutemi akakalala maatuku vii, akatuma mpuka ya valwi nkoondo vaachwe ikavamala vara vulai, na múuji waavo vakumala na mooto. **8** Aho, akavasea vatumami vaachwe, ‘Ngovi ya ilóola yahúmwiire kiimiwa neeja, maa kaa, vara ^navalaarika si valwalwa

viima neeja vuuje tuku. **9** Haaha tamanyi na kuuntu njira
 ^jalumana, mumulaarike kira muuntu ^muri moona uje
 na ngovii.' **10** Aho, vara vatumami vakafuma vakadoma
 na kuuntu njira ^jalumanira, vakavateengya vaantu voosi
 ^vavashaana, vavi na vaaja. Baanka ya ngovi ikamema
 vayeni. **11** Maa kaa, mutemi ^akiingire sa avoone vayeni
 va ngovi, akamoona muuntu umwi asiina ingo ya ngovi ya
 iloola. **12** Mutemi akamuurya, 'Kijeengi, jooli wiingire na
 kunu baa ingo ya ngovi tuku?' Ura muuntu ajaa asiina cho
 luusa tuku. **13** Aho, mutemi akavasea vatumami vaachwe,
 'Muchuungi mikono na mawulu na mumufweite na
 weerwii kuri na kilwiirya, uko kuva kuri na kiriro no sha
 mayeo.' **14** Sa vara ^vaanirirwa ni foo vari, maa kaa, vara
 ^vasaawulwa ni vake." **15** Aho, Mafarisáayo vakatamany,
 maa vakiita noo kiimya neeja muryungu wo mukwaata
 kwa masáare yaachwe mweeneevyo. **16** Vakavatuma
 vapooji vaavo hamwi na vaantu va mutemi Heróode
 voosea, "Mukiindya, takumányire weewe ni muuntu
 ^ulúsaa kimáari, na wakiindyaa njira ya Muluungu
 kwa kimáari baa si uláangaa ukúulu wa muuntu tuku.
 Weewe si uláangaa buuwo tuku. **17** Hooni twuyire, jooli
 wookoona? Ndairiri jaruma muuntu arihe kóodi kwa
 Kaisári, baka tuku?" **18** Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga
 miryungu yaavo mivi, akavasea, "Nyuunyu vakweembi,
 amwi mooyera kuntea? **19** Hooni nyonekyi mpía yo
 rihira kóodi." Maa vakamuretera mpía ya dinári. **20**
 Ne akavuurya, "Buuwo ihi na irina iri ni vya ani?" **21**
 Vakamusea, "Ni vya Kaisári." Aho, Yéesu akavasea,
 "Haaha, vya Kaisári muheeri Kaisári, na vya Muluungu

m̄heeri M̄l̄ungu.” 22 ^Vakateere jeyyo, vakahwaalala
 maatuku vii. Aho, vakamureka, vakiilookera. 23 Siku
 yiiyo, Masadukáayo, noo kusea vara ^vaséaa kusiina
 kufufuka tuku, vakujja na kuri Yéesu. Aho, vakamusea, 24
 “Mukiindya, Músa asea, ‘Kooni m̄untũ akwíire baa kuva
 na vaana tuku, mwaanaavo yoosaakwa amupaale uwo
 mulala sa amuvyaarire vaana mwaanaavo ura ^aakwa.’
 25 Haaha miitũ kujáa kwatiite vaana valume mufungati va
 m̄untũ umwi. Ura wa ndaambere akaloola muki, uhũ
 akakwa, na sa viintũ ajáa asiina mwaana, akamurekera
 mwaanaavo ura mulala. 26 Kiintũ kiikyo kikafumira
 kwa mwaanaavo wa kaviri, na wa katatũ, na fũurũ wa
 mufungati. 27 Maa reerũ, ura m̄untũ muki ne akawulala.
 28 Haaha, siku ira ya ufufúuko ura m̄untũ muki ni muki
 wa ani ari kuva? Sa voosi mufungati vamuloola.” 29
 Yéesu akavasea, “Mwahóniirye sa si m̄mányire Masáare
 ^Yari Mpeho na ngururu ja M̄l̄ungu tuku. 30 Mpiindi ja
 ufufúuko, vaantũ si vakalóorire noo loolwa tuku, voovo
 kuva vari ja mirimũ miija ya kurumwii. 31 Maa kaa,
 kwa ufufúuko wa vaantũ ^vaakwa si m̄nasoma kira
 M̄l̄ungu ^avawyiira, yoosea, 32 ‘Niini ni M̄l̄ungu
 wa Aburaháamu, M̄l̄ungu wa Isaka, M̄l̄ungu wa
 Yaakúpu tuku wũ?’ Yeeye si M̄l̄ungu wa vaantũ
 ^vaakwa tuku, yeeye ni M̄l̄ungu wa ^vari nkaasu.”
 33 Mpuka ya vaantũ ^vakateere jei, vakahwaalariwa ni
 ukiindya waachwe. 34 Mafarisáayo ^vakateere Yéesu
 avatúunikire milomo Masadukáayo, maa vakijjiinga
 hamwi. 35 Umwi waavo ^mweene ajáa mukiindya wa
 Miiro akamuurya Yéesu ko m̄yera, 36 “Mukiindya,

urikwi noo ulairiri mukulu kuri Miilo ya Mulungu?”

37 Yésu akamusea, “Mweende Ijiva Mulungu waako na mutima waako woosi, na nkaasu yaako yoosi, na muryungu waako woosi.’ 38 Uhu noo ulairiri wa ncholo na mukulukulu. 39 Ulairiri wa kaviri wiifwîne na uwo, ‘Mweende mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda mweeneevyo.’

40 Miilo na valáli na mutwe voosi, mwaariryo waavo ni ndairiri iji iviri.” 41 Mafarisáayo ^vakiijiinge hamwi, Yésu ajáa avuurya, 42 “Jooli moomwiiriririka Masía? Yeeye ni mwaana wa ani?” Vakamusea, “Mwaana wa Daúdi.” 43 Ne akavasea, “Jooli de Daúdi kati ^alusikáa ko longoolwa ni Mutima Muja amwaanirira, ‘Mweenevyoosi’? Yeeye asea, 44 ‘Ijiva amusea Mweenevyoosi waani, “Ikala mukono waani wa kulume, fura nivaviike vavi vaako, vave isi ya majeo yaako.”” 45 Haaha kooni Daúdi yoomwaanirira, ‘Mweenevyoosi’ waachwe, ha de jooli Masía ari kuva mwaana wa Daúdi?” 46 Kusiina muntu ^adaha kumuuyirya isáare tuku. Na kwaandira siku iyo, kusiina ^ayera kumuurya kei tuku.

23 Aho, Yésu akiisea ira mpuka ya vaantu hamwi na vapooji vaachwe, 2 “Vakiindya va Miilo na Mafarisáayo vatiite wiimiriri wo vakiindya vaantu Miilo ya Músa. 3 Jeyyo, mwasaakwa mvatuube kira kiintu ^voovawyiira. Maa kaa, kari mvatuube ^cheene voobweyya tuku, sa si vatúbaba kira ^vaváryulaa tuku. 4 Voovo vachúungaa miriwa mikuulu na vavavérekya vaantu, maa kaa, voovo veeneevyo si vasáakaa kwiiyinula baa na imaamba vii tuku kwiiseesya. 5 Viintu vyoosi vabwéeyya sa vaantu voone. Vaténgeneshaa nkova jawariha ^vaandika Miilo, maa

de vandookiivikira vipáamii na mikonwii. Kei, valíihyaa ndihi ja mikáwo ja ingo jaavo kúlookya ja viingi. **6** Veenda kwiikala haantú ha nyemi ngovii na machuumbii ya mbere masinagóogii. **7** Veenda luumbiwa masóokwii na veenda vaantú vavanirire, 'Ee Mukiindya.' **8** Maa kaa, nyuunyu kari mwaánirirwaa mukiindya tukú, sa mwatiite Mukiindya umwi vii na nyuunyu voosi ni vandú. **9** Na nyuunyu kari mwaániriraa muuntú yoyoosi taáta aha weerwii tukú, sa mwatiite Taáta umwi, yeeye ni kurumwii ari. **10** Kari mwaánirirwaa mukiindya tukú, sa mwatiite mukiindya umwi, ne noo Masía. **11** Mukúúlu kari nyuunyu kúva ari mutumami waanyu. **12** Ura ^iiyámbukya, kiimiwa ari, na ura ^iikíimya, kaambukiwa ari. **13** Maa kaa, ni mpolai kari nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo, nyuunyu vakweembi! Nyuunyu mootuuba vachungira vaantú weerwii ya Utemi wa Kurumwii. Nyuunyu veeneevyo si mwíngiraa tukú, na vara ^voosaaka kwiingira muvakítiraa. [**14** Ni mpolai kari nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo vakweembi. Nyuunyu mwanyáhiraa nyuumba ja valala, na kwa ukweembi mwamulóombaa Mulungu vilihi. Sa jeyyo, heewa muri irya ^ralookya.] **15** Ni mpolai kari nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mwakérra njira kari isi na mayiyii moosaakira muuntú umwi atuube díini yaanyu, na ^ari watuuba mwamubwéeyaa ave wa Jehénamu mara kaviri kúlookya nyuunyu! (Geenna g1067) **16** Mpolai nyuunyu valongooli vahoku. Nyuunyu mwaséaa kooni muuntú iiláhire kwa Kaaya Njija ya Ijáva si kiintú tukú. Maa kaa, kei mwaséaa

kooni muntu iláhire kwa saháabu ya Kaaya Njija uwo
iikúndikire kwa kwiilaha kwaachwe. 17 Nyuunyu vahoku
vakookoyo, ni kirikwi noo kikúúlu, saháabu baku Kaaya
Njija ira ítalaryaa saháabu ive njija mbere ya Muluungu?
18 Kei mwaséaa, 'Kooni muntu iláhire kwa masabáahu si
kiintu tuku, maa kaa, kooni muntu iláhire kwa mpóryo
íiri mweeri yaachwe, uwo iikúndikire kwa kwiilaha
kwaachwe.' 19 Nyuunyu vahoku, ni kirikwi noo kikúúlu,
ira mpóryo baku masabáahu ira yookiibweeya mpóryo
ive njija mbere ya Muluungu? 20 Haaha muntu yoyoosi
íiláhaa kwa masabáahu, uwo iláhaa kwa masabáahu na
viintu vyoosi íviri mweeri yaachwe. 21 Muntu yoyoosi
íiláhaa kwa Kaaya Njija, iláhaa kwa iyo Kaaya na kwa
ura íikalaa isii yaachwe. 22 Na ura íiláhaa kwa kurumu,
iláhaa kwa ichuumbi ra Muluungu na kwa yeeye íikalaa
mweeri ya iro ichuumbi. 23 Ni mpolai kari nyuunyu
vakiindya va Miir na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu
mwatóolaa rimwi ra malundu ikimi ya faai, biinsári na
jíira na kuu mooreka masáare ya kikomikoomi ya Miir
ya Muluungu baa ja uwoloki, kulaanga na riiso ra wuuja
na kuruma. Ivyo noo viintu ívyasaakwa mutumame,
na baa kei, kari mreke aya yíingi tuku. 24 Nyuunyu
valongooli vahoku. Mwasújaa vidúúdu, kuu moomerya
ngamí! 25 Ni mpolai kari nyuunyu vakiindya va Miir na
Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mendoosuunta ndvo
na saháni kwa weerwii, maa kaa, isii jamema kunyahira
mári na uláku. 26 Weewe Mufarisáayo muhoku, suunta
ta isii ya ndvo, maa de weerwii ya ndvo kusuntike. 27
Mpolai kari nyuunyu vakiindya va Miir na Mafarisáayo,

vakweembi! Nyuunyu muri ja mbirĩra ^jahakwa chokáa, jira ^joónekanaa jabooha weerwii, kunu jamema makúfa ya vaantu ^vaakwa na waavu wa mavala ^yiísimiresimire. 28 Ni viivyo, kiweerwii moónekanaa ja vaantu vawoloki, maa kaa, isii mwamema ukweembi na kuwuna miiro. 29 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mündoojeengerera mbirĩra ja valáali na mutwe va Ijva no bohererya mbirĩra ja vaantu vaaja. 30 Na mwaséaa, 'Ngaari tujáa twiikala mpiindi ya vala baaba wiitu, ngaari si tatumaman'ya murimo wo kiita sakami ya valáali na mutwe va Ijva tuku.' 31 Kwa njira iyo moónekyaa nyuunyu muri vaana va vara ^vavuláa valáali na mutwe va Ijva. 32 Haaha marikiriryi murimo muvi ^mweene vala baaba waanyu vaanda. 33 Nyuunyu ni njoka, nyuunyu ni mbyaala ya nyororooda! Jooli muri neha kuheewa irya ro twaalwa na Jehénamu? (Geenna g1067) 34 Iki noo ^chooreka navatámiraa valáali na mutwe, vaantu ^vari na tooti na vakiindya. Vamwi vulaa muri noo vaning'in'ya musaláabii furu vakweye, viingi vavaa muri mijeléedi masinagógogii yaanyu na viingi watuuba muri fuma múuji uhu furu wiingi. 35 Jeyyo, sakami ya vawoloki yoosi ^yiitwa aha weerwii ive mweeri yaanyu, keende sakami ya Abéli mwoloki, furu sakami ya Sakaría mwaana wa Barakía, ura ^mwamulaa kati na kati ya masabáahu na Haantu Haaja. 36 Kimaari noovawyĩra, aya yoosi kuja yari mweeri ya mbyaala ihi! 37 Aka Yerusalemu, aka Yerusalemu, weewe ^wulaa valáali na mutwe na ^uváaa na mawye vara ^vatúmwaa kwaako. Ni kangai nasáakaa vasaankan'ya vaana vaako

ja nkuku viintu ^ikunikiriraa nchuuru jaachwe mbavii
jaachwe, maa kaa, weewe wasiita? **38** Laanga nyuumba
yaako yarékirwe ntuhu na nkiva. **39** Sa noovawyiira,
si mukaanyĩne kei tuku fuuru mpiindi ira ^mukaséire,
'Atalariwa yeeye, ^yookuwa kwa irina ra Ijwa.'"

24 Yéesu ajáa afuma Kaayii Njija ya Ijwa, na
mpiindi ^iilokeráa, vapooji vaachwe vajáa vamúdomera,
vakamoonekya majuumba ya Kaaya Njija. **2** Aho,
Yéesu akavasea, "Hii, majuumba aya yoosi, mwayĩne.
Kimaari noovawyiira, kusiina iwe baa rimwi ^iri
chaala mweeri ya iwe riingi tuku. Mawye yoosi vuu
girimulwa yari!" **3** Mpiindi Yéesu ^ajáa ikyiire Luulwii
lwa Miseitúuni, vapooji vaachwe vajáa vamúdomera na
kijiraawii vakamuurya, "Twyiire ni naadi aya masáare
yoosi ^yari fumira? Ni ishára che ^jiri koonekya kuwa
kwaako na kuherererya kwa mpiindi?" (aiōn g165) **4** Yéesu
akavasea, "Laangi neeja kari muuntu avakoovere tuku. **5**
Vaantu ^vari foo kuwa vari kwa irina raani, kira umwi
yoosea 'Niini noo Masía,' novo vakoovera vari ^vari foo.
6 Teera muri nkoondo na fwefwe ja nkoondo, laangi,
kari moófaa tuku, sa aya yoosi ni mpaka yafumire,
maa kaa, ura uhero ukaari. **7** Isi kiinula iri nkoondo
na isi yiingi, na utemi umwi kiinula uri nkoondo na
utemi wiingi. Kuva kari na njala ya imalo na vitiintima
haantu haantu. **8** Ivi vyoosi noo ja ncholo vii ya usuungu
wa makata ^vyeeene waánda. **9** Aho, vakwaatya vari
mikonwii ya vaantu sa muturikiriwe na muulawe. Isi joosi
vasuula jiri sa irina raani. **10** Mpiindi ijo, vaantu ^vari
foo valanduka vari kuruma kwaavo, novo kiivarinduka

veende na kiisuuula vari. **11** Valáali na mutwe va uloongo
^vari foo fumira vari na koovera vari vaantu ^vari foo.
12 Sa viintu kuwuna miiro kuri koongereriwa, kweenda
kwa vaantu ^vari foo hola kuri. **13** Maa kaa, ura ^ari
yimirirya furu uhero noo ^ari lamuririwa. **14** Masáare
Maaja ya Utemi varyulwa yari kuri weeru yoosi, sa isi
joosi vataange kimári cha Masáare Maaja. Aho, de kura
kukiimikirirya kuje. **15** Haaha muri kooni 'unyanyi
^uréetaa usaambu ^wavihaviha' wiimire Haantu Haaja,
usaambu ura ^waluswa ni Danyéli málali na mutwe
wa Ijva, ura ^yoosoma ataange, **16** vara ^vari isi ya
Yudéa vatijire njuulwii. **17** Yoyoosi ^ari ikekeerii kari
akiime na isi ji atole chochoosi nyuumbii tuku. **18** Ura
^ari iwundii, kari ahinduke na kaayii ji atole nkáancho
yaachwe tuku. **19** Ni mpolai kwa vara ^vari kuva varuto na
^viindookoonkya siku ijo. **20** Loombi sa kutiia kwaanyu
kudiire kuva mpiindi ja mpeho au siku ya Sabáato. **21**
Sa siku ijo kuva kuri na uturikiri mukulu ^mweene si
unafumira keende kwaanda kwa weeru mpaka isiku, na
baa si luu ukafumiire kei tuku. **22** Ngaari siku ijo si jiri
keehiwa, ngaari kusiina muntu baa umwi ^ahona tuku.
Maa kaa, sa vara vaantu ^avasaawula, ajikeehya siku ijo.
23 Mpiindi ijo, kooni muntu yoyoosi avaséire, 'La! Masá
na aha,' au 'La! Nura hara,' kari murúmaa tuku. **24** Sa
fumira vari vala masá va uloongo, na valáali na mutwe va
uloongo, voovo bweyya veende ishára nkulu na viintu
^vihuwalaryaa sa vavakoovere baa vara ^vasaawulwa
kooni viri dahika. **25** Laangi navawíiriire, kati ^yakaari
fumira. **26** Sa jeyyo, kooni muntu avawíiriire, 'La!

Nũura kura isi ya ibaláángwii,' kari mudómaa tũkũ,
au 'La! Nũura kura mberii,' kari murúmaa tũkũ. 27
Sa ja ^vyeene lulávo lwafúmaa itũumba lũkoonekana
fũũũrũ usweero, jeyyo noo ^vyeene viri kũva kũũja kwa
Mwaana wa Mũũntũ. 28 Haantũ kũri na maka ^ikwĩire,
noo kũũntũ nkuumba jilũmanĩraa. 29 Uturikiri wa sikũ
ijo ^ũri looka vii, 'Mwaasũ kũnikĩrĩrwa ũri, na mweeri si
ũri fala tũkũ, nyénýeeri nojo kuwya jiri fuma kurumwii,
na ngururu ja kurumu singisika jiri.' 30 Aho, isháara
ya Mwaana wa Mũũntũ koonekana iri kurumwii, na isi
joosi ja weerũ rira jiri no myaaha. Novo moona vari
Mwaana wa Mũũntũ yookũũja machwii na ngururu na
nkongojima nkũũũ. 31 Yeeeye tũma ari mirimũ yaachwe
mijja kwa sawúti nkũũũ ya ntununu, noyo jiinga iri
vara ^vasaawũlwa fuma mavaru yani ya weerũ, fuma
utulo waasi fũũũrũ utulo wa kurumu. 32 Ikiindyi fuma
kwa mũsaambu. Matáampi yaachwe kooni yavĩire na
nchũundo na yaándire tũrika, mwatáangaa mpiĩndi ja
irũtĩra jasengerĩire. 33 Jeyyo baa nyuunyũ, ^mũri kooni
viintũ ivi vyoosi, taangi asengerĩire, jira mpiĩndi jafĩkire
aha mũryaangwii. 34 Kimaari noovawyiĩra, mbyaala ihĩ si
iri looka tũkũ kende masáare aya yoosi si yanafũmĩra. 35
Kurumu na weerũ looka jiri, maa kaa, masáare yaani si
yari looka vii kaa tũkũ. 36 Maa kaa, kusiina ^amányire
sikũ iyo baa sáa iyo tũkũ, baa mirimũ mijja ya kurumwii,
na Mwaana wa Mũũntũ tũkũ, ^mweene amányire ni
Taáta yeemweene vii. 37 Ja ^vyeene ijáa mpiĩndi ja
Nũhũ, noo ^vyeene viri kũva baa kũũja kwa Mwaana
wa Mũũntũ. 38 Sikũ jira de garĩka yaande, vaantũ

varijáa no nywa, valoolwáa no loola, fúuru siku ira Núhu
 ^iingira na saffinii. **39** Avo vaantu si vajáa vamányire
 kiintu chochoosi tuku fúuru garíka ikavakunikirira, noo
 jeyyo ^viri kuva baa kúja kwa Mwaana wa Múuntu.
40 Vaantu vaviri veera vari iwundii, umwi sumulwa ari
 na wiingi rekwa ari. **41** Vaantu vaki vaviri kuva vari
 voosha, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari. **42**
 Haaha mwiime neeja mpiindi joosi, sa si mumányire
 ni siku irikwi ^ari kúja Mweenevyoosi waanyu tuku.
43 Maa kaa, taangi isáare iri: ngaari mweenenyuumba
 ataanga ni mpiindi che nuuchiku mwiívi ^ari kúja,
 ngaari akeesha, ngaari si areka nyuumba yaachwe ibokwe
 tuku. **44** Jeyyo, baa nyuuny moosaakwa mave mwiimire
 neeja mpiindi joosi, sa Mwaana wa Múuntu kúja ari
 mpiindi si ^mookoona kúja ari. **45** Ni mutumami
 arikwi noo ^ari wo kiilaangiwa na ^ari na tooti? Kei,
 ni mutumami arikwi arekerwa murimo wo viimirira
 viivaachwe ni mweenenyuumba waachwe na avaheere
 vatumami chóorya mpiindi ^jasaakwa? **46** Atalariwa
 mutumami ura mweenenyuumba waachwe ^ari mashaana
 yoobweyya jeyyo, mpiindi ^ari hinduka. **47** Kimaari
 noovawiyira, mweenenyuumba waachwe maviika ari uwo
 mwiimiriri iimirire viintu vyaachwe vyoosi. **48** Maa kaa,
 kooni uwo mutumami ni mavi, sea ari mutimii waachwe,
 ‘Mweenenyuumba waani kiikala iise uko siku ^jiri foo,’ **49**
 aho, kaanda ari kuvavaa vatumami viivaachwe noo rya
 no nywa na vareevi. **50** Aho, mweenenyuumba wa uwo
 mutumami kúja ari siku ^ng’eene uwo mutumami si
 yookoona kúja ari na sáa si ^imányire. **51** Mukera ari

uwu mutumami mahoongehoonge na mūvika ari hamwi
na vakweembi, kuuntu ^kuri kuva koorira no sha mayeo.

25 Mpiindi ijo, Utemi wa Kurumwii kwiifwaana uri na
lusimo ulu. Siku imwi vanjalu ikimi, vajaa vatoola vimuri
vyaavo vakatamanyia no musingirirya mweenengovi. **2**
Vasaano va avo vanjalu ni vakookooyo vajaa, na vasaano
vajaa vatiite tooti. **3** Mpiindi vara vakookooyo ^vasumulaa
vimuri vyaavo, si vajaa vasumula makuta tuku. **4** Maa kaa,
mpiindi vara ^vajaa na tooti ^vasumulaa vimuri vyaavo,
vajaa vasumula makuta saamii jaavo yo koongererya.
5 Mweenengovi ^akachereve kuja, vara vanjalu voosi
vakawoojerera na vakalaala. **6** Uchiku kati kukava
na isoso, 'Laangi mweenengovi nu afikire, tamanyi
mukamusingirirye!' **7** Aho, vara vanjalu voosi vakiinuka,
vakatengenesha vimuri vyaavo. **8** Vara vakookooyo
vakavasea vara ^vari na tooti, 'Tukeeheryi makuta yaanyu
kiduudi, vimuri viiswi vyoorima.' **9** Kiri vyoova jeyyo, vara
^vari na tooti vakavasea, 'Si jeyyo tuku, makuta si yari
tutoosha suusu na nyuunyu tuku. Ni vyaangu mudome
na kwa vara ^vavaa iyoombe, mukiiwarire.' **10** Na mpiindi
avo ^vodomaa noo wala makuta, mweenengovi akuja,
na vara ^vajaa viimiirye neeja vakiingira hamwi ne na
haantu ngovi ^yaveeraa na muryaango ukachuungwa.
11 Mpiindi ^jikalooke, vara vanjalu viingi novo vakuja.
Vakaanirira, 'Mukulu! Mukulu! Tuyorire muryaango!' **12**
Maa kaa, mweenengovi akavasea, 'Kimaari noovawyiira,
si navamanyire tuku!' **13** Ivi, noo ^vyene viri kuva, sa
jeyyo, mulaange neeja sa si mamanyire siku au saa tuku.
14 Kei, Utemi wa Kurumwii wiifwaine na lusimo ulu.

Kujáa kwatiite muntu ^asaakaa akere njira. Akavaanirira vatumami vaachwe, maa akavaheera máari jaachwe valaangirirye. **15** Umwi akamuheera taláanta isaano na wiingi iviri na wiingi imwi, kira muntu akamuheera ja ^vyeeene luviro lwaachwe luri. Aho, maa yeeye akakera njira. **16** Ura ^aheewa taláanta isaano, chaangu akaanda jitumamira jira mpía, maa akapata taláanta jiingi isaano. **17** Jeyyo baa ura wa iviri akapata jiingi iviri. **18** Maa kaa, ura mutumami ^ajaa ahókire taláanta imwi, ajaa adoma, akasiimba iduundu isi, maa akiivisa ira mpía ya mweenenyumba waachwe. **19** Siku ^jiri foo ^jikalooke, ura mweenenyumba wa vara vatumami akahinduka na akabweyya hesáabu novo. **20** Ura mutumami ^aheewa taláanta isaano akuja, akareeta jiingi isaano. Akasea, 'Mukulu, niini ujaa waampeera taláanta isaano. Laanga, napátire kisapu cha taláanta jiingi isaano.' **21** Mweenenyumba waachwe akamusea, 'Mutumami muja na wo kiilaangiwa, wavire wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuvika ndiri uve mwiimiriri wa viintu ^viri foo. Teenga wiingire cheerwii cha mweenenyumba waako.' **22** Ura ^ajaa aheewa taláanta iviri ne akuja, akamusea mweenenyumba waachwe, 'Mukulu, ujaa waampeera taláanta iviri. Laanga, napátire kisapu cha jiingi iviri.' **23** Mweenenyumba waachwe akamusea, 'Mutumami muja na wo kiilaangiwa, wavire wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuvika ndiri wiimirire ^viri foo. Teenga cheerwii cha mweenenyumba waako.' **24** Aho, ura mutumami ^ajaa aheewa taláanta imwi akuja, maa akasea, 'Mukulu, niini nijaa nataanga weewe ni muntu mufafu, wachwijaa

kũntũ si ^ũhaanda, na ujĩingaa kũntũ si ^ũpasa mbeyũ.

25 Sa jeyyo, niini noofa, maa nkiita kiivisa taláanta yaako isi. Laanga, ni ihi aha ^iri yaako.’ 26 Mweenenyuumba waachwe akamusea, ‘Weewe ni mutumami mavi na muvira! Ujáa wataanga nachwíjaa kũntũ si ^nahaanda, na najĩingaa kũntũ si ^napasa mbeyũ. 27 Vyabooha ngaari waviika mpía yaani kwa vaantũ vahĩndulaa na kisapũ, sa ^ndiri hindũka, nsũmũle ^iri yaani na kisapũ chaachwe. 28 Haaha mũhóki iyo taláanta, mũmũheere ura ^ari nojo ikimi. 29 Sa ura ^ari na kiĩntũ, koongereriwa ari kũlookya, na kũva ari novyo koyokoyo. Maa kaa, ura ^asiina kiĩntũ, vuulwa ari baa kira kidúúdi ^ari nocho. 30 Haaha uhu mutumami asiina kũnáálo mufweitiri na weerwii, uko kũri na kilwiirya, kũntũ ^kũri kũva na kũrira no sha mayeo.’ 31 Mwaana wa Mũntũ ^ari kũũja na nkongojima yaachwe na mirimũ miija yoosi, yeeye kiikala ari ichuumbi raachwe ra nkongojima yaachwe. 32 Isi joosi ja weerũ kijiinga jiri mbere yaachwe, ne vakera ari ja murĩsi viintũ ^akéraa mburi na muundi. 33 Jiviika ari muundi mukono waachwe wa kũlũme na mburi mukono waachwe wa kũmooso. 34 Aho, uwo Mutemi vasea ari vara ^vari mukono waachwe wa kũlũme, ‘Yeendi nyuunyũ ^mwatalariwa ni Taáta waani, hokeri Utemi ^mwiimiriwa neeja keende kũumbwa kwa weerũ. 35 Sa nijáa na njala mũkaampeera chóorya, nijáa na nyóota mũkaanyweesha, nijáa mũyeni mũkaanteengya, 36 nijáa na tũhũ mũkaanvikira ingo, nijáa mũlwĩiri mũkũũja no kũnaangirirya, na nijáa mũnyololwii mũkũũja no kũnaanga.’ 37 Aho, vara vawoloki musea vari, ‘Mũkũlũ,

ni naadi ^takoona uri na njala, tukakuriisha, au uri na nyóota tukakunyweesha? 38 Ni naadi ^takoona uri muyeni tukakuteengya, au uri na tuhú tukakuvikira? 39 Kei ni naadi ^takoona uri mulwíiri, au uri manyololwii tukúja no kulaanga? 40 Ne Mutemi vasea ari, 'Kimaari noovawyiira, ja ^vyeene mubabweeyirya ava vaaniitu vaduudi, mumbabweeyirya niini.' 41 Aho, vasea ari vara ^vari mukono waachwe wa kumooso, 'Isunki kwaani nyuunyu ^mwajumwa, tamanyi na mootwii wa siku ^jisiina uhero ^wiimiwa neeja sa Ikúúlu ra Mirimu Mivi na mirimu yaachwe. (aiōnios g166) 42 Sa nijáa na njala si mwaampeera chóorya tuku, nijáa na nyóota si mwaanyweesha tuku. 43 Nijáa muyeni si mwaanteengya tuku, nijáa na tuhú si mwaanvikira ingo tuku, nijáa mulwíiri si muja no kumaangirirya tuku, nijáa manyololwii si muja no kumaanga tuku.' 44 Aho, novo kuuyirya vari voosea, 'Mukúlu ni naadi ^takoona uri na njala, au uri na nyóota, au uri muyeni, au uri na tuhú, au uri mulwíiri, au uri manyololwii, na suusu si twakulaanga?' 45 Ne vasea ari, 'Kimaari noovawyiira, ja ^vyeene si mubabweeyirya umwi wa ava vaaniitu vaduudi, si mumbabweeyirya niini tuku.' 46 Aho, avo kiingira vari kulairwa chiiru kwa siku ^jisiina uhero, maa kaa, vara vawoloki kiingira vari na nkaaswii ya siku ^jisiina uhero." (aiōnios g166)

26 Yéesu ^akamarikirye kuluusa ayo yoosi, akavasea vapooji vaachwe, 2 "Taanga mwiise siku iviri ^jiri looka kuva iri Paásika na Mwaana wa Muuntu viikwa ari mikonwii ya vavi na muning'in'ya vari musaláabii furu akwe wuu?" 3 Mpindi ijo, vakúúlu va veeneisi va Ijva

na vawosi vajáa valumana balásii ya nyuumbii ya kitemi ya mweeneisi mukuuu ^asewáa Kayáafa. **4** Vakabweeyya muryuungu wa iyasi sa vamukwaate Yéesu kimbiso na vamulae. **5** Maa kaa, vakasea, “Kari ive mpiindi ja ihi ngovi tuku, sa kari ji kwe na ntiribuka tuku.” **6** Mpiindi Yéesu ^ajáa iturii ra Besanía kaayii kwa Simóoni ^mweene asewáa ^ari na ulóonda, **7** muntu muki umwi ajáa uja ^ari na chúpa ya iwe ^rasongolwa ^iri na makuta ^yanyúkiraa ya iyoombe ikuuu. Uwo muntu muki ajáa uja na hara méesii kuntu ^arijáa chákurya, akawuna ira chúpa, maa akayakurira ayo makuta mutwii wa Yéesu. **8** Vapooji vaachwe ^vakoone jeyyo, vakakalala voosea, “Ni wa che usaambu uhu? **9** Makuta aya, ngaari yawúsirwe kwa iyoombe ikuuu, na ijo mpía jivaambirirye vakiva!” **10** Yéesu ajáa ataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, “Amwi moomujuuwa uhu maáma? Yeeye aantúmamiire kiintu ^chabooha. **11** Vakiva novo muri mpiindi joosi, maa kaa, niini si ndiri kuva na nyuunyu siku joosi tuku. **12** Uhu maáma ^akakurire muviri waani makuta, uuvíikire neeja so taahwa. **13** Kimaari noovawyiira, haantu hohoosi kuri weeru Masáare Maaja ^yari variyulwa, iki ^cheene akitúmamire uhu muntu muki, luswa kiri ja nkumbukira yaachwe.” **14** Aho, umwi wa vara ikimi na vaviri, ^aséwaa Yúuda Isikarióoti, akadoma na kwa vakúulu va veeneisi va Ijva, **15** akavasea, “Ni che muri kumpeera kooni namuválandukire Yéesu nimuviike mikonwii yaanyu?” Vakamvarira mpía makumi yatatu. **16** Na kwaandira aho, Yúuda akaanda saakira nkalo ^yabooha yo mvalanduka

Yéesu. 17 Siku ya ncholo ya ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi, vapooji vajáa vamúdomera Yéesu vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimiryee neeja chóorya cha Paásika sa urye?” 18 Ne akavasea, “Tamanyi na múujii kwa muntu umwi mumusee, ‘Mukiindya aséire, mpiindi yaani yafíkire, riira ndiri ngovi ya Paásika hamwi na vapooji vaani kaayii kwaako.’” 19 Vapooji vakabweeyya ja ^vyeene Yéesu ajáa avaláiriirye, vakiimya neeja chóorya cha Paásika. 20 Iwulo ^rikiingire, Yéesu akava méesii hamwi na vapooji vaachwe ikimi na vaviri. 21 Na mpiindi ^varijáa, Yéesu akasea, “Kimaari noovawyiira, umwi waanyu kunvarinduka ari.” 22 Vapooji vaachwe vakavisula maatuku vii, maa vakaanda kuurya umwi umwi, “Mukúlu, si viri kuva ni niini tuku?” 23 Yéesu akavasea, “Ura ^aríiriirye mukáate hamwi na niini luumbwii noo ^ari kunvarinduka. 24 Mwaana wa Muntu ni tamanya iise no kulawa ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho. Maa kaa, ni mpolai kwa muntu ura ^ari mvarinduka! Ni pwee vijáa ngaari baa si avyaalwa.” 25 Yúda ura mvalanduki waachwe akamusea, “Mukiindya, kikomi si niini tuku?” Yéesu akamusea, “Weewe ulúsire.” 26 Mpiindi ^varijáa, Yéesu akatoola mukáate, akamudumba Mulungu, akubendulabendula, maa akavaheera vapooji vaachwe yoosea, “Toolii, murye, uhu ni mviri waani.” 27 Aho, akatoola nduvo, akamudumba Mulungu akavaheera yoosea, “Toolii voosi munywe diváai fuma nduvwii ihi. 28 Ihi ni sakami yaani ya muháko, sakami ^yookiitwa sa ^vari foo vaseyyiriwe uvi. 29 Ni kuvawyiira niise, si ndiri kunywa kei ihi diváai ya sabíibu tuku, fura siku

^ndiri kiinywa ifya hamwi na nyuunyu Utemii wa Taáta waani.” 30 ^Vakiimbe lwĩmbo, vakalooka na Luulwii lwa Miseitúuni. 31 Aho, Yéesu akavasea, “Uchiku uhũ wa isiku voosi kũndeka mũri. Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, ‘Kũmũvaa ndiri murĩsi, na muundi ja mpuka yaachwe jiipase.’ 32 Maa kaa, ^ndiri fufuka, valongorerera ndiri na isi ya Galiláaya.” 33 Peéteru akamusea Yéesu, “Baa kooni voosi vari kureke weewe, niini si ndiri kureka vii kaa tũkũ.” 34 Yéesu akamusea, “Kĩmaari kaa nookuwyĩira, uchiku uhũ nkũkulume si inavĩika, lũusa uri si wũumányire tũkũ katatũ.” 35 Peéteru akamusea, “Kooni baa ni mpaka nkweye, kukwya ndiri hamwi na weewe, si ndiri sea si nakumányire tũkũ.” Baa vara vapooji viĩngi vakalũusa vivira. 36 Aho, Yéesu akafika na vapooji vaachwe Getisemáane, ũko akavasea, “Ikali aha, niini tamanya niise na hara mbere noo mũloomba Mũlũungũ.” 37 Akamusumula Peéteru na vaana vaviri va Sebedáayo, na mpiĩndi ^vatamanyáa, mũtima waachwe ũkafirira kũũ yookiiteera ũsũungũ. 38 Aho, akavasea, “Mũtima waani wookaava kende nkweye. Ikali aha, mũkeeshe chiriri hamwi na niini.” 39 ^Akaseese na mbere kiduudi, akalaala isi na ĩnda akamũloomba Mũlũungũ yoosea, “Taáta waani, kooni viri dahika ndũvo ĩhi yaandooke, maa kaa, si ĩve ja ^vyeene noosaaka tũkũ, ĩve ja ^vyeene woosaaka weewe.” 40 Akatamanya na kwa vara vapooji vaachwe vatatũ, akavashaana valĩire. Akamusea Peéteru, “Arumi, mwasĩindirwe keesha na niini baa kwa isaa rimwi vii wũũ? 41 Keeshi na mũloombe sa kari ji mwĩngire mũtehwi tũkũ. Mũtima wĩmire neeja kutumama wũũja, maa kaa, wasĩindwaa sa mũviri

usiina ngururu tuku.” 42 Akatamany kei lwa kaviri no muloomba Muluungu yoosea, “Taata waani, kooni nduvo ihi ya uturikiri si viri dahika yunehe, ndiire kwiinywa, haaha vyeene woosaaka vikiimane.” 43 Kei akahinduke, akavashaana valiire, miiso yaavo yajaa yaréheriwe ni tulo. 44 Akavareka, akatamany lwa katatu no muloomba Muluungu kwa masáare yayara. 45 Aho, akadoma na kwa vara vapooji vaachwe akavasea, “Nyuunyu mukaari muliire no humuluka wuu? Laangi, mpiindi jafikire, Mwaana wa Muntu varindukwa iise na viikwa iise mikonwii ya vavi. 46 Inuki, hendi tulooke! Laangi, ura yoojokunvarinduka afikire!” 47 Mpiindi Yésu ajaa akaari yoolusika novo, Yúda umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri akafika. Yeeye ajaa ujan’ya na vaantu vari foo vari na nyaasuka na nkusi. Ava vajaa vatúmirwe ni vakúlu va veeneisi va Ijva na ni vawosi. 48 Haaha ura amvalandukaa Yésu ajaa ahúmwire valaira ishára yoosea, “Ura ndiri musundira ja noomulumbya, noo yeeye, mukwaati.” 49 Yúda akahuluka na kuri Yésu, akamulumbya, “Lumbi ee Mukiindya!” Maa, akamusundira. 50 Yésu akamusea, “Kijeengi, tumama cheene chakurétire.” Aho, vara vaantu vakaseesa, vakamukwaata Yésu, maa vakamviika mikonwii yaavo. 51 Hahara, umwi wa vara vajaa na Yésu akoone jeyyo, akakula nyaasuka njatwii, akamutema kutu dúú mutumami wa mweeneisi mukulu. 52 Yésu akamusea, “Hindula nyaasuka yaako na njatwii, sa voosi vara vúlaa na nyaasuka, novo kukwya vari kwa nyaasuka. 53 Sa che wookiisea si ndiri daha kumuloomba

Taáta waani aandetere haaha jei kulookya mayana ikimi na yaviri ya valwi nkoondo va mirimu miija? **54** Maa kaa, kooni nabwéeyiirye jeyyo, jooli Masáare ^Yari Mpeho yari kiimana yara ^yasea ivi ni mpaka vifumire jei?” **55** Mpiindi ijo, Yéesu akiisea ira mpuka ya vaantu, “Niini ndiri muhóki vaantu viintu, muújire noo kunkwaata na nyaasuka na nkusi wuu? Siku joosi nijaa na nyuunyu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ya Ijva. Amwi si mwaankwaataa kura? **56** Aya yoosi yafúmiire sa masáare ya valáli na mutwe yara ^vaandika Masáarii ^Yari Mpeho yakiimane.” Aho, vapooji voosi vakamureka, maa vakatiija. **57** Vara ^vajaa vamukwátire Yéesu, vakamutwaala na kwa Kayáafa, mweeneisi mukulu, uko vakiindya va Miir na vawosi vajaa valúmiine. **58** Maa kaa, Peéteru ajaa amutúbire Yéesu kwa kuli fúru waámii ya mweeneisi mukulu. Akiingira, maa akiikala hamwi na valukaluka, sa oone ^cheene kiri fumira. **59** Vakúulu va veeneisi va Ijva hamwi na Balása Nkulu yoosi ya Vayahúudi vasaakiraa ushahíidi wa ulongo kuri Yéesu sa vadahe kumula. **60** Maa kaa, si vapata kiintu tuku, baa neembe mashahíidi ^vari foo va ulongo viimaa mbere. Maa reeru, mashahíidi vaviri vakafumira, **61** vakasea, “Uhu muntu asea, ‘Daha ndiri kwiigirimula Kaaya Njija ya Mulungu na niijeenge kei kwa siku itatu.’” **62** Aho, mweeneisi mukulu akiinuka, maa akamusea Yéesu, “Si wookuyirya kiintu chochoosi tuku wuu? Aya masáare ava vaantu ^vookusitaakya ni kiintu che?” **63** Maa kaa, Yéesu akakirinya. Mweeneisi mukulu akamusea, “Kubweeyya niise wiilahe mbere ya Mulungu ^Ari Nkaasu, twuyire

kooni weewe noo Masía, Mwaana wa Mulungu.” 64 Yéesu akasea, “Weewe ulúusire. Maa kaa, ni kuvawyiira niise voosi, kwaandira haaha kumooni muri Mwaana wa Muuntu iikyire mukono wa kulume wa Mweenengururu, yookuwa mweeri ya machu ya kurumwii.” 65 Aho, mweeneisi mukulu akamoola ingo jaachwe na nkalari yoosea, “Ahiintikire! Ushahidi wa che kei toosaaka? Laangi, nyuunyu mwatire uwo uhiintiki. 66 Jooli moolamula?” Vakamusea, “Akiimana akwye.” 67 Aho, vakamuchwira mati kishwii na viingi vakamvua ngúumi. Viingi vakamuhapula makóofi 68 na vakamuhenchula voosea, “Weewe Masía, hooni taanga ni ani akuváire?” 69 Haaha mpiindi ijo joosi, Peéteri ajáa iikyire weerwii uko waámii. Mutumami umwi wa kiintu kiki akamuseeserera Peéteri, maa akamusea, “Baa weewe ni hamwi waari na Yéesu wa Galiláaya.” 70 Maa kaa, Peéteri akasiita mbere ya voosi yoosea, “Si nootaanga baa iki ^woolusa tuku!” 71 Aho, Peéteri akiitookiima mutiryaangwii wa waámii, mutumami wiingi wa kiintu kiki akamooni Peéteri, maa akavasea vaantu ^vajaa aho, “Uhu ni hamwi aari na Yéesu wa Nasaréeti.” 72 Peéteri akasiita kei ko kiilaha yoosea, “Si namumanyire uwo muuntu tuku!” 73 Mpiindi kiduudi vaantu ^vajaa viimire aho, vakamuseeserera, maa vakamusea, “Kikomi weewe uri umwi waavo, sa baa ndusika yaako yookoonekya.” 74 Aho, Peéteri akaanda kwijuma yeemweene, na ilahaa yoosea, “Kimaari! Si namumanyire uwo muuntu tuku!” Haaho, nkukulume ikaviika. 75 Aho, Peéteri akakumbukira masáare ^ajaa awyirirwe ni Yéesu, “Nkukulume si inaviika, sea uri

si waamányire tuku katatu.” Aho, maa re akafuma na weerwii akiitoorira maatuku vii.

27 ^Kukamwaae, vakúúlu va veeneisi va Ijuva voosi na vawosi vakalamula kumúulaa Yéesu. **2** Vakamuchuunga piingu, vakamutwaala na kwa Piláato, gávana wa isi ya Yudéa, maa vakamukwaatya kwaachwe. **3** Haaha Yúuda uhú ^ajáa amuválandukire ^akoone Yéesu ahúmwiire heewa irya, akiivairya mbiri, maa akavahindurira vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi jira mpía makumi yatatu. **4** Akavasea, “Nahóniirye kumutoola muntu ^asiina uvi ulawe.” Maa kaa, voovo vakamusea, “Ayo ^wootuwyiira yasiina nyambirirya kuri suusu tuku, ni yaako mweeneevyo.” **5** Akajifweitira ijo mpía makumi yatatu na Kaayii Njija ya Ijuva, maa akatamanya no kiikuva. **6** Vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakajitoola ijo mpía, maa vakasea, “Miiri yakaan’ya kujisaangya iji mpía na mpía ja Kaaya Njija, sa ni mpía ja sakami.” **7** Aho, vakaluma sáare, maa vakalamula kujiwurira iwunda ra kirongorongo rive haantu ho taahira vayeni. **8** Noo ^chooreka fúuru isiku, iro iwunda raséwaa Iwunda ra Sakami. **9** Jeyyo, masáare ya Yeremía muláli na mutwe yakakiimana, “Vajáa vasumula jira mpía makumi yatatu, iyoombe ^apaangirwa ni vaantu va Isiraéli. **10** Ijo mpía vakawurira iwunda ra kirongorongo, ja ^vyene Ijuva aandairirya.” **11** Haaha, vakamwiimya Yéesu mbere ya gávana Piláato, ne Piláato akamuurya, “Weewe noo mutemi wa Vayahúudi wuu?” Yéesu akamusea, “Weewe ulúsire.” **12** Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi ^vakamusitaakye, yeeye si uyirya isáare tuku. **13** Piláato akamuurya, “Si

wooteera ni masáare yangai vookusitaakya tuku wuu?”

14 Maa kaa, Yéesu si uuyirya baa isáare rimwi tuku, uwo gávana akatulwala maatuku vii. **15** Haaha, siku ja ngovi ya Paásika, gávana ajáa aviijuvirya Vayahúudi kumuchungurira mufúungwa umwi ^mweene vari saaka.

16 Mpiindi ijo, kujáa kwatiite mufúungwa umwi ^ajáa ataangikana maatuku vii sa uvi, ^asewáa Baráaba. **17** Sa jeyyo, vaantu ^vakijjiinge, Piláato akavuurya, “Ni ani moosaaka nimuchungurire kati ya ava vaviri, Baráaba au Yéesu ^aséwaa Masía?” **18** Ajáa alúusa jeyyo sa ajáa ataanga vajáa vamusítakiirye Yéesu kwaachwe sa kivina.

19 Mpiindi Piláato ^ajáa ikyiire aho ichuumbii raachwe ro lamurira, muki waachwe akamutwaarira mulomo, “Kari ji umubweeyirye uvi wowoosi muuntu uwo mawoloki tuku, sa niini natúrikiire maatuku vii noolootera sa yeeye uchiku uhú.” **20** Maa kaa, vakúulu va veeneisi va Ijwa na vawosi vakavasonka vaantu valoombe Baráaba achungurirwe na Yéesu ulawe. **21** Aho, gávana akavuurya, “Ni ani moosaaka nimuchungurire kati ya ava vaviri?” Voovo vakamusea, “Baráaba!” **22** Piláato akavuurya, “Haaha che ndiri mubweeyya Yéesu ^aséwaa Masía?” Voosi vakasea, “Aning’iniwe musalábii fuuru akwye!” **23** Ne akavuurya, “Sa che? Uvi che abwéeyiirye?” Voovo vakatuuba tula isóso voosea, “Aning’iniwe musalábii fuuru akwye!” **24** Piláato ^akoone hasiina yooseesya tuku na baa usaambu waándire, ajáa atoola maaji, maa akooyya mikono yaachwe mbere ya vaantu yoosea, “Niini nsiina uvi mweeri ya inkwya ya uhú muuntu tuku. Iri isáare ni mweeri yaanyu riri, rilaangi.” **25** Vaantu voosi

vakasea, “Sakami yaachwe iveere mweeri yiiswi na vaana viiswi.” **26** Aho, Piláato akamuchungurira Baráaba fuma manyololwii sa voovo, maa kaa, akalairirya Yéesu avawe mijeléedi maa akamutoola aning’iniwe musaláabii furu akwe. **27** Aho, valukaluka va gávana vakamutwaala Yéesu na ijuumbii ra kitemi ra Piláato ^riséwaa Puraitória. Uko, valwi nkoondo voosi vakijjiinga kumuriingirira Yéesu. **28** Vakamufumya ingo jaachwe, maa vakamuvikira ingo ^iri gyaa ati ja mutemi. **29** Aho, vakaluka kisasaavo cha miíwa, vakamuvikira mutwii, vakamukwaatya duuri mukonwii waachwe wa kulume, maa de vandoomwiinamira, voomuhenchula voosea, “Lamukyaade ee aai, mutemi wa Vayahúudi!” **30** Vakamuchwiira mati, vakatoola ira duuri vakatuuba mvaa noyo mutwii. **31** ^Vakahumule kumuhenchula, vakamufumya ira ingo ^iri gyaa, maa vakamuvikira ingo jaachwe kei. Aho, vakamutwaala furu weerwii ya múuji noo muning’in’ya musaláabii furu akwe. **32** Njirii, vakalumana na muuntu umwi fuma múujii wa Kiréene ^aséwaa Simóoni. Valwi nkoondo vakamudoomererya avaale musaláaba wa Yéesu. **33** Na ^vakafike haantu ^haséwaa Goligóota, noo kusea Kisáaya cha Mutwe, **34** valwi nkoondo vakamuheera Yéesu diváai ^yasaangiwa na kisungu so seyya makuundi, maa kaa, yeeye ^akiisaire, akasiita kunywa. **35** ^Vakahumule kumuning’in’ya musaláabii, vakiigavira ingo jaachwe ko vaa mbare. [Jeyyo, isáare rira ^raluswa ni mláali na mutwe rikakiimana, “Viigavira mirwaalo yaani, kati yaavo na ingo yaani vakiivaira mbare.”] **36** Vakiikala, vakatuuba kumulaangirirya. **37** Mweeri ya mutwe

waachwe vakaviika ishitáaka ^raandikwa, “Uhu ni Yéesu, mutemi wa Vayahúudi.” 38 Vĩvi vaviri vajáa vaning’iniwa misaláábii hamwi ne, umwi mukono wa kumooso na wiingi mukono wa kulume, kira muuntu musaláábii waachwe. 39 Vaantu vara ^valookáa na aho, vamutukiráa voosingisya mitwe kwa heenchu voosea, 40 “Hooni ta ilaange, ati girimula uri Kaaya Njija na wiijeenge kwa siku itatu? Haaha ilamurirye we mweeneevyo. Kooni kikomi weewe ni Mwaana wa Mulungu, kiima aho musaláábii!” 41 Baa vakúulu va veeneisi va Ijva, hamwi na vawosi na vakiindya va Miuro vakamuhenchula voosea, 42 “Avalamurirya viingi, amwi yoosiindwa kiilamurirya yeemweene? Ati yeeye ni mutemi wa Isiraeli! Hooni ni akiime musaláábii naasu tumurume. 43 Yeeye amwiilángyaa Mulungu, na ajáa alusa yeeye ni Mwaana wa Mulungu, haaha Mulungu ni amulamurirye kooni yoomusaaka.” 44 Baa vara ^vajáa vaning’iniwe misaláábii hamwi ne, vakamutukira. 45 Kwandira mpiindi ja mpoloonge furu mpiindi ja cháamuusi, kilwiirya kikakunikirira isi yoosi. 46 Mpiindi jo kiimikirirya ja cháamuusi, Yéesu akarira na ngururu yoosea, “Éeli, Éeli láama sabakitáni?” noo kusea, “Ee Mulungu, Ee Mulungu, amwi waandékire?” 47 Maa kaa, vamwi va vaantu ^vajáa hara ^vakateere jeyyo, maa vakasea, “Uhu, yoomukemera Elía.” 48 Umwi waavo akatamany chaangu, akatukya kiintu ^kiri monyomonyo diváai ^yasaaka, akakifarimbirira isaangii, maa akamuheera anywe. 49 Maa kaa, viingi vakasea, “Reki toone kooni Elía ari kuja noo mulamurirya.” 50 Maa reeru, Yéesu

akaana kei vikulukwulu, aho, akawulala. **51** Haaho, ipasía ra Kaaya Njija rikaatuka kati na kati fuma mweeri fuuru isi, isi ikasingisika na myaalaliwye ikaatuka. **52** Mbirîra jikakunukuka na miviri ya vaaja vara ^vajáa vaakwya ikafufuka. **53** Yéesu ^akafufuke, avo vaantu vakafuma mbirîrii, na vakatamany na múujii muja na vakavafumira vaantu ^vari foo. **54** Ura mukúlu wa valwi nkoondo na vara ^vajáa ne voomulaangirirya Yéesu ^vakoone kira kitiintima na yara yoosi ^yajáa yafúmiire, vakoofa munumunu, voosea, “Uhu kikomi ni Mwaana wa Muluungu aari.” **55** Kujáa kwatiite vaantu vaki ^vari foo ^valaangáa ayo kwa kuli. Avo vajáa vamutuuba Yéesu fuma Galiláaya sa vindoomutumamira. **56** Kuri vamwi vaavo, ^ajáa amwaari, Maríia Makidaléena, Maríia íyo waala Yaakúpu na Yóose, na íyo waala vaana va Sebedáayo. **57** Haaha iwulo ^rikiingire, ajáa uja musúngaati umwi fuma múuji wa Arimatáaya ^asewáa Yooséfu. Uhu ne ni mpooji wa Yéesu ajáa. **58** Akamudomera Piláato noo koomuloomba muviri wa Yéesu. Piláato akalairirya aheewe. **59** Yooséfu akuusumula muviri, akufarimbirira sáanda ya kitáni cha kikomi, **60** maa kuvika mbirîrii yaachwe mweeneevyo. Iyo mbirîra ya mpaanga ni ifya na ijáa yabokwa mwaalaliwyii. Aho, akafingiritya iwe ikulukwulu, yoorifintamya muryaangwii wa mbirîra, maa akalooka. **61** Maríia Makidaléena na ura Maríia wiingi vajáa vamwaari aho haantu viikiire kulaanga mbirîra. **62** Lomutóondo yaachwe ni siku ya Sabáato ijáa, vakúlu va veeneisi va Ijva na Mafarisáayo vakatamany na kwa Piláato. **63** Vakamusea Piláato, “Mukulu, takumbukiire,

ura mukwaata de akwye ajáa asea, ‘Siku itatu ^jiri looka, fufuka ndiri.’ **64** Sa jeyyo, ulairirye mbiríra ilaangiririwe kamwi fúuru siku ya katatu. Kooni si jeyyo, vapooji vaachwe ifaanaa vúuje, viive muviri waachwe na vavawyiire vaantu afúfukire fuma inkwyii. Ukwata uhu wo kiimikirirya kuva uri waviha kulookya wa ncholo.” **65** Piláato akavasea, “Nyuunyu sumuli valukaluka. Tamanyi mukiivikire valukaluka va kikomi ja ^vyeene muri daha.” **66** Sa jeyyo, vakatamany na valukaluka sa vakalaangirirye mbiríra kikomi, vakavaa mitooso rira iwe na vakaviika ulaangiriryi.

28 Sabáato ^ikalooke namutóondo dwii siku ya Jumapíri, Maríia Makidaléena, na ura Maríia wiingi vajáa vadoma noo laanga mbiríra ya mpaanga ira ^ijáa yabokwa mwaalaliwyii. **2** Koonka, kitiintima kikuulu kikafumira sa murimu muja wa Ijva ujáa wakiima fuma kurumwii, ukafingiritya rira iwe, maa ukariikarira. **3** Uwo murimu buuwo yaachwe ijáa ni ja lulávo, na ingo jaachwe jijáa jeera ja mawye ya mbula. **4** Vara valukaluka va mbiríra vajáa voofa maatuku vii, vakatetema fúuru vakava ja ^vaakwa. **5** Ura murimu muja ukavasea vara vaantu vaki, “Koofi tuku, sa taanga niise ni musaakira mwiise Yéesu ura ^aning’iniwé musaláabii fúuru akakwa. **6** Asiina aha tuku, afúfukire ja ^vyeene asea. Yeendi mulaange haantu ^alaariiwé. **7** Haaha tamanyi chaangu mukavasee vapooji vaachwe, ‘Afúfukire fuma inkwyii, ne longoola iise na Galiláaya. Uko moona muri.’ Laangi, nahúmwire vawyiira.” **8** Jeyyo, vara vaantu vaki vakiinuka hara vari na cheeru munumunu kunu viingiirwe

ni woowa, vakafuma mbiríírii itííjo vakatamanya noo vawyiira vapooji vaachwe iri isáare. **9** Koonka, Yéesu akalumana novo akavasea, “Lumbi niijo!” Vara vaantu vaki vakamuseeserera, vakachwaama, vakakwaata majeo yaachwe, vakamwiinamira. **10** Aho, Yéesu akavasea, “Koofi tuku. Tamanyi mukavawyiire vanduu vaani vatamanye na Galiláaya, uko kunyona vari.” **11** Mpiindi vara vaantu vaki ^vajaa njirii vootamanya, vamwi va vara valukaluka ^viimiriraa mbirííra vajaa vatamanya na múujii no vawyiira vakúulu va veeneisi va Ijva yoosi ^yajaa yafúmiire. **12** Vakúulu va veeneisi va Ijva na vawosi vakiikala kiikalo na vakatuunga njira ya uloongo. Vakavaheera vara valwi nkoondo mpía ^jiri foo, **13** kunu voovasea, “Moosaakwa musee jei, ‘Vapooji vaachwe vuújire nuuchiku mpiindi suusu ^taari taliire, maa vakamwiiva.’ **14** Kooni iji saare jamufikiire gávana, suusu luma turi saare ne, sa mudiire ringiwaringiwa.” **15** Jeyyo, vara valukaluka vakasumula jira mpía, maa vakabweyya ja ^vyeeene vajaa vawyiirwa. Masáare aya yeenera kwa Vayahúudi fúuru isiku. **16** Aho, vara vapooji ikimi na umwi vakadoma fúuru Galiláaya, luulwii haantu Yéesu ^ajaa avasea vatamanye. **17** ^Vakamoone vakamwiinamira, maa kaa, viingi vakava vookiivunduka mitimii. **18** Aho, Yéesu akavuijira, maa akasea, “Nahíwe wiimiriri woosi, kurumwii na kuri weeru. **19** Sa jeyyo, tamanyi mukavabweyye vaantu va isi joosi kuva vapooji vaani, mundoovabatisa, kwa irina ra Taáta, na ra Mwaana na ra Mutima Muja. **20** Kei, mundoovakiindya kuyakwaatya

yoosi ^navalairirya nyuunyu. Kikomi niini mwaari na
nyuunyu siku joosi, fura mpiindi ja uhero.” (aiōn g165)

Maárikí

1 Ihi noo ncholo ya Masáare Maaja ya YéesuKirisitu, Mwaana wa Mulungu. **2** Ja ^vyeene Ijva alusa kitáabwii cha Isáaya, muláli na mutwe waachwe, “Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire, yeeye kutengesherya ari njira yaako. **3** Muuntu yookaanirira vikulukulu isi ya ibalángwii, ‘Imyi neeja njira sa Ijva, wololi njira ^ng’eene ari tweera.” **4** Masáare aya yakiimana, Yooháani Mubatisáaji afumira isi ya ibalángwii, yoovariyula ubatíiso wa vaantu kuvalanduka fuma uvii waavo, sa Mulungu asee, uvi waavo wasírire. **5** Vaantu fuma isi yoosi ya Yudéa, na mavaru yoosi ya Yerusálemu, vadamáa noo mteerera. Yeeye avabatisáa aho luujii lwa Yorodáani, kunu voolusa uvi waavo. **6** Yooháani iivikiráa ingo ya mabaáhira ya ngamía na lukova iimútiire. Kiintu ^aríjaa ni nkumbi na huuki wa isekii. **7** Na avariyláa indoosea, “Amwaari ^yookujja nyuma yaani ^ari na ngururu kulookya niini, niini si ndiri daha baa tumama murimo wa mutámwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku. **8** Niini noobatisa na maaji, maa kaa, yeeye vabatisa ari na Mutima Muja.” **9** Siku jira, Yéesu akujja fuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya, maa akabatisiwa ni Yooháani luujii lwa Yorodáani. **10** ^Akafume vii hara luujii, akoona kurumu kookwaatuka dwee, na Mutima Muja yookiima mweeri yaachwe ja nkúnde. **11** Maa sawúti ikafuma kurumwii, yoosea, “Weewe uri Mwaana waani ^nakweenda, neeriwa mutima ni weewe munumunu.” **12** Ayo ^yakalooke vii, Mutima Muja akamutwaala furu isi ya ibalángwii. **13**

Akiikala uko ibaláángwii siku makumi yani yooyerwa ni Irimu, uko iikaláa na maka ja isaka, mirimu miija noyo yamutumamiráa. **14** Siku ^jikalooke, Yooháani Mubatisáaji akakwaatwa, maa akaviikwa munyololwii. Siku ijo, Yéesu akadoma na Galiláaya, indoovariyula Masáare Maaja ya Mulungu **15** yoosea, “Mpiindi jafikire, Utemi wa Mulungu wasengeriire. Valanduki fuma uvii waanyu na murume Masáare Maaja.” **16** Siku imwi, mpiindi ^alookáa na mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, akamoona Simóoni na mwaanaavo Anderéa, voowumira lwaavu na luujii, sa voovo ni vavúuvi vajáa. **17** Aho, Yéesu akavasea, “Ntuubi, na vabweeyya ndiri mve vavúuvi va vaantu.” **18** Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba. **19** ^Akadome na mbere kiduudi, akavoono vala Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo, vajáa mashúwii volukan’ya njwaavu jaavo. **20** ^Akavoone vii, maa akavaanirira. Novo vakamutuuba, vakamureka taáta waavo na vara vavúuvi viingi ^vamutumamiráa. **21** Kufuma aho, vakadoma furu múujii wa Kaperenáumu. Siku ya Sabáato Yéesu akiingira na sinagógii, maa akaanda variyula Masáare ^Yari Mpeho. **22** Vaantu vakahwaalariwa ni uvariyuli waachwe, sa yeeye si avariyláa ja vakiindya vaavo va Miira tuku, kiri vyoova jeyyo, yeeye akiindyáa ja muuntu ^ari na wiimiriri. **23** Hara sinagógii yaavo, kujáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa na murimu mvi, akatulatula isóso **24** yoosea, “Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kuri suusu? Wuújire tumala wu? Nakumányire uri ani weewe! Weewe uri Muja wa Mulungu.” **25** Yéesu akudalavya ura murimu mvi yoosea, “Kirinya sawu! Fuma kuri uh muuntu!” **26**

Hahara, ʊra murimʊ mʊvi ʊkamusukasuka ʊra mʊʊntʊ na ngururu, kʊnʊ wootʊlatʊʊla isóso, maa ʊkafuma. **27** Hara, vaantʊ voosi vakatʊlʊvala, maa vakaanda kiisea, “ʔki ni che? Ni ukiindya mufya, kei ʌri na wiimiriri! Yoolairirya baa mirimʊ mivi, noyo yoomʊteerera!” **28** Masáare aya, yakeenera chaangʊ isi yoosi ya Galiláaya. **29** Yéesu, Yaakúupu, Yooháani, Simóoni na Anderéa vakafuma hara sinagógii, vakadoma fʊʊrʊ kaayii kwaala Simóoni na Anderéa. **30** ʌVakafike, vakamʊshaana mukwi wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala. Hahara, vakamuwyiira Yéesu masáare yaachwe. **31** Akaseesa na hara kʊʊntʊ ʌajáa alʊire, akamukwaata mukono ʊra maáma, maa akamwiinʊla, hahara akahola, maa akaanda vatʊmamira. **32** Niiwʊlo mwaasʊ ʌʊkakʊtʊmire, Sabáato ikalooka. Vaantʊ vakaanda mʊretera valwʊiri voosi, na vaantʊ ʌvari na mirimʊ mivi. **33** Aho, vaantʊ voosi va ʊra múuji vakiisaanka mbere ya kaaya. **34** Hara, maa Yéesu akava yoovahorya vaantʊ voosi ʌvajáa na ndwáala ʌjʊsimiresimire, baa kei iikibiryáa mirimʊ mivi ʌiri foo. Maa kaa, si iirekeráa iyo mirimʊ mivi ilʊusike tukʊ, sa ijáa yamʊmányire yeeye ni ani. **35** Lomʊtóondo yaachwe baa si kʊna mwaa, Yéesu akadoma na kijiraawii, kʊra akamʊloomba Mʊlʊngʊ. **36** Simóoni na viivaachwe vakamʊloonda. **37** ʌVakamoone, vakamʊsea, “Kira mʊʊntʊ yookʊsaakira.” **38** Yéesu akavasea, “Hendi na haantʊ hʊingi, míjii yʊingi ʌiri mukaaaya, nkavariyʊle baa ʊko, sa nʊʊja, sa mʊrimo ʊwo.” **39** Jeyyo, akariingirira isi yoosi ya Galiláaya, kʊnʊ yoovariyʊla Masáare ʌYari Mpeho masinagógii, na avahoryáa vaantʊ ʌvari na

mirimũ mivi. 40 Kwajáa kwatiite mũuntũ umwi, ^ari na ndwáala ya ulóonda. Akũja kũri Yéesu, akachwaama, akiiloombererya yoosea, “Kooni woosaaka, ifaanaa ukaaanjirula ndwáala yaani.” 41 Yéesu akamoonera mbavariri, akiinula mukono waachwe, akamusaasya, maa akamusea, “Noosaaka, ujirulwe!” 42 Hahara, akajirulwa na akahola ira ndwáala yaachwe. 43 Yéesu akamurekera adome, maa kaa, akamũkaan’ya yoomusea, 44 “Kari umuwyĩraa mũuntũ yoyoosi isáare iri tukũ, tamanya ukiiyonekye kwa mweeneisi wa Ijũva, utoole na mpóryo yo jirulwa, ja ^vyeeene Músa alairirya, sa vataange kimaari uhórire.” 45 Kiri vyoobweeyya jeyyo, ura mũuntũ akadoma, akaanda kaarya yara masáare kira haantũ. Sa jeyyo, Yéesu si adaha kiingira na múujii ko kiiyonekya tukũ, ni iikaláa kijiraawii vii. Maa kaa, baa neembe iivisáa, vaantũ vamutuubáa fuma kira haantũ.

2 Sikũ ^jikaseese, akahindũka na Kaperenáumu, vaantũ vakateera ahíndukire na kaayii. 2 Mpuka nkũulũ ikijijiinga, ikasoveka baa nkalo muryaangwii. Ne akava yoovavariyũrira Masáare ^Yari Mpeho. 3 Mũuntũ umwi ^aakwya iyandiyandi, akareetwa kũri Yéesu ínwiirwe ni vaantũ vani. 4 Sa ira mpuka nkũulũ, vara vaantũ vakasiindwa kumulookya ura mulwĩiri fũurũ kũri Yéesu. ^Vakoone jeyyo, vakaambũka ni ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kũuntũ Yéesu ^ajáa, vakamukiimirya ura mulwĩiri na ndiri yaachwe. 5 Yéesu ^akoone kuruma kwaavo, akamusea ura mulwĩiri, “Mwaana waani, uvi waako wasírire.” 6 Aho nyuumbii, kwajáa kwatiite vakiindya vamwi va Miiro vajáa viĩkyĩre, vakaanda

kiiririkana mitimii yaavo voosea, **7** “Jooli ari lusa jei? Yoomhiintikira Mulungu! Si Mulungu yeemweene noo ^adaha sea uvi wasirire tuku wuu?” **8** Hahara, Yésu akataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, “Ni sa che mookiiririkana ayo mitimii yaanyu? **9** Ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe, kumusea uhu mulwiri, ‘Uvi waako wasirire,’ baka kumusea, ‘Inuka, utoole ndiri yaako ulooke?’ **10** Haaha noosaaka mutaange, Mwaana wa Muntu atiite wiimiriri wo sea vaantu, ‘Uvi waavo wasirire,’ aha weerwii.” Aho, akamusea ura muntu ^akwya iyandiyandi, **11** “Nokusea, inuka, toola ndiri yaako, udome na kaayii kwaako.” **12** Hahara, maa akatoola ndiri yaachwe akafuma na weerwii, baa vara vaantu voosi nti ^vooluanga. Maa vakatulula, vakamudumba Mulungu voosea, “Isaare ja iri, si tunoona vii kaa tuku!” **13** Hara, maa Yésu akadoma kei na mbarimbari ya iriva ra Galilaya. Mpuka nkulu ya vaantu ikamutuuba, maa akaanda kuvavariyurira Masare ^Yari Mpeho. **14** Mpiindi Yésu ^awolola mawulu, akamoona Láawi mwaana wa Alufayo ikyire kivaandii cho rihira kóodi, yoosaankan’ya kóodi. Akamusea, “Ntuuba!” Ne Láawi akiinuka, akamutuuba Yésu. **15** Mpiindi Yésu na vapooji vaachwe ^varijaa chakurya kaayii kwa Láawi, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo ^vari foo varijaa novo. Sa vaantu ^vari foo, vamutuubaa. **16** Vakiindya vamwi va Miiriro ya Mulungu na Mafarisayo vajaa vamwaari. ^Vakamoone Yésu yoorya hamwi na vaduwalo na vasaankan’yi kóodi, vakavasea vapooji vaachwe, “Sa che yoorya chakurya hamwi na maduwalo na masaankan’yi kóodi?” **17** Yésu

^akayateere ayo masáare, maa akavasea, “Vaantu ^vari
 nkaasu si vasáakaa mwaanga tuku, maa kaa, valwíiri
 noo vasáakaa mwaanga. Si nuja joo kaanirira vaantu
 ^viyónaa vawoloki tuku, nuja joo kaanirira vavi.” 18
 Haaha, vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirekyáa
 kurya. Maa vaantu vakuja joo muurya Yéesu vakamusea,
 “Amwi vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirékyaa
 kurya. Sa che vapooji vaako si viirékyaa kurya?” 19
 Yéesu akavasea, “De vyadáhikaa vaantu ^valáarikirwe ni
 mweenengovi, na mweenengovi nti ^ari novo kwiirekya
 kurya wu? Si vari kwiirekya kurya tuku, mpiindi joosi
 vari na mweenengovi. 20 Maa kaa, luu fika jiri mpiindi
 mweenengovi ^akasumwiirwe fuma kwaavo, aho noo
 luu vakiirekiirye kurya. 21 Kusiina muuntu ^adáhiraa
 kiráka kifya isaámwii tuku. Kooni abwéeyiirye jeyyo,
 ikyo kiráka moola kiri iro isaámu na iyo ingo kwaatuka iri
 kulookya lo ncholo. 22 Baa kei, kusiina muuntu ^avíkiraa
 diváai ifya viríibii vya kali tuku. Kooni abwéeyiirye jeyyo,
 iyo diváai ifya, pusula iri ivyo viríiba, na diváai kiitika iri
 na mweenediváai sova ari diváai na viríiba. Diváai ifya ni
 viríibii vifya ivíkirwaa.” 23 Siku ya Sabáato imwi, Yéesu
 na vapooji vaachwe vajáa vakwaatira na mawundii ya
 ngáano. Mpiindi ^valookáa na hara mawundii, vapooji
 vakaanda huunga maangala ya ngáano. 24 Mafarisáayo
 vakamusea Yéesu, “Laanga, sa che vapooji vaako voowuna
 Miir ya siku ya Sabáato?” 25 Maa akavasea, “Si munasoma
 vii tuku ^cheene atumama mutemi Daúdi mpiindi ^ajáa
 aávirwe ni njala na vaantu vaachwe wu? 26 Aho kali,
 mpiindi ja Abiasári, mweeneisi mukulu, Daúdi iingira

na nyuumbii ya Muluungu, akarya mikáate ^ivíikwaa mbere ya Muluungu, akavaheera baa na viivaachwe. Mikáate iyo, veeneisi va Ijvu vii noo vajáa varekerwa vindoorya. Vaantu viingi Miiro ijáa yakaan'ya kurya.”

27 Baa kei akavasea, “Sabáato yaviikwa sa vaantu na si vaantu sa Sabáato tukú. 28 Sa jeyyo, Mwaana wa Muuntu ni Mweeneevyo baa wa Sabáato.”

3 Yéesu ajáa iingira kei na sinagógii. Aho, kwajáa kwatiite muuntu ^ajáa na mukono ^waakwa iyandiyandi.

2 Vamwi va vaantu ^vajáa aho, vakaanda mulaangisha Yéesu, voone kooni ari muhorya ura muuntu siku ya Sabáato, sa vamusitaakye. 3 Yéesu akamusea ura muuntu mukono ^waakwa iyandiyandi, “Seesa, ima aha mbere ya vaantu voosi.” 4 Yéesu akavuurya, “Ni virikwi noo Miiro yaruma tutumame siku ya Sabáato? Kutumama murimo muja, baka kutumama murimo muvi? Kulamurirya nkaasu, baka kuulaa?” Maa kaa, voovo si vuuyirya kiintu tukú. 5 Akavaturirya miiso na nkalari, kunu yookoona usungu sa ufafu wa mitima yaavo. Maa akamusea ura muuntu, “Wolola mukono waako!” Ne akawolola mukono waachwe, ukava nkaasu kei! 6 Hahara, vara Mafarisáayo vakafuma na weerwii vakaanda kiiheera miryungu na mpuka ya vaantu va mutemi Heróode, ^vyene vari muula Yéesu. 7 Yéesu na vapooji vaachwe vakiinuka aho, vakadoma furu mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkuulu ya vaantu vamutuubáa. Vaantu avo vajáa vafúmire kira haantu, isi ja kuli na heehi, Galiláaya, Yudeea, Yerusaleemu, Idumáaya, isi yoosi nyambuko ya luujii lwa Yorodáani, na va heehi na miji ya Tíiro na

Sidóoni. Vaantu voosi avo, vuuja sa vajáa vatéire masáare
 ^meene Yéesu atumamáa. **9** Yéesu akavasea vapooji
 vaachwe, “Mbiikiri mashúwa imwi neeja, naambuke, sa
 vaantu jo kunfenyenkererya.” **10** Yéesu alúsa jeyyo, sa
 ajáa avahóriirye vaantu ^vari foo, na vaantu voosi vara
 ^vajáa na ndwáala viifenyenkereryáa, sa vamúsaasye. **11**
 Mirimú mivi ^ikamoone, yiivayyáa mbere yaachwe kunu
 yootula isóso yoosea, “Weewe uri Mwaana wa Mulungu!”
12 Yéesu akiikaan’ya irekereeke kwaarya masáare yaachwe
 kwa vaantu. **13** Aho, Yéesu akaambuka na luulwii,
 akavaanirira vara ^veene yeeye avasaakáa, maa vakuuja
 na kuri yeeye. **14** Akavasaawula ikimi na vaviri, vave
 vatumwi vaachwe, vandooyeendan’ya ne, sa indoovatuma
 no vavariyurira Masáare ^Yari Mpeho. **15** Baa kei, vave na
 wiimiriri wo kibirya mirimú mivi. **16** Na ava noo vatumwi
 ikimi na vaviri ^veene Yéesu avasaawula: Simóoni,
 ^mweene Yéesu amwaanirira Peéteru, **17** Yaakúupu na
 Yooháani vala sha Sebedáayo ^veene avaanirira Bonéege,
 noo kúsea, “Vaana va kidandárika,” **18** Anderéa na Filípi,
 Batolomáayo, Matáayo, Tomási, Yaakúupu sha Alufáayo,
 Tedéi, Simóoni Mukanáani **19** na Yúda Isikarióoti
 ^amvarinduka Yéesu. **20** Yéesu akahinduka na kaayii,
 mpuka ya vaantu ikaanda kijiinga kei, fúru yeeye na
 vapooji vaachwe vakasova baa nkalo yo rya chákurya. **21**
 Kaayii kwaavo ^vakateere masáare ^meene yaluswáa,
 maa vakadoma noo musumula sa viiseáa, “Asárire!” **22**
 Hara mpukii, vajáa vamwaari vakiindya va Miiro ^veene
 vajáa vafuma Yerusaléemu. Avo vakiindya vaseáa, “Uhu
 atiite Belisebúuri, na ni kwa lúviro lwa Irimu yookibirirya

mirimũ mivi.” 23 Yéesu akavaanirira, akalũusika novo kwa símo akavasea, “Jooli Irimũ riri daha kibirya Irimũ mwiiwaachwe? 24 Kooni utemi umwi wiigávire haantu haviri kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo si uri luunga tukũ. 25 Baa kei, kooni lukolo lumwi lwiigáviregavire, ulo lukolo si luri luunga tukũ. 26 Noo jeyyo, kooni Irimũ riikĩkĩine rooreene na rive riigávire, si riri luunga tukũ. 27 Maa kaa, kusiina mũuntũ ^ari daha kiingira nyuumbii ya mũuntũ ^ari na ngururu na anyahire máari jaachwe tukũ, ni mpaka ta amuchuunge uwo mũuntũ ^ari na ngururu, de adahe nyahira máari jaachwe ^ari nojo. 28 Kimaari noovawyiira, uvi woosi wa vaantu na uhiintiki waavo woosi Muluungu sea ari wasírire. 29 Maa kaa, mũuntũ ^mweene ari mũhiintikira Mutima Mũja, Muluungu si ari sea uvi waachwe wasírire vii kaa tukũ, na kuva ari muii kwa siku ^jisiina uhero.” (aiōn g165, aiōnios g166) 30 Yéesu alũsa jeyyo sa vajáa vamuséire, “Atiite murimũ muii.” 31 Mpiindi kiduudi, akũja íyo waala Yéesu na vaanaavo na Yéesu, vakiima mbarimbari, maa vakatuma mũuntũ amwaanirire. 32 Na vaantu ^vajáa viíkyiire vakamuriingirira, vakamusea, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari aha weerwii vookusaakira.” 33 Maa Yéesu akavasea, “Íyo wiitu na vaaniitu noo vala ani?” 34 Akavalaanga vaantu ^veene vajáa viíkyiire vakamuriingirira, maa akavasea, “Laangi! Ava ^vari aha noo vala íyo na vaaniitu. 35 Mũuntũ yoyoosi ^atámamaa kusaaka kwa Muluungu noo mwaaniitu, irũmbũ raani na íyo wiitu.”

4 Mpiindi kiduudi, Yéesu akaanda varyiyula Masáare ^Yari Mpeho kei mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkũũũũ ya vaantu vakiisaanka, vakamufenyenkererya mpaka akaambuka mashúwa irivii, maa akiikala. Vaantu voosi vakiikala mbarimbari ya iriva. **2** Akava yoovavariyurira viintu ^viri foo kwa símo, na mpiindi ^avavariyuriraa akavasea, **3** “Teereri! Mũhaandi umwi ajáa adoma noo haanda mbeyu, **4** mpiindi ^amyaaháa, mbeyu jimwi jikawyiira njirii, ndee jikũũja jikajirya. **5** Jimwi jikawyiira mwaalaliwyii kũũntu ^kujáa kusiina salu jo keenererya, sa viintu salu si jijáa jiri foo, jikamera chaangu. **6** Mwaasu ^ukavarike, jikashaawuka, maa jikũũma sa viintu jijáa jisiina miriri. **7** Jimwi jikawyiira haantu ^hajáa na miíwa. Miíwa ^ikamere, ikajivaa, jikadundumala, maa jikadiira vyaala ndiíwa. **8** Maa kaa, jimwaari jimwi ^jawyira salwii ^jiri na seve, jikamera, jikakula, jikavyaala maatuku vii, jimwi jikavyaala mara makumi yatatu, jimwi mara makumi musasatu na jimwi mara makumi ikimi.” **9** Maa akavasea, “^Ari na matu yo teerera, ni ateere.” **10** Mpiindi kiduudi, Yéesu ajáa na vapooji vaachwe ikimi na vaviri, na viingi vajáa vamũringiriire, maa vakamuurya, “Símo jaako ni che joovariyula?” **11** Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa Mũũũũũũ, ^vyeene vijáa fuumbo, maa kaa, vara si ^vari Utemii wa Mũũũũũũ, noovawyiira kwa símo. **12** Sa kulaanga, valaange, baa koonu tuku. Kuteera vateere, baa taanga tuku. Sa ngaari vajáa vateera no taanga, ngaari vavarinduka na vareka uvi waavo, na ngaari uvi waavo wasira.” **13** Aho, Yéesu akavuurya, “Si mootaanga lusímo ulu tuku wuu? Jooli

de muri taanga símo jiingi? **14** Múhaandi wa mbeyu ni muntu ávariýulaa isáare ra Muluungu. **15** Mbeyu jira ájawiira njirii, ni ja vaantu vara ávaritéeraa isáare ra Muluungu, hahara Irimu rikujja, maa rikajiseyya mitimii yaavo. **16** Mbeyu jira ájawiira mawyii, ni ja vaantu vara ávaritéeraa isáare ra Muluungu, na ávarihókeraa chaangu na cheeru. **17** Maa kaa, si riviingíraa mitimii tuku, sa viintu vasiina nkalo ya miriri, kiikala vari noro kiduudi vii. Na uturikiri áuri kúja vii, varékaa kura kuruma kwaavo chaangu. **18** Na mbeyu jira ájawiira miíwii, ni ja vaantu ávaritéeraa isáare ra Muluungu, **19** maa kaa, uhangaiki wa weeru, ukwaata wo kunguula máari na mpiima ya viintu vyiingi áviri foo, ivyo virifenyenkeryáa, rikareka kureeta kunáálo. (aiōn g165) **20** Na mbeyu jira ájahaandwa sevii, noo vara vaantu ávaritéeraa isáare ra Muluungu, vakariteengya, maa rikava na nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi yatatu, jimwi mara makumi musasatu, na jimwi mara makumi ikimi.” **21** Yéesu akiisea ira mpuka, “Eri, kimuri chújja, kikaviikwa iruungwii ra kitáanda wuu? Baku kikakunikirirwa na nyiingu ya kweenga wuu? Tuku, ni kyaángwii kivíkwaa. **22** Sa kira kiintu áchaviswa, viikwa kiri kiweerwii, na kira áchakunikirirwa, kunukulwa kiri. **23** áMweene ari na matu yo teerera, ni ateere!” **24** Hara, maa akavasea kei, “Muyakwaatye neeja aya ámooyateera. Sa kipíimo ácheene muri konkomala kuteerera masáare ya Ijva, noo ávyene baa nyuunyu muri taanga, baa kei koongereriwa muri. **25** Sa ura áari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, na ura ásiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi áari

nocho.” 26 Yéesu akavasea, “Utemi wa Muluungu ni ja jei uri. Muuntu aháandaa mbeyu iwundii. 27 ^Ari humula, baa alíire au ari miiso, mbeyu jaméaraa no kula, yeeye baa taanga ^vyeene vyavíjaa tuku. 28 Salu joong’eene noo jibwéeyaa jimere na jive múmero, jivyaale maangala, na maangala yave na mpeke. 29 Mpeke ^jiri kangaala, uwo muuntu atóolaa lufyo chaangu, sa mpiindi jo chwa, jaffkire.” 30 Kei akavasea, “Tuwfwaanirirye na che Utemi wa Muluungu? Baku lusímo che turi sima, sa tuuvariye? 31 Utemi wa Muluungu ifaanaa tukuwfwaanirirya na mpeke ya haradáali. Ihi ni mpeke ndudinduudi kulookya mpeke joosi jiháandwaa. 32 Maa kaa, kooni yaháandirwe, yavijáa muti makuulu kulookya miti yiingi ya mbowa. Na yavijáa na matáampi makuulu, baa ndee jindoojeenga vivururu mpehwii ja matáampii yaachwe.” 33 Kwa símo ^jiri foo ja iji, noo ^vyeene Yéesu avariyláa isáare riija, ja ^vyeene vaantu vadaháa taanga. 34 Si avariyláa isáare roroosi ra Utemi wa Muluungu baa vasimira tuku, na mpiindi ^ajáa na vapooji vaachwe de indoovavariyurira. 35 Iwulo ra siku yiyo, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tufirire iriva tudome na nyambuko.” 36 Maa reeru, vakiireka ira mpuka ya vaantu, vakakwaata njira na ira mashúwa ^ng’eene Yéesu ajáa íngiire, baa mashúwa jiingi jikamutuuba. 37 Ihumbuuto ^radalavadalaava rikaanda wuva, mapúunta ya maaji yakaringyaringya mashúwa kende imeme maaji. 38 Mpiindi ijo, Yéesu mweeneevyo ajáa alíire nyuma ya mashúwa iisíkiriirye kimútwii. Vapooji vaachwe vakamwaanirira, voosea, “Mukiindya, toonyimira, tulaange.” 39 Aho, Yéesu

akiinuka, akaridalavya ihumbuuto na akayasea mapúunta,
 “Kirinyi sawu! Mütúale tü!” Hara, ihumbuuto rikakirinya
 sawu, na maaji yakatúula tü. **40** Yéesu akavuurya vapooji
 vaachwe, “Sa che mookoofa? Si munaanduma tuku
 wuu?” **41** Maa kaa, voovo vajáa vakwáatirwe ni woowa
 mññmñññ, vookiyyurya, “De uññ ni ani, baa ihumbuuto
 na mapúunta vyoomuteera?”

5 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira na nyambuko ya
 iriva ra Galiláaya, vakiingira isi ya Vageráasi. **2** Yéesu
 akakiime vii hara mashúwii, mññntu umwi ari na
 mirim mivi afúmire mbiríríi, akujja, maa akalumana
 ne. **3** Hara mbiríríi, noo kññntu uwo mññntu iikaláa.
 Kusiina mññntu adaháa kumuchuunga baa na minyololo
 tuku. **4** Achuungwáa na minyololo mikonwii na píngu
 mawulwii, indoodumladumula, baa kusiina mññntu
 ajáa na ngururu jo mudaha tuku. **5** Siku joosi uchiku
 na muusi, iikaláa mbiríríi na njuulwii, yootula isóso
 no kiisanasana na mawye. **6** Akamoone Yéesu kuura,
 akamukibirira, maa akachwaama mbere yaachwe, **7**
 akatulatúula isóso, yoosea, “Che woosaaka kuri niini,
 weewe Yéesu Mwaana wa Mulungu Ari Mweerimweeri?
 Hooni ilahe kwa Mulungu, si uri kuunturikirya tuku.” **8**
 Walusa jei, sa viintu Yéesu ajáa uséire, “Murimu mavi,
 fuma kwa uññ mññntu!” **9** Maa Yéesu akuuyurya, “Ani
 usewáa?” Nowo ukuuyirya, ukasea, “Irina raani ni Mayana
 na Mayana ya Valwi Nkoondo sa viintu turi foo.” **10**
 Murimu mavi ukiilomboola maatuku vii kuri Yéesu, kari
 iikibirye na isi yingi tuku. **11** Haaha, mbarimbari ya luulu
 heehi na aho haantu, kujáa kwatiite ufya wa nkaamba

^jooriisha. **12** Ira mirimũ mivi ikamũloomba Yéesu, yoosea,
 “Tũrekere, tukajiingire jira nkaamba.” **13** Yéesu akiirekera
 ira mirimũ mivi, ikafuma, ikiita kiingira jira nkaamba.
 Mirimũ mivi ikiingire ũra ufya wa nkaamba mayana
 yaviri, nkaamba jikiihuunta, jikagirita, jikaburũkira irivii,
 maa jikakwya joosi vũũ. **14** Varĩisi va jira nkaamba
 vakakũrika itĩjo, vakatwaala mũlomo kwa vaantu ^vajaa
 mawundii na múujii. Maa vakũja noo laanga masáare
 ^meene yafúmiire. **15** ^Vakafike kũri Yéesu, vakamoona
 ũra mũntũ ^ajaa na mayana na mayana ya mirimũ mivi,
 íkyiire, iivĩkiire ingo, ari baa na miryũngũ yaachwe,
 maa vakoofa. **16** Vara ^veene viyonera na miiso yaavo,
 vakavawyiira vaantu viingi yara ^meene yajaa yafúmiire
 kwa ũra mũntũ ^ajaa na mirimũ mivi, na jira nkaamba.
17 Aho, vakaanda mũloomba Yéesu alooke hara isi ya
 meevo. **18** Yéesu ^akaande kiingira mashúwii, ũra mũntũ
 ^ajaa na mirimũ mivi akiiloombererya atamanyan’ye
 na Yéesu. **19** Yéesu akamũsiitira, yoosea, “Doma na
 meenyũ, ukavawyiire vaantu va meenyũ ^vyeeene Ijũva
 akutũmamiire masáare makuũũ, na ^vyeeene akuláangire
 na riiso ra wũja.” **20** Maa ũra mũntũ akadoma,
 akaanda kaarya ũko isi ya Dekapóoli ^vyeeene Yéesu ajaa
 amutũmamiire, maa vaantu voosi vakatulũvala. **21** Maa
 reerũ, Yéesu akafirira na mashúwa na nyambũko ya
 iriva. ^Akafike hara mbarĩmbari ya iriva, mpuka nkũũũ
 ikamũringirira. **22** Akũja mũntũ ũmwi, irina raachwe
 Yafiro, ũmwi wa vakúũũ va sinagóogi. ^Akamoone Yéesu,
 maa akawya majewii yaachwe. **23** Akiilomboola, yoosea,
 “Aai, kahĩinja kaani ni kalwĩri ka inkwya. Nookũloomba

tudoman'ye, ukakasaasye na mukono waako vii, kahole kave nkaasu.” 24 Maa vakiilongoorya na Yéesu. Ira mpuka ikava yoomutuuba na yoomufiinda. 25 Aho, kujáa kwatiite muntu muki ajáa na ndwála yo fuma sakami iri foo kwa myaaka ikimi na iviri. 26 Ajáa aturikira maatuku vii, sa ayeenda uwaangii akamala máari jaachwe joosi vu, baa hola tuku na ndwála yaachwe ikakonkomala. 27 Akamuteere Yéesu, akamutuuba kunu nyuma, akiifenyengererya mpukii ya vaantu, maa akasaasya nkáancho yaachwe. 28 Abweyya jei sa iiseáa kimoyomooyo, “Kooni nasásiirye ingo ya Yéesu vii, hola ndiri.” 29 Akasaasye vii, sakami ikadeen'ya, akiiteera muviri pwee, ahórire ira ndwála yaachwe. 30 Hahara, Yéesu akataanga kwatiite ngururu jimufú mire, akavalandukira ira mpuka ya vaantu, maa akavuurya, “Ni ani asásiirye ingo yaani?” 31 Vapooji vaachwe vakamusea, “Aai, si wookoona viintu mpuka ya vaantu yookiifiinda tuku wu? Sa che wookuurya, ‘Ni ani asásiirye ingo yaani?’” 32 Maa kaa, yeeye akadoomererya laangira sa amoone mweene amusásiirye. 33 Ura muntu muki yootaanga kimufú mire, akiiturirya, akachwaama mbere ya Yéesu kunu yootetema ni woowa. Maa akalusa vyoosi vimufú mire. 34 Yéesu akamusea, “Muhinja waani, kuruma kwaako kwakuhóirye. Tamanya na mwiikalo muja, uhole ndwála yaako.” 35 Mpiindi Yéesu ajáa akaari yoolusika, vakafika vaantu fuma kaayii kwa Yáiro, umwi wa kúlu va sinagógi, maa vakamusea, “Muhinja waako awúliire. Amwi wootuuba mujuuwa mukiindya?” 36 Maa kaa, Yéesu si ayakwaatya ayo masáare tuku, yeeye

akamusea Yáíro, “Kwiitweetya tuku, nduma niini vii.”

37 Akavasmula vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani mudúúdi wa Yaakúupu vii, vamutuube. Akavakaan’ya vaantu viingi vareke kumutuuba. **38** ^Vakafike kaayii kwa Yáíro, vakateera ntáákwi, isóso, na vaantu voorira noo myaa. **39** Vakiingira na nyuumbii, maa Yéesu akavasea, “Sa che mootula isóso no rira? Muhíinja si akwíire tuku, ni aliire vii.” **40** Voovo vakamuseka Yéesu na heenchu. Maa kaa, Yéesu akavakibirya voosi vafume na weerwii, akavaanirira íyo na taáta waala muhíinja na vapooji ^veene ajáa novo hara. Maa vakiingira na hara haantu muhíinja ^ajáa aláariwe. **41** Yéesu akamukwaata mukono muhíinja, maa akamusea, “Taliita, kúumi,” noo kusea, “Muhíinja, nakuséire, inuka!” **42** Hahara, ura muhíinja akiinuka, maa akaanda yeenda. Muhíinja ajáa atiite myaaka ikimi na iviri. ^Vakoone jeyyo, maa vakatulwala maatuku vii. **43** Yéesu akavakaan’ya, yoosea, “Kari mulúsaa iri isáare kuri muuntu baa umwi vii tuku.” Maa akavasea vara vaantu vamuheere chóorya ura muhíinja arye.

6 Yéesu akiinuka fuma kwa Yáíro, akadoman’ya na vapooji vaachwe fura múujii wa Nasaréeti kuntu ^akurira. **2** Na siku ya Sabáato ^ikafike, akaanda variyula Masáare ^Yari Mpeho sinagógii. Vaantu va Nasaréeti ^vari foo ^veene vamuteereráa, vakatulwala, maa vakasea, “Uhu, hai ayatúriirye masáare aya? Na ulu laviro lo bweeyya myuujíisa? Tooti iji ni jirikwi? **3** Eri, uhu si ura musóngoli mbáwo, mwaana wa Maríia tuku wuu? Baa vanduu vaachwe, si vala Yaakúupu, Yóose, Yúuda na

Simóoni tuku wuu? Na vanduu vaachwe va kiintu kiki, si ava ^twiikalaa novo aha?” Maa vakasiita muruma. **4** Yéesu akavasea, “Muláali na mutwe wa Ijva arúmwa kira haantu, maa kaa, si arúmwa múujii meevo tuku, na kwa vanduu vaachwe na kaayii kwaachwe tuku.” **5** Sa jeyyo, ni atumama myuujíisa miki vii, yo vavikira mikono valwíiri, novo vakahongera. **6** Akahwaalala maatuku vii, sa viintu si vumuruma. Hara, maa Yéesu akariinga maturii ya heehi na Nasaréeti meevo, kunu yoovavariyurira vaantu Masáare ^Yari Mpeho. **7** Akavaanirira vapooji vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera wiimiriri mweeri ya mirimu mivi. Akavatuma vaviriviri, kunu **8** yoovalairiya, “Kati ^mookera njira, kari musúmulaa muriwa tuku, baa chóorya tuku, baa kei kari musúmulaa mpía tuku, sumuli nkome vii, **9** na viráatu ivikiri, maa kaa, kari musúmulaa nkáancho ya kaviri tuku.” **10** Kei akavasea, “Kaaya ^ng’eene muri teengiwa ikali haaho, fúuru siku ^muri looka múuji uwo. **11** Na haantu hohoosi ^vari siita vateengya no siita vateerera masáare yaanyu, looki na ikonkomi maruri majewii yaanyu, koonekya uvi waavo.” **12** Vapooji vaachwe vakadoma, kunu voovariyula vaantu vavalanduke fuma uvii waavo. **13** Baa kei vakibiryáa mirimu mivi ^iri foo, vavahakáa valwíiri makuta, novo vahongeráa. **14** Mpiindi ijo, mutemi Heróode Antípaasi akateera masáare ya Yéesu, sa viintu irina ra Yéesu ^raluuswáa kira haantu. Vamwi va vaantu vaseáa, “Uhu ni Yooháni Mubatisáaji ^afúfukire fuma inkwyii. Iki noo ^chooreka luviro lo bweeyya myuujíisa luri ne.” **15** Vamwi vaseáa, “Uhu ni Elía, muláali na mutwe wa

Ijüva.” Kei vamwi vaseáa, “Ühü ni ja vara valáali na mutwe va Ijüva va kali.” 16 Maa kaa, Heróode akateere masáare ayo, akasea, “Ühü ni üra ^namudumula mutwe, Yooháani Mubatisáaji. Afúfukire!” 17 Heróode alüusa jeyyo sa üko nyuma ajáa alairirya Yooháani Mubatisáaji akwaatwe, aviikwe mnyololwii, sa Herodía. Ühü Herodía ni muki wa Filípi, mwaanaavo na Heróode ajáa. Heróode ajáa amuloola. 18 Na Yooháani Mubatisáaji amuseáa Heróode, “Miiron yakaan’ya weewe kumsumula muki wa mwaanaanyu.” 19 Sa jeyyo, Herodía akamviikira Yooháani ikuundi mutimii, asaakaa amulale, nkalo vii indoosoveka. 20 Heróode amoofaa Yooháani sa ajáa ataanga Yooháani ni mwoloki na ni müja wa Mulungu, maa indoomukitirirya sa Herodía asiindwe kumulaa. Kei, Heróode ajáa eenda kuteerera masáare ya Yooháani, baa neembe masáare yaachwe yamutuungyaa usungu munumunu. 21 Maa reeru, nkalo ikatooreka. Siku iyo, Heróode ajáa abwéeyiirye ngovi yo kumbukira siku ^avyaalwa. Akavalaarika valume iilangyaa novo saare, vakúlu va vakúlu va valwi nkoondo na vakúlu va Galiláaya. 22 Aho ngovii, muhinja wa Herodía akamvinira Heróode na vayeni vaachwe, maa vakavyeenda maatuku vii. Mutemi Heróode akamusea üra muhinja, “Lüsa kiintu chochoosi ^woosaaka, niini kheera ndiri.” 23 Akiilaha, yoosea, “Niiláhire! Kiintu chochoosi ^uri saaka, niini kheera ndiri. Baa kooni ni kukukerera isi ya utemi waani kati na kati.” 24 Maa üra muhinja akafuma, akiita muurya íyo waavo, “Ni kiintu che ndiri loomba?” Íyo waavo akamusea, “Mutwe wa Yooháani Mubatisáaji!” 25

Hahara, akahinduka itijjo na kuri mutemi, maa akamusea, “Mpeera haaha vii, mutwe wa Yooháani Mubatisáaji uvikiirwe ikaafii.” 26 Mutemi akavisuula maatuku vii. Maa kaa, sa viintu ajáa amwiiláhiire mbere ja vayeni vaachwe, akasiindwa musitira. 27 Hahara, mutemi Heróode akamutuma mulwi nkoondo umwi, akareete mutwe wa Yooháani. Ura mulwi nkoondo akiingira na mnyololwii, akamudumula Yooháani Mubatisáaji mutwe. 28 Akavikira mutwe wa Yooháani ikaafii, maa akamutwaarira mwaana wa Herodía, ne akamukwaatya iyo waavo. 29 Na vapooji va Yooháani vakateere ayo masáare, vakiita sumula maviri waachwe, maa vakiita mutaaha mbiririi. 30 Vatumwi va Yéesu vakahinduke, vakamuwyiira Yéesu viintu vyoosi vatumamire na vyeene vakiindiirye. 31 Maa Yéesu akavasea, “Hendi, tudome na kijiraawii, mukahumuluke kiduudi.” Alusa jei, sa hara haantu vajáa, kwajáa kwatiite vaantu vari foo vujáa no looka, vakasova baa nkalo yo rya. 32 Hara, vakiinuka na mashúwa, maa vakadoma na haantu ha tula kusiina vaantu. 33 Maa kaa, vaantu vari foo vakavoona Yéesu na vapooji vaachwe voolooka, maa vakavataanga. Vakakurika na lwa kulu fuma miji yoosi, vakadoma na kura kuntu Yéesu adomáa, maa vakalongoola fika. 34 Yéesu akakiime mbarimbari ya iriva, akoona mayiimbi ya vaantu, akavoonera mbavariri sa vajáa ni ja muundi jisiina murísi. Maa, akaanda variyula masáare yari foo. 35 Kukaande kuswa, vapooji vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, “Haantu aha ni kuli na kaaya ja vaantu, baa kei mwaasu waswíire. 36 Aai, varekere vaantu, vakiiwure

vyóorya ũko mawundii na maturii ^yari heehi.” 37 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Vaheeri nyuunyu chóorya.” Novo vakamusea, “Hai tũri fumya mpía ja dinári magana yaviri jo wũrira chóorya cho viikutya vaantũ voosi ava?” 38 Akavuurya, “Mikáate ingai mwatiite? Hooni kalaangi.” ^Vakahindũke, maa vakamusea, “Imwaari mikáate isaano na soompa iviri.” 39 Maa akavalairiya, vaviikarye vaantũ kitoongetoonge masaambii. 40 Vaantũ novo vakiikala vitoonge vya vaantũ makumi yasaanosaano na makumi ikimikimi. 41 Yéesu akatoola ira mikáate isaano na jira soompa iviri. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii yoomũdũmba Mũlũngũ. Akabendũlabendũla ira mikáate isaano, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantũ. Baa na jira soompa iviri akabweeyya vivira. 42 Vaantũ voosi vakarya, vakiikuta. 43 Vapooji vakatoorera mabéendũ ya mikáate, vakamemya vikápu ikimi na viviri. 44 Vaantũ ^vaarya vajáa vamema maatũku vii, vaantũ valũme vii ni mayana yasaano vajáa. 45 Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe, vaambũke mashũwa, valongoole na iturii ra Besáida, nyambũko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengula na ira mpuka. 46 Vaantũ ^vakalooke, akaambũka na luulwii noo mũloomba Mũlũngũ. 47 Na mpiĩndi ja iwũlo, mashũwa ijáa yafíkire kati na kati ya iriva, na Yéesu ajáa achĩĩire yeemweene luulwii. 48 Maa akavoona vapooji vaachwe kũura vootũrikira kutwaala mashũwa na mbere, sa ihũmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo. ^Ikafike namuyiingũ, Yéesu akavatuuba na katikati ya iriva yooyeendera mweeri ya maaji, akava yoosaaka

valooka. **49** Maa kaa, ^vakamoone yooyeenda mweeri ya maaji, vakiisea ni murimu. Aho, vakaanda kwaana ntáákwi, **50** sa ^vakamoone, voosi vajáa viivunduka maatuku vii. Hahara, maa akavasea, “Fafyi mitima, ni niini, koofi tuku.” **51** Yéesu akaambuka na mashúwii hamwi novo, aho, maa ihúmbuuto rikaherya. Vapooji vaachwe vakatulwala maatuku vii, **52** sa vajáa vakaari taanga ura muujíisa wa mikáate na mitima yaavo ijáa ikaari yafafa. **53** Yéesu na vapooji vaachwe ^vakafirire iriva ra Galiláaya, maa vakafika isi ya Genesaréeti, aho, vakiimya mashúwa. **54** ^Vakakiime vii mashúwii, maa vaantu vakamutaanga Yéesu. **55** Vakariingirira chaangu isi yoosi, na vakatoola valwíiri na ndiri jaavo, maa vakavatwaala na kuntu ^vateeráa Yéesu amwaari. **56** Kira múuji, ituri, na miwundii, noo kusea, kira haantu Yéesu ^adomáa, vaantu vavavikáa valwíiri vaavo gurii. Na vamuloombáa, avarekere valwíiri vasaasye baa mukáwo wa ingo yaachwe vii. Na voosi ^vasaasya ingo yaachwe, vahongera.

7 Siku imwi, vamwi va Mafarisáayo na vakiindya va Miiró fuma Yerusaléemu, vajáa viisaanka mbere ya Yéesu. **2** Aho, vakavoona vamwi va vapooji va Yéesu, voorya chóorya na mikono ^iri na njeo, noo kusea, baa kooyya mikono ja ^vyeeene vyasáakwa tuku. **3** Mafarisáayo na Vayahúudi voosi kooni si vanooyya mikono ja ^vyeeene vyasaakwa, si varijáa tuku, kutuuba nkuungu ya vala baaba waavo. **4** Mpíindi ^vafúmire sokóonii, si varijáa kiintu chochoosi tuku mpaka vooyye mikono kuseyya njeo. Na vatiite nkuungu jingi ^jiri foo vii ^vatúubaa, baa ja yo kooyya

nduvo, nyiingu na saama ja sháaba. 5 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miir vakamusea Yéesu, “Eri, sa che vapooji vaako si vatúubaa nkungu ja vala baaba, vandoorya na mikono iri na njeo?” 6 Maa Yéesu akavasea, “Muláli na mutwe wa Ijva Isáaya alusa kimaari mpiindi alalá na mutwe sa nyuunyu vakweembi ja vyeene Masáare Yari Mpeho alusa, ‘Vaantu ava vaanyemya na milomo vii, maa kaa, mitima yaavo iri kuli na niini. 7 Kuunyinamira kwaavo ni ja kisiina, sa ni vavariyuláa ndairiri ja vaantu vii.’ 8 Kimaari, mwarekire ndairiri ja Mlungu maa mukakwaatirira nkungu javiikwa ni vaantu.” 9 Akavasea kei, “Mwamanyire pala ndairiri ja Mlungu kiweere sa mutuube nkungu jaanyu. 10 Músa muláli na mutwe wa Ijva asea, ‘Uvanyemye vala íyo na taáta waanyu,’ na ‘Ura ari mutukira íyo au taáta waavo, ulawe.’ 11 Maa kaa, nyuunyu mudoovavariyurira vaantu, vandoovasea vala íyo na taáta waavo, ‘Hai, si ndiri daha kuvaambirirya tuku, sa iki natiite ni Korobáni, noo kusea, kilungulungu nakera na ivarwii sa Mlungu.’ 12 Jeyyo, noo vyaherire, kusiina kuvaambirirya vala íyo na taáta waavo tuku. 13 Jeyyo, noo vyeene muchwijaa mati isáare ra Mlungu sa nkungu jaanyu mwihéereryaa. Baa kei, vimwaari viintu viri foo vii mutumamaa viifwine na ivyo.” 14 Aho, Yéesu akavaanirira vaantu, akavasea, “Voosi kira umwi waanyu nteereri neeja, mutaange iki. 15 Kusiina kiintu kimwiingiraa mututu kidáhaa mubweeyya ave na njeo tuku. Kiri vyoova jeyyo, kimufúmaa mutimii noo kimubweeyya ave na njeo. [16 Ari na matu ni ateere.]” 17 Akiireke na ira mpuka ya vaantu, akiingira

na nyuumbii, maa vapooji vaachwe vakamusea avariyele
 lura lusimo lwaachwe. **18** Ne akavasea, “Baa nyuunyu
 si mootanga tuku wuu? Si mootanga kusiina kiintu
 baa kimwi ^kimwiingiraa muuntu ^kiri mubweeya ave
 na njeo tuku wuu? **19** Sa kooni muuntu ariire kiintu, si
 kimwiingiraa na mutimii tuku, ni kimwiingiraa na indii
 vii, maa kikafuma kikatwaalwa na choowii.” ^Akaluuse
 jei, akava aseire vyorya vyoosi vuu, visiina njeo tuku.
20 Akoongererya, yoosea, “^Kimufumaa muuntu fuma
 mutimii noo ^kimubweeyaa ave na njeo. **21** Sa kufuma
 mutimii wa muuntu, yafumaa miirikano mivi, uhanguti,
22 wiivi, wuulaishi, kuyeenda na muki wa muuntu,
 kukwaata matu, kubweeya uvi, ukwaata, kuyeenda ja
 kuri, kivina, kutukira, kwiivaa kipeembe na ukookooyo. **23**
 Uvi woosi uhu ni mutimii ufumaa na noo ubweeyaa
 muuntu ave na njeo.” **24** Hara, maa Yeesu akakwaata
 njira, akadoma fuuru isi ja Tiro na Sidoni. ^Akafike,
 akiingira nyumba imwi na si asaakaa muuntu baa umwi
 ataange kooni amwaari tuku, maa kaa, vyasiindikana
 kwiivisa. **25** Kujaa kwatiite muuntu muki umwi Mugiriki
 fuma isi ya Siria Foinike, ajaa na kahiinja kaachwe ^kari
 na mirimu mivi. ^Akateere Yeesu amwaari, akafweenga
 fuuru kuri Yeesu, akachwaama mbere yaachwe, maa
 akamulomba Yeesu akaseyye kahiinja kaachwe mirimu
 mivi. **27** Maa Yeesu akamuyera ura maama, “Reka ta
 nivaambirire Vayahudi viivaani. Si vyabooha kutoola
 choorya cha vasinga na ujiheere kuri tuku.” **28** Ura
 maama akasea, “Ni kimari ulusire, maa kaa, baa
 kuri iruungwii ra meesa, jarjaa mang’enyeng’enze ya

chóorya cha vasinga.” 29 Maa Yéesu akamusea, “Sa viintu wuúyiirye vyabooha, doma na kaayii, murimu mavi wamufumire muhiinja waako.” 30 ^Akafike kaayii kwaachwe, akakashaana kahinja kaachwe kahumulukire kitandii, murimu mavi wafumire. 31 Aho, Yéesu akiinuka fuma isi ya Tíiro akakwaata na kati na kati ya Sidóoni, maa akadoma na isi ya Dekapóoli furu iriva ra Galiláaya. 32 Kimatu umwi si ^adáhaa lusika neeja akareetwa ni vaantu, maa vakamuloomba Yéesu amuvikire mikono sa ahole. 33 Yéesu akamutwaala na ivarwii ura kimatu kuli na vaantu. Akamuvikira maamba jaachwe matwii, akachwira mati mamaambii, maa akamusaasya lurimi. 34 Akalaanga kurumwii, maa akakeeha ni usungu akamusea, “Efáata!” noo kusea, “Yurika.” 35 Hahara matu yaachwe yakayurika na lurimi lwaachwe lukachunguluka, akaanda lusika neeja. 36 Yéesu akavakaan’ya vaantu vara ^vajaa hara akavasea, “Si mnyaluse masáare aya kuri muntu baa umwi vii tuku.” Maa kaa, ja ^vyeeene avakaan’yaa kulusa, noo ^vyeeene valookyaa kwaarya ayo masáare. 37 Vaantu vakatuluala munumunu voosea, “Viintu vyoosi ^atúmamire vyabooha maatuku vii! Baa vimatu abwéyyiirye vandooteera na vimumu vandoolusika.”

8 Siku jijira, Yéesu ajaa na mpuka nkulu ya vaantu. Sa viintu vajaa vasiina chóorya, Yéesu akavaanirira vapooji vaachwe akavasea, 2 “Arumi, noovoonera mbavariri ava vaantu, vikyiire na niini aha siku itatu na vasiina chóorya tuku. 3 Kooni navarékiire vadome na njala na kaayii, yirika vari ni njala njirii sa vamwi vafumiré kuli.” 4 Vapooji vaachwe vakamusea, “Hai turi fumya

chóorya cho viikutya vaantu voosi ava aha nyikii?”

5 Yéesu akavuurya, “Mikáate ingai mwatiite?” Novo vakasea, “Mufungati.” 6 Akavalairirya vaantu viikale isi. Akatoola ira mikáate mufungati, akamuduumba Muluungu, akabendulabendula, sa vavagavire vaantu. Novo vapooji vakabweeya jeyyo. 7 Na kei vajáa vatiite fisoompa fingai vii. Akafitalarya, maa akavalairirya vapooji vaachwe vavaheere vaantu. 8 Vaantu vaarya, vakiikuta. ^Vakahumule, vakatoorera mabéendu ya mikáate ^ichíhiire, vakamemya vikápu mufungati. 9 Vaantu ^vaarya ni ja mayana yani vajáa. Hara, maa akasuukya. 10 Akaambuka mashúwa hamwi na vapooji vaachwe, maa vakafirira fuuru isi ya Dalumanúuta. 11 Mafarisáayo vakuja, maa vakaanda kwiiruta ne ndihi, voosaaka ishára fuma kurumwii sa vamutee. 12 Yéesu ^akateere masáare yaavo, akakeeha na usungu, maa akavasea, “Sa che mbyaala ihi yooloomba ishára? Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si ndiri kiiheera ishára tuku.” 13 ^Akavareke, akaambuka mashúwa, maa akakwaata njira fuuru nyambuko ya iriva. 14 Vapooji vajáa varímiirye sumula mikáate, na hara mashúwii, vajáa vatiite mukáate umudu vii. 15 Yéesu akavaluma kutu yoovasea, “Mulaange neeja, munehe usasi wa Mafarisáayo na wa Heróode.” 16 Vapooji vaachwe vakaanda kiiwyiira vooveene voosea, “Alúusire jei sa viintu tusiina mikáate.” 17 Yéesu akataanga kulusika kwaavo, maa akavuurya, “Sa che mookiiruta ndihi sa viintu musiina mikáate? Eri, mukaari si munataanga no vyoonu tuku wuu? Sa che mwafafya mitima jei? 18 Amwi mwatiite miiso,

si mookoona viintu ^noovariyula tuku wuu? Na matu mwatiite, si mooteera viintu ^noovariyula tuku wuu? Si moodaha kumbukira baa kimudu vii tuku wuu? **19** Mpiindi ^mbéndwiirembendwiire ira mikáate isaano nkavaheera vaantu mayana yasaano, ni vikápu yangai mwamemya ya mabéendu ya mikáate?” Maa vakuuyirya, “Ikimi na viviri.” **20** “Ha mpiindi ^nkabendulebendule mikáate mufungati, maa nkavaheera vaantu mayana yani, mwatoorera vikápu vingai vya mabéendu ya mikáate?” Vakasea, “Mufungati.” **21** Maa akavuurya, “Mukaari vii si mootaanga tuku viintu ^noovariyula wuu?” **22** Maa reeru, Yéesu na vapooji vaachwe vakafika ituri ra Besáida. Vaantu vamwi vakareeta mihoku umwi, maa vakamuloomba Yéesu amusaasye. **23** Yéesu akamukwaata mukono, maa akamutwaala na ivarwii ra ituri. Akamuchwiira mati miiswii, akamuvikira mukono, maa akamuurya, “Koonu wiise kiintu chochoosi wuu?” **24** Ura mihoku akalaanga, maa akamusea, “Nookoona vaantu, maa kaa, vari ja miti ^yooyeenda.” **25** Kei Yéesu akamuvikira mukono miiswii, ne akatuurya miiso, maa akoona kira kiintu neeja. **26** Hara, maa Yéesu akamusea, “Doma na kaayii na kaja utwéeraa na iturii tuku.” **27** Aho, Yéesu na vapooji vaachwe vakiinuka, maa vakadoma fuuru maturi ya Kaisaríá Filípi. Mpiindi ^vajáa njirii, Yéesu akavuurya, “Eri, vaantu vaséaa niini ndiri ani?” **28** Maa vakamusea, “Vamwi vaséaa weewe uri Yooháani Mubatisáaji, na viingi vaséaa uri Elía, muláli na mutwe wa Ijüva, baa kei viingi vaséaa uri umwi wa valáli na mutwe va Ijüva.” **29** Maa akavuurya, “Ha nyuunyü,

mwiiséaa niini ndiri ani?" Peéteru akuuyirya, yoosea, "Weewe noo Masía." 30 Yéesu akavakaan'ya yoosea, "Kari mumuwyíiraa muntu baa umwi masáare aya tuku." 31 Yéesu akaanda vavariyurira vapooji vaachwe, yoosea, "Mwaana wa Muntu, ni mpaka aturikiriwe munumunu, baa kei siitwa ari ni vawosi, vakúulu va veeneisi va Ijva na vakiindya va Miuro, na kulawa ari. Na siku ya katatu fufulwa ari." 32 Avawyiiraa masáare aya kiweerwii, baa vavisa tuku. Peéteru akamusumula na ivarwii, maa akaanda mubaamirirya areke lusa masáare ayo. 33 Yéesu akiilorera akavalaanga vapooji vaachwe, maa akamwaamirirya Peéteru, yoosea, "Irimu, isunke mbere yaani, si wookiiririkana masáare ya Mulungu tuku, wookiiririkana ya vaantu." 34 Akavaanirira vapooji vaachwe na ira mpuka ya vaantu akavasea, "Kooni muntu yoyoosi yoosaaka aantube, ni mpaka iisiite yeemweene, avaale musaláaba waachwe, aantube. 35 Sa muntu yoyoosi ^yoosaaka lamurirya nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, yoyoosi ura ^yookiitaaha nkaasu yaachwe sa niini na Masáare Maaja, uwo kilamurirya ari. 36 Kwatiite kunáalo che muntu kuturya weeru yoosi no kiitaaha nkaasu yaachwe? 37 Baku ni kiintu che muntu ari toola sa nkaasu yaachwe? 38 Kooni muntu yoyoosi aanyóniire soni niini na masáare yaani mbere ja iki mbyaala mbi ya vaantu ^vayéendaa na vaki va vaantu, Mwaana wa Muntu ne moonera ari soni, mpiindi ^akuújire na nkongojima ya Taata na mirimu miija."

9 Maa Yéesu akavasea jei, "Kimaari noovawyiira, vamwaari viingi ^viímire aha, baa si vanaakwya, kuuyona

vari Utemi wa Mulungu wujire na ngururu.” 2 Sikumusasatu jikalooke, Yésu akavasumula vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani furu ncholwii ya lulú kijiraawii. Uko, Yésu akavalanduka buuwo mbere yaavo. 3 Ingo jaachwe jikava njeru chwee, jindoolavalava, kusiina mufuli baa umwi vii aha weerwii, ^ari daha fula jeere jeyyo tuku. 4 Aho, Músa na Elía vakavafumira, vakaanda lusika ne. 5 Peéteri ^akoone jeyyo, maa akamusea Yésu, “Mukiindya, vyabooha viintu ^turi aha, haaha tujenge vivaanda vitatu, kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía.” 6 Peéteri alusa jeyyo, sa viintu yeeye na viivaachwe voofaa munumunu, akasiindwa taanga cho lusa. 7 Hara, maa ichu rikafumira, rikavawikira na sawúti ikafuma aho ichwii yoosea, “Uhu ni Mwaana waani ^namweenda, mteereri yeeye.” 8 Hahara, vapooji vakalaanga kunu na kunu, baa si vamoona muntu tuku, vakamoona Yésu yeemweene vii. 9 Na mpiindi ^vagiritaa fuma luulwii, Yésu akavakaan’ya akavasea, “Kari mulusa aya masáare ^mwine tuku, furu haantu Mwaana wa Muntu ^akafufwirwe fuma inkwyii.” 10 Vakarikwaatya iro isáare, kunu vookiiryura vooveene, “Kufufuka fuma inkwyii noo kiintu che?” 11 Hara, maa vakamuurya Yésu, “Amwi vakiindya va Miira vaséaa, ni mpaka Elía uje ta?” 12 Maa akavasea, “Ni kimaári, Elía kuja ari ta ji iimye neeja kira kiintu. Sa che kei Masáare ^Yari Mpeho yalusa, ni mpaka Mwaana wa Muntu aturikiriwe munumunu, baa kei achwiwe mati? 13 Ni kimaari kaa noovawiiira, Elía uja, novo vakamuturikirya na heno ja ^veene veenda, ja ^veene Masáare ^Yari Mpeho yalusa.”

14 Yéesu na vara vapooji vaachwe vatatu ^vakakiime
 lúulú, vakavashaana vara vapooji viingi ^viijíngiriirwe
 ni mpuka ya vaantu, na vamwi va vakiindya va Miiro,
 vookiiruta ndihi novo. **15** Vara vaantu ^vakamoone Yéesu,
 vakahwaalala maatuku vii, maa vakamukibirira, vakiita
 muluumbya. **16** Yéesu akavuurya, “Ni che mookiirutira
 ndihi novo?” **17** Maa umwi wa ira mpuka akuuyirya,
 yoosea, “Mukiindya, naréetire mutavana waani, atiite
 murimu muni ^umudungyaa mulomo asiindwe lusika. **18**
 Kira ^uri kiinuka wamuváyyaa isi, maa indootuumpa ifulo
 no sha mayeo, kei indoofafa buu. Haaha navalóombire
 vapooji vaako vamuseyye uwo murimu muni, maa kaa,
 vasiindirwe.” **19** Yéesu ^akateere jeyyo, maa akavasea,
 “Aka! Ihi mbyaala si ^irúmaa, niikale na nyuunyu mpaka
 naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureeti
 na aha.” **20** Maa vakamutwaala na kuri Yéesu. Murimu
 muni ^ukamoone Yéesu vii, ukamukwaatya ura mutavana
 kiinkwiisha, akawya na isi. Akaanda kwiwalaarya kunu
 yootuumpa ifulo. **21** Maa Yéesu akamuurya taata waala
 uwo mutavana, “Masáare aya yamwaanda keende naadi?”
 Akasea, “Keende udúúdi waachwe. **22** Na ^kari foo uhú
 murimu muni wamuváyyaa mootwii na luujii sa umuulae.
 Haaha kooni uri daha, tooloomba utoonere mbavariri,
 utwaambirirye.” **23** Maa Yéesu akamusea, “Ati kooni ndiri
 daha? Viintu vyoosi kwaani vyadáhikaa kwa ura ^mweene
 ari kuunduma.” **24** Maa taata waala ura mutavana akalusa
 na ngururu, yoosea, “Narúmire, nyambirirya ndahe seyya
 miiririkano yo diira kukuruma.” **25** Yéesu ^akoone ira
 mpuka ya vaantu yookula, akuyamirirya ura murimu

m̄vi, yoosea, “We murim̄ m̄vi kimumu na kimatu. Nakus̄ire ufume baa kei kusiina luu m̄wiingira uh̄ mutavana tuk̄.” 26 Aho, ura murim̄ m̄vi ukatula isóso, ukamusukasuka na ngururu ura mutavana, ukamurekera, maa akava ja akw̄ire. Baa vaantu viingi vakasea, “Amwi akw̄ire!” 27 Maa kaa, Yésu akamukwaata mukono, akamwiinula, ne akiinuka. 28 Yésu na vapooji vaachwe vakiingira na nyuumbii, maa vakaanda muurya Yésu kun̄ vari vooveene, “Sa che suusu tas̄indirwe m̄seyya murim̄ m̄vi?” 29 Maa akavasea, “Murim̄ m̄vi ^uri jeyyo, si us̄eyyiwa je vii tuk̄, ni mpaka mul̄usike na Ij̄va.” 30 Hara, maa Yésu na vapooji vakiinuka, vakakwaatira na isi ya Galiláaya. Maa kaa, Yésu si asaakáa m̄untu baa umwi ataange haantu ^vari tuk̄, 31 sa asaakáa ave na vapooji vaachwe, indoovavariyurira masáare ayo. Akavavariyurira, yoovasea, “Mwaana wa M̄untu, viikwa ari mikonwii ya vaantu, novo kum̄ulaa vari, na siku ya katatu, fufulwa ari.” 32 Maa kaa, vapooji vaachwe, si vataangáa ^cheene al̄usikáa tuk̄, kei voofáa kumuurya. 33 Maa reeru, vakafika isi ya Kaperenáumu. Vakiingira na nyuumbii, maa Yésu akavuurya, “Che mwaakiir̄tira ndihi kura njirii?” 34 Maa voovo vakakirinya sawu, baa kuuyirya tuk̄, sa vajáa vatáangire kīntu ^viir̄tiráa ndihi kura njirii, ni ani noo mukúúlu. 35 Yésu akiikala, akavakemera vapooji vaachwe ikimi na vaviri, maa akavasea, “M̄untu ^yoosaaka ave mukúúlu, yoosaakwa iihetye nyuma, na avat̄mamire viivaachwe voosi.” 36 Aho, akamureeta musinga muduudi, akamwiimya kati na kati yaavo, akamwiinula yoom̄viika kipeembii, maa

akavasea, **37** “Mũntu ^ari mteengya musinga ja ũhu sa irina raani, kuva ari aantéengiirye niini. Na ũra ^mweene ari kũnteengya niini, si ari kuva aantéengiirye vii tũkũ, kei kuva ari amutéengiirye Mũlungũ, na yeeye aantũma.” **38** Maa Yooháani akamũsea, “Mukiindya, tamwĩne mũntu yookibirya mirimũ mivi kwa irina raako, maa tukamũkaan’ya sa viintu si ari hamwi na suusu.” **39** Maa kaa, Yéesu akavasea, “Kari mũmũkáan’yaa tũkũ. Sa kusiina mũntu ^atũmamaa myuujĩsa kwa irina raani, kei aanvarindũke chaangũ alũuse ũvi kũri niini tũkũ. **40** Sa si ^ari mũvi wiitũ, ni hamwi ari na suusu. **41** Kimaari noovawyiira, mũntu ^ari vaheera baa ndũvo ya maaji yo nywa vii sa nyuunyũ ni vaantũ va Kirisitũ, kikomi si ari sova kũnáalo yaachwe tũkũ.” **42** Kei akavasea, “Kooni mũntu amũháandire ũmwi wa ava vadúúdi ^vaanduma atũmame ũvi, ni pwee yaachwe achũngirwe lwaala nkiingwii, maa afweitirwe mayiyii. **43** Na kooni iyaanja raako rakũháandire ũtũmame ũvi, riteme ridũmũke. Ni pwee kiingira na nkaaswii ũri na iyaanja rimwi, kũlookya kũdoma na mootwii wa Jehénamu ũra si ^urĩmaa, ũri na mayaanja yoosi. [(Geenna g1067) **44** Ũko noo kũntu ng’onyu si ^jikwĩjaa na mooto si ^urĩmaa.] **45** Kei, kooni ijeo raako rakũháandire ũtũmame ũvi, riteme ridũmũke. Ni pwee kiingira na nkaaswii ũri na ijeo rimwi, kũlookya kũfweitirwa na mootwii wa Jehénamu ũri na majeo yaviri. [(Geenna g1067) **46** Ũko noo kũntu ng’onyu si ^jikwĩjaa na mooto si ^urĩmaa.] **47** Na kooni riiso raako rakũháandire ũtũmame ũvi, rinonkole. Ni pwee kiingira ũtemii wa Mũlungũ ũri na ipoócho, kũlookya kũfweitirwa na

mootwii wa Jehénamu uri na miiso yoosi. (Geenna g1067)

48 Uko, ‘noo kuuntu ng’onyu si ^jikwíjaa, na mooto si ^urímaa.’ 49 Voosi talariwa muri ni mooto ja ^vyeene mpóryo jitálariwaa ni sangása. 50 Sangása yabooaha, maa kaa, kooni yasúukire che iri vikirwa de ive mwerere kei? Múve na sangása isii yaanyu. Mwiikale mwiikalo muja, kira muuntu na mwiiwaachwe.”

10 Hara, maa Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njira fuma Kaperenáumu furu isi ya Yudéea, vakafirira na ufumo wa mwaasu nyambuko ya lujji lwa Yorodáani, mpuka nkulu ya vaantu ikamutuuba, maa akaanda vavariyirira Masáare ^Yari Mpeho ja ^vyeene iijuvira. 2 Aho, vamwi va Mafarisáayo vakuja voosaaka muyera Yéesu, maa vakaanda muurya, “Eri, Miuro yaruma muuntu kumureka muki waachwe wu?” 3 Maa Yéesu akavuurya, “Músa jooli ajáa avalairirya?” 4 Novo vakamusea, “Músa aruma muuntu mulume amwaandikire muki waachwe taláka, amusiite.” 5 Yéesu akavasea, “Músa avaandikira ulairiri uwo sa ufafu wa mitima yaanyu. 6 Maa kaa, keende ncholo yo kumbwa kwa weeru, ‘Mulungu ajáa avumba muuntu mulume na muuntu muki. 7 Sa jei, muuntu mulume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe, 8 novo vaviri kuva vari muviri umwi.’ Jeyyo si vari kuva vaviri tuku, ni muviri umwi. 9 Sa jeyyo, ^cheene akiluman’ya Mulungu, muuntu si ari nanukula tuku.” 10 Na mpiindi kiduudi, vakiingira kei na nyuumbii, maa vapooji vaachwe vakamuurya rira isáare. 11 Maa akavasea, “Muuntu yoyoosi ^ari musiita muki waachwe, maa aloole muki wiingi, kuva ari

yooyeenda na muki wa muntu. 12 Na muki ari musiita mulume waachwe, maa aloolwe ni mulume wiingi kuva ari yooyeenda na mulume wa muntu.” 13 Aho, vaantu vakaanda muretera vasinga vaduudi sa avatalarye. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya. 14 Yeesu akoone jeyyo, akakalala, maa akavasea, “Reki kuvakitira vasinga vaduudi, reki vuje, sa Utemi wa Mulungu ni sa vaantu avari ja vasinga. 15 Kimaari noovawyiira, muntu ari diira murekera Mulungu amulongorire ja musinga muduudi, si ari kiingira vii kaa tuku, Utemi wa Mulungu.” 16 Hara, maa akavakwaatirira, akavavikira mikono, kunu yoovatalarya. 17 Yeesu akakwaata njira, mpiindi ajaa njirii, muntu umwi akamukibirira, akachwaama mbere yaachwe, maa akamuurya, “Mukiindya muja! Che ndiri bweyya sa mpokere nkaasu ya siku jisiina uhero?” (aiōnios g166) 18 Yeesu akamusea, “Sa che wookunyanirira muja? Kusiina muja tuku, muja ni Mulungu yeemweene vii. 19 Wamanyire ndairiri jaachwe wu? Kari wulaa tuku, kari uyeendaa na muki wa muntu tuku, kari wiivaa tuku, kalongowererya muntu tuku, kwiiva kwa ukwaata tuku, baa kei uvanyemye vala iyo na taata waanyu.” 20 Maa akamusea, “Mukiindya, aya yoosi nayakwaatya keende usinga waani.” 21 Yeesu akamulaanga, akamweenda, maa akamusea, “Usiina kiintu kimwi vii. Tamanya ukavae iyoombe maari jaako joosi wu, na mpia ng’eene uri turya uvaheere vakiva, aho kuva uri na maari ya kikomi ya mberii kurumwii, maa de wuuntuube.” 22 Akateere jeyyo, akiirya mutima, maa akalooka, sa ni musungaati maatuku vii ajaa. 23 Yeesu akalaanga kunu na kunu, maa

akavasea vapooji vaachwe, “Kuva viri vyafafa maatuku vii, kwa vasúngaati kiingira Utemii wa Muluungu.” 24 Hara, maa vapooji vakatulúvala sa yara masáare yaachwe, maa kaa, Yéesu akavasea, “Vanavaani, kwiingira na Utemii wa Muluungu kuva viri vyafafa maatuku vii. 25 Ni vyaangu ngamía kutweera na ihengerii ra sinkeni, kulookya musúngaati kiingira na Utemii wa Muluungu.” 26 Vapooji vaachwe vakatulúvalatulúvaala kunu vookiiyurya, “Ni ani de ari daha lamuririwa?” 27 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, “Kwa vaantu si vidáhikaa tuku. Maa kaa, kwa Muluungu si viri jeyyo tuku. Sa viintu vyoosi vyadáhikaa kwa Muluungu.” 28 Peéteru akaanda musea, “Laanga! Suusu tareka kira kiintu tukakutuuba.” 29 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, kira muuntu ^areka nyuumba, vanduu vaachwe, maruumbu yaachwe, vaanaavo, taáta na íyo, au baa na vasinga na mawunda sa niini na sa Masáare Maaja, 30 hokera ari mara igana rimwi kulookya mpiindi iji, nyuumba, vanduu, vaanaavo, maruumbu, vasinga, mawunda au baa na uturikiri, na kei weeru ^yookuujja, hokera ari nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiōn g165, aiōnios g166) 31 Maa kaa, vara va ncholo veera vari mukirii, na vara va mukirii kuva vari va ncholo.” 32 Mpiindi ^vajaa njirii voodoma na Yerusaleemu, Yéesu ajaa avalóngoriire vapooji vaachwe, novo vajaa vakwáatirwe ni woowa, na vaantu vara ^vamutuubáa, voofáa. Yéesu akavasumula kei vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii, maa akavawyiira yara ^yari mufumira. 33 “Teereri! Haaha ni doma tiise na Yerusaleemu, uko, Mwaana wa Muuntu viikwa ari mikonwii ya vakúúlu

va veeneisi va Ijuba na vakiindya va Miiri, novo lusa vari irya akwe na muvika vari mikonwii ya vaantu si ^vari Vayahudi. **34** Novo muhenchula vari, muchwira vari mati noo mvaa na mijeleedi na mulaa vari, maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.” **35** Hara, Yaakupu na Yoohani vala sha Sebedayo, vakiita kuri Yesu, maa vakamusea, “Mukiindya! Toosaaka ututumamire kiintu chochoosi ^turi loomba.” **36** Maa Yesu akavuurya, “Che moosaaka nivatumamire?” **37** Maa vakamusea, “Mpiindi ^uri kuva mutemi wa vaantu voosi, toolomba twiikale umwi mukono waako wa kulume, na wiingi mukono waako wa kumooso nkongojimii kwaako.” **38** Maa Yesu akavasea, “Si mootanga ^cheene moolomba tuku. De daha muri kunyweera nduvo ya uturikiri ^ng’eene ndiri nyweera au kubatisiwa ubatiso ^mweene ndiri batisiwa wu?” **39** Maa vakamusea, “Daha turi.” Yesu akavasea, “Nduvo ^ng’eene ndiri kinyweera, kimaari kinyweera muri, baa na ubatiso ^mweene ndiri batisiwa, batisiwa muri. **40** Maa kaa, ani ari kiikala mukono waani wa kulume au wa kumooso, si murimo waani kavaheera tuku, sa nkalo ijo, heewa vari ^veene viimirira neeja ni Mulungu.” **41** Vara vapooji wiingi ikimi ^vakateere jeyyo, maa vakavakalarira vala Yaakupu na Yoohani. **42** Hara, maa Yesu akavaanirira vapooji vaachwe voosi, akavasea, “Mumanyire, vatemi va vaantu si ^vari Vayahudi vala iraa vatiite wiimirira mweeri ya vaantu na ngururu, na vakulu vaavo, vala iraa vatiite wiimirira mweeri yaavo. **43** Kuri nyuunyuni si noosaaka ive jeyyo tuku. Kiri vyoova jeyyo, ura ^yoosaaka ave mukulu waanyu, ni mpaka ave mutumami

waanyu. **44** Na muntu yoyoosi ^yoosaaka kuva wa ncholo, ni mpaka ave mutumwa wa voosi. **45** Sa baa Mwaana wa Muntu, si uja jo tumamirwa tuku. Kiri vyooova jeyyo, uja sa ji avatumamire vaantu, kei atoole nkaasu yaachwe kuva ununuuli sa vaantu ^vari foo.” **46** Aho, vakafika muuji wa Yeriko. Mpiindi Yesu, vapooji vaachwe na ira mpuka nkulu ya vaantu ^valookaa muuji, vakamushaana muhoku ^asewaa Batimayo. Yeeye ni sha Timayo ajaa. Na ajaa ikyire mbarimbari ya njira yoolomba. **47** ^Akateere Yesu wa Nasareeti yoolooka na aho, akaanda tula isoso yoosea, “Ee Sha Daudi, naanga na riiso ra wuja!” **48** Vaantu ^vari foo vakamwaamirirya sa akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya tulatula isoso, yoosea, “Ee Sha Daudi, naanga na riiso ra wuja Aai!” **49** Yesu akiima, maa akavasea, “Hooni mwaaniriri.” Vakamwaanirira, voosea, “Hooni ifafirirye, wiiheere mutima, yookwaanirira.” **50** Akafweita lweenda lwaachwe na ivarwii, akafirira, maa akadoma na kuri Yesu. **51** Yesu akamuurya, “Che woosaaka nikubweeyiirye?” Maa akasea, “Mukiindya, noosaaka noone.” **52** Yesu akamusea, “Tamanya, kuruma kwaako noo kwakuhoniirye.” Hahara, akoona, maa akamutuuba Yesu na ira njira ^adomaa.

11 Yesu na vapooji vaachwe ^vakasengerere fika Yerusalemu, vakafika maturii ya Besifage na Besania, Luulwii lwa Miseituni. Hara, maa Yesu akavatuma vapooji vaachwe vaviri, **2** akavasea, “Tamanyi furu ituri ^riri aho mbere yaanyu, na kati ^mookingira vii, kooni mwaana wa ndaki si ^anavereka muntu, achungirwe. Muchunguli, maa mureete na

aha. **3** Kaani muuntũ avuúriirye, ‘Sa che moochungula mwaana wa ndákwi?’ mukamusea, ‘Mweenevyoosi yoomusaaka, muhindula ari haaha vii.’” **4** Hara, maa vakadoma vakamushaana mwaana wa ndákwi achúungirwe mbarimbari ya njira, mutiryaangwii. Mpiindi ^vamuchunguláa, **5** vaantũ ^veene vajáa viímire aho, vakavuurya, “Sa che moomuchungula mwaana wa ndákwi?” **6** Maa vakuuyirya ja ^vyeene Yéesu ajáa avaséire. Vara vaantũ, maa vakavarekera vamusumule. **7** Vakamutwaarira Yéesu uwo mwaana wa ndákwi, vakaala ingo jaavo moongwii, maa Yéesu akaambuka. **8** Vaantũ ^vari foo vakaala ingo jaavo njirii na vaangi vakaala matáampi ya miti ^vawúnire mawundii, voomunyemya Yéesu. **9** Vaantũ vara ^vatuubáa na vara ^vajáa valóngwiire, vaváa siriri, voosea, “Adũumbwe Mweenevyoosi! Atalariwa yeeye ^yookũja kwa irina ra Ijũva. **10** Watalariwa utemi ^wookũja ja wa taáta wiitũ Daúdi. Kũdũumbwe kurumu mweerimweeri.” **11** Yéesu akiingira na Yerusaléemu, akawoloka fũurũ Kaayii Njija ya Ijũva, maa akiita lorera kira kiintũ. Maa kaa, sa viintũ kujáa kwaándire kwiira, akadoma na Besanía hamwi na vapooji vaachwe ikimi na vaviri. **12** Lomutóondo yaachwe mpiindi ^valookáa fuma Besanía, Yéesu akava áavirwe ni njala. **13** Maa akoona musaambu wa deedadeeda, akiita laangira kooni ari turya saambu. ^Akafike, si oona saambu baa imwi vii tukũ, akashaana masaambi vii, sa si jijáa mpiindi ja saambu tukũ. **14** Hara, maa akũusea ura musaambu, “Kwaandira isikũ muuntũ yoyoosi si ^akariire saambu yaako vii kaa tukũ!” Na vapooji vaachwe vateeráa ayo

masáare. (aiōn g165) **15** Vakafika Yerusaléemu. Yéesu akiingira Kaayii Njija, akaanda vakibirya vaantu ^veene vaváa iyoombe no wula uko waámii. Akakundula méesa ja vaantu ^vawulanáa mpía na akakundula machuumbi ya vaantu ^vaváa iyoombe njiva. **16** Kei, avakaan'yáa vaantu kusiina kukwaatira baa na heehi ya waama wa Kaaya Njija na viintu vyo vaa iyoombe tuku. **17** Uvariyyulii waachwe akavasea, “Eri, Masáare ^Yari Mpeho si yalusa yoosea, ‘Nyuumba yaani kaanirirwa iri nyuumba yo muloomba Muluungu sa vaantu va isi joosi tuku wuu?’ Maa kaa, nyuunyu mwiiválandwiire ikava ‘mpaanga ya viívi’?” **18** Vakúúlu va veeneisi va Ijva na vakiindya va Miiró, vajáa vateera ^meene Yéesu ajáa alúusire. Maa vakaanda saakira nkalo yo muulaa. Vamoofáa, sa vaantu ^vatuluvariwáa ni uvariyyuli waachwe, na vara ^vayeendáa masáare yaachwe, vavijáa foo. **19** ^Ikafike niwulo, Yéesu na vapooji vakafuma Yerusaléemu vakadoma na Besanía. **20** Lomutóondo namutóondo mpiindi ^valookáa na hara, vakoona ura musaambu washáawukire fuma miririi. **21** Peéteru akukumbukira ura musaambu, maa akamusea Yéesu, “Mukiindya! Laanga ura musaambu ^waari wuujumiré, washáawukire!” **22** Maa Yéesu akavasea, “Murumi Muluungu. **23** Kimaari noovawyiira, kooni muuntu aséire lulu ulu lwiisunke, lukafweitirwe irivii, na yeeye asiina kivundu mutimii waachwe, kimaari kaa Muluungu mutumamira ari masáare ayo. **24** Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise, isáare roroosi ^muri loomba mpiindi ^moomuloomba Muluungu, haaha murume mwaripátire isáare iro mitimii yaanyu, noro

kava riri raanyu. **25** Mpiindi ^muri kiima sa mumuloombe Mulungu, kooni uri na kiintu mutimii kwa muntu wiingi, musei uwo muntu, 'Uvi waako wasirire,' sa Taata waanyu wa kurumwii, avasee baa nyuunyu, 'Uvi waanyu wasirire.' [**26** Maa kaa, kooni si moovasea viivaanyu, 'Uvi wasirire,' baa Taata waanyu wa kurumwii si ari sea, 'Uvi waanyu wasirire tuku.'"] **27** Kei vakafika Yerusalemu. Mpiindi Yesu ^ayeendayeendaa waamii wa Kaaya Njija, vakulu va veeneisi va Ijva, vakiindya va Miira na vawosi vakuja na kuri Yesu, **28** maa vakamuurya, "Ni kwa wiimiriri urikwi wootumama aya masaa? Ni ani akuheera wiimiriri uh?" **29** Maa akavasea, "Kuvuurya ndiri kiintu kimwi. Kooni muyiirye, naani vawyiira ndiri ni kwa wiimiriri urikwi ^nootumama aya masaa. **30** Eri, ubatizo wa Yoohani ni kurumwii wafuma baka kwa vaantu? Ngwiyiri!" **31** Maa vakalusikan'ya voovo kwa voovo voosea, "Kooni tasere, 'Wafuma kurumwii,' kuurya ari, 'Sa che de si mwamuruma?' **32** Maa kaa, kooni tasere, 'Wafuma kwa vaantu...' Vakoofa sa vaantu vajaa vamuruma Yoohani Mubatisaji ni mulali na mutwe wa Ijva wa kimari. **33** Maa vakasea, "Iya, si tamanyire tuku." Ne akavasea, "Naani si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya tuku."

12 Hara, maa Yesu akaanda vawyiira vara vakulu simo iji, akavasea, "Muntu umwi ajaa arima iwunda ra misabibu. Akaringirirya lukaande iwunda vu, akasiimba iduundu ro funchira sabibu so tengenesera divai, akajeenga kivaanda kilihi cho rindirira, maa akakojya iro iwunda raachwe kwa varimi. Hara, maa akakera njira. **2**

Mpiindi jo chwa ^jikafike, akamutuma mutumwa waachwe, akasumule haantu haachwe ha sabibu ^ng'eene vachwiire.

3 Ura mutumwa ^akafike, vara vaantu vakamukwaata, vakamuvaa, maa vakamukibirya na mikono mituhu. **4** Mweeneiwunda akatuma mutumwa wiingi kei, uhu ne vakamuvaa mutwii, baa kei vakamubweeyirya masaaare ya soni. **5** Mweeneiwunda akatuma mutumwa wiingi, uhu re, vakamuula. Atuma wiingi ^vari foo, wiingi vavavaa na wiingi vavulaa. **6** Uhero waachwe, mweeneiwunda ajaa achihire na muuntu umwi vii wo tuma, na uhu ni mwaana waachwe ^amweendamweenda, akamutuma yookiisea, 'Kumanyemya vari mwaana waani!' **7** ^Akafike, maa vara ^vakojiwa iwunda vakiiwyira voosea, 'Uhu noo mupaari wa iri iwunda. Hendi tumuulae, maa upaari waachwe uve wiiswi.' **8** Hara, vakamukwaata, vakamuula, maa vakiita muwumira weerwii ya lukaande lwa iwunda ra misabibu." **9** Maa Yeesu akavasea, "Jooli mookiisea mweeneiwunda lo ^akabweeyiirye? Kuja ari, vula ari vu avo ^avakojya, maa avakojye varimi wiingi iwunda raachwe ra sabibu. **10** Amwi moobweeyya ja si munasoma aya Masaaare ^Yari Mpeho ja ^vyeene yalusa? 'Iwe ^rasiitwa ni vajeengi, ravire iwe ikulu ra kichurii. **11** Ijva atumamire isaaire iri, noro rabooha, na ni iyesi maatuku vii miiswii yiiswi.'" **12** Hara, vakulu va Vayahudi vasaakaa vamukwaate Yeesu sa vajaa vataangire lusimo ulu ni voovo lujaa lwalulusire. Maa kaa, voofaa ira mpuka ya vaantu. Hara vakalamula vumreke, maa vakalooka. **13** Mpiindi kiduudi, vara vakulu vakavatuma Mafarisayo na vaantu ^vafumire kwa mutemi Herode, sa vumtee Yeesu,

de vamukwaate sa masáare yaachwe. **14** Vakamũjira, vakamũsea, “Mukiindya! Takumányire weewe uri mũuntu ^ulúusaa kimáari, baa kei si woófaa ukúúlu wa mũuntu tuku, sa weewe si uláangaa buuwo tuku. Kiri vyoova jeyyo, uváryulaa njira ya kimáari ya Mũlungu. Eri, ndairiri jaruma mũuntu arihe kóodi kwa Kaisári mutawáala wa Rúumi baka tuku? **15** Jooli woosea, turihe baka tuku?” Maa kaa, Yéesu akataanga ukweembi waavo, maa akavasea, “Amwi mooyera kũntea? Hooni ndeteri mpía ya dinári ^ng’eene muriháa kóodi niyone.” **16** ^Vakareete, maa akavuurya, “Buuwo na lutalo ulu ni lwa ani?” Vakamũsea, “Ni lwa Kaisári.” **17** Maa Yéesu akavasea, “Viintu vya Kaisári, muheeri Kaisári na viintu vya Mũlungu, muheeri Mũlungu.” Maa isáare iri rikavahwaalarya maatuku vii. **18** Hara, vakũja Masadukáayo, vaantu ^veene vaséaa kusiina kufufuka kaani mũuntu akwĩre tuku. Vakamũsea, **19** “Mukiindya! Músa ajáa atwaandikira Miiró Masáarii ^Yari Mpeho akatũsea, ‘Kooni mũuntu akwĩre baa kũva na vaana tuku, mwaanaavo yoosaakwa amũpaale uwo mulala sa amũvyaarire vaana mwaanaavo ura ^aakwya.’ **20** Haaha, kujáa kwatiite vaana valume mufungati va mũuntu umwi. Ura wa ncholo ^akaloole, akawulala baa kũva na mwaana tuku. **21** Wa kaviri akamũpaala mulala ^arékirwe ni mwaanaavo, ne akawulala baa kũva na mwaana tuku. Wa katatu ne vikava vivira. **22** Voosi mufungati vakawulala baa reka vaana tuku, uhero waachwe, mulala ne akawulala. **23** Haaha twyĩre, siku ya ufufúuko uhũ mwaana muki ni muki wa ani ari kũva? Sa voosi mufungati vajáa

vamuloola.” 24 Maa akuuyirya, yoosea, “Muhóniirye sa viintu si muyamányire Masáare ^Yari Mpeho na ngururu ja Mulungu. 25 Vaantu ^vawulala haantu ^vakafufukire, kusiina kuloola no loolwa tuku, voosi kuva vari ja mirimu miija ya kurumwii. 26 Maa kaa, kwa ufufúko wa vaantu ^vaakwa, amwi mookiibweeyya ja si munasoma kitáabu cha Músa, ^cheene chalusá ^veene Mulungu alusikáa na Músa fuma ituundwii ^reene rakoreráa mooto? Mulungu amusea, ‘Niini ni Mulungu wa Aburaháamu, Mulungu wa Isaka na Mulungu wa Yaakúpu.’ 27 Yeeye si Mulungu wa vaantu ^vaakwa tuku, yeeye ni Mulungu wa ^vari nkaasu. Kati ^moosea kusiina ufufúko tuku, moohon’ya maatuku vii.” 28 Umwi wa vakiindya va Miiró ajáa amwaari hara, yoteerera ^veene Yéesu na Masadukáayo viirutáa ndihi. ^Akateere Yéesu uúyiirye viija, maa akamuurya Yéesu, “Eri, ni ulairiri urikwi noo mukulu kulookya ndairiri joosi?” 29 Yéesu akamusea, “Ulairiri mukulu kulookya joosi noo uhu, ‘Ee Isiráeli teeri, Ijva Mulungu wiitu, noo Mulungu umwi vii. 30 Umweende Ijva Mulungu waako na mutima waako woosi, na nkaasu yaako yoosi, na miryungu yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, noo kusea, kira kiintu ^uri.’ 31 Na wa kaviri noo uhu, ‘Umweende mwiiwaako ja ^veene wiiyenda mweeneevyo.’ Kusiina ulairiri wiingi uri mukulu kulookya ndairiri iji tuku.” 32 Ura mukiindya wa Miiró ya Mulungu akamusea, “Mukiindya, wuúyiirye viija, ‘Ijva ni umwi vii na kusiina wiingi tuku.’ 33 Na kumweenda Ijva na mutima woosi na miryungu yoosi na ngururu joosi, na muntu kumweenda mwiiwaachwe

ja ^vyeene iiyenda yeemweene, ni viija kwa Ijva kuloonya kutoola mporyo jo chimika joosi.” 34 Yeesu ^akateere ura muuntu uuyiirye na tooti, maa akamusea, “Aai! Weewe si uri kuli na Utemi wa Muluungu tuku.” Keende hara kusiina muuntu ^ayera muurya kiintu chiingi tuku. 35 Mpiindi Yeesu ^avariyulaa waamii wa Kaaya Njija ya Ijva, akuurya, “Sa che vakiindya va Miiro vaséaa Masía ni Mwaana wa Daúdi? 36 Daúdi mweeneevyo kwa laviro lwa Mutima Muja, ajaa asea, ‘Ijva ajaa amusea Mweenevyoosi waani, “Ikala mukono waani wa kulume, furu nivaviike vavi vaako, vave isi ya majeo yaako.”” 37 Daúdi mweeneevyo yoomwaanirira ‘Mweenevyoosi’ waachwe, ha de jooli Masía ari kuva Mwaana wa Daúdi?” Mpuka nkulu ikamuteerera na cheeru. 38 Mpiindi ^avavariyuriraa, akavasea, “Valaangi neeja vakiindya va Miiro, veenda kiivikira nkáancho ndihi na veenda luumbiwa ko nyemiwa sóokwii. 39 Baa kei, veenda kiikala machuumbi ya mbere ya vakúlu masinagóogii na haantu ha nyemi ngovii. 40 Vanyáhiraa nyuumba ja valala, na ukweembi vamulóombaa Muluungu viliihilihi. Heewa vari irya ikulu.” 41 Aho, Yeesu akiikala heehi na isandúku ro vikira mporyo ja Kaaya Njija, akava yoolaanga ^vyeene vaantu vootoola mporyo. Vasúngaati ^vari foo vakavikira mpía ^jiri foo. 42 Hara, maa akuja mulala umwi akatoola fipócho fiviri fiduudi. 43 Yeesu, akavaanirira vapooji vaachwe, akavasea, “Kimaari noovawyiira, uhú mulala mukiva atwíire mporyo nkulu kuloonya vaantu voosi vuu! 44 Ava vaangi vatwíire máari ^ilóokeriire. Maa kaa,

noovawyyira uhu mulala na ukiva waachwe atwĩre choosi
^atiite.”

13 Na mpiindi Yéesu ^afumáa Kaayii Njija ya Ijũva, umwi
wa vapooji vaachwe akamusea, “Mukiindya! Laanga,
majuumba aya viintu ^yabooha na mawye yaachwe viintu
^yakula.” **2** Yéesu akamusea, “Koonu wiise majuumba
yoosi aya wuu? Kusiina iwye ^rikachĩhiire mweeri ya
iwye riingi tũkũ, yoosi luu girimũlwa yari vuũ.” **3**
Mpiindi kiduudi Yéesu ajáa adoma fũũ Luulwii lwa
Miseitũuni. Akiikala kũũ aléyyiirye miiso na Kaayii
Njija. Vapooji vaachwe, Peéteru, Yaakũupu, Yooháani na
Anderéa vakamuurya mpooli, **4** “Aai twyĩre, masáare
aya ni naadi ^yari fũmĩra? Na ni ishára che ^turi koonu
de tutaange masáare aya yasengeriire?” **5** Maa akavasea,
“Laangi neeja, kari mũntũ avakoovere tũkũ. **6** Sa vaantu
^vari foo kũũja vari kwa irina raani, kira mũntũ yoosea,
'Niini noo yeeye,' novo vakoovera vari vaantu ^vari
foo. **7** ^Mũkateiire masáare ya nkoondo na fweefwee
ja nkoondo, kari moófaa tũkũ. Masáare aya ni mpaka
yafũmire, maa kaa, ura uhero ukaari. **8** Isi kiinũla iri
nkoondo na isi yiingi, na utemi kiinũla uri nkoondo na
utemi wiingi. Kũva kuri na vitiĩntima haantu haantu,
baa kei, kũva kuri na njala ya imalo. Iyo noo ja ncholo
vii ya usũũgu wa makata ^vyeene waánda. **9** Maa kaa,
nyuunyu laangi neeja, twaalwa mweende na balásii na
lamũrĩrwa mweende mũvawe masinagóogii. Baa kei,
twaalwa mweende kwa magávana na kwa vatemi sa
niini, aho, de mũahe variyũla vataange kimaari. **10**
Maa kaa, de ura uhero ufike, ni mpaka ta Masáare Maaja

yavariyulwe isi joosi vuu. **11** Na ^muri kwaatwa no twaalwa na balásii, kari mwiítweetyaa che ^muri luusa tuku. Luusi isáare roroosi ^riri vuujiira mpiindi jiijo, sa masáare ^muri luusa si yaanyu tuku, ni ya Mutima Muuja. **12** Muuntu muvarinduka ari mwaanaavo sa uulawe, taáta muvarinduka ari mwaana waachwe sa uulawe. Vaana novo vavarinduka vari vala íyo na taáta waavo sa vuulawe. **13** Suulwa muri ni vaantu voosi sa irina raani. Maa kaa, ^mweene ari yimirirya fuuru uhero, uwo noo ari lamuririwa. **14** Haantu ^mukííne, ‘anyanyi ^uréetaa usaambu ^waviihaviiha’ wiímire Haantu Haaja si ^hari haachwe haachwe, muuntu yoosoma ataange, vara ^vari isi ya Yudeea vatijire njuulwii. **15** Muuntu ^ari ikekeerii kari akiime iingire na nyuumbii ji atoole kiintu chochoosi tuku. **16** Ura ^ari iwundii atiije chaangu, kari ahinduke na kaayii ji atoole nkáancho yaachwe tuku. **17** Ni mpolai kwa vara ^vari kuva varuto na vara ^viindookoonkya siku ijo. **18** Loombi sa iro risifumire mpiindi ja mpeho tuku. **19** Sa siku ijo, kuva kuri na uturikiri mukuuu ^mweene si unafumira keende Mulungu umba weeru fuuru isiku, baa si luu ukafumiire kei vii kaa tuku. **20** Na ngaari Ijva si akéehyaa siku ijo, ngaari kusiina muuntu baa umwi ^ahona vii kaa tuku. Maa kaa, sa vaantu ^veene avasaawula, ajikeehya siku ijo. **21** Na mpiindi ijo kooni muuntu yoyoosi avaséire, ‘La! Masía nu aha’ au ‘La, amwaari kuura,’ kari murúmaa tuku. **22** Sa fumira vari vala masía va uloongo na valáali na mutwe va uloongo, bweeyya vari isháara na viintu ^vihwáalarya sa vavakoovere baa vara ^vasaawulwa ni Ijva kooni viri

dahika. **23** Maa kaa, nyuunyu mwiime neeja. Navawyiiriire masáare kati ^yakaari fumira. **24** Maa kaa, siku ijo, uturikiri uwo ^uri looka, 'mwaasu kunikirirwa uri na mweeri si uri fala tuku. **25** Nyényeeri wya jeende fuma kurumwii na ngururu ja kurumu singisika jeende.' **26** Na mpiindi ijo, kira muuntu kumooni ari Mwaana wa Muuntu yookuaja machwii na ngururu ^jiri foo na nkongojima. **27** Maa de atume mirimu yaachwe miija ji ivasaankan'ye na ivareete kwaachwe ^veene avasaawula, fuma mavaru yoosi ya weeru, fuma utulo waasi, furu utulo wa kurumu. **28** Ikiindy fuma kwa musaambu. Matáampi yaachwe kooni yaviire na nchuundo na yaandire turika, mwataangaa mpiindi ja irutira jasengeriire. **29** Jeyyo baa nyuunyu, ^muri kooni ivi vyoosi, taangi jira mpiindi jafikire aha muryaangwii. **30** Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si iri looka tuku kende masáare aya yoosi si yanafumira. **31** Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tuku. **32** Maa kaa, kusiina ^amanyire siku iyo baa saa iyo tuku, baa mirimu miija ya kurumwii na Mwaana wa Muuntu tuku, ^mweene amanyire ni Taata yeemweene. **33** Mwiime neeja na mundoolaanga neeja! Si mumanyire mpiindi ijo ni naadi ^jiri fika tuku. **34** Valuka viri ni ja muuntu ^yookwaata njira, avarékeraa vatúmwavaachwe wiimiriri, kira muuntu na murimo waachwe. Aho, maa akamusea mulangiriri wa muryaangwii alaange neeja. **35** Sa jeyyo, mwiime neeja mpiindi joosi sa si mumanyire ni naadi mweenenyumba ^ari hinduka tuku, sa ifaanaa akahinduka niwulo, au nuuchiku, au nuuchiku kati, au namuyiingu, au namutóondo uchiku. **36** Kaani

avúndukiirye kuuja, ji avashaane si muliire tuku. 37 Na iki ^cheene noovawyiira, ni vawyiira niise vaantu voosi, mwiime neeja.”

14 Jijaa jachihire siku iviri vii, de ive ngovi ya Paasika na ngovi ya mikaaate si ^ivikirwaa usasi. Vakulu va veeneisi va Ijua na vakiindya va Miira vasaakiraa njira ya iyasi yo mukwaata Yeesu sa vamuulae. 2 Vakalamula, voosea, “Kari turibweeyye iri isaare mpiindi ja ihi ngovi tuku, sa vaantu kureeta ntiribuka.” 3 Mpiindi ijo, Yeesu ni iturii ra Besania ajaa, kaayii kwa Simooni ^mweene asewaa ^ari na ulonda. Na mpiindi ^varijaa, muuntu muki umwi akiingira aho nyuumbii ^ari na chupa nduudi ya iwe ^rasongolwa, ^iri na makuta ^yanyukiraa ya iyoombe ikulukula. Akiwuna nkiingo ira chupa, maa akamwitira Yeesu yara makuta mutwii, yoomunyemya. 4 Vaantu vamwi vara ^vajaa aho ^vakoone jeyyo, vakakalala maatuku vii, vakaanda kiiwyiira, “Sa che kubwitira makuta ja ayo jei? 5 Jangaari yavairwe iyoombe jitooreke mpia ja dinari magana yatatu, maa mpia ijo vaheewe vakiva?” Maa vakamwaamirirya ura muuntu muki. 6 Maa kaa, Yeesu akavasea, “Mureki! Sa che moomujuuwa? Aantumamire vyabooha. 7 Laangi! Vakiva novo muri mpiindi joosi, ifaanaa mukavaambirirya mpiindi yoyoosi ^muri keenda. Maa kaa, niini si ndiri kuva na nyuunyu mpiindi joosi tuku. 8 Uhu muuntu muki atumamire ^cheene adahire. Aampakire makuta kuvika mviri waani neeja so taahwa. 9 Kimaari noovawyiira, haantu hohoosi aha weerwii Masaa Maaja ^yari varyulwa, iki ^cheene akitumamire uhu muuntu muki luswa kiri ja nkumbukira yaachwe.”

10 Aho, Yúda Isikarióti, umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, akadoma noo mvarinduka Yéesu kwa vakúlu va veeneisi va Ijuva. **11** Vakúlu va veeneisi va Ijuva vakateere rira isáare, maa vakavyeenda maatuku vii. Vakiichuunga kwaachwe kumuriha mpia. Aho, Yúda akaanda saakira nkalo yabooha sa amvarinduka Yéesu. **12** Na siku ya ncholo ya ngovi ya mikáate si ivikirwaa usasi, vapooji vakamuurya Yéesu, “Hai ko wookeenda tukwiimiryee neeja chóorya cha Paásika?” Siku iyo, ni tuva ijáa kwa Vayahúdi kusiinja muundi iri mpeho sa Paásika. **13** Maa Yéesu akavatuma vapooji vaachwe vaviri, akavasea, “Domi na múujii Yerusaleému, uko lumana muri na muuntu mume itikire sviya ya maaji. Mutuubi, **14** na nyumba ng’eene ari kingira, muuryi mweenekaaya, mukamusea, ‘Mukiindya yookuurya, “Hai kiri chumba cha vayeni kuntu ndiri riira chóorya cha Paásika na vapooji vaani?”’ **15** Uwo mweenekaaya valaira ari chumba kikuu kirgorofi, kwaviikwa viintu vyoosi neeja. Imyi neeja Paásika haaho.” **16** Maa reeru, vara vapooji vaviri vakiinuka, vakadoma na múujii. Vakafike múujii, vakashaana kira kiintu ja vyeene Yéesu ajáa avawiyiire. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika. **17** Iwulo rikingire, Yéesu na vapooji vaachwe ikimi na vaviri vakiingira. **18** Mpiindi vajáa méesii voorya, Yéesu akavasea, “Kimaari noovawiyira, umwi waanyu kunvarinduka ari.” **19** Vapooji vaachwe vakateere jei, maa vakavisula, vakamusea umwi umwi, “Si viri kuva ni niini tuku?” **20** Maa akavasea, “Ni umwi wa vapooji vaani ikimi na vaviri, yooriirya mukáate

luumbwii na niini aha. **21** Mwaana wa Muuntu ni mpaka atamanye no kulawa, ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ura ^ari muvarinduka! Ni pwee vijáa ngaari baa si avyaalwa.” **22** Mpiindi ^varijáa, Yéesu akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu, akubendulabendula, maa akavaheera vapooji vaachwe, akavasea, “Toolii, uhu ni muviri waani.” **23** Maa akatoola kikóombe cha diváai, akamuduumba Muluungu, akavaheera voosi vakanywa aho nduvwii. **24** Maa akavawyiira, yoosea, “Ihi ni sakami yaani ya muháko ^iri kiitwa sa vaantu ^vari foo. **25** Kimaari noovawyiira, luu si nkanywiire kei diváai tuku, mpaka siku ^ng’eene nkiinywiire ufya uko Utemii wa Muluungu.” **26** ^Vakiimbe lwimbo, vakalooka na Luulwii lwa Miseitúuni. **27** Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Nyuunyu voosi kundeke muri nimweene ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, ‘Kumvava ndiri murísi, na muundi jaachwe joosi kiipasa jiri.’ **28** Maa kaa, ^ndiri fufuka, valongorera ndiri na isi ya Galiláaya.” **29** Peéterii akamusea, “Baa vakutiije voosi vuu, niini si ndiri kureka tuku.” **30** Yéesu akamusea, “Kimaari kaa nookuwyiira, uchiku wo wuu, nkukulume si inaviika lwa kaviri, luusa uri si waamányire tuku katatu.” **31** Maa Peéterii akumirirya, yoosea, “Tuku! Baa kooni ni kukwya, nkwe na weewe, niini si ndiri sea si nakumányire tuku!” Baa vapooji voosi vakalusa vivira. **32** Maa vakafika iwundii ra Getisemáane, Luulwii lwa Miseitúuni. Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Ikali aha mpiindi niini ^nookoomuloomba Muluungu.” **33** Akavasumula Peéterii, Yaakúupu na Yooháani hamwi

ne. Aho, mutima waachwe ukafirira, kunu yookiiteera
 usungu munumunu, 34 akavasea, “Mutima waani
 wookaava kende nkwe. Ikali aha, mukeeshe chiriri.”
 35 Akaseesa na mbere kiduudi, akalaala isi na inda,
 maa akaanda muloomba Mlungu, kooni viri dahika
 mpiindi ya uturikiri waachwe imunehe, 36 akasea,
 “Áaba, Taáta, yoosi kwaako yadahikáa. Nookuloomba
 nseyirya kikóombe iki cha uturikiri. Maa kaa, si ja
 ^vyene niini noosaaka tuku, ive ja ^vyene weewe
 uri saaka.” 37 ^Akahinduke kwa vara vapooji vaachwe
 vatatu, akavashaana vanyéyyiirye, akamwaanirira Peéteru,
 “Simóoni, unyéyyiirye wuu? Usiindirwe keesha baa
 isaa rimudu vii? 38 Arumi, mukeeshe no loomba sa
 kari ji mwiingire mtehwii tuku. Mutima wimire neeja
 kutumama wuja, maa kaa, wasindwaa sa mviri usiina
 ngururu tuku.” 39 Akadoma noo loomba kei, akalusa
 masáare yayara. 40 Kei ^akahinduke, akavashaana valiire,
 miiso yaavo yajáa yarúthire ni tulo. Vakakwaatwa
 ni soni, vakasiindwa cho muuyirya. 41 ^Akahinduke
 lwa katatu, akavawyiira, yoosea, “Nyuunyu mukaari
 valiire no humuluka wuu? Laangi, mpiindi jafikire,
 Mwaana wa Muntu veera iise mikonwii ya vavi. 42
 Inuki, hendi tulooke! Laangi ura mvarinduki waani
 afikire.” 43 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari yoolusika na
 vapooji vaachwe, Yúda, umwi wa vara ikimi na vaviri,
 akafika na mpuka ^iri na nyaasuka na mpulo. Mpuka
 iyo ijáa yatúmirwe ni vakúlu va veeneisi va Ijva,
 vakiindya va Miir na vawosi. 44 Haaha, Yúda ura
 mvarinduki, ajáa ahúmwire valaira ishára yoosea, “Ura

^ndiri musundira ja noomulumbya noo yeeye. Mukwaati,
 mumsumule, aveere mikonwii yaanyu.” 45 Yúda
 akahuluka na kuri Yéesu, akamulumbya, “Mukiindya!”
 Maa akamusundira. 46 Ira mpuka ikamukwaata Yéesu,
 maa vakamvika mikonwii yaavo. 47 Aho, umwi wa vara
 ^vaja na Yéesu akakula nyaasuka njatwii, akamutema
 kutu dúú mutámwa wa mweeneisi mukulu! 48 Yéesu
 akavasea, “Niini ndiri muhóki vaantu viintu muújire no
 kumukwaata na nyaasuka na nkusi wuu? 49 Siku joosi nijaa
 na nyuunyu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ya Ijva.
 Amwi si mwaankwaata kura? Haaha vyavire sa Masáare
 ^Yari Mpeho yakiimane.” 50 Aho, vapooji voosi vakoofa
 maatuku vii, vakamutija, maa vakamureka yeemweene.
 51 Kwajaa kwatiite mutavana umwi ^amutuubaa Yéesu,
 ajaa iiwíikire lweenda lwa kitáani vii. Ira mpuka
 ^ikayere kumukwaata, 52 akavahonyoka, akareka lweenda
 lwaachwe lwa kitáani mikonwii yaavo, maa akatija
 na kisava mwaarya. 53 Hara, vakamutwaala Yéesu na
 kwa mweeneisi mukulu. Maa vakúlu va veeneisi
 va Ijva, vawosi, na vakiindya va Miiro, vakalumana
 hamwi. 54 Peéteru ne ajaa amutúbire Yéesu kwa kuli,
 akiingira waámii kwa mweeneisi mukulu, maa akiikala
 na valukaluka yookoota mooto. 55 Vakúlu va veeneisi va
 Ijva na Balása Nkulu yoosi, vasaakiraa ushahídi fuma
 kwa vaantu viingi, sa vamusitaakye Yéesu de vamulae.
 Maa kaa, si vaturya kiintu tuku. 56 Na vaantu ^vari foo
 vatoolaa ushahídi wa ulongo, maa kaa, ushahídi waavo
 si wiifwaana baa kiduudi vii tuku. 57 Aho, viingi vakiima,
 vakamulongowererya voosea, 58 “Tamuteera yoosea,

ati, ‘Niini girimula ndiri ihi Kaaya Njija ^yajeengwa ni vaantu, maa de njeenge yiingi kwa siku itatu vii. Maa kaa, iyo si iri jeengwa ni vaantu tuku.’” **59** Baa jeyyo ushahidi waavo ukiitaa. **60** Maa akiima mweeneisi mukulu mbere ya Balasa Nkulu, akamuurya Yeesu, “Eri, si wookuuyirya kiintu chochoosi tuku wuu? Aya masaa are ava vaantu ^vookusitaakya ni kiintu che?” **61** Maa kaa, Yeesu akakirinya sawu baa kuuyirya tuku. Hara mweeneisi mukulu akamuurya kei, “Weewe noo Masia, Mwaana wa Mulungu ^Atalariwa wuu?” **62** Yeesu akasea, “Hii, noo niini. Luu kumona muri Mwaana wa Muntu iikyire mukono wa kulume wa Mweenengururu, yookuuya mweeri ya machu ya kurumwii.” **63** Mweeneisi mukulu ^akateere jei, maa akamoola ingo yaachwe na nkalari, yoosea, “Mashahidi va che kei? **64** Mutéire uhiintiki waachwe! Haaha ni jooli moosea?” Voosi vakalusa irya voosea, “Uhu, inkwya noo kiintu ^kimutéire!” **65** Vaangi vaavo vakaanda kamuchwira mati, vakamuchuunga ntaami miiswii, vakamvava ngúumi, de vandomuhenchula, “Lusa, ni ani akuváire?” Baa valukaluka va aho ^vakamuhokerere, vakamuhapula makóofi. **66** Mpiindi ijo joosi, Peéteri ajaa akaari waámii, maa akuja muhinja umwi wa vatúmwa va mweeneisi mukulu. **67** ^Akamoone Peéteri yookoota mooto, akamutuurirya miiso, kuu yoosea, “Baa weewe ni hamwi waari na uhu Yeesu wa Nasaréeti!” **68** Peéteri akasiita, yoosea, “Si manyire na si nootaanga ^cheene woolusa tuku.” Maa akiinuka, akitookiima mutiryaangwii. Hara nkukulume ikaviika. **69** Ura mutúmwa ^akamoone Peéteri, akavasea kei vara

vaantu ^vajáa viímire ne aho, “Uhu ne ni umwi waavo!”
70 Peéteru akasiita kei gigiri. Mpiindi kiduudi ^ikalooke,
 vara vaantu ^vajáa viímire ne aho, vakamusea Peéteru,
 “Kimaari, weewe uri umwi waavo, sa uri Mugaliláaya
 weewe hamwi na ava!” **71** Peéteru akaanda kiijuma no
 kiilaha yoosea, “Si namumányire uhu muntu ^moolusa
 tuku.” **72** Hahara, maa nkukulume ikaviika lwa kaviri.
 Maa Peéteru akakumbukira rira isáare ^aari awyirirwe
 ni Yéesu, “Nkukulume si inaviika lwa kaviri, sea uri si
 waamányire tuku katatu.” Aho, akaanda kiita miisoori ni
 usungu.

15 Maa reeru, kukamwaa. Vakúulu va veeneisi va Ijuva,
 vawosi, na vakiindya va Miiru na Balása Nkuulu yoosi ya
 Vayahúudi, vakiirumira ^vyeene vari mubweeyya Yéesu.
 Vakamuchuunga piingu, maa vakamutwaala na mbere ya
 gávana Piláato. **2** Piláato ^akateere masáare yaavo, maa
 akamuurya Yéesu, “Weewe uri mutemi wa Vayahúudi
 wu?” Ne akuuyirya, yoosea, “Weewe ulúsire.” **3** Vakúulu
 va veeneisi va Ijuva vakamusitaakya Yéesu masáare
 ^yari foo. **4** Aho, Piláato akamuurya kei, “Sa che si
 wookuuyirya? Laanga ni masáare yangai vookusitaakya!”
5 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, baa kuuyirya tuku.
 Sa jeyyo, Piláato akatulula. **6** Na mpiindi ja ngovi ya
 Paásika, Piláato ajáa ijuvira kumuchungurira mufúungwa
 umwi, ^mweene vaantu vari loomba arekerwe. **7** Kwajáa
 kwatiite muntu umwi ^asewáa Baráaba, ^ajáa achuungwa
 mnyololwii na vavarinduki va wiimiriri wa Kirúumi
 viingi. Na mpiindi ja vavarinduki, yeeye na vavarinduki
 vajáa vula vaantu. **8** Aho, vaantu ^vari foo vakadoma

kuri Piláato, vakamuloomba amuchungurire mufúungwa umwi ja ^vyeene iijuvira mpiindi ja Paásika. **9** Piláato akavuurya, “Saaka mwiise nimuchungurire mutemi wa Vayahúudi wuu?” **10** Avuurya jei, sa ajáa ataanga vakúúlu va veeneisi va Ijva vajáa vamureeta Yéesu na kwaachwe, sa vamooneráa kivina. **11** Kiri vyoova jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijva vakavasoonka vaantu, vamuloombe Piláato amuchungurire Baráaba. **12** Piláato akavuurya kei, “Ha de che moosaaka nimubweeyye uhú muntu nyuunyú ^mumúséaa, ‘mutemi wa Vayahúudi?’” **13** Vaantu vakatula isóso, voosea, “Aning’iniwe musaláabii fúuru akwye!” **14** Piláato akavuurya, “Sa che? Uvi che abwéeyiirye?” Maa voovo vakatulatula isóso, voosea, “Aning’iniwe musaláabii fúuru akwye!” **15** Sa viintu Piláato asaakáa veerya mitima Vayahúudi, akavafumirya Baráaba munyololwii. Akavakwaatya valwi nkoondo vamuvae Yéesu mijeléedi na vamuning’in’ye musaláabii fúuru akwye. **16** Hara, valwi nkoondo vakamutwaala Yéesu na balásii ya ijuumbii ra kitemi ra gávana Piláato ^riséwaa “Puratoría.” Vakasaankan’ya mpuka yoosi ya valwi nkoondo. **17** Vakamuvikira Yéesu ingo ya kitemi ^iri gyaa. Vakafota kisasavo cha miíwa, vakamuvikira mutwii. **18** Maa vakaanda muluumbya na heenchu, “Lamúkyade ee aai, mutemi wa Vayahúudi.” **19** Vakatuuba mvaa na isaanga mutwii no muchwiira mati. Vakamuhena voochwaama ja vaantu ^voomunyemya mutemi. **20** ^Vakahumule muhena, vakamufumya ira ingo ^iri gyaa, maa vakamuvikira ingo jaachwe. Aho, vakamufumya na weerwii sa vakamuning’in’ye musaláabii fúuru akwye.

21 Mpiindi ijo, valwi nkoondo vakalumana na muntu
 umwi njirii ^asewaa Simooni fuma Kiréene, taata waala
 Alekisaanda na Rufaasi. Iingiraa na Yerusaleemu, maa
 vakamudoomererya avaale musaláaba wa Yéesu. **22**
 Vakamutwaala Yéesu furu haantu ^kuséwaa Goligoota,
 noo kusea, “Kisáaya cha Mutwe.” **23** Vakamuheera divái
 ^yasaangiwa na mooda ^uséwaa manemáane, anywe, maa
 kaa, yeeye akasiita. **24** Vakamuning'in'ya musalábii.
 Maa vakiigavira ingo jaachwe ko jivaira mbare sa
 vataange ani aheewe irikwi. **25** Mpiindi ^vamuning'in'yaa
 musalábii, ijaa ni namutóondo mpiindi jo yurira
 ng'oombe. **26** Mweeri ya mutwe waachwe vakavairira
 ibambari ^raandikwa kiloongi chaachwe, “Mutemi wa
 Vayahúudi.” **27** Viívi vaviri vakaning'iniwa musalábii
 ne, kira muntu musalábii waachwe, umwi ivaru ra
 kulume na wiingi ivaru ra kumooso. [**28** Masáare ^Yari
 Mpeho yakakiimana ja ^vyeeene yalusa, “Avalwa hamwi
 na ^vawúnaa miiro.”] **29** Vakeri njira vara ^valookaa
 na aho, vakamutukira no singisya mitwe na heenchu
 voosea, “Aai, si ujáa usea ati utiite ngururu jo girimula
 Kaaya Njija ya Ijva, maa kei wiimye kwa siku itatu?
30 Hooni haaha kiima aho musalábii, wiilamurirye!”
31 Viivyo vakuúlu va veeneisi va Ijva na vakiindya va
 Miiro vakamuhenchula, voosea, “Avalamuriryaa viingi,
 amwi yoosiindwa kiilamurirya yeemweene? **32** Ati, yeeye
 ni Masía, mutemi wa Isiraéli, ni akiime sa tulaange,
 de turume.” Baa vara ^vajaa vaturikiriwa misalábii ne,
 vakamutukira. **33** Na kwaandira mpiindi ja mpoloonge
 furu mpiindi ja cháamuusi, kilwiirya kikakunikirira isi

yoosi. **34** ^Ikafike mpiindi ja cháámuusi, Yéesu akaanirira na ngururu, yooluusika na nduusika ya kimeevo ya Kiaráamu, “Elóoi, Elóoi, láama sabakitáani?” noo kusea, “Ee Mulungu, ee Mulungu, amwi waandékire?” **35** Vamwi va vaantu vara ^vajáa hara ^vakateere ayo masáare, maa vakasea, “Teeri, yoomukemera Elía.” **36** Muuntu umwi akakurika, akafarimbirira kiintu ^kiri monyomonyo isaangii, akiita tukya diváaii ^yasasuka, maa akamuheera Yéesu afiye, kunu yoosea, “Mureki, hooni tulaange kooni Elía ari kuuja ji amukiimye aho musalábii.” **37** Hara, maa Yéesu akaana na ngururu, akawulala. **38** Hahara ipasía ra Kaaya Njija rikaatuka kati na kati fuma mweeri furu isi. **39** Mukúlu wa valwi nkoondo ^ajáa íimire mbere ya musaláaba, ^akoone ^vyene Yéesu awúliire, maa akasea, “Kimaari, uhu muuntu ni Mwaana wa Mulungu aari.” **40** Hara kuli kuli, kwajáa kwatiite vaantu vaki ^valaangáa ayo masáare. Aho jei, vajáa vamwaari vala Mariia Makidaléena, Salóome na Mariia íyo waala Yóose mwaanaavo na Yaakúupu muduudi. **41** Avo noo ^vamutuubáa Yéesu mpiindi ^ajáa Galiláaya noo mutumamira. Baa kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viingi ^vari foo, ^vajáa vuuja ne na Yerusaleemu. **42** Siku Yéesu ^awulala ni siku yo virisha Sabáato ijáa, siku imwi de ive Sabáato na kyulwa. **43** Kwajáa kwatiite muuntu umwi ^asewáa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya. Yooséefu ni umwi wa Balása Nkuulu ya Vayahúudi ajáa. Anyemiwáa maatuku vii, baa kei, awoojáa kuuja kwa Utemi wa Mulungu. Akiitema, akadoma kwa Piláato, akitooolomba aheewe muviri wa Yéesu sa akutahe. **44**

Piláato ^akapate mulomo Yéesu akwíire chaangu vii, maa akatulwala. Akamwaanirira mukúulu wa valwi nkoondo, maa akamuurya kooni ni kimáári Yéesu akwíire. **45** Piláato ^akawyiirwe ni ura mukúulu wa valwi nkoondo ni kimáári Yéesu akwíire, maa akamuheera rúusa Yooséefu asumule muviri wa Yéesu. **46** Yooséefu akiitowula sáanda ya kitáni. Akuukiimya muviri wa Yéesu, akufarimbirira na ira sáanda, maa akiita kutaaha mbirírii ya mpaanga ^ng'eene ijáa yabokwa lukaandii lwa iwe. Akafingiritya iwe ikulu yoorifintamya muryaangwii wa mbiríra. **47** Vala Maríia Makidaléena na Maríia íyo waala Yóose, vakahoona hara haantu Yéesu ^ataahirwe.

16 Lomutóondo yaachwe mwaasu ^ukakutumire, siku ya Sabáato ikalooka. Hahara, Maríia Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yaakúupu vakiita wala makuta ^yanyukira, sa vakahake muviri wa Yéesu. **2** ^Kukamwaae vii siku ya Jumapíiri na mwaasu ^ukatule, vakadoma na mbirírii ya mpaanga ^yabokwa mwaalaliwyii haantu Yéesu ^ataahiirwé. **3** Mpiindi ^vajáa vakaari njirii, vakaanda kiiyurya, “Ni ani de ari ko tufingiritirya rira iwe hara muryaangwii wa mbiríra?” **4** Valusa jeyyo, sa rira iwe ni ikúulu maatuku vii rijáa. ^Vakafike vii, vakoona rira iwe rafingiritiwe, risiina tuku hara muryaangwii. **5** ^Vakiingire hara mbirírii, vakamoona mutavana umwi iivikiire nkáancho njeru chwee, iikyire mukono wa kulume wa mbiríra, maa vakiivunduka maatuku vii. **6** Ura mutavana akavasea, “Koofi tuku! Si musaakira mwiise Yéesu fuma Nasaréeti ura ^aning'iniwé musaláabii furu akakwya? Afúfukire! Asiina aha tuku. Laangi baa haantu

^alaariiwé. 7 Haaha domi kwa vapooji vaachwe baa na Peéteru mukavasee, ‘Yéesu valongorera iise na Galiláaya, uko moona muri ja ^veene ajáa avasea.’” 8 Vara vaantu vaki kunu vootetema ni woowa, vakafuma hara mbiríríi itíjjo, kunu vatúlúvíire. Si valúusa isáare roroosi kwa muntu tuku sa voofáa maatuku vii. 9 (note: The most reliable and earliest manuscripts do not include Mark 16:9-20.) Yéesu akafufuke Jumapíiri namutóondo uchiku, muntu wa ncholo amufumira ni Maríia Makidaléena. Uhu Maríia, Yéesu ajáa amuseyya mirimu mivi mufungati. 10 Maa Maríia akadoma, akavawiyira vara vaantu ^vayeendan’yáa na Yéesu. Avo vaantu vajáa vakaari voorira no myaa. 11 ^Vakateere Yéesu afúfukire, baa Maríia Makidaléena amwíine, si varuma ayo masáare tuku. 12 Mpiindi kiduudi ^ikalooke, Yéesu akavafumira vapooji vaachwe vaviri ^vadamáa na maturii, ari na buuwo ^yíisimire. 13 Avo vaantu vakahinduka na Yerusaleému, vakavawiyira viivaavo, baa avo si vavaruma vii tuku. 14 Lo mwiisho, Yéesu akavafumira vapooji vaachwe ikimi na umwi mpiindi ^varijáa chákurya. Akavadalavya, sa viintu si ^vavaruma vara ^veene vajáa vamoona afúfukire na ufafu wa mitima yaavo. 15 Maa akavasea, “Domi kuri weeru yoosi, mukavawiyire no vavariyirira vaantu voosi Masáare Maaja. 16 Ura ^ari ruma no batisiwa, hona ari. Maa kaa, ^mweene ari siita ruma, heewa ari irya ni Mulungu. 17 Na iji noo ishára ^vari kuva nojo vara ^veene vari ruma. Kwa irina raani vaseyya vari vaantu mirimu mivi, kei lusika vari ndusika ifya si ^vanajiteera baa siku imwi. 18 Baa vakwaate njoka na

mikono, na vanywe kinyéruumbe, si vari kuva kiintu vii kaa tuku. Kei, vavikira vari mikono valwiri, novo hongera vari.” **19** Maa reeru, Yéesu Mweenevyoosi ^akahumule vawyiira ayo masáare, akasumulwa na kurumwii. Kura mweeri akiikala mukono wa kulume wa Mulungu. **20** Vapooji vaachwe, vakadoma, vakavawyiira no vavariyirira Masáare Maaja haantu hoosi. Yéesu Mweenevyoosi ne akatumama novo no roonekya isáare raachwe ko bweeyya ishára ^jidóman’yaa na isáare iro.

Lúka

1 Kwaako Toofiili kijeengi, Vaantu ^vari foo vaandika masáare aya ^yakiimana aha miitu. **2** Avo vaandika aya, ja ^vyeeene tavairwa mbuwo ni vara ^voona na miiso yaavo keende aho ncholo, na vara ^vajáa vatumami va Masáare Maaja. **3** Naani, ^nkayasimbule neeja aya masáare keende ncholo, noona nikwaandikire neejaneeja weewe Toofiili kijeengi ^nikunyemyaa. **4** Jeyyo taanga uri kikomi cha masáare yoosi ^uvariyurirwa. **5** Mpiindi ja Heróode Mukúúlu mutemi wa Yudéa, kujáa kwatiite mweeneisi wa Ijüva umwi ^asewáa Sakaríá. Uhu Sakaríá ni wa mpuka ya veeneisi va Ijüva va Abíya ajáa. Muki waachwe noo Elisabéeti asewáa. Na yeeye woosi ni wa ufumo wa lukolo lwa Harúuni ajáa. **6** Vala Sakaríá na Elisabéeti ni vawoloki vajáa mbere ya Muluungu. Voovo vatuubáa miiro yoosi ya Ijüva na ndairiri jaachwe baa mang'uulo tuku. **7** Maa kaa, voovo vajáa vasiina vaana tuku, Elisabéeti ni muumba ajáa na voosi vajáa vavíire magarugeeda. **8** Haaha siku imwi, Sakaríá atumamáa murimo wa veeneisi va Ijüva mbere ya Muluungu. Mpiindi ijo ni nkalo ya mpuka yaachwe kutumama Kaayii Njija ya Ijüva ijáa. **9** Sakaríá ajáa asáawirwe ko vairwa mbare iingire na Kaayii Njija ya Ijüva noo kookusya ng'óono ^jinyúkíraa, ja viintu tuuva ja veeneisi va Ijüva ^jjjáa jasea. **10** Na mpiindi Sakaríá ^akuusyáa ng'óono ^jinyúkíraa uko, mpuka ya vaantu ijáa yijíingire kura waámii yoomuloomba Muluungu. **11** Aho, murimu muja wa Ijüva ukamufumira Sakaríá, ukiima ivaru ra kulume ra masabáahu yo kuusirirya ng'óono ^jinyúkíraa. **12** Sakaríá ^akamoone ura murimu

mūja, mutima waachwe ukafirira na akoofa maatuku
 vii. **13** Maa kaa, murimu mūja ukamusea, “Sakaríá,
 koofa tuku! Mulungu atéire kulomba kwaako. Muki
 waako Elisabéeti kuvyaarira ari mwaana mulume. Irina
 raachwe umukemere Yooháani. **14** Weewe kuyeenda
 uri, na kuva uri na cheeru. Baa vaantu ^vari foo vaa vari
 siriri siku yo vyaalwa kwaachwe. **15** Sa yeeye kuva ari
 mukúlu mbere ya Ijva, si akanywíire divái au kiintu
 chochoosi ^kirévyaa vii kaa tuku. Yeeye kumuhokera ari
 Mutima Mūja keende indii ya íyo waavo. **16** Vahindula
 ari Viisiráeli ^vari foo na kwa Ijva Mulungu waavo. **17**
 Uwo, longoola ari mbere ya Ijva, kwa ngururu na mutima
 wa Elía. Vahindula ari vala baaba na kwa vaana waavo.
 Jeyyo, vahindula ari vara ^vasiina matu na kuri tooti ya
 uwoloki na kuviimya ari neeja kumuhokera Ijva.” **18** Aho,
 Sakaríá akuuyurya uwo murimu mūja, “Niini nadálahiire,
 baa mudala waani woosi adálahiire. Jooli ndiri taanga
 isáare iri ni ra kimáári?” **19** Aho, maa murimu mūja
 ukamuwyíira woosea, “Niini ndiri Gaburiéli, nímaa
 mbere ya Mulungu, na yeeye aantúmire nikuwíire
 aya masáare maaja. **20** Haaha sa viintu si urúmire aya
 ^nakuwyíire, dunga uri mulomo furu siku ira mwaana
 ^ari vyaalwa. Kikomi masáare yaani kiimikiririwa yari
 mpiindi ^jiri fika!” **21** Mpiindi ijo, vaantu vamwoojeráa
 Sakaríá kura waámii kunu vahwáliire, sa ajáa achérevire
 kufuma Kaayii Njija. **22** ^Akafume, akava si yoodaha
 kulusika novo tuku. Aho vakataanga íne njori mura
 Kaayii Njija, sa ni avalairáa na mikono vii, si yoodaha
 lusika tuku. **23** Mpiindi jaachwe jo tumama Kaayii

Njija ^jikasire, maa akahinduka na kaayii. **24** Siku ingai vii ^jikalooke, Elisabéeti muki waachwe akava mawulu maruto, akiivisa kaayii kwaachwe kwa myeeri isaano kunu yoosea, **25** “Ijva noo ^mweene aantámamiire iki, yeeye aanaanga siku jira sa aanséyyiirye soni yo diira kuva na vaana mbere ja vaantu.” **26** ^Ukafike mweeri wa sasatu keende Elisabéeti ^akave muruto, Muluungu akatuma murimu muja Gaburiéli utamanye furu ituri ra Nasaréeti ^riri isi ya Galiláaya. **27** Uko, ukatamany furu kwa muhinja umwi ^ajaa munjala. Uhu ajaa atumirwa ni muuntu umwi ^asewaa Yooséfu wa lukolo lwa mutemi Daúdi. Na irina ra uwo muhinja noo María asewaa. **28** Murimu muja ^ukafike kwa María, maa ukamusea, “Lumbi niijo weewe ^uheewa nduwo, Ijva ni na weewe ari!” **29** María ^akateere jeyyo, akahwaalala maatuku vii, akiyurya yoosea, “Ihi lumbi ni ya che?” **30** Aho, maa murimu muja ukamusea, “María, koofa tuku! Wapátire wuja miiswii ya Muluungu. **31** Teera! Kva uri muruto, na kva uri na mwaana mulume. Irina raachwe mukemera uri Yésu. **32** Yeeye kva ari mukulu, na kaanirirwa eende Mwaana wa ^Ari Mweerimweeri. Ijva Muluungu kamuheera ari ichuumbi ra kitemi ra baaba waavo Daúdi. **33** Kwimirira ari kaaya ya Yaakúpu kwa siku ^jisiina uhero, na Utemi waachwe kva uri usiina uhero.” (aiōn g165) **34** María akuuyurya ura murimu muja, “Iri isáare jooli riri dahika, na niini nkaari si ninaseesererwa ni muuntu mulume?” **35** Aho, murimu muja ukamusea, “Mutima Muja kujira ari, na ngururu ja ^Ari Mweerimweeri kukunikirira jiri. Sa

mwaana ^ari vyaalwa, kuva ari muja na kaanirirwa eende Mwaana wa Muluungu. **36** Laanga, baa munduu waako Elisabéeti atiite uruto wa mwaana mulume mpiindi iji ja udala waachwe. Ura ^vamwaaniriraa muumba, uhu ni mweeri wa sasatu wa uruto waachwe. **37** Sa kwa Muluungu kisiina si ^kidáhikaa tuku!” **38** Aho, Maríia akasea, “Laanga, niini ndiri mutumami wa Ijva, vive kwaani ja ^vyene ulúsire.” Aho, maa re ura murimu muja ukalooka. **39** Siku ingai vii ^jikalooke, Maríia akakwaata njira, akafweenga na múuji umwi ^uri isi ya viduunda vya Yúda. **40** Uko akiingira kaayii kwa Sakaríia, akamulumbya Elisabéeti. **41** Elisabéeti ^akateere lumbi ya Maríia, mwaana ^ari indii yaachwe akabwiita. Aho, ngururu ja Mutima Muja jikamujira Elisabéeti. **42** Akalusa na ngururu yoosea, “Weewe watalariwa kulookya vaantu vaki voosi, na mvyaalwa wa inda yaako atalariwa. **43** Niini ndiri ani mpaka íyo wa Mweenevyoosi waani uje noo kúunaanga? **44** Laanga, ^nkateere vii lumbi yaako, mwaana indii yaani, afriire na cheeru. **45** Uatalariwa weewe, sa uruma Ijva tumama ari yara ^akuwyira.” **46** Aho, maa Maríia akasea, “Mutima waani wamubwéeyirya Ijva nkongojima, **47** kei mutima waani wavyeéndire, kwa Muluungu Mulamuriri waani, **48** sa akwíne kusova ngururu kwa mutumami waachwe. Kikomi, kwaandira haaha, nkolo joosi ja weeru kúnyanirira veende natalariwa, **49** sa Muluungu Mweenengururu, aantumamiire masáare makulu. Irina raachwe ni riija. **50** Kulaanga na riiso ra wuja kwaachwe kwatámanyaa na kwa vaantu ^vamunyemyaa, kufuma

70 ja ^vyeene Muluungu aluusa ko tweera valaali na mutwe

Muuja. Akiita kiikala isi ya ibaláángu, mpaka siku ^aanda murimo mbere ja vaantu va Isiraeeli.

2 Siku ijo, Kaisári Agúusto mutawála wa weeru ya Róoma, ajáa alairiya vaantu voosi va isi ja utemi waachwe vavalwe. **2** Kuvalwa uku noo kujáa kwa ncholo mpiindi Kirenío ^ajáa gávana wa isi ya Síria. **3** Sa jeyyo, vaantu voosi vajáa vadoma noo valwa, kira muuntu múujii kuuntu lukolo lwaachwe ^lwafuma. **4** Na sa viintu Yooséfu ajáa ni wa ichina ra Daúdi, ne akaambuka fuma múujii wa Nasaréeti, ^uri isi ya Galiláaya, fuuru múuji ^uséwaa Betelehéemu, ^uri isi ya Yudéa. **5** Ne ajáa atamanya na uko noo valwa hamwi na Maríia muhíinja ^ajáa amutumira. Mpiindi ijo, Maríia ni mawulu maruto ajáa. **6** Na mpiindi ^vajáa uko Betelehéemu, siku ja Maríia jo kiichungula jikava jafikire. **7** Maríia akiichungula mwaana wa ndambere wa kiintu kilume. Akamukunikirira na ingo ja kisinga, maa akamulaarya mulaambwii wo riishirya ng'oombe, sa vajáa vasóvire nkalo nyuumbii ya vayeni. **8** Haaha, heehi na aho kuuntu ^vajáa uchiku uwo, kujáa kwatiite varíisi ^valaangiriyáa makukikuki ya muundi na mburi uko mawundii mpiindi ja uchiku. **9** Koonka, murimu muuja wa Ijüva ukavafumira, kiweeru cha nkongojima ya Ijüva kikavariingirira mavaru yoosi. Aho, vakoofa mpaka vakoololokera. **10** Maa kaa, murimu muuja ukavasea, “Koofi tuku! Laangi, navarétiire masáare maaja ^yari kuva cheeru kikulu kwa vaantu voosi. **11** Sa isiku aha múujii wa mutemi Daúdi, avyîrwe Mulamuriri, noo Masía na Mweenevyoosi. **12** Na ihi noo ishára ^iri bweyya mumutaange: La, kumushaana muri mwaana

awĩkĩrwe ingo ja kisinga, aláariiwe m̧laambwii wo riishirya ng’oombe.” **13** Koonka, mpuka nkũũũ ya mirimũ miija ya kurumwii ikasaangira na ũra murimũ mũũja, ikaanda m̧dũũmba Mũũũũũ yoosea, **14** “Nkongojima kwa Mũũũũũ ^Ari Mweerimweeri, na kũri weerũ kũve na mwiikalo mũũja kwa vaantũ ^aveenda!” **15** Mirimũ miija ^ĩkahĩndũke na kurumwii, maa vara varĩsi vakiiwyiira voovo kwa voovo, “Arumi, hendi na Betelehéemu tũkoone iki ^chafũĩĩre Ijũva ^atuláĩĩre.” **16** Jeyyo, vakatamany chaangũ na Betelehéemu. Kũra vakamũshaana Marĩia na Yooséefu na mwaana aláariiwe m̧laambwii. **17** ^Vakamoone mwaana, maa vakalũũsa masáare ^meene vajáa vawýĩĩĩrwe ni murimũ mũũja ya ũwo mwaana kwa vaantũ. **18** Na voosi ^vajáa vateera ayo, vakahwaalala kwa ayo masáare ^vajáa vawýĩĩĩrwe ni avo varĩsi. **19** Maa kaa, Marĩia akayakwaatya na andookiiririkana ayo masáare yoosi mutimii waachwe. **20** Vara varĩsi vakahĩndũka kũũũ voomũbweeyirya Mũũũũũ nkongojima, sa ayo masáare yoosi ^vajáa vatéĩĩre na ^vajáa vĩĩne fuma kwa mirimũ miija. **21** Sikũ inaani ^jikafike, vakamuwyiirya kibawii mwaana na vakamũheera irina Yéesu. Iri irina noo rira ^ajáa aheewa ni murimũ mũũja de íyo waavo ave muruto. **22** Sikũ jo kiiĩĩrũla vala Yooséefu na Marĩia ja ^vyeeene Miĩro ya Mũsa yalairirya, jikafika. Vakamũtwaala mwaana na Yerusaleému sa vamũvĩĩke mũháko kwa Ijũva, **23** ja ^vyeeene vyaandika Miĩrwii ya Ijũva, “Kira mwaana wa kiĩntũ kilũme wa ndaambere viĩkwa ari mũháko kwa Ijũva.” **24** Kei, vajáa vadoma noo toola mpóryo ja ^vyeeene Miĩro ya Ijũva yalũũsa, “Mũtoole haramu iviri au

makinda yaviri ya nkunde.” 25 Haaha, aho Yerusalemu kujaa kwatiite muntu umwi ^asewaa Simeoni. Uhu, ni mwaloki ajaa na amutuubaa Mlungu. Yeeye, amulombaa Mlungu kira siiku, na kei iilaangyaa Masia kuuja ari na tuurya ari mutima Isiraeli. Simeoni alongoolwaa ni Mutima Muija. 26 Mutima Muija ajaa amutunukurira si ari kukwya tuku, mpaka amoone Masia wa Ijva. 27 Kuu yoolongoolwa ni Mutima Muija, Simeoni ajaa atamany na waamii wa Kaaya Njija ya Ijva. Uko Yoosifu na Maria vajaa vamutwairire mwaana waavo Yesu na Kaayii Njija ja ^veene Miira yalusa. 28 Aho, Simeoni akamuhokera mwaana mikonwii yaachwe, maa akamudumba Mlungu yoosea, 29 “Haaha ee Ijva Mweenevyo weemweene, rekeramutuma waako, asuukye na wuija, ja ^veene ulusa. 30 Sa miiso yaani yine ulamuriri waako. 31 Ulamuriri wuviika mbere ya vaantu voosi. 32 Uhu kuva ari kiweeru ^kiri koonekya Mlungu kwa vaantu si ^vari Vayahudi, kei yeeye ni kongojima kwa vaantu waako Viisraeli.” 33 Masare ^yajaa yalusirwe ni Simeoni kuri musinga, yakavahwalarya vala taata na iyo waavo. 34 Aho, Simeoni akavatalarya, maa akamusea Maria, “Laanga, mwaana uhu bweyya ari vaantu ^vari foo va Isiraeli vawye na ^vari foo viinuke. Yeeye kuva ari ishara ^iri siitwa. 35 Jeyyo, miirikano ya vaantu ^vari foo yivariyule. Naawe mweenevyo, nyaasuka tuunga iri mutima waako.” 36 Haaha, kujaa kwatiite mulali na mutwe wa kiintu kiki ^asewaa Ana, mwaana wa Fanueli wa lukolo lwa Asheri. Yeeye ajaa avire ibaasuka. Ana ajaa aloolwa na

ajáa iikala na mulume waachwe kwa myaaka mufungati,
 maa mulume waachwe akawulala. **37** Keende aho, akava
 mulala na ajáa affikiirye myaaka makumi yanaani na ine.
 Kwa mpiindi joosi kuantu ^avijáa, ni Kaayii Njija uchiku
 na muusi yoomwiinamira Muluungu, no muloomba
 Muluungu, kunu iirékiirye kurya. **38** Na mpiindi jiijo kati
 Simeóni ^alusikáa na Yooséefu na Maríia, Áana akujja,
 akaanda mudumba Muluungu na akaanda lusa masáare
 ya uwo mwaana kwa vaantu voosi vara ^vawoojeráa
 kununuulwa kwa Yerusaleému. **39** Yooséefu na Maríia
 ^vakamarikirye masáare yoosi ^yasaakwa ni Miiro ya
 Ijua, maa vakahinduka na isi ya Galiláaya furu meevo
 múujii wa Nasaréeti. **40** Musinga ne akakula, akava
 na ngururu, akakiingika tooti na nduwo ya Muluungu
 ni na yeeye ijáa. **41** Kira mwaaka, Yooséefu na Maríia
 vadamáa na Yerusaleému na ngovii ya Paásika. **42** Yésu
 ^akafikye myaaka ikimi na iviri, vakaambukan'ya ne na
 ngovii ja ^vyeeene viijavira. **43** Ngovi ya Paásika ^ikasire,
 maa Yooséefu na Maríia vakakwaata njira voohinduka
 na kaayii, Yésu akachaala Yerusaleému baa voovo
 taanga tuku. **44** Maa kaa, sa viintu voovo viiseáa Yésu
 amwaari aho ikukikukii, vakayeenda luyeendo lwa siku
 imwi. Aho, vakaanda kumusaakira kwa vanduu vaavo
 na kwa vijeengi vyaavo. **45** ^Vakamsove, vakalamula
 vahinduke na Yerusaleému kunu voomusaakira. **46** Siku
 itatu ^jikalooke, vakamshaana Kaayii Njija, kunu íkyiire
 kati na kati ya vakiindya va Miiro yoovateerera na
 yoovuurya viintu ^valusáa. **47** Vaantu voosi ^vateeráa
 ^vyeeene Yésu uuyiryáa na muryungu ^ajáa nowo,

vakahwaalala. 48 Yooséefu na Maríia ^vakamoone, maa vakahwaalala. Íyo waavo akamusea, “Mwanawaani, sa che kutubweeyirya jei? Laanga, niini na taáta waanyu tatúrikiire maatuku vii tookusaakira.” 49 Yeeye akavasea, “Sa che mwakunsaakira? Si mootaanga nasaakwa mbeere nyuumbii ya Taáta tuku wuu?” 50 Maa kaa, si vataanga ^cheene avawyiiraa tuku. 51 Aho, akahindukan’ya novo na Nasaréeti na akava matu siku joosi. Maa kaa, íyo waavo akayakwaatya ayo yoosi mutimii waachwe. 52 Yéesu akatuuba kula na akava na tooti, kunu yoomweerya mutima Muluungu na vaantu.

3 Haaha, ujáa wafíkire mwaaka wa ikimi na isaano wa utemi wa Kaisári Tiberío. Mpiindi ijo, Poontío Piláato noo ajáa gávana wa isi ya Yudeea, Heróode Antípaasi noo iimiriraa isi ya Galiláaya na Filípi mwaanaavo na Heróode noo iimiriraa isi ya Iturée na isi ya Tirakoníiti na Lisanía noo iimiriraa isi ya Abiléene. 2 Kei mpiindi ijo, Anáasi na Kayáafa noo vajáa veeneisi vakuuu. Isáare ra Muluungu rikamujira Yooháani mwaana wa Sakaríia uko isi ya ibaláángwii. 3 Yooháani adomáa na nkaande joosi ja luji lwa Yorodáani, yoovariyula ubatíiso wa vaantu kuvalanduka fuma uvii waavo, sa Muluungu asee, uvi waavo wasírire. 4 Ja ^vyeeene Ijva aluusa kitáabwii cha Isáaya muláali na mutwe waachwe, “Muuntu yookaanirira vikulukuuu isi ya ibaláángwii, ‘Imyi neeja njira sa Ijva. Wololi njira ^ng’eene ari tweera. 5 Kira nkuruwo fukirwa iri, kira luu na kiduunda yaaniririwa viri. Njira ^jawoda wololwa jiri, na jira ^jabonkoka yaaniririwa jiri. 6 Na vaantu voosi koona vari ulamuriri wa Muluungu.” 7

Haaha vaantu ^vari foo vuuja na kuri Yooháani sa avabatise. Yooháani avawyiiraa yoosea, “Eri, nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Ni ani ^avalúmire kutu mutiije nkalari ya Muluungu ^yookuujja? 8 Tumami mirimo ^iri koonekya kikomi mwaválandukire fuma uvii waanyu. Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, ‘Aburaháamu ni taáta wiitu!’ Ni kuvawyiira niise, Muluungu ifaanaa avalandule mawye aya yave vaana va Aburaháamu! 9 Baa haaha, chaarya chaviikirwe miririi ya kira muti. Kira muti si ^utuungaa ndiwa ^jabooha, temwa uri na fweitirwa uri iviivii ra mooto.” 10 Aho, ira mpuka ya vaantu ikamuurya, “Haaha ni che turi bweeyya?” 11 Yooháani akavasea, “^Ari na nkáancho iviri, amuheere imwi ura ^asiina, na ura ^ari na chóorya abweeyye viivyo.” 12 Vasaankan’yi kóodi novo vakuuja sa vabatisiwe, maa vakamuurya Yooháani, “Mukiindya na suusu tasaakwa tubweeyye jooli?” 13 Ne akavasea, “Kari musúmulaa kulookya vira ^vyene Miiró yaruma tuku.” 14 Valwi nkoondo novo vakamuurya voosea, “Ha suusu ni che turi bweeyya?” Yooháani akavasea, “Kari muvúulaa muuntu viintu vyaachwe tuku, na kari mukóovereryaa sa mpate mpía ja muhonyo tuku, maa kaa, ikinkimi na misáala yaanyu.” 15 Vaantu vara ^vaawoojera kuuja kwa Masía mpiindi ijo, voosi viiseáa mitimii yaavo ifaanaa ikava Yooháani noo Masía. 16 Aho, maa Yooháani akavasea vaantu voosi, “Niini vabatisa niise na maaji. Maa kaa, amwaari yookuujja nyuma yaani ^ari na ngururu kulookya niini, niini si ndiri daha baa tumama murimo wa mutámwa, wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku. Yeeye vabatisa

ari na Mutima Muja na mooto. 17 Saama yaachwe
yo keerera akwaatire mikonwii yaachwe. Imire neeja
kufyaahira luha lwaachwe, ajiinge ngano kyoombi maa
kaa, mukúúunku achimike mootwii si urímaa.” 18 Kwa
masáare ayo na yiingi yari foo, Yooháani avalumáa kutu
vaantu, mpiindi avavariyuriraa Masáare Maaja. 19 Maa
kaa, Yooháani akamudalavye mutemi Heróode Antípaasi
sa viintu ajáa amusumula Herodía muki wa mwaanaavo,
na sa mavi yiingi atumamáa, 20 Heróode akoongererya
uvi wiingi ko muchuunga manyololwii Yooháani. 21
Siku imwi mpiindi Yooháani ajáa akaari yeekerwa,
vaantu voosi vakahumule batisiwa, Yéesu ne akabatisiwa.
Mpiindi Yéesu aloombáa, kurumu kukaatuka dwee. 22
Mutima Muja wa Mulungu akakiima mweeri yaachwe
ari ja nkúnde. Aho, sawúti ikafuma kurumwii, yoosea,
“Weewe uri Mwaana waani. Nakweenda, neeriwa mutima
munumunu ni weewe.” 23 Yéesu ajáa afikiirye myaaka
makumi yatatu de akaanda murimo waachwe. Na vaantu
viiririkanáa yeeye ni mwaana wa Yooséefu. Yooséefu ni
mwaana wa Éeli ajáa. 24 Éeli ni mwaana wa Matáati ajáa.
Matáati ni mwaana wa Láawi ajáa. Láawi ni mwaana wa
Méliki ajáa. Méliki ni mwaana wa Yanái ajáa. Yanái ni
mwaana wa Yooséefu ajáa. 25 Yooséefu ni mwaana wa
Matatía ajáa. Matatía ni mwaana wa Amóosi ajáa. Amóosi
ni mwaana wa Nahúumu ajáa. Nahúumu ni mwaana wa
Ésili ajáa. Ésili ni mwaana wa Nagáai ajáa. 26 Nagáai ni
mwaana wa Máati ajáa. Máati ni mwaana wa Matatía ajáa.
Matatía ni mwaana wa Semeíini ajáa. Semeíini ni mwaana
wa Yoséeki ajáa. Yoséeki ni mwaana wa Yóoda ajáa. 27

Yóoda ni mwaana wa Yoanáani ajáa. Yoanáani ni mwaana wa Réesa ajáa. Réesa ni mwaana wa Serubabéeli ajáa. Serubabéeli ni mwaana wa Searitiéeli ajáa. Searitiéeli ni mwaana wa Néeri ajáa. **28** Néeri ni mwaana wa Méliki ajáa. Méliki ni mwaana wa Áadi ajáa. Áadi ni mwaana wa Kosáamu ajáa. Kosáamu ni mwaana wa Elimadáamu ajáa. Elimadáamu ni mwaana wa Éeri ajáa. **29** Éeri ni mwaana wa Yooshúa ajáa. Yooshúa ni mwaana wa Elieséeri ajáa. Elieséeri ni mwaana wa Yoríimu ajáa. Yoríimu ni mwaana wa Matáati ajáa. Matáati ni mwaana wa Láawi ajáa. **30** Láawi ni mwaana wa Simeóoni ajáa. Simeóoni ni mwaana wa Yúuda ajáa. Yúuda ni mwaana wa Yooséefu ajáa. Yooséefu ni mwaana wa Yonáamu ajáa. Yonáamu ni mwaana wa Eliakíimu ajáa. **31** Eliakíimu ni mwaana wa Meléa ajáa. Meléa ni mwaana wa Méena ajáa. Méena ni mwaana wa Matáasa ajáa. Matáasa ni mwaana wa Nasáani ajáa. Nasáani ni mwaana wa Daúdi ajáa. **32** Daúdi ni mwaana wa Yéese ajáa. Yéese ni mwaana wa Obéedi ajáa. Obéedi ni mwaana wa Boási ajáa. Boási ni mwaana wa Salimóoni ajáa. Salimóoni ni mwaana wa Nashóoni ajáa. **33** Nashóoni ni mwaana wa Aminadáabu ajáa. Aminadáabu ni mwaana wa Adimíini ajáa. Adimíini ni mwaana wa Aráamu ajáa. Aráamu ni mwaana wa Hesiróoni ajáa. Hesiróoni ni mwaana wa Peréesi ajáa. Peréesi ni mwaana wa Yúuda ajáa. **34** Yúuda ni mwaana wa Yaakúupu ajáa. Yaakúupu ni mwaana wa Isaka ajáa. Isaka ni mwaana wa Aburaháamu ajáa. Aburaháamu ni mwaana wa Téera ajáa. Téera ni mwaana wa Nahóori ajáa. **35** Nahóori ni mwaana wa Serúugi ajáa. Serúugi ni

mwaana wa Réeu ajáa. Réeu ni mwaana wa Peléegi ajáa. Peléegi ni mwaana wa Ebéeri ajáa. Ebéeri ni mwaana wa Sáala ajáa. **36** Sáala ni mwaana wa Kenáani ajáa. Kenáani ni mwaana wa Arifakisáadi ajáa. Arifakisáadi ni mwaana wa Shéemu ajáa. Shéemu ni mwaana wa Núhu ajáa. Núhu ni mwaana wa Lámeki ajáa. **37** Lámeki ni mwaana wa Mesuséela ajáa. Mesuséela ni mwaana wa Enóoki ajáa. Enóoki ni mwaana wa Jeráadi ajáa. Jeráadi ni mwaana wa Mahalaléeli ajáa. Mahalaléeli ni mwaana wa Kenáani ajáa. **38** Kenáani ni mwaana wa Enóoshi ajáa. Enóoshi ni mwaana wa Séeti ajáa. Séeti ni mwaana wa Adáamu ajáa, na Adáamu ni mwaana wa Muluungu ajáa.

4 Yéesu kunu ahókiire Mutima Muujja, akahinduka fuma luujii lwa Yorodáani. Mutima Muujja akamutwaala furu isi ya ibaláángwii. **2** Uko Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamuyera Yéesu kwa siku makumi yani. Na kwa siku joosi ijo si arijáa kiintu chochoosi tuku, aho akiiteera njala. **3** Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamusea, “Kooni uri Mwaana wa Muluungu, lairirya iwe iri rive mukáate.” **4** Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ^Yari Mpeho yalusa jei, ‘Muuntu si ari kuva nkaasu kwa vyóorya vii tuku.’” **5** Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamutwaala Yéesu na haantu ^hiinuka hari ncholwii. Uko, rikamulaira kwa mpiindi nduudi ntemi ja weeru yoosi. **6** Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamusea, “Kuheera ndiri nkongojima ya ntemi jaavo joosi na wiimiriri waavo, sa nkongojima na wiimiriri wa ntemi iji joosi naheewa niini na ifaanaa nkamuheera yoyoosi ^noosaaka. **7** Haaha kooni wuunyanamire, ivi vyoosi kuva viri vyaako.” **8** Yéesu akuuyirya, yoosea,

“Masáare ^Yari Mpeho yalúusa jei, ‘Mwiinamire Ijüva Muluungu waako vii, na umutumamire yeemweene vii.”

9 Rikamutwaala Yéesu fúuru múujii wa Yerusaléemu, ncholwiinchoolwii ya munáara wa Kaaya Njija ya Ijüva, maa rikamúsea, “Kooni weewe uri Mwaana wa Muluungu, ifweite na isi fuma aha. **10** Sa Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, ‘Muluungu tuma ari mirimu yaachwe miija ikulamurirye, **11** yooyo kukwaatirira iri mikonwii yaavo, sa kari ijeo raako ji riikunguvale iwyii tuku.” **12** Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ^Yari Mpeho yalúusa jei, ‘Kari umuyéara Ijüva Muluungu waako tuku.” **13** Ikúúlu ra Mirimu Mivi ^rikahumule kumuyera Yéesu kwa njira joosi ijo, maa rikamureka kwa mpiindi. **14** Aho, Yéesu akahinduka na isi ya Galiláaya ahóküre luviro lwa Mutima Múja. Noyo masáare yaachwe yakeenera isi joosi ^jariingirira. **15** Ne akiindyáa vaantu sinagógii jaavo na kira muuntu amudumbáa. **16** Siku imwi, Yéesu akadoma na múujii wa Nasaréeti kuuntu ^akurira. Na siku ya Sabáato akiingira na sinagógii ja ^vyeeene iijuvira. Akiima sa asome Masáare ^Yari Mpeho. **17** Akaheewa kitáabu cha Isáaya muláli na mutwe. Akakifotolola na akashaana haantu ^haandikwa, **18** “Mutima wa Ijüva ni mweeri yaani uri, sa aampaka makuta, nvariyele Masáare Maaja kwa vakiva. Aantuma nivawyyire vaantu ^vari munyololwii, kuchungurirwa kwaavo, vahoku kooni kwaavo kei, kulamurirya vaantu ^vakénderirwaa, **19** kei, noo vavariyurira vaantu mwaaka wa Ijüva yookúja noo vatalarya vaantu vaachwe.” **20** Yéesu ^akamarikirye soma, akakifota kira kitáabu, akamuheera mutumami

wa sinagóogi, maa akiikala. Vaantu voosi ^vajáa aho, vakamutuurirya miiso. **21** Aho, akaanda lúusika novo akavasea, “Isiku, aya Masáare ^Yari Mpeho ^mutéiire, yakíimiine.” **22** Vaantu voosi ^vajáa aho, vakamuduumba kunu vahwáliire sa masáare ya nduwo ^meene alúúsáa. Viyuryáa voosea, “Uhu si ari mwaana wa Yooséefu tuku wuu?” **23** Ne akavasea, “Namányire kuungwyiira muri mpíri ihi, ‘Mwaanga ihorye mweeneevyo!’ Kei kúunsea muri, ‘Masáare ^tateera watumama kura iturii ra Kaperenáumu, yatumame aha iturii kúuntu ^wakurira.” **24** Kei akavasea, “Kimaari noovawyiira, kusiina muláli na mutwe wa Ijva ^arúmwa kaayii kwaachwe tuku. **25** Kimaari kaa noovawyiira, mpiindi ja Elía muláli na mutwe, mbula ijáa yiima kwa myaaka itatu na myeeri musasatu, isi yoosi ikava na njala ya imalo. Mpiindi ijo, isi ya Isiráeli ijáa yatiite valala ^vamema maatuku vii. **26** Maa kaa, Elía si atumwa baa kwa umwi wa valala avo tuku. Yeeye atumwa kwa mulala umwi wa múujii wa Seréputa ^uri isi ya Sidóoni. **27** Kei, mpiindi ja Elísha muláli na mutwe isi ya Isiráeli ijáa yatiite vaantu ^vari foo ^vari na ulóonda. Baa jeyyo, kusiina baa umwi waavo ajirulwa tuku, maa kaa, Naamáani vii fuma isi ya Síria.” **28** Vaantu voosi ^vajáa aho sinagógii ^vakateere jeyyo, vakakorera ni nkalari. **29** Hahara, vakiinuka, vakamufumya Yéesu na weerwii ya ituri raavo, vakamutwaala fuuru nemwiinemwii ya lulu ^lweene ituri raavo rijáa rajeengwa sa vamukundurire. **30** Maa kaa, yeeye akalooka na katikati yaavo, akiilookera. **31** Aho, Yéesu akagirita na múujii wa Kaperenáumu ^uri

isi ya Galiláaya. Uko, siku ya Sabáato avakiindyáa. **32** Vaantu vakahwaalala uvariyuli waachwe, sa ujáa watiite wiimiriri. **33** Aho sinagógii, kujáa kwatiite muuntu ^ajáa na murimu mavi. Uwo muuntu akatulatula isóso yoosea, **34** “Haaka! Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kuri suusu? Wuújire tumala wuu? Nakumányire uri ani weewe! Weewe uri Muija wa Muluungu.” **35** Yéesu akudalavya ura murimu mavi yoosea, “Kirinya sawu! Fuma kuri uhu muuntu!” Ura murimu mavi ukamavaya ura muuntu mbere yaavo baa mutamikya tuku. **36** Vaantu voosi vakahwaalariwa maatuku vii, maa vakaanda kiyyurya voovo kwa voovo yoosea, “Aya ni masáare che? Kwa wiimiriri na ngururu yoolairiya mirimu mivi ifume noyo yoofuma!” **37** Jeyyo, masáare ya Yéesu yakeenera kira haantu isi ira. **38** Yéesu akafuma aho sinagógii, maa akadoma furu kaayii kwa Simóoni. ^Vakafike, vakamushaana muki wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe ni ndwála, maa vakamuloomba Yéesu amuhorye. **39** Yéesu akamuseeserera, maa akiidalya ira ndwála. Hahara akahola ira ndwála yaachwe, maa akaanda vatumamira. **40** Mpiindi mwaasu ^wakutumiraa, vaantu voosi ^vaja na valwiri ^vaja na ndwála ^jiisimiresimire, vakavareeta na kwa Yéesu. Akaviika mikono yaachwe mweeri yaavo voosi na voosi vakahola. **41** Mirimu mivi yafumaa kwa vaantu ^vari foo, noyo yatulaa isóso yoosea, “Weewe uri Mwaana wa Muluungu!” Maa kaa, Yéesu iidalavyaa ireke lusa isáare roroosi sa ija yamányire yeeye noo Masía. **42** Lomutóondo yaachwe ^kukeere, Yéesu akatamany na haantu ^hari kijiraawa. Mpuka

nkũũũũ ya vaantũ ^vakataange asiina, maa vakaanda mũsaakira. ^Vakamoone vakaanda kũmũkitira sa achaale ũko meevo. **43** Maa kaa, Yéesu akavasea, “Nasaakwa nvariyyũle Masáare Maaja ya Ũtemi wa Mũlũũũũ mĩjĩĩ yĩĩngĩ sa ĩki noo ^cheene natũmwa jĩ ntũmame.” **44** Jeyyo, Yéesu akatuuba variyũla Masáare ^Yari Mpeho masinagóogii ya Vayahúudi.

5 Sikũ imwi, Yéesu ajáa ĩĩma mbarĩmbari ya iriva ra Genesaréeti, kũũũ yoovariyũla isáare ra Mũlũũũũ. Vaantũ ^vari foo vakamũĩĩngĩrĩra mpaka vakaanda kũmũfenyenkererya. **2** Aho, akoona mashúwa ivirĩ ^jiri mbarĩmbari ya iriva. Ijo mashúwa, vavúuvi vaachwe vajáa vakĩĩmire noo kooyya njwaavu jaavo. **3** Yéesu akiĩngĩra mashúwii imwi. Iyo mashúwa nĩ ya Simóoni ijáa. Yéesu akamũloomba Simóoni ĩĩkũndũle kiduudi na luujii. Aho, Yéesu akiikala mashúwii, maa de ĩndookiindya mpuka ya vaantũ. **4** ^Akahũmũle kukiindya, maa akamũsea Simóoni, “Hende, twaala mashúwa na maajii malĩĩhi, aho, maa de mukiimye njwaavu jaanyu mũkwaate soompa.” **5** Simóoni akamũsea, “Aka Aai, tatũmamire chirĩrĩ baa turya kĩĩntũ tukũ. Maa kaa, kwa isáare raako kiimya ndĩrĩ njwaavu.” **6** Simóoni na viivaachwe ^vakakiimye njwaavu, vakakwaata soompa ^jamema maatũkũ vii mpaka njwaavu jikaanda dũmũka. **7** Sa jeyyo, vakavaanĩrĩra viivaavo ^vajáa na mashúwa yĩĩngĩ, vũũũ jĩ vavaambire. Vakũũũ, vakamemya soompa mashúwa joosi ivirĩ mpaka jikasengerera nyĩmĩra. **8** Simóoni Peéterĩ ^akoone masáare ayo, akachwaama mbere ya Yéesu maa akasea, “Aai Mũkũlũ, looka kwaani, nĩĩnĩ ndĩrĩ

muviri.” 9 Simóoni na viivaachwe vajáa vahwáalariiwe
maatuku ni soompa ^ng’eene vajáa vakwáatire. 10
Viingi ^vajáa vahwaalala ni vala Yaakúupu na Yooháani
vaana va Sebedáayo. Ava vatumaman’yáa na Simóoni.
Aho, Yéesu akamusea Simóoni, “Simóoni, koofa tuku,
kwaandira haaha kuva uri muvúuvi wa vaantu.” 11
^Vakajitwaale mashúwa na mbarimbari ya iriva, vakareka
kira kiintu, vakamutuuba Yéesu. 12 Siku imwi, Yéesu
ajáa atamanya na múujii umwi. Uko, muuntu umwi
^ahaambwa ni ulóonda muviri woosi akuja na kuri
Yéesu, akachwaama mbere yaachwe akiinamya kisho
chaachwe furu isi. Akiiloombererya yoosea, “Aai, kooni
woosaaka, ifaanaa ukaanjirula ndwála yaani.” 13 Yéesu
akiinurirya mukono waachwe, akamusaasya, kuu yoosea,
“Noosaaka, ujirulwe!” Hahara, ulóonda ukafuma muvirii
waachwe, akahola. 14 Aho, Yéesu akamulairirya yoosea,
“Kari umuwyiraa muuntu yoyoosi isáare iri tuku, maa
kaa, tamanya ukiiyónekye kwa mweeneisi wa Ijva,
utoole na mpóryo yo jirulwa, ja ^vyeene Músa alairirya,
sa vataange kimaari uhórire.” 15 Baa jeyyo, masáare
ya Yéesu yakaariwa kira haantu. Mpuka nkulu ja
vaantu jijiingáa kumuteerera na vahoriwáa ndwála
jaavo. 16 Maa kaa, Yéesu avarekáa na adomáa na
kijiraawii noo muloomba Mulungu. 17 Siku imwi, Yéesu
avavariyuriraa vaantu Masáare ^Yari Mpeho. Vamwi va
vaantu vamuteereráa, ni Mafarisáayo na vakiindya va
Miiro vajáa. Avo Mafarisáayo na vakiindya vajáa vafuma
kira ituri ra Galiláaya, Yudéa na múujii wa Yerusaleému.
Lúviro lwa Ijva ni na Yéesu lujáa sa ahorye vaantu.

18 Vaantu vamwi vakuuja viinwiire mulwiri umwi na ndiri yaachwe. Uhu mulwiri ajaa aakwya iyandiyandi. Vakasaaka vawwiingirye na nyuumbii kuuntu ajaa Yeesu. 19 Maa kaa, vakasiindwa kumwiingirya sa vaantu vajaa vame mire munumunu. Aho, vakaambuka ni ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kuuntu Yeesu ajaa, vakamukiimirya ura mulwiri na ndiri yaachwe, maa vakamviika heehi na Yeesu. 20 Yeesu akoone kuruma kwaavo, akamusea ura mulwiri, "Aai, uri waako wasirire." 21 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisayo vakaanda kiiyurya voosea, "Ni ani uhu yoolusa masare yo mhiintikira Mulungu? Kusiina wiingi adahaa sea uri wasirire tuku, ni Mulungu yeemweene vii." 22 Yeesu akataanga kwiiririkana kwaavo. Aho akavasea, "Ni sa che mookiiririkana ayo mitimii yaanyu? 23 Eri, ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe, kumusea uhu mulwiri, 'Uri waako wasirire,' baka kumusea, 'Inaka, ulooke'?" 24 Haaha noosaaka mutaange, Mwaana wa Muuntu atiite wiimiriri wo sea vaantu aha weerwii, 'Uri waavo wasirire.'" Aho, akamusea ura muuntu aakwya iyandiyandi, "Nookusea, inaka, toola ndiri yaako, udome na kaayii kwaako." 25 Hahara, ura muuntu akiima mbere ya vaantu voosi, akatoola ndiri yaachwe, maa akadoma na kaayii kwaachwe kunu yoomudumba Mulungu. 26 Vaantu voosi vakahwaalala maatuku vii na vakakwaatwa ni woowa kunu yoomudumba Mulungu vakasea, "Isiku tine masare yahwalaryaa!" 27 Ayo yakalooke, Yeesu akafuma na weerwii ya muuji. Uko akamoona musaankan'yi kodi umwi asewaa Laawi iikyire kivaandii

cho rihira kóodi, yoosaankan'ya kóodi. Aho, akamusea, "Ntuuba!" **28** Ne Láawi akiinuka, akareka kira kiintu, maa akamutuuba Yéesu. **29** Na Láawi akamubweeyirya Yéesu ngovi nkulu aho kaayii kwaachwe. Mpuka nkulu ya vasaankan'yi kóodi na vaantu viingi vakiikala kurya ne chákurya. **30** Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakavang'urira vapooji vaachwe voosea, "Sa che moorya no nywa hamwi na masaankan'yi kóodi na maduwalo?" **31** Yéesu akayateere ayo masáare, maa akavasea, "Vaantu vari nkaasu si vasáakaa mwaanga tuku, maa kaa, valwiri noo vasáakaa mwaanga. **32** Si nuja joo kaanirira vaantu viiyónaa ni vawoloki tuku, nuja joo kaanirira vavi sa vamvalandukire Mulungu." **33** Aho, vakamuurya Yéesu voosea, "Vapooji va Yoháani na va Mafarisáayo viirékya kurya so muloomba Mulungu. Maa kaa, amwi vapooji vaako ni varíjaa no nywa vii kira siiku?" **34** Yéesu akavasea, "Eri, ifaanaa mukavabweeyya vaantu valáarikirwe na ngovi ya ilóola na mweenengovi nti ari novo viirekye kurya wu? **35** Maa kaa, mpiindi luu kuja jiri, mweenengovi luu sumulwa ari, aho noo vakiirekiirye kurya." **36** Aho, maa Yéesu akavavaira lusimo ulu, "Kusiina muuntu akéraa kiráka fuma ingo ifya sa achumire isaamu tuku. Kooni abwéeyiirye jeyyo, kuva ari amwíre ingo ifya na ikyo kiráka kifya si kiri kiifwaanirira na iro isaamu tuku. **37** Kei, kusiina muuntu avíkíraa divái ifya viríibii vya kali tuku. Kooni abwéeyiirye jeyyo, iyo divái pusula iri ivyo viríiba, divái kítika iri na viríiba saambuka viri. **38** Divái ifya ni viríibii vifya ivíkírwaa. **39** Baa kusiina

muntu ^asákaa kunywa divái ifya kooni anywíre ira ya kali tuku, sa aséaa, 'ira ya kali noo yabooha kulookya.”

6 Siku ya Sabáato imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatira na mawundii ya ngáano. Mpíindi ^valookáa, vapooji vaachwe vakava voohunga maangala ya ngáano, vakayafiisa de vandoorya. **2** Vamwi va Mafarisáayo vakasea, “Eri, sa che moowuna Miiró siku ya Sabáato?”

3 Aho, maa Yéesu akavasea, “Si munasoma ^cheene atumama mutemi Daúdi mpíindi ^ajáa áávirwe ni njala na vaantu vaachwe tuku wuu? **4** Daúdi iingira na nyuumbii ya Mulungu, akatoola ira mikáate ^ivíkwaa mbere ya Mulungu, akarya. Mikáate iyo, veeneisi va Ijáva vii noo vajáa varekerwa vandoorya. Vaantu viingi Miiró ijáa yakaan'ya kurya. Ne akavaheera vaantu vaachwe, vakarya.” **5** Aho, Yéesu akavasea, “Mwaana wa Muntu ni Mweeneevyo wa Sabáato.” **6** Siku ya Sabáato yíngi, Yéesu ajáa iingira na sinagógii, maa akaanda kiindya. Aho, kujáa kwatiite muntu ^ajáa na mukono wa kulume ^waakwa iyandiyandi. **7** Vakiindya va Miiró na Mafarisáayo vakava voomulaanga neeja sa voone kooni ari mähorya siku ya Sabáato. Vabweeyáa jeyyo sa vapate nkalo yo mutwaala na balásii. **8** Maa kaa, Yéesu ajáa atáangire miiririkano yaavo, aho akamusea ura muntu ^ajáa na mukono ^waakwa iyandiyandi, “Seesa, ima aha mbere ya vaantu.” Ura muntu akiinuka, maa akiima mbere ya vaantu voosi. **9** Aho, maa Yéesu akavasea, “Ni kuvuurya niise, ni ririkwi noo Miiró ^yaruma kutumama siku ya Sabáato? Kutumama kiintu kiija baku kivi? Kulamurirya nkaasu au kumala?” **10** Aho, akavalaanga vaantu voosi, maa

akamusea ura muuntũ, “Wolola mukono waako!” Ura muuntũ akabweeyya jeyyo, hahara mukono waachwe ukava nkaasu kei! **11** Maa kaa, vara vakiindya va Miirona na Mafarisáayo vakakalala maatũkũ vii, vakaanda kiiheera miryũngũ voovo kwa voovo ^cheene vari muabweeyya Yéesu. **12** Sikũ imwi, Yéesu ajáa aambũka na luulwii noo muloomba Mulũngũ. Uko akamuloomba Mulũngũ chiriri. **13** ^Kũkeere, maa akavaanirira vapooji vaachwe. Aho, akavasaawũla ikimi na vaviri, avo akavakemera vatumwi. **14** Ava noo vatumwi ^asaawũla, Simóoni, yeeye amukemera Peéterĩ, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yooháani, Filípi na Batolomáayo, **15** Matáayo na Tomási, Yaakúupu sha Alufáayo na Simóoni ^mweene aanirirwáa Selóote, **16** Yúuda sha Yaakúupu, na Yúuda Isikarióoti ^amũvarindũka Yéesu. **17** Yéesu akakiima fuma luulwii hamwi na vatumwi vaachwe. Na ^akafike haantũ ^hari na iririisi, akiima. Aho, kujáa kwatiite mpuka nkũũũ ya vapooji vaachwe na vaantũ ^vajáa vafúmire isi yoosi ya Yudeea, múujii wa Yerusaleemu, na mbarimbari ya mayi ya míji ya Tíiro na Sidóoni. Ava, vajáa vuújire noo mũteerera Yéesu na vahoriwe ndwáala jaavo. **18** Na vara ^vaturikiriwáa ni mirimũ mivi, avahoryáa. **19** Vaantũ voosi vasaakáa kũmũsaasya sa ngururu ^jafumáa kwaachwe na avahoryáa vaantũ voosi. **20** Yéesu akavalaanga vapooji vaachwe akasea, “Mwatalariwa nyuunyu ^muri vakiva, sa Utemi wa Mulũngũ ni waanyu. **21** Mwatalariwa nyuunyu ^muri na njala haaha, sa kiikutiwa muri. Mwatalariwa nyuunyu ^moorira haaha, sa seka muri. **22** Mwatalariwa nyuunyu mpiĩndi vaantũ ^vari vasũũla,

^vari vakera lútaami na kuvatukira, na ^vari vasea mûri
 vavi, sa mwamuruma Mwaana wa Mûuntû. **23** Siku
 masáare aya ^yari fûmira, eryi mitima na mûndoofirira sa
 kunáálo yaanyu ni nkúúlu kurumwii, sa baa vala baaba
 waavo vavabweeyirirya viivyo valáali na mûtwo va
 Ijûva. **24** Maa kaa, mpolai nyuunyu ^mûri vasúngaati, sa
 kutuurya mitima kwaanyu mwahûmûla kukûhokera. **25**
 Mpolai nyuunyu ^mwiikutire haaha, sa kwaavwa mûri
 ni njala. Mpolai nyuunyu ^mooseka na cheerû haaha,
 sa rira mûri na rira mûri no myaa. **26** Mpolai nyuunyu
 vaantû voosi ^vakavadûmbiriraa, sa baa vala baaba
 vaavo viivyo vavadûmbiriráa, valáali na mûtwo va
 ûloongo. **27** Maa kaa, ni vawyiira niise nyuunyu vara
 ^mookûunteerera, veendi vavi vaanyu. Vabweeyiriyi
 wûja vara ^vavasûla. **28** Vatalaryi vara ^vavajúmaa, na
 vara ^vavabwéeyirya mavi valoomberi kwa Mûlûngû.
29 Kooni mûuntû akuváire lusayya lwa ivaru rimwi,
 mûvarindûrire na lwa ivaru riingi. Kooni mûuntû
 akûhókire ikóoti raako, kûmûsiitira isháati raako tukû.
30 Mûuntû yoyoosi ûra ^yookûlomba kiintû, mûheere.
 Kei, kooni mûuntû akûhókire máari jaako, kari ûdáayya
 akûhindûrire tukû. **31** Mûndoovabweeyirya viingi ja
 ^vyeeene nyuunyu moosaaka vandoovabweeyirya. **32**
 Kooni mûveéndire vii vara ^vaveenda nyuunyu, ni kunáálo
 che mûri turya? Amwi baa vaduwalo vaveenda vara
 ^vaveenda voovo vii! **33** Kei, kooni mûvabwéeyiriirye
 maaja vara ^vavabwéeyirya wûja vii, ni kunáálo che
 mooturya? Amwi baa vaduwalo vabweeyya viivyo! **34**
 Kooni moovakopesha vara ^mookiilaangya riha vari,

ni kunáálo che moopata? Baa vaduwalo vavakópeshaa vaduwalo viivaavo kunu vookiilaangya hindurirwa vari vyoozi ^vakopesha. **35** Maa kaa, nyuunyu mveende vavi vaanyu, na mudoovabweeyirya wuuja. Kei, mudoovakopesha baa kiilaangya hindurirwa muri tuku. Kooni mubweeyiirye jeyyo, ^Ari Mweerimweeri variha ari mariho makulu. Kei, kuva muri vaana vaachwe sa yeeye aboohya kwa vara si ^vadumbaa na vavi. **36** Sa jeyyo, mve na mbavariri ja Taata waanyu ^vyeene ari na mbavariri. **37** Kari mulamuriraa tuku, de baa nyuunyu mudiire kundoolamurirwa. Kari mulusaa irya tuku, de baa nyuunyu mudiire kundoolusirwa irya. Mudoovasea viivaanyu yasirire, sa baa nyuunyu mudoosewa yasirire. **38** Muboohe inda, aho naanyu heewa mweende. Kikomi, heewa mweende vipimo ^vyamema, vikasungusirwa mpaka vindookitikirira. Sa kipimo kikira ^moopiimira vaantu viingi, noo ^muri piimirwa!” **39** Yeesu akavavaira lusimo ulu, akavasea, “Eri, mihoku ifaanaa amulongoole mwiiwaachwe wuu? Kikomi voosi burukira vari na iduundwii. **40** Mpooji si ari mlookerera mukiindya waachwe tuku. Maa kaa, mpooji ura ^ahumula kiindiwa yoosi ifaanaa akadaha kuva ja mukiindya waachwe. **41** Amwi woolaanga kajula kari riiswii ra mwaanaanyu na uli si wookoona mpóngoola ^iri riiswii raako? **42** Jooli uri musea mwaanaanyu, ‘Mwanawiitu, tula nikuseyye kajula riiswii raako,’ kunu weewe si wookoona mpóngoola ^iri riiswii raako? Weewe mukweembil Seyya ta mpóngoola riiswii raako, de woone neeja na udahe seyya kajula riiswii ra mwaanaanyu. **43** Kusiina muti ^wabooha ^watungaa

ndiwa ^javiha tuku, na kusiina muti ^waviha ^watungaa
 ndiwa ^jabooha tuku. 44 Vaantu vutanga muti kwa
 ndiwa jaachwe. Vaantu si vatunda saambu mihuungii
 tuku na si vatunda sabibu mbiirii tuku. 45 Noo jeyyo
 viri, muntu muja afumya maaja fuma maaari jaachwe ja
 kikomi ja mberii ja mutimii waachwe muja. Na muntu
 mavi afumya mavi fuma mutimii waachwe mavi. Sa
 viintu ^vyamema mutimii wa muntu, noo mulomo
 waachwe ulusa. 46 Sa che mookunyanirira, 'Mukulu,
 Mukulu!' amwi si mootumama yara ^noovawiiira? 47
 Muntu yoyoosi ^ujaa na kuri niini na ^ateereraa no
 yakwaatya masaaare yaani, iifwine na lusimo ulu, 48
 yeeye ni ja muntu ^ajeengaa nyuumba, maa kaa, de
 aande jeenga, ajaa avika mwaariryo isii ya iduundu
 ^rijaa rasiimbwa furu mwaalaliwii. Mbula ^ikavae na
 luji lukulu ^lukiike mpaka lukamoola ikiko ra iboote,
 maaji yakakung'untika na nyuumbii kwaachwe. Maa kaa,
 sa viintu nyuumba ira ijaa yajeengwa vyabooha, ayo
 maaji si yadaha baa kwiisingisya tuku. 49 Maa kaa, ura
 ^ateeraa masaaare yaani baa yakwaatya tuku, ni ja muntu
 ^ajeenga nyuumba yaachwe ichuukii baa siimba no vika
 mwaariryo tuku. Na maaji ^yakabomole ikiko ra maaji na
 maaji ^yakakung'untike na nyuumbii yaachwe, hahara
 nyuumba yaachwe yaawya, na ikabomoka vu!"

7 Yeesu ^akahumale lusa masaaare ayo yoosi kunu vaantu
 voomuteerera, maa akadoma na muujii wa Kaperenamu.
2 Aho muujii, kwajaa kwatiite mukulu umwi wa valwi
 nkoondo. Uhu mukulu ajaa atiite mutumami waachwe
 ^ajaa amweendamweenda. Haaha uhu mutumami ajaa

alwaala sengerera akwye. **3** Ƴwo mukúúlu wa valukaluka
 ^akateere masáare ya Yéesu, akatuma vawosi va Kiyahúudi
 vadome na kwa Yéesu, vakamuloombe uje ji amuhorye
 mutumami waachwe. **4** Novo ^vakafike kwa Yéesu,
 vakamukalaamya munumunu voosea, “Kooni kuri na
 muntu ^avalwa iima neeja kwaambiririwa, ni uhu. **5**
 Yeeye eenda isi yiitu, baa kei noo atujeengera sinagóogi.”
6 Aho, maa Yéesu akadoman’ya novo. Maa kaa, viintu
 ^ajáa akaari kuli kuli na nyuumba ya ura mukúúlu wa
 valwi nkoondo, ura mukúúlu akatuma vijeengi vyaachwe
 vakamusee Yéesu, “Aai mukúlu, kari ujuuwike tuku, niini
 si navalwa niima neeja kukuteengya weewe wiingire
 nyuumbii kwaani tuku. **7** Iki noo ^chooreka, niyiine si
 navalwa niima neeja kuja na kwaako tuku. Maa kaa, lusa
 isáare vii na mutumami waani ahole. **8** Sa niini ni muntu
 ^naviikwa isi ya wiimiriri, baa kei natiite valwi nkoondo
 isi yaani. Kooni namuséire uhu ‘Doma,’ adómaa na
 wiingi ‘Uja,’ ne ujáa. Kooni namuséire mutumami waani
 ‘Bweyya iki,’ yeeye abwéyyaa.” **9** Yéesu ^akateere ayo
 masáare, akahwaalala munumunu, akiilorera akiilaanga
 ira mpuka ^yamutuubáa, maa akavasea, “Noovawyiira, si
 ninoona kuruma ja uku baa kuri isi yoosi ya Isiraéli tuku.”
10 Na vara vaantu ^vajáa vatúmirwe noo mwaanirira Yéesu
 ^vakahinduke na kaayii kwa mukúúlu wa valukaluka,
 vakamushaana ura mutumami ahórire. **11** Mpiindi
 kiduudi, Yéesu akadoma na múujii umwi, ^uséwaa Náini.
 Ƴko ajáa adoman’ya na vapooji vaachwe na mpuka
 nkuulu ya vaantu. **12** ^Akasengerere mutiryaangwii wa
 múuji, akalumana na mpuka ya vaantu viinwiire maviri

wa mutavana ^ajaa awúliire vootwaala noo taaha. Uhu mutavana noo mwaana umwi vii wa mulala umwi ajaa. Vaantu ^vari foo fuma múuji uwo ni hamwi vajaa na uwo muuntu muki. **13** Yéesu Mweenevyoosi ^akamoone uwo maáma mulala, akamoonera mbavariri, maa akamusea, “Rira tuku.” **14** Yéesu akaseesa na heehi ya kitáanda, akakisaasya, maa vara vaantu ^vajaa vínwiire vakiima. Aho, akasea, “Mutavana, nakuséire inuka!” **15** Uwo mutavana ^ajaa awúliire, akiinuka, akaanda lusika. Aho, Yéesu akamukwaatya íyo waavo. **16** Vaantu voosi ^vajaa aho, vakakwaatwa ni woowa, vakaanda mudumba Mulungu voosea, “Muláli na mutwe mukulú uújire na kuri suusu! Mulungu uújire noo vaambirirya vaantu vaachwe.” **17** Masáare aya ya Yéesu yakeenera isi yoosi ya Yudea na isi joosi ^jiri mukaaya. **18** Vapooji va Yooháani Mubatisáaji vakamuwyiira masáare yoosi ^yatamamwaa ni Yéesu. Yooháani akavaanirira vapooji vaachwe vaviri, **19** akavatuma kwa Yéesu Mweenevyoosi vakamuurye jei, “Eri, weewe noo ura ^aluswa ni valáli na mutwe ^yookujja baku twooore wiingi?” **20** Vara vapooji ^vakafike kuri Yéesu, maa vakasea, “Yooháani Mubatisáaji atutúmiri tukuurye, ‘Eri, weewe noo ura ^aluswa ni valáli na mutwe ^wookujja baku twooore wiingi?’” **21** Mpiindi i’ira Yéesu ajaa ahorya vaantu ndwála, na ulwiri waavo. Vara ^vajaa na mirimu mivi akavahorya, na vahoku ^vari foo akavabweyya voone. **22** Aho, maa Yéesu akavasea vara ^vajaa vatúmirwe, “Tamanyi mukamwyiire Yooháani yoosi ^mwiiyóniire na ^muyatéire. Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ^vari na ulóonda voojirulwa,

vimatu vooteera, vaantu ^vaakwa voofufulwa na kei vakiva voovariyurirwa Masáare Maaja. **23** Atalariwa ura si ^ari hitwahitwa sa niini.” **24** Vara vapooji va Yooháani ^vakalooke, maa Yéesu akaanda kuvawyiira vara vaantu masáare ya Yooháani yoosea, “Ni che mwiitáa laanga kura isi ya ibalángwii? Isaanga ^rooringiwaringiwa ni mpeho wuu? **25** Kooni si jeyyo, ni che mwiitáa laanga? Muuntu ^iirwíikire ingo ja iyoombe ikuuu wuu? Aka tuku, vaantu ^viirwíikaa ingo ja iyoombe ikuuu na ^vari na kira kiintu ^chaboocha ni nyuumbii ja kitemi víikalaa. **26** Haaha ni che mwiitáa koo laanga? Ni muláli na mutwe mwiitáa ko laanga wuu? Kikomi, noovawyiira ni kulookya muláli na mutwe mwiitáa ko laanga. **27** Uhu noo masáare yaachwe ^yaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, ‘Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire, yeeye kutengenesherya ari njira yaako.” **28** Kei Yéesu akasea, “Ni vawyiira niise, kwa vaantu voosi kusiina ^ari mukuulu kulookya Yooháani tuku. Maa kaa, ura ^ari muduudiduudi Utemii wa Mulungu, noo mukuulu kulookya Yooháani.” **29** Vaantu voosi, hamwi na vasaankan’yi kóodi vajáa vateera ayo masáare ya Yéesu. Vakaruma muryungu ^iímyaa Mulungu ni muwoloki na avo noo vara ^vajáa vabatisiwa ni Yooháani. **30** Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro si vajáa vabatisiwa ni Yooháani tuku. Voovo vajáa vasiita muryungu Mulungu ^ajáa aviimirya. **31** Aho, Yéesu akavasea, “Na che ndiri kiifwaanirirya mbyaala ihi? Ni na che yiifwíine mbyaala ihi? **32** Mbyaala ihi yiifwíine na vasinga víikyíire isóokwii de vandookiisea, ‘Tavaváíire firímbi, nyuunyu baa bwíta tuku! Tavímbíire

nyĩmbo ja usungu, nyuunyu baa rira tuku!’ 33 Sa Yooháani Mubatisáaji ujja, si arijáa mukáate baa kei si anywijáa diváai tuku, nyuunyu mukasea, ‘Atiite murimu mavi!’ 34 Maa kaa, Mwaana wa Muuntu ujja, yoorya no nywa, nyuunyu mukasea, ‘Mulaangi uhu, mwaafu na mureevi, mare ya vasaankan’yi kóodi na vaduwalo.’ 35 Baa neembe ni jeyyo, tooti ya Mulungu yiyónekiirye kikomi ni ya uwoloki kwa vaana vaachwe voosi.” 36 Siku imwi, Mufarisáayo umwi ^asewáa Simóoni ajáa amuteengya Yéesu noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya na kaayii kwa uwo Mufarisáayo, maa akiikala kurya chákurya. 37 Haaha, aho múujii kujáa kwatiite muuntu muki umwi ^ajáa mavi. Uwo muuntu muki ^akataange Yéesu amwaari yoorya chákurya kwa Mufarisáayo, akatoola chúpa ya iwe ^iri na makuta ^yanyúkíraa ya iyoombe ikari. 38 ^Akafike, akiima nyuma heehi na majeo ya Yéesu. Akaanda rira na miísoori yaachwe yandoowyiira majewii ya Yéesu, de indoomuhonola Yéesu na njwiiri jaachwe. Akatuuba sundira majeo ya Yéesu na akayahaka yara makuta. 39 Ura Mufarisáayo ^ajáa amutéengiirye Yéesu ^akoone jeyyo, akaanda kiiririkana mutimii waachwe yoosea, “Ngaari uhu muuntu ni muláli na mutwe wa Ijva, ngaari amányire uhu muuntu muki yoomukwaata ni jooli ^ari, na ngaari amányire ni mavi.” 40 Aho, maa Yéesu akamusea ura Mufarisáayo, “Simóoni, natiite isáare ^noosaaka nikwuyiire.” Ne akasea, “Mukiindya ngwuyiira.” 41 Yéesu akasea, “Kwajáa kwatiite vaantu vaviri ^vadaayiwáa noongwa ni muuntu umwi. Umwi

adaayiwáa mpía ja dináari magana yasaano na wiingi mpía ja dináari makumi yasaano. **42** Vaantu ava vajáa vasiindwa riha. Uwo ^ajáa avakopesha akavasea noongwa jaavo jasírire. Haaha ni arikwi kati ya ava vaviri ^ari mweenda kúlookya mwiiwaachwe?” **43** Simóoni akasea, “Ni ura ^asewa noongwa yaachwe nkúulú kúlookya yasírire.” Yéesu akamúsea, “Walámwiire kwa uwoloki.” **44** Aho, Yéesu akamúlaanga ura muntu muki, maa akamúsea Simóoni, “Wamwíne uhú muntu muki? Níngiire aha nyuumbii kwaako baa si wumpíire maaji nooye majeo yaani tuku, maa kaa, uhú muntu muki oóyyiiry majeo yaani na mísoori yaachwe na aampónwiire majeo yaani na njwiri jaachwe. **45** Weewe si waansúndiire mpiindi ^wakuunuumbya tuku. Maa kaa, uhú keende ^níngiire aha si anareka kúnsúndira majeo yaani tuku. **46** Weewe si waampákire makuta mutwii tuku, maa kaa, yeeye aampákire makuta ^yanyúkíraa majewii yaani. **47** Haaha ni kuwyiira niise, kweenda kwaachwe ni kúkúulú sa úvi waachwe ^uri foo wasírire. Maa kaa, ura úvi kiduudi ^wasírire, eenda kiduudi.” **48** Aho, maa Yéesu akamúsea ura muntu muki, “Úvi waako wasírire!” **49** Maa kaa, vara ^varijáa ne aho, vakaanda kiiryura voovo kwa voovo voosea, “Uhú ni ani ^ari sea úvi wa muntu wasírire?” **50** Aho, Yéesu akamúsea ura muntu muki, “Kuruma kwaako kwakuhóniiry, tamanya na mwiikalo muma.”

8 Aya ^yakalooke, Yéesu ajáa akera njira na atweeráa na míjii na maturii ^yísimiresimire kúnyoovariyula Masáare Maaja ya Utemi wa Muluungu. Na mpiindi ijo ni na vapooji vaachwe ikimi na vaviri ajáa. **2** Kei, ni

hamwi ajáa na vaantu vaki viingi ^veene ajáa avaseyya mirimu mivi na viingi ^ajáa avahorya ndwáala jaavo. Na umwi wa vaantu vaki avo ni María Makidaléena, ^ajáa aseyyiwa mirimu mivi mufungati, 3 Yooána muki wa Kúusa mwiimiriri wa máari ja mutemi Heróode. Wiingi ni Susána na viingi ^vari foo. Vaantu vaki ava vatooláa máari jaavo kumwaambirirya Yéesu na vapooji vaachwe. 4 Mpiindi mpuka nkulu ya vaantu ^yijiingaa fuma kira múuji, Yéesu akavavaira lusímo ulu, 5 “Muhaandi umwi ajáa adoma noo haanda mbeyu jaachwe. Mpiindi ^amyaahaa, mbeyu jimwi jikawyiira njirii, jikalwaatwa na ndee jikuuja jikajirya. 6 Mbeyu jimwi jikawyiira mwaalaliwyii. ^Jikamere, jikuma sa viintu kujaa kusiina maaji. 7 Jimwi jikawyiira haantu ^hajaa na miíwa. Miíwa ikakulan’ya hamwi na jira mbeyu, miíwa ikajivaa, maa jikadundumala. 8 Maa kaa, jimwi jikawyiira salwii ^jiri na seve, jikamera, jikakula, jikavyaala maatuku vii, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi.” ^Akahumule kuvawyiira jeyyo, maa akasea na ngururu, “^Ari na matu yo teerera, ni ateere!” 9 Mpiindi kiduudi vapooji vaachwe vakamuurya, “Lusímo lwaako ni che loovariyula?” 10 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa Muluungu, ivyo ni fuumbo. Maa kaa, vara si ^vari Utemii wa Muluungu, noovawyiira kwa símo, sa, ‘Kulaanga, valaange, baa koonu tuku. Na kuteera, vateere, baa taanga tuku.’ 11 Lusímo ulu uvariyuli waachwe ni ulu, mbeyu ni isáare ra Muluungu. 12 Mbeyu jira ^jawiira njirii ni vara vaantu ^varitéeraa isáare ra Muluungu. Aho, Ikúlu ra Mirimu

Mivi rikwaja, rikariseyya mitimii yaavo sa kari ji varume na valamuririwe tuku. **13** Mbeyu jira ^jawiira mwaalaliwyii, ni vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Mulungu, maa vakarihokera na cheeru. Maa kaa, si riviingíraa mitimii tuku, sa viintu vasiina miriri yo rikwaata, kiikala vari noro kiduudi vii, na uturikiri ^uri kwaja sa rira isáare, varékaa kura kuruma kwaavo. **14** Mbeyu jira ^jawiira miíwii, ni ja vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Mulungu. Maa kaa, ^vari tuuba kwiikala noro, raváwaa ni uhangaiki wa weeru, kukunguula máari na uláku wa viintu vya weeru, jeyyo, si vakúlaa tuku. **15** Na mbeyu jira ^jawiira sevii, noo vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Mulungu. Vakariteengya na wwuja mitimii yaavo, vakarikwaatya, na kwa uyimiriryi mukuuu, vavyáalaa ndiwa. **16** Kusiina muuntu ^akórereryaa kimuri, maa akavisa nyiingwii tuku, au akakiviika iruungwii ra kitáanda tuku. Kimuri ni kyaángwii kivíkwaa sa vaantu voosi ^vookiingira voone kiweeru. **17** Sa kira kiintu ^chaviswa, viikwa kiri kiweerwii, na kira ^chakunikirirwa, taangwa kiri. **18** Haaha teereri neeja masáare ayo ^noovawyiira. Ura ^ari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, na ura ^asiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ^iiséaa ni nocho ari.” **19** Aho, nduu ya Yéesu na íyo waavo vakwaja noo mulaanga Yéesu, maa kaa, si vadaha seesa na haantu ^ajáa tuku, sa vaantu vajáa ^vamema maatuku vii. **20** Aho, muuntu umwi akamusea Yéesu, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari weerwii, voosaaka vakoone.” **21** Maa kaa, Yéesu akamusea, “Íyo wiitu na vanduu vaani ni vara voosi ^varitéeraa isáare ra Mulungu no rituuba.”

22 Sikũ imwi, Yéesu ajáa aambũka mashúwa na vapooji
 vaachwe, maa akavasea, “Hendi tũfirire na nyambũko
 ya iriva.” Aho, vakakwaata lũyeendo. **23** Na mpiĩndi
 ^vafiriráa, Yéesu akakwaatwa ni tũlo, maa akanyeyya.
 Aho, ihúmbuuto ^radalavadalaava rikaanda wuva, maa
 mashúwa ikaanda mema maaji, vakava vĩngĩire iremii. **24**
 Vapooji vaachwe vakiĩta noo mwiinukya, vakatũla isóso
 voosea, “Aai mukúlu! Aai mukúlu! Sira tiisel!” Hara Yéesu
 akiinũka, akaridalavya rira ihúmbuuto na yara mapúunta.
 Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatũla tũ.
25 Aho, akavuurya vapooji vaachwe, “Kuruma kwaanyu
 hai kũri?” Vapooji vaachwe vakahwaalala na vakakwaatwa
 ni woowa mũnũmũnũ, vaakiiyurya voosea, “De uhu ni
 ani, ^mweene baa ihúmbuuto na maaji vyoomuteera?” **26**
 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira na nyambũko ya iriva
 ra Galiláaya, vakafika isi ya Vageráasi ^iri mbarimbari
 ya iriva. **27** Yéesu ^akakiime vii hara mashúwii, maa
 akalũmana na mũuntũ umwi ^ari na mirimũ mivi. Kwa
 mpiĩndi nkũulu uhu mũuntũ si iivĩkĩraa ingo tũkũ, baa
 kei si iikaláa kaayii tũkũ ni mbirĩirii vii iikaláa. **28** Uwo
 mũuntũ ^akamoone Yéesu, akachwaama mbere yaachwe,
 akatũlatũla isóso, yoosea, “Che woosaaka kũri niini,
 weewe Yéesu, Mwaana wa Mũluungu ^Ari Mweerimweeri?
 Nookũloomba, kuunturikirya tũkũ.” **29** Alũusa jeyyo, sa
 Yéesu ajáa iiséire iyo mirimũ mivi yiisunke kũri uwo
 mũuntũ. Iyo mirimũ mivi, ijáa yamuturikirya maatũkũ
 vii. Vaantũ vamũyeekeráa nyuumbii na vamuchungáa
 na minyololo mikonwii na mawulwii, maa kaa, yeeye
 adumũladumũláa, na iyo mirimũ mivi yamutwaaláa na

isi ya ibaláángwii. **30** Haaha, maa Yéesu akuuyurya, “Irina raako noo ani?” Ukasea, “Irina raani ni Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo,” sa ni mirimú mivi ^iri foo ijáa yamwiingira. **31** Aho ira mirimú mivi ikiilomboola maatuku vii kuri Yéesu, kari iikibirye na Ntarii tuku. (Abyssos g12) **32** Haaha mpiindi ijo, heehi na aho haantu kujáa kwatiite ufya wa nkaamba ^jooriisha mbarimbari ya luulu. Ira mirimú mivi ikiilomboola kuri Yéesu, yoosea, “Kalaama turekere, tukajiingire jira nkaamba.” Ne akiirekera. **33** Ira mirimú mivi ikafuma kwa ura muuntu, maa ikiita kiingira jira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ukagiritira na kiwoongwii, maa jikaburukira na irivii na nkaamba joosi vu jikakwya. **34** Varísi va jira nkaamba ^vakoone jeyyo, vakakurika itíjo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ^vajáa mawundii na múujii. **35** Vaantu vakadoma noo laanga masáare ^meene yajáa yafúmiire. ^Vakafike kuri Yéesu, vakamoona ura muuntu ^ajáa aséyyiwe mirimú mivi, iikyire mawulwii ya Yéesu, iivíkiire ingo, ari na miryungu yaachwe! Vakoofa maatuku vii. **36** Na vara ^vajáa voona, vakavawyiira vaantu viingi ^vyeene ura muuntu ^ajáa na mirimú mivi ahoiriwa ni Yéesu. **37** Vaantu voosi va isi ya Vagerási na isi ^jariingirira, vakakwaatwa ni woowa munumunu, maa voosi vakamuloomba Yéesu alooke aho meevo. Aho, maa Yéesu akaambuka mashúwa, akahinduka. **38** Haaha de Yéesu alooke, ura muuntu ^ajáa aséyyiwe mirimú mivi akiiloombererya atamanyan’ye na Yéesu. Maa kaa, Yéesu akamusiitira, yoosea, **39** “Hinduka na meenyu, ukavawyiire vaantu ^vyeene Muluungu

akutúamamiire masáare makuulu.” Aho, ura muntu akiitamanyirya, akitookaarya múujii waachwe woosi masáare makuulu ^meene Yéesu ajáa amutúamamiire.

40 Haaha Yéesu ^akahinduke na nyambuko ya iriva ra Galiláaya, akateengiwa ni mpuka nkuulu ya vaantu ^vamúwojeráa. **41** Aho, akujja muntu umwi irina raachwe Yaíiro. Uhu ni mulongooli wa sinagóogi ajáa. Akawya majewii ya Yéesu yoomuloomba atamanye na kaayii kwaachwe. **42** Uko kaayii kwaachwe muhínja waachwe wa mpeke wa myaaka ikimi na iviri ajáa aséngeriire kukwya. Kati ^adomáa na kwa Yaíiro, mpuka nkuulu ya vaantu ikava yoomufiinda. **43** Aho, kujáa kwatiite muntu muki ^ajáa na ndwála yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na iviri. [Yeeye ajáa amala máari jaachwe joosi vuu kwa vaanga,] baa kusiina yoyoosi ^adaha muhorya tuku. **44** Ura muntu muki akamutuuba Yéesu kunu nyuma, maa akasaasya mukáwo wa nkáancho yaachwe. Hahara, sakami ikadeen’ya. **45** Aho, Yéesu akuurya, “Ni ani aansásiirye?” Vaantu voosi ^vakasiite, maa Peéteru akamusea, “Aai mukulu, ihi mpuka ya vaantu yoosi yookufiinda na vookiifenyengererya!” **46** Maa kaa, Yéesu akasea, “Kwatiite muntu ^aansásiirye, sa kwatiite ngururu jo horya muntu ^jaanfúmire.” **47** Ura muntu muki ^akataange si ari daha kwiivisa tuku, akiiturirya, kunu yootetema ni woowa, maa akachwaama mbere ya Yéesu. Aho, akalusa mbere ja vaantu voosi ^cheene kimubwéeyiirye amusaasye Yéesu na ^vyeeene ahóriiwe hahara. **48** Aho, maa re Yéesu akamusea, “Muhínja waani, kuruma kwaako kwakuhóriirye. Tamanya na mwiikalo

muujja!” 49 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari yooluusika, akujja muuntu fuma kaayii kwa Yáíro, maa akamusea, “Muhíinja waako awúliire. Aai reka tuuba kumujuuwa Mukiindya.” 50 Maa kaa, Yéesu ^akateere jeyyo, akamusea Yáíro, “Kwiitweetya tuku, ruma vii, muhíinja waako hola ari.” 51 Yéesu ^akafike kaayii kwa Yáíro, akavakaan’ya vaantu viingi kwiingira hamwi ne na nyuumbii, maa kaa, ^veene iingira novo ni vala Peéteru, Yooháani, Yaakúupu, na taáta na íyo waala ura muhíinja. 52 Mpiindi ijo vaantu voosi variráa no myaa sa ura muhíinja. Maa kaa, Yéesu akavasea, “Reki kurira! Muhíinja si awúliire tuku, ni anyéyyiirye vii.” 53 Vaantu ^vajáa aho, vakaanda kumuseka na heenchu, sa vajáa vatángire ura muhíinja akwíire. 54 Aho, Yéesu akamukwaata mukono ura muhíinja, maa akamusea na ngururu, “Musinga, inuka!” 55 Hahara, mutima waachwe ukamuhindikira, ne akiinuka chaangu. Yéesu akavasea vara vaantu vamuheere chórya ura muhíinja ariye. 56 Taáta na íyo waala ura muhíinja vakahwaalala maatuku vii. Maa kaa, Yéesu akavakaan’ya kari valuse kuri muuntu yoyoosi yara ^yajáa yafúmiire tuku.

9 Yéesu akavajiinga vatumwi vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera ngururu na wiimiriri wo kibirya mirimu mivi no horya ndwáala. 2 Aho, akavatumu vakavavariyurire vaantu Utemi wa Mulungu na vavahorye valwíiri. 3 Akavasea, “Kati ^mookera njira, sumuli muriwa tuku, baa nkome tuku, mufuko tuku, chórya tuku, mpía tuku baa na nkáancho iviri tuku. 4 Kaaya ^ng’eene muri teengiwa, ikali haaho furu siku ^muri looka múuji uwo.

5 Kooni kaaya yoyoosi vasítire kuvateengya, mpiindi
 ^moolooka, ikonkomi maruri majewii yaanyu, koonekya
 uvi waavo.” **6** Aho, vara vatumwi vaachwe vakadoma,
 vakava vootweera ituri iri fuuru rira kunu voovavariyurira
 vaantu Masáare Maaja no vahorya valwíiri kira haantu. **7**
 Haaha, mutemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare
 yoosi ^yatumamwáa ni Yéesu, akoololokera sa vamwi
 va vaantu vaseáa ni Yooháani Mubatisáaji ^afúfukire
 fuma inkwyii. **8** Kei, vaantu vamwi vaseáa ni Elíamuláli
 na mutwe wa Ijva afúmiire na vamwi vaseáa ni umwi
 wa valáli na mutwe wa kali afúfukire. **9** Maa kaa,
 Heróode akasea, “Yooháani namudumula mutwe. Ha
 uhú ^nooteera masáare yaachwe ni ani?” Heróode akava
 na mpiima yo moona Yéesu. **10** Vatumwi va Yéesu
 ^vakahinduke, vakamuwyiira viintu vyoosi ^vatumamire.
 Aho, akadoman’ya novo, maa vakiinuka vooveene fuuru
 iturii rimwi ^raséwaa Besáida. **11** Maa kaa, mpuka ya
 vaantu ^vakataange na haantu Yéesu ^ajáa atámiinye,
 maa vakamutuuba. Yéesu akavateengya, maa akaanda
 vakiindya masáare ya Utemi wa Muluungu no vahorya
 valwíiri ^veene vasaakáa horiwa. **12** Mpiindi ja kyulwa
 ^jikafike, vatumwi vaachwe ikimi na vaviri vakiita kuri
 Yéesu, maa vakamusea, “Aai, varekere vaantu vakiiwure
 vyóorya na vakiisaakire viláalo uko mawundii na maturii
 sa aha haantu ^turi ni kuli na kaaya ja vaantu.” **13**
 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Vaheeri nyuunyu chóorya.”
 Maa vakamusea, “Tusiina chóorya tuku. Aha imwaari
 mikáate isaano na soompa iviri vii. Ni saaka wiise
 tukavawure vaantu voosi ava chóorya wuu?” **14** Aho,

kujáa kwatiite vaantu valume ja mayana yasaano. Yéesu
 akavasea vapooji, “Viikaryi vaantu vitoonge vya vaantu
 makumi yasaanosaano.” 15 Novo vakabweeya ja ^vyene
 vajáa vaséirwe, vakaviikarya vaantu voosi. 16 Aho,
 Yéesu akatoola ira mikáate isaano na jira soompa iviri.
 Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii yoomudumba
 Muluungu. Akabendulabendula, maa akavaheera vapooji
 vaachwe novo vakavaheera vaantu. 17 Vaantu voosi
 vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendu ya
 mikáate, vakamemya vikápu ikimi na viviri. 18 Siku
 imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa viikera kijiraawa.
 Yéesu amulombáa Muluungu. Uko Yéesu akavuurya
 vapooji vaachwe, “Eri, vaantu vaséaa niini ndiri ani?” 19
 Novo vakamusea, “Vamwi vaséaa weewe uri Yooháani
 Mubatisáaji, viingi vaséaa uri Elía muláli na mutwe wa
 Ijüva, na viingi vaséaa uri umwi wa valáli na mutwe wa
 Ijüva va kali ^afúfukire.” 20 Aho, maa akavuurya, “Ha
 nyuunyu, mwaséaa niini ndiri ani?” Peéteru akamusea,
 “Weewe noo Masía wa Muluungu!” 21 Maa Yéesu
 akavakaan’ya yoosea, “Kari muwyiira muuntu yoyoosi
 isáare iri tuku.” 22 Kei akavasea, “Mwaana wa Muuntu, ni
 mpaka aturikiriwe munumunu, kei asiitwe ni vawosi,
 vakúlu va veeneisi va Ijüva na vakiindya va Miiro, na
 ulawe. Maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.” 23 Kei
 akavawyiira voosi yoovasea, “Kooni muuntu yoyoosi
 yoosaaka aantuube ni mpaka iisiite yeemweene, avaale
 musaláaba waachwe kira siiku, aantuube. 24 Sa muuntu
 yoyoosi ^yoosaaka hon’ya nkaasu yaachwe, kiitaaha ari,
 maa kaa, muuntu yoyoosi ^yookiitaaha nkaasu yaachwe

sa niini uwo kiihon'ya ari. 25 Kwatiite kunáálo che muntu kuturya weeru yoosi, maa kaa, ataahe nkaasu yaachwe? 26 Kooni muntu yoyoosi aanyóniire soni niini na masáare yaani, baa Mwaana wa Muntu moonera ari soni, mpiindi akuújire na nkongojima ya Taáta na mirimu miija. 27 Kimaari noovawyiira, vamwaari viingi viimire aha, si vari kukwya tuku mpaka vuyone Utemi wa Mulungu!” 28 Ja siku inaani jei jikalooke keende Yésu alusa ayo masáare, Yésu akaambukan'ya na vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani na luulwii noo muloomba Mulungu. 29 Mpiindi Yésu amulombáa Mulungu, buuwo yaachwe ikavalanduka, ingo jaachwe jikava njeru chwee, mpaka jindoolavalava. 30 Koonka, vaantu valume vaviri vakafumira maa vakaanda lusika ne. Novo ni vala Músa na Elía vajáa. 31 Vajáa voonekana na nkongojima ya kurumwii na valusikáa na Yésu vyeene ari kiiman'ya murimo wa Mulungu kwa inkwya yaachwe uko Yerusalemu. 32 Mpiindi ijo, Peéteri na vara vatumwi viivaachwe vajáa vanyéyyiirye fúti. Vakiinuke, vakamooná Yésu na nkongojima yaachwe. Na kei vakooná vaantu vaviri vajáa viimire ne. 33 Na kati vara vaantu vaviri viinukáa fuma kuri Yésu, maa Peéteri akamusea Yésu, “Aai mukúlu, vyabooha tveere haaha aha. Tujeenge vivaanda vitatu, kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía.” Peéteri alusa jeyo maa kaa, si ataangáa kira yoolusa tuku. 34 Na viintu Peéteri ajáa akaari yoolusika jeyo, ichu rikafumira, maa rikavawikira. Aho, vakoofa maatuku vii. 35 Sawúti ikafuma aho ichwii, yoosea, “Uhu ni Mwaana waani.

Yeeye namusaawula. Muteereri yeeye.” **36** Na iyo sawúti
 ^ikalooke, Yéesu akoónekana ari yeemweene. Vapooji
 vaachwe si vamuwyiira m~~u~~unt~~u~~ yoyoosi masáare aya
 ^vajáa viíne siku ijo tuku. **37** Lomutóondo yaachwe mpiindi
 ^vagiritáa fuma luulwii, vakal~~u~~mana na mpuka nk~~u~~ulu ya
 vaant~~u~~. **38** Aho, ~~u~~mwi wa vaant~~u~~ va iyo mpuka akal~~u~~sika
 na ngururu yoosea, “Mukiindya, nook~~u~~loomba ~~u~~mulaange
 mutavana waani, yeeye noo mwaana waani wa mpeke.
39 Yeeye atiite murim~~u~~ m~~u~~vi ^wamutáavityaa akaanda
 tula isóso m~~u~~n~~u~~m~~u~~n~~u~~. Kei, wamusíngisyasingiisyaa
 akawya na isi ja ari na kiinkwiisha, maa de indootuumpa
 ifulo m~~u~~lomwii. ~~U~~h~~u~~ murim~~u~~ m~~u~~vi wamutúrikiryaa
 m~~u~~n~~u~~m~~u~~n~~u~~, wam~~u~~r~~é~~kaa kiduudi vii. **40** Navalóombire
 vapooji vaako vuukibirye ~~u~~h~~u~~ murim~~u~~ m~~u~~vi, maa kaa,
 vasíindirwe.” **41** Yéesu akavasea, “Aka! Ihi mbyaala
 si ^irúmaa, na ^yakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka
 naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni m~~u~~reete
 mutavana waako na aha!” **42** Kati ~~u~~ra mutavana ^asesáa
 na kwa Yéesu, murim~~u~~ m~~u~~vi ~~u~~kam~~u~~vayya na isi, maa
~~u~~kam~~u~~kwaatya kiinkwiisha. Aho, Yéesu ak~~u~~yamirirya
~~u~~ra murim~~u~~ m~~u~~vi, akam~~u~~horya ~~u~~ra mutavana, maa
 akam~~u~~hindula na k~~u~~ri taáta waavo. **43** Vaant~~u~~ voosi
 vakat~~u~~l~~u~~vala maatuku vii koon~~u~~ ~~u~~kú~~u~~lu wa M~~u~~l~~u~~ng~~u~~.
 Mpiindi vaant~~u~~ ^vajáa vakaari vahwáliire sa yoosi Yéesu
 ^ajáa abwéeyiirye, maa akavasea vapooji vaachwe,
44 “Teereri neeja aya ^noosaaka nivawyiire. Mwaana
 wa M~~u~~unt~~u~~ valandukwa ari na viikwa ari mikonwii
 ya vaant~~u~~.” **45** Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga
~~u~~varyuli wa masáare yara tuku. Masáare aya yajáa yiivisa

kwaavo sa vadiire taanga. Kei voofaa kumuurya. **46** Haaha kukava na nkaani kwa vapooji va Yeesu ni ani aruwa mukulu kati yaavo voosi. **47** Maa kaa, Yeesu akataange miiririkano yaavo, akamwaanirira musinga muduudi, maa akamwiimya heehi ne. **48** Aho, maa akavasea, “Muuntu yoyoosi ari mteengya musinga ja uhu sa irina raani, kuva ari aantengiirye niini. Kei, yoyoosi ari kunteengya niini, kuva ari amutengiirye Mulungu, na yeeye aantuma. Sa ura ari mududi kufuma kuri nyuunyu noo mukulu klookya voosi.” **49** Yoohani akamusea Yeesu, “Muku, tamwina muuntu yookibirya mirimu mivi kwa irina raako, maa tukamukaan’ya sa viintu si ari hamwi na suusu.” **50** Maa kaa, Yeesu akavasea, “Kari mumakaan’yaa tuku, sa mweene si yovakiikana nyuunyu, ni hamwi ari na nyuunyu.” **51** Siku ja Yeesu jo sumulwa na kurumwii jikasengerere, maa yeeye akawolola kisho chaachwe yoodoma na Yerusalemu. **52** Yeeye akatuma vaantu valongoole na iturii rimwi ra isi ya Samaria sa vakiimye neeja haantu ari fikira. **53** Maa kaa, vaantu va iro ituri vakasiita kumteengya sa viintu alea na Yerusalemu. **54** Vapooji vaachwe, noo kusea vala Yaakupu na Yoohani, vakoone jeyyo, maa vakamusea, “Aai muku, tulombe mooto ukiime fuma kurumwii sa uvamale wu [ja vyeene Elia abweeyya]?” **55** Maa kaa, Yeesu akavalandukira, akavadalavya **56** [yoosea, nyuunyu si manyire ni vaantu vari jooli muri tuku]. Aho, maa vakatamanya na iturii riingi. **57** Kati Yeesu na vapooji vaachwe vajaa lyeendwii, maa muuntu umwi akamusea, “Kukutuuba ndiri na haantu hohoosi

^uri doma.” 58 Yéesu akamusea, “Mũnjũ jatiite viláalo mpáángii, na ndee jatiite vivururu, maa kaa, Mwaana wa Mũntũ asiina baa ho laarya mutwe waachwe vii tũkũ.” 59 Aho, Yéesu akamusea mũntũ wiingi ^ajáa aho, “Ntuuba.” Maa kaa, ura mũntũ akamusea, “Aai mukúlũ, reka ta nkataahe taáta wiitũ.” 60 Yéesu akamusea, “Reka vaantũ ^vaakwa vataahe vaantũ ^vaakwa viivaavo, maa kaa, weewe doma ukavariyũle Utemi wa Mũlungũ.” 61 Mũntũ wiingi akamusea Yéesu, “Aai mukúlũ, kukutuuba ndiri, maa kaa, reka ta nkavasee vaantũ va kaayii kwaani nasúukiirye.” 62 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Kooni mũntũ yoyoosi aándire rima, maa kei indoolaanga kiri nyuma, ũwo si asaakwa Utemii wa Mũlungũ tũkũ.”

10 Ayo ^yakalooke, Yéesu Mweenevyoosi akavasaawũla vapooji viingi makumi mufungati na vaviri, maa akavatũma vaviriviri. Voovo vakalongoola na kira múuji na kira haantũ ^asaakáa tamanya yeeye mweeneevyo. 2 Yéesu akavasea, “Viintũ vyo chwa ni foo viri, maa kaa, vachwi ni vake. Sa jeyyo, mũloombi Mweenevyoosi wo chwa, atũme vachwi, na iwundii raachwe ro chwa. 3 Haaha tamanyi, na mũtaange ni vatũma niise nyuunyu ja vaana va muundi kati na kati ya mbũji. 4 Sumuli mpía tũkũ, mufuko wo kiinjira tũkũ, baa viráatũ vya kaviri tũkũ. Mpiindi ^muri njirii, kari mũndoololoosha ko luumbya vaantũ tũkũ. 5 Nyuumba yoyoosi ^muri kiingira, valuumbyi jei, ‘Mwiikalo mũja ũve nyuumbii ihii!’ 6 Kooni mwiikalo mũja uri na mweenenyuumba, mwiikalo waanyu mũja kiikala uri ne. Maa kaa, kooni mweenenyuumba si yoovahokera na mwiikalo mũja,

mwiikalo waanyu muja hinduka uri na kuri nyuunyu. 7 Ikali nyuumba yiyo imwi, kana moorya no nywa kira ^cheene mooheewa. Sa mutumami iima neeja kurihwa mariho yaachwe. Kusaamasaama fuma nyuumba iki fura ira tuka. 8 Kooni mwĩngĩre múji umwi na vaantu va múji uwo vavateengiirye na cheeru, iryi vyóorya ^viri viikwa mbere yaanyu. 9 Valwĩri ^vari mújii uwo vahoryi na mvasee, 'Utemi wa Muluungu wafikire kuri nyuunyu.' 10 Maa kaa, múji wowoosi ^muri kiingira maa vasiite kuvateengya, looki, na mutamanye na njirii ja uwo múji musee jei, 11 'Baa maruri ya múji waanyu ^meene yanamatiire majewii yiiswi, tayakónkomire, kavaluma kutu uri waanyu. Maa kaa, taangi Utemi wa Muluungu wafikire kuri nyuunyu.' 12 Ni vawyiira niise, siku iyo, kuva viri pwee kwa múji wa Sodóoma kulookya múji uwo. 13 Mpolai múji wa Korasini! Mpolai ituri ra Besaida! Sa ngaari myuujĩisa ^yatamamirwe kwaanyu, ngaari yatamamwa miji ya Tĩro na Sidóoni, ngaari vamavalandukira Muluungu kali vii, ko kiivikira magunĩ no kihakaka mavu. 14 Maa kaa, siku ira yo lamurirwa vaantu voosi, kuva iri pwee kwa vaantu va miji ya Tĩro na Sidóoni kulookya nyuunyu. 15 Naanyu vaantu va múji wa Kaperenáumu, eri, kiinulwa muri fura kurumwii wu? Aka tuka! Kiimiriwa muri fura Ntarii. (Hadēs g86) 16 Muuntu ^avatéereraa nyuunyu, aantéereraa niini. Na ^avasítaa nyuunyu, aansítaa niini. Kei muuntu ^aansítaa niini, amusiítaa Muluungu na yeeye aantuma." 17 Vara vapooji makumi mufungati na vaviri ^vakahinduke, vakamuwyiira Yéesu na cheeru voosea,

“Aai mukúlu, baa mirimu mivi tookikibirya kwa irina
 raako na yootuteera!” 18 Yéesu akavasea, “Nijáa naronáa
 Irimu roohangalamuka fuma kurumwii ja lulávo. 19
 Laangi, navahíire wiimiriri mweeri ya ura mavi kwa kira
 kiintu. Kwa ngururu ijo, lwaata mweende njoka na ingi,
 kei kusiina kiintu ^kiri vatamikya tuku. 20 Baa neembe ni
 jeyyo, kuvyeendi sa viintu mirimu mivi yoovateera tuku,
 maa kaa, vyeendi sa viintu marina yaanyu yaándikirwe
 kurumwii.” 21 Mpiindi í’ira, Yéesu kunu avyeéndire
 munumunu kwa ngururu ja Mutima Muja, maa akasea,
 “Nookudumba ee Taáta, Mweenevyoosi wa kurumu
 na isi, sa masáare aya uvavisa vara ^vari na tooti na
 miryungu, maa kaa, ukavakunukurira vadúúdi. Kikomi
 Taáta, ivyo noo vyakweerya mutima.” 22 Kei akasea,
 “Taáta waani aankwáatiirye viintu vyoosi. ^Mweene
 amumányire Mwaana ni Taáta vii. Kusiina wiingi tuku. Kei
 ^mweene amumányire Taáta ni Mwaana vii, na muntu
 yoyoosi ^mweene Mwaana ari saaka kumukunukurira.” 23
 Aho, Yéesu akavalandukira vapooji vaachwe, akalusika
 na vooveene vii kijiraawii, akavasea, “Yatalariwa miiso
 aya ^yookoona masáare aya! 24 Ni vawyiira niise, valáli
 na mutwe ^vari foo na vatemi vajáa vatiite mpiima yo
 koon aya ^mookoona nyuunyu, maa kaa, si vayoona
 tuku. Kei, vajáa vatiite mpiima yo teera ^meene mooteera
 nyuunyu, maa kaa, si vayateera tuku.” 25 Mpiindi
 ijo, mukiindya wa Miira ya Mulungu akiima, maa
 akamuurya Yéesu ko muyera, akasea, “Mukiindya, che
 ndiri bweerya sa mpokere nkaasu ya siku ^jisiina uhero?”
 (aiōnios g166) 26 Yéesu akamusea, “Miira ya Mulungu jooli

yaluusa? Che usómaa weewe aho?” 27 Ura mukiindya wa Miiro akamusea Yéesu, “Vyaandikwa jei, ‘Mweende Ijva Muluungu waako, na mutima waako woosi, na nkaasu yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, na muryuungu waako woosi.’ Kei, ‘Umweende mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda mweeneevyo.” 28 Yéesu akamusea, “Wuúyiirye vyoovyo, bweeyya jeyyo, naawe turya uri nkaasu ya siku ^jisiina uhero.” 29 Ura mukiindya wa Miiro asaakaa kiiyonekya kikomi yeeye ni muwoloki. Sa jeyyo akamuurya Yéesu kei yoosea, “Ha mwiiwaani ni ani?” 30 Yéesu akamusea, “Muuntu umwi agiritaa fuma Yerusaleemu yoodoma na muujii wa Yeriko. Njirii akakiimirirwa ni viivi. Vakamufumya ingo jaachwe, vakamvava mpaka vakamutamikya, vakamureka asengerire kukwya. 31 Haaha ikava ja baháati, mweeneisi umwi wa Ijva alookaa na ira njira. ^Akamoone, akakengeeja na ivarwii, maa akiilookera. 32 Viivyo, Mulaawi umwi ne alookaa na aho. ^Akamoone ura muuntu ^ajaa atamikiiwe, ne akakengeeja ni ivarwii, maa akiilookera. 33 Maa kaa, Musamaría umwi ne akeráa njira, akatweera na ira njira. ^Akamoone ura muuntu ^ajaa atamikiiwe, maa akamoonera mbavariri. 34 Akamuseeserera, akamooyya njuma jaachwe na divái, maa akamuhaka makuta. Akajichuunga njuma jaachwe na ntaami, maa akamwaambukya ndákwii yaachwe. Aho, akamutwaala furu nyuumbii ya vayeni na akava yoomulaangirirya. 35 Siku ya kaviri yaachwe, akatoola mpía ja dinári iviri, akamuheera mweenenyuumba ya vayeni, maa akamusea, ‘Mulaangirirye uhu muuntu. Kooni iji jasírire na woongerirye mpía jiingi so mulawurya,

^ndiri hinduka kuriha ndiri.” 36 Aho, maa Yéesu akamuurya ura mukiindya wa Miuro, “Kati ya ava vatatu ni ani noo mwiiwaachwe wa ura muuntu ^ajaa akiimirirwa akatamikiwa ni viívi?” 37 Ura mukiindya wa Miuro akasea, “Ni ura ^amulaanga na riiso ra wuuja.” Aho, maa Yéesu akamusea, “Doma, naawe ukabweeye viivyo.” 38 Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njira, maa vakiingira iturii rimwi. Aho, maa muuntu muki umwi ^asewaa Maárita akamuteengya na kaayii kwaachwe. 39 Maárita ajaa atiite mudúúdi waachwe ^asewaa Maríia. Yeeye ajaa iikala mawulwii ya Yéesu Mweenevyoosi kunu yomuteerera. 40 Maa kaa, Maárita ajuwikaa na mirimo ^iri foo yo muteengya muyeni. Sa jeyyo, akadoma na kuri Yéesu, maa akamusea, “Mweenevyoosi, si wookoona ni vyaviha viintu uhu mudúúdi waani ^yookundejera mirimo yoosi niimweene tuku wuu? Haaha muwiiire aanyambire.” 41 Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi akamusea, “Maárita, Maárita, sa che woojuwika na wookoofa sa viintu ^viri foo? 42 Kiintu ^choosaakwa ni kimudu vii. Maríia asáawiiire kiintu ^chabooha, na kusiina muuntu ^ari daha kukiseyya kuri yeeye tuku.”

11 Siku imwi, Yéesu ajaa haantu hamwi yoomuloomba Mulungu. ^Ahamule, maa umwi wa vatumwi vaachwe akamusea, “Aai mukúlu, tukiindye baa suusu kumuloomba Mulungu ja viintu Yooháani Mubatisáaji ^avakiindya vatumwi vaachwe.” 2 Yéesu akavasea, “Mpiindi ^moomuloomba Mulungu, muluse jei, ‘Taáta [wiitu wa kurumwii,] irina raako ribweeyiriwe nkongojima, utemi waako wuje. [^Meene woosaaka yatamamwe

aha weerwii, yatumamwe ja ^vyeene yatamamwaa uko kurumwii.] 3 Utuheere choorya chiitu cha kira siiku. 4 Utusee uvi wiitu wasirire, ja ^vyeene suusu tavaséaa vara ^vatu honerya uvi waavo wasirire. Kuturekera twiingire na mutehwii tuku, [maa kaa, utulamuriye na ura Muvi.]”

5 Aho, maa Yésu akavasea, “Hooni iririkani, kooni umwi waanyu adómire na kwa kijeengi chaachwe nuuchiku kati, maa amusee kijeengi chaachwe, ‘Aai kijeengi, hooni nkopesha mikáate itatu. 6 Amwaari kijeengi chaani yookera njira alúumbiirye uchiku uhú, na niini nsiina kiintu cho muheera tuku.’ 7 Maa kaa, ura ^ari nyuumbii amusee, ‘Reka kunjuuwa, nachúungire muryaango! Kei, niini na vaana vaani tahúmwire laala. Si ndiri kiinuka nikuheere choorya tuku.’ 8 Ni vawyiira niise, kooni muuntu uwo atúubire loomba, kijeengi chaachwe kiinuka ari na amuheere kira ^yoosaaka. Si ari bweyya jeyyo sa viintu ni kijeengi chaachwe tuku, maa kaa, sa viintu atúubire loomba. 9 Sa jeyyo, ni vawyiira niise, loombi, naanyu heewa muri, saakiri, naanyu turya muri, lumbyi muryaangwii, naanyu yurirwa muri. 10 Sa kira ^alómbaa, ahéwaa na ura ^asáakiraa, atúryaa na ura ^alúumbyaa muryaangwii, ayurirwaa. 11 Eri, kwatiite umwi waanyu nyuunyu vala taáta mwaana waachwe ^ari muloomba soompa, amuheere njoka wuu? 12 Baku kei kooni amulómbire ii, amuheere ingi wuu? 13 Haaha kooni nyuunyu baa neembe muri vavi mumányire kuvaheera vaana vaanyu viintu ^vyabooha, ha Taáta waanyu wa kurumwii si ari bweyya vyabooha kulookya ivyo vyaanyu ko vaheera Mutima Muja vara ^vooloomba tuku

wuu?” 14 Siku imwi, Yéesu akibiryáa murimu mavi fuma kwa kimumu umwi. Uwo murimu ukakibiriwe, maa ura muntu akaanda lusika. Aho, ira mpuka ya vaantu vajaa hara vakahwaalala. 15 Maa kaa, vamwi va vaantu vajaa aho vakasea, “Yookibirya mirimu mivi kwa ngururu ja Belisebúuri, noo kusea Irimu.” 16 Vaantu viingi novo vamuyeráa ko muloomba avalaire ishára fuma kurumwii. 17 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, “Utemi wowoosi kooni wiigavire haviri kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo, si uri lunga tuku. Kei, kooni vaantu va lukolo lumwi viigavire, lukolo ulu, si uri lunga tuku. 18 Haaha kooni Irimu riigavire haviri, utemi waachwe jooli uri lunga? Ni lusa niise jeyyo sa nyuunyu moosea, nooseyya mirimu mivi kwa ngururu ja Belisebúuri. 19 Ha de haaha kooni nookibirya mirimu mivi kwa laviro lwa Belisebúuri, ha vaantu vaanyu ni kwa laviro lwa ani vakibiryaa mirimu mivi? Sa jeyyo, avo kavalamurira vari nyuunyu. 20 Maa kaa, kooni niini nookibirya mirimu mivi kwa laviro lwa Mulungu, taangi haaha Utemi wa Mulungu wafikire kuri nyuunyu. 21 Mpiindi muntu ari na ngururu iichungiriire mata yaachwe kulaangirirya nyumba yaachwe, máari jaachwe ni nkaasu jiri. 22 Maa kaa, muntu wiingi ari na ngururu kulookya yeeye kooni amukimiriire na amusindire, muhoka ari mata yaachwe yoosi yara iilaangyaa na nyahira ari máari joosi, maa asumule. 23 Muntu yoyoosi ura si ari ivarwii raani, uwo ni mavi waani. Kei, ura si ajingaa hamwi na niini, apálaa. 24 Mpiindi murimu mavi ari fuma kwa muntu,

wadómaa na isi ya ibaláángwii kura ^kusiina maaji noo saakira haantu ho humulukira. Na ^uri siindwa kahoona aho haantu ho humulukira, sea uri, 'Hinduka ndiri na nyuumbii kwaani haantu ^nafuma.' 25 ^Uri hinduka, washáanaa ira nyuumba yafyáahiirwe no haambwa vyabooha. 26 Jeyyo, uwo murimu muvi wadómaa noo sumula viivaachwe mufungati, vavi kulookya woowo. Aho, iyo mirimu yingiraa kwa uwo muuntu na yikalaa aho. Uwo muuntu asáambukirwaa kulookya vya ncholo." 27 Mpiindi Yéesu ^alusáa ayo masáare, muuntu muki umwi ^ajaa aho mpukii ya vaantu, akatula isoso yoosea, "Yatalariwa inda ^yakuvyaala na masusu ^woonka!" 28 Maa kaa, Yéesu akamusea, "Yatalariwa munumunu vara ^varitéeraa no rituuba isáare ra Mulungu." 29 Mpiindi mpuka ya vaantu ^yatuubaa kiingika, maa Yéesu akatuuba kiindya yoosea, "Ihi mbyaala ni mbi, yoosaaka yoonekiwe ishára, si iri heewa ishára yoyoosi tuku, maa kaa, ira ya Yóna muláli na mutwe. 30 Sa ja viintu Yóna ^aava ishára kwa Vanináawi, noo ^vyene Mwaana wa Muuntu aruwa kwa mbyaala ihi. 31 Siku ya ulamu mutemi muki wa isi ya saame kiima ari na vaantu va mbyaala ihi, ne lusa ari irya. Sa yeeye ajaa avaa njira fuma isi ya kuli munumunu, akuja joo teerera tooti ja mutemi Solomóoni. Haaha aha amwaari mukúlu kulookya Solomóoni. 32 Kei, siku ya ulamu vaantu va Nináawi kiima vari na vaantu va ihi mbyaala, novo lusa vari irya. Sa Vanináawi ^vakateere uvariyuli wa Yóna, vavalanduka fuma uvii waavo, na aha amwaari mukúlu kulookya Yóna! 33 Kusiina muuntu ^akórereryaa kimuri,

maa akakiviika haantu ^hiivisa tuku au akakikunikirira
 na nyiingu ya kweenga tuku. Kiri vyoova jeyyo, kimuri
 ni kyaangwii chavikwaa, sa vara ^vookingira voone
 kiweeru. **34** Riiso ni kimuri cha muviri waako. Kooni
 riiso riri nkaasu, muviri waako woosi wamema kiweeru.
 Maa kaa, kooni riiso raako rasaambuka, muviri waako
 wamema kilwiirya. **35** Haaha ulaange neeja, kiweeru
 ^uri nocho kari ji kive kilwiirya tuku. **36** Haaha kooni
 muviri waako woosi uri na kiweeru baa kusiina haantu
 ^hari na kilwiirya tuku, muviri waako woosi watiite
 kiweeru ja viintu kimuri ^chakumurikiraa na kiweeru
 chaachwe.” **37** Yeesu ^akamarikirye lusa ayo masaaare,
 maa Mufarisáayo umwi akamuteengya noo rya chákurya
 kaayii kwaachwe. Yeesu akatamany, akiingira maa
 akiikala méesii kurya chákurya. **38** Uwo Mufarisáayo
 ^akamoone Yeesu yoorya baa kooyya mikono ja ^vyene
 tuma jasea tuku, akahwaalala maatuku vii. **39** Aho, maa
 Yeesu Mweenevyoosi akamusea, “Nyuunyu Mafarisáayo
 musúuntaa ndavo na saháani kwa weerwii vii, maa kaa,
 mitimii yaanyu mwamema kunyahira máari na uri. **40**
 Nyuunyu muri vahoho! Eri, si mootanga ura ^umba
 weerwii si noo ^umba isii tuku wuu? **41** Vaambiriryi
 vakiva ko mitima yaanyu yoosi, na viintu vyingi vyoosi
 booha viri kwaanyu. **42** Ni mpolai nyuunyu Mafarisáayo!
 Nyuunyu mutóolaa ilundu rimwi ra malundu ikimi
 baa vira viintu viduudi, baa ja mbowa ja masaambi
 na viintu ^vibwéyyaa chóorya kinyukire. Maa kaa, si
 mukwáatyaa uwoloki na kweenda kwa Mulungu tuku.
 Mwasakwa mutumame aya na baa kei, kari mureke aya

yiingi tuku. 43 Ni mpolai kuri nyuunyu Mafarisáayo, sa mweenda kiikala machuumbii ya mbere masinagóogii na kuluumbiwa kwa nyemi sóokwii! 44 Ni mpolai kwaanyu sa mwiifwĩine na mbirĩĩra ^jisiina aláama, na vaantu vayéendaa mweeri yaachwe baa taanga tuku!” 45 Aho, maa umwi wa vakiindya va Miiro akamusea Yéesu, “Mukiindya, ayo ulúsire ni kituki. Baa suusu vakiindya va Miiro ututúkiire.” 46 Yéesu akamusea, “Mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mwiitĩkyaa vaantu miriwa ^yarutaha si ^vari daha kwiitĩka, maa kaa, kumba nyuunyu veeneevyo si mvaámbiriryaa baa ni imaamba vii tuku. 47 Mpolai kuri nyuunyu, sa mwajéengereraa mbirĩĩra ja valáli na mutwe, vara ^vuuława ni vala baaba waanyu! 48 Jeyyo, nyuunyu moónekyaa mwaruma yara vala baaba waanyu ^vatumama. Voovo vavuláa valáli na mutwe, na nyuunyu moovajeengera mbirĩĩra avo valáli na mutwe. 49 Iki noo kira Muluungu ^alusa kwa tooti yaachwe, ‘Laanga, vatum ndiri valáli na mutwe na vatumwi na kwaavo, maa kaa, vamwi kuvułaa vari na viingi kuvaturikirya vari.’ 50 Haaha, vaantu va mbyaala ihi lamurirwa vari sa sakami ya valáli na mutwe voosi, ira ^yiitwa keende weeru ^yumbwa, 51 kwaandira sakami ya Abéeli, mpaka sakami ya Sakarí, ura ^uulairwa kati na kati ya masabáahu na Haantu Haaja. Kikomi noovawyiira vaantu va mbyaala ihi lamurirwa vari kwa ayo yoosi. 52 Mpolai nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mutúnikaa njira ya vaantu yo mutaanga Muluungu. Nyuunyu si mwiipata tuku, kei vara ^voosaaka kwiipata nyuunyu mvakítiraa.” 53 Yéesu ^akafume

kaayii kwa ura Mufarisáayo, maa vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda hũmba na vakaanda kumuurya masáare ^yari foo. **54** Vasaakáa vamutee kwa masáare yaachwe sa vapate kimwi cho musitakirya.

12 Mpiindi ijo, iyiimbi ra vaantu mayana na mayana vajáa viijiinga fũru vandookiilwaatirira, kunu voomuteerera Yéesu. Yéesu akaanda ta lũsika na vapooji vaachwe yoovasea, “Laangi neeja, munehe usasi wa Mafarisáayo, noo kusea ukweembi. **2** Kusiina isáare ^rakunikirirwa si ^riri kunukulwa tuku, na kusiina isáare ^raviswa, si ^riri taangwa tuku. **3** Sa jeyyo, rooroosi ^mwarivariyula kilwiiryii, teerwa riri kiweerwii, na rooroosi ^mwarihweeha mberii, variyulwa riri italii. **4** Ni vawyiira niise nyuunyu vijeengi vyaani, koofi vara ^vũlaa maviri vii tuku, na ivyo viri looka si vari daha tumama chochoosi ^kiri lookya ivyo tuku. **5** Maa kaa, niini kuvawyiira ndiri wo moofa. Ofi Muluungu. Yeeye ^ari humula kusumula mutima wa muuntu, atiite wiimiriri wo mufweitira na mootwii wa Jehénamu. Hii, noovawyiira moofi uhu. (Geenna g1067) **6** Eri, seese isaano si jiváwaa iyoombe magwáare yaviri tuku wuu? Baa neembe ni ndee nduudi, kwa Muluungu si iri rimiriwa baa imwi vii tuku. **7** Kikomi, njwiri ^jiri mitwii yaanyu javalwa joosi. Sa jeyyo koofi tuku, nyuunyu muri va iyoombe ikulu kulookya seese ^jiri foo. **8** Ni vawyiira niise, yoyoosi ^ari kuunduma, noo kusea, kuunduusikira niini mbere ja vaantu, Mwaana wa Muuntu ne muruma ari mbere ja Muluungu na mirimu yaachwe miija. **9** Maa kaa, ^ari sea si aamányire mbere ja vaantu tuku, Mwaana wa Muuntu ne sea ari si amamányire tuku mbere ya mirimu

miija ya Mulungu. **10** Na kira muntu ^ari mukiikana
 Mwaana wa Muntu, uvi waachwe sewa uri wasirire,
 maa kaa, ^ari muhiintikira Mutima Muija si ari sewa uvi
 waachwe wasirire tuku. **11** Mpiindi ^vari vatwaala na
 masinagógii, mbere ja vakúlu na mbere ja viimiriri, kari
 mwiitweetyaa jooli ^muri lusa au jooli ^muri kuuyirya
 tuku, **12** sa Mutima Muija mpiindi jiijo vakiindya ari
 kira ^mwasaakwa muluse.” **13** Muntu umwi fuma aho
 mpukii ya vaantu vara ^vamuteereráa, akamusea Yésu,
 “Mukiindya, musee mundu waani aangavire viintu vya
 upaari ^tarekerwa ni taata wiitu.” **14** Yésu akamusea,
 “Aai, ni ani anvíikire niini nive mulamuli au mugavi wa
 upaari waanyu?” **15** Aho, maa Yésu akavasea, “Laangi
 neeja! Mwime kuli na kudiira kwiikinkima koosi, sa
 nkaasu ya muntu si ifúmaa kuri viintu vyaachwe ^viri
 foo ^atiite tuku.” **16** Maa Yésu akavavaira lusímo ulu,
 “Kwajaa kwatiite musúngaati umwi ^ajaa na iwunda. Aho
 iwundii kwaachwe, viintu vyakwaataa munamunu. **17**
 Sa jeyyo, uwo musúngaati akiyurya mutimii waachwe,
 ‘Jooli ndiri bweeyya? Ha de amwi nsiina haantu ho
 viviika viintu vyaani ^naachwa tuku?’ **18** Aho, maa
 uwo musúngaati akasea, ‘Jei noo viintu ^ndiri bweeyya,
 vaa ndiri madong’a yaani yoosi, maa njeenge yiingi
 makulukulu. Aho, noo kuntu ndiri viika viintu vyoosi
 ^ndiri kuchwa na viintu vyingi vyoosi.’ **19** Aho, noo ndiri
 sea, ‘Ee mutima waani, watiite viintu ^vyabooha ^viri foo
 ^wiivikira kwa myaaka ^iri foo. Humuluka, urye, unywe,
 na uvyeeende.’ **20** Maa kaa, Mulungu akamusea, ‘Weewe
 uri muhoho! Uchiku wa isiku nkaasu yaako yoosaakwa. Ha

ivi viintu ^wiivikira ni vya ani viri kuva?’ 21 Jeyyo, noo ^vyeeene viri kwa vaantu vara ^vakunguula máari ja weeru, vakareka kuunga kwa Muluungu.” 22 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Sa jeyyo reki koofa sa nkaasu ya miviri yaanyu, che muri kurya, au sa miviri yaanyu, che muri kiivikira. 23 Sa nkaasu ni mweeri iri ya chóorya na miviri ni kulookya ingo. 24 Laangi makuungulu! Yooyo si yaháandaa tuku baa kei si ya chwíjaa tuku, yasiina madong’a tuku. Maa kaa, Muluungu ayaríishaa. Kwa Muluungu, nyuunyu ni mweeri ya ndee muri. 25 Ni ani kuri nyuunyu so manyika kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasu yaachwe kwa sáa baa imwi vii? 26 Ha de haaha kooni si muri daha kutumama baa isáare iduudi ja iri, sa che mookoofa sa aya yiingi? 27 Laangi maluva ^vyeeene yakúlaa. Yooyo si yatúmamaa baa kei si yachúmaa ingo jaavo tuku. Kikomi noovawyiira, baa mutemi Solomóoni na nkongojima yaachwe yoosi, si arwiikwa vyabooha ja rimwi ra maluva ayo tuku. 28 Ha de kooni Muluungu ayarwíikaa masaambi ya iwundii aya ^yavíjaa isiku na lomutóondo yakafweitirwa na iviivii, si ari varwiika nyuunyu kulookya ayo tuku wuu? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei? 29 Haaha reki kwiitweetya, che muri kurya au che muri kunywa. Koofi tuku sa viintu ivi. 30 Vaantu si ^vamumányire Muluungu noo viitwéetyaa sa viintu ivi vyoosi. Maa kaa, kuri nyuunyu Taáta waanyu amányire visaaka mwiise. 31 Haaha, saakiri Utemi wa Muluungu na ivyo vyoosi heewa muri ko koongereriwa. 32 Reki kwiitweetya nyuunyu mpuka nduudi, sa Taáta waanyu oona ni kiintu ^chabooha kuvaheera nyuunyu Utemi

waachwe. **33** Vai iyoombe máari jaanyu mukavaheere vakiva. Ibweeyiriyi mifuko ya mpía si ^isákahalaa, noo kusea, kúviika máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Uko kusiina mwiívi ^aséngereraa tuku na mbuuvu ^jiríjaa ingo tuku. **34** Sa kúuntu ^kuri máari yaako ya kikomi ya mberii, noo kúuntu mutima waako ^uri. **35** Kira siiku mundoolarira ndiri kutumama murimo, na vimuri vyaanyu vive vikóriire. **36** Múve ja vatumami vara ^voo múwoojera mweenenyuumba waavo atámiinye na ngovii ya ilóola, sa mpiindi ^ari fika vii vamúyúurire. **37** Vatalariwa vara vatumami ^veene vari shaanwa ni mweenenyuumba waavo vookeesha mpiindi ^ari kúuja. Kimaari noovawyyira, kwiivikira ari sa avatumamire, yeeye vaseeserya ari chákurya varye. **38** Vatalariwa vatumami avo, mweenenyuumba waavo kooni avashíhiine vari miiso voo múwoojera, baa kooni uújire nuuchiku kati, au namuyiingú. **39** Taangi neeja masáare aya, mweenenyuumba ngaari ajáa ataanga mpiindi ^ng'eene mwiívi ari kúuja, ngaari si areka nyuumba yaachwe ibokwe tuku. **40** Baa nyuunyu moosaakwa múve mwiímire neeja mpiindi joosi, sa Mwaana wa Múuntu kúuja ari mpiindi si ^mookoona kúuja ari.” **41** Aho, maa Peéteru akamuurya, “Múkúlu, lusímo ulu ni suusu vii wootuwyyira baka vaantu voosi?” **42** Mweenevyoosi akamúsea, “Ni mwiimiriri arikwi noo ^ari wo kiilaangiwa na ^ari na tooti? Kei, ni mutumami arikwi ari rekwa ni mweenenyuumba waachwe aviimirire viivaachwe na avaheere chóorya mpiindi ^jasaakwa, maa mweenenyuumba akere njira? **43** Atalariwa mutumami ura mweenenyuumba waachwe

^ari mashaana yoobweeyya jeyyo, mpiindi ^ari hinduka.
44 Kimaari noovawyiira, mweenenyuumba waachwe
 maviika ari uwo mwiimiriri imirire viintu vyaachwe
 vyoosi vu. **45** Maa kaa, kooni uwo mwiimiriri iiririkiine,
 'Mweenenyuumba waani achérevire,' na aande kuvavaa
 vara vatumami va kiintu kilume na va kiintu kiki, kunu
 yoorya, no nywa, no reeva, **46** mweenenyuumba waachwe
 kuja ari siku ^ng'eene si yookoona ari kuja, na saa si
 ^imanyire. Aho, Mweenenyuumba waachwe mutematema
 ari na maviika ari hamwi na vara si ^vari vookiilaangya.
47 Mutumami ura ^amanyire ^cheene mweenenyuumba
 waachwe asáakaa, maa kaa, akareka kwiima neeja baa
 kei akareka tumama ja ^vyeeene uwo mweenenyuumba
 waachwe eenda, lairwa ari ^kiri mooto. **48** Maa kaa,
 mwiimiriri ura si ^amanyire, ^atámamire yara ^yiima
 neeja kuvawa, vawa ari kiduudi. Muuntu ura ^aheewa ^viri
 foo, uwo atiite noongwa ya ^viri foo na ura ^akwaatiwa
 mirimo ^iri foo, saakwa iri, ^iri foo. **49** Nnaja na kuri weeru,
 sa nkorererye mooto. Ni vyaangu ngaari waándire korera.
50 Maa kaa, natiite uturikiri, ^noosaaka nturikiriwe na
 tuuba ndiri turikira munumunu mutimii waani furu
 uturikiri uwo ^uri humula. **51** Mukiisea nnaja na aha
 weerwii kureeta mwiikalo nnaja? Aka tuku, nareeta
 kwiikera! **52** Kwaandira haaha, nyuumba ^iri na vaantu
 vasaano, kwiikera veende vatatu kwiiruta ndihi na vaviri
 na vaviri kwiiruta ndihi na vatatu. **53** Taata kwiitoola
 eende na mwaana waachwe na mwaana kwiitoola eende
 na taata waavo. Iyo kwiitoola eende na muhinja waachwe,
 na muhinja kwiitoola eende na iyo waavo. Iyo mukwi

kwiitoola eende na muki wa mwaana waachwe, na muki wa mwaana kwiitoola eende na mukwi waachwe.” **54** Kei Yéesu akiisea ira mpuka, “Kooni mwiine ichu raándukire ivaru ra usweero hahara muséaa, ‘Mbula vaa iri,’ noyo yaváa. **55** Na kooni mwiine mpeho yoowuva fuma saame, mwaséaa, ‘Kuva kuri na irutira,’ na kikomi vyavíjaa jeyyo. **56** Nyuunyu vakweembi, mwamányire taanga viintu vya kurumu na vya weeru kwa ^veene ko konekana! Sa che moosiindwa taanga masáare aya ^yootumamwa haaha? **57** Sa che si moolamula veeneevyo kiintu cha uwoloki? **58** Mpiindi ^muri njirii moodoma na balásii na mavi waako, muloombe iivae na mpulo chaangu mpiindi ^mukaari njirii. Kooni si ubwéyyiirye jeyyo, kutwaala ari na balásii na uko mulamuli kukwaatya ari mikonwii ya mulukaluka, ne kutwaala ari na munyololwii na ngururu. **59** Kimaari nookuwyiira, si uri rekerwa uko tuku, mpaka urihe mpoocho yo marikirirya.”

13 Mpiindi yiyo, vaantu vamwi vajaa vamuwyiira Yéesu masáare ya Vagaliláaya vamwi ^veene Piláato ajaa avulaa mpiindi ^vamutooreráa Mulungu mpóryo. **2** Aho, maa Yéesu akavuurya, “Eri, mukiisea ava Vagaliláaya ^vaakwa inkwya ihi, ni vavi vajaa kulookya Vagaliláaya viingi voosi vuu wuu? **3** Aka tuku! Noovawyiira, kooni si maválandukire fuma uvii waanyu, voosi sira muri jeyyo! **4** Au vara ikimi na vanaani ^veene valaarirwa ni munáara vakakwa kura Siloáamu, ni kiisea mwiise ni vavi vajaa kulookya vaantu viingi voosi ^veene viikalaa mujii wa Yerusaleému wuu? **5** Aka tuku! Noovawyiira nyuunyu, kooni si maválandukire fuma uvii waanyu, baa nyuunyu

sira muri viivyo!” 6 Aho, maa Yéesu akavawiyiira lusímo uh, “Muuntu umwi ajáa atiite musaambu ^wahaandwa iwundii raachwe ra sabíbu. Sikú imwi akatamanyá noo tunda saambu aho musaambwii, maa kaa, si ashaana saambu baa imwi tuku. 7 Sa jeyyo akamusea mutumami wa iwundii raachwe, ‘Laanga, kwa myaaka itatu nuja noo tunda saambu ja muti uh, maa kaa, si ninapata baa saambu imwi vii tuku! Ukanye! Sa ni woosaambula iwunda vii!’ 8 Ura mutumami wa iwundii akamusea, ‘Mukúlu, ureke uh mwaaka kei, niini kuumira ndiri na kuvikira ndiri nchuúkuru. 9 Kooni uri tunga saambu mwaaka ^wookuja, booha viri, kooni si jeyyo wukanye.” 10 Sikú imwi ya Sabáato, Yéesu akiindyáa sinagógii imwi. 11 Aho sinagógii, kujáa kwatiite muuntu muki umwi, ^ajáa na murimu muvi. Uwo murimu muvi ujáa wamukukumarya na si adaháa woloka tuku kwa myaaka ikimi na inaani. 12 Yéesu ^akamoone, maa akamwaanirira yoosea, “Íyo, urékirwe ni ndwála yaako!” 13 Aho, Yéesu akamuvikira mikono yaachwe, na hahara akawoloka na akaanda kumbweeyirya Mulungu nkongojima. 14 Maa kaa, mukúlu wa sinagógi akakalala sa viintu Yéesu ^ajáa amuhóriirye ura muuntu muki siku ya Sabáato. Sa jeyyo, ura mukúlu akavasea vaantu, “Júma yatiite siku masasatu jo tumama. Moosaakwa mndookuja noo horiwa siku ijo na si siku ya Sabáato tuku!” 15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea, “Aka, nyuunyu vakweembi! Eri, ni ani si ayuriraa ng’oombe jaachwe na ndákwi fuma waámii noo jitwaala noo nyweesha siku ya Sabáato? 16 Uh muuntu muki ni mwaana wa Aburaháamu.

Irimu ramuchuunga kwa myaaka ikimi na inaani. Eri, si asaakwa arekerwe fuma manyololwii siku ya Sabáato tuku wuu?” 17 Yéesu akaluuuse aya, vavi vaachwe vakakwaatwa ni soni, maa kaa, vaantu vakavyeenda sa masáare ^yoohwaalarya ^atumamáa. 18 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Utemi wa Mulungu wiifwíine na che? Nufwaanirirye na che? 19 Wiifwíine na mpeke nduudi ya haradáali ^ng’eene muntu atoola akahaanda iwundii raachwe. Iyo mbeyu ikamera, ikava muti na ndee jikajeenga vivururu mataampii yaachwe.” 20 Yéesu akavuurya kei, “Na che ndiri kufwaanirirya Utemi wa Mulungu? 21 Wiifwíine na usasi ^mweene muntu muki atoola, akakaandira muchu wa ngáano viháári vitatu vya saimu. Ura usasi, ukasuuwya muchu woosi.” 22 Yéesu akatuuba njira yaachwe ira ^adomáa na Yerusaleému. Na njirii akiindyáa vantu mijii na maturii kuntu ^atweeráa. 23 Siku imwi, muntu umwi akamuurya, “Mukúlu, ni vake vii noo Mulungu ari lamurirya wuu?” Yéesu akamusea, 24 “Ifafiririyi mwingire na muryaango ^wafinya. Kikomi noovawyiira, ^vari foo saaka vari kwiingira maa kaa, si vari daha tuku. 25 Mpiindi kuja jiise, mweenenyumba kiinuka ari na chuunga ari muryaango, aho kiima muri weerwii de mwaande lumbya kunu moosea, ‘Ee mukúlu, tuyurire!’ Maa kaa, yeeye vasea ari, ‘Si nivamányire na si nootaanga kuntu ^mufúmire tuku!’ 26 Naanyu sea muri, ‘Suusu noo vara ^tarijáa no nywa hamwi na weewe! Kei, weewe utukiindyáa maturii ya miitu.’ 27 Ne vasea ari, ‘Navawyiiriire, si nivamányire tuku, na si manyire kuntu ^mufúmire tuku! Isunki kwaani nyuunyu vavi!’ 28

Ŭko rira mweende no sha mayeo, mpiindi ^muri moona
 Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu na valáali na mutwe
 Ŭtemii wa Muluungu na kunu nyuunyu mufwéitirwe
 na weerwii. **29** Vaantu kúja vari, fuma itumba na
 usweero, utúruko na saame, novo kiikala vari haantu
 ^viimiriwa neeja ngovii uko Ŭtemii wa Muluungu. **30**
 Laanga, vamwaari va mukirii ^vari kuva va ncholo, na va
 ncholo vari kuva mukirii.” **31** Mpiindi jiijo, Mafarisáayo
 vamwi vakiita na kuri Yéesu, maa vakamusea, “Looka
 aha, tamanya na kwiingi sa Heróode saaka iise kukulaa.”
32 Yéesu akavasea, “Tamanyi mukiise ira munju ^iri
 kinchunkula, ‘Laanga, mwaari nookibirya mirimu mivi,
 no horya vaantu isiku na lomutóondo. Na siku ya katatu
 marikirirya ndiri murimo waani.’ **33** Baa neembe ni
 jeyyo, tuuba niise na njira yaani isiku, lomutóondo na
 kukyiire fika ndiri. Bweeyya niise jeyyo, sa si vyasaakwa
 muláali na mutwe akwye haantu hiingi tuku, maa kaa, ni
 Yerusaléemu vii. **34** Aka Yerusaléemu, aka Yerusalemu,
 weewe ^wúlaa valáali na mutwe no vavaa na mawye vara
 ^vatúmwa kwaako! Ni kangai nasáakaa kuvajiinga vaana
 vaako ja nkuku viintu ^ijiingaa nchúru jaachwe mbavii?
 Baa jei si wuunduma tuku! **35** Laangi! Muluungu avarékiire
 nyumba jaanyu nyuuveene! Ni kuvawyiira niise, si muri
 kunyona kei tuku, furu mpiindi ^mukaséire, ‘Atalariwa
 yeeye ^yookuwa kwa irina ra Ijva.”

14 Siku imwi ya Sabáato, Yéesu ajáa adoma noo rya
 chákurya kaayii kwa mukúlu umwi wa Mafarisáayo.
 Mpiindi ^ajáa aho, vaantu vamulaangisháa sa voone ni che
 ari tumama siku ya Sabáato. **2** Aho, kujáa kwatiite muntu

umwi ^ajáa na ndwáala yo suuwa mawulu na mikono. **3** Hara, maa Yéesu akavuurya Mafarisáayo na vakiindya va Miiro, “Eri, Miiro yaruma kumuhorya muntũ siku ya Sabáato, baka tuku?” **4** Novo vakakirinya sawu. Jeyyo Yéesu akamusaasya ura mulwĩiri, akamuhorya, maa akamusea itamanyire. **5** Aho, maa akavuurya, “Ivi kooni umwi waanyu mwaana waachwe au ng’oombe yaachwe yawyĩĩire isimii si ari doma no museyya chaangu baa neembe ni siku ya Sabáato tuku wuu?” **6** Voovo, vakasova cho muuyirya. **7** Yéesu akoona vara ^vajáa valáarikirwe ^vyeeene viisaawuriráa machuumbi ya nyemi mpiĩndi ja chákurya. Aho, akavawyiira lusímo ulu, **8** “Kooni uláarikirwe na ngovii ya ilóola, kari wiikalaa ichuumbii ra mbere tuku, sa ifaanaa ikava amwaari wiingi ^aláarikirwe ^anyémiwaa kulookya weewe. **9** Na mpiĩndi ^ari kũja mweenengovi ura ^avaláarikire, weewe na yeeye kusea ari, ‘Sosoloka ulu iikale.’ Aho, saama uri na ichuumbii ra nyuma kũũ ukwáatirwe ni soni. **10** Kiri vyoobweeyya jeyyo, weewe kooni uláarikirwe, ikala ichuumbii ra nyuma sa ^ari kũja mweenengovi ya ilóola akusee, ‘Aai yeenda jiwiikale aha mbere.’ Aho, noo nkongojima yaako iri koonekana mbere ja vaantu voosi ^valáarikirwe. **11** Sa kira muntũ ^iyyámbukyya na mweeri, kiimiwa ari na isi, na ura ^iikímyaa na isi, kaambukiwa ari.” **12** Aho, maa Yéesu akamusea ura ^ajáa avaláarikire, “Mpiĩndi ^wookiimya neeja ngovi ya cháamuusi au kiiwulo, kari uláarikaa vijeengi vyaako, au vanduu vaako, au vaantu va lukolo lwaako, au vakaaya vaako vara ^vari vasúngaati vii tuku. Kooni ubwéeyyiirye jeyyo, baa voovo ifaanaa vakulaarike

weewe na kwaavo, maa uve uríhirwe. **13** Maa kaa, weewe kooni woobweeyya ngovi, laarika vakiva, vivete na vahoku. **14** Aho, talariwa uri, sa avo vasiina luviro lo kuriha tuku. Weewe rihwa uri ni Mulungu mpiindi jo fufulwa vara vawoloki.” **15** Umwi ^ajaa íkyiire aho chákuryii na Yéesu ^akateere masáare ayo, maa akasea, “Atalariwa muuntu ^ari kurya ngovi Utemii wa Mulungu.” **16** Aho, Yéesu akamusea, “Muuntu umwi ajaa iimya neeja ngovi nkulu, maa akavalaarika vaantu ^vari foo. **17** Mpiindi ja ngovi ^jikafike, akamutuma mutumami waachwe kwa vaantu vara ^ajaa avalaarika sa akavasee, ‘Teengi, viintu vyoosi vyahúmwíire!’ **18** Maa kaa, voosi ^vajaa valaarikwa vakaanda ukooveri wo lusa vadiire kuja. Wa ncholo ko koovera akasea, ‘Nawúrire iwunda noosaakwa nkarilaange. Kalaama si ndiri kuja tuku.’ **19** Wa kaviri ne akasea, ‘Nawúrire ng’oombe ikimi jo rima, jei ni tamanya niise noo jiyera, kalaama si ndiri kuja tuku.’ **20** Wa katatu ko koovera ne akasea, ‘Nasúmwíire muki, sa jeyyo si ndiri daha kuja tuku.’ **21** Ura mutumami akahinduka, akiita muwyiira mweenenyuumba waachwe kira ^vaséire. Aho, ura mweenenyuumba akakalala, maa akamulairirya mutumami waachwe yoomusea, ‘Tamanya chaangu na balíbalii na njirii joosi ja uhú múuji, ukavareete na aha vakiva, vivete na vahoku.’ **22** Ura mutumami ^akahinduke, maa akamusea mweenenyuumba waachwe, ‘Mukúlu, yoosi ^meene waandáiriirye nayatámamire, maa kaa, nkalo imwaari ichíhiire.’ **23** Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akamusea mutumami, ‘Tamanya na balíbalii jira ^jiri weerwii ya múuji, ukavadoomererye vaantu

sa nyuumba yaani imeme. **24** Sa kikomi noovawyiira, kusiina muntu baa umwi wa vara ^navalaarika ari saira ngovi yaani tuku.” **25** Haaha mpuka nkulu yamutuubaa Yeesu. Yeesu akiilorera, maa akavasea, **26** “Muntu yoyoosi ^yoosaaka kuuntuuba, asaakwa aanyende niini kulookya ^vyeeene amweenda taata waavo, iyo waavo, muki waachwe, vaana vaachwe, marumbu yaachwe, vanduu vaachwe na baa kulookya ^vyeeene eenda nkaasu yaachwe. Kooni si jeyyo, si ari kuva mpooji waani tuku. **27** Muntu yoyoosi kooni si averekire musalaba waachwe ko turikira na baa kooni ni kukwya sa niini na aantuube, si ari kuva mpooji waani tuku. **28** Ni ani umwi waanyu, kooni yoosaaka jeenga si ikalaa isi ta kulaanga viintu vyoosi ^yoosaakwa ave novyo, sa ataange kooni ari na mpia jo marikirya ijeengo raachwe? **29** Kooni si abweyyiirye jeyyo, ifaanaa akajeenga mwaariryo wa nyuumba vii, maa asiindwe marikirirya ijeengo roosi. Na voosi ^vari kooni ijeengo raachwe, musekerera vari, **30** voosea, ‘Muntu uhu anda jeenga, maa akasiindwa ngururu jo marikirirya.’ **31** Haaha iririkani mutemi ura ^yoosaaka atamanye na nkoondwii noo lwa na mutemi wiingi. Ni mutemi ariki si ^ari kiikala ta iiririkane neeja, kooni ari daha kulwa na mutemi ^ari na vaantu va nkoondo mayana makumi yaviri, na kunu yeeye ari na vaantu va nkoondo mayana ikimi rimwi vii? **32** Kooni ine siindwa ari, tuma ari vaantu vaachwe, vatamanye na kwa ura mutemi wiingi nti ^akaari kuli, sa viiteerwe. **33** Noo jeyyo viri kuri nyuuny, kusiina umwi waanyu ^ari kuva mpooji waani kooni si arekire vira vyoosi ^ari

novyo tukũ. **34** Sangása ni kiĩntũ ^chabooha kuterekera, maa kaa, kooni yasúukire ni che iri vikirwa sa mwerere waachwe uhindikire kei? **35** Sangása ^iri jeyyo, si yabooha baa kwiita iwundii tukũ, baa nchuúkurwii tukũ, iyo ni ifwéitwaa vii. ^Ari na matu yo teerera, ni ateere!”

15 Haaha, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo vadamáa na kuri Yéesu noo mteerera. **2** Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miirũ vakaanda ng’uula voosea, “Sa che uhũ mũuntũ íkalaa na maduwalo baa kei indoorya chóorya noyo?” **3** Aho, maa Yéesu akavasimira lusímo ulũ, **4** “Kooni umwi waanyu ari na muundi igana rimwi, na kooni muundi imwi yarĩmĩre, che ari bweeyya? Jireka ari jira muundi makumi keenda na keenda ibaláángwii adome akasaake ira ^yatáahikire mpaka iipate. **5** Na ^ari kiipata, kiivaala ari mavei kunũ ari na cheerũ. **6** ^Ari fika kaayii, kuvaanirira ari vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe kunũ yoovasea, ‘Eryi mitima hamwi na niini, sa muundi yaani ^ng’eene yaari yarĩmĩre, niĩyĩne!’ **7** Viivyo noovawyiira, kuva kuri na cheerũ mũnũmũnũ kurumwii, haantũ mũuntũ umwi mavi ^ari mũvalandũkira Muluungũ. Cheerũ ikyo kuva kiri ni kikuulũ kulookya vaantũ makumi keenda na keenda vara ^viijónaa voovo ni vawoloki, ^vasiina kiĩntũ cho vabweeyya vamũvalandũkire Muluungũ tukũ.” **8** Yéesu akavawyiira lusímo lwiingi, “Tusee baa ja kooni mũuntũ muki ari na mpía ikimi na kooni imwi yarĩmĩre che ari bweeyya? Korererya ari kimuri na fyaahira ari nyuumba yoosi vuu, yoosaakira ira mpía mpaka iipate. **9** Na ^ari kiipata, vaanirira ari vijeengi vyaachwe na vakaaya

vaachwe na vasea ari, ‘Eryi mitima hamwi na niini, sa mpía yaani ^ng’eene yaari yarimire, niyĩne.’ **10** Viivyo, noovawyiira, kwatiite cheeru kikuulu kwa mirimu miiya ya Mulungu, mpiindi muvi umwi ^ari mavalandukira Mulungu.” **11** Yéesu kei akavawyiira lusímo lwiingi yovasea, “Muuntu umwi ajáa atiite vaana valume vaviri. **12** Mwaana waachwe muduudi, akamusea taáta waavo, ‘Taáta noolomba upaari waani.’ Jeuyo, akavagavira vaana vaachwe upaari waavo. **13** Mpiindi kiduudi ^jikalooke, ura mudúúdi akasaankan’ya máari jaachwe joosi vuu, maa akatamanyana na isi ya kuli. Uko akiita takuna máari yoosi vuu. **14** ^Akamarikirye kira kiintu ^ajáa nocho, ira isi yoosi ikava na njala ya imalo, ne akava asiina chochoosi tuku. **15** Aho, akatamanyana na kwa muuntu umwi wa isi ira, akitooolomba murimo. Ura muuntu akamutwaala na iwundii kwaachwe indookooriisha nkaamba jaachwe. **16** Uwo mutavana akava yoomererya mati mafaala ^meene nkaamba jarijáa. Na kusiina muuntu ^amuhéráa chákurya chochoosi tuku. **17** Maa kaa, ^akiiririkane mutimii waachwe, maa akasea, ‘Amwi vatumami va taáta wiitu varijáa mpaka vandoocheerya? Niini mwaari nookwya na njala aha! **18** Haaha hinduka niise na kwa taáta nkamusee, “Taáta, nabweerya uvi kwa Mulungu na kuri weewe. **19** Niini si niima neeja kwaanirirwa mwaana waako kei tuku, mbiika nive ja umwi wa vatumami vaako.” **20** Aho, akiinuka, akakwaata njira na kaayii kwa taáta waavo. ^Akasengerere kaayii, taáta waavo akamoona kura kuli, maa akamoonera mbavariri. Akamukibirira, akamukwaatirira, maa akamusundira mwaana waachwe.

21 Aho, mwaana waachwe akamusea, 'Taáta, nabweeyya
 ùvi kùri kurumu na kùri weewe. Nìini sì nìima neeja
 kwaanirirwa mwaana waako kei tuku.' **22** Maa kaa, taáta
 waavo akavasea vatumami vaachwe, 'Reeti chaangu ingo
 ^yaboohabooha mumuvikire, muvikiri ipoo mukonwii
 waachwe na viráatu majewii. **23** Reeti njiiku ^yaneneha,
 musinje, turye ngovi. **24** Sa uhú mwaana waani ajáa
 aakwya haaha afúfukire, ajáa ataahika haaha oónekiine.'
 Aho, vakaanda bweeyya ngovi. **25** Mpiindi ijo, ùra
 mwaana mukulu ni iwundii ajáa. Mpiindi ^ahindukáa
 ^akasengerere kaayii, akateera chímba na vina. **26** Aho,
 akamwaanirira mutumami umwi, maa akamuurya, 'Ni che
 kwatiite?' **27** Ùra mutumami akamusea, 'Mudúúdi waako
 uújire na taáta waanyu amusinjiire ira njiiku ^yanona
 sa taáta waanyu amuhókire ari nkaasunkaasu.' **28** Ùra
 mwaana mukulu akavisula, maa akasiita kwiingira na
 nyuumbii. Aho, taáta waavo akafuma na weerwii noo
 mukalaamyia iingire. **29** Maa kaa, yeeye akamusea taáta
 waavo, 'Laanga, myaaka yoosi ihi nìini natumama aha
 kaayii, baa si ninawaayya kuchwa mati ulairiri waako
 wowoosi baa siku imwi tuku! Maa kaa, nìini sì unawaayya
 kumpeera baa kaburi vii, nkárye nivyeende na viivaani
 tuku. **30** Haaha uhú mwaana waako ^mweene atakuna
 máari jaako na vaantu vaki ^vayéendaa na valume va
 vaantu, uújire na kaayii umusinjiire njiiku ira ^yanona.'
31 Taáta waavo akamusea, 'Mwanawaani, weewe ni na
 nìini ùri siku joosi, viintu vyoosi ^ndiri novyo ni vyaako.
32 Haaha ni vyabooha kubweeyya ngovi tuyeende, sa

mwaanaanyu ajáa aakwa, haaha ni nkaasu ari. Yeeye ajáa arimira, haaha oónekiine.”

16 Kei Yéesu akavawyiira lusímo ulu vapooji vaachwe, yoovasea, “Kujáa kwatiite musúngaati umwi na mwiimiriri wa máari jaachwe. Uwo musúngaati akateera mwiimiriri wa máari jaachwe yoosaambula máari. **2** Sa jeyyo uwo musúngaati akamwaanirira mwiimiriri akamusea, ‘Natéiire kira ^woobweeyya na máari jaani! Laira kira ^ubweeyyirya máari jaani, sa si uri kuva mwiimiriri wa máari jaani tuku.’ **3** Ura mwiimiriri akiiririkana mutimii waachwe, ‘Musúngaati waani ni kunseyya iise murimwii waani. Haaha ni che ndiri bweeyya? Niini nsiina ngururu jo rima tuku, na nookoona soni yo loombaloomba. **4** Nataangire ^cheene ndiri bweeyya, sa ^ndiri rekiwa murimo waani vaantu vaanteengye na nyuumbii jaavo.’ **5** Jeyyo, akavaanirira vaantu voosi vara ^vadaayiwáa noongwa ni musúngaati waachwe. Wa ncholo akamuurya, ‘Noongwa yaako kwa musúngaati waani ni viintu vingai?’ **6** Ne akasea, ‘Noongwa yaani ndáayiwa ni líita mayana yatatu na magana mufungati ya makuta ya saitúuni.’ Aho, mwiimiriri akamusea, ‘Toola karatási ihi ^ng’eene yaandikwa noongwa yaako chaangu, andika noongwa yaako ni líita iyana rimwi, magana yanaani na makumi yasaano.’ **7** Aho, akamuurya wa kaviri akamusea, ‘Weewe viintu vingai udáayiwa?’ Ura akamusea, ‘Magunía magana yatatu na makumi yatatu ya ngáano.’ Mwiimiriri akamusea, ‘Toola karatási ihi ^ng’eene yaandikwa noongwa yaako, andika magana yaviri na makumi musasatu.’ **8** Ura musúngaati akamudumbirira ura

mwiimiriri si ^ari wo kiilaangiwa, sa viintu ^ajaa abweyyiirye uweere. Sa kuri vaantu va mbyaala ihi, vara si ^vamuraama Muluungu ni vaweere munumununu kwa masaaare ya ihi weeru, kulookya vaantu vara ^vamuraama Muluungu. (aiōn g165) 9 Ni kuvawyiira niise, vaambiriryi viivaanyu na maari jaanyu ja aha weerwii, sa ^jiri sira mteengiwe na kiikalwii cha siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) 10 Muuntu ^iilaangiwa kwa masaaare maduudi, kiilaangiwa eende kwa masaaare makulu. Noo jeyyo, muuntu ura ^asova uwoloki kwa viintu viduudi, kuva ari muuntu ^asova uwoloki kwa viintu ^viri foo. 11 Na kooni si muri vo kiilaangiwa kwa maari ja ihi weeru, ni ani ^ari viilaangya kwa maari ya kikomi? 12 Kei kooni si muri kiilaangiwa kwa maari ya muuntu wiingi, ni ani ^ari kuvaheera maari yaanyu veeneevyo? 13 Kusiina mutumami ^adaha tumamira vasungaati vaviri tuku. Sa musuula ari umwi na amweende wiingi, au munyemya eende umwi na kumuchwa eende mati wiingi. Si muri daha kumutumamira Muluungu na maari tuku.” 14 Mafarisayo ^vakateere masaaare yoosi Yeesu alusaa, maa vakamuseka ko muchwa mati, sa vajaa veenda mpia maatuku vii. 15 Yeesu akavawyiira yoovasea, “Nyuunyu mwiiyonekyaa kikomi mbere ja vaantu muri vawoloki. Maa kaa, Muluungu amanyire mitima yaanyu. Sa vira viintu vaantu ^vavyoona ni vya kikomi, Muluungu avisuula. 16 Miir na masaaare ya valaali na mutwe, yavariyulwa furu mpiindi ja Yoohani Mubatisaji. Fuma mpiindi ijo, Masaaare Maaja ya Utemi wa Muluungu yavariyulwaa na kira muuntu iyingiryaa

utemii ũwo na ngururu. **17** Maa kaa, ni vyoolo kwa
 kurumu na weeru kulooka, kulookya lutalo baa lumwi
 kurimira fuma Miirwii ya Muluungu. **18** Muuntu mulume
 ^amusíitaa muki waachwe, maa akaloola muki wiingi, ũwo
 ayéendaa na muki wa muuntu. Kei, muuntu mulume ũra
 ^amulóolaa muuntu muki ^arekwa ni mulume waachwe,
 ũwo ayéendaa na muki wa muuntu. **19** Haaha, kujáa
 kwatiite musúngaati umwi, ^iivikiráa ingo ja kitáani
 ^jiri gyaa ja kisúngaati, ^jalukwa na mputi ja kikomi.
 Na siku joosi yeeye arijáa chóorya cha kibuya. **20** Kei,
 kujáa kwatiite mukiva umwi ^asewáa Lasáaro. Areetwáa,
 maa akaviikwa muryaangwii kwaachwe. Uhu ajáa atiite
 viloonda maviri vu. **21** Yeeye iikaláa muryaangwii na
 ajáa atiite mpiima yo rya mang'enyeng'enye ^yawíire
 isi ya méesa kwa uhu musúngaati. Kei, kúri juujáa noo
 munaampa viloonda vyaachwe. **22** Siku ^jikalooke, ũra
 mukiva akakwya. Mirimu miija ikujja noo musumula,
 ikamutwaala furu kipeembii cha Aburaháamu. ũra
 musúngaati ne akijoowulala na akataahwa. **23** Yeeye
 akatamanya na ntarii. Uko uturikirii, akiinurirya miiso
 yaachwe na mweeri, maa akamoona Aburaháamu kwa
 kulí ari na Lasáaro. (Hadēs 986) **24** Aho, ũra musúngaati
 akamwaanirira Aburaháamu, "Taáta Aburaháamu, naanga
 na riiso ra wujja. Nooloomba umutume Lasáaro atukye
 imaamba raachwe luujii, maa atoonyerye lurimii lwaani
 sa luhole. Kikomi ni turikira niise munumunu mootwii
 uhu." **25** Aho, Aburaháamu akamusea, "Mwanawaani,
 kumbukira, weewe mpiindi ^ujáa mooyo, ujáa utiite
 viintu vyoosi ^vyabooha ^usaakáa. Maa kaa, Lasáaro ni

uturikiri vii apatáa. Haaha yeeye atúuriwe mutima aha na weewe umwaari wooturikira munumununu. **26** Si jeyyo vii tuku, katikati yiiswi na nyuunyu kwatiite iduundu ikulu munumununu. Iduundu iro, raviikwa sa vaantu va kunu ^vari saaka kuuja nooko kwaanyu, vasiindwe firira na vaantu va uko vasiindwe kuuja na kunu.’ **27** Aho, ura musúngaati akasea, ‘Haaha nookuloomba ee taata umutume Lasáaro atamanye na kaayii kwa taata wiitu. **28** Uko natiite vaaniitu vasaano. Lasáaro akavalume kutu sa kari luu vuje na kunu kuntu kwa uturikiri tuku.’ **29** Maa kaa, Aburaháamu akamusea, ‘Vaanaanyu vatiite utali wa Músa na valáli na mutwe va Ijva, vayateere ayo!’ **30** Ura musúngaati akamusea, ‘Taata Aburaháamu tuku! Kooni muntu afúfukire na adome akavawyiire, aho, valanduka vari fuma uvii waavo.’ **31** Aburaháamu akamusea, ‘Kooni si vateeriire yara ^yaandikwa ni Músa na valáli na mutwe, si vari ruma baa ya muntu afúfukire tuku.’”

17 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Masáare ^yabwéeyaa vaantu viikunguvale, mpaka yuje vii. Maa kaa, mpolai kwa ura yoyoosi ^yooyareeta. **2** Ni pwee viri kwa muntu uwo kuchungirwa lwaala nkiingwii, maa afweitirwe na mayiyii, kulookya uturikiri ^ari turya ko muhaanda umwi wa ava vadúúdi atumame uvi! **3** Sa jeyyo, imi neeja. Kooni mwaanaanyu abwéeyiirye uvi, mudalavye. Kooni aválandukire fuma uvii waachwe, musee yasírire. **4** Kooni ahóniirye kwa siku imwi mara mufungati na uújire na kwaako yoosea, ‘Hai, naválandukire fuma uvii waani,’ weewe

woosaakwa umusee yasirire.” 5 Aho, vatumwi va Yeesu vakamusea Mweenevyoosi, “Toongererye kukuruma.” 6 Mweenevyoosi akavasea, “Ngaari muri na kuruma baa kuduudi ja mpeke nduudi ya haradaali, ngaari mudahire kusea uhu mukuyu, ‘Ng’ooka, ukakondiwe mayiyii!’ Nowo ngaari waviire matu kwa kira ^muuwyiire. 7 Baa ja tusee, kooni umwi waanyu ari na mutumami waachwe ^afumire rima iwundii au kuriisha muundi, ni ani umwi waanyu ifaanaa amusee, ‘Yeenda chaangu, ikala, urye choorya?’ 8 Si jeyyo tuku. Kiri vyoolusa jei sea ari, ‘Nyimirya neeja choorya, na wuntumamire furu mpumule kurya no nywa. ^Ndiri humula de weewe urye no nywa.’ 9 Eri, mudumba uri mutumami ko bweyya kira ^cheene umuwyiire abweyye wu? Aka tuku! 10 Viivyo, baa nyuunyu ^muri humula tumama yoosi ^mwaiririwa, sei, ‘Suusu turi vatumami vii, tatumamire yara ^meene tasaakwa tutumame vii.’” 11 Mpiindi Yeesu ^adoma na Yerusalemu, ajaa atweera na muhakii wa isi ya Samaria na Galilaya. 12 Mpiindi Yeesu ^ingiraa iturii rimwi, ajaa alumana na vaantu ikimi ^vari na ulonda. Avo vaantu vakiima kuli, maa 13 vakaanirira voosea, “Yeesu, Mweenevyoosi, tulaange na riiso ra wuja!” 14 Yeesu ^akavoone akavasea, “Tamanyi, mukiiyonekye kwa veeneisi va Ijuva.” Na mpiindi ^vajaa njirii vootamany, maa vakajirulwa ulonda waavo. 15 Umwi waavo ^akoone ahorire, maa akahinduka na kwa Yeesu kunu yoomudumba mulungu na sawuti nkulu. 16 Akalaala majewii ya Yeesu na inda kunu yoomudumba. Uwo muntu ni Musamaria ajaa. 17 Yeesu

akamuurya, “Voosi ikimi si vajírwiilwe tuku wuu? Hai vari vara viingi keenda? **18** Kusiina baa umwi ^ahíndukire joo muduumba Mulungu tuku, maa kaa, uhu muiyeni vii?” **19** Yéesu akamusea, “Inuka, utamanye, kuruma kwaako kwakuhóniirye.” **20** Siku imwi, Mafarisáayo vajáa vamuurya Yéesu voosea, “Utemi wa Mulungu naadi uri kuja?” Yéesu akavasea, “Utemi wa Mulungu, si wujáa ko kuulaangishalaangisha tuku. **21** Kusiina muuntu ^ari daha sea, ‘La nu aha!’ au ‘La haura kura,’ tuku. Sa Utemi wa Mulungu ni nowo muri.” **22** Aho, akavasea vapooji vaachwe, “Mpiindi kuja jiise, kuva muri na mpiima jo va na Mwaana wa Muuntu baa kwa siku imwi vii, maa kaa, si muri kunyona tuku. **23** Vaantu kundoovasea veende, ‘La haura hara,’ au ‘Hahu aha!’ Kari mudómaa na kari mavarúmaa tuku. **24** Sa Mwaana wa Muuntu siku ^ari kuja, kuja ari ja lulávo ^vyeeene lújaa loomurika mavaru yoosi ya kurumu. **25** Maa kaa, saakwa ari aturikiriwe kwa masáare ^yari foo na siitwa ari ni mbyaala ihi. **26** Ja viintu ^vijáa siku ja Núhu, noo ^vyeeene iri kuva siku yo hinduka Mwaana wa Muuntu. **27** Mpiindi ja Núhu, vaantu varijáa no nywa, valoolwáa no loola fuuru siku ira Núhu ^akiingire na safiinii. Aho, ira mbula ya imalo ikuja, maa ikavamala voosi vu. **28** Baa mpiindi ja Lúutu ni ja jeyyo vijáa. Vaantu varijáa no nywa, vaváa iyoombe no wula, varimáa no jeenga. **29** Maa kaa, siku ira Lúutu ^akiinuke Sodóoma, mooto na sálufa ujáa wakiima fuma kurumwii, ukavamala voosi vu. **30** Noo jeyyo ^viri kuva siku ira Mwaana wa Muuntu ^ari variyulwa. **31** Siku iyo, muuntu ^ari ikekeerii kari akiime

sa atoole viintu vyaachwe nyuumbii tuku. Na ura ^ari iwundii kari ahindukaa na kaayii noo toola chochoosi tuku. **32** Kumbukiri kira alimana nocho muki wa Lúutu! **33** Muuntu yoyoosi ura ^yooyera kulamurirya nkaasu yaachwe, uwo kiitaaha ari. Maa kaa, muuntu yoyoosi ura ^yookiitaaha nkaasu yaachwe, uwo kiilamurirya ari. **34** Ni kuvawyiira niise, siku iyo, vaantu vaviri ^valiire kitáanda kimwi, umwi sumulwa ari, na wiingi rekwa ari. **35** Vaantu vaki vaviri ^voosha hamwi, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari. [**36** Vaantu valume vaviri kuva vari vootumama iwundii, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari.]” **37** Aho, vapooji vaachwe vakamuurya, “Mweenevyoosi, aya ni hai ^yari fumira?” Ne akavasea, “Hara kuuntu ^kuri na maka ^ikwíire, aho noo kuuntu nkuumba jilúmaniraa.”

18 Yéesu akavavaira vapooji vaachwe lusímo ulu yoovakiindya watuube kundooloomba bila yookatala. **2** Akavasea, “Múujii umwi, kujáa kwatiite mulamuli umwi. Uhu mulamuli, si amoofáa Muluungu tuku, baa kei, si avanyemyáa vaantu tuku. **3** Na múujii uwo, kujáa kwatiite mulala umwi ^atamanyáa na kwaachwe yoomuloomba, ‘Kalaama nooloomba ulamule kiloongi chaani na mavi waani sa mpate kira Miiri ^yaruma.’ **4** Kwa siku ^jiri foo ura mulamuli ajáa asiita kumwaambirirya. Maa kaa, siku imwi akiisea yeemweene, ‘Baa neembe si nimoófaa Muluungu na baa neembe si nivanyemyaa vaantu, **5** sa viintu uhu mulala yookuunjuuwa munamunu, lamula ndiri kiloongi chaachwe, apate kira ^kimutéire sa areke kunkatarya.” **6** Aho, Mweenevyoosi akavasea, “Ikiindyi fuma kwa uhu mulamuli si ^ari mawoloki. **7** Eri, Muluungu si ari vaheera

vira ^vivateire vaantu ^avasaawula vara ^vooloomba uchiku na muusi tuku wuu? 8 Ni kuvawyiira niise, Mulungu kuvaheera ari chaangu kira ^kivateire. Maa kaa, Mwaana wa Muntu ^ari hinduka na aha weerwii, shaana ari vaantu ^vamura wuu?” 9 Yeesu akavawyiira kwa lusimo vaantu ^veene viiyonaa voovo ni vawoloki na vavachwijaa mati vaantu viingi. 10 Akavasea, “Siku imwi, vaantu vaviri vajaa vatamanyana na Kaayii Njija ya Ijuba noo muloomba Mulungu. Umwi ni Mufarisayo ajaa na viingi, msaankan’yi koodi. 11 Ura Mufarisayo akiima yeemweene, maa akaanda muloomba Mulungu yoosea, ‘Ee Mulungu, nakudumbaa sa niini si ndiri ja vaantu viingi tuku, vakumuriryi, si ^vari vawoloki tuku, ^vayendaa na vaki va vaantu, baa kei si ndiri ja uh msaankan’yi koodi tuku. 12 Niini kwa juma imwi niirekyaa kurya kaviri. Kei, natoolaa ilundu rimwi ra kira malundu ikimi ra viintu vyaani.’ 13 Maa kaa, ura msaankan’yi koodi akiima kuli, si asaaka baa kwiinula miiso yaachwe na kurumwii tuku. Yeeye, akiivaavaa kipeembe kunu yookaavwa ni mutima yoosea, ‘Ee Mulungu nookuloomba wunyonere mbavariri, niini ndiri mavi!’ 14 Ni kuvawyiira niise, uh msaankan’yi koodi, ahinduka na kaayii kwaachwe kunu avarirwe ni mawoloki, maa kaa, kwa ura Mufarisayo si jeyyo tuku. Sa kira muntu ^iyambukya na mweeri, kiimiwa ari, na ura ^ikiimya na isi, kaambukiwa ari.” 15 Haaha vaantu vamuretera Yeesu vasinga vaduudi sa avavikire mikono. Vapooji vaachwe ^vakoone jeyyo, maa vakavaamirirya. 16 Maa kaa, Yeesu akavaanirira vara

vasinga, akavasea, “Vareki vasinga vaduudi vuuje na kuri niini, kari muvakitire tuku! Sa Utemi wa Muluungu ni sa vaantu ^vari ja vasinga ava. 17 Kimaari noovawyiira, yoyoosi ura si ^ari kuhokera Utemi wa Muluungu ja musinga muduudi, si ari kuuyingira vii kaa tuku.” 18 Aho, mulongooli umwi akamuurya Yeesu, “Mukiindya muja, che ndiri bweyya mpokere nkaasu ya siku ^jisiina uhero?” (aiōnios g166) 19 Yeesu akamusea, “Sa che wookunyanirira muja? Kusiina muja tuku, muja ni Muluungu yeemweene vii. 20 Umányire ndairiri ja Muluungu wuu? ‘Kari uyéndaa na muki wa muuntu tuku, kari wuúlaa tuku, kari wiívaa tuku, kari ulóngowereryaa muuntu tuku, na uvanyemye vala íyo na taáta waanyu.” 21 Ne akasea, “Ayo yoosi nayakwaatya keende usinga waani.” 22 Yeesu ^akateere jei, akamusea, “Kimwaari kiintu kimudu vii si ^unabweyya. Tamanya, ukavae iyoombe máari joosi ^uri nojo, na mpía ^uri turya, uvaheere vakiva. Jeyyo, turya uri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda, wuuntuube.” 23 Ura muuntu ^akateere ayo, akiirya mutima maatuku vii, sa yeeye ni musúngaati maatuku vii ajáa. 24 Yeesu akamoona ura muuntu íiriirye mutima, maa akasea, “Kuva viri vyafafa maatuku vii kwa musúngaati kwiingira Utemii wa Muluungu! 25 Kikomi, ni vyaangu ngamíá kutweera na ihengerii ra sinkeni, kulookya musúngaati kwiingira na Utemii wa Muluungu!” 26 Vaantu vara ^vateera masáare aya vakasea, “Ni ani de ari daha lamuririwa?” 27 Yeesu akavasea, “Yara si ^yadáhikaa kwa vaantu, kwa Muluungu yadáhikaa.” 28 Peéteru akamusea, “Laanga!

Suusu tareka vyoosi ^tújáa novyo tukakutuuba weewe!” 29 Yéesu akamúsea, “Kimaari noovawyiira, muntu yoyoosi ura ^areka nyuumba yaachwe, au mudala waachwe, au vanduu vaachwe, au vala íyo na taáta, au vaana vaachwe sa Utemi wa Mulungu, 30 uwo hokera ari ^viri foo mpiindi iji klookya vira ^areka. Na weeru ^yookuja, hokera ari nkaasu ya siku ^jisiina uhero.” (aiōn g165, aiōnios g166) 31 Aho, Yéesu akavasumula vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii, maa akavasea, “Haaha ni kwaambuka tiise na Yerusaleému. Masáare yoosi ^meene yaandikwa ni valáli na mutwe sa Mwaana wa Muntu, kiimana yari. 32 Yeeye viikwa ari mikonwii ya vaantu si ^vari Vayahúudi. Aho, muchwa vari mati, mutukira vari na kumuchwira vari mati. 33 Kei kumuvaa vari na mijeléedi na kumulaa vari na siku ya katatu fufuka ari.” 34 Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga uvariyuli wa masáare aya tuku, sa uvariyuli waachwe ujáa wiivisa kuri voovo. Si vataanga ni che alusáa tuku. 35 Yéesu ^akasengerere múuji wa Yerúiko, kujáa kwatiite muhoku umwi ^aloombáa iikyire hehi na njira. 36 Uwo muhoku ^akateere mpuka ya vaantu voolooka, akuurya, “Ni che kwatiite?” 37 Vakamúsea, “Yéesu wa Nasaréeti yoolooka.” 38 Aho, akatula isóso yoosea, “Ee Yéesu, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuaja!” 39 Vaantu vara ^vajáa valóngwiire mbere ya Yéesu vakaanda kumudalavya akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya kumwaanirira, “Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuaja Aai!” 40 Yéesu akiima, maa akavalairirya vamureete na kwaachwe. Ura muhoku ^akaseese, maa Yéesu akamuurya, 41 “Che woosaaka nikubweeyiirye?”

Ne akasea, “Ee Mweenevyoosi, noosaaka noone!”

42 Aho, Yéesu akamusea, “Haaha ona kaa! Kuruma kwaako kwakuhóniirye.” 43 Hahara akaanda kooni kei. Akamutuuba Yéesu kunu yoomudumba Muluungu. Na vaantu voosi ^vakoone ayo, vakamudumba Muluungu.

19 Yéesu ^akiingire na múuji wa Yeríiko, akakwaatira na katikati ya uwo múuji. 2 Uko, kujáa kwatiite muuntu umwi mukulu wa vasaankan’yi kóodi. Uhu muuntu ni musúngaati ajáa na irina raachwe noo Sakáayo asewáa. 3 Sakáayo akava yoosaaka kumooni Yéesu. Maa kaa, sa viintu ajáa mukufi, akasiindwa kumooni Yéesu sa kujáa kwatiite mpuka nkulu ya vaantu. 4 Sa jeyyo, akakurika itíjo, akalongorera na mbere. Akaambuka musaambwii sa amoone Yéesu kati ^yoolooka. 5 Yéesu ^akafike hara musaambwii, akalaanga mweeri, maa akamusea Sakáayo, “Sakáayo, kiima chaangu! Isiku ni kwaako ndiri kumba!” 6 Aho, Sakáayo akakiima chaangu na isi, maa akamuteengya Yéesu na kaayii kwaachwe na cheeru. 7 Vaantu voosi ^vakoone, vakaanda ng’uula voosea, “Sa che yookiingira noo va muyeni kwa iduwalo?” 8 Maa kaa, Sakáayo akiima, ma akamusea Mweenevyoosi, “Aai laanga, haaha jei kera niise máari yaani haviri. Ivaru rimwi vaheera ndiri vakiva na kooni nasumula kiintu cha muuntu kwa ulongo, uwo muhindurira ndiri mara kani ya ikyo kiintu ^nasumula.” 9 Aho, Yéesu akamusea, “Ulamuriri wíngiire kuri kaaya ihi, sa baa weewe umurumire Muluungu ja taáta wiitu Aburaháamu. 10 Sa Mwaana wa Muuntu uja joo saakira no lamurirya vara ^varimira.” 11 Vaantu vara ^vamuteereráa Yéesu

yoovavaira símo viiseáa Utemi wa Mulungu fika wiise,
sa viintu vajáa vasengeriire fika múuji wa Yerusaleému.

12 Aho, Yéesu akavasea, “Kujáa kwatiite muuntu umwi
wa lukolo lwa kitemi. Yeeye ajáa akera njira na isi ya
kuli. Uko ajáa atamanya noo heewa utemi de ahinduke
na isi yaachwe kuuntu ^ari kuva mutemi. **13** De alooke,
ajáa avaanirira vatumami vaachwe ikimi, akavaheera kira
muuntu mpía ^jiri foo akavasea, ‘Saakiri kunáalo na mpía
iji furu siku ^ndiri hinduka!’ **14** Maa kaa, vaantu va isi
yaachwe vajáa vamusuula, sa jeyyo vakatuma vaantu
nyuma yaachwe voosea, ‘Si toosaaka muuntuuhu ave
mutemi wiitu tuku.’ **15** Baa neembe vajáa valusa jeyyo,
yeeye ajáa aheewa utemi. ^Akahinduke, akavaanirira
vara vatumami ^ajáa avaheera mpía sa ataange kunáalo
^ng’eene vaturya. **16** Mutumami wa ncholo ^akuje,
maa akasea, ‘Ee mutemi, mpía ^ng’eene waampeera,
nasaakirira kunáalo nkapata malundu ikimi yingi.’ **17**
Ura mutemi akamusea, ‘Wabweeya vyabooha mutumami
muja! Sa viintu waava wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi,
kuheera ndiri wiimirire miji ikimi.’ **18** Mutumami wa
kaviri ne akuja akasea, ‘Ee mutemi, mpía ^ng’eene
waampeera nasaakirira kunáalo nkapata malundu yingi
yasaano.’ **19** Mutemi akamuseauhu muuntu, ‘Baa weewe
nakuhire wiimirire miji isaano.’ **20** Maa re, akuja ura
mutumami wingi akasea, ‘Ee mutemi, mpía jaako ni iji
aha. Najichungirira kitabarii sa jidiire rimira. **21** Nijaa
nakoofa sa weewe uri muuntu mufafu. Usumulaa viintu
haantu si ^waviika, na wachwja kuuntu si ^uhaanda.’ **22**
Mutemi akamusea, ‘Mutumwa muvi weewe! Kwa masáare

^yafúmire m̥lomwii waako k̥k̥ulam̥rira niise! Weewe
 ʉjáa umányire niini ndiri m̥unt̥ m̥fafu, nasúm̥laa
 k̥unt̥ si ^naviika kiint̥, baa kei nachwíjaa k̥unt̥
 si ^nahaanda. 23 Ha de haaha, sa che si ujiviika mpía
 jaani kwa vaant̥ ^vachúrushaa sa niini ^ndiri hinduka
 ns̥m̥le mpía jaani na k̥n̥áálo yaachwe? 24 Aho,
 m̥temi akavasea vara vaant̥ ^vajáa víimire aho, 'M̥hóki
 il̥und̥ raachwe m̥kam̥heere ʉra ^ari na ikimi.' 25
 Maa kaa, voovo vakam̥sea, 'M̥k̥úlu, amwi ʉra atiite
 mal̥und̥ ikimi!' 26 Ne akavasea, 'Ni k̥avawiyiira niise,
 kira ^ari na kiint̥, koongereriwa ari k̥lookya, maa
 kaa, ʉra ^asiina kiint̥, vuulwa ari baa kira kidúúdi ^ari
 nocho. 27 Na kwa vara vavi vaani, vara si ^vasaakáa
 nive m̥temi m̥weeri yaavo, vareeti na aha, m̥v̥ulae
 mbere yaani.' 28 Yéesu ^akah̥m̥le k̥l̥usa ayo,
 akavalongorera mbere yookaambuka na Yerusaléemu. 29
 ^Vakasengerere maturii ya Besifáage na Besanía ^yari
 luulwii ^lwaséwaa L̥ul̥ lwa Miseitúuni, akavat̥ma
 vapooji vaachwe vaviri, 30 akavasea, "Tamanyi na ituri
 ^riri mbere yaanyu, na kati ^mookiingira koonā m̥ri
 mwaana wa ndákwi si ^anavereka m̥unt̥, achúungirwe
 aho. Muchunguriri, m̥m̥reete na aha. 31 Kooni m̥unt̥
 avuúriire, 'Sa che moom̥chungurira mwaana wa
 ndákwi?' m̥sei, 'Mweenevyoosi yoom̥saaka.' 32 Vara
 vapooji vakadoma, maa vakashaana kira kiint̥ ja ^vyene
 Yéesu ajáa avawiyiire. 33 Kati ^vam̥chunguriráa
 ʉra mwaana wa ndákwi, veene ndákwi vakavuurya,
 "Amwi moom̥chungurira mwaana wa ndákwi?" 34
 Vara vapooji vakavasea, "Mweenevyoosi yoom̥saaka."

35 Vakamutwaarira Yéesu. ^Vakahumule kwaala ingo
 jaavo mweeri ya uwo mwaana wa ndákwi, vapooji
 vaachwe vakamwaambukya ndákwii. **36** Mpiindi Yéesu
 ^atamanyáa, vaantu vakaala ingo jaavo njirii. **37**
 Yéesu ^akafike mugiritwii wa Luulu lwa Miseitúuni,
 mpuka yoosi na vapooji vaachwe vakaanda vaa siriri
 kunu voomudumba Mulungu na sawúti nkulu, sa
 myuujíisa yoosi ^vajáa voona Yéesu yoobweeyya. **38**
 Vaseáa jei, “Atalariwa Mutemi ^yookujja kwa irina ra
 Ijva! Mwiikalo muija kurumwii na nkongojima kwa
 Mulungu ^Ari Mweerimweeri.” **39** Vamwi va Mafarisáayo
 ^vajáa vamwaari mura mpukii, maa vakamusea Yéesu,
 “Mukiindya, valairirye vapooji vaako vakirinye.” **40** Yéesu
 akavasea, “Ni kuvawyiira niise, kooni ava vakiriinye,
 mawye tula yari isóso.” **41** Yéesu akasengerera múuji
 wa Yerusaleému. ^Akuyone múuji, maa akuririra, **42**
 yoosea, “Ngaari wataanga siku iki yara ^yari kuretera
 mwiikalo muija, haaha yaviswa miiswii yaako. **43**
 Kikomi, siku kuija jiise, vavi vaako kukereesa vari, na
 kuriingirira vari nkaande joosi na kukitira vari isii. **44**
 Kukukanya vari weewe na vaantu vaako voosi. Kei si
 vari reka iwe baa rimwi mweeri ya riingi tuku, sa
 si utaanga mpiindi Mulungu uja na kwaako tuku.”
45 Aho, Yéesu akiingira Kaayii Njija ya Ijva akaanda
 vakibirya vaantu ^vaváa iyoombe viintu aho. **46** Akavasea,
 “Yaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, ‘Nyuumba yaani kuva
 iri nyuumba yo muloomba Mulungu.’ Maa kaa, nyuunyu
 mwiiválandwiire ikava ‘mpaanga ya viívi.” **47** Kira siiku
 akiindyáa Kaayii Njija. Maa kaa, vakúlu va veeneisi va

Ijüva na vakiindya va Miïro na valongooli va vaantu vasaakiráa njira yo müülaa Yéesu. **48** Maa kaa, vakasova njira sa vaantu voosi vateereráa masáare yaachwe na vamuteeráa matu kamwi.

20 Sikü imwi, Yéesu avavariyüriráa Masáare Maaja vaantu waámii wa Kaaya Njija ya Ijüva. Vakúúlu va veeneisi va Ijüva, vakiindya va Miïro na vawosi vakamüjira. **2** Aho, vakamuurya voosea, “Tüwyiire ni kwa wiimiriri wa ani wootumama masáare aya? Ni ani aküheera wiimiriri ühü?” **3** Ne akavasea, “Naani kuvuurya ndiri, müungwyiire, **4** eri, übatíiso wa Yooháani ni kurumwii wafuma, baku kwa vaantu?” **5** Aho, vakalusikan’ya voovo kwa voovo, “Kooni taséire ‘Wafuma kwa Mülungü,’ sea ari, ‘Haaha amwi si mwamuruma?’ **6** Maa kaa, kooni taséire, ‘Wafuma kwa vaantu,’ vaantu voosi kutuvaa vari na mawye tukwe sa vaantu voosi vamura Yooháani ni müláali na müwe wa Mülungü.” **7** Aho, maa re vakamüsea, “Si tamányire küuntu wiimiriri waachwe ^wafuma tükü.” **8** Yéesu ne akavasea, “Naani si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri ürikwi nootumama aya tükü.” **9** Aho, maa Yéesu akaanda kuvavaira vaantu lusímo ülü, “Müuntu ümwi ajáa ahaanda misabíibu iwundii kwaachwe. Iro iwunda akarikoja kwa varimi. Maa yeeye akakera njira na isi ya küli. Üko akiita kiikala kwa siku ^jiri foo. **10** Mpiindi jo chwa ^jikafike, akamutuma mutumami waachwe kwa vara vaantu sa vamüheere haantu haachwe ha sabíibu ^vachwíire. Maa kaa, vara varimi ^ajáa avakojya vakamüvaa üra mutumami, maa vakamukibirya na mikono mitüü. **11** Akamutuma mutumami wiingi, ühü ne vakamüvaa, vakamübweeyirya

masáare ya soni, maa vakamukibirya na mikono mituhu.

12 Kei akamutuma wa katatu, uhu ne vakamutamikya, maa vakamufweitira na weerwii ya iwunda. **13** Maa re mweeneiwunda ra misabíibu akiyurya, ‘Che ndiri bweeyya? Haaha kumutuma niise mwaana waani. Uhu namweenda maatuku! Uhu ifaanaa vamunyemye.’ **14** Maa kaa, vara ^vakojiwa iwunda ^vakamoone vii, maa vakiiwyiira voovo kwa voovo voosea, ‘Uhu noo mupaari wa iri iwunda. Tumulae haaha sa mpaari waachwe uve wiiswi.’ **15** Vakamufweitira na weerwii ya iwunda ra misabíibu, maa vakamulaa.” Aho, Yéesu akavuurya, “Haaha mweeneiwunda che ari vabweeyya vaantu vara? **16** Kuja ari na kuvulaa ari avo vaantu ^avakojya iwunda na kuvakojya ari vaantu viingi iri iwunda ra misabíibu.” Vaantu ^vakateere ayo masáare, maa vakasea, “Aka tuku! Kari baa luu vifumire vii tuku!” **17** Yéesu akavalaanga, maa akavasea, “Masáare aya ^Yari Mpeho ni che yalusaa? ‘Iwe ^rasiitwa ni vajeengi, ravire iwe ikulu ra kichurii.’ **18** Kira muuntu ^awíjaa mweeri ya iwe iri, ng’enyekang’enyeka ari, na ura ^riri muwyiira, chinika ari kamwi.” **19** Vakiindya va Miiro, na vakúlu va veeneisi va Ijuva, vakasaakira njira yo mukwaata chaangu sa vajaa vatáangire lusímo uho ni voovo lujaa lwalúusire. Maa kaa, vakavoofa vaantu. **20** Aho, vakúlu va Vayahúudi vakava voomuriira iyeo. Vakatuma vaantu viibweeyye vawoloki sa vandomusola. Vabweeyyaa jei sa vapate kiintu cho mukwaatira, vamuvike isi ya ngururu na wiimiriri wa gávana. **21** Avo vuurikiriri vakamuurya, “Mukiindya, tamányire weewe ulúsaa

na uváryulaa ya kimáári. Weewe si woófaa ukúúlu wa vaantu tuku, weewe wakiindyaa kimáári ja ^vyene Muluungu asáakaa. **22** Eri, ndairiri jaruma tundooriha kóodi kwa Kaisári baka tuku?” **23** Maa kaa, Yéesu akataanga ukwaata waavo, maa akavasea, **24** “Ndairi mpía ya dinári. Buuwo ihi na irina iri ni vya ani?” Vakuuyirya voosea, “Ni vya Kaisári.” **25** Aho, Yéesu akavasea, “Vya Kaisári, muheeri Kaisári. Na vya Muluungu, muheeri Muluungu.” **26** Vakasiindwa kumukwaata kwa yara ^alusáa mbere ja vaantu. Vakahwaalala maatuku vii kwa vira ^vyene uuyirya, vakakirinya sawu. **27** Mpiindi ^jikalooke, Masadukáayo, noo kusea vaantu vara ^vaséaa kusiina kufufuka tuku, vajáa vamujira Yéesu, **28** maa vakamuurya, “Mukiindya, Músa ajáa atwaandikira, ‘Kooni muuntu akwíire baa kuva na vaana tuku, mwaanaavo yoosaakwa amupaale uwo mulala sa amavyaarire vaana mwaanaavo ura ^aakwa.’ **29** Haaha, kujáa kwatiite vaana valume mufungati va muuntu umwi. Ndaambere yaachwe ajáa aloola, maa akawulala baa kuva na mwaana tuku. **30** Wa kaviri [akamupaala uwo mulala, ne akawulala baa reka mwaana tuku.] **31** Wa katatu ne kamupaala uwo mulaala, ne akakwya baa reka mwaana tuku. Ikava viivyo kwa vaana voosi mufungati ^vamuloola ura muuntu muki, na kusiina ^areka mwaana tuku. **32** Maa reeru ura mwaana muki akawulala. **33** Haaha, siku ya ufufuko ni muki wa ani ari kuva? Sa ajáa aloolwa ni voosi mufungati.” **34** Yéesu akavasea, “Aha weerwii vaantu valólaa no loolwa. (aiōn g165) **35** Maa kaa, vara ^vari valwa ni Muluungu, vafufulwe fuma inkwyii na vaturye nkalo weerwii ifya, avo si vari

loola no loolwa tuku. (aiōn g165) 36 Ava si vari kukwya kei tuku, sa avo kuva vari ja mirimu miija. Voovo ni vaana va Muluungu sa voovo ni vaana ^vafufulwa. 37 Maa kaa, kwa isáare ra vara ^vaakwya kufufuka, baa Músa alúusa vaantu ^vaakwya fufuka vari. Alúusa aya masáarii ya rira ituundu ^rakoreráa mooto. Alúusa ^akamwaanirire Ijéva ni Muluungu wa Aburaháamu, Muluungu wa Isaka na wa Yaakúupu. 38 Yeeye si Muluungu wa vaantu ^vaakwya tuku. Yeeye ni Muluungu wa vaantu ^vari nkaasu, na kwaachwe voosi ni nkaasu vari.” 39 Vamwi va vakiindya va Miiro vakamúsea, “Mukiindya, ulúusire kikomi kamwi!” 40 Kwaandira aho, kusiina ^ayera kumuurya tuku. 41 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Eri, ni jooli vyaava vaantu vandoomwaanirira Masía Mwaana wa mutemi Daúdi? 42 Daúdi mweenevyo alúusa jei kitáabwii cha Sabúuri, ‘Ijéva amuwyiira Mweenevyoosi waani, “Ikala mukono waani wa kulume, 43 fúuru nivaviike vavi vaako, vave kabambari ko vikira majeo yaako.”” 44 Kooni Daúdi yoomwaanirira ‘Mweenevyoosi’ waachwe, haaha jooli Masía ari kuva Mwaana wa Daúdi?” 45 Na mpiindi vaantu voosi ^vamuteereráa, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, 46 “Múvalaange neeja vakiindya va Miiro. Voovo veenda kwiivikira nkáancho ndihi na veenda luumbiwa kwa nyemi masóokwii. Kei, veenda kwiikala machuumbii ya mbere masinagóogii, na na haantu ha nyemi ngovii. 47 Vanyáhiraa nyuumba ja valala. Na ukweembi vamulóombaa Muluungu vilihilihi. Vaantu ja ava, heewa vari irya ikulu fuma kwa Muluungu.”

21 Mpiindi Yéesu ^ajáa Kaayii Njija ya Ijüva, ajáa avoona vasúngaati voovikira mpóryo jaavo isandúkwii ro vikira mpóryo. **2** Aho, akamoona mulala umwi mukiva yoovikira fipócho fiviri fya mpía. **3** Aho, Yéesu akavasea, “Kikomi noovawyiira, uhü mulala mukiva atwîire munumünü kulookya voosi. **4** Sa ava viingi voosi, vatwîire mpóryo kwa Mulungu sa ukúúlu wa usúngaati waavo. Maa kaa, uhü mulala na ukiva waachwe, atwîire vyoosi ^ari novyo vyoomubweeya ave nkaasu.” **5** Vamwi va vapooji va Yéesu vakava voomulaira ^veene Kaaya Njija yajeengwa na mawye ^yabooha, baa na viintu vyîingi vya iyoombe ikúlu ^veene vaantu vatoola ja mpóryo kwa Mulungu. Maa kaa, Yéesu akavasea, **6** “Viintu vyoosi ivi ^moovyoona, siku kúja jiri, kusiina iwe ^riri chaala mweeri ya iwe riingi tuku. Yoosi vawa yari na isi!” **7** Vapooji vaachwe vakamuurya, “Mukiindya, masáare ayo ni naadi ^yari fumira? Na ishára che jiri laira yaséngeriire fumira?” **8** Yéesu akavasea, “Laangi neeja, kari mukóoverwaa tuku. Vaantu ^vari foo kúja vari kwa irina raani voosea, ‘Niini noo yeeye!’ Na viingi sea veende, ‘Mpiindi jo herererya ni aha miiswii jiri!’ Kari muvatúbua tuku! **9** Mpiindi ^muri teera mbuwo ja nkoondo na masáare ya ntiribuka, kari moófaa tuku. Ayo yoosi ni mpaka yafumire ta, maa kaa, ura uherereryo wa yoosi ukaari.” **10** Kei akavasea, “Isi kiinula iri nkoondo na isi yiingi, na utemi umwi kiinula uri nkoondo na utemi wiingi. **11** Kúva kuri na vitiíntima vikulu, njala ya imalo na ndwála jo kiihokererya haantu haantu. Kei kúva kuri na viintu ^vyookoofya na ishára ^jiri foo fuma kurumwii. **12** Maa

kaa, ayo de yafumire, vaantu kuvakwaata veende na kuvaturikirya veende. Vatwaala veende mukalamurirwe masinagógii na kuvachuunga veende munyololwii. Kei, twaalwa mweende na kwa vatemi na kwa gávana sa mulamurirwe. Ivi vyoosi ni sa irina raani. **13** Ihi kuvaheera iri nkalo nyuunyu yo vabweeyya vataange kimaari. **14** Maa kaa, mulamule kureka kwiitweetya mitimii yaanyu ni che muri lusa mbere ya balasa tuku. **15** Sa niini kuvaheera neende masáare ya tooti ^meene mwiindoolusa. Na masáare ayo, kusiina mvi waanyu ^ari daha kuyuyirya au kuyasiita tuku. **16** Varindukwa mweende baa ni vavyiri vaanyu, vaanaanyu, vanduu vaanyu na vijeengi vyaanyu. Kei vamwi vaanyu, vaantu kuvulaa veende. **17** Sulwa muri ni vaantu voosi sa mwaanduma niini. **18** Maa kaa, baa lujwiri lumwi vii lwaanyu si luri rimira tuku. **19** Ko yimirirya, lamurirya muri nkaasu yaanyu. **20** Mpiindi ^muri kooná múuji wa Yerusaleému waringiriirwe ni valukaluka va vavi vaanyu, mutaange kusaambulwa kwaachwe kwasengeriire. **21** Mpiindi ijo, vara ^vari Yudeea vatijire njuulwii. Vara ^vari kati na kati ya múuji vafume na weerwii ya múuji. Na vara ^vari mawundii kari viingire na múujii tuku. **22** Sa siku ijo, kuva jiri siku ja irya, sa yara ^yaandikwa yakiimane. **23** Ni mpolai kwa vara ^vari kuva varuto, na vara ^viindookoonkya siku ijo! Mpiindi ijo, kuva kuri na imalo ikulu kuri weeru yoosi, na nkari ya Mulungu veera iri mweeri ya vaantu va mbyaala ihi. **24** Vaantu ^vari foo kulawa vari na nyaasuka, na viingi twaalwa vari na utumwii isi jingi. Na múuji wa Yerusaleému kindairirwa

uri ni vaantu si ^vari Vayahúudi, fúuru mpiindi jaavo jo kúuyimirira jisire. **25** Mwaasu, mweeri na nyényeeri koonekya viri isháara. Na kuri weeru, isi kuva jiri na uturikiri, mayiya kuva yari na vidandárika na mapúunta makúulu ^yari na mukíindo. **26** Vaantu kindooyirika veende sa woowa. Kiisea veende irya ikúulu kúja riise sa ngururu ja kurumwii singisika jeende. **27** Aho, kumoonu vari Mwaana wa Múuntu yookúja machwii na ngururu na nkongojima nkúulu. **28** Mpiindi aya ^yari kaanda fumira, mwiime neeja na muve na cheeru sa ununuuli waanyu waséngeriire.” **29** Aho, akavavaira lusímo ulu, “Iririkani musaambu na miti yiingi yoosi. **30** Mpiindi ^muri koonu yaándire turika, mwatángaa mpiindi ja irutira jaséngeriire. **31** Noo jeyyo, ^muri koonu viintu ivi vyoofumira, taangi Utemi wa Muluungu waséngeriire. **32** Kimaari noovawyiira, mbyaala iki si iri looka tuku keende masáare aya yoosi si yanafumira. **33** Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tuku. **34** Mulaange neeja, kari mitima yaanyu iremeerwe ni ureevi, uláku na uturikiri wa nkaasu iki tuku. Bweeyi jeyyo, sa siku ya Mwaana wa Múuntu kúja iri koonka na koonka. **35** Siku iyo, kúja iri ja mutoo kwa vaantu voosi va weeru. **36** Haaha muve miiso. Múndoomúloomba Muluungu sa avaheere ngururu jo nehera aya yoosi ^yari fumira. Aho, mudahe kwiima mbere ya Mwaana wa Múuntu.” **37** Kwa siku joosi ijo, Yéesu akiindyáa vaantu Kaayii Njija. Na kyúulwa ^kikiingire atamanyáa noo laala Luulwii Iwa Miseitúuni. **38** Na kira siiku vaantu valaaváa namutóondo noo mooterera Kaayii Njija.

22 Haaha mpiindi ja ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi noo kusea Paásika ijáa yaséngerire. **2** Na mpiindi ijo, vakúúlu va veeneisi va Ijüva na vakiindya va Miïro vasaakiráa njira yo muúlaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo sa vavoofáa vaantu. **3** Irimu rikamwiingira Yúuda ^aséwaa Isikarióoti, umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu. **4** Aho, Yúuda akatamanya na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijüva na vakúúlu va valukaluka va Kaayii Njija ya Ijüva. Akiirumira novo ^vyeeene ari muvarinduka sa vamukwaate. **5** Isáare iro rikaveerya mitima na vakiirumira kumuriha mpía. **6** Yúuda akaruma na akaanda saakira njira yo muvarinduka Yéesu mpiindi kusiina mpuka ya vaantu. **7** Siku ya ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi ikafika. Siku iyo noo muundi ^iri mpeho sa Paásika yasiinjwáa. **8** Aho, maa Yéesu akavatuma vala Peéteru na Yooháani akavasea, “Tamanyi, mukatwiimirye neeja chóorya cha Paásika, twiirye hamwi.” **9** Novo vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika?” **10** Yéesu akavasea, “Mpiindi ^muri kiingira múujii, lumana muri na muuntu mulume umwi iitíikire saviya ya maaji. Mutuubi uwo muuntu mulume fuuru nyuumba ^ari kiingira. **11** ^Muri kiingira, musei mweenenyuumba, ‘Mukiindya yookuurya, hai kiri chúumba cha vayeni kuuntu ^ndiri riira chóorya cha Paásika na vapooji vaani?’ **12** Na yeeye kuvoonekya ari, baanka nkuulu ^iri gorófii kwaviikwa viintu vyoosi neeja. Iyimi neeja Paásika haaho.” **13** Aho, vakatamanya, ^vakafike uko, vakashaana kira kiintu ja ^vyeeene ajáa avawýíirire. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika. **14** Mpiindi ^jikafike,

Yéesu akiikala méesii hamwi na vatumwi vaachwe, kurya chóorya. **15** Aho, akavasea, “Namériirye mati maatuku vii, nirye chóorya cha Paásika na nyuunyu, de kuturikiriwa kwaani kufike. **16** Ni kuvawyiira niise, si ndiri kurya Paásika kei tuku, fuuru siku ^iri kiimana Utemii wa Muluungu.” **17** Aho, akatoola nduvo, akamuduumba Muluungu, yoosea, “Toolii nduvo iyi voosi munywe! **18** Ni kuvawyiira niise, kwaandira haaha si ndiri kunywa kei diváai tuku fuuru Utemi wa Muluungu ^ari kuuja.” **19** Aho, akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu, akubendulabendula akavaheera yoosea, “Uhu ni muviri waani ^wootoolwa sa nyuunyu. Bweeyi jei sa nkumbukira yaani!” **20** Viivyo ^vakahumule kurya, akatoola nduvo, akasea, “Nduvo iyi ni muháko mufya wa Muluungu wa sakami yaani ^yookiitika sa nyuunyu. **21** Maa kaa, taangi, muuntu ^yookunvarinduka amwaari yoorya na niini. **22** Kikomi Mwaana wa Muuntu tamanya iise noo kuulawa ja ^vyeeene Muluungu asaaka vive. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ^ari muvarinduka.” **23** Aho, vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo, “Ni ani kuri suusu ^ari daha tumama isáare iri?” **24** Vapooji va Yéesu vakaanda kwiiruta ndihi, ni ani kati na kati yaavo ^ari mukúulu. **25** Aho, Yéesu akavasea, “Vatemi va vaantu si ^vari Vayahúudi na vakúulu vaavo, vaviimiriraa vaantu vaavo na ngururu. Na kei, vara ^valaíraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo, viiyániriraa ni vaambiriryi va vaantu. **26** Maa kaa, nyuunyu kari mwiifwaane novo tuku. Kiri vyoova jeyyo, muuntu mukuulu waanyu ave ja muduudi kulookya voosi. Kei, ura ^ari mulongooli wa vaantu, ave ja mutumami

waanyu. **27** Iririkani! Mukúúlu ni arikwi? Ni úra ^íikalaa méesii kurya au ni úra ^atúmamiraa vaantu méesii? Eri, si úra ^íikalaa kurya tuku wuu? Haaha niini ndiri umwi waanyu ja úra ^avatúmamiraa vaantu. **28** Nyuunyu mwachaala na niini siku joosi ^nayerwaa. **29** Haaha, ja ^vyeeene niini naheewa Utemi ni Taata waani, baa niini ni kúvaheera niise utemi. **30** Jeyyo, kurya mweende no nywa méesii ya Utemii waani. Kei, kiikala mweende machuumbii ya kitemi na lamurira mweende nkolo ikimi na iviri ja Isiraeeli.” **31** Yéesu akasea, “Simóoni, Simóoni, Irimu ralóombire sa riveere nyuunyu ja viintu murimi ^eeraa ngáano. **32** Maa kaa, nakulóombiire weewe Simóoni kuruma kwaako kúdiire keheka. Na ^uri kúnhindikira, úvaheere mutima vaanaanyu.” **33** Peéteru akamusea, “Ee Mweenevyoosi, niini níimire neeja kutwaalwa na manyololwii hamwi na weewe, baa kukwya hamwi na weewe!” **34** Yéesu akamusea, “Peéteru, nookuwyiira de nkukulume iviike uchiku wa isiku, kuunsiita uri katatu woosa si wumányire tuku!” **35** Aho, maa Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “^Nkavatume bila mpía, bila mufuko wo kijnjira na bila viráatu, mujáa mwasirirwa ni kiintu wuu?” Novo vakuuyirya vakasea, “Tuku, si tasirirwa ni kiintu chochoosi tuku!” **36** Aho, akavasea, “Haaha kooni muuntu ari na mufuko wa mpía usumule, na úra ^ari na mufuko wo kijnjira usumule. Na úra ^asiina nyaasuka, avae iyoombe nkáancho yaachwe awule nyaasuka. **37** Sa ni kuvawyiira niise, Masáare ^Yari Mpeho ni mpaka yakiimane kuri niini, ‘Avalwa hamwi na ^vawúnaa miiro.’ Kikomi yara ^yaandikwa sa niini ni kiimana yiise.” **38**

Vapooji vaachwe vakamusea, “Mukulu, laanga kwatiite nyaasuka iviri aha.” Ne akavasea, “Yatoshiirye.” 39 Hara, maa Yésu akadoma na Luulwii lwa Miseitúuni ja viintu ^iijavira na vapooji vaachwe vajáa vamutúbire. 40 ^Vakafike aho, maa akavasea vapooji vaachwe, “Muloombi Mulungu sa mudiire kwiingira mtehwii!” 41 Aho, akavareka kuli kuli ja iwumo ra iwe. Akachwaama akaanda kumuloomba Mulungu 42 yoosea, “Taata! Kooni viri kweerya mutima, nooloomba wunseyiirye nduvo ihi ya uturikiri. Maa kaa, kari vive ja ^veene noosaaka tuku, vive ja ^veene woosaaka weewe.” [43 Murimu muja fuma kurumwii ukamufumira, maa ukamuheera ngururu. 44 Yésu akatuuba loomba munumunu na ajáa atiite uturikiri na alunguriraa ni usungu. Na mpiindi ^alombaa, irutira raachwe rikava ja matóonti ya sakami yoowya na isi.] 45 Aho, akiinuka hara kuntu ^amuloombaa Ijva, akahinduka na kwa vapooji vaachwe. Kura akavashaana valiire, sa vajáa vakatiire sa viintu vajáa vaviswiire. 46 Akavuurya akavasea, “Sa che mnyéyyiirye? Inuki, muloombi Mulungu, kari ji mwiingire mtehwii tuku.” 47 Mpiindi Yésu ^ajáa akaari yoolusika na vapooji vaachwe, mpuka ya vaantu ^valóngwiirwe ni Yúda, umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, ikafika. Yúda akamuseeserera Yésu sa amusundire. 48 Maa kaa, Yésu akamusea, “Aka Yúda! Eri, ni kumvarinduka wiise Mwaana wa Muntu ko munsundira wu?” 49 Vapooji va Yésu ^vakoone yara ^yari fumira, maa vakamuurya Yésu, “Mukulu, tivatemeteme na nyaasuka wu?” 50 Hahara, umwi waavo akamutema na nyaasuka mutumami

wa mweeneisi mukuuu, kutu kwa kulume duu. **51** Maa kaa, Yeesu akasea, “Reki!” Aho, akamusaasya kura kutu na ura muuntu akahola. **52** Aho, maa Yeesu akavuurya vakuuu va veeneisi va Ijva, vakuuu va valukaluka va Kaayii Njija ya Ijva na vawosi ^vajaa vuujire, “Niini ndiri muhoki vaantu viintu muujire na nyaasuka na nkusi wuu? **53** Siku joosi njaa na nyuunyu waamii wa Kaaya Njija, maa kaa, kura si mwaankwaataa tuku. Haaha vyavire mpiindi jaanyu, mpiindi mutemi wa kilwiirya ^yookiimirira!” **54** Aho, vakamukwaata Yeesu, maa vakamutwaala fuuru kaayii kwa mweeneisi mukuuu. Peeteri ne akatuuba nyuma kwa kuli. **55** ^Vakakorye mooto katikati ya waama, maa vakiikala hamwi vookoota mooto. Peeteri ne akiikala hamwi novo. **56** Mutumami umwi wa kiintu kiki akamoona Peeteri ikyiire hara mootwii. Akamulaanga neja, maa akasea, “Baa muuntu uhu ni hamwi aari na Yeesu.” **57** Maa kaa, Peeteri akasiita yoosea, “Aka, muuntu muki, si namumanyire tuku!” **58** Mpiindi kiduudi muuntu umwi akamoona Peeteri, maa akamusea, “Baa weewe uri umwi waavo!” Maa kaa, Peeteri akasea, “We muuntu we, niini tuku!” **59** Ja isaa rimwi jei ^rikalooke, muuntu wiingi akuumirirya yoosea, “Kikomi muuntu uhu ni hamwi aari ne sa baa yeeye woosi ni Mugalilaya.” **60** Aho, Peeteri akamusea, “We muuntu we, si nootaanga kira ^woolusa tuku!” Hahara viintu ^alusaa masaa ayo, nkukulume ikaviika. **61** Aho, Mweenevyoosi akiilorera, akamulaanga Peeteri. Peeteri akakumbukira masaa ^meene aari awyiriirwe ni Mweenevyoosi, “Isiku nkukulume si inaviika, sea

uri si waamányire tuku katatu.” 62 Peéteru akafuma na weerwii, maa akiita koorira maatuku vii. 63 Vara vaantu ^vamulaangirirya Yésu vakaanda kumuhenchula no mvaa. 64 Vakamuchuunga ntaami miiswii, maa de vandomuhenchula voosea, “Hooni taanga ni ani ^akuváire?” 65 Vakatuuba kumutukira munumununu. 66 ^Kukamwaae, Balása Nkuulu ya vawosi, hamwi na vakúulu va veeneisi va Ijva, na vakúulu va vakiindya va Miiru vakalumana. Yésu ne akareetwa na mbere yaavo. 67 Aho, vakamuurya voosea, “Twyiire! Weewe noo Masía wuu?” Yésu akavasea, “Baa kooni navawyíiriire si muri ruma vii tuku. 68 Kei baa kooni navuúriire, si muri kuuyirya vii tuku. 69 Maa kaa, kwaandira haaha Mwaana wa Munu iikyire mukono wa kulume wa Mulungu Mweenengururu.” 70 Aho, voosi vakamuurya, “Eri, weewe noo Mwaana wa Mulungu wuu?” Yeeye akavasea, “Nyuunyu mulúusire niini ndiri!” 71 Aho, maa vakasea, “Ushahíidi wiingi urikwi kei toosaaka kulookya uhu? Suusu veeneevyo tatéire fuma mulomwii waachwe.”

23 Aho, Balása Nkuulu yoosi ya Vayahúudi ikiinuka, maa vakamutwaala Yésu na kwa Piláato. 2 Vakaanda kumusitaakya voosea, “Tamuteera uhu munu yookiindya vaantu vave vasaambu kuri isi yiitu. Avakáan’yaa vaantu vareke kuriha kóodi kwa Kaisári, kei aséaa yeeye noo Masía, na ni Mutemi.” 3 Jeyyo Piláato akamuurya Yésu, “Weewe noo mutemi wa Vayahúudi wuu?” Yésu akasea, “Weewe ulúusire.” 4 Aho, Piláato akavasea vakúulu va veeneisi va Ijva na mpuka ya vaantu,

“Si nookoona uvi wa uhu muntu tuku!” 5 Maa kaa, voovo vakuumirirya voosea, “Uhu muntu yoosoonka vaantu kwa ukiindya waachwe kwa isi yoosi ya Vayahúudi. Aandira uko Galiláaya mpaka afikire kunu Yerusaleému.”

6 Piláato akateere ayo, maa akuurya, “Uhu muntu ni Mugaliláaya wuu?” 7 Akataange Yéesu ni muntu wa Galiláaya, maa akamutwaala na kwa Heróode. Heróode noo ajáa mutemi wa Galiláaya na mpiindi ijo ni Yerusaleému ajáa. 8 Heróode akamoone Yéesu, akavyeenda maatuku vii sa ajáa ateera masáare Yéesu atumamáa, sa jeyyo, asaakaa kumooni Yéesu kwa siku jiri foo. Kei, ajáa atiite mpiima yo moona Yéesu yootumama isháara na myuujíisa yiisimiresimire. 9 Aho, akamuurya Yéesu masáare yari foo, maa kaa, Yéesu si uyirya kiintu chochoosi tuku. 10 Vakúulu va veeneisi va Ijva na vakiindya va Miíro vajáa víimire voomusitaakya Yéesu na ngururu. 11 Heróode na valwi nkoondo vaachwe vakaanda kumuhenchula Yéesu no mubwiitira. Vakamvikira ingo ja kitemi, maa vakamuhindula na kwa Piláato. 12 Keende siku iyo, Heróode na Piláato vakava vijeengi. De ayo yafumire Piláato na Heróode ni ja kúri na nyaáu vajáa. 13 Mpiindi kiduudi, Piláato akavaanirira vakúulu va veeneisi va Ijva, vakúulu va Vayahúudi na vaantu viingi. 14 Aho, akavasea, “Nyuunyu mumaréetire uhu muntu na kwaani na muséire yoovakiindya vaantu vave vasaambu. Haaha niini namuchúkurumire mbere yaanyu, maa kaa, niine asiina uvi tuku. 15 Baa Heróode si ine isáare roroosi tuku ro mulamurira muntu uhu, na noo chooreka amuhindwiire na kuri suusu. Ja vyeene mookoona

kusiina kiintu chochoosi ^cheene muuntu uhu atumamire
^choobweeya iime neeja kukwya tuku. 16 Haaha ni
lairiya niise avawe mijeleedi, maa de nimurekere.” [17
Piláato ajáa atiite tuuva yo muchungurira muuntu umwi
^achuungwa mpiindi ja ngovi ya Paásika.] 18 Aho, vaantu
voosi vakatula isoso na ngururu voosea, “Muuntu uwo
uulawe, tuchungurire Baráaba!” 19 Uhu Baráaba ajáa
achuungwa sa ntiribuka ^ng’eene ajáa abweeyya múujii
na so kuulaa muuntu. 20 Piláato asaakaa kumurekera
Yéesu, sa jeyyo, akalusika kei na vaantu. 21 Maa
kaa, voovo vakatuuba tula isoso voosea, “Muning’in’ye
musalábii fuuru akwe, muning’in’ye musalábii fuuru
akwe!” 22 Lwa katatu Piláato akavuurya, “Sa che? Ni
uvi urikwi uhu muuntu ^abweyyiirye? Niini si niine
uvi wowoosi wo bweeyya uulawe tuku. Sa jeyyo, lairiya
niise avawe mijeleedi, maa de nimurekere.” 23 Maa
kaa, vaantu vakatuuba tula isoso munumuntu, voosaaka
Yéesu aning’iniwe musalábii fuuru akwe. Jeyyo, isoso
raavo rikasiinda. 24 Aho, Piláato akalamula kubweeyya
ja ^veene vasaakaa. 25 Piláato akamuchungurira ura
muuntu ^vamsaakaa, ^ajáa achuungwa so reeta ntiribuka
na so kuulaa. Akamukwaatya Yéesu mikonwii ya valwi
nkoondo vaachwe va Kirúumi, sa vamubweyyirye
ja ^veene Vayahúudi vasaakaa. 26 Njirii, mpiindi
^vamutwaalaa Yéesu noo muning’in’ya, vakalumana
na muuntu umwi ^aséwaa Simóoni, muuntu wa múuji
wa Kiréene. Yeeye ni iwundii afumaa. Valwi nkoondo
vakamukwaata, vakamudoomererya avereke musaláaba
nyuma ya Yéesu. 27 Vaantu ^vari foo vamutuubaa

Yéesu. Vamwi va vaantu avo, ni vaantu vaki ^veene vamuririraa no myaaha. **28** Yéesu akiilorera, akavasea, “Nyuunyu vahíinja va Yerusalemu, kuundiriri niini tuku! Iririri nyuunyu na vaana vaanyu! **29** Laangi, fika jiri mpiindi vaantu lusa vari, ‘Vatalariwa ^vawuumba, vara si ^vavyaala na vara masusu yaavo si ^yoonkwa.’ **30** Aho, ‘Kujisea vari njulu “Tuwyiiri!” Na viduunda “Tukunikiriri!”” **31** Sa kooni vookubweyyirya jei muti ^uri icho, ni jooli viri kuva kwa muti ^wuma?” **32** Mpiindi ijo, kujaa kwatiite viivi vaviri ^vatwaalwaa sa vakulawe hamwi na Yéesu. **33** ^Vakafike haantu ^hasewaa Kisáaya cha Mutwe, vakamuning’in’ya Yéesu musalábii hamwi na viivi vaviri, umwi mukono wa kulume na wiingi mukono wa kumooso, kira muntu musalábii waachwe. **34** Yéesu akasea, “Taata, vasee uri waavo wasirire sa si vootaanga kira ^vootumama tuku.” Vakiigavira ingo jaachwe ko jivaira mbare. **35** Vaantu vakiima aho, kunu voomulaanga. Vakulu va Vayahúudi vakaanda muhenchula vosea, “Avalamurirya wiingi, kooni yeeye ni Masía ^asaawulwa ni Mulungu ni ilamurirye yeemweene!” **36** Valwi nkoondo novo vakujja, vakamuhenchula, maa vakamuretera divái ^yasaka sa anywe. **37** Vakamusea, “Kooni kikomi weewe noo mutemi wa Vayahúudi, ilamurirye weemweene!” **38** Mweeri yaachwe masáare aya yajaa yaandikwa ibambarii, “Uhu noo mutemi wa Vayahúudi.” **39** Umwi wa vara viivi ^vajaa vaning’iniwe ne akamutukira yosea, “Weewe si noo Masía? Ilamurirye sa utulamurirye na susu.” **40** Maa kaa, ura mwiivi wiingi akamudalavya yosea, “Eri, weewe si umoófaa Mulungu tuku wu? Amwi

voosi tahíiwe irya riíro? **41** Suusu, tahókíire iri irya ja ^vyeene Miíro yalúusa sa vira ^vyeene tabwéeyaa. Maa kaa, uhú múuntu si abwéeyiirye úvi wowoosi tukú.”

42 Aho akasea, “Ee Yéesu, nkumbukira mpiíndi ^uri kíingira Utemii waako!” **43** Yéesu akamúsea, “Kíkomi nookuwyíira, isikú kúva uri hamwi na níini ntindikii njija.” **44** Mpiíndi ijo, ni ja mpiíndi ja mpoloonge jijáa, mwaasu ukarima fúuru mpiíndi ja cháámuusi, kilwiirya kikakunikirira isi yoosi. **45** Mwaasu ukareka korera. Ipasía ra Kaaya Njija ya Ijüva rikaatuka kati na kati haviri. **46** Yéesu akalúusika na ngururu, yoosea, “Taáta, mikonwii yaako mutima waani nuuvíikire.” ^Akalúuse ayo, akawulala. **47** Mukúúlu wa valwi nkoondo ^akoone ayo ^yafúmiire, akamúduumba Mulúungu yoosea, “Kíkomi múuntu uhú ni múwoloki aari.” **48** Na vaantu voosi ^vajáa viijíingire hara kulaanga masáare aya ^vakoone ayo ^meene yajáa yafúmiire, vakahinduka na kaayii kwaavo kúnu vookiivaavaa kipeembe ni usúungu. **49** Maa kaa, vara ^vajáa vamumányire neeja na vara vaantu vaki ^veene ajáa úujan’ya novo fuma Galiláaya, vajáa viima kúli, kúnu voolaanga ayo masáare. **50** Haaha kujáa kwatíite múuntu umwi ^ajáa múuja na múwoloki ^asewáa Yooséefu. Yeeye ni umwi wa Balása Nkúulu ya Vayahúudi ajáa. **51** Uhú Yooséefu, meevo ni múujii wa Arimatáaya ^uri isi ya Yudéa kujáa. Yeeye awoojeráa kúuja kwa Utemi wa Mulúungu. Sikú iyo, yeeye si ajáa arúmire ulamuli wa viivaachwe wo múulaa Yéesu tukú. **52** Yooséefu akatamanya na kwa Piláato, akitoolumba aheewe máviri wa Yéesu sa akúutaahe. **53** Akuukiimya máviri wa Yéesu,

akuufarimbirira na sáanda ya kitáani, maa akiita kuutaaha mbiríirii ijáa si ^inataahwa muuntu. Ihi mbiríira ni ja mpaanga ijáa na ijáa yabokwa mwaalaliwyii. **54** Sikú iyo, ni sikú yo kiimya neeja sikú ya Sabáato ijáa na Sabáato ijáa yaséngeriire kwaanda. **55** Vaantu vaki vara ^vajáa vujan'ya na Yéesu fuma Galiláaya, vajáa vamutuuba Yooséefu na mbiríirii. Sa jeyyo, vakiyona ira mbiríira na mviri wa Yéesu haantu ^ujáa uláriiwe. **56** Aho, vakahinduka na kaayii, vakiita kiimya neeja makuta na mooda wo haka mviri. Sikú ya Sabáato vakahumuka ja ^vyeeene ulairiri wa Ijva walusa.

24 Haaha sikú ya Jumapíiri namutóondo dwii, vara vaantu vaki vajáa vatoola makuta yara ^vajáa viimiiryé neeja, maa vakadoma na mbiríirii ya mpaanga ^ng'eene ijáa yabokwa mwaalaliwyii. **2** ^Vakafike kura, vakashaana rira iwe rafingiritiwe fuma mbiríirii. **3** Maa kaa, ^vakiingire na mbiríirii, si vashaana mviri wa Yéesu Mweeneoyoosi tuku. **4** Nti ^vakaari vahwáliire, koonka vaantu valume vaviri viivikiire ingo njeru ^jilavalava munumunu ja lulávo vakafumira, maa vakiima heehi novo. **5** Avo vaantu vaki vakoofa munumunu, vakiinamya mitwe yaavo furu isi. Aho, vara vaantu vakavasea, "Sa che moomusaakira ^ari mooyo kwa vaantu ^vaakwa? **6** Asiina aha tuku, afufukire! Kumbukiri vira ^vyeeene avawiyira mpiindi ^ajáa hamwi na nyuunyu kura Galiláaya. **7** Ajáa avasea, 'Vyasaakwa Mwaana wa Muuntu aviikwe mikonwii ya vaantu vavi, aning'iniwe musalábii furu akwe, na sikú ya katatu afufuke.'" **8** Aho, vakayakumbukira yara masáare Yéesu ^ajáa avawiyira. **9** Avo vaantu vaki

vakahinduka fuma mbiríirii. Vakiita koo vawyiira isimwi
 iri vara vatumwi ikimi na umwi baa na vapooji viingi voosi
 va Yéesu. **10** Avo vaantu vaki marina yaavo noo vala Maríia
 Makidaléena, Yooána na Maríia íyo waala Yaakúupu. Kei
 kujáa kwatiite vaantu vaki viingi ^vájáa hamwi novo, na
 ava noo vavawyiira vatumwi masáare aya. **11** Maa kaa,
 si varuma ayo masáare tukú, vakoona ni ya kihoho vii.
12 Baa neembe ni jeyyo, Peéteru akiinuka, akatamanyá
 itíjo fúuru mbiríirii. ^Akasungirire akoona ingo ja kitáani
 joong'eene vii. Akahinduka na kaayii kúnu yookiiyurya
 kira ^kifúmiire. **13** Haaha siku iyo, kujáa kwatiite vapooji
 vaviri va Yéesu ^vatamanyáa na iturii rimwi ^raséwaa
 Emáau. Kufuma Yerusáleemu fúuru Emáau ni ja luyeendo
 lwa masaa yaviri. **14** Na mpiindi ^vájáa njirii, vakava
 vookiivaira mbuwo ja masáare ^meene yafumiire. **15**
 Mpiindi ^vájáa vakaari vooluusika ayo, Yéesu mweeneevyo
 akavakwaata, maa akaanda yeendan'ya novo. **16** Maa kaa,
 miiso yaavo yakakunikirirwa vadiire kumutaanga. **17**
 Yeeye akavuurya, "Ni mbuwo che mukitookiivaira mpiindi
 ^mooyeenda?" Avo vamaka vakiima kúnu vaviswiire.
18 Umwi waavo ^asewáa Kileóopa akamuurya, "Weewe
 vii noo mnyeni si ^umányire masáare ^yafumiire aha
 Yerusáleemu siku iji wuu?" **19** Maa Yéesu akavuurya,
 "Ni masáare yarikwi ayo?" Novo vakamusea, "Masáare
 ya Yéesu wa Nasaréeti. Yeeye ni muláli na mutwe
 ajáa, kei ajáa atiite luviro lukúlu mirimwii yaachwe
 na masáarii yaachwe mbere ya Mulungu na vaantu
 voosi. **20** Vakúlu va veeneisi va Ijva na vakúlu va aha
 miitu, vamukwaatya mikonwii ya Piláato sa aheewe irya

ro kwaya, maa akaning'iniwa musalábii fúuru akakwaya. 21 Maa kaa, uhú noo tiilaangyáa tununuula ari suusu Viisiraéeli fuma kwa vavi viitu. Kulookya ayo, isiku ni siku ya katatu keende ayo ^yafumira. 22 Kei kwatiite vaantu vaki va mpuka yiiswi ^vatuhwáliirye isiku. Voovo vaari valávire na mbiríríi. 23 Uko mbiríríi, si vúushíhíine muviri wa Yéesu tuku. ^Vakahinduke, vatuséire, vafúmirwe ni mirimu miija na yavaséire, 'Yéesu ni mooyo ari.' 24 Aho, vamwi va vaantu valume va mpuka yiiswi vadómire itíjo na mbiríríi na vashíhíine ja ^yeene vawyíirirwe ni vara vaantu vaki. Maa kaa, voovo si vamwíne Yéesu tuku." 25 Yéesu akavasea, "Aka re nyuunyu muri vahoho! Sa che mitima yaanyu yafafa jei kuruma masáare yoosi ^yalúswa ni valáli na mutwe va Ijéva? 26 Eri, si vijáa vyasaakwa Masía aturikiriwe kwa njira iyo, maa de iingire nkongojimii yaachwe tuku wuu?" 27 Akavavariyurira masáare yoosi ^yari Masáarii ^Yari Mpeho ^meene yalúswa kuri yeeye. Akalúsa kwaandira masáarii ya Músa fúuru masáarii yoosi ya valáli na mutwe. 28 ^Vakasengerere kufika rira ituri kuntu ^vadamáa, Yéesu akabweeya ja yoolookanirya na mbere. 29 Maa kaa, voovo vakamúheemba voosea, "Laala aha miitu, amwi iwulo ríngíire nuuchiku wafíkire?" Jeyyo Yéesu akatamanyan'ya novo. 30 Yéesu ^akiikale novo méesii kurya chákurya, akatoola mukáate, akamuduumba Mulungu, akubendulabendula, maa akavaheera. 31 Hahara, miiso yaavo yakakunukulwa, maa vakamutaanga ni Yéesu. Ne hahara akarimira mbere yaavo. 32 Aho, vakiiyurya voosea, "Mitima yiiswi si yaari ikóriire mpiindi

^aatuvaryurira no tulaira Masáare ^Yari Mpeho kura
 njirii tuku wuu?" 33 Mpiindi jijira vakahinduka na
 Yerusaleemu. Kura, vakavashaana vapooji vaachwe ikimi
 na umwi viijingire hamwi baa na viingi. 34 Novo
 vaseáa, "Mweenevyoosi afufukire kikomi! Amufumiire
 Simóoni!" 35 Aho, vara vapooji vaviri novo vakalusu
 masáare ^yavafumiire njirii, na ^vyene vamutángire
 Yéesu ^akabendulebendule mukáate, de akavaheera. 36
 Mpiindi ^vajáa vakaari voolusika ayo, Yéesu mweeneevyo
 akiima katikati yaavo akavasea, "Mwiikalo muja uve
 na nyuunyu!" 37 Vakiivunduka na vakoofa munumunu
 sa viiseáa vine murimu. 38 Maa kaa, Yéesu akavuurya,
 "Sa che mookoofa? Sa che muri na kivundu mitimii
 yaanyu? 39 Laangi mayanja yaani na majeo yaani,
 sa mutaange kooni kikomi ni niini. Nsaasyi moone, sa
 murimu usiina muviri tuku na makúfa tuku ja ^vyene
 mookunyona natiite." 40 ^Akahumule kuvawyiira
 masáare ayo, akavalaira mayanja yaachwe na majeo
 yaachwe. 41 Vapooji vaachwe vakavyeenda maatuku
 vii mpaka vakasiindwa baa kuruma yara ^voonáa. Aho,
 akavuurya, "Mwatiite chórya chochoosi aha wuu?" 42
 Voovo vakamuheera ibéendu ra soompa ^yookiwa. 43
 Yeeye akahokera, maa akarya mbere yaavo. 44 Aho,
 akavasea, "Aya noo masáare ^navawyiiraa mpiindi ^nijaa
 na nyuunyu. Nijaa navasea, kira kiintu ^chaandikwa kuri
 niini Miirwii ya Músa, vitáabwii vya valáli na mutwe
 na Sabúurii ni mpaka kiikiimane." 45 Aho, akachungula
 miryungu yaavo sa vadahe kutaanga Masáare ^Yari
 Mpeho. 46 Akavasea, "Ayo noo yaandikwa, Masía turikiriwa

ari na siku ya katatu fufuka ari fuma inkwyii. 47 Kei kwa irina raachwe, vaantu va isi joosi kwaandira Yerusalemu variyurirwa vari vavalanduke fuma uvii waavo, na vasewe uvi waavo wasirire. 48 Nyuunyu noo mashahidi va aya masare. 49 Laangil Niini mutuma ndiri kuri nyuunyu Mutima Muja Taata waani ajaa iichuunga kuvaretera ari. Haaha, ikali aha Yerusalemu furu mpiindi muri heewa ngururu fuma kurumwii.” 50 Mpiindi kiduudi, Yesu akavasumula na weerwii ya muuji furu iturii ra Besania. Akiinurirya mikono yaachwe, akavatalarya. 51 Mpiindi avatalaryaa, akavareka, maa akasumulwa na kurumwii. 52 Aho, vakamwiinamira, maa vakahinduka na Yerusalemu kunu vavyeendire munumunu. 53 Siku joosi vakiikala Kaayii Njija ya Ijva, kunu voomudumba Mulungu.

Yooháani

1 Aho ncholo, kujáa kwatiite Isáare. Ne Isáare ni na Muluungu ajáa, na yeeye Isáare ni Muluungu. **2** Keende ncholo, Isáare ni hamwi ajáa na Muluungu. **3** Viintu vyoosi vijáa vyumbwa kwa njira ya uwo Isáare. Kusiina kiintu chochoosi chumbwa baa tweera kwa Isáare tuku. **4** Kuri yeeye uwo Isáare, noo kuri ufumo wa nkaasu yoosi, na iyo nkaasu noo yaava kiweeru cha vaantu. **5** Ikyo kiweeru, chiyereryaa kilwiiryii, na kilwiirya si chadáhaa kusiinda tuku. **6** Muuntu umwi ajáa uja. Uwo muuntu ajáa atumwa ni Muluungu. Irina raachwe noo Yooháani aséwaa. **7** Yooháani ajáa uja jo koonekya ikyo kiweeru, na ko tweera koonekya kwaachwe, vaantu voosi vadahe ruma. **8** Yooháani si ajáa ikyo kiweeru tuku, maa kaa, yeeye uja jo voonekya vaantu vyeene ikyo kiweeru kiri. **9** Ikyo kiweeru cha kikomi, kimurikiraa kira muuntu, chavijáa chookuja na kuri weeru. **10** Uhu Isáare ajáa amwaari kuri ihi weeru. Na baa neembe weeru yumbwa ni Muluungu ko tweera yeeye, weeru si yamutaanga tuku. **11** Yeeye uja kwa vaantu vaachwe, novo si vamuhokera tuku. **12** Maa kaa, vara voosi vamuhokera na vamwiilaangya, avabweeyya vave vaana va Muluungu. **13** Ava si vaana va Muluungu vavyaalwa kwa ufumo wa wuntu tuku, au si ko kiiseeserera kwa muuntu mulume na muuntu muki tuku, au kwa kusaaka kwa muuntu tuku, maa kaa, kwa uvyaalo ufúmaa kwa Muluungu. **14** Haaha uwo Isáare aava muuntu, na iikala na suusu. Na suusu toona nkongojima yaachwe, nkongojima ya Mwaana wa mpeke afuma kwa Taáta, amema nduwo na kimáári. **15** Yooháani

oonekya kimáári cha masáare ya uwo. Alúusa kwa sawúti nkúulu yoosea, “Uhu noo ura ^navawyiira nkavasea, ‘Amwaari yookuúja nyuma yaani, yeeye ni mukúulu kuundookya, yeeye ajáa amwaari niini si ninavyaalwa.’”

16 Na sa kukiimana kwaachwe, suusu voosi tahokera nduwo ^jiri foo munumununi. **17** Muluungu atoola Miiró kwa mukono wa Músa, maa kaa, nduwo na kimáári vyuuja ko tweera YéesuKirisitu. **18** Kusiina muntu yoyoosi ^amooná Muluungu mpiindi yoyoosi tuku. Maa kaa, Mwaana waachwe wa mpeke, yeeye ni Muluungu, na yeeye ni hamwi ari na Taáta, yeeye noo atukunukurira Muluungu. **19** Siku imwi, vakúulu va Vayahúudi vajáa vatuma veeneisi va Ijva na Valáawi fuma Yerusaléemu, vadome na kwa Yooháani vamuurye oonekye yeeye ni ani. Na uku noo kwiiyoonekya kwaachwe. **20** Yooháani alúusa baa siita tuku, yoosea, “Niini si ndiri Masía tuku.”

21 Vakamuurya voosea, “Ha weewe uri ani? Eri, weewe uri Elíamuláli na mutwe wuu?” Yooháani akavasea, “Tuku, niini si ndiri Elía tuku.” Vakamuurya kei, “Weewe noo ura muláli na mutwe wuu?” Yooháani akavasea, “Tuku.”

22 Aho, maa vakamusea, “Haaha twuyiire weewe uri ani, sa tavatwaarire mulomo vara ^vatutúmire. Ha weewe ni jooli wiiséaa?” **23** Maa Yooháani akavasea, “Niini noo ura ^aluswa ni Isáaya muláli na mutwe yoosea, ‘Niini ni sawúti ya muntu ^yookaanirira vikulukulu isi ya ibalángwii, “Wololi njira ya Ijva.”’” **24** Na avo vaantu vajáa vatúmirwe fuma kwa Mafarisáayo. **25** Aho, vakamuurya, “Kooni weewe si uri Masía, au Elía au ura muláli na mutwe, haaha sa che woobatisa?” **26** Yooháani

akavasea, “Niini noobatisa na maaji, maa kaa, kati na kati yaanyu amwaari si mumumányire. 27 Uwo noo ura ^yookujja nyuma yaani. Uwo niini si niima neeja kutumama murimo wa mutumwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku.” 28 Masáare aya yoosi yafumira uko múujii wa Besanía, firiro ya lujji lwa Yorodáani, kuuntu Yooháani ^abatisáa. 29 Lomutóondo yaachwe, Yooháani akamoona Yéesu yookujja na kwaachwe. Aho, akavasea vaantu, “Uhu noo mpóryo ya Mwaana wa Muundi wa Mulungu. Yeeye noo ^yooseya uvi wa weeru! 30 Uhu noo ura ^navawyiira masáare yaachwe ^nkavasee, ‘Amwaari ^yookujja nyuma yaani, yeeye ni mukulu kuundookya, yeeye ajáa amwaari niini si ninavyaalwa.’ 31 Niini mweeneevyo si nijáa namumányire tuku, maa kaa, nujja noobatisa vaantu na maaji sa vaantu va Isiraéli vamutaange.” 32 Aho, maa Yooháani akoonekya masáare ya iki kikomi yoosea, “Namona Mutima Muija yookiima fuma kurumwii ja nkúnde, akiikala mweeri yaachwe. 33 Niini si namutaanga tuku. Maa kaa, Mulungu yeeye ^aantuma mbatise na maaji, yeeye aansea, ‘Muuntu ura ^uri kooni Mutima Muija yookiima fuma kurumwii noo kiikala mweeri yaachwe, uwo noo ^iindoobatisa kwa Mutima Muija.’ 34 Niini mweeneevyo noona isáare iri, na ni lusa niise kikomi, uhu noo Mwaana wa Mulungu.” 35 Lomutóondo yaachwe, Yooháani Mubatisáaji ajáa amwaari aho haantu, hamwi na vaviri va vapooji vaachwe kei. 36 ^Akamoone Yéesu yoolooka na aho, maa akasea, “Laangi, mpóryo ya Mwaana wa Muundi ya Mulungu!” 37 Vara vapooji vaviri ^vakateere Yooháani Mubatisáaji yoosea

jeyyo, vakamutuuba Yéesu. **38** Yéesu akiilorera, ^akavoone voomutuuba, maa akavuurya, “Ni che moosaakira?” Maa vakamusea, “Ráabi,” noo kusea, Mukiindya, “Ni hai ^wiikalaa?” **39** Yéesu akavasea, “Yeendi, na nyuunyu kuhooona muri.” Jeyyo, avo vapooji vakamutuuba Yéesu, vakoona haantu ^iikalaa. Sikú ira vakava ne. Jijáa ni mpiindi ja kyulwa. **40** Anderéa mwaanaavo na Simóoni Peéteru, ni umwi wa vara vaviri ^vajáa vateera vira Yooháani ^ajáa alúusire, ne akamutuuba Yéesu. **41** Kiintu cha ncholo ^atumama Anderéa, ni kumuloonda Simóoni mwaanaavo, akamusea, “Tamwíne Masía,” noo kusea Kirisitu. **42** Aho, Anderéa akamutwaala Simóoni na kwa Yéesu. Yéesu akamulaanga Simóoni, maa akamusea, “Weewe Simóoni mwaana wa Yooháani, maa kaa, kwaandira haaha ni Kéefa ukaánirirwaa.” Irina iri na Kigiriki ni Peéteru. **43** Lomutóondo yaachwe, Yéesu akalamula kudoma na isi ya Galiláaya. Akamushaana Filípi, maa akamusea, “Ntuuba.” **44** Filípi ni muntu fuma múuji wa Besáida ajáa, múuji haantu Anderéa na Peéteru ^vafuma. **45** Filípi ne akamushaana Nasaniéli, na akamusea, “Tamwíne ura Músa ^aandika masáare yaachwe Kitáabwii cha Miiró, na uwo baa valáli na mutwe ^vaandika masáare yaachwe noo kusea, Yéesu wa Nasaréeti, mwaana wa Yooséefu.” **46** Aho, maa Nasaniéli akamuurya, “Eri, kwatiite kiintu kiija ^kiri fuma iturii ra Nasaréeti wuu?” Filípi akamusea, “Yeenda ji woone.” **47** Kamusaambo, Yéesu ^akamoone Nasaniéli yookujja, maa akalusa sáare ja Nasaniéli yoosea, “Laangi, uhu ni Mwiisiraéli wa kikomi, asiina uvaangu

isii yaachwe tuku.” 48 Nasaniéeli akamuurya Yéesu, “Jooli wuntáangire?” Yéesu akamusea, “Baa Filípi viintu ^aari akaari kwaanirira, niini naari nakwíne wiikyíre nchinii ya musaambu.” 49 Nasaniéeli akamusea, “Mukiindya, weewe ni Mwaana wa Mulungu! Weewe ni Mutemi wa Isiráelil!” 50 Yéesu akamusea, “Weewe warúmire sa viintu ^nakuséire, nakwíne viintu ^waari ukaari wiikyíre nchinii ya musaambu. Koonu uri masáare makulu kulookya ayo.” 51 Yéesu akasea, “Kimaari kaa noovawyíra, koonu muri kurumu koochunguluka, na mirimu ya Mulungu yookaambuka no kiima mweeri ya Mwaana wa Muntu.”

2 Siku ya katatu, kujáa kwatiite ngovi ya ilóla múujii wa Káana ^uri isi ya Galiláaya. Aho ngovii, íyo waala Yéesu ajáa amwaari. 2 Yéesu na vapooji vaachwe novo vajáa valáarikirwe aho ngovii. 3 Divái ^ikasire, íyo waavo akamusea Yéesu, “Vasíirwe ni divái.” 4 Yéesu akamusea íyo waavo, “Íyo, sa che wookuungwyíra ayo? Mpiindi yaani yo tumama si inafika tuku.” 5 Aho, maa íyo waavo akavasea vara vatumami va aho ngovii, “Chochoosi ^ari vasea, kitumami.” 6 Aho, kujáa kwatiite saviya musasatu ja mawye ^yasongolwa. Ijo saviya, jingiraa ja madúumu yasaano au musasatu. Jijáa javíikirwe aho, so vikira maaji yo seyyirya njeo, ja ^vyeene tuva ja Vayahúudi jalusa. 7 Yéesu akavasea vara vatumami, “Memyi ijo saviya maaji.” Avo vatumami vakamemya ijo saviya furu ukeenii. 8 Aho, Yéesu akavasea, “Haaha, tahi ayo maaji kiduudi, mumutwaarire mwiimiriri wa iki ngovi.” Vatumami vakataha, maa vakamutwaarira. 9 Mwiimiriri ^akasaire yara maaji, kumba yaválandukire yakava divái. Uwo

mwiimiriri si ataanga iyo diváai ni hai ^ijáa ifúmire tukú.
 Maa kaa, vara vatumami ^vajáa vataíre, vajáa vataángire.
 Aho, ura mwiimiriri akamwaanirira mweenengovi, **10**
 maa akamúsea, “Kira muuntú alóongoryaa ta ira diváai
 ^yaboohabooha, na vaantú ^vari kiikuta de akareeta ira
 iri ferefere. Maa kaa, weewe wachihiirye diváai ^yabooha
 fúuru haaha.” **11** Ihi noo isháara ya ncholo Yéesu
 ^abweeyya úko múujii wa Káana ^uri isi ya Galiláaya.
 Jeyyo, Yéesu akoonekya nkongojima yaachwe, na vapooji
 vaachwe vakamuruma. **12** Ayo ^yakalooke, Yéesu, íyo
 waavo, vandúu vaachwe na vapooji vaachwe vakagirita
 na múujii wa Kaperenáumu. Úko vakiikala siku inke. **13**
 Ngovi ya Paásika ya Vayahúudi ijáa yaséngerire, Yéesu
 akaambúka na múujii wa Yerusaléemu. **14** Úko, akiingira
 waámii ya Kaaya Njija ya Ijéva, akavashaana vaantú
 voovaa iyoombe ng’oombe, muundi na njiva. Na viingi
 vajáa viíkyire méesii, vookaasakan’ya mpía. **15** Yéesu
 akalúka muréesa wa ludihi, akavakibirya voosi fuma
 waámii ya Kaaya Njija, hamwi na muundi na ng’oombe
 jaavo. Akakundula méesa ja vara ^vaasakan’yaa mpía
 na akamyaaha mpía jaavo. **16** Aho, Yéesu akavasea
 vara ^vaváa iyoombe njiva, “Seyyi njiva jaanyu aha!
 Kiibweeyyi nyuumba ya Taáta waani ja haantú ho vaira
 iyoombe viintú tukú.” **17** Vapooji vaachwe vakakumbukira
 Masáare ^Yari Mpeho ja ^vyene yalúusa, “Kweenda
 kwaani nyuumba yaako, kunjula kúri.” **18** Vamwi va
 Vayahúudi vakamuurya, “Ni isháara che uri tulaira sa
 woonekya kikomi utiite wiimiriri wo tumama aya?” **19**
 Yéesu akavasea, “Vai ihi Kaaya Njija, na niini kijeenga

ndiri kwa siku itatu.” 20 Aho, Vayahúudi vakamusea, “Ihi Kaaya Njija yajeengwa kwa myaaka makumi yani na musasatu. Ati, weewe kijeenga uri kwa siku itatu?” 21 Maa kaa, kaaya Yéesu alusaa ni mviri waachwe. 22 Akafufuke, vapooji vaachwe vakakumbukira yara ajaa alusa. Aho, vakaruma Masáare Yari Mpeho na yara masáare ajaa alusa Yéesu. 23 Mpiindi Yéesu ajaa Yerusálemu ngovii ya Paásika, vaantu vari foo vakoone ishára na myuujíisa abweeyáa, maa vakamuruma. 24 Maa kaa, Yéesu si iivikya kwa vaantu tuku, sa amányire yoosi yari mutimii wa muntu. 25 Yeeye si ajaa mpaka oonekiwe vira vyeene vaantu vari tuku, sa yeeye ajaa amányire yoosi yari mutimii wa muntu.

3 Kijaa kwatiite muntu umwi wa mpuka ya Mafarisáayo, irina raachwe Nikodéemu. Yeeye ni umwi wa kúlu va Vayahúudi ajaa. 2 Siku imwi nuuchiku, Nikodéemu akadoma na kúri Yéesu, maa akamusea, “Mukiindya, tamányire weewe watumwa ni Muluungu, sa kusiina muntu ari daha tumama ishára na myuujíisa ihi wootumama tuku, kooni Muluungu si ari ne.” 3 Yéesu akamusea, “Kimaari kaa nookuwyira, kusiina muntu ari kooni Utemi wa Muluungu tuku kooni si avyirwe lwa kaviri.” 4 Nikodéemu akamuurya, “Jooli muntu ari daha vyaalwa lwa kaviri na kunu avire moosi? Si viri dahika tuku ahinduke na indii ya íyo waavo, sa avyaalwe kei.” 5 Yéesu akamusea, “Kimaari kaa nookuwyira, kusiina muntu ari kisingira Utemi wa Muluungu tuku, kooni si avyirwe kwa maaji na kwa Mutima Muja. 6 Muntu avyalwaa kimviri kwa taata

na íyo waavo, maa kaa, mutima mufya wavyáalwaa kwa Mutima Mũja. 7 Hwaalala tũkũ sa viintũ ^nookusea, ni mpaka uvyaalwe lwa kaviri. 8 Mpeho yafwĩraa na kũuntũ ^yoosaaka. Teera uri viintũ ^yoofwĩra, maa kaa, si uri taanga kũuntũ ^yoofuma na kũuntũ ^yoodoma tũkũ. Noo ^vyeene viri kwa kira mũuntũ ^avyaalwa ni Mutima Mũja.” 9 Aho, Nikodéemu akamuurya Yéesu, “Aya masáare jooli yari dahika?” 10 Yéesu akamusea, “Weewe uri mukiindya ^unyémiwaa maatũkũ vii kũri ihi isi ya Isiráeli, jooli si umányire masáare aya? 11 Kimaari kaa nookuwyĩra, suusu toolũsa yara ^tũyamányire na tookoonekya kimáari cha yara ^toona. Maa kaa, nyuunyu si mooruma kira ^tookoonekya tũkũ. 12 Navawyĩriire viintũ ^vitámamwaa aha weerwii, maa kaa, nyuunyu si mooruma tũkũ. Haaha jooli mũri kuunduma kooni navawyĩriire viintũ ^vitámamwaa kurumwii? 13 Kusiina mũuntũ ^aambũka na kurumwii tũkũ. Ni Mwaana wa Mũuntũ vii, yeeye akiima fuma kurumwii. 14 Ja ^vyeene Músa ajáa iinurirya ira njoka ya chũma cha sháaba kũra isi ya ibaláangwii, viivyo ni mpaka Mwaana wa Mũuntũ iinuririwe na mweeri, 15 sa kira mũuntũ ^ari muruma, ave na nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiṯnios g166) 16 Sa viintũ Mũlungu ^eenda weerũ mũnũmũnũ, amũtoola Mwaana waachwe wa mpeke Yéesu, na kira mũuntũ ^ari muruma Yéesu si ari malwa tũkũ, maa kaa, kũva ari na nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiṯnios g166) 17 Mũlungu si amũtũma Mwaana waachwe sa ji alũse irya kwa weerũ tũkũ, maa kaa, ko tweera yeeye weerũ ilamuririwe. 18 Yoyoosi ^amuruma Mwaana si ari heewa

irya tukũ. Maa kaa, ura si ^amuruma ahumula heewa irya, sa asiita kumuruma Mwaana wa mpeke wa Mulungu.

19 Na uhũ noo ulamu, kiweeru chuujja kuri weeru, kiri vyoova jeyyo, vaantu veenda kilwiirya, kulookya kiweeru, sa nteendo jaavo ni mbi. **20** Kira muuntu ^atámamaa uvi, asũla kiweeru. Si asáakaa kuja na kiweerwii tukũ, sa nteendo jaachwe mbi jo taangwa jiri. **21** Maa kaa, ura ^akwáatyaa kimáari, uja na kiweerwii, sa masáare yaachwe yataangikane ^yatúmwamwaa kwa ngururu ja Mulungu.” **22** Aya ^yakalooke, Yéesu na vapooji vaachwe vakatamany fũru isi ya Yudéa. Novo vakiikala uko kwa mpiindi sa vabatisáa vaantu. **23** Yooháani ne abatisáa vaantu uko iturii ra Ainóoni, ^riri heehi na múuji wa Saléemu, sa uko kujáa kwatiite maaji ^yari foo. Vaantu vuujáa na kwaachwe, sa avabatise. **24** Mpiindi ijo, Yooháani ajáa akaari si anaviikwa manyololwii tukũ. **25** Sikũ imwi, vapooji va Yooháani vajáa vaanda kiiruta ndihi na Mũyahúudi umwi. Kiintu ^viirutiráa ndihi, ni tũva jo kiijirula. **26** Vakatamany na kwa Yooháani, maa vakamusea, “Mukiindya, mukumbukira wiise ura muuntu ^ajáa hamwi na weewe firiro ya lũi lwa Yorodáani, ura ^watoonekya masáare yaachwe ya kikomi. Haaha yoobatisa, na kira muuntu yoodoma na kwaachwe.” **27** Yooháani akavasea, “Kusiina muuntu ari ^turya kiintu chochoosi tukũ, kooni Mulungu si amuhĩre kurumwii. **28** Nyuunyu veeneevyo daha muri koonekya kimaari, niini navawyiira, ‘Niini si ndiri Masía tukũ, maa kaa, natumwa sa nimulongorere.’ **29** Muuntu muki ^alóorirwe, ni wa mulume waachwe. Maa kaa, muuntu mulume

kijeengi ʉra ʹm̩maa ivarwii ra m̩l̩l̩oli de indooteera kira m̩l̩l̩oli ʹyoolum̩sa, avyeénda maatuk̩ vii ʹari teera sawúti ya m̩l̩l̩oli. Sa iki, kuvyeenda kwaani kwakíim̩ine.

30 Yoosaakwa yeeye ave muk̩ul̩ kulookya, na niini nive muduudiduudi.” **31** Yeeye ʹafuma mweeri, ni mweeri ari ya vaantu voosi. M̩unt̩ yoyoosi ʹafuma k̩ri weer̩, ni wa weer̩, na masáare ʹal̩usaa ni ya weer̩. Maa kaa, ʉra ʹafuma kurumwii, ni mweeri ya vaantu voosi ari.

32 Yeeye oónekyaa yara ʹoona na ʹayateera, maa kaa, kusiina m̩unt̩ ʹyooruma kira ʹyookoonekyaa tuk̩. **33** ʉra ʹyooruma ayo masáare ʹyoolum̩sa, koonekyaa iise kiweerwii M̩l̩ung̩ ni kikomi. **34** Yeeye at̩mwa ni M̩l̩ung̩. Al̩usaa masáare ya M̩l̩ung̩, sa M̩l̩ung̩ am̩heera Mutima M̩ija baa yerenʹya tuk̩. **35** Taáta amweenda Mwaana, na aviika viint̩ vyoosi m̩konwii yaachwe. **36** M̩unt̩ yoyoosi ʹamuruma Mwaana wa M̩l̩ung̩, atiite nkaas̩ ya siku ʹjisiina ʉhero. Maa kaa, m̩unt̩ yoyoosi ʉra ʹamusítaa Mwaana, ʉwo asiina nkaas̩ ya siku ʹjisiina ʉhero tuk̩, k̩ri yeeye nkalari ya M̩l̩ung̩ chaala iri ne. (aiōnios g166)

4 Haaha, Mafarisáayo vajáa vateera Yéesu yooturya no batisa vapooji ʹvari foo kulookya va Yooháani. **2** Maa kaa, kimaari Yéesu si abatisáa tuk̩, vapooji vaachwe noo vabatisáa. **3** Yéesu ʹakateere masáare aya, akiin̩ka fuma Yudéea, akahind̩ka na Galiláaya. **4** Haaha, ikava ni mpaka atweere na isi ya Samaría. **5** ʉko, akafika múuji ʉmwi wa Samaría ʹuséwaa Sikári. ʉwo múuji ni heehi ʉjáa na iwunda Yaakúupu ʹajáa am̩heera Yooséefu mwaana waachwe. **6** Aho, kujáa kwatiite isima Yaakúupu

^ajáa asiimba. Yéesu akiikala mbarimbari ya rira isima, sa
 ajáa akátiire sa luyeendo lúlihi. Mpiindi ijo, ni mpiindi
 ja mpoloonge jijáa. 7 Aho, akúja muntu muki umwi
 Musamaría noo taha maaji. Yéesu akamusea, “Nooloomba
 maaji yo nywa.” 8 Mpiindi ijo, vapooji vaachwe vajáa
 vatámiinye na múujii no wala chóorya. 9 Ura muntu
 muki Musamaría akamusea Yéesu, “Weewe uri Muyahúudi
 na niini ndiri Musamaría. Haaha jooli uri kunnoomba
 niini maaji yo nywa?” Uwo muntu muki alusa jeyyo,
 sa Vayahúudi na Vasamaría si vasaangiriraa tuku. 10
 Yéesu akamusea, “Ngaari wootaanga kilungulungu cha
 Mulungu, na ni ani ^yookuloomba maaji yo nywa, ngaari
 wunóombire, naani ngaari nakuhire maaji ya nkaasu.”
 11 Ura muntu muki akamusea Yéesu, “Aai, weewe usiina
 kiintu cho tahirira maaji tuku na iri isima ni ilíhi. Ayo
 maaji ya nkaasu hai uri yaturirya? 12 Eri, weewe uri
 mukulu kulookya baaba wiitu Yaakúpu wu? Yeeye
 atuheera isima iri. Isima iri noo ^anywijaa maaji yaachwe,
 yeeye, vaana vaachwe na nchúwo jaachwe.” 13 Yéesu
 akamusea, “Kira muntu ^anywijaa maaji ya isima iri,
 oónaa nyóota kei. 14 Maa kaa, yoyoosi ^ari kunywa maaji
 ^ndiri muheera niini, si ari koonaa nyóota kei vii kaa tuku.
 Maaji ^ndiri muheera, kuri yeeye kuva yari nchóonko si
 ^yúmaa ya maaji ya nkaasu ya siku ^jisiina uhero.” (aiōn
 g165, aiōnios g166) 15 Ura muntu muki akamusea Yéesu,
 “Aai taata, kalaama mpeera ayo maaji ndiire koonaa nyóota
 kei, na ndeke kuja noo taha maaji aha isimii!” 16 Yéesu
 akamusea, “Tamanya ukamwaanirire mulume waako
 wuje ne na aha.” 17 Ura muntu muki akamusea, “Nsiina

mulume tuku.” Yéesu akamusea, “Ulúusire kimáári, usiina mulume tuku! 18 Sa waava na valume vasaano na uhú ^uri ne haaha, si mulume waako tuku. Ulúusire kimáári.” 19 Ura muntu muki akamusea, “Aai, nookona weewe uri muláli na mutwe! 20 Vala baaba wiitu vamwiinamiraa Muluungu ncholwii ya ulu lulu. Maa kaa, nyuunyu Vayahúudi mundoosea, ni uko Yerusaleému vii noo haantu ho mwiinamira Muluungu.” 21 Aho, Yéesu akamusea ura muntu muki, “Maáma, nduma niini. Mpiindi kuja jiri, si mukamwiinamiraa Muluungu Taáta mweeri ya ulu lulu tuku, baa kura Yerusaleému tuku. 22 Nyuunyu Vasamaría mwamwiinamiraa ura si ^mwammanyire. Suusu Vayahúudi tamwiinamiraa Muluungu ^tammanyire, sa ulamuriri ni kwa Vayahúudi woofuma. 23 Maa kaa, mpiindi kuja jiise, na kikomi jafikire. Vaantu ^vasáaka mwiinamira Muluungu Taáta kimaari, mwiinamira vari Taáta kwa kimáári na kwa mutima. Vaantu ^vamwiinamiraa jeyyo noo Taáta yoosaaka. 24 Muluungu ni Mutima, na voosi ^vamwiinamiraa, ni mpaka vamwiinamire kwa mutima na kikomi.” 25 Ura muntu muki akamusea Yéesu, “Namanyire kuja iise Masía ^aséwaa Kirisitu. Na ^ari kuja, tvariyrira ari masáare yoosi.” 26 Yéesu akamusea ura muntu muki, “Niini noolusika na weewe, noo yeeye.” 27 Aho, vapooji vaachwe vakahinduka. Vakahwaalala maatuku kushaana Yéesu yoolusika na muntu muki. Maa kaa, kusiina muntu ^uurya, “Che woosaaka kwaachwe?” tuku, au “Sa che woolusika ne?” tuku. 28 Ura muntu muki akareka sviya yaachwe hara

isimii, akahinduka na múujii. Ŭko akavasea vaantũ, **29** “Hendi mukamoone mũuntũ ^aangwyĩĩire masáare yoosi ^nawaayya tumama! Eri, ifaanaa ikava uhũ noo Masía wũ?” **30** Vaantũ vakafuma múujii mayĩmbi na mayĩmbi, vakava voodoma na kũuntũ Yéesu ^ajáa. **31** De vaantũ vafike, vapooji vaachwe vajáa vamũloomba voosea, “Mukiindya, hooni irya chóorya.” **32** Maa kaa, yeeye akavasea, “Niini natiite chóorya ^cheene nyuunyu si mukimányire.” **33** Aho, vapooji vaachwe vakaanda kiiyurya, “Eri, kwatiite mũuntũ ^amurétire chóorya viintũ ^twaari tusiina wũ?” **34** Yéesu akavasea, “Chóorya chaani ni kutumama kira Mũlungũ ^eenda, yeeye aantũma nkiimikirirye murimo waachwe. **35** Eri, nyuunyu si moosea, ‘Ikaari myeeri ine vii, kuchwa turi!’ Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, laangi ^vyeene mawũnda yari. Viintũ vyo chwa vyahũmwĩire, ni vyo chwa vii! **36** Muchwi ahũmwĩire hokera mʊsáala waachwe, na ni saankan’ya iise viryo, sa nkaasũ ya siku ^jisiina uhero. Aho, ura ^ahaanda na ura ^aachwa vyeenda vari. (aiōnios g166) **37** Jeyyo ira mpĩri ^yasea, ‘Ŭmwi aháandaa na wiingi achwĩjaa,’ ni ya kikomi. **38** Navatũma mukachwe viintũ si ^mwafũmira irutira. Vaantũ wiingi vatũmama murimo woosi muruto, maa kaa, nyuunyu mooturya kũnáalo ya uturikiri waavo.” **39** Vasamaría ^vari foo va ũwo múuji wa Sikáari, vakamuruma Yéesu, sa vajáa vateera ^vyeene ura mũuntũ muki ajáa oonekya kikomi yoosea, “Mũuntũ uhũ aangwyĩĩire yoosi ^meene nawaayya tumama.” **40** Aho, vara Vasamaría ^vakafike kũri Yéesu, vakamũkalaamya ahaale aho meevo, ne akiikala novo

kwa siku iviri. **41** Vasamaría ^vari foo vakamuruma sa yara ^meene aluusáa. **42** Vara vaantu vakamusea ura muuntu muki, “Tamurú mire muuntu uhu, si sa masáare yaako vii ^utawyíire tuku, suusu veeneevyo tatéire ^cheene yooluusa. Kei tataangire kikomi muuntu uhu ni Mulamuriri wa weeru.” **43** Siku iviri ^jikalooke, Yéesu akiinuka fuma Sikári akatamanya na isi ya Galiláaya. **44** Na Yéesu ajáa avaséire vapooji vaachwe, “Muláli na mutwe wa Ijva si anyémiwaa ni vaantu va isi ya yaachwe tuku.” **45** ^Akafike Galiláaya, vaantu va Galiláaya vakamuteengya vyabooha. Vamuteengya sa mpiindi ^vajáa uko ngovi ya Paásika kura Yerusaléemu, vajáa voona yoosi ^meene Yéesu atumamáa. **46** Yéesu akatamanya kei na múujii wa Káana ^uri isi ya Galiláaya. Aho múujii, noo haantu ^ajáa abweeyya maaji yakava divái. Uko Kaperenáumu, kujáa kwatiite mukúulu umwi wa isi. Uwo ajáa na mutavana waachwe mulwíiri. **47** Haaha uwo mukúulu ^akateere Yéesu uújire na Galiláaya fuma Yudéa, akatamanya na kuri Yéesu, maa akamukalaamya vatamanyan’ye na Kaperenáumu, sa akamuhorye musinga waachwe ^ajáa alwíire sengerera kukwya. **48** Aho, Yéesu akamusea, “Eri, si muri kuunduma vii tuku kooni si mwíne ishára na viintu ^vihwáalaryaa wuu?” **49** Ura mukúulu akamusea Yéesu, “Aai kalaama, hende tugiritan’ye musinga waani viintu ^akaari si anaakwya.” **50** Aho, Yéesu akamusea, “Tamanya na kaayii, mwaana waako ahórire.” Ura mukúulu akaruma masáare ya Yéesu, maa akahinduka na kaayii kwaachwe. **51** Viintu ^ajáa akaari njirii, akalumana na vatumami vaachwe

vakamusea, “Musinga ahoriré ndwáala yaachwe.” 52 Jeyyo, akavuurya mpiindi ndwáala yaándire murekera. Vakamusea, “Niijo, mpiindi ja mpoloonge.” 53 Aho, taáta waala ura musinga akataanga ni mpiindi jijira Yéesu ^aari amuseiré, “Mwaana waako ahórire.” Aho, yeeye na kaaya yaachwe vakamuruma Yéesu. 54 Ihi ni isháara ya kaviri ^ng’eene Yéesu atumama, ^akahinduke na Galiláaya fuma Yudeea.

5 Ayo ^yakalooke, kujáa kwatiite ngovi ya Vayahúudi. Yéesu ne akaambuka na Yerusaléemu. 2 Uko Yerusaléemu, kujáa kwatiite mutiryaango uséwaa “Mutiryaango wa Muundi.” Heehi na uwo mutiryaango, kujáa kwatiite isima na Kieburanía ^raséwaa Betisáata. Iro isima, rijáa rariingirirwa ni balása isaano. 3 Aho balásii, valaaláa valwíiri ^vari foo, baa ja vahoku, vivete, na vaantu ^vaakwa iyandiyandi. [Vawojeráa maaji yatikulwe. 4 Sa kwatiite mpiindi jimwi murimu muja wa Ijva wakiimáa, ukatikula maaji. Na muuntu ^ajáa wa ncholo kiingira na luujii maaji ^yatikulwe, aholáa ulwíiri waachwe wowoosi ^ajáa nowo.] 5 Haaha, kujáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa mulwíiri kwa myaaka makumi yatatu na inaani. 6 Yéesu ^akamoone aliire aho, na kunu yootaanga ni aho ajáa kwa siku ^jiri foo, maa akamuurya, “Eri, saaka wiise uhole wuu?” 7 Ura mulwíiri akamusea, “Aai, niini nsiina muuntu wo kuumburukirya luujii mpiindi maaji yatikwíirwe tuku. Kira ^ndiri saaka kiingira, muuntu wiingi iingiráa mbere yaani.” 8 Yéesu akamusea, “Inuka, toola ndiri yaako, utamanye.” 9 Hahara, ura muuntu akahola. Akatoola ndiri yaachwe, maa akaanda yeenda. Ayo yafumira siku ya

Sabáato. **10** Sa jeyyo, vakúúlu va Vayahúudi ^vakamoone ura muntu ^ahóriiwe, maa vakamusea, “Isiku ni Sabáato, ndairiri jasiita muntu kutumama murimo wo kwiitiika ndiri yaachwe.” **11** Maa kaa, ura muntu akavasea, “Ura ^aampóriirye noo aanséire, ‘Inuka, toola ndiri yaako uyeende.’” **12** Vayahúudi vakamusea, “Uwo muntu ^akuséire toola ndiri yaako udome, ni ani?” **13** Maa kaa, ura muntu si ajáa atángire ^mweene amuhóriirye tukú, sa Yéesu ajáa alóokire kimi, asángiriire mpukii ya vaantu. **14** Kamusaambo, Yéesu akamushaana ura muntu Kaayii Njija ya Ijéva, maa akamusea, “Laanga, uhóriiwe, kari ubweyye uvi kei tukú, sa luu udiire lumana na irema ikúlu kulookya iri.” **15** Aho, akatamanya noo vawyiira Vayahúudi, ni Yéesu noo ^amuhóriirye. **16** Aho, Vayahúudi vakaanda saakira njira yoomulaa Yéesu, sa viintu ajáa atámamire masáare ayo siku ya Sabáato. **17** Maa kaa, Yéesu akavasea, “Taáta waani atámamaa murimo siku joosi baa reka tukú. Baa niini nootumama viivyo.” **18** Sa jeyyo, Vayahúudi vakoongererya saakira njira yo mulaa Yéesu. Vabweyya jeyyo, si sa viintu ajáa awúnire miiro ya Sabáato vii tukú, maa kaa, sa viintu ajáa aséire Mulungu ni Taáta waachwe. Kwa njira iyo, ajáa iibwéeyiirye ni ja Mulungu mweeneevyo. **19** Aho, Yéesu akavasea valongooli va Vayahúudi, “Kimaari kaa noovawyiira, Mwaana si ari tumama isáare roroosi kwa ngururu jaachwe tukú. Noo ^chooreka, yeeye atámamaa kira vii ^oona Taáta yootumama. Sa kira ^atámamaa Taáta, noo Mwaana ^atámamaa. **20** Taáta amweenda Mwaana, na noo ^chooreka amónekyaa yara ^atámamaa

yeeye mweeneevyo. Kei, moonekya ari masáare makuulu kulookya aya, na nyuunyu hwaalala muri. **21** Ja ^vyeene Taáta avafúfulaa vaantu no vaheera nkaasu ya siku ^jisiina uhero, viivyo Mwaana avahéeraa nkaasu vara ^eendire kuvaheera. **22** Kei, Taáta si amulámuriraa muuntu yoyoosi tuku, maa kaa, murimo woosi wo lamurira, amuheera Mwaana. **23** Abweeyya jeyyo, sa vaantu voosi vamunyemye Mwaana ja ^vyeene vamunyemyaa Taáta. Muuntu yoyoosi si ^amunyemyaa Mwaana, uwo si amunyemyaa Taáta tuku. Na Taáta noo amutuma Mwaana. **24** Kimaari kaa noovawyiira, Taáta aantuma. Yoyoosi ^atéeraa masáare yaani na ^amurúmaa Taáta, atiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Uwo si ari heewa irya tuku, yeeye afirira inkwya, akiingira na nkaaswii. **(aiōnios g166)** **25** Kimaari kaa noovawyiira, mpiindi kuja yiise, na mpiindi iyo yafikire, vaantu ^vaakwa teera vari Mwaana wa Mulungu yoolusa. Na vara ^vooteera, kuva vari nkaasu. **26** Ja ^vyeene Taáta atiite nkaasu yeeye mweeneevyo, viivyo amuheera Mwaana nkaasu isii yaachwe. **27** Kei, amuheera Mwaana wiimiriri wo lamurira vaantu, sa yeeye ni Mwaana wa Muuntu. **28** Kari muhwaalale tuku. Mpiindi kuja jiri, voosi ^vari mbiririi teera vari sawúti yaachwe, **29** na fuma vari mbiririi. Yoyoosi ^atumamáa maaja, heewa ari nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Maa kaa, vara ^vabweeyyáa uvi, heewa vari irya. **30** Niini si ndiri daha tumama isáare roroosi kwa luviro lwaani tuku. Noolamurira vaantu ja ^vyeene Taáta aangwyiira. Na ulamuli waani ni wa uwoloki, sa si nootumama yara ^noosaaka niini tuku, kiri vyoova jeyyo,

nootumama yara ^yoosaaka Taáta, yeeye aantuma. **31** Kooni nookiiyonekerya masáare yaani niimweene, kira ^nookiiyonekerya si cha kimáári tuku. **32** Maa kaa, amwaari wiingi ^oónekyya kikomi chaani, na ni kuvawyiira niise, kira ^yookoonekya chaani ni cha kimáári. **33** Nyuunyu mwatuma vatumwi na kwa Yooháani Mubatisáaji, ne avoonekya kira kimáári. **34** Si nookiilaangya koonekya kwa vaantu tuku, maa kaa, ni kuvawyiira niise masáare aya, sa mulamuririwe. **35** Yooháani Mubatisáaji ajáa ni ja kimuri ^kimúrikaa kilwiiryii. Nyuunyu mujáa mwacheenda ikyo kimuri, kwa mpiindi nduudi. **36** Maa kaa, natiite masáare makuulu nookoonekya kulookya ya Yooháani. Sa mirimo ^nootumama, koonekya yiise Mulungu Taáta noo aantuma. **37** Taáta yeeye mweeneevyo aantuma, oónekiirye kikomi chaani. Maa kaa, nyuunyu si munateera sawúti yaachwe vii tuku, baa kei, si munamoona mpula na miiso tuku. **38** Kei, isáare raachwe si riikalaa isii yaanyu tuku, sa si mwaandúmaa niini tuku. Niini, natumwa ni Mulungu. **39** Nyuunyu mwasímbulaa Masáare ^Yari Mpeho, sa mwiiséaa isii yaachwe turya muri nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Kumba kaa, Masáare ^Yari Mpeho yoónekyya kikomi mweeri yaani. (aiōnios g166) **40** Nyuunyu moosiita kuja na kuri niini, sa muhokere nkaasu ya siku ^jisiina uhero. **41** Niini si nooruma kudumbirirwa ni vaantu tuku. **42** Maa kaa, niini navamányire nyuunyu. Nyuunyu si mwamweenda Mulungu mitimii yaanyu tuku. **43** Niini nuja kwa irina ra Taáta waani, na nyuunyu mwasítire kumpokera. Maa kaa, muuntu wiingi kooni ujire kwa irina raachwe kumuhokera muri. **44** Nyuunyu,

mweenda duumbirirwa ni viivaanyu, na si mweenda saakira duumbi ^ifúmaa kwa Muluungu mweeneevyo tuku. Haaha jooli muri kuunduma? **45** Maa kaa, kari mwiisee niini vasitaakya ndiri kwa Taáta tuku, ^ari vasitaakya, ni Músa nyuunyu ^mumwiiláangyaa. **46** Ngaari mwamuruma Músa, ngaari mwaanduma baa niini, sa Músa aandika masáare yaani. **47** Maa kaa, kooni si mooruma ^meene aandika Músa, jooli muri ruma ^cheene nooluusa?”

6 Ayo ^yakalooke, Yéesu akatamanya na firiro ya iriva ra Galiláaya, irina riingi riséwaa iriva ra Tibéria. **2** Mpuka nkuulu ya vaantu ikava yoomutuuba, sa vajáa viine myuujíisa ^myeene abweeyyáa kwa valwíiri. **3** Aho, Yéesu na vapooji vaachwe vakaambuka na luulwii. Uko vakiikala voosi hamwi. **4** Ngovi ya Vayahúudi ^iséwaa Paásika, ijáa yasengeriire. **5** Yéesu akalaanga, maa akoona yara mayiimbi ya vaantu ^yookuujja na kwaachwe. Aho, akamuurya Filípi, “Hai turi wurira mikáate sa ava vaantu voosi varye?” **6** Yéesu aluusa jeyyo yoomuyera Filípi, sa ajáa amányire ^cheene ari tumama. **7** Filípi akamusea, “Aai baa na twule mikáate ya mpía ja dinári magana yaviri, ava vaantu si vari keenera kwa kira muuntu kupata kiduudi tuku.” **8** Aho, umwi wa vapooji vaachwe ^aséwaa Anderéa, mwaanaavo na Simóoni Peéteru, akamusea Yéesu, **9** “Mukulu, aha kwatiite mutavana umwi ^ari na mikáate isaano ya shayíiri na fisoompa fiviri. Ha de ivi ni kiintu che kwa iri iyiimbi ra vaantu?” **10** Yéesu akasea, “Vasei vaantu viikale isi.” Aho haantu, kujáa kwatiite masaambi ^yari foo, maa vaantu vakiikala. Aho

mpukii, kujáa kwatiite vaantu valume mayana yasaano.

11 Yéesu akatoola ira mikáate, akamudumba Mulungu, maa akavaheera vaantu ^vájáa aho. Kei akabweyya vivira kwa fira fisoompa. Kira muuntu apata ja ^vyeene asaakáa. **12** Vaantu ^vakarye no kiikuta, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Tooreri mabéendu ya mikáate yoosi ^ichíhiire, sa yadiire chaala ja kosu.” **13** Aho, vakatoorera mabéendu ya mikáate ya shayiri ^yachíhiire, vakamemya vikápu ikimi na viviri. **14** Vaantu ^vakoone ira ishára na muujiisa ^ajáa abwéeyiirye, maa vakasea, “Kimaari, uhu noo ura muláli na mutwe ^tawójeráa, ^yookuuja na kuri weeru.” **15** Yéesu kunu yootaanga vaantu voosaaka vamudoomererye ave mutemi waavo, yeeye akalooka, akaambuka na luulwii, akava yeemweene. **16** Na kyulwa, vapooji vaachwe vakagirita na irivii ra Galiláaya. **17** Vakiingira mashúwii, maa vakaanda firira iriva voodoma na iturii ra Kaperenáumu. Mpiindi ijo, kilwiirya kijáa chiingiire, na Yéesu si ajáa anafika ave novo tuku. **18** Aho, iriva rikatikulwa ni ihumbuuto ikari ^rawuváa. **19** Vapooji vaachwe vajáa vayéendire ja luyeendo lwa kilomita isaano au musasatu, maa vakamoona Yéesu yooyeenda luujii mweeri asengeriire mashúwa yaavo. Aho, vakakwaatwa ni woowa munamunni. **20** Maa kaa, Yéesu akavasea, “Ni niini, koofi tuku.” **21** Aho, vari na cheeru vakasaaka aambuke na mashúwii, na hahara mashúwa ikafika haantu ^vadamáa. **22** Lomutóondo yaachwe, mpuka ya vaantu ^vájáa vachíhiire nyambuko ya iriva, vajáa vataanga kujáa kwatiite mashúwa imudu vii ichíhiire hara. Kei vajáa vatángire Yéesu si ajáa adómiin’ye na vapooji vaachwe

na ira mashúwa tukú, ni vooveene vajáa vadómire.

23 Maa kaa, mashúwa jiingi fuma múuji wa Tibéria, jikúja na heehi na haantu vaantu ^vaari varíire mikáate Mweenevyoosi ^akamúduumbe Muluungu. 24 Aho, vara vaantu ^vakataange Yéesu na vapooji vaachwe valóokire, maa vakaambuka ijo mashúwa, vakadoma na múujii wa Kaperenáumu noo msaakira Yéesu. 25 Avo vaantu ^vamusaakiraa Yéesu, vakamushaana nyambuko ya iriva, maa vakamuurya voosea, “Mukiindya, naadi wuújire na kúnu?” 26 Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyiira, si mookúnsaakira sa mwatángire ishára na myuujíisa mwíine tukú, kiri vyoova jeyyo, mookúnsaakira sa viintu mwariiré ira mikáate mukiikuta. 27 Kari mündootumama sa muturye chóorya ^kísáambukaa tukú, kiri vyoova jeyyo, mündootumama sa muturye chóorya si ^kisaambuka kwa siku ^jisiina uhero. Ikyo chóorya, Mwaana wa Muuntu noo ari vaheera. Yeeye noo avikirwa mutooso mweeri yaachwe ni Muluungu Taáta.” (aiōnios g166) 28 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Eri, tubweeyye che sa tutumame murimo wa Muluungu ^mweene yoosaaka?” 29 Yéesu akavasea, “Murimo wa Muluungu ^yoosaaka mutumame noo uhú, ndumi niini ^natumwa ni yeeye.” 30 Aho, maa vakamusea, “Eri, ni ishára na muujíisa urikwi ^uri tumama tuiyoone, maa de tukurume? Ni kiintu che uri bweeyya? 31 Vala baaba wiitu vaarya máana isi ya ibaláángwii ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, ‘Avaheera mukáate fuma kurumwii, sa varye.’” 32 Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyiira, si Músa ^avaheera mikáate fuma kurumwii tukú, kiri vyoova jeyyo, ni Taáta waani, yeeye noo

^yoovaheera chóorya cha kikomi fuma kurumwii. **33** Sa mukáate wa Mulungu, ni ura ^yookiima fuma kurumwii na yookuheera weeru nkaasu ya siku ^jisiina uhero.” **34** Aho, vakamusea, “Mukulu, undootuheera uwo mukáate siku joosi.” **35** Yéesu akavasea, “Niini noo chóorya cha nkaasu, yoyoosi ^ujaa na kuri niini, na ^aandúmaa si ari kwaavwa ni njala kei vii kaa tuku, na yoyoosi ^aandúmaa niini, si ari kooni nyóota kei tuku. **36** Maa kaa, ja ^vyeene navawuyiire, baa neembe munyine, mukaari si mookuunduma tuku. **37** Voosi ^aampeera Taáta, kuja vari na kwaani, na kikomi niini si ndiri musiita baa umwi vii tuku ^ari kuja na kwaani. **38** Niini nakiima fuma kurumwii, sa ji ntumame vira Taáta ^yoosaaka ntumame. Si kuja jo tumama vira ^noosaaka tuku. **39** Na kira Taáta ^asákaa noo iki, kari nimutahe baa umwi vii tuku wa vara ^aampeera. Kiri vyoova jeyyo, yoosaaka nivafufule siku ya uhero wa weeru. **40** Sa kira Taáta waani ^asákaa ni iki, kira muti ^amulángaa Mwaana na ^amurume, ave na nkaasu ya siku ^jisiina uhero, na niini mufufula ndiri siku ya uhero wa weeru.”

(aiōnios g166) **41** Aho, Vayahúudi vakaanda ng’uula sa viinti Yéesu ^ajaa aséire, “Niini ni chóorya ^chakiima fuma kurumwii.” **42** Vaakaanda kiiyurya, “Uhu si Yéesu, mwaana wa Yooséefu tuku wuu? Taáta waavo na íyo waavo si ava tavamányire tuku wuu? Haaha jooli yoosea, ‘Nakiima fuma kurumwii?’” **43** Yéesu akavasea, “Reki kwiing’urira nyuunyú kwa nyuunyú. **44** Taáta aantuma. Kusiina muti ^ari daha kuja na kwaani tuku, kooni Taáta si amulóngwiire. Na niini mufufula ndiri siku ya

uhero wa weeru. 45 Ja ^vyeeene vyaandikwa masáarii ya
 valáali na mutwe, 'Muluungu vakiindya ari vaantu voosi.'
 Yoyoosi ^amutéeraa na ^iikiindya fuma kwa Taáta, uújaa
 na kwaani. 46 Kusiina muuntu yoyoosi ^anamoona Taáta
 tuku, ni ura vii ^afuma kwa Muluungu, yeeye noo amoona
 Taáta. 47 Kimaari kaa noovawyiira, ura ^yookuunduma
 niini, atiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) 48
 Niini ni chóorya cha nkaasu. 49 Vala baaba waanyu vaarya
 máana kura isi ya ibalángwii, vakakwya. 50 Maa kaa, aha
 kwatiite chóorya ^chafuma kurumwii, na muuntu yoyoosi
 ^ari kurya, si ari kukwya tuku. 51 Niini ni chóorya cha
 nkaasu kira ^chafuma kurumwii. Muuntu yoyoosi ^ari
 kurya chóorya iki, kuva ari nkaasu kwa siku ^jisiina uhero.
 Chóorya iki, ni muviri waani ^nookuutoola sa nkaasu ya
 vaantu voosi va weeru." (aiōn g165) 52 Vayahúudi vakaanda
 kiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Uhu muuntu, jooli
 ari tuheera muviri waachwe turye?" 53 Sa jeyyo, Yéesu
 akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, kooni si muríire
 muviri wa Mwaana wa Muuntu na kooni si munywíire
 sakami yaachwe, si muri na nkaasu ya siku ^jisiina
 uhero tuku. 54 Muuntu yoyoosi ^aríjaa muviri waani na
 ^anywíjaa sakami yaani, atiite nkaasu ya siku ^jisiina
 uhero, naani mufufula ndiri siku ya uhero wa weeru.
 (aiōnios g166) 55 Muviri waani noo chóorya cha kikomi, na
 sakami yaani ni choonywa cha kikomi. 56 Muuntu yoyoosi
 ^aríjaa muviri waani na ^anywíjaa sakami yaani, yeeye na
 niini, kei niini na yeeye, tavíjaa kiintu kimwi. 57 Taáta ni
 nkaasu ari. Ja ^vyeeene yeeye aantuma, na niini napátaa
 nkaasu fuma kwaachwe, jeyyo, ^mweene ari kurya muviri

waani, turya ari nkaasu fuma kwaani. **58** Iki noo chóorya ^chafuma kurumwii. Iki chóorya si chiifwîine na chóorya ^vaarya vala baaba waanyu tukũ. Voovo vaarya vakakwa. Maa kaa, mũuntũ yoyoosi ^aríjaa chóorya iki, kũva ari na nkaasu ya siku ^jisiina uhero.” (aiōn g165) **59** Yéesu alũusa masáare aya, mpiĩndi ^akiindyáa sinagógii ũko Kaperenáumu. **60** Vapooji vaachwe ^vari foo ^vakateere jeyyo, maa vakasea, “Ukiindya ũhũ wakaangaala maatukũ vii. Ani ari daha kuuruma?” **61** Yéesu akataanga vapooji vaachwe ni ng’uula viise sa iri isáare, aho, akavuurya, “Eri, iri isáare ravatĩkwĩire wũũ? **62** Haaha jooli viri kũva, mũri moona Mwaana wa Mũuntũ yookaambuka na kũuntũ ^ajáa aho ncholo? **63** Mũtima wa Mũlũungũ noo ũvahéeraa vaantũ nkaasu. Mũviri usiina kiĩntũ chochoosi tukũ. Masáare ^navawýĩriire ni Mũtima na ni nkaasu. **64** Maa kaa, vamwaari kũri nyuunyu si ^vookuunduma tukũ.” Yéesu alũusa jeyyo, sa ajáa ataanga fuma ncholo ni vala ani si ^vari muruma, na ni ani ^ari mũvarinduka. **65** Kei akasea, “Noo ^chooreka noovasea, kusiina mũuntũ ^ari daha kũũja na kwaani tukũ, ni mpaka Taáta vii amũlongoole.” **66** ^Vakateere masáare ayo, vapooji ^vari foo vakamũreka na vakareka mutuuba. **67** Aho, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe ikimi na vaviri, “Eri, baa nyuunyu saaka mwiise mwaandekũ wũũ?” **68** Simóoni Peéterĩ akamũsea, “Mũkũlũ, tũdome na kwa ani? Weewe ũtiite masáare ya nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) **69** Suusu taruma, tataanga weewe noo ũra ^Ari Mũũja wa Mũlũungũ.” **70** Aho, Yéesu akavasea, “Eri, si navasaawũla nyuunyu ikimi na vaviri tukũ wũũ? Maa kaa,

umwi waanyu ni ja Ikúúlu ra Mirimú Mivi.” 71 Aha Yéesu amulúusikiráa Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti. Uwo úja jo mvarinduka Yéesu, baa neembe ajáa umwi wa vapooji ikimi na vaviri.

7 Aya ^yakalooke, Yéesu akatamanya na míji ^iri foo uko isi ya Galiláaya. Si ariingirira isi ya Yudéea tuku, sa viintu vakúúlu va Vayahúudi vasaakáa múlala. **2** Haaha ngovi ya Vayahúudi ya matibu ijáa yaséngeriire. **3** Jeyyo, vanduu vaachwe vakamúsea, “Inuka aha, utamanye na Yudéea sa vapooji vaako voone myuujíisa ^wootumama. **4** Kooni múntu yoosaaka ataangikane kwa vaantu, mirimo yaachwe ^yootumama si ari kítumama kimbiso tuku. Weewe tumama wiise aya masáare, iyonekye kwa weeru.” **5** Baa vaanaavo na Yéesu si vamuruma tuku. **6** Yéesu akavasea, “Mpiindi jaani si jinafika tuku, maa kaa, nyuunyu tamanya muri mpiindi jojoosi ^musáakire. **7** Weeru si iri vasúula nyuunyu tuku, maa kaa, yaansúula niini sa nookiiyonekya kikomi yootumama uvi. **8** Nyuunyu ambuki na Yerusaleému ngovii. Niini si nookaambuka tuku, sa mpiindi jaani jikaari fika.” **9** ^Akavawyiire jeyyo, maa akachaala uko isi ya Galiláaya. **10** Vanduu va Yéesu ^vakalooke na ngovii, Yéesu ne akaambuka na Yerusaleému, maa kaa, kwa kimbiso si iiyonekya tuku. **11** Mpiindi ja ngovi, vakúúlu va Vayahúudi vamúsaakiráa Yéesu aho ngovii. Vakavuurya vaantu voosea, “Hai ari ura mumaka?” **12** Vaantu ^vari foo vang’uuláa sa Yéesu voosea, “Ni múntu múja.” Na viingi vaseáa, “Yoovakoovera vaantu.” **13** Maa kaa, kusiina múntu ^amulúusáa Yéesu mbere ja vaantu tuku, sa voofáa vakúúlu va Vayahúudi.

14 Mpiindi ja siku ja ngovi ^jikafike katikati, Yéesu akiingira na waámii ya Kaaya Njija ya Ijüva, maa akaanda kiindya. **15** Vayahúudi vakahwaalariwa ni ukiindya waachwe, vakasea, “Eri, ühü müüntü ni hai ^afumya ümanyi ühü na yeeye si anakiindiwa tuku?” **16** Aho, Yéesu akavasea, “Ühü ukiindya si waani tuku, ni wa üra ^aantuma. **17** Müüntü yoyoosi üra ^asáawulaa kutumama vira ^vyoosaakwa ni Müüüüüüü, amányire ukiindya ühü wafuma kwa Müüüüüüü, na si masáare yaani tuku. **18** Vara ^valúusikaa sa voovo, vasáakaa nkongojima jaavo vooveene, maa kaa, müüntü üra ^asáakaa kumunyemya üra ^amutuma, alúusikaa kimáári vii, si üloongo tuku. **19** Eri, Músa si avaheera Miïro? Baa jeyyo, kusiina baa ümwi waanyu ^akwáatyaa iyo Miïro tuku. Haaha sa che moosaaka küünjülaa?” **20** Ira mpuka ya vaantu ikamusea, “Weewe watiite murimü müvi. Ani yoosaaka küküülaa?” **21** Yéesu akavasea, “Nabweeyya muujíisa ümwi vii siku ya Sabáato, na nyuunyu voosi mwahwaalala. **22** Músa avalairirya küvatwaala na kibawii vasinga voosi va kiintü kilume, baa neembe ihi tüüva si yafuma kwa Músa, maa kaa, kwa vala baaba waanyu. Kiri vyoova jeyyo, nyuunyu mwatwáalaa vasinga na kibawii baa siku ya Sabáato. **23** Kooni musinga atwáalwaa na kibawii baa siku ya Sabáato sa Miïro ya Músa idiïre wunwa, jooli de mooküunkalarira niini so horya müüntü siku ya Sabáato? **24** Reki lamurira müüntü kwa kira ^mookoona weerwii, kiri vyoova jeyyo, lamuriri kwa üwoloki.” **25** Haaha, vamwi va vaantu va Yerusaleému vakaanda sea, “Eri, ühü si noo üra müüntü ^voosaaka müülaa tuku

wuu? 26 Hooni laangi, amwi yooluusika novo kiweerwii na baa si voomuwyiira kiintu chochoosi tuku? Ifaanaa vikava vakúulu vatáangire uhu noo Masía wuu? 27 Suusu tamányire uhu muuntu kuuntu ^afuma. Maa kaa, Masía ^ari kuja si turi taanga kuuntu ^ari fuma tuku.” 28 Yéesu akatuuba kiindya waámii wa Kaaya Njija, akaluusika na sawúti nkúulu yoosea, “Nyuunyu mwaamányire niini, na mwamányire kuuntu ^nafuma. Niini si nuja kwa ngururu jaani tuku. Maa kaa, ura ^aantuma ni wa kikomi na nyuunyu si mwamamányire tuku. 29 Niini namamányire, sa nafuma kwaachwe, na yeeye noo aantuma.” 30 Aho, vakayera mukwaata, maa kaa, kusiina muuntu yoyoosi ^adaha mukwaata tuku, sa mpiindi yaachwe ijáa ikaari fika. 31 Vaantu ^vari foo vajáa aho, vakamuruma, na vakasea, “Eri, Masía ^ari kuja, tumama ari ishára na myuujíisa mikúulu kulookya ihi ^yootumama uhu muuntu wuu?” 32 Mafarisáayo vakateera vaantu vookiihweehera ayo masáare ya Yéesu. Aho, Mafarisáayo na vakúulu va veeneisi va Ijuva vakatuma valukaluka va Kaayii Njija, vakamukwaate Yéesu. 33 Yéesu akavasea, “Niini mwaari na nyuunyu kwa mpiindi nduudi vii, aho, hinduka ndiri kwa ura ^aantuma. 34 Kuunsaakira muri, maa kaa, si muri kunyona tuku, na haantu ^ndiri veera, nyuunyu si muri daha kuja tuku.” 35 Aho, Vayahúudi vakiiyurya voovo kwa voovo voosea, “Uhu muuntu ni na hai ^yoodoma haantu si ^turi daha kumooni? Baku saaka iise adome na kwa Vayahúudi vara ^viipasa mífijii ya Vagiríki, sa avakiindye Vagiríki wuu? 36 Ni kiintu che iki ^yooluusa, ‘Kuunsaakira muri, maa kaa, si muri kunyona tuku,

na haantu ^ndiri veera, nyuunyu si muri daha kuuja tuku?” 37 Siku yo herererya ngovi ya matibu, ni siku nkuulu ijaa. Yésu akiima kati na kati ya waama wa Kaaya Njija, akaluuika kwa sawúti nkuulu yoosea, “Kooni uri na nyóota yeenda na kwaani ji unywe. 38 Masáare ^Yari Mpeho yalusa, ‘Ura ^aanduma niini, maboote ^yiíkaa maaji ya nkaasu fuma yari isii yaachwe.” 39 Yésu aluusikira Mutima Muja. Uhu Mutima Muja, vaantu voosi ^vamuraama Yésu lo muhokera vari. Mpiindi ijo, Muluungu ajaa akaari mutuma Mutima Muja na kwa vaantu ^vamura Yésu, sa Muluungu ajaa akaari laira nkongojima kwa Yésu. 40 Vamwi va vaantu va ira mpuka ^vakateere ayo masáare, maa vakasea, “Kikomi, uhu noo ura muláli na mutwe ^tawóojeraa fuma kwa Muluungu.” 41 Vamwi vakasea, “Uhu noo Masía!” Maa kaa, viingi vakasea, “Tuku, Masía si ari fuma Galiláaya tuku. 42 Masáare ^Yari Mpeho yasea, Masía fuma ari ichinii ra mutemi Daúdi, vyaarirwa ari múujii wa Betelehéemu, múuji haantu mutemi Daúdi ^iikala.” 43 Sa jeyyo, vaantu vakiigava sa Yésu. 44 Vamwi vaavo vakasaaka kumukwaata, maa kaa, kusiina ^ayera kumukwaata tuku. 45 Valukaluka ^vakahinduke na kwa vakúulu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo, ^veene vajaa vavatumire vakamukwaate Yésu, maa vakuuriwa, “Sa che si mumuréetire?” 46 Valukaluka vakavasea, “Kusiina muuntu wiingi ^analuuika ja uhu muuntu tuku.” 47 Mafarisáayo vakavasea, “Arumi, baa nyuunyu mwakóovirwe wuu? 48 Eri, kwatiite mukúulu umwi au Mafarisáayo umwi ^amuruma wuu? 49 Tuku! Maa kaa,

ihî mpuka ya vaantu ^vooomuruma, si vamányire Miirô tuku. Ava, vajumwa.” 50 Aho, Nikodéemu, ura ^ajáa umwi waavo siku imwi ajáa adoma na kwa Yéesu nuuchiku, akuurya, 51 “Eri, Miirô yiitu yaruma kuheera muuntu irya baa mteerera no taanga kira ^atámamaa tuku wuu?” 52 Novo vakamusea, “Baku baa weewe ni Galiláaya wafuma wuu? Doma kasole neeja Masáare ^Yari Mpeho, aho, taanga uri kusiina muláli na mutwe wa Ijüva ^afúmaa Galiláaya tuku!” 53 Aho, kira muuntu akatamanyana na kaayii kwaachwe.

8 Yéesu ^akahumule kukiindya, maa akatamanyana na Luulwii Iwa Miseitúuni. 2 Lomutóondo yaachwe namutóondo dwii, Yéesu akatamanyana kei na waámi wa Kaaya Njija ya Ijüva. Vaantu voosi vakatamanyana na kuri yeeye, akiikala isi, maa akaanda vakiindya. 3 Aho, vakiindya va Miirô na Mafarisáayo vakamureeta muuntu muki umwi ^ajáa akwátirwe yooyeenda na mulume wa muuntu. Vakamwiimya kati na kati ya mpuka ya vaantu. 4 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Mukiindya, uhü muuntu muki asháaniriirwe yooyeenda na mulume wa muuntu. 5 Miirwii yiitu, Músa atulairirya tumuvae na mawye fuuru akwye muuntu muki ja uhü. Haaha weewe jooli woosea?” 6 Valüsa jeyyo ja muto sa vapate kiintu cho musitakirya. Maa kaa, Yéesu akiinama, maa akaanda tala isi na imaamba raachwe. 7 ^Vakatuube kumuurya, akiinula mutwe, maa akavasea, “Umwi waanyu ura ^asiina üvi kati yaanyu, üwo ave wa ncholo kumuvaa na iwye uhü muuntu muki.” 8 Aho, akiinama kei, maa akatala isi na imaamba raachwe. 9 ^Vakateere jeyyo, vakaanda looka umwi umwi,

vakaanda vawosi. Yéesu akachaala yeemweene na ʊra mʉʉntʉ muki ^ajáa íímire mbere yaachwe. **10** Yéesu akiinula mutwe waachwe, akamuurya ʊra mʉʉntʉ muki, “Maáma, hai vari vara vaantʉ ^vaalʉʉsa irya raako?” **11** ʊra mʉʉntʉ muki akasea, “Taáta, kusiina baa ʉmwi tʉkʉ.” Yéesu ne akamʉsea, “Baa niini si noolʉʉsa irya raako tʉkʉ. Doma, maa kaa, kwaandira isikʉ kari ʉtʉmamaa ʉvi tʉkʉ.” **12** Aho, Yéesu akatuuba ʉʉsika na ira mpuka ya vaantʉ akavasea, “Niini noo kiweerʉ cha weerʉ. Mʉʉntʉ yoyoosi ^aantʉubaa, si ari yeendera kilwiiryii vii kaa tʉkʉ, yeeye kʉva ari na kiweerʉ cha nkaasʉ.” **13** Jeyyo, Mafarisáayo vakamʉsea, “Wootoola ʉshahíidi waako mweeneevyo, sa jeyyo, ʉshahíidi ʉwo si ʉri rumika tʉkʉ.” **14** Yéesu akavasea, “Baa kooni nootoola ʉshahíidi waani mweeneevyo, iki ^noolʉʉsa ni cha kimáári, sa namányire kʉʉntʉ ^nafuma na kʉʉntʉ ^noodoma. Maa kaa, nyuunyu si mʉmányire kʉʉntʉ ^nafuma na kʉʉntʉ ^noodoma tʉkʉ. **15** Nyuunyu mookʉʉndamʉrira kwa miiririkano ya vaantʉ. Maa kaa, niini si noolamʉrira mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ. **16** Baa kooni noolamʉrira mʉʉntʉ, ʉlamuli waani ni wa kikomi. Niini si nalámʉrira mʉʉntʉ niimweene tʉkʉ, maa kaa, ni hamwi navíjaa na Taáta. Taáta noo aantʉma. **17** Miirwii yaanyu vyaandikwa, ʉshahíidi wa vaantʉ vaviri ni wa kimáári. **18** Niini nootoola ʉshahíidi waani mweeneevyo, na Taáta atóolaa ʉshahíidi mweeri yaani. Yeeye noo aantʉma.” **19** Aho, maa vakamuurya, “Taáta waanyu hai ari?” Yéesu akavasea, “Nyuunyu si mwaamányire niini tʉkʉ. Na baa kei si mwamʉmányire Taáta waani tʉkʉ. Ngaari mwaamányire niini, ngaari

mwamumányire Taáta waani.” 20 Yéesu alúusa masáare aya, mpiindi ^akiindyáa chúumbii cha kúuntú ^vavikáa isandúku ra mpía ja Kaaya Njija. Maa kaa, kusiina múuntú ^amúkwaata tuku, sa mpiindi jaachwe jijáa jikaari fika. 21 Aho, Yéesu akavasea kei vara Mafarisáayo, “Niini kiitamanyirya niise, naanyu kúunsaakira muri, maa kaa, kukwya muri na úvi waanyu. Kúuntú ^nootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku.” 22 Aho, vara Vayahúudi vakaanda kiiyurya, “Eri, ni kookiiyúlaa iise wuu? iki noo ^chooreka yoosea, ‘Kúuntú ^nootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku wuu?’” 23 Yéesu akavasea, “Nyuunyu mwafuma kuri iki isi, na niini nafuma mweeri. Nyuunyu muri va iki weeru, niini si ndiri wa iki weeru tuku. 24 Iki noo ^chooreka noovawyiira, kukwya muri na úvi waanyu. Kooni si mookuunduma, ‘Niini Mwaari,’ kukwya muri na úvi waanyu.” 25 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Weewe uri ani?” Ne akavasea, “Keende naanda vakiindya, navawyiira niini ndiri ani. 26 Natiite masáare ^yari foo yo vawyiira nyuunyu na yo valamurira. Maa kaa, lúusa ndiri yara úra ^aantuma ^yookuungwyiira ndúuse. Yeeye ni wa kimáári, na niini niiwyiiraa weeru kira ^nateera fuma kwaachwe.” 27 Avo vaantu si vataanga tuku kiintu Yéesu ^avawyiiraa, ni masáare ya Taáta waachwe wa kurumwii. 28 Aho, Yéesu akavasea, “Muri humula kumwiinula na mweeri Mwaana wa Múuntú, aho, noo muri taanga kumba ‘Niini Mwaari,’ na yoosi ^natúmamaa si kwa wiimiriri waani tuku, maa kaa, nalúusa yara vii Taáta waani ^aankiindya. 29 Yeeye aantuma, kei ni hamwi ari na niini. Yeeye si aandeka niimweene tuku,

sa siku joosi natúmamaa yara ^yamweéryaa mutima.”

30 Mpiindi Yéesu alúusaa ayo masáare, vaantu ^vari foo vakamuruma. **31** Aho, Yéesu akavasea Vayahúudi vara ^vajáa vaturumire, “Kooni mukwáatiirye masáare yaani, kikomi nyuunyu muri vapooji vaani. **32** Taanga muri kimáári, na kimáári vabweeyya kiri mwiiyanjaale.” **33** Novo vakamúsea, “Suusu turi vaana va Aburaháamu, na si tunaava vatúmwa va muuntu yoyoosi tuku. Haaha jooli woosea kwiiyanjaala turi?” **34** Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi ^atúmamaa uvi, uwo ni mutúmwa wa uvi. **35** Mutúmwa si ari umwi wa vaantu va kaaya ya mweenenyumba waachwe siku joosi tuku, maa kaa, mwaana ni umwi wa vaantu va kaaya yaavo kwa siku ^jisiina uhero. (aiōn g165) **36** Sa jeyyo, kooni Mwaana wa Mulungu avachunguriire, nyuunyu si muri kuva vatúmwa kei tuku, kwiiyanjaala muri kikomi. **37** Namányire nyuunyu muri vaana va Aburaháamu, maa kaa, moosaakira nkalo yo kunjula sa moosiita ruma ukiindya waani. **38** Niini noovawyiira yara ^noona kwa Taáta waani. Viivyo, naanyu mootumama yara ^avawyiira taáta waanyu.” **39** Novo Vayahúudi vakamúsea, “Aburaháamu ni taáta wiitu.” Yéesu akavasea, “Ngaari muri vaana va Aburaháamu, ngaari tumama mwiise mirimo ya Aburaháamu. **40** Maa kaa, nyuunyu moosaakira nkalo yo kunjula, baa neembe navawyiira kimáári kira ^nateera fuma kwa Mulungu. Aburaháamu si abweeyya jeyyo tuku. **41** Nyuunyu mootumama yara ^atúmamaa taáta waanyu.” Voovo vakamúsea, “Suusu si vaana va huluri tuku, tatiite Taáta umwi vii, noo Mulungu.” **42**

Yéesu akavasea, “Ngaari Muluungu ni Taáta waanyu, ngaari mwaanyenda, sa nafuma kwa Muluungu. Niini si nuuja kwa laviro lwaani tuku, maa kaa, ni yeeye noo aantuma. 43 Sa che si mootaanga ^cheene noovawyiira? Si mootaanga tuku, sa viintu musiina laviro lo teerera masáare yaani. 44 Nyuunyu taáta waanyu ni Ikúúlu ra Mirimu Mivi, na nyuunyu moosaaka tumama kira rataáta waanyu ^reenda tumama. Rooro ni ruulai keende ncholo, na si risáakaa kimáári tuku, sa kimáári kisiina mutimii waachwe tuku. Kati ^roolusa uloongo, ni lusa riise vira ^vyeeene riri, sa rooro ni iloongo na ncholo ya uloongo. 45 Maa kaa, sa viintu niini noovawyiira kimáári, nyuunyu si mookuunduma tuku. 46 Ni ani kati na kati yaanyu kikomi ari koonekya niini natiite uvi? Kooni aya ^noovawyiira ni ya kikomi, sa che si mookuunduma? 47 Muuntu wa Muluungu atéeraa masáare ya Muluungu. Kiintu choobweeyya musiindwe teera kira Muluungu ^alusa, ni sa viintu si muri va Muluungu.” 48 Aho, Vayahúudi vakamusea Yéesu, “Eri, kati ^toosea uri Musamaría na watiite murimu mavi, si talúsaa kimáári tuku wuu?” 49 Yéesu akavasea, “Niini nsiina murimu mavi tuku. Niini namunyemyaa Taáta waani, maa kaa, nyuunyu si mwaanyemyaa tuku. 50 Niini si noosaakira nkongojima yaani tuku, maa kaa, amwaari ^mweene yoosaaka niini nyemiwe, na yeeye noo mulamuli. 51 Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi ura ^ari kwaatya masáare yaani, uwo si ari kukwya vii kaa tuku.” (aiōn g165) 52 Aho, Vayahúudi vakamusea, “Haaha tatāangire watiite murimu mavi. Aburaháamu aakwya, viivyo baa valáli na

mutwe va Ijüva, ati weewe woosea, ‘Mũuntũ ^ari teera masáare yaani si ari kukwya tũkũ?’ (aiṓn g165) 53 Eri, weewe uri mukũũũ kulookya taáta wiitũ Aburaháamu wũũ? Yeeye aakwya, baa valáali na mutwe novo vaakwya. Ivi weewe wookiisea uri ani?” 54 Yéesu akavasea, “Kooni nookiibweeyirya nkongojima niini mweeneevyo, nkongojima yaani isiina kiintũ tũkũ. Maa kaa, ^aanyínũlaa niini, ni Taáta waani, nyuunyu ^moosea ni Mũluungũ waanyu. 55 Baa haaha, nyuunyu si mũnamũtaanga Mũluungũ tũkũ, maa kaa, niini namũmányire. Kooni naséire si namũmányire tũkũ, kũva ndiri muloongo ja nyuunyu. Maa kaa, niini namũmányire na isáare raachwe narikwaatya. 56 Taáta waanyu Aburaháamu ajáa avyeenda maatũkũ kũtaanga niini kũũja ndiri. Iyo siku iiyĩĩne, maa akavyeenda.” 57 Aho, Vayahúudi vakamũsea, “Weewe baa si unafikya myaaka makumi yasaano tũkũ, jooli de wamooni Aburaháamu?” 58 Yéesu akavasea, “Kĩmaari kaa noovawyiĩra, Aburaháamu si anavyaalwa, ‘Niini Mwaari.’” 59 Vayahúudi ^vakateere jeyyo, maa vakatoola mawye voosaaka vamũvae Yéesu. Yéesu akiivisa, maa akafuma aho Kaayii Njija.

9 Siku imwi mpiĩndi Yéesu ^alookáa, akamooni mũuntũ umwi ^ajáa mũhoku keende kũvyaalwa kwaachwe. 2 Vapooji vaachwe vakamuurya, “Mukiindya, ni ani ^atũmama uvi fũũũ uhu avyaalwe mũhoku? Ni yeeye baki vavyiĩri vaachwe?” 3 Yéesu akavasea, “Si yeeye tũkũ na si vavyiĩri vaachwe ^vatũmama uvi tũkũ. Avyaalwa mũhoku sa mirimo ya Mũluungũ ivariyũlwe mwiikalwii waachwe aha weerwii. 4 Mũluungũ aantũma. Viintũ

^kukaari namuusi, ni mpaka tutumame mirimo yaachwe. Uchiku kuuja wiise, mpiindi ijo, si turi daha tumama tuku. **5** Mpiindi ^nkaari aha weerwii, niini ni kiweeru cha weeru.” **6** Yéesu ^akaluse jeyyo, akachwa mati isi, akabweyya fitoe na yara mati, maa akamuhaka ura muhoku miiswii. **7** Aho, akamusea, “Tamanya ukoowe iduundwii ra Siloáamu.” Siloáamu noo kusea “vaantu ^vatumwa.” Aho, ura muhoku akatamanya noo koowa, akahinduka kunu yookoona. **8** Vakaaya vaachwe na vaantu ^vajaa vamoona aho ncholo yooloomba, vakaanda kiiyurya voosea, “Eri, uhu si ura muuntu ^iikalaa aha no loomba tuku wuu?” **9** Vamwi vaavo vakasea, “Ni yeeye.” Viingi vakasea, “Si yeeye tuku ni iifwaine vii.” Maa kaa, uwo muuntu akavasea, “Ni niini.” **10** Maa kaa, voovo vakaanda muurya, “Jooli vyavhire amwi miiso yaako yookoona?” **11** Ne akavasea, “Muuntu ^asewaa Yéesu, abweeyiirye fitoe na mati yaachwe, akaampaka miiswii, maa akaansea, ‘Tamanya na Siloáamu ukooye kisho chaako.’ Na ^nkooye kisho, maa nkaanda koonu.” **12** Avo vaantu vakamuurya, “Uwo muuntu hai ari?” Ura muhoku akavasea, “Iya.” **13** Aho, avo vaantu vakamutwaala uwo muuntu ^ajaa muhoku aho ncholo na kwa Mafarisáayo. **14** Siku Yéesu ^ajaa abweyya fitoe na akamuhorya ura muhoku, ni siku ya Sabáato ijaa. **15** Jeyyo, Mafarisáayo vakaanda muurya kei ^vyeeene ajaa ahóriwe. Ne akavasea, “Aampakire fitoe miiswii, nkooyya kisho, na haaha nookoona.” **16** Vamwi va Mafarisáayo vakasea, “Uhu muuntu si afuma kwa Muluungu tuku, sa si yookinyemya Sabáato tuku.” Maa kaa, viingi

vakasea, “Jooli m̄unt̄u m̄vi ari daha bweeyya isháara na myuujíisa ja íhi?” Aho, maa vakiigava voovo kwa voovo. 17 Jeyyo, Mafarisáayo vakamuurya kei ʊra m̄hoku voosea, “Weewe noo ^uhóriiwe miiso ni ʊra m̄unt̄u, jooli woosea kwa ʊwo m̄unt̄u?” Yeeye akasea, “ʊra ni m̄lálali na m̄twe wa Ij̄va.” 18 Vara Vayahúudi si varuma kooni ʊwo m̄unt̄u aho ncholo ajáa m̄hoku tuk̄u. Kukiimikirirya, vakavaan̄irira vavyiiri va ʊra m̄hoku. 19 Vakavuurya, “Eri, ʊh̄u ni mwaana waanyu nyuunyu ^moosea ajáa avyaalwa m̄hoku w̄h̄? Kooni moosea jeyyo, jooli haaha yookoona?” 20 Vavyiiri vaachwe vakavasea, “Ni kimáári ʊh̄u ni mwaana wiiswi na ni kimáári ajáa avyaalwa m̄hoku. 21 Maa kaa, si tootaanga ni jooli aándire kooni tuk̄u, na baa si tootaanga ni ani ^am̄hóriirye tuk̄u. Muuryi mweeneevyo, si musinga tuk̄u, l̄usa ari mweeneevyo.” 22 Vavyiiri vaachwe vajáa val̄usa jeyyo, sa voofáa Vayahúudi. Vayahúudi vajáa vasea, kooni m̄unt̄u amurúmire Yéesu noo Masía, kibiriwa ari fuma sinagógii. 23 Noo ^chooreka vavyiiri vaachwe vajáa vasea, “Muuryi mweeneevyo, si musinga tuk̄u.” 24 Aho, vakúúl̄u va Vayahúudi vakamwaan̄irira lwa kaviri ʊra ^ajáa m̄hoku vakam̄usea, “M̄heere M̄l̄ungu nkongojima kooni ni kimáári wool̄usa! Suusu tamányire ʊh̄u m̄unt̄u ^ak̄uhóriirye ni m̄vi.” 25 Maa yeeye akavasea, “Niini si namányire kooni ni m̄vi tuk̄u. Kiint̄u kimudu ^namányire ni iki, niini ni m̄hoku nijáa, na haaha nookoona.” 26 Maa vakamuurya, “Che ʊwo m̄unt̄u ak̄wbéeyiriirye? Jooli ak̄t̄úun̄ukwiire miiso yaako?” 27 ʊra ^ajáa m̄hoku akavasea, “Nah̄umwiire vawyiira,

naanyu si mookũnteerera tũkũ. Sa che moosaaka nivawyiire kei? Eri, saaka mwiise mũve vapooji vaachwe wũũ?” 28 Aho, vakamutukira voomusea, “Weewe noo mupooji waachwe, suusu turi vapooji va Músa. 29 Tamányire Mulũungũ alũsika na Músa, maa kaa, si tamányire uhu mũntũ kũntũ ^afuma tũkũ.” 30 Ura ^ajaa mũhoku akavasea, “Iki ni kiĩntũ cho hwaalarya! Ati si mũmányire kũntũ ^afuma tũkũ, maa kaa, aantũũũkwiire miiso yaani. 31 Tamányire Mulũungũ si atéeraa kũloomba kwa vavi tũkũ, yeeye atéeraa kũloomba kwa voosi ^vamũnyémyaa na ^vatũmamaa kira ^asáakaa. 32 Keende weerũ yũmbwa, si tunateera mũntũ amuhóriirye mũntũ ^avyaalwa mũhoku tũkũ. (aiĩn g165) 33 Ngaari uhu mũntũ si afuma kwa Mulũungũ, ngaari si adáhire tũmama chochoosi tũkũ.” 34 Novo vakamusea, “Weewe wavyaalwa na warerwa uvii. Eri, watiite luviro lo tukiindya suusu wũũ?” Aho, maa vakamukibirya na weerwii. 35 Yéesu akateera vajáa vamukĩbiirye ura mũntũ fuma sinagógii. Yéesu akamushaana maa akamuurya, “Eri, muruma wiise Mwaana wa Mũntũ wũũ?” 36 Ura mũntũ akamuurya Yéesu, “Mukúũ, uhu mũntũ ni ani? Ngwyiira sa niini nimurume.” 37 Yéesu akamusea, “Wamwiĩne, noo uhu ^yoolũsika na weewe.” 38 Ura mũntũ akasea, “Mukúũ, narúmire.” Aho, maa akamwiinamira Yéesu. 39 Yéesu akamusea, “Niini nũja na aha weerwii jo lamurira, sa vahoku voone na vara ^voónaa vave vahoku.” 40 Kujáa kwatiite Mafarisáayo vamwi ^vajáa heehi na Yéesu ^vakateere jeyyo, maa vakamusea, “Ati, baa suusu turi vahoku wũũ?” 41 Yéesu akavasea, “Ngaari mũri vahoku,

ngaari musiina uvi tuku, maa kaa, sa viintu moosea koonu mwiise, mukaari muri na uvi.”

10 “Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi kooni si iingire na waámii ya muundi ko tweera na mutiryaangwii, maa kaa, iingire ko tweera na haantu hiingi, uwo ni mwiívi na muhóki. **2** Muuntu iingiraa ko tweera na mutiryaangwii, uwo noo murísi wa muundi. **3** Mulaangiriryi wa mutiryaango amuyuriraa, na muundi jatéeraa sawúti yaachwe. Aániriraa muundi jaachwe kwa marina yaavo, na ajifúmyaa na weerwii. **4** Ari humula kujifumya muundi jaachwe na weerwii, ajilóngoreraa na muundi jaachwe jamutúubaa sa jamányire sawúti yaachwe. **5** Ijo muundi, si jiri mutuuba mweni tuku, maa kaa, mutiija jiri sa si jamányire sawúti yaachwe tuku.” **6** Yéesu avawyiira lusímo ulu, maa kaa, si vataanga tuku icheene alusáa. **7** Aho, Yéesu akavasea kei, “Kimaari kaa noovawyiira, niini noo mutiryaango wa muundi. **8** Voosi vara valongoola kuva varísi va muundi mpiindi niini nijaa nkaari kuja, avo ni viívi na vahóki, muundi si ja vateera tuku. **9** Niini noo mutiryaango. Muuntu yoyoosi ari kiingira na waámii ko tweera kuri niini, lamuririwa ari, kiingira ari na fuma ari, na turya ari urísi wabooha. **10** Mwiívi ujaa sa iive, ulae au asaambule. Maa kaa, niini naja sa muundi jive nkaasu na jive na iyo nkaasu yakiimana. **11** Niini ndiri murísi maja. Murísi maja atóolaa nkaasu yaachwe sa muundi jaachwe. **12** Mutumami ura si ari murísi wa muundi, na kei muundi si jiri jaachwe, uwo ari koonu mbuji yookuja, tiija ari na jireka ari muundi. Mbuji yakimiriraa ikukikuki

ra muundi na jiingi jiipasaa. **13** Mutumami atijaa, sa
 si iitweetyaa sa muundi tuku. **14** Niini ndiri murisi
 muja. Na namanyire muundi jaani na muundi jaani
 jaamanyire niini, **15** ja ^vyene Taata aamanyire niini,
 na niini namumanyire Taata. Kei, niini nootoola nkaasu
 yaani sa muundi jaani. **16** Natiite muundi jiingi si ^jiri ja
 ihi waama. Ni mpaka njireete, nojo jiteere sawuti yaani.
 Jeyyo, jive ufyu umwi na murisi umwi. **17** Taata waani
 aanyenda niini sa nootoola nkaasu yaani sa niipate kei.
18 Kusiina muuntu ^ari daha kumpoka nkaasu yaani
 tuku, maa kaa, niini noo nookitoola nkaasu yaani ko
 keenda. Niini natiite wiimiriri wo toola nkaasu yaani,
 na kei natiite wiimiriri wo va nkaasu kei. Ni Taata
 waani mweenevyo noo ^aandairiya mbweyye jeyyo.”
19 Sa ayo masaa, Vayahudi vakiigava. **20** ^Vari foo
 vaavo vakasea, “Uhu muuntu atiite murimu muvi na
 ni musari. Sa che toomuterera?” **21** Viingi vakasea,
 “Aya si masaa ya muuntu ^ari na murimu muvi tuku.
 Eri, murimu muvi daha uri tunukula miiso ya vahoku
 wu?” **22** Haaha, uko Yerusalemu kujaa kwatiite ngovi
 yo talarya Kaaya Njija ya Ijva, na ni mpiindi ja mpeho
 jijaa. **23** Yesu ni Kaayii Njija ajaa, na akava yooyeenda
 waamii ^asewaa Waama wa Solomoni. **24** Vayahudi
 vajaa aho, vakamuringirira, maa vakamuurya Yesu
 voosea, “Furu naadi uri tuuba kutulumya mitima?
 Twuyire ilarii, kooni weewe noo Masia.” **25** Yesu
 akavasea, “Nahumula vawuyira, na nyuunyu si mooruma
 tuku. Masaa ^meene noobweyya kwa irina ra Taata
 yookoonekyu niini ndiri ani. **26** Maa kaa, si mooruma

tukũ, sa si mũri va ikukikuki ra muundi jaani tukũ. 27 Muundi jaani jatéeraa sawúti yaani. Niini najimányire na jaantúubaa. 28 Niini najihéeraa nkaasũ ya siku ^jisiina uhero, na si jiri rimira vii kaa tukũ. Kei kusiina mũntũ ^ari daha kũmpoka fuma mikonwii yaani tukũ. (aiõn g165, aiõnios g166) 29 Taáta waani yeeye aampeera iji muundi, ni mukũũũ kulookya voosi, na kusiina ^ari daha kũmũhoka fuma mikonwii yaachwe tukũ. 30 Niini na Taáta, ni umwi!” 31 Aho, maa Vayahúudi vakatoorera mawye kei voosaaka vamũvae fũũũ akwye. 32 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Navoónekiirye mirimo miija ^iri foo fuma kwa Taáta. Ni sa kirikwi moosaaka kũũnvaa na mawye mũũnjũlae?” 33 Vayahúudi vakamũsea, “Si tookũvaa na mawye sa mirimo miija ^wootũmama tukũ, maa kaa, ni sa uhiintiki waako kwa Mũũũũũ. Weewe uri mũũntũ vii, wookiibweeyya uri Mũũũũũ.” 34 Yéesu akavasea, “Eri, si vyaandikwa Miirwii yaanyu, ‘Niini nasea, nyuunyu ni mĩũũũũ’ tukũ wũũ? 35 Kooni avaanirira mĩũũũũ vara ^vahokera isáare raachwe, na isáare ra Mũũũũũ ni ra kikomi siku joosi, 36 eri, sa che moosea noomũhiintikira Mũũũũũ kati noosea, ‘Niini ndiri Mwaana wa Mũũũũũ?’ Taáta noo ^aantalarya na ^aantũma kũri weerũ. 37 Kooni si nootũmama mirimo ya Taáta waani, reki kuunduma. 38 Maa kaa, kooni nootũmama mirimo ya Taáta, baa kooni si mookuunduma niini, rumi iyo mirimo. Kwa njira iyo, taanga mũri na tuuba mũri taanga, Taáta na niini, kei niini na Taáta, ni kiintũ kimwi.” 39 Vayahúudi ^vakateere ayo, maa vakayera kũmũkwaata kei, maa kaa, akavahonyoka mikonwii yaavo. 40 Yéesu akadoma na

firiyo ya luumi lwa Yorodáani, fúuru hara haantu Yooháani Mubatisáaji ^abatisiryáa vaantu hara mbere, maa akiikala uko. **41** Vaantu ^vari foo vakuumja na kwa Yéesu, maa vandoosea, “Yooháani si abweeyya isháara tuku, maa kaa, kira isáare ^alumsa kwa uhu muntu ni ra kimáari.” **42** Aho, vaantu ^vari foo vajáa aho, vakamuruma Yéesu.

11 Kujáa kwatiite muntu umwi ^aséwaa Lasáaro, muntu wa iturii ra Besanía. Uhu Lasáaro ajáa alwaala. Maruumbu yaachwe María na Maárita novo viikalaa iturii ra Besanía. **2** Uhu María noo ^ajáa amuhaka Yéesu makuta ^yanyukira, na akamuhonola majeo na njwiiri jaachwe. **3** Jeyyo, María na Maárita maruumbu ya Lasáaro, vakatuma mulomo na kuri Yéesu voomusea, “Mukulu, kijeengi chaako ^wamweenda ni mulwiri.” **4** Maa kaa, Yéesu ^akateere ayo, akasea, “Ulwiri uhu si uri reeta inkwya tuku, ni so muretera Mulungu nkongojima, na kwa njira iyo, Mwaana wa Mulungu abweeyiriwe nkongojima.” **5** Yéesu ajáa aveenda maatuku vii vala Maárita, María na iruumbu raavo Lasáaro. **6** Jeyyo, ^akateere Lasáaro ni mulwiri, akiikala aho haantu ^ajáa kwa siku iviri. **7** Siku iviri ^jikalooke, maa akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tuhinduke na Yudeea.” **8** Vapooji vaachwe vakamusea, “Mukiindya, amwi ni ira siku vii Vayahúudi vasaakaa kukuvaa na mawye ukwye. Na haaha woosaaka hinduka nooko kei?” **9** Yéesu akavasea, “Eri, siku si itiite masaa ikimi na yaviri ya muusi tuku wuu? Muntu kooni yooyeenda namuusi si ari kiikunguvarya kuulu kwaachwe tuku, sa kooni iise kiweeru cha ihi weeru. **10** Maa kaa, kooni muntu yooyeenda nuuchiku,

kunguvala ari, sa asiina kiweerũ isii yaachwe tukũ.” **11** ^Akahũmũle lũusa aya, Yéesu akavasea, “Kijeengi chiiswi Lasáaro alĩire, maa kaa, ni tamanya niise nkamwiinukye.” **12** Vapooji vaachwe vakamũsea, “Mukũlũ, kooni alĩire tulo, hola ari.” **13** Kiĩntũ Yéesu ^alũsáa aha ni inkwya ya Lasáaro, maa kaa, vapooji si vataangáa tukũ, viiseáa kira ^yoolũusa kuri Lasáaro ni alĩire tulo vii. **14** Sa jeyyo, Yéesu akavawyiira pusu, “Lasáaro akwĩire. **15** Baa neembe ni jeyyo, navyeëndire sa nyuunyu, sa viintũ naari nsiina kũra mpiĩndi Lasáaro ^aakukwya, sa mũdahe kuunduma. Haaha hendi na kwaachwe.” **16** Aho, mũpooji waachwe umwi ^asewáa Tomáasi, irina riingi vamwaaniriráa Maása, akavasea viivaachwe, “Hendi baa suusu, tukakwye hamwi ne.” **17** Yéesu ^akafike ũko Besanía, akashaana Lasáaro avéeriĩre mbirĩĩrii kwa siku ine. **18** Ituri ra Besanía ni heehi rijáa na múuji wa Yerusaléemu, ja ulĩĩhi wa kilomĩita itatũ. **19** Vayahúudi ^vari foo vajáa vuújire noo vafiita vala Maárita na María, sa viintũ vajáa vawúlariĩrwe ni irũmbũ raavo Lasáaro. **20** Maárita ^akateere Yéesu amwaari yookũja, akatamanya noo musingirirya. Maa kaa, María akachaala kaayii. **21** Maárita akamũsea Yéesu, “Mweenevyoosi, ngaari waari umwaari aha, ngaari irũmbũ raani si akwĩire tukũ. **22** Maa kaa, taanga niise baa haaha kiĩntũ chochoosi ^uri muloomba Mũlũngũ, kũheera ari.” **23** Yéesu akamũsea, “Irũmbũ raako fufuka ari.” **24** Maárita akamũsea, “Namányire siku ya ũhero wa weerũ fufuka ari.” **25** Yéesu akamũsea, “Niini noo ũwo ufufũko na nkaasũ. Yoyoosi ^aandúmaa niini baa neembe ari kukwya, kũva ari nkaasũ. **26** Na yoyoosi ^ari

mooyo na ^aandúmaa niini si ari kukwya vii kaa tukũ. Eri, yaruma wiise aya wũũ?” (aiōn g165) 27 Maáríta akamusea, “Mweenevyoosi naruma weewe noo Masía Mwaana wa Mulũungũ, ura ^yookũũja na kũri weerũ.” 28 Maáríta ^akahũmũle lũusa ayo, akatamanyá noo mwaanirira mwaanaavo Maríia na ivarwii, akamusea, “Mukiindya amwaari aha yookwaanirira.” 29 Maríia ^akateere jeyyo, akiinũka chaangũ, maa akatamanyá na kwa Yéesu. 30 Yéesu ajáa akaari kũngira na iturii, ajáa akaari hara haantũ Maáríta ^ajáa amũshĩhiine. 31 Vara Vayahúudi ^vajáa na Maríia kaayii vuújire noo mũfiita, ^vakoone íinukire chaangũ, maa akafuma na weerwii, vakamutuuba sa viiseáa ni tamanya iise na mbirírĩi noo rira. 32 Maríia ^akafike hara haantũ ^ajáa Yéesu na ^akamoone Yéesu, akachwaama majewii yaachwe kũnũ yoosea, “Mweenevyoosi, ngaari waari aha, ngaari irũumbũ raani si akwĩire tukũ.” 33 Yéesu ^akamoone Maríia yoorira, na ^akoone na vara Vayahúudi ^vajáa vamutúubire novo voorira, akiiteera usũungũ mutimii, maa akavisũula. 34 Aho, akavuurya, “Hai mũmũtaahiire?” Vakamusea, “Mweenevyoosi, yeenda tukoonekye.” 35 Aho, Yéesu akaanda rira. 36 Vayahúudi vakasea, “Laangi ta viintũ ^ajáa amweenda Lasáaro!” 37 Maa kaa, viingi vakasea, “Eri, uũũ si noo ura ^amũhorya mũhoku, sa che si adaha kitira Lasáaro adiire kukwya?” 38 Yéesu kũnũ aviswĩire mutimii, akafika mbirírĩi. Iyo mbirĩĩra ni ya mpaanga ijáa, na ijáa yakũnikirirwa na iwe ikũulũ mũryaangwii. 39 Yéesu akavasea, “Seyyi iwe mũryaangwii.” Maáríta, irũumbũ ra uũũ ^ajáa awĩliire, akasea, “Aai aándire nyuka, sa avéeriire

mbiríirii kwa siku ine.” 40 Yéesu akamusea Maárita, “Si nakuséire kooni wooruma kooná uri nkongojima ya Muluungu tuku wuu?” 41 Aho, vakariseyya rira iweye. Yéesu akalaanga kurumwii, maa akasea, “Taáta, kuusa sa waantéire. 42 Namányire weewe waantéeraa mpiindi joosi, maa kaa, ni luusa niise aya, sa ihi mpuka ya vaantu ^iri aha irume weewe noo ^waantuma.” 43 ^Akaluuse jeyyo, akaanirira na sawúti nkulu yoosea, “Lasáaro, fuma na weerwii!” 44 Lasáaro akafuma kunu mikono yaachwe na mawulu yaachwe yafárimbiriirwe ntaami ja sáanda ya kitáni. Kei da kisho chaachwe kijáa chafárimbiriirwe na ntaami njeru. Yéesu akavasea, “Muchunguli, na mureki iitamanyirye.” 45 Jeyyo, Vayahúudi ^vari foo vara ^vajáa vuújire noo mufiita Maríia, na ^vajáa voona yara Yéesu ^ajáa abwéeyiirye, maa vakamuruma. 46 Maa kaa, vamwi vaavo vakatamanyia na kwa Mafarisáayo noo vawyiira yara Yéesu ^ajáa atúmamire. 47 Sa jeyyo, vakúulu va veeneisi va Ijva na Mafarisáayo vakaanirira Balása Nkulu ya Vayahúudi, maa vakasea, “Jooli turi bweeyya? Uhu muuntu yoobweeyya ishára na myuujíisa ^iri foo. 48 Kooni tamurékiire atuube bweeyya jei, vaantu voosi muruma vari, na Varúumi kuuja vari, na saambula vari isi yiitu na Kaaya yiitu Njija.” 49 Umwi waavo ^asewáa Kayáafa ^ajáa mweeneisi mukulu mwaaka uwo, akavasea, “Nyuunyu si mumányire kiintu tuku! 50 Eri, si mookoona ni vyabooha muuntu umwi kukwya sa vaantu, kulookya vaantu va isi yoosi kusira imalo tuku wuu?” 51 Kayáafa si alusa masáare aya ko keenda kwaachwe tuku. Maa kaa, yeeye noo ajáa mweeneisi mukulu mwaaka uwo,

sa jeyyo, ni laala alaáláa na mutwe Yéesu kukwya ari sa isi ya Vayahúudi. **52** Na si sa isi ya Vayahúudi veene vii tukú, maa kaa, sa avajiinge vaana voosi va Muluungu ^viipasa, vave hamwi. **53** Kwaandira siku iyo, vakarya nchuungo yo muúlaa Yéesu. **54** Sa jeyyo, Yéesu akareka yeenda ko kiiyonekya kwa Vayahúudi. Akiinúka aho, akatamanya na ituri ^raséwaa Efuraímú, ^riri heehi na isi ya ibaláángú. Akiikala úko hamwi na vapooji vaachwe. **55** Ngovi ya Vayahúudi iséwaa Paásika, ijáa yaséngeriire, vaantú ^vari foo vakaambúka na Yerusaléemu fuma maturii, vakatamanya noo kiijirúla ngovi iyo si inafika. **56** Vaantú vakava voomúsaakira Yéesu. Novo ^vakiijiinge hamwi Kaayii Njija, vakaanda kiiyurya, “Jooli mookiisea? Úhú muuntú si ari kúúja vii kaa tukú na ngovii wúú?” **57** Vakúúlú va veeneisi va Ijúva na Mafarisáayo, vajáa valairirya voosea, kooni muuntú yoyoosi atáangire kúuntú Yéesu ^ari, avatwaarire mulomo sa vakamúkwaate.

12 Siku musasatú de ifike ngovi ya Paásika, Yéesu akatamanya na Besanía, múujii haantú ^iikaláa Lasáaro, úra ^ajáa amúfufúla. **2** Úko, vaantú vakamwiimirya neeja kiiwúlo ja nyemi kwa Yéesu. Maárita akava yoovatúmamira vayeni. Lasáaro ne ni umwi wa vara ^vajáa viíkyiire méesii hamwi na Yéesu. **3** María akatoola chúpa ya núusu líita ya makuta ^yanyúkíraa ya iyoombe ikulúkuulú. Aho, akamúhaka Yéesu makuta majewii, maa de indoomúhonola na njwíri jaachwe. Nyuumba yoosi ikanyukira makuta. **4** Maa kaa, Yúúda Isikarióoti, umwi wa vapooji ikimi na vaviri, úra ^ari muvarindúka Yéesu, akasea, **5** “Sa che aya makuta ^yanyukira si

yaváirwe iyoombe ra mpía ja dinári magana yatatu, na mpía ijo vaheewe vakiva?” 6 Yúda alúsa jei, si sa avooneráa mbavariri vakiva tuku, maa kaa, ni sa viintu ajáa mwívi. Yeeye noo iikaláa na mufuko wa mpía, na kweene iiváa mpía fuma aho mufukwii. 7 Aho, Yéesu akasea, “Mureki. Awula makuta aya ^yanyukira, akayaviika, sa siku yaani yo taahwa. 8 Vakiva novo muri siku joosi, maa kaa, si muri kuva na niini siku joosi tuku.” 9 Mpuka nkulu ya Vayahúudi vakateera Yéesu amwaari uko Besanía, maa vakuja si so jo moona Yéesu vii tuku, maa kaa, baa so moona Lasáaro. Uhu Lasáaro Yéesu ajáa amufufula. 10 Jeeyo, vakúlu va veeneisi va Ijva vakarya nchuungo yo mulaa Lasáaro. 11 Sa Lasáaro, Vayahúudi ^vari foo vajáa vareka kutuuba vakúlu vaavo, maa vakamuruma Yéesu. 12 Lomutóondo yaachwe, mpuka nkulu ya vaantu ^ng’eene ijáa yujire na ngovii, ikateera Yéesu amwaari njirii yookuja na Yerusaleemu. 13 Aho, vakawuna mataampi ya mitéende, maa vakatamanyo noo musingirirya, kunu vootula isoso voosea, “Adumbwe Mweenevyoosi! Atalariwa yeeye ^yookuja kwa irina ra Ijva. Atalariwa Mutemi wa Isiraeli.” 14 Aho, Yéesu akashaana mwaana wa ndákwí, akiiverekya ja ^veene Masáare ^Yari Mpeho yalusa, 15 “Nyuunyu vaantu va múji wa Sayúuni, koofi tuku, laangi, Mutemi waanyu yookuja, iivérekiirye mwaana wa ndákwí.” 16 Mpiindi ijo, vapooji va Yéesu si vataanga aya masáare tuku. Maa kaa, Yéesu ^akahinduke na kurumwii, aho de vakakumbukira aya masáare yajáa yaandikwa sa yeeye, na yajáa yatamamwa kwaachwe. 17 Mpuka ya

vaantu ira ^ijáa ne mpiindi ^amwaaniriráa Lasáaro fuma mbiríríi, akamufufula, vakatuuba koonekya ko kwaarya aya masáare. **18** Sa jeyyo, mpuka ya vaantu ikadoma noo musingirirya, sa voosi vajáa vatéíire uwo muujíisa Yéesu ^ajáa abwéeyiirye. **19** Maa kaa, Mafarisáayo vakiisea voovo kwa voovo, “Kona mwiise wuu? Si turi tumama kiintu chochoosi tuku, weeru yoosi yoomutuuba yeeye vii.” **20** Haaha, vamwi va vaantu ^vajáa vatamanya noo mwiinamira Mulungu mpiindi ja ngovi ya Paásika, ni Vagiriki vajáa. **21** Ava vaantu vakatamanya na kwa Filípi. Uhu Filípi meevo ni iturii ra Besáida ^riri isi ya Galiláaya kujáa. Vakamuloomba voosea, “Mukulu, tooloomba tulusike na Yéesu.” **22** Filípi akiita muwyiira Anderéa, maa voosi vaviri vakatamanya noo muwyiira Yéesu. **23** Yéesu akavasea, “Mpiindi ja Mwaana wa Muuntu kubweeyiriwa nkongojima jafikire. **24** Kimaari kaa noovawyiira, kooni mpeke ya ngáano si iwíire isi ikakwa, chaala iri viintu iri mpeke imwi vii. Maa kaa, kooni yakwíire, yavyáalaa mpeke ^jiri foo. **25** Muuntu yoyoosi ^eenda nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muuntu yoyoosi ^isula nkaasu yaachwe aha weerwii, kiilamurirya ari kwa siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) **26** Muuntu yoyoosi ^aantámamiraa niini, ni mpaka aantube. Na haantu ^ndiri veera baa yeeye veera ari. Taáta waani munyemya ari yoyoosi ^aantámamiraa. **27** Haaha mutima waani woólolokiire maatuku vii. Che kaa ndiri lusa? Nduse, ‘Taáta, ndamurirya fuma mpiindii ihi ya uturikiri wuu?’ Tuku, si ndiri loomba jeyyo tuku, sa nuja ji nturikire mpiindi iji. **28** Taáta, bweeyirya irina

raako nkongojima.” Aho, sawúti fuma kurumwii ikasea, “Naribwéeyiriirye nkongojima na kei, ribweeyirya ndiri nkongojima.” **29** Mpuka ya vaantu ^ijáa hara ^ikateere iyo sawúti, maa ikasea, “Kwakírimire.” Vamwi vakasea, “Murimu muja walúusikire ne.” **30** Yéesu akavasea, “Sawúti ihi ^mwatéire si sa niini tuku, maa kaa, ni sa nyuunyu. **31** Haaha, mpiindi ja ihi weeru kulamurirwa, jafikire. Irimu noo kusea mukúulu wa ihi weeru kibiriwa riise ni Mulungu. **32** Maa kaa, niini ^ndiri kiinulwa na mweeri, varuta ndiri vaantu voosi vuje na kwaani.” **33** Yéesu alusa jei, koonekya ni inkwya iri jooli ^ari kukwya. **34** Ira mpuka ya vaantu ikamusea, “Suusu tateera fuma Miirwii yitu yasea, Masía kuva ari amwaari kwa siku ^jisiina uhero. Haaha sa che woosea vaantu mwiinurirya vari Mwaana wa Muntu? Eri, Mwaana wa Muntu ni ani?” (aion g165) **35** Yéesu akavasea, “Kiweeru kikaari na nyuunyu kwa mpiindi vii. Sa jeyyo, yeendi viintu ^mukaari na ikyo kiweeru, sa mudiire remeerwa ni kilwiirya. Kooni muntu yooyeenda kilwiirya, si amanyire na kuntu ^yootamanya tuku. **36** Mpiindi muri na iki kiweeru, kirumi kiweeru, sa muve vaantu va kiweeru.” ^Akahumule lusa ayo, Yéesu akavareka vaantu, maa akiita kiivisa. **37** Baa neembe Yéesu abweeyya ishára na myuujisa ^iri foo mbere yaavo, si vamuruma tuku. **38** Vyaava jeyyo, sa yakiimane masáare ya muláli na mutwe Isáaya viintu ^yasea, “Ee Ijva, ni ani aruma masáare yiswi? Kei, ani oonekiwa ngururu jaachwe ni Ijva?” **39** Jeyyo, si vamuruma tuku ja ^vyene Isáaya alusa haantu hingi, **40** “Mulungu avahokurya miiso yaavo,

na mitima yaavo abweeyya ifafe, sa vasiindwe koonna kwa miiso yaavo, na vasiindwe taanga na mitima yaavo, kari luu vavalanduke, nivahon'ye tuku.” 41 Isáaya alúusa aya, sa ajáa oona nkongojima ya Yéesu, na akalúusa masáare yaachwe. 42 Baa neembe ni jeyyo, ^vari foo kati na kati ya vakúúlu va Vayahúudi vakamuruma. Maa kaa, sa Mafarisáayo, si valúusa italii tuku, sa voofáa kibiriwa vari masinagóogii. 43 Avo vakúúlu vajáa veenda nkongojima ja vaantu, kulookya nkongojima ^jifúmaa kwa Muluungu. 44 Aho, Yéesu akavasea jei na sawúti nkuulu, “Múuntu ^aandúmaa niini, si aandúmaa niini vii tuku, maa kaa, amurúmaa ura ^aantuma. 45 Yoyoosi ^aanyona niini, amoonu ura ^aantuma. 46 Niini nuja nive kiweeru cha ihi weeru, sa múuntu yoyoosi ^ari kuunduma adiire chaala kilwiiriyi. 47 Múuntu ^ayatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, niini si nkaluusire irya raachwe tuku. Sa si nuja jo lamurira weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, nuja jo lamurirya weeru. 48 Ura ^aansítaa na si ^ahókeraa masáare yaani, uwo atiite mulamuli. Masáare ayo ^noolúusa noo ^yakaluusire irya siku ya uhero wa weeru. 49 Niini si noolúusika kwa luviro lwaani tuku, maa kaa, kwa luviro lwa Taáta ^aantuma, yeeye aandairirya nduuse, na ^vyeeene nasaakwa nduuse. 50 Niini namányire ulairiri waachwe ni nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Haaha iki ^noolúusa ni kira vii Taáta ^aandairirya nduuse.”

(aiōnios g166)

13 Siku ya ngovi ya Paásika ijáa yaséngerire. Yéesu akataanga mpiindi jaachwe jo kiinuka fuma kari weeru no tamanya na kwa Taáta waavo, jijáa jafíkire. Yéesu ajáa

aveenda vaantu vaachwe ^vaja aha weerwii maatuku vii,
akavalaira kuveenda fuuru uhero. **2** Mpiindi ja iwulo,
Yeesu na vapooji vaachwe vakiikala kurya kiiwulo. Ikulu
ra Mirimu Mivi rija rahumwiire kumwiingira mutimii
Yuda mwaana wa Simoni Isikarioti amvalanduke
Yeesu. **3** Yeesu aja amanyire Taata aja amheera viintu
vyoosi mikonwii yaachwe. Kei aja amanyire yeeye afuma
kwa Mulungu na hinduka ari na kwa Mulungu. **4**
Aho, Yeesu akareka kurya, akiinuka, akafumya nkanchu
yaachwe, akatoola tawulo, maa akiichuunga mukiiswii. **5**
Akakurira maaji ibesenii, maa akaanda vooyya majeo
vapooji vaachwe, maa de indoovahonola na ira tawulo
^aja iimutiire mukiiswii. **6** Akafike kwa Simoni Peeteri,
maa Peeteri akamuurya, “Muku, ati weewe wunjoyye
majeo niini?” **7** Yeesu akamusea, “Weewe si wootaanga
kira ^nootumama haaha tuku. Maa kaa, mpiindi ^jooku
taanga uri.” **8** Peeteri akamusea Yeesu, “Baa siku imwi,
si uri kunjoyya majeo yaani vii kaa tuku.” Aho, Yeesu
akamusea, “Kooni si nakooyiirye majeo, usiina lutaami
na niini tuku.” (aion g165) **9** Aho, Simoni Peeteri akamusea,
“Muku, kunjoyya majeo vii tuku, njoyya mikono
baa na mutwe waani.” **10** Yeesu akamusea, “Muntu
^ahumwiire koowa, si asaakwa oowe kei tuku, maa kaa,
kooyya majeo vii. Nyuunyu mweerire, maa kaa, si kira
muntu tuku.” **11** Yeesu aja ammanyire ^mweene
ari mvarinduka, noo ^chooreka asea, “Mweerire, maa
kaa, si voosi tuku.” **12** Yeesu ^akahumule kvooyya
vapooji vaachwe majeo, akatoola nkanchu yaachwe,
akiivikira, maa akiikala kei kurya. Aho, akavasea vapooji

vaachwe, “Eri, mwatáangire kira ^navabwéeyiiriye wuu? **13** Nyuunyu mwaanyániriraa niini ‘Mukiindya’ na ‘Mweenevyoosi,’ ikyo ^mulúusa ni kimáári na noo ^vyeene ndiri. **14** Sa jeyyo, kooni niini ^ndiri Mweenevyoosi na Mukiindya waanyu navoóyyiiry majeo, viivyo baa nyuunyu mündookiiyoya majeo nyuunyu kwa nyuunyu. **15** Navoónekiiry je sa mündookiibweeyirya ja ^vyeene niini navabwéeyiiriye. **16** Kimaari kaa noovawyiira, mutumami si mukulu kulookya mweenenyumba waachwe tuku. Kei, ura ^atumwa si mukulu kulookya ura ^amutuma tuku. **17** Kooni muyatáangire aya, Mulungu vatalarya ari kooni mooyatumama. **18** Si noolúusa aya kuri nyuunyu voosi tuku. Navamányire vara ^navasaawula. Maa kaa, ni lúusa niise aya sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeene yalúusa, ‘Ura ^aríjaa na niini, noo ^aankiikine.’ **19** Ni kuvawyiira niise aya haaha, viintu ^yakaari fumira, sa ^yari fumira, murume, ‘Niini Mwaari.’ **20** Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi ura ^amuhókeraa ura ^namutuma, aampókeraa niini. Na niini Taáta aantuma. Jeyyo, ura ^aampókeraa niini, amuhókeraa Taáta.” **21** Yéesu ^akahumule lúusa aya masáare, mutima waachwe ukaava, maa akoonekya ko sea, “Kimaari kaa noovawyiira, umwi waanyu kunvarinduka ari.” **22** Vapooji vaachwe vakiilaanga voovo kwa voovo, sa si vataangáa ni ani ^yoomulúusa tuku. **23** Kujáa kwatiite mpooji waachwe umwi Yéesu ^ajáa amweenda. Yeeye ajáa iisíkiriiry kipeembii cha Yéesu. **24** Simóoni Peéteri akamukonyera sa amuurye Yéesu ni ani ^yoomulúusa. **25** Ura mpooji kunu iisíkiriiry kwa Yéesu akuurya

yoosea, “Mweenevyoosi, ni ani?” 26 Yéesu akamusea, “Ni ura ^ndiri muheera iri ibéendu ra mukáate ^ndiri tukya aha luumbwii.” Sa jeyyo, ^akatukye rira ibéendu ra mukáate luumbwii, akamuheera Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti. 27 Yúuda ^akahokere rira ibéendu ra mukáate, Irimu rikamwiingira. Aho, Yéesu akamusea Yúuda, “^Cheene woosaaka tumama, tumama chaangu.” 28 Maa kaa, kusiina baa umwi aho méesii ^ataanga sa che Yéesu alúusire jeyyo tuku. 29 Sa viintu Yúuda noo ^akwaatáa mufuko wa mpía, viingi vakiisea Yéesu amuséire akawule viintu ^vyoosaakwa sa ngovi ya Paásika, au аваheere vakiva mpía kiduudi. 30 Jeyyo, ^akahokere rira ibéendu ra mukáate, haaho akafuma na weerwii. Na mpiindi ijo ni uchiku ujáa. 31 Yúuda ^akafume na weerwii, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Haaha Mwaana wa Muuntu ahúmwíire bweyyiriwa nkongojima, ne Mulungu abwéeyiriiwe nkongojima kuri yeeye. 32 Kooni Mulungu abwéeyiriiwe nkongojima kwa njira ya Mwaana, Mulungu ne mubweyyirya ari nkongojima kuri yeeye mweenevyo, na bweyya ari jeyyo haaha vii. 33 Vanavaani vaduudi, nkaari na nyuunyu kwa mpiindi nduudi vii. Kuunsaakira muri, maa kaa, ja ^vyeene navawyiira vakúúlu va Vayahúudi, viivyo baa nyuunyu ni kuvawyiira niise haaha, kuuntu ^nootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku. 34 Haaha ni kuvaheera niise ulairiri mufya, ‘Mwiiyende, ja ^vyeene niini naveenda nyuunyu, viivyo naanyu mwiiyende.’ 35 Kooni mwiiyéndire nyuunyu kwa nyuunyu, vaantu voosi taanga vari nyuunyu muri vapooji vaani.” 36 Aho, Simóoni Peéteri akamuurya Yéesu,

“Mweenevyoosi, na hai wootamanya?” Yéesu akamusea, “Na kũntũ ^nootamanya si Ƴri daha kuuntuuba haaha tũkũ, maa kaa, kuuntuuba Ƴri siku ^jookũjũ.” 37 Peéterĩ akamuurya, “Mweenevyoosi, sa che si ndiri kutuuba haaha? Nĩĩni nĩĩmĩre neeja kutoola nkaasũ yaani sa weewe.” 38 Yéesu akamuurya, “Peéterĩ, eri, kimaari toola Ƴri nkaasũ yaako sa nĩĩni? Kimaari kaa nookuwyĩira, lomutóondo namutóondo nkukũlũme si inavĩĩka, lũusa Ƴri katatũ si waamányire tũkũ.”

14 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Kari murekeraa mitima yaanyu indooturikira tũkũ, murumi Mũlũngũ na kei ndumi nĩĩni. 2 Kaayĩi kwa Taáta waani, kwatĩite haantũ ho kiikala ^hari foo. Ngaari si viri jeyyo, ngaari navawyyĩira. Haaha, ni tamanya niise noo viimĩrya neeja haantũ ho kiikala. 3 Na ^ndiri tamanya no kooviimĩrya neeja haantũ ho kiikala, kũjũ ndiri kei no vasumũla na kwaani, sa haantũ ^ndiri veera nĩĩni, baa nyuunyu mũvere haaho. 4 Nyuunyu mwĩimányire njĩra ^yatamanya na haantũ ^noodoma.” 5 Aho, Tomáasi akamusea, “Mweenevyoosi, suusu si tumányire na haantũ ^wootamanya tũkũ, jooli turi kwĩitaanga njĩra?” 6 Yéesu akavasea, “Nĩĩni noo njĩra, kimáari na nkaasũ. Kusiina mũuntũ yoyoosi ^ari kũjũ na kwa Taáta tũkũ, ni mpaka atweere na kwaani vii. 7 Ngaari mwaamányire nĩĩni, ngaari mwamumányire baa Taáta. Kwaandĩra haaha mwamumányire Taáta waani, baa kei mwamwĩĩne.” 8 Filĩpi akamusea Yéesu, “Mũkũlũ, toonekye Taáta waanyu, naasu twiikinkime.” 9 Yéesu akamusea, “Filĩpi niikala na nyuunyu mpiĩndĩ joosi iji, ati si waamányire tũkũ? Mũuntũ yoyoosi ^aanyona

niini, amona Taáta. Haaha jooli wookũnsea, ‘Toonekye Taáta?’ **10** Eri, si wooruma niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu kimwi tuku wuu? Masáare ^noovawyiira si miiririkano yaani tuku, kiri vyoova jeyyo, Taáta, yeeye na niini turi kiintu kimwi, noo atúmamaa mirimo ko tweera niini. **11** Rumi yara ^noovawyiira, niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu kimwi. Maa kaa, kooni si mooruma aya ^noolũusa, ndumi niini sa mirimo ^nootumama. **12** Kimaari kaa noovawyiira, yoyoosi ^aandúmaa niini, tumama ari mirimo ^natúmamaa. Na kikomi tumama ari mikúúlu kulookya ihi, sa niini ni tamanya niise na kwa Taáta. **13** Kiintu chochoosi ^muri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri. Kwa njira iyo Taáta abweeyiriwe nkongojima ko tweera Mwaana. **14** Kiintu chochoosi ^muri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri.” **15** “Kooni mwaanyenda, kwaatya muri ndairiri jaani. **16** Niini muloomba ndiri Taáta, yeeye vaheera ari Mwaambiriryi, ne kiikala ari na nyuunyu kwa siku ^jisiina uhero. (aiōn g165) **17** Uhu Mwaambiriryi noo Mutima wa kimáári. Vaantu va weeru si vari daha kumuhokera tuku, sa si vamoónaa tuku na si vamumányire tuku. Maa kaa, nyuunyu mwamumányire sa ni hamwi ari na nyuunyu na kiikala ari mitimii yaanyu. **18** Si ndiri vareka nyuuveene ja varekwa tuku, maa kaa, kũja ndiri kei na kwaanyu. **19** Mpiindi kiduudi, weeru si iri kũnyona kei tuku, maa kaa, nyuunyu kũnyona muri. Sa viintu niini ndiri nkaasu, baa nyuunyu kuva muri nkaasu. **20** Siku iyo taanga muri niini na Taáta waani ni kiintu kimwi, na nyuunyu na niini, kei niini na nyuunyu ni

kiintu kimwi turi. 21 Mũntu yoyoosi ^amányire na ^akwáatyaa ndairiri jaani, ũwo noo ^aanyenda. Na ũra ^aanyenda niini, Taáta waani mweenda ari na niini mweenda ndiri na kwiiyonekya ndiri kwaachwe.” 22 Aho, mupooji waachwe ũmwi ^aséwaa Yúnda, si Yúnda Isikarióoti tuku, akamuurya Yéesu, “Mukúlu, jooli vyavĩre woosaaka wiiyonekye kwiiswi vii na si kwa weeru yoosi tuku?” 23 Yéesu akamusea, “Mũntu yoyoosi ^aanyenda, kwaatya ari isáare raani, Taáta waani mweenda ari, na suusu kũja turi na kwaachwe noo kiikala hamwi ne. 24 Maa kaa, mũntu si ^aanyenda, si ari kwaatya masáare yaani tuku. Aya masáare ^mooteera si yaani tuku, ni ya Taáta yeeye aantuma. 25 Navawyiĩre masáare aya yoosi, viintu ^nkaari hamwi na nyuunyu. 26 Maa kaa, Taáta waani varetera ari Mwaambiriryi, noo kusea Mutima Mũja, ũwo Taáta mutuma ari kuri nyuunyu kwa irina raani, yeeye vakiindya ari masáare yoosi na kuvakumbusikya ari yoosi ^navawyiira. 27 Varekera niise mwiikalo mũja, mwiikalo waani mũja kvaheera niise. Si noovaheera mwiikalo waani mũja ja ^vyeeene weeru itóolaa tuku. Kari mūdoojũwika mitimii yaanyu tuku na kari mūdookoofa chochoosi tuku. 28 Mwateera noosea, ‘Kiitamanyirya niise, maa kaa, kũja ndiri kei.’ Ngaari kimaari mwaanyenda, ngaari mwavyeéndire kuteera nootamanya na kwa Taáta, sa Taáta ni mukúlu kulookya niini. 29 Niini noovawyiira aya mpiindi ^yakaari fũmĩra, sa ^yari fũmĩra, muundume. 30 Si ndiri tuuba lũsika masáare ^yari foo kuri nyuunyu tuku, sa ũra mukúlu wa weeru, noo kusea Irimu, rimwaari rookũja. Rooro risiina

laviro kuri niini tuku. 31 Niini nootumama yara Taáta
^aandairirya ntumame, sa vaantu voosi vataange niini
namweenda Taáta waani. Haaha inuki, hendi tulooke
fuma aha.

15 Niini ndiri musabíibu wa kikomi, na Taáta waani ni
murimi. 2 Kira itáampi raani rira si ^ritúungaa ndiwa,
Taáta aritémaa akariseyya. Na kira itáampi ^ratúungaa
ndiwa, Taáta aripútiraa sa rituungetuunge. 3 Nyuunyu
mwahumula pútirwa no jirulwa ko tweera ukiindya
waani ^navawyiira. 4 Mave kiintu kimwi na niini, naani
kwa ndiri kiintu kimwi na nyuunyu. Itáampi si riri
tuunga ndiwa rooreene tuku, kooni si rakwaatana na
musabíibu. Viivyo baa nyuunyu si muri daha kwa na
ndiwa tuku, kooni si mvíire kiintu kimwi na niini.
5 Niini ni musabíibu, na nyuunyu ni matáampi. Ura
^atúbua kwa kiintu kimwi na niini, na niini kwa
kiintu kimwi ne, uwo atúungaa ndiwa munumunu.
Sa nyuunyu veene vii si muri daha tumama chochoosi
tuku. 6 Muntu yoyoosi ura si ^ari kiintu kimwi na
niini, ni ja itáampi rakerwa, rikuma. Matáampi ja ayo,
yúmaa, yakajiingwa maviivi, yakafweitirwa mootwii,
maa yakamalwa. 7 Nyuunyu kooni mwavíire kiintu kimwi
na niini, na masáare yaani yíkyiire isii yaanyu, loombi
chochoosi ^moosaaka, na heewa muri. 8 Vapooji vaani va
kikomi, vatúungaa ndiwa ^jiri foo. Sa jeyyo, voónekyaa
ukúulu wa nkongojima ya Taáta. 9 Naveenda nyuunyu
ja ^vyeeene Taáta aanyenda niini. Sa jeyyo, ikali kuri
kweenda kwaani. 10 Kooni mwakwáatiirye ndairiri jaani,
kiikala mweende kuri kweenda kwaani, ja ^vyeeene niini

nakwaatya ndairiri ja Taáta, jo kiikala kuri kweenda kwaachwe. 11 Navawyiiriire aya, sa kuvyeenda kwaani kave isii yaanyu na kuvyeenda kwaanyu kukiimane. 12 Ulairiri waani ni uhũ, iyendi nyuunyu kwa nyuunyu, ja ^vyeeene niini naveenda nyuunyu. 13 Kusiina mũntũ ^ari na kweenda kukũũũ ja ukũ tukũ, mũntũ kutoola nkaasũ yaachwe sa vijeengi vyaachwe. 14 Nyuunyu ni vijeengi vyaani, kooni mootumama yara ^navalairiya. 15 Si ndiri vaanirira kei vatumami tukũ, sa mutumami si amányire kira mweenenyuumba waachwe ^yootumama tukũ. Kiri vyoova jeyyo, niini noovaanirira nyuunyu vijeengi, sa navawyiira yoosi ^nateera fuma kwa Taáta waani. 16 Si nyuunyu mwaansaawũla niini tukũ, kiri vyoova jeyyo, ni niini navasaawũla mũve vapooji vaani. Navasaawũla mũve na ndiwa si ^jisíraa. Sa jeyyo, chochoosi ^muri muloomba Taáta kwa irina raani, vaheera ari. 17 Haaha, ulairiri waani noo uhũ, iyendi. 18 Kooni weerũ yavaswĩre nyuunyu, taangi ijáa yaansũũla niini ta. 19 Ngaari muri va ihi weerũ, ngaari weerũ yaveenda ja ^vyeeene yeenda vaantũ vaachwe. Maa kaa, nyuunyu si muri va ihi weerũ tukũ, na niini navasaawũla fuma kuri ihi weerũ. Noo ^chooreka weerũ yavasũũla. 20 Kumbukiri rira isáare ^navawyiira, 'Mutumami si ari mukũũũ kulookya mweenenyuumba waachwe tukũ.' Kooni vaanturikirya niini, vaturikirya vari baa nyuunyu. Maa kaa, kooni vakwáatiirye isáare raani, kwaatya vari baa isáare raanyu. 21 Ayo yoosi vabweeyirya vari sa irina raani, sa voovo si vamumányire ura ^aantuma tukũ. 22 Ngaari si nũja no luusika novo, ngaari vasiina irya ra uvi tukũ. Maa kaa, haaha vasiina

cho lusa cho seyya uvi waavo tuku. **23** Muntu yoyoosi ura ^aansula niini, amusula baa Taata waani. **24** Ngaari si nabweeyya myuujisa ^ihwaaalarya kwaavo kusiina muntu ^anabweeyya, ngaari vatiite kiintu cho kitirirya uvi waavo. Maa kaa, haaha viiyona myuujisa yoosi, na baa neembe ni jeyyo, vaansula niini na Taata waani. **25** Aya yafumira, sa yara masaa ^yaandikwa Miirwii yaavo yakiimane, 'Vaansula bweete.' **26** Niini mutuma ndiri Mwaambiriryi na kuri nyuunyu fuma kwa Taata, noo kusea Mutima Muija. Yeeye ^ari kuija, kununkukula ari kwa vaantu koonekya kikomi niini ni ani. **27** Nyuunyu naanyu saakwa muri moonekya kikomi masaa yaani, sa ni hamwi mujaa na niini keende ncholo.

16 Navawiyiire yoosi aya, sa kari ji mreke kuunduma tuku. **2** Vakibirya veende fuma masinagooii. Na fika jiri mpiindi ^vula veende vookiisea ni tumama viise mrimo wa Muluungu. **3** Tumama veende ayo, sa si vamanyiire Taata tuku, na si vaamanyiire baa niini tuku. **4** Maa kaa, navawiyiire masaa aya, sa ira mpiindi ^iri fika, mukumbukire nijaa navawiyira. Si navawiyira ayo hara ncholo tuku, sa viintu nijaa hamwi na nyuunyu. **5** Haaha niini ni tamanya niise na kwa Taata yeeye aantuma. Maa kaa, kusiina baa umwi ^yookuunjura tuku, 'Na hai woodoma?' **6** Sa viintu navawiyiire masaa aya, mitima yaanyu yaviswiiire maatuku vii. **7** Maa kaa, ni kimari noovawiyira, ni vyabooha kwaanyu nootamanya na kwa Taata. Sa kooni si natamiinye, uwo Mwaambiriryi si ari kuija na kuri nyuunyu tuku. Maa kaa, kooni natamiinye, mutuma ndiri na kuri nyuunyu. **8** Yeeye ^ari kuija,

koonekya ari kikomi weeru ni mbi, laira ari uwoloki na ulamuli. **9** Kwa uvi, kuvallaira eende kikomi vaantu ni vavi sa vasiita kuunduma. **10** Kwa uwoloki, kuvonekya eende kikomi niini ni muwoloki, sa tamanya niise na kwa Taata, na si mukunyine kei tuku. **11** Kwa ulamuli, kuvonekya eende kikomi Mulungu valamurira ari, sa alusa irya ra Irimu, rooro noo kulu ra ^vatamamaa uvi. **12** Nkaari na masaa ^yari foo yo vawyira, maa kaa, haaha si muri daha kuyahokera tuku. **13** Mutima uwo wa kimari ^ari kuuja, valongoola ari mutaange kimari choosi. Si ari lusa masaa yaachwe tuku, maa kaa, lusa ari yara yoosi ^ari teera na vawyira ari masaa ^yari kuuja. **14** Yeeye kuvonekya eende nkongojima yaani, sa masaa ^iindoovawyira ni yara ^yari kwaani. **15** Viintu vyoosi ^ari novyo Taata, ni vyaani. Noo ^chooreka noovasea, masaa ^iindoovawyira ni yara ^yari kwaani. **16** Jachihiire mpiindi kiduudi vii si muri kunyona tuku, na jachihiire mpiindi kiduudi vii kunyona muri.” **17** Aho, vamwi va vapooji vaachwe vakiiyurya, “Ni che ^yoolusa kati ^yoosea, ‘Jachihiire mpiindi kiduudi vii si muri kunyona tuku, na jachihiire mpiindi kiduudi vii kunyona muri?’ Na ni che yoolusa kati ^yoosea, ‘Tamanya niise na kwa Taata?’” **18** Vakatuuba kiiyurya, “Ni che yoolusa kati ^yoosea, ‘Mpiindi kiduudi?’ Si tootaanga ^cheene yoolusa tuku.” **19** Yesu akataanga kira ^voosaaka muurya, maa akavasea, “Ni kiiyurya mwiise ni che ^noolusa kati ^noosea, ‘Jachihiire mpiindi kiduudi vii si muri kunyona tuku, na jachihiire mpiindi kiduudi vii kunyona muri wuu?’” **20** Kimaari kaa noovawyira, nyuunyu rira muri no

myaa, maa kaa, vaantu va weeru vyeenda vari. Kuvisuula muri, maa kaa, kuvisuula kwaanyu kuva kuri kuvyeenda. **21** Muuntu muki ^yootamanya no kiichungula avisulaa sa mpiindi yo turikira yafikire. Maa kaa, ^ari humula kiichungula, si akumbukiraa usungu tuku sa avijaa na cheeru sa areetire mwaana na aha weerwii. **22** Viivyo, nyuunyu mwatiite usungu haaha, maa kaa, ^ndiri kuuja kei na kwaanyu, kuva muri na cheeru mitimii. Aho, kusiina ^ari daha seyya ikyo cheeru mitimii yaanyu tuku. **23** Siku iyo ^iri fika, si mukanoombire kiintu chochoosi tuku. Kimaari kaa noovawyiira, chochoosi ^muri loomba Taata waani kwa irina raani, vaheera ari. **24** Furu haaha si munaloomba chochoosi kwa Taata kwa irina raani tuku. Loombi, naanyu heewa muri, sa kuvyeenda kwaanyu kukiimane. **25** Noovawyiira aya masaa kwa simo. Mpiindi kuuja yiise, si ndiri lusika na nyuunyu kwa simo tuku, vapusurira ndiri pwaa ^vyeene Taata waani ari. **26** Siku iyo, muloomba muri Taata kwa irina raani. Si noosea valoombera ndiri kwa Taata kipaango chaanyu tuku. **27** Taata mweeneevyo aveenda nyuunyu, sa nyuunyu mwaanyenda niini, na mwaanduma nafuma kwa Taata. **28** Nafuma kwa Taata nkuja na kuri weeru, maa kaa, haaha looka niise fuma kuri weeru, na hinduka niise na kwa Taata.” **29** Aho, vapooji vaachwe vakamusea, “Haaha woolusika pusu, si wootumia simo tuku. **30** Haaha tataangire weewe wamanyire kira kiintu, na baa kusiina ^choobweeyya muuntu yoyoosi akuurye chochoosi tuku. Ayo, noo yabweeyiiry turume weewe wafuma kwa Mulungu.” **31** Yesu akavasea, “Haaha mwarumire wuu?

32 Mpiindi yasengeriire, kei yahúmwíire fika. Paswa muri, kira muuntu na kaayii kwaachwe, na kuundeka muri niimweene. Maa kaa, si ndiri niimweene tuku, sa Taáta waani ni hamwi ari na niini. 33 Navawyíiriire masáare aya, sa mave na mwiikalo muja mitimii yaanyu, sa viintu muri kiintu kimwi na niini. Kuri weeru turikiriwa muri, maa kaa, koofi tuku, sa niini niisiinda weeru.”

17 Yéesu ^akahumule lusa aya, akalaanga kurumwii, akasea, “Taáta, ira mpiindi yaani yafíkire. Mubweeyirye nkongojima Mwaana waako, sa Mwaana waako ne akubweeyirye nkongojima. 2 Weewe waampeera wiimiriri wo longoola vaantu voosi va weeru, sa nivaheere nkaasu ya siku ^jisiina uhero vara voosi ^waampeera. (aiōnios g166) 3 Iyo nkaasu ya siku ^jisiina uhero noo ihi, vakutaange Mulungu weemweene wa kikomi, na vamutaange Yéesu Kirisitu, ^umutuma kuri weeru. (aiōnios g166) 4 Niini nakubweeyirya nkongojima ko kiimikirirya ura murimo ^waampeera ntumame. 5 Ee Taáta, haaha nookuloomba mbweeyirya nkongojima mbere yaako, nkongojima ira ^nijáa noyo mpiindi ^tájáa hamwi na weewe, mpiindi si ^ujáa unumba weeru. 6 Taáta nakuvariyula ^vyeene uri kwa vaantu vara ^waampeera fuma kuri weeru. Ava vaantu ni vaako vajáa, na ukaampeera niini vakava vaani. Voovo vakwaatya isáare raako. 7 Haaha vatáangire viintu vyoosi ^waampeera ni kwaako vyafuma, 8 sa niini navaheera isáare rira ^waampeera, novo varihokera. Voovo vataanga kikomi niini nafuma kwaako, na kei varuma ni weewe waantuma. 9 Noovaloombera avo, sa ni vaantu vaako. Si

nooloombera vaantu voosi va weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, noovaloombera avo ^waampeera. **10** Vaantu voosi ^ndiri novo, ni vaako, na voosi ^uri novo ni vaani. Novo vookumbweeyirya nkongojima. **11** Haaha niini kiinuka niise aha weerwii nuje na kwaako, maa kaa, ava vaantu vaako vakaari aha weerwii. Taata Muija, nookuloomba uvimirire kwa ngururu ja irina raako ^waampeera, sa vave kiintu kimwi ja niini na weewe viintu turi kiintu kimwi. **12** Mpiindi ^nijaa novo, navimirira kwa iro irina ^waampeera. Navimirira vyabooha. Kusiina ^arimira tuku, ni ura umudu vii, yeeye ajaa ni wo malwa sa Masare ^Yari Mpeho yakiimane. **13** Taata haaha ni na kwaako nookuija. Maa kaa, ni lusa niise masare aya, viintu ^nkaari aha weerwii, sa vave na cheeru ^chakiimana mitimii yaavo. **14** Niini navawiyira vapooji vaani isare raako, maa kaa, weeru yavasuula sa viintu voovo si va weeru, ja niini viintu si ndiri wa ihi weeru. **15** Niini si noolomba uvaseyye aha weerwii tuku, maa kaa, noolomba uvimirire fuma kwa ura Mui. **16** Voovo si vari va ihi weeru tuku, ja niini viintu si ndiri wa ihi weeru. **17** Taata, isare raako ni kikomi, jeyyo, vatalarye vaantu vaako kwa kikomi ikyo. **18** Ja viintu ^waantuma niini kuri weeru, viivyo baa niini navatuma kuri weeru. **19** Haaha ni kwiitalarya niise sa voovo, sa voovo novo vatalariwe kikomi. **20** Taata si noolomba sa ava vapooji vaani vii tuku, maa kaa, noovaloombera baa vara ^vari kuunduma, so teera ukiindya waavo. **21** Taata noolomba voosi vave kiintu kimwi, ja viintu niini ^ndiri kiintu kimwi na weewe, na weewe ^uri kiintu kimwi na niini. Kei noolomba

vave kiintu kimwi na suusu, sa weeru itaange ni weewe
 ^waantuma niini. 22 Nkongojima ira ^waampeera, naani
 navahire, sa vave kiintu kimwi, ja viintu suusu ^turi kiintu
 kimwi. 23 Niini ni kiintu kimwi ndiri novo, na weewe ni
 kiintu kimwi uri na niini. Nooloomba vave vakiimana
 hamwi, sa kwa njira ihi, weeru yoosi itaange weewe
 waantuma, na waveenda ja ^vyene waanyenda niini. 24
 Taata, ni mpiima yaani ava ^waampeera vave hamwi na
 niini hara haantu ^ndiri. Sa voone nkongojima yaani ira
 ^waampeera, sa waanyenda, baa mwaariryo wa weeru
 si unaviikwa. 25 Taata Mawoloki, baa neembe weeru si
 ikumanyire, niini nakumanyire, na ava vamanyire weewe
 waantuma. 26 Niini navakiindya ^vyene uri, na kei tuuba
 ndiri kubweyya jeyyo, sa vaveende vaanaavo ja ^vyene
 waanyenda, kei niini nive kiintu kimwi novo.”

18 Yeesu ^akahumule kulusa masaa ayo, akiinuka
 na vapooji vaachwe, maa vakadoma na firiro ya ilolo
 ra Kedirooni. Uko kujaa kwatiite iwunda ra miseituni.
 Yeesu na vapooji vaachwe vakiingira aho iwundii. 2
 Yuda ura ^amvarinduka Yeesu, ajaa ahamanyire aho
 haantu, sa Yeesu na vapooji vaachwe vadamaa kweene
 na aho. 3 Yuda akuja na aho iwundii alongoriire
 mpuka ya valwi nkoondo va Kirumi, na vamwi va
 vatumami fuma kwa kulu va veeneisi va Ijva na
 Mafarisayo. Vara valwi nkoondo na vatumami vajaa
 vakwaatiriire vimuri, masasaanku na mata. 4 Yeesu
 ajaa amanyire yoosi ^yari mufumira. Akiiturirya mbere
 yaavo, maa akavasea, “Ani moomusaakira?” 5 Voovo
 vakamusea, “Yeesu wa Nasareeti.” Yeesu akavasea, “Noo

niini.” Aho, Yéuda ura ^amvalanduka, ajáa ímire hamwi na vara vavi. **6** Yéesu ^akavasee “Noo niini,” vakahinduka na nyuma, maa vakawya na isi. **7** Akavuurya kei, “Ani moomusaakira?” Novo vakamusea, “Yéesu wa Nasaréeti.” **8** Yéesu akavasea, “Nahúmwĩre kuvawyiira noo niini. Kooni mookuusaakira niini, vareki ava viilookere.” **9** Masáare aya ^yafumira sa isáare rira ^alusa rikiimane, “Vara ^waampeera si namutaaha baa umwi vii tuku.” **10** Simóoni Peéteru ajáa atiite nyaasuka njatwii. Akakula, maa akamutema kutu kwa kulume mutumwa wa mweeneisi mukulu, kukadumuka dúú. Uwo mutumwa irina raachwe noo Maálíko aseyáa. **11** Aho, Yéesu akamusea Peéteru, “Fyurira nyaasuka yaako na njatwii. Eri, si wootaanga nasaakwa ninywe nduvo ya uturikiri, ja ^vyene Taáta aampeera nturikiriwe tuku wu?” **12** Aho, mpuka ya valwi nkoondo na mukulu wa vakulu vaavo, na vatumami va vakulu va Vayahúudi, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuchuunga. **13** Vakamutwaala ta na kwa Anási. Uhu Anási ni mukulu wa Kayáafa ajáa. Na Kayáafa noo ajáa mweeneisi mukulu mwaaka uwo. **14** Kayáafa uko nyuma ajáa avasea vakulu va Vayahúudi, ni vyabooha muuntu umwi akwye sa vaantu. **15** Haaha, Simóoni Peéteru na mpooji wiingi vamutuubáa Yéesu. Uhu mpooji wiingi ajáa amányirwe ni mweeneisi mukulu. Sa jeyyo, akiingira na Yéesu furu balásii ya nyumba ya mweeneisi mukulu. **16** Maa kaa, Peéteru ajáa ímire weerwii, mbarimbari ya maryaango. Aho, ura mpooji wiingi ^ajáa amányirwe ni mweeneisi mukulu, akafuma na weerwii, akalusaika na

muntu muki umwi ^hmira aho muryaangwii, maa
 akamurekera Peéteri iingire na nyuumbii. 17 Ura muntu
 muki akamuurya Peéteri, “Eri, weewe naawe si umwi wa
 vapooji va uhu muntu tuku wuu?” Peéteri akamusea,
 “Tuku, aka niini tuku.” 18 Sa viintu kujáa na mpeho,
 vara vatumami na valukaluka va mweeneisi mukulu
 vajáa vakóriire mooto wa makala, vímire vookoota.
 Peéteri ne ajáa ímire hamwi novo, yookoota mooto.
 19 Mpiindi jiijo, mweeneisi mukulu akamuurya Yéesu
 masáare ya vapooji vaachwe, na masáare ya ukiindya
 waachwe. 20 Yéesu akamusea, “Niini nalúsaa masáare
 yaani kiweerwii kwa kira muntu. Siku joosi nakíndyaa
 sinagógii na Kaayii Njija ya Ijva, haantu Vayahúudi ^vari
 foo ^vijiingaa. Niini si nalúsaa kiintu chochoosi kimbiso
 tuku. 21 Sa che wookuunjura niini? Vuurye vara ^vateera
 kira ^nakíndyaa. Voovo vamányire kira ^nalúsaa.” 22
 Yéesu ^akaluse jei, umwi wa valukaluka ^ajáa ímiire
 heehi ne, akamvava ikóofi, maa akamusea, “Eri, jei
 noo ^vyeene wúyiryaa mweeneisi mukulu wuu?” 23
 Yéesu akamusea, “Kooni nalúsire kiintu ^chaviiha, hooni
 toola ushahíidi wa uvi waani. Maa kaa, kooni nalúsire
 kimáári, sa che waanváire?” 24 Aho, Anáasi akamutwaala
 Yéesu na kwa Kayáafa mweeneisi mukulu, kunu akaari
 achúungirwe. 25 Mpiindi Simóoni Peéteri ^ajáa ímire
 yookoota mooto, vamwi va vara ^vajáa aho, vakamuurya
 voosea, “Eri, weewe si umwi wa vapooji vaachwe tuku
 wuu?” Yeeye akasiita yoosea, “Aka, niini tuku.” 26
 Umwi wa vatumami va mweeneisi mukulu, munduu
 na ura ^ajáa adumulwa kutu ni Peéteri, akamusea, “Eri,

si nakwĩne kura iwundii uri hamwi na Yéesu tuku wuu?” 27 Peéteru akasiita kei, haaho nkukulume ikaviika.

28 Aho, vakamusumula Yéesu fuma kwa Kayáafa, maa vakamutwaala furu ijuumbii ra kitemi ra gávana Piláato. Mpiindi ijo, ni namutóondo uchiku kujáa. Vayahúudi si viingiraa na nyuumbii tuku, sa vadiire kuva na njeo, aho, vadahe kurya chóorya cha Paásika. 29 Sa jeyyo, Piláato akafuma na weerwii haantu ^vájáa, maa akavuurya, “Eri, uhú muntu che abwéeyiirye moomusitaakya kwaani?” 30 Voovo vakamusea, “Ngaari uhú muntu si abwéeyiirye kiintu kivi, ngaari si tamureetire na kwaako tuku.” 31 Aho, maa Piláato akavasea, “Musumuli nyuunyu, mukamulamurire kwa Miiró yaanyu.” Maa kaa, Vayahúudi vakamusea, “Suusu tusiina wiimiriri wo kulaa muntu yoyoosi tuku.” 32 Ayo yabweeyiwa jeyyo, sa rira isáare ^alúsa Yéesu ni inkwya iri jooli ari kukwya, rikiimane. 33 Aho, Piláato akiingira na ijuumbii raachwe, akamwaanirira Yéesu, maa akamuurya, “Eri, weewe uri mutemi wa Vayahúudi wuu?” 34 Yéesu akamusea, “Aya ^woolúsa ni masáare yaako mweeneevyo baka vaantu viingi vakuwyiire masáare yaani?” 35 Piláato akamusea, “Eri, niini ndiri Myahúudi wuu? Vaantu va isi yaako na vakúlu va veeneisi va Ijva noo vakurétire na kwaani. Ni che ubwéeyiirye?” 36 Yéesu akamusea, “Utemi waani si wa ihi weeru tuku. Ngaari viri jeyyo, ngaari vapooji vaani valwíire nkoondo ndiire veera mikonwii ya Vayahúudi. Maa kaa, Utemi waani si wafuma kuri ihi weeru tuku.” 37 Piláato akamuurya yoosea, “Haaha, weewe uri mutemi wuu?” Yéesu akamusea, “Weewe

waséire, niini ndiri mutemi. Sa jeyyo, niini navyaalwa, na nuuja aha weerwii sa nivoonekye vaantu kimáári. Muuntu yoyoosi ^atúubaa ikyo kimáári, akwátyaa masáare yaani.”

38 Piláato akamusea Yéesu, “Kimáári noo che?” Aho, Piláato ^akalúuse jeyyo, akafuma na weerwii, maa akiita noo vasea valongooli va Vayahúudi, “Niini si nookona uvi wowoosi kwa uhu muuntu tuku. **39** Maa kaa, nyuunyu mwatiite tuuva yo loomba nimurekere muuntu umwi ^moosaaka fuma munyololwii, mpiindi ja ihi ngovi ya Paásika. Eri, saaka mwiise nimuchungurire mutemi wa Vayahúudi wuu?” **40** Maa kaa, voovo vakatulatuula isóso voosea, “Uhu tuku, tuchungurire Baráaba.” Uhu Baráaba ni mvarinduki wa wiimiriri wa Kirúumi ajáa.

19 Aho, Piláato akalairiya Yéesu anuswe mijeléedi, maa valukaluka vakamuvaa. **2** Valwi nkoondo vakaluka kisasaavo cha miíwa, vakamuvikira mutwii na kei vakamurwiika ingo ya kitemi ^iri gyaa. **3** Vakava vootamanya na mbere ya Yéesu, maa de vandomuluumbya ko mhenchula voosea, “Lumbi niijo ee mutemi wa Vayahúudi,” kunu voomulatula makóofi. **4** Piláato akafuma kei na weerwii, akavasea vara vaantu ^vajáa viijingire aho, “Laangi, namuréetire Yéesu na kunu weerwii kei, sa mutaange niini si nookona uvi wowoosi kwaachwe tuku.” **5** Aho, Yéesu akafuma na weerwii kunu iivikiire kisasaavo cha miíwa, na ira ingo ^iri gyaa. Piláato akavasea, “Laangi, muuntu mweeneevyo ni uhu!” **6** Vakúulu va veeneisi va Ijuva na valukaluka ^vakamoone Yéesu, vakatulatuula isóso voosea, “Muning’in’ye musalábii fuuru akwe! Muning’in’ye

musalábii fúuru akwye!” Piláato akavasea, “Musumuli nyuunyu mukamuning’in’ye, niini si nookoonu uvi wowoosi kwaachwe tuku.” 7 Vayahúudi vakamusea Piláato, “Suusu tatiite Mwiiro, uwo Mwiiro wasea, yoosaakwa akwye sa yoosea yeeye ni Mwaana wa Muluungu.” 8 Piláato akateere jeyyo, akoofa munamununu kulookya. 9 Akiingira kei na ijuumbii raachwe ra kitemi, maa akamuurya Yéesu, “Hai wafuma?” Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, si alusa isáare roroosi tuku. 10 Piláato akamusea, “Si woosaaka kuuyirya tuku wuu? Si wootaanga natiite wiimiriri wo kurekera, na wiimiriri wo kuning’in’ya musalábii fúuru ukwye tuku wuu?” 11 Yéesu akamusea, “Weewe ngaari usiina wiimiriri wowoosi mweeri yaani tuku, ngaari si wooheewa ni Muluungu. Sa jeyyo, ura aanvikiire mikonwii yaako, atiite uvi kulookya.” 12 Piláato akateere jeyyo, akaanda saakira njira yo mukera Yéesu. Maa kaa, Vayahúudi vakatulatula isóso voosea, “Kooni wamukiire muntu uu, weewe si uri kijeengi cha Kaisári tuku. Muntu yoyoosi iibweyyaa mutemi, amusitaa Kaisári mutemi wa Rúumi.” 13 Piláato akateere aya masáare, akamureeta kei Yéesu na weerwii. Akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira riri haantu haséwaa Mutambalala wa Iweye, na Kieburaní Gabáata. 14 Haaha siku iyo, ni siku yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na ijáa yafikiire mpiindi ja mpoloonge. Piláato akavasea Vayahúudi, “Mutemi waanyu nu aha.” 15 Maa kaa, voovo vakatulatula isóso voosea, “Mseyye! Mseyye! Muning’in’ye musalábii fúuru akwye.” Piláato akavuurya, “Eri, moosaaka nimuning’in’ye

musalábii mutemi waanyu wuu?" Vakúulu va veeneisi
 va Ijuva vakamusea, "Suusu tusiina mutemi wiingi tuku,
 tatiite Kaisári vii." **16** Aho, Piláato akamukwaatyá Yéesu
 mikonwii ya Vayahúudi, sa ^vakamuning'in'ye musalábii
 fuuru akwye. Aho, valwi nkoondo vakamusumula Yéesu.
17 Yéesu akavereka musaláaba waachwe, akakwaata
 njira yo doma na haantu ^haánirirwaa Goligóota na
 Kieburanía, noo kusea Kisáaya cha Mutwe. **18** Aho,
 noo haantu ^vamuning'in'ya musalábii fuuru akakwya.
 Vaantu vaviri vajáa vaning'iniwa hamwi ne, kira muuntu
 musalábii waachwe, umwi mukono wa kulume, na
 wiingi mukono wa kumooso, ne Yéesu katikati. **19** Piláato
 akalairiya yaandikwe masáare na yaviikwe mweeri ya
 musaláaba. Masáare ayo ni jei yajáa yasea, "Yéesu wa
 Nasaréti, mutemi wa Vayahúudi." **20** Masáare aya, yajáa
 yaandikwa kwa nduusika ya Kieburanía, Kirúumi na
 Kigiríki. Vayahúudi ^vari foo vasomáa ayo, sa haantu
 ^vajáa vamuning'in'ya musalábii fuuru akakwya ni heehi
 kujáa na múuji wa Yerusaléemu. **21** Vakúulu va veeneisi
 va Ijuva va Vayahúudi vakamusea Piláato, "Kaandika,
 'Mutemi wa Vayahúudi' tuku, andika jei, 'Muuntu uhu
 asea, niini ndiri mutemi wa Vayahúudi.'" **22** Piláato
 akavasea, "Cheene niini naándikire, naándikire!" **23** Valwi
 nkoondo ^vakahumule kumuning'in'ya Yéesu musalábii,
 vakatoola ingo jaachwe, maa vakajigava malundu yani.
 Kira mulwi nkoondo akasumula ilundu rimwi. Nkáncho
 yaachwe ijáa yachumirirwa ko domerera fuma mweeri
 fuuru isi, na ijáa isiina muláwo tuku. Noyo vakiitoola. **24**
 Vakiivyira voosea, "Kari twiimoole ihi nkáncho tuku,

hendi tūvae mbare sa tūtaange ni ani ari kīisumula.”

Aya yafumira sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeeene yasea, Viigavira ingo jaani, na nkáancho yaani vakiivaira mbare. Jeyyo, noo ^vyeeene valwi nkoondo vabweeyya. **25** Heehi na m̄saláabii wa Yéesu, kujáa kwatiite Maríia íyo waavo, mwaanaavo na íyo waavo, Maríia muki wa Kiléeopa na Maríia Makidaléena. **26** Yéesu akamoona íyo waavo íímire aho, hamwi na m̄pooji waachwe umwi. Uhu m̄pooji Yéesu ajáa amweenda. Jeyyo, akamusea íyo waavo, “Íyo, laanga, uwo haaha ni mwaana waako.” **27** Aho, akamusea ura m̄pooji, “Laanga, uwo haaha ni íyo waanyu.” Keende mpiindi ira, ura m̄pooji akamusumula íyo waala Yéesu, akiita kiikala kwaachwe. **28** Ayo ^yakalooke, na kunu Yéesu yootaanga ahúmwiire tumama murimo waachwe, akasea, “Nakálukirwe,” sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane. **29** Aho, kujáa kwatiite bakúuri ^imémire diváai ^yajasuka. Vakasukya kiintu kiri monyomonyo diváai ^yajasuka, vakatuungirirya nkomii ya faai, maa vakamũheera Yéesu mulomwii. **30** Yéesu ^akasaire ira diváai ^yajasuka, maa akasea, “Yakíimiine.” Aho, akiinamya mutwe waachwe, maa akawulala. **31** Siku ira, ni siku yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na Sabáato ira ni nkúulu ijáa. Vayahúudi si vasaakáa miviri ichaale misaláabii siku ya Sabáato tukũ. Sa jeyyo, vakamũlomba Piláato, vaantu vara ^vajáa vaníng’iniwe misaláabii, mawulu yaavo yawunwe, na miviri yaavo iseyyiwe misaláabii. **32** Valwi nkoondo vakatamanyu, vakawuna mawulu ya muuntu wa ncholo na wa kaviri wa vara ^vajáa vaníng’iniwe fũru vakwye

hamwi na Yéesu. **33** Maa kaa, ^vakafike kwa Yéesu, vakashaana awúliire. Sa jeyyo, si vamwuna mawulu yaachwe tuku. **34** Kiri vyoova jeyyo, umwi wa valwi nkoondo akamutuunga na ichimu lvarwii, aho, sakami na maaji vikafuma. **35** Muuntu ^oona masáare aya noo ^mweene ayalusu, na kira ^oonekya ni cha kimáári. Uhu ayalusu masáare aya, amányire masáare aya ni ya kimáári, na yoovoonekya nyuunyu sa murume. **36** Aya yafumira sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeene yalusu, “Kusiina ikúfa raachwe ^riri wunwa tuku.” **37** Kei Masáare ^Yari Mpeho haantu hiingi yasea, “Moona vari ura ^vamutuunga.” **38** Kujáa kwatiite muuntu umwi ^aséwaa Yooséfu fuma múuji wa Arimatáaya. Yeeye ni mpooji wa Yéesu ajáa wa kimbiso, sa avoofáa Vayahúudi. Yeeye akatamanyu na kwa Piláato akitoolumba muviri wa Yéesu sa akutahe. Piláato akamurumira, maa Yooséfu akiita kusumula muviri wa Yéesu. **39** Nikodéemu ura aho ncholo ^ajáa adoma na kwa Yéesu nuuchiku, akareeta makuta ya idumbaasi ^yasaangiwa na manemáane ja kílo makumi yatat. **40** Vakasumula muviri wa Yéesu, vakufarimbirira na sáanda ya kitáni, kunu voohaka yara makuta ^yanyukira, ja viintu tuva ja Vayahúudi jo taaha ^jiri. **41** Heehi na aho haantu Yéesu ^ajáa aníng’iniwe musalábii furu akakwya, kujáa kwatiite iwunda. Aho iwundii, kujáa kwatiite mbiríra ya mpaanga ifya ^yabokwa mwaalaliwyii si ^inataahwa muuntu. **42** Sa viintu siku iyo ni siku ya Kiyahúudi yo kiimya neeja Sabáato ijáa, na sa viintu iyo mbiríra ijáa heehi, vakamutaaha Yéesu aho.

20 Namutóondo uchiku wa siku ya Jumapiri, viintu kukaari chi chi, María Makidaléena akatamanyana na mbiririi ya mpaanga yabokwa mwaalaliwyii kuntu Yésu ataahwa. Kura, akashaana rira iwe rakunikirira mbirira, raséyyiwe fuma muryaangwii wa mbirira. **2** Jeyyo, akafuma itijjo furu kuri Simóoni Peéteri, na kwa ura mpooji wiingi Yésu ajaa amweenda. Aho, maa akavasea, “Vamúseyiirye Mweenevyoosi mbiririi, na si tootaanga haantu vamuvikire tuku!” **3** Jeyyo, Peéteri na ura mpooji wiingi vakafuma itijjo voodoma na mbiririi. **4** Voosi vaviri vatijaa, maa kaa, ura mpooji akamulooka Peéteri, na akava wa ncholo kufika mbiririi. **5** Akafike, akasungirira mbiririi, akoona ntaami ja sáanda ya kitáani ivarwii, maa kaa, si iingira na mbiririi tuku. **6** Aho, Simóoni Peéteri akuja nyuma, akahululuka na mbiririi. Ne akoona jira ntaami ja sáanda ya kitáani jiri ivarwii. **7** Kei, akoona ira ntaami ijaa yachuungwa mutwii wa Yésu, iri kisima na jira ntaami jingi, yaárirwe na ivarwii. **8** Aho, ura mpooji ajaa afikire wa ncholo akiingira na mbiririi, akoona na akaruma. **9** Mpiindi ijo, vapooji vajaa vakaari taanga Masáare Yari Mpeho vyeene yalusa, Yésu ni mpaka afufuke fuma inkwyii. **10** Aho, avo vapooji vakahinduka na kaayii. **11** Maa kaa, María Makidaléena akachaala ímire weerwii ya mbirira yoorira. Mpiindi ariraa, akiinama, maa akasungirira na isii ya mbirira. **12** Akoona mirimu miija iviri yiivikire ingo njeru chwee, yikyire haantu mviri wa Yésu ujaa ulaariiwé, umwi mitwii na wa kaviri majewii. **13** Ira mirimu miija ikamuurya María yoosea, “Íyo, sa che woorira?” Ne

akavasea, “Sa vamutwîire Mweenevyoosi waani, na si nootaanga ni hai ^vamuvíikire tuku.” 14 ^Akahumule lúusa ayo, akiilorera, akamoona Yéesu íímire, maa kaa, si ataanga kooni ni Yéesu ajáa tuku. 15 Yéesu akamuurya, “Íyo, sa che woorira? Ni ani woomusaakira?” Maríia akiisea ura ^yoolúusika ne ni mûlaangiriryi wa iwunda. Sa jeyyo, akamusea, “Taáta, kooni ni weewe umutwîire, kalaama ndaira haantu ^umuvíikire, naani musumula ndiri.” 16 Aho, Yéesu akamwaanirira, “Maríia!” Maríia akavarinduka, maa akasea na Kieburanía, “Rabóoni!” noo kusea, “Mukiindya!” 17 Yéesu akamusea, “Kúnsaasya tuku, sa nkaari kaambuka na kwa Taáta waani. Kiri vyooova jeyyo, tamanya na kwa vanduu vaani ukavasee, ‘Kaambuka niise na kwa Taáta waani, ne ni Taáta waanyu, na kwa Muluungu waani, ne ni Muluungu waanyu.’” 18 Jeyyo, Maríia Makidaléena akatamanya na kwa vapooji va Yéesu, akavawyiira masáare aya, yoosea, “Namwîine Mweenevyoosi!” Ne akavawyiira yoosi Yéesu ^ajáa amwiyîirire. 19 Nakyúulwa ya siku í’ira ya Jumapîiri, vapooji va Yéesu vajáa viisaanga hamwi nyuumbii imwi. Vajáa vachuunga miryaango sa voofa vakúúlu va Vayahúudi. Aho, Yéesu akavafumira, akiima kati na kati yaavo akavasea, “Mwiikalo mûja uve na nyuunyul!” 20 ^Akahumule kulúusa ayo, akavoonekya mikono yaachwe na lúvaru lwaachwe. Vapooji vaachwe vakavyeenda maatuku kumooni Mweenevyoosi. 21 Yéesu akavasea kei, “Mwiikalo mûja uve na nyuunyul! Ja ^vyeeene Taáta aantuma niini, naani ni kuvatuma niise nyuunyul.” 22 ^Akahumule kulúusa ayo, akavafwîirira

nkeeho, maa akavasea, “Hokeri Mutima Mũja. 23 Kooni mumséire mũntu uvi waachwe wasíre, Mulungu sea ari uvi waachwe wasíre. Kooni si mumséire mũntu uvi waachwe wasíre, Mulungu ne si ari sea uvi waachwe wasíre tuku.” 24 Umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu ^asewaa Tomáasi, irina riingi Maása, yeeye si ajaa na viivaachwe mpiindi Yéesu ^avafumiraa tuku. 25 Jeyyo, vara vapooji viivaachwe vakamusea, “Tamwiine Mweenevyoosi.” Maa kaa, Tomáasi akavasea, “Kooni si niine nkoru ja misumári mikonwii yaachwe, na nkwaate ijo nkoru na imaamba raani, na nviike mukono waani lvarwii lwaachwe, si ndiri ruma tuku.” 26 Siku inaani ^jikalooke, vapooji va Yéesu kei vajaa hamwi nyuumbii. Siku iyo, Tomáasi ne ni hamwi ajaa novo. Aho, Yéesu akũja kũũ miryaango ichúungirwe. Akiima kati na kati yaavo, maa akasea, “Mwiikalo mũja uve na nyuunyu!” 27 Aho, akamusea Tomáasi, “Viika imaamba mikonwii yaani, woone mukono yaani. Wolola mukono waako ukwaate lvaru lwaani. Kari uve na wiikoveriri kei tuku, maa kaa, urume.” 28 Tomáasi akamusea, “Mweenevyoosi waani, na Mulungu waani!” 29 Yéesu akamusea Tomáasi, “Urúmire sa viintu wanyine wuu? Vatalariwa vara si ^vaanyona, maa kaa vaanduma.” 30 Yéesu abweeya isháara na myuujísa ^iri foo miiswii ya vapooji vaachwe, ^myeene si yaandikwa aha kitáabwii. 31 Maa kaa, ihi yaandikwa sa murume Yéesu noo Masía, Mwaana wa Mulungu, na sa kwa njira yo muruma, mve nkaasu kwa irina raachwe.

21 Ayo ^yakalooke, Yéesu akavafumira vapooji vaachwe mbarimbari ya iriva ra Tibéria, noo kusea iriva ra

Galiláaya. Jei noo ^vyeene iiyonekya kwaavo, **2** Simóoni Peéteri, Tomásasi ^aséwaa Maása, Nasaniéeli muntu wa Káana ya Galiláaya, vaana vaviri va Sebedáayo, na vapooji viingi vaviri ni hamwi vajáa. **3** Simóoni Peéteri akavasea viivaachwe, “Niini tamanya niise no kwaata soompa.” Novo vakamusea, “Tamanya tiise hamwi na weewe.” Vakatamanya na mashúwii, maa kaa, uchiku ura si vaamburira kiintu tuku. **4** ^Kukaande mwaa, Yéesu akiima mbarimbari ya iriva, maa kaa, vapooji si vataanga kooni ni Yéesu tuku. **5** Yéesu akavuurya, “Vanavaani, mwakwátire soompa yoyoosi wuu?” Vakamusea, “Tuku.” **6** Yéesu akavasea, “Haaha kiimyi njwaavu na ivaru ra kulume ra mashúwa yaanyu, naanyu kwaata muri soompa.” Aho, vakakiimya njwaavu, laanga, vakasiindwa ruta njwaavu, sa jijáa jakwátire soompa ^jamema maatuku vii. **7** Maa mupooji Yéesu ^ajáa amweenda, akamusea Peéteri, “Uhu ni Mweenevyoosi.” Simóoni Peéteri ^akateere jei, akiichuunga ingo yaachwe, ^ng’eene ajáa iifúmiirye mpiindi ^aandaa murimo, aho, akiifweitira na irivii. **8** Vara vapooji viingi vakuuja na mashúwa kunu vooruta njwaavu ^jimémire soompa. Si vajáa kuli na mbarimbari tuku, ni ja mawulu igana rimwi vii vajáa. **9** ^Vakafike mbarimbari ya iriva haantu ^huma, vakoona mooto wa makala na soompa na mikáate ^yoókiiwe mweeri yaachwe. **10** Yéesu akavasea, “Reeti jimwi ja soompa ^mukwátire haaha vii.” **11** Simóoni Peéteri akaambuka na mashúwii, akaruta lura lwaavu furu mbarimbari haantu ^huma. Lujáa lwamémire soompa nkulu igana rimwi, makumi yasaano na itatu. Baa neembe soompa jijáa jamema jeyyo,

lwaavu si lwaatuka tukũ. **12** Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Yeendi murye cha mutóondo!” Kusiina baa umwi ^adaha kumuurya kusea, “Weewe uri ani?” tukũ. Ava vajáa vataanga ni Mweenevyoosi. **13** Yéesu akaseesa, akatoola ura mukáate, maa akavaheera. Akabweeyya vivira baa na jira soompa. **14** Ulu ni lwa katatu Yéesu avafumira vapooji vaachwe, keende ^akafufulwe. **15** ^Vakahumale kurya, Yéesu akamuurya Simóoni Peéteru, “Eri, Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda kuloonya ava viivaako wuu?” Simóoni akasea, “Hii Mukúlu, weewe wamányire nakweenda.” Yéesu akamusea, “Riisha muundi jaani.” **16** Yéesu akamuurya kei, “Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda wuu?” Peéteru akasea, “Hii Mukúlu, weewe wamányire nakweenda.” Yéesu akamusea, “Laanga muundi jaani.” **17** Yéesu akamuurya Peéteru lwa katatu, “Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda wuu?” Peéteru akiirya kisho, akavisuula sa viintu Yéesu ajáa amuíriye lwa katatu, “Waanyenda wuu?” Peéteru akamusea Yéesu, “Mukúlu, weewe wamányire yoosi, wamányire niini nakweenda.” Yéesu akamusea, “Riisha muundi jaani. **18** Kimaari kaa nookuwyiira, mpindi ^ujáa mutavana, wiichuungáa ingo jaako na watamanyáa na haantu ^woosaaka. Maa kaa, ^uri kuva moosi, wolola uri mikono yaako, na muuntu wiingi kukuvikira ari ingo jaako, na kutwaala ari haantu si ^woosaaka.” **19** Yéesu alusa aya, koonekya inkwya ^ari kukwya Peéteru, na mubweyyirya ari Mubungu nkongojima. Aho, Yéesu akamusea Peéteru, “Ntuuba!” **20** Aho, Peéteru akiilorera, akamoona mpooji yovatuuba. Uhu mpooji Yéesu ajáa

amweenda. Uhu noo ura ^ajaa iisikirirya kipeembii cha Yeesu mpiindi ^varijaa kiiwalo na akuurya, “Mukulu, ni ani ^ari kuvarinduka?” **21** Peeteri ^akamoone uwo mpooji, akamuurya Yeesu, “Mukulu, na uhu ne jooli?” **22** Yeesu akamusea, “Kooni noosaaka ahaale ari nkaasu furu siku ^ndiri hinduka, chaako che? Weewe ntuuba niini.” **23** Sa jeyyo, fwefwe ikeenera kwa vapooji ^vari foo, kusea uhu mpooji si ari kukwya tuku. Maa kaa, Yeesu si alusa uwo mpooji si ari kukwya tuku, kiintu ^alusa ni iki, “Kooni noosaaka ave nkaasu furu siku ^ndiri hinduka, chaako che?” **24** Mpooji uhu, noo ayoonekya kikomi masaa aya na ayaandika. Na suusu tamanyire aya ^oonekya ni ya kimaa. **25** Kwatiite masaa yingi ^yari foo ^atumama Yeesu. Ngaari yoosi yaandikwa, ngaari weeru yoosi si yatoosha kuvikira vitabu ^viri kaandikwa tuku.

Mirimo ya Vatumwi

1 Toofili mwanawiitu, kura kitáabwii ^chalongoola, nakwaandikira masáare yoosi Yéesu ^aanda tumama no varyiula **2** fúuru siku ira ^akasumulwe na kurumwii. Ajáa de asumulwe na kurumwii, avalairiya vatumwi vaachwe ^avasaawula kwa njira ya Mutima Múja. **3** Kwa siku makumi yani keende ^akafufuke, avafumira vatumwi vaachwe ^vari foo kwa njira ^joonekya kikomi yeeye ni mooyo ajáa. Kei avakiindyáa masáare ya Utemi wa Muluungu. **4** Mpiindi imwi kati ^ajáa novo, ajáa avalairiya yoovasea, “Kari mufúmaa múujii wa Yerusaleemu tuku, mumwoojere mumu Mutima Múja ura Taáta waani ^ajáa iichuunga kuvaretera ari, ura ^mwateera fuma kwaani. **5** Yooháani Mubatisáaji abatisáa vaantu na maaji, maa kaa, siku ingai vii ^jookúja, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Múja.” **6** Mpiindi vatumwi ^vajáa viijíngire hamwi na Yéesu, vakamuurya voosea, “Eri, Mukúlu, mpiindi iji noo uri tuhindurira suusu Viisiraéli utemi wuu?” **7** Maa kaa, Yéesu akavasea, “Siku na mpiindi si murimo waanyu kutaanga tuku, iro ni ra Taáta ^ari viika kwa wiimiriri waachwe. **8** Maa kaa, muri hokera ngururu mpiindi Mutima Múja ^ari kúja na kuri nyuunyu, kuva muri vara ^voónekya kikomi chaani múujii Yerusaleemu, kwa isi yoosi ya Yudeea na Samaría na fúuru utulo waasi.” **9** ^Akahumule kulusika ayo, hahara akasumulwa na kurumwii, vatumwi voosi nti ^vomoona. Aho, ichu rikamukunikirira, si vamoona kei tuku. **10** Nti ^vajáa vakaari voolaanga kurumwii koonaja ^vyeeene yootamany na kurumwii, koonka vaantu valume vaviri viivíkiire

ingo njeru vakiima mbarimbari yaavo! **11** Avo vaantu vakavasea, “Ee vaantu va Galiláaya, sa che mwiímire aha no laanga kurumwii? Yéesu asúmwírwe kudoma na kurumwii fuma kari nyuunyu, hinduka ari jeyyo ja ^vyeeene mumwííne yootamany na kurumwii.” **12** Hara, vatumwi va Yéesu vakahinduka na Yerusaléemu fuma Luulwii lwa Miseitúuni. Fuma luulwii fúuru Yerusaléemu, ni lúyeendo lwa siku ya Sabáato lujáa. **13** ^Vakiingire múujii, vakaambuka na gorófii kúuntu ^viikaláa. Ava noo vajáa aho, Peéteri, Yooháani, Yaakúupu, Anderéa na Filípi, Tomási, Batolomáayo na Matáayo, Yaakúupu sha Alufáayo, Simóoni Selóote na Yúuda sha Yaakúupu. **14** Avo voosi viijiingáa kumuloomba Mulungu na muryungu umwi. Baa kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viingi baa na Maríia íyo waala Yéesu na vanduu vaachwe. **15** Siku imwi vaantu igana rimwi na makumi yaviri vajáa viijíngire, aho, Peéteri akiima kati na kati ya vaantu ^vamura Yéesu. Akavasea, **16** “Vanaviitu, Masáare ^Yari Mpeho yakiimana, kwa kira Mutima Muja ^alúusa ko tweera mutemi Daúdi mweeri ya ayo masáare ya Yúuda ^mweene avalongoola vara ^vamukwaata Yéesu. **17** Yúuda ni umwi wiiswi ajáa, na suusu tatumamáa ne murimo uhú wa Mulungu hamwi ne. **18** Yúuda awula iwunda na jira mpía ^apata kwa nteendo mbi. Na mpiindi ^ajáa uko aawya na inda, na inda yaachwe yaatuka mpaka matuumbu yakiitika na weerwii. **19** Masáare aya, yajáa yeenera Yerusaléemu yoosi. Sa jeyyo, vakaraanirira iro iwunda Akelidáama, noo kusea, ‘Iwunda ra Sakami.’ **20** Kitáabu cha Sabúuri chalúusa, ‘Nyuumba yaachwe ichaale ntuhú, kari

kave na muuntu ^ari chaala aho tuku.’ Kei kwaandikwa, ‘Haantu haachwe hasumulwe ni muuntu wiingi.’ **21** Sa jeyyo, toosaakwa tusaawule muuntu wiingi ^iituubaa na suusu mpiindi joosi Yeesu Mweenevyoosi ^ajaa na suusu. **22** Uwo asaakwa ave ura ^avijaa na suusu keende Yeesu ^akabatisiwe ni Yoohaaani Mubatisaaji fuuru siku asumulwa na kurumwii. Ura ^ari saawulwa, yoosaakwa ave ura ^oona hamwi na suusu kufufuka kwa Yeesu.” **23** Hara vakalusa marina ya vaantu vaviri. Yooséefu ^asewaa Barisaba irina riingi noo Yusto akemerwaa na wa kaviri Matiáasi. **24** Aho, vakalusika na Mweenevyoosi voosea, “Mweenevyoosi, weewe umányire mutima wa kira muuntu. Tulaire kati ya ava vaviri ni ani ^umusáawiire, **25** sa asumule murimo wa utumi ^mweene warekirwé ni Yúuda. Yeeye ^akakwe atamany na kuntu yeeye ^asaakwa adome.” **26** Vakasaawula ko vaa mbare, na mbare ikamuwyiira Matiáasi. Jeyyo Matiáasi akasaangira na vatumwi vara viingi ikimi na umwi.

2 Siku ya ngovi ya Pentekoste ^ikafike, vaantu voosi ^vamuruma Yeesu vajaa viijiinga haantu hamudu. **2** Koonka, ikateereka sawúti fuma kurumwii ja ya ihumbuuto ikulukuulu yooruma. Iyo sawúti ikamema nyuumba ^ng’eene viikalaa. **3** Hahara, vakoona viintu ^viri ja luriijo lwa mooto. Ulo luriijo lukiikerakera na lukiikala mweeri ya kira muuntu. **4** Vaantu voosi ^vajaa aho, vakahokera Mutima Muja, vakaanda lusika ndusika jiingi, ja ^vyene Mutima Muja ajaa avaheera ngururu jo lusika. **5** Haaha aho Yerusalemu, kujaa kwatiite Vayahúudi ^vamutuubaa Mulungu. Avo vajaa

vafúmire isi joosi vuu ja weeru. **6** ^Vakateere iyo sawúti, vakadoma itíijo, vakiijiinga na vaantu viingi ^vari foo. Vakahwaalala maatuku sa kira umwi waavo avateeráa avo vaantu ^vamura Yéesu vooluusika nduusika jaavo. **7** Vakahwaalala na vakiivunduka. Vakaanda kiiyurya voosea, “Eri, ava vaantu ^vooluusika jei si Vagaliláaya tuku wuu? **8** Ha de jooli kira umwi wiitu yoovateera vooluusika nduusika jiitu ^tavyaalwa nojo? **9** Vamwi viitu tafúmire isi ya Vapáasi, Vaméedi, na Vaeláami, viingi tafúmire isi ya Mesopotámia, Yudéa, Kapadokía, Póonto na Ásia, **10** vamwi Firigía na Pamufilía, Mísiri na Líbia sengerera na Kiréene na viingi tafúmire Róoma. **11** Vamwi viitu ni Vayahúudi na vaantu viingi ^vatúbuaa díini ya Kiyahúudi. Vamwi vafúmire Kiréete na viingi Arábia. Suusu voosi toovateera vooluusika nduusika jiitu, voomudumba Muluungu kwa masáare makuulu Muluungu ^abwéeyaa.” **12** Vaantu voosi vakahwaalala maatuku no koofa. Vaakiiyurya voosea, “Uvari yuli wa masáare aya ni kiintu che?” **13** Maa kaa, vamwi vaavo vakaanda kuvahenchula voosea, “Varéeviiwe ni divái ifya!” **14** Aho, Peéteru akiima hamwi na vara vatumwi ikimi na umwi, akaanda vawyiira vaantu na sawúti nkuulu, “Nyuunyu vaantu va Yudéa na viingi voosi ^mwiikalaa Yerusaleému, nteereri neeja nivawyiire masáare ^yafúmiire. **15** Nyuunyu mookiisea vaantu ava varéevire, amwi iji noo mpiindi jo yurira ng’oombe vii? **16** Kikomi masáare aya ^yafúmiire, noo yara ^yaluuswa ni Muluungu kwa njira ya muláli na mutwe waachwe Yoéli. Yeeye asea, **17** ‘Siku ja uhero, Muluungu yooluusa,

mukung'untira ndiri kira muuntũ Mutima waani Muja.
 Vaana vaanyu va kiintũ kilume na va kiintũ kiki laala
 veende na mutwe, vatavana kooni veende njori, na
 vawosi looteri veende. **18** Mpiindi ijo, vakung'untira
 ndiri vatumami vaani va kiintũ kilume na va kiintũ
 kiki Mutima waani, novo lusa veende ulali na mutwe.
19 Bweyya neende viintũ ^vihwáalarya kurumwii na
 ishára isi. Kuva kuri na sakami, mooto na nkungúúla
 ya muuki. **20** Mwaasu valanduka uri uve kilwiirya,
 na mweeri kuva uri nkundũ ja sakami. Ayo yoosi
 koonekana yari, de ira siku nkulu ya Ijva yuje. **21**
 Na yoyoosi ^ari loomba nyambirirya, fuma kwa Ijva
 lamuririwa ari.' **22** Ee vaantũ va Isiráeli teeri masáare
 aya! Yéesu wa Nasaréeti ajáa oonekiwa kikomi kwaanyu
 ni Mulungu kwa myuujíisa, viintũ ^vihwáalarya, na
 ishára ^jísimiresimire kwaanyu. Mulungu abweyya
 ayo yoosi mbere yaanyu ko tweera Yéesu ja ^vyeene
 nyuunyu veenevyo mwamányire. **23** Uhu Yéesu ajáa
 areetwa kwaanyu, kwa ^vyeene Mulungu ajáa aviika
 muryungu waachwe na kwa kutaanga kwaachwe keende
 aho kali. Nyuunyu mukamulaa masalábii kwa mikono
 ya vaantũ vavi si ^vari Vayahúudi. **24** Maa kaa, Mulungu
 akamuchungurira fuma makatii ya inkwya, sa inkwya
 si yadaha kumunamatira Yéesu tuku. **25** Mutemi Daúdi
 alusa ivi kuri Yéesu, 'Namooni Ijva mbere yaani kwa
 siku ^jisiina uhero, na sa viintũ ^ari ivarwii raani ra
 kulume, si ndiri singisiwa tuku. **26** Sa jeyyo, mutima
 waani watiite cheeru, na lurimi lwaani loovaa lusiriri
 na cheeru, na muviri waani kiikala uri ko kiilaangya. **27**

Sa si uri kureka mutima waani Ntarii tuku, baa mviri wa Muija waako, si uri kureka woole tuku. (Hadēs 986)

28 Wundaira njira jo kumbweeya nive mooyo, kuva ndiri na cheeru munumunu sa weewe mwari na niini.’ 29 Vanaviitu ni kuvawiyira niise baa kuvavisa tuku, Daudi baaba wiitu aakwya, akataahwa, na mbirira yaachwe mwari baa isiku. 30 Haaha tataangire Daudi ni mlaali na mutwe ajaa. Yeeye ajaa ataanga Mlungu ajaa amwilaha, mpaarya ari mvyaalwa wa ichina ra lukolo lwaachwe utemi. 31 Daudi ajaa oona ^yari fumira, noo ^chooreka akalusa kufuka kwa Masia. Mlungu si amreka Yesu Ntarii tuku na baa si aruma mviri waachwe woole tuku. (Hadēs 986) 32 Mlungu amufula Yesu Kiritu na suusu voosi turi vara ^voona masare aya. 33 Uhu Yesu, Mlungu amwiinula, akamvika ivarwii raachwe ra kulume, na akahokera Mutima Muija kufuma kwa Taata. Uhu Mutima Muija, Taata iichuunga kuturetera ari, yeeye atukung’untiire na noo aya ^meene mooyoona no yateera. 34 Daudi mweenevyo si aambuka na kurumwii tuku, maa kaa, yeeye alusa, ‘Ijva amuyiira Mweenevyoosi waani, “Ikala mukono waani wa kulume, 35 furu nivaviike vavi vaako, vave kabambari ko vikira majeo yaako.”’ 36 Sa jeyyo, vaantu voosi va Isiraeli moosaakwa mutaange kikomi, Yesu ^mumuning’in’ya msalabii furu akakwya, Mlungu amvika ave Mweenevyoosi na Masia.” 37 Vara Vayahudi ^vakateere ayo masare, vakaavwa ni mitima. Aho, vakamuurya Peeteri na vara vatumwi viingi voosea, “Vanaviitu, jooli turi bweeya haaha?” 38 Peeteri akavasea, “Vanduki

fuma uvii waanyu, na kira muuntu abatisiwe kwa irina ra Yéesu Kirisitu, sa Muluungu asee uvi waanyu wasírire. Aho, hokera muri kilungulungu cha Mutima Muja.

39 Sa kwiichuunga reterwa turi Mutima Muja, ni sa nyuunyuu na vaana vaanyu, na vaantu voosi ^vari kuli na kira muuntu ^ari kaanirirwa ni Ijva Muluungu.” **40** Peéteru akatuuba voonekya kwa masáare yíngi ^yari foo na akavaluma kutu yoosea, “Muloombi Muluungu avalamuriye fuma mbyaala ihí ^yareka njira.” **41** Vaantu ^vari foo vakayaruma yara masáare, vakabatisiwa na vakasaangira na vaantu ^vamura Yéesu. Vaantu avo ni ja mayana yatatú jei vajáa. **42** Vaantu ava ^vamura Yéesu vakatuuba teerera ukiindya wa vatumwi va Yéesu, vakava kiintu kimwi kimutima na kubendulabendula mukáate ja nkumbukira ya inkwya yaachwe no muloomba Muluungu. **43** Vatumwi va Yéesu vabweeyáa viintu ^vihuáalaryaa ^vyamema maatuku vii na ishára. Sa jeyyo, vaantu va Yerusaleému vajáa vakwaatwa ni woowa na vamunyemyáa Muluungu maatuku vii. **44** Vaantu voosi ^vajáa vamura Yéesu vajáa vaava kiintu kimwi, na viiheeráa voosi viintu vyoosi ^vajáa novyo. **45** Vaantu vaváa iyoombe viintu vyaavo na mpía ^ng’eene vapatáa, vajigaváa kwa kira muuntu ^vyeene asaakáa. **46** Kira siiku valumanáa waámii wa Kaaya Njija ya Ijva. Kei, valumanáa nyuumbii jaavo kubendula mukáate no rya chákurya chaavo hamwi kunu vari na mitima myeeru na vari na cheeru. **47** Vamubweeyiryáa Muluungu nkongojima na vajáa veendwa ni vaantu voosi. Na kira

siiku Yéesu Mweenevyoosi oongereryáa vaantu viingi ko
valamurirya, vakava hamwi na viivaavo vara ^vamura.

3 Siku imwi mpiindi ja cháamuusi, Peéteri na Yooháani
vajáa vatamany na Kaayii Njija ya Ijüva. Mpiindi ijo, noo
vaantu vatamanyirya noo muloomba Muluungu. **2** Uko
Kaayii Njija, kujáa kwatiite vaantu ^vajáa vamuvérekire
muuntu umwi kivete keende kuvyaalwa kwaachwe.
Avo vaantu vamuviikáa uwo kivete muryaangwii wa
waama ya Kaaya Njija ^uséwaa Muryaango ^Wabooha, sa
andooloomba chochoosi fuma kwa vara vaantu ^viingiraa
na Kaayii Njija. **3** Uwo muuntu ^akavoone Peéteri
na Yooháani vookiingira na Kaayii Njija, akavaloomba
vamuheere mpía. **4** Peéteri na Yooháani vakamutuurirya
miiso, maa Peéteri akamusea, “Tulaange!” **5** Ura
kivete akavalaanga kunu yookiilaangya heewa ari kiintu
chochoosi. **6** Aho, Peéteri akamusea, “Niini nsiina mpía
baa na saháabu tuku, maa kaa, kira ^ndiri nocho kuheera
ndiri. Kwa irina ra YéesuKirisitu wa Nasaréeti, inuka, na
waande yeenda!” **7** Hara, Peéteri akamukwaata mukono
wa kulume, akamwiinula. Hahara, majeo na mpúunchi
jaachwe jikapata ngururu. **8** Akafirira, akiima, maa
akaanda yeenda. Akiingira hamwi novo na waámii ya
Kaaya Njija, yooyeenda no firirafirira kunu yoomuduumba
Muluungu. **9** Vaantu voosi ^vajáa aho, vakamoona
yooyeenda kunu yoomuduumba Muluungu. **10** Vaantu
^vakataange uhu noo ura muuntu ^alombalombaa heehi
na Muryaango ^Wabooha wa Kaaya Njija, vakahwaalala
munamunu koona masáare ^yamupátire. **11** Kunu
vahwáliire, vaantu voosi vakakuurika na kuuntu

^kúséwaa Waama wa Solomóoni, kúuntú úwo múuntú
 ^ájáa avúúmiriire vala Peéteru na Yooháani. **12** Peéteru
 ^akavoone avo vaantú, maa akavasea, “Ee Viisiraéeli, sa
 che aya masáare yoovahwaalarya? Sa che mootutuurirya
 miiso? Ni kiisea mwiise tamuhóriirye úhu múuntú kwa
 ngururu jiiswi, au ni sa mwiikalo wiiswi ^utúubaa kira
 Muluungu ^asákaa wuu? **13** Muluungu wa Aburaháamu,
 Isaka na Yaakúupu, Muluungu wa vala baaba wiitú
 amúbwéeyiriirye nkongojima Mutumami waachwe
 Yéesu. Úhu noo úra ^mumutwaala na balásii kwa
 vakúúlu sa úulawe, na mukamúheera moongo mpiindi
 Piláato ^asaakáa amúchungurire. **14** Mumúheera moongo
 Yéesu, Múúja na Múwoloki. Na nyuunyu mwamúloomba
 Piláato amúrekere múulai kipaango chaachwe. **15** Jeyyo,
 mwamúulaa yeeye ^ari ncholo ya nkaasu! Maa kaa,
 Muluungu amúfufula! Na suusu voosi túri vara ^voona
 ayo! **16** Irina ra Yéesu na kuriruma irina íro, noo
 ^vimúhíire ngururu úhu múuntú ^moomoona. Ja viintú
 voosi ^moomoona, ahórire sa kuruma Yéesu. **17** Vanaviitú,
 mumányire nyuunyu na vakúúlu vaanyu mwatumama
 aya sa si mújáa mumányire tukú. **18** Ayo yatumamwa sa
 Muluungu akiimikirirye masáare yara ^alúusa kutweera
 kwa valáali na mutwe vaachwe voosi, Masía waachwe
 turikiriwa ari. **19** Sa jeyyo, múvalandukiri Muluungu
 sa yeeye aseyye úvi waanyu, yeeye aveerye mitima
 kwa kúra kúva amwaari na nyuunyu, **20** na avatúmile
 Masía, yeeye ni Kirisitú ^avasaawúla keende aho kali.
21 Yéesu yasaakwa achaale úko kurumwii, mpaka jifike
 mpiindi Muluungu ^ari bweeyya kira kíintú kive kifya, ja

^vyeene aluusa keende aho kali kwa njira ya valáali na mutwe vaachwe. (aiōn g165) 22 Múláali na mutwe Músa aluusa, ‘Kuri nyuunyu, Ijva Muluungu vasaawurira ari muláali na mutwe ^mweene ari kiifwaana na niini. Masáare yoosi muláali na mutwe waachwe ^ari vawyiira, muyateerere neeja. 23 Muuntu yoyoosi si ^ari mteerera uwo muláali na mutwe, Muluungu museyya ari kwa siku ^jisiina uhero fuma kwa vaantu vaachwe.’ 24 Masáare ya siku iji, yaluswa ni valáali na mutwe voosi, kwaandira mpiindi ja Samwéli na voosi ^vamutuubirira vayalusa na vayavariyula. 25 Masáare yara Muluungu ^aluusa ko tweera kwa valáali na mutwe vaachwe, nyuunyu noo mooyahokera. Kei, muháko ura ^mweene abweeyya na vala baaba waanyu nyuunyu noo mookuhokera. Muluungu aviika muháko na baaba waanyu Aburaháamu kunu yoosea, ‘Kwa njira ya vaana vaako, luu vatalarya neende vaantu voosi va weeru.’ 26 Haaha Muluungu amufufula Mutumami waachwe sa nyuunyu mupate kunáalo va ncholo, mutalariwe fuma uvii waanyu.”

4 Viintu Peéteru na Yooháani ^vajáa vakaari voolusika na vara vaantu, maa veeneisi va Ijva, Masadukáayo na mukúulu wa valukaluka va Kaayii Njija ya Ijva vakafika. 2 Avo vajáa vakáliire maatuku vii sa avo vatumwi va Yéesu vakiindyáa na vavariyuláa Yéesu afufuka, isáare iri roónkyaa kiweerwii, vaantu ^vaakwya fufuka vari. 3 Aho, vakavakwaata, na sa viintu uchiku ujáa wíngiire, vakavaviika munyololwii furu lomutóondo yaachwe. 4 Maa kaa, vaantu ^vari foo va vara ^vateereráa isáare, vakamuruma Muluungu. Na ^vaturuma Yéesu vakafika

vaantu valume mayana yasaano. 5 ^Kukeere, vakúúlu
va vaantu, vawosi na vakiindya va Miironi vakalumana
uko Yerusaléemu. 6 Aho kiikalwii, ajáa amwaari Anási
mweeneisi mukúulu, Kayáafa, Yooháni, Alekiséanda
na vaantu viingi va lukolo lwa mukúúlu wa veeneisi va
Ijüva. 7 Vakaviimya vala Peéteri na Yooháni, vakavuurya
voosea, “Kivete ^mumuhoriiryé ni kwa ngururu na
kwa irina ra ani?” 8 Aho, Peéteri kunu amémire
Mutima Muija, akavasea, “Arumi, nyuunyu vakúúlu va
vaantu na vawosi! 9 Kooni isiku mootuchukuruma sa
iri isáare ^reene abweeyiriiwé uhu kivete na ^veene
ahoriiwé, 10 nyuunyu na vaantu voosi va Isiraeli
moosaakwa mutaange, muuntu uhu ^mweene íimire
mbere yaanyu ahórire na avíire nkaasu, kwa ngururu
ya irina ra Yéesu Kirisitu wa Nasaréeti. Uhu Yéesu
nyuunyu mwamuning’in’ya musalábii furu akakwya,
maa kaa, Mulungu akamufufula fuma inkwyii. 11 Ni
uhu Yéesu noo ^aluswa jei, Iwe ^rasiitwa ni nyuunyu
vajeengi, ravíire iwe ikulu ra kichurii. 12 Kusiina
muuntu wiingi yoyoosi ^ari daha kutulamurirya tuku,
sa kusiina irina riingi vaantu ^vaheewa aha weerwii
^reene riri daha kutulamurirya fuma uvii tuku.” 13 Vara
vakúúlu ^vakoone ^veene vala Peéteri na Yooháni vajáa
viitema, vakahwaalala maatuku vii sa vajáa vamányire
si vakiindiwa isáare ra Mulungu tuku. Vakataanga
vala Peéteri na Yooháni ni hamwi vajáa na Yéesu.
14 Maa kaa, ^vakamoone ura muuntu ^ajáa ahórire
íimire hamwi na vala Peéteri ya Yooháni, si vaava na
isáare ro lusa tuku. 15 Aho, vakavalairirya vafume

hara Balásii Nkúulu ya Vayahúudi, maa vakachaala vooveene, vooluma sáare. **16** Vakaanda kiiyurya, “Che turi vabweeyya vaantu ava? Si turi daha siita uhu muujíisa mukúulu ^mweene vabwéeyiirye tuku, sa ni kiweerwii uri kwa kira muntu wa aha Yerusaleému. **17** Sa jeyyo, tavakaan’ye ko vavuumba, vareke lusika na muntu yoyoosi kwa irina ra Yésu, sa iri irina ridiire kweenera.”

18 Aho, vakavaanirira vala Peéteru na Yooháani kei, vakavakaan’ya vareke lusika ayo masáare mbere ja vaantu, baa kari vandookiindya vaantu kwa irina ra Yésu vii kaa tuku. **19** Maa kaa, vala Peéteru na Yooháani vakavasea, “Lamuli veeneevyo kooni ni uwoloki mbere ya Mulungu kuvanyemya nyuunyu kulookya Mulungu. **20** Suusu si turi reka kulusa masáare ^toona no teera tuku.”

21 Maa re, Balása Nkúulu ya Vayahúudi ikavakaan’ya na nkalari, maa ikavareka. Vasiindwa kuvaheera irya sa vaantu voosi vamubweeyiryáa nkongojima Mulungu maatuku vii sa iro isáare ^rijáa rafúmiire. **22** Uwo muntu ^ahoriwa kwa muujíisa ni kivete ajáa keende ^avyaalwa, na ajáa atiite myaaka makumi yani na kiintu. **23** Vala Peéteru na Yooháani ^vakarekerwe, vakahinduka na kwa viivaavo, vakawuyiira yara yoosi ^vajáa vawuyiirwe ni vakúulu va veeneisi va Ijva na vawosi. **24** Novo ^vakateere jeyyo, voosi hamwi vakamuloomba Mulungu voosea, “Weewe Ijva Mweeneevyo weemweene, uri mukúulu wa kira kiintu. Weewe noo wumba kurumu na weeru, mayiya na viintu vyoosi ^viri mumo. **25** Weewe umubweeyya baaba wiitu Daúdi mutumami waako aluse jei kwa njira ya Mutima Muija, ‘Sa che vaantu va weeru vakáliire? Na sa

che nkolo ja vaantu joobweeya miryungu ya kihoho?

26 Vatemu va iyi weeru viimire neeja kulwa nkoondo, kei vakulu va Viisiraéli vijjigire hamwi, sa vamsiite Ijva wiitu na Masía waachwe.’ **27** Masáare aya yafúmiire aha múujii, Heróode Antípaasi na Poontío Piláato valúmiine na vaantu si ^vari Vayahúudi na Viisiraéli sa vamúkiikane Yéesu Mutumami waako muja ^wamuhaka makuta. **28** Ayo masáare vabwéyyiirye noo ^ujáa ulamula keende aho kali yatumamwe, kwa ngururu jaako na kweenda kwaako. **29** Haaha ee Ijva, laanga ^veene vootuvumba! Utuheere ngururu suusu vatumami vaako tweeneye isáare raako ko kiitema. **30** Onekya ngururu jaako jo horya valwiri. Kei utwaambirirye tundoobweeya ishára na viintu ^vihwáalarya kwa irina ra Yéesu Mutumami waako muja.” **31** ^Vakahumule kuloomba, aho haantu ^vajáa vijjigire, hakasingisika. Mutima Muja akavalongoola voosi vakaanda kweenerya isáare ra Mulungu kunu viitemire. **32** Vaantu voosi ^veene vajáa vamura Yéesu vajáa vaava mutima umwi, na miryungu yaavo ijáa yaava hamwi. Kusiina muuntu ^aséaa viintu ^ari novyo ni vyaachwe yeemweene tuku, viintu vyaavo vyoosi vijáa vyasaangiwa hamwi. **33** Vatumwi va Yéesu vavawiyiraa vaantu ko kiitema, kimári cha kufufuka kwa Yéesu Mweenevyoosi. Na nduwo ya Mulungu ^iri foo ni mweeri ya voosi ijáa. **34** Kusiina umwi waavo si ^eenereryaa kiintu tuku, sa vara ^veene vajáa na mawunda baa na nyumba, vaváa iyoombe. **35** Mpía ^ng’ene vapatáa, vavaheeráa vatumwi va Yéesu, novo vajigaváa kwa vaantu ^vamura Yéesu ja ^veene kira muuntu asaakaa. **36**

Kujáa kwatiite Muláawi umwi fuma isi ya Kúpuro. Irina raachwe noo Yooséefu asewáa. Uhu, vatumwi va Yéesu vajáa vamukemera irina ra Barinába, noo kusea, “Mwaana ahéeraa mutima.” 37 Uhu ne ajáa avaa iyoombe iwunda raachwe. Na mpía ^ng’eene ajáa apata, akajitwaala kwa vatumwi va Yéesu.

5 Kujáa kwatiite muntú umwi ^asewáa Ananía na muki waachwe ^asewáa Safíira. Ava novo vajáa vavaa iyoombe iwunda raavo. 2 Na mpía ^ng’eene vajáa vapátire, Ananía akakeehya, na jira ^ng’eene jijáa jachíhiire akajitwaala na kwa vatumwi va Yéesu. Iki kiintú vajáa valusikan’ya na mudala waachwe. 3 Uko, Peéteru akamusea, “Ananía, sa che Irimu ríngiire mutimii waako na woomulongowera Mutima Muija ko lusa urétire mpía joosi ^ng’eene upátire ko vaa iyoombe rira iwunda raako? 4 De uri vae iyoombe, iri iwunda ni raako raari. Baa ^ukarivae iyoombe, mpía ^ng’eene upátire vyaari ujibweyyirye viintú vyaako ja ^vyeene woosaaka weewe mweeneevyo. Ha de haaha ni sa che utámamire isáare ja iri mutimii waako? Weewe si utulóngowiire suusu vii tuku, maa kaa, umulóngowiire Mulungu!” 5 Ananía ^akateere vii ayo masáare, akawya, maa akakwya. Vaantu voosi ^vateera ayo ^yajáa yafúmiire, maa vakakwaatwa ni woowa. 6 Aho, vakuja vatavana, vakufarimbirira muviri waachwe na sáanda, vakamufumya na weerwii, maa vakiita noo mutaaha. 7 Masaa yatatu ^yakalooke, muki waachwe akiingira. Yeeye si ajáa anataanga yara ^yajáa yafúmiire tuku. 8 Aho, Peéteru akamuurya, “Hooni ngwyiira, iji noo mpía joosi ^mupátire ko vaa iyoombe iwunda wuu?”

Maa akasea, “Hii, noo iji.” **9** Aho, maa Peéteri akamusea, “Sa che mwiirúmiire kumuyera Mutima wa Ijéva? Teera! Vara vatavana ^vadómire noo mûtaaha mûlume waako, naava aha muryaangwii, baa weewe kukutwaala viise noo kûtaaha!” **10** Hahara Safiira akawya majewii ya Peéteri, maa akakwya. Vara vatavana vakiingira, vakashaana akwíire, vakamutwaala na weerwii maa vakiita noo mûtaaha heehi na mûlume waachwe. **11** Mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu, na vaantu voosi ^vajáa vateera, vakiingirwa ni woowa mukûulû, sa ayo ^yajáa yafúmiire. **12** Kwa lúviro lwa Mûlungu, vatumwi ya Yéesu vabweeyáa ishára na viintu ^vyamema maatuku vii ^vihwáalaryaa kwa vaantu. Na vaantu vara ^vajáa varuma, valumanáa voosi haantu ^kuséwaa Waama wa Solomóoni. **13** Kusiina muntu yoyoosi si ^ajáa amuruma Yéesu ^iisaangiriryáa novo tuku. Baa neembe ni jeyyo, vaantu vara si ^vajáa vamura Yéesu vavadumbáa no vanyemya munumunu. **14** Vaantu ^vamura Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumunu, vaantu valume na vaantu vaki, vakatuuba kiingika. **15** Sa jeyyo, vaantu vavavikáa valwíiri ndirii na virágwii njirii, sa Peéteri ^ari looka, baa murimírimí waachwe uvatweerere novo vahole. **16** Vaantu ^vari foo vujáa fuma míiji ^iri mbarimbari ya Yerusaléemu, na vavareetáa valwíiri vaavo na vara ^vajáa na mirimu mivi, na avo voosi vahoriwáa. **17** Haaha, mweeneisi mukûulû, na viivaachwe ^vajáa va mpuka ya Masadukáayo, vakaanda voonera kivina vatumwi. **18** Sa jeyyo, vakavakwaata vatumwi, maa vakavatwaala na manyololwii. **19** Maa kaa, kati na kati ya uchiku murimu

mũja wa Ijva ukũja. Ukachungula miryaango ya aho
 mũnyololwii, ukavafumya na weerwii, maa ukavasea, **20**
 “Tamanyi na waámii ya Kaaya Njija ya Ijva mukavawyiire
 vaantu masáare yoosi ya ihi nkaasu ifya.” **21** Vatumwi
 vakakwaatya isáare iro, vakatamanyana namutóondo dwii
 na waámii ya Kaaya Njija, maa vakaanda vavariyurira
 vaantu Masáare Maaja. Mweeneisi mukũlu na vara ^vájáa
 ne ^vakafike, vakaanirira Balása Nkũlu ya Vayahúudi,
 noo kusea, itaka ra valume voosi va Isiráeli. Vakavatumama
 vaantu vavafumye vatumwi fuma mũnyololwii. **22** Maa
 kaa, valukaluka va Kaayii Njija ^vakafike aho mũnyololwii,
 si vavashaana vatumwi tũkũ. Sa jeyyo, vakahindula
 mulomo voosea, **23** “Tashíhiine miryaango ya mũnyololwii
 yachuungwa vivira, na valukaluka va mũnyololwii viimire
 miryaangwii, maa kaa, ^tukayũle miryaango si tashíhiine
 mũntũ yoyoosi nyuumbii tũkũ.” **24** Aho, mukúulu wa
 valukaluka va Kaayii Njija na vakúulu va veeneisi va Ijva
 ^vakateere ayo masáare, vakoololokera na vakahwaalala
 mũntũ mũntũ kũũ vookiiyurya ni kiĩntũ che chafúmiire.
25 Aho, akũja mũntũ mũntũ, akavasea, “Vara vaantu
 ^mũvachuungiré mũnyololwii, vamwaari waámii ya
 Kaaya Njija voovakiindya vaantu.” **26** Aho, mukúulu
 wa valukaluka va Kaayii Njija na valukaluka vaachwe
 vakadoma na Kaayii Njija, maa vakitoovareeta vatumwi.
 Maa kaa, si vavakwaata na ngururu tũkũ, sa voofáa
 kũvawa na mawye ni vaantu. **27** ^Vakavareete, maa
 vakaviimya mbere ya Balása Nkũlu ya Vayahúudi. Aho,
 mweeneisi mukũlu akavasea, **28** “Eri, si tavakaaniiryé na
 ngururu mũreke kukiindya vaantu kwa irina ra Yéesu

tuku wuu? Haaha sa che moodoomererya kweenerya
 uvari yuli waanyu Yerusaleemu yoosi na moosaaka
 kutu vereky a irya ra inkwya ya uhu muuntu?” **29** Aho,
 Peeteri na vatumwi viivaachwe vakasea, “Suusu ni
 Muluungu turi mutuuba kulookya kuteera vaantu! **30**
 Muluungu wa vala baaba wiitu amufufula Yeesu, ura
 nyuunyu ^mwamulaa ko muning’in’ya musalabii.
31 Maa Muluungu akamubweeyirya nkongojima ko
 maviika mukono waachwe wa kulume, ave Mukulu na
 Mulamuriri sa Muluungu atubweeye suusu Viisiraéli
 tudahe kavalanduka fuma uvii wiitu na asee uvi wiitu
 wasirire. **32** Suusu turi vara ^voona aya masaa hamwi
 na Mutima Muija Muluungu ^avaheera vara ^vamuteraa
 matu.” **33** Avo vakulu ^vakateere ayo, vakakalala maatuku
 vii, vakasaaka kuvulaa vatumwi va Yeesu. **34** Maa kaa,
 umwi wa valume ajaa atiite miiririkano ^yiisimire. Uwo ni
 Mufarisayo ajaa na irina raachwe noo Gamalieli asewaa.
 Yeeye ni mukiindya wa kikomi wa Miiriro ya Muluungu na
 anyemiwaa maatuku vii ni vaantu voosi. Akiima mbere
 ya Balasa Nkulu ya Vayahudi, maa akalairirya vatumwi
 vafumiwe na weerwii kiduudi. **35** Aho, akavasea vara
 valume ^vaja vachihiire hara Balasi, “Nyuunyu vaantu
 valume va Isiraéli, laangi neeja iki kiintu ^moosaaka
 bweeya kwa ava vaantu. **36** Siku si ^jiri baa foo tuku,
 Teuda, ajaa iibweeya ni muuntu wa kikomi na ajaa
 avalanduka serekali, baa kei ajaa aava na vapooji magana
 yani. Maa kaa, ^akulawe, vapooji vaachwe viipasa na
 mirimo yaavo ikarimira. **37** Siku ^jikaseese, mpiindi
 vaantu ^valawaa, Yuda Mugalilaya ajaa afumira. Uhu

ne ajáa apata vaantu iituubaa novo, baa yeeye ajáa avalanduka serekáli, ne akwulawe vaantu voosi vara vamuutuubaa viipasa. **38** Haaha ni kuvawyiira niise. Kari muvabweeyye kiintu chochoosi ava vaantu tuku! Vareki! Kooni vookiibweeyiirya masáare yaavo vii, uhu murimo waavo si uri chaala tuku. **39** Maa kaa, kooni woofuma kwa Mulungu si muri daha kuvakitira tuku, sa kuva muri moomukiikana Mulungu.” Maa re, vakaruma masáare ya Gamaliéli. **40** Sa jeyyo, vakavaanirira vatumwi, maa vakavataandikataandiika. Aho, maa vakasea, kari luu valuse kei irina ra Yésu tuku. Vakavarekera vadome na meevo. **41** Vatumwi vakafuma Balásii Nkulú ya Vayahúudi vari na cheeru, sa viintu Mulungu ajáa avavárire viima neeja kuchwiwa mati sa irina ra Yésu. **42** Vakatuuba variyula Masáare Maaja kira siiku waámii ya Kaaya Njija na nyuumbii ja vaantu, Yésu ni Masía.

6 Siku jikaseese, vaantu vamura Yésu vakiingikaa munumunu. Mang’uulo ya Vayahúudi valusikaa Kigiriki na vara valusikaa Kieburanía yakaanda. Vara valusikaa Kigiriki, vang’uulaa vandoosea, valala vaavo, si vagavirwaa chóorya cha kira siiku tuku. **2** Sa jeyyo, vatumwi ikimi na vaviri vakaanirira itaka ra vaantu voosi vamura Yésu vakavasea, “Si vyabooha suusu kureka murimo wo variyula isáare ra Mulungu sa tundoovagavira valala chóorya tuku. **3** Haaha vanaviitu, saawuli vaantu mufungati fuma kuri nyuunyu. Ava vaantu vave valuswaa ni vaaja, vara valóngoolwaa ni Mutima Muija. Kei, vave vari na tooti. Ava, vaviika turi vandootumama murimo wo gava vyóorya, **4** sa

suusu tutuube muloomba Muluungu no varyiula isáare raachwe.” 5 Isáare iri, rikaveerya mutima vaantu voosi. Hara, vakaanda saawula, vakamusaawula Sitefáani. Uhu ni muuntu ^amuruma Yéesu kikomi ajáa na alongoolwáa ni Mutima Muija. Kei, vakamusaawula Filípi, Purokóoro, Nikanóori, Timóona, Pariméena na Nikoláao fuma múuji wa Antiókia ^atuubáa díini ya Kiyahúudi. 6 Aho, vakavaviika avo ^vasaawiirwe mbere ya vatumwi va Yéesu, novo vakavaloombera ko vavikira mikono yaavo. 7 Isáare ra Muluungu rikatuuba kweenera, na vaantu ^vamuruma Yéesu vakatuuba kisingika munumunu uko Yerusalemu. Mpuka nkulu ya veeneisi va Ijuva ikamuruma. 8 Haaha, Sitefáani ajáa aheewa nduwo ni Muluungu maatuku vii. Muluungu ajáa amuheera ngururu nkulu jo bweyya viintu ^vihwáalarya na ishára nkulu kwa vaantu. 9 Maa kaa, Vayahúudi vamwi vakasaaka kwiiruta ndihi ne. Ava vajáa vafúmire sinagógii ^iséwaa Vatúmwa ^Varekerwa. Vamwi vaavo vajáa vafúmire múuji wa Kiréene na Alekisándiria, na isi ja Kilikía na Ásia. 10 Sitefáani akava yooluma sáare novo kwa tooti kwa luviro lwa Mutima, novo vakasiindwa kwiiruta ndihi ne. 11 Aho, vakavaheemba vaantu kimbiso, maa vakaanda sea, “Tamuteera Sitefáani yomuhíntikiraMúsa na Muluungu.” 12 ^Vakaluse jeyyo, vakavatikula vaantu, vawosi na vakiindya va Miiró. Aho, vakamukwaata Sitefáani, maa vakamutwaala na mbere ya Balása Nkulu ya Vayahúudi. 13 Uko Balásii, vakamuvikira mashahídi va ulongo ^vamulongowereryáa vandoosea, “Kimaari uhu muuntu si arékaa lusa masáare yo kiihíntikira

Kaaya Njija ya Ijũva na Miĩro vii kaa tũkũ. **14** Tamũteera yoosea ati uũũ Yéesu wa Nasaréeti vaa ari ihi Kaaya Njija na valandũla ari tũũva ^ng'eene talaiririwa ni Mũsa.” **15** Vaantũ voosi ^vajáa Balásii iyo, vakamutuurirya miiso Sitefáani, vakoonã kisho chaachwe choolavalava ja kisho cha murimũ mũũja.

7 Aho, maa mweeneisi mukũũũ akamuurya Sitefáani, “Eri, masáare ^vookusitaakya ni ya kimáári wũũ?” **2** Sitefáani akamusea, “Vanaviitũ na vala taáta wiitũ, nteereri! Mũũũũũ wa Nkongojima amũfũmira baaba wiitũ Aburaháamu mpiĩndi ^ajáa Mesopotámia, mpiĩndi si ^anasaama na Haráani. **3** Na ajáa amusea, ‘Inũka fuma isi yaako, vareke vaantũ va lukolo lwaako, doma na isi ^ng'eene ndiri koonekya!’ **4** Aburaháamu akasaama fuma isi yaachwe ya Vakalidáayo, akiĩta kiikala Haráani. Taáta waavo ^akawulale, Mũũũũũ akamũsaamya, akamũreeta akũũja joo kiikala isi ^ng'eene mookiikala haaha. **5** Baa neembe ni jeyyo, Mũũũũũ si amũheera upaari wowoosi tũkũ, baa ijeo rimwi ra kadawo tũkũ. Maa kaa, Mũũũũũ ajáa iichuunga kwaachwe kũmũheera ari isi ihi ive yaachwe na vaana vaachwe, baa neembe mpiĩndi ijo ajáa asiina mwaana. **6** Mũũũũũ ajáa amusea, ‘Vaana vaako kuva vari vayeni isi ya vaantũ viingi. Uko bweeyiwa vari vatũmwa na turikiriwa vari kwa myaaka magana yani. **7** Maa kaa, niini vaheera ndiri irya vaantũ va isi ^ng'eene iri vabweyya vatũmwa. Aya ^yari looka, vafumya ndiri fuma isi iyo sa ji vaanyinamire aha.’ **8** Ayo ^yakalooke, Mũũũũũ akamũheera Aburaháamu mũhákũ, wo twaala vaantũ valũme na kibawii. Jeyyo,

Aburaháamu akamúvyaala Isaka, akamutwaala na kibawii siku ya naani keende ^avyaalwa. Isaka ne akamúvyaala Yaakúupu, ne akavavyaala vala baaba wiitu ikimi na vaviri. **9** Ava vala baaba wiitu ikimi na umwi vamooneráa kivina mwaanaavo Yooséefu, sa jeyyo, vakamúvaa iyoombe ja mutúmwá uko Mísiri. Maa kaa, Mulungu ni hamwi ajáa na Yooséefu. **10** Yeeye akamulamuririrya fuma uturikirii waachwe woosi. Akamúheera tooti na Faráo mutemi wa Mísiri akamweenda, akamúviika ave mukúulu wa isi ya Mísiri na wa nyuumba yaachwe yoosi ya kitemi. **11** Siku ^jikaseese, isi yoosi ya Mísiri na Kanáani ikava na njala ya imalo ^ng'eene ijáa yareeta uturikiri mukúulu. Chóorya kikavasirira vala baaba wiitu. **12** Yaakúupu ^akateere Mísiri kwatiite viryo, akavatuma vaana vaachwe, noo kusea, vala baaba wiitu vadome. Ulo noo lujáa lwa ncholo voovo kutamanya na uko. **13** ^Vakatamanye lwa kaviri, Yooséefu akiilúusa kwa vaanaavo, novo vakataangikana kwa Faráo mutemi wa Mísiri mweeneevyo. **14** Yooséefu akatuma mulomo kwa taáta waavo Yaakúupu, adome na Mísiri hamwi na nyuumba yaachwe yoosi, novo ni vaantu makumi mufungati na vasaano vajáa. **15** Aho, Yaakúupu akatamanya na Mísiri, akawularira kúko, baa na vala baaba wiitu vakawularira kúko. **16** Miviri yaavo ikareetwa fúru Shekéemu, ikataahwa mbiríríi ^ng'eene Aburaháamu ajáa awula na mpía fuma kwa vaana va Hamóri. **17** Mpiindi ^jikasengerere ja kura kwiichuunga Mulungu ^ajáa iichuunga kwa Aburaháamu, mbyaala ya vala baaba wiitu ijáa yoongereriwa, vakava foo munamunú uko Mísiri. **18** Maa reeru, mutemi

wiingi akaanda temerera isi ya Mísiri, hwo si ajáa
 amányire kiintu chochoosi cha Yooséefu tuku. **19** Hwo
 mutemi akaanda kuvaturikiryala vala baaba wiitu, furu
 akavadoomererya vandoofweita vasinga vaduudi sa
 vakwye. **20** Mpiindi iyo, Músa ajáa avyaalwa. Músa ni
 musinga ^aboocha maatuku vii ajáa mbere ya Muluungu.
 Akarerwa kaayii kwa taata waavo kwa myeeri itatu. **21** Maa
 kaa, ^vakasiindwe kumuvisa, vakiita koomufweita luujii
 na muhíinja wa Faráo akamushaana, maa akamumula,
 akaanda murerwa ja mwaana waachwe. **22** Músa akakiindiwa
 masáare yoosi ya tooti ja Vamísiri, akava nkabaako
 kwa masáare na mirimo yaachwe. **23** Músa ^akafikye
 myaaka makumi yani, akapata mpiima yo koovaaanga
 Viisiraéli viivaachwe. **24** Hko akamushaana Mwiisiraéli
 umwi yooturikiriwa vyaviha ni Mumísiri, akadoma
 noo mulamurirya, akamulaa hwo Mumísiri. **25** Músa
 ajáa iisea, Viisiraéli viivaachwe taanga vari Muluungu
 valamurirya ari ko tweera yeeye, baa jeyyo vanduu
 vaachwe si vataanga ayo tuku. **26** Lomutóondo yaachwe
 akavoona Viisiraéli vaviri vookiivaa, akaanda valamula
 yoosea, ‘Arumi, nyuunyu muri vaantu va muntu umwi!
 Sa che mookiitamikya?’ **27** Maa kaa, ura ^amuturikiryaa
 mwiiwaachwe akamukundula Músa na ivarwii kunu
 yoomusea, ‘Ni ani akuvíikire hve mutemereri wiitu
 na mulamuli wiitu? **28** Ni saaka wiise wunjulae ja
 ^vyeeene umulairé ura Mumísiri niijo wu?’ **29** Músa
 ^akateere ayo, akatiija na isi ya Midiáni, akiita kiikala
 hko ja muyeneni. Hko, akava na vaana vaviri va kiintu
 kilume. **30** Myaaka makumi yani ^ikalooke, murimu

mûja ukamufumira Mûsa ituundwii ^rokorera mooto,
 uko isi ya ibaláángwii heehi na Luulu lwa Sináai. **31**
 Mûsa akahwaalala maatuku vii kooni iro isáare, akaseesa
 na heehi sa alaange neeja. Hahara akateera sawúti ya
 Ijûva yoomûsea, **32** 'Niini ndiri Mulungu wa vala baaba
 waanyu, Aburaháamu, Isaka, na Yaakúupu.' ^Akateere
 ayo, akaanda tetema, akoofa baa kulaanga. **33** Hara
 Ijûva akamûsea, 'Fumya mirunkumo majewii yaako, aha
 haantu ^wiímire ni haantu haaja. **34** Niini nîne viintu
 vaantu vaani ^vooturikira uko isi ya Mísiri, natéire kiro
 chaavo, nakímire nivalamurirye fuma utúmwii. Haaha
 nikutume udome na uko Mísiri.' **35** Uhu Mûsa noo yeeye
 u'ura vala baaba wiitu ^vájáa vamusiita voosea, 'Ni ani
 ^akuvíkire uve mutemereri wiitu na mulamuli wiitu?'
 Kwa njira ya ura murimu mûja ^mweene wamufumira
 hara ituundwii ^rakoreráa mooto, Mulungu amutuma
 ave mutemereri waavo na mulamuriri waavo. **36** Yeeye
 noo avalongoola vaantu va Isiraeéli fuma Mísiri kwa
 ishára na viintu ^vihwáalarya uko Mísiri, mayiyii ya
 Sháamu, na isi ya ibaláángu kwa myaaka makumi yani. **37**
 Uhu Mûsa noo ^mweene avawiyira Viisiraeéli yoosea,
 'Fuma kuri lukolo lwaanyu Mulungu vasaawurira ari
 muláli na mutwe fuma kuri vaanaanyu ^iifwîne na
 niini.' **38** Yeeye noo ajáa hamwi na Viisiraeéli uko isi ya
 ibaláángwii. Murimu mûja alusa ne na vala baaba wiitu
 uko Luulwii lwa Sináai, akahokera masáare ya nkaasu
 sa atuheere suusu. **39** Kiri vyoova jeyyo, vala baaba
 wiitu vajáa vamusiita Mûsa vakamuviika ivarwii, vakoona
 mpîma mitimii yaavo vahinduke na Mísiri. **40** Mûsa

^akachereve kuhinduka fuma luulwii, vakamusea Harúuni
 mwaanaavo, 'Tutengesherye kidabalaíyo ^cheene kiri
 tulongoola njirii, sa Músa ^atulongoola fuma uko Mísiri
 si tootaanga ^cheene alúmiine nocho tuku!' 41 Siku
 ijo, Viisiraéli vakatengenesha kidabalaíyo ^chiifwíine
 na ndama ya ng'oombe. Baa neembe kijáa ni kiintu
 cho tengenesha na mikono yaavo, voovo vakakitoorera
 mpóryo jo chimika na vakakibweeyira ngovi. 42 Aho,
 Muluungu akaleyya miiso na kwiingi, akavareka viinamire
 mwaasu, mweeri na nyéneyeeri. Ja ^vyeene yaandikwa
 kitáabwii cha valáli na mutwe, 'Ee Nyuumba ya Isiraéli!
 Mpiindi ^mwiikaláa isi ya ibaláangu kwa myaaka makumi
 yani, eri, munsinjiráa nchúwo jaanyu sa muntoorere
 mpóryo wuu? Aka tuku! 43 Laangi mwaverekáa itibu ro
 kiinamira kidabalaíyo cha Molóoki, na kidabalaíyo cha
 nyéneyeeri ya muluungu waanyu Refáani. Vidabalaíyo
 ivyo, mujáa mwavitengenesha sa mündooviinamira. Sa
 jeyyo, vatwaala ndiri na nyinikiro ya Babéli.' 44 Kura
 isi ya ibaláangwii, vala baaba wiitu vajáa vatiite rira
 itibu ro kiinamira, ^ralairáa Muluungu novo ari. Iro
 rijáa ratengeshiwa viviraviira ja ^vyeene Muluungu
 ajáa amoonekya Músa. 45 Vala baaba wiitu viiheereryáa
 mpiindi Yooshúa ^avalongooláa. Novo ^vakiisumule ira
 isi fuma kwa vaantu va isi ijo, Muluungu ^akavakibirye
 mbere yaavo, vakarireeta na uko. Iro itibu rikava rimwaari
 fuuru mpiindi ja mutemi Daúdi. 46 Daúdi ajáa apata
 wuja mbere ya Ijva, akamuloomba yoosea, 'Ee Ijva,
 Muluungu wa Yaakúupu nooloomba nikujeengere Kaaya
 Njija.' 47 Maa kaa, ura ^ajeenga iyo Kaaya Njija ni

mutemi Solomóoni. **48** Baa neembe ni jeyyo, yeeye ^Ari Mweerimweeri si íikalaa nyuumbii ^ng'eene yajeengwa ni vaantu tuku. Ja ^vyene muláli na mutwe alúsa, **49** 'Ijva alúsa, "Kurumu ni ichuumbi raani ra kitemi, na weeru ni ibambari raani ro vikira majeo. Haaha ni nyuumba iri jooli ^muri kunjeengera? Ni hai ^ndiri humuluka? **50** Eri, ivyo vyoosi si niini navyumba tuku wuu?" **51** Sitefáni akavasea, "Eri, nyuunyu ^mwahiingya nkiingo! Mitima yaanyu na matu yaanyu si yanatwaalwa kibawii tuku. Sikú joosi nyuunyu mündoomukitira Mitima Múja ja ^vyene vala baaba waanyu vabweeyya. **52** Eri, kwatiite muláli na mutwe ^mweene vala baaba waanyu si vmuturikirya wuu? Laangi, vavuláa valáli na mutwe ^valúsa kúja kwa Yéesu Múwoloki! Na uwo noo nyuunyu ^mwamutwaala na kwa vavi mukamulaa. **53** Nyuunyu mwahokera Miiró ya Múlungu kwa njira ya murimu múja, maa kaa, mukasiita kwiiteera." **54** Vara vakúlu va Vayahúudi ^vakateere ayo masáare ya Sitefáni, maa vakakalala maatuku vii kuu viilúmi mayeo. **55** Maa kaa, Mitima Múja akamuheera ngururu Sitefáni, akalaanga kurumwii, akoona nkongojima ya Múlungu na Yéesu íimire mukono wa kulume wa Múlungu. **56** Hara akavasea, "Laangi! Níne kurumu kwayúurikire na Mwaana wa Múntu íimire mukono wa kulume wa Múlungu!" **57** Hahara vakúlu va Vayahúudi vakasiita kumuteerera, vakatunika matu yaavo kuu vootala isóso, maa voosi vakamukimirira Sitefáni hamwi. **58** Hara, vakamufumya na mbarimbari ya múji, maa vakaanda mavaa na mawye. Mashahídi vajáa vafumya nyweénda jaavo, maa

vakajiviika mawulwii ya mutavana umwi ^aséwaa Saúli ajilaange. **59** Mpiindi ^vamuváa Sitefáani na mawye, yeeye amuloombáa Mulungu yoosea, “Yéesu Mweenevyoosi, hokera mutima waani!” **60** Aho, akachwaama isi, akarira vikulukulu yoosea, “Mweenevyoosi, kari uvalamurire sa uvi uhu tuku.” ^Akaluuse jeyyo, mutima waachwe ukareka muviri.

8 Na Saúli ajáa amwaari aho, akeeriwa mutima sa kulawa kwa Sitefáani. Siku iyo, mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu vakaanda turikiriwa munumunu uko Yerusalemu. Novo vakiipasa na isi ya Yudeea, na Samaria. Vatumwi vii noo vajáa vachaala uko Yerusalemu. **2** Sitefáani ^akulawe, vaantu vmutubaa Mulungu, vakiita noo mutaaha, vakarira noo myaaha munumunu sa Sitefáani. **3** Mpiindi ijo, Saúli akaanda kuturikiry mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu. Yeeye ayeendaa nyuumbii ja vaantu, indoovarutiriry vaantu valume na vaantu vaki no vachuunga mnyololwii. **4** Vaantu ^vamura Yéesu ^vajáa vapásirwe, vakaanda varyula Masáare Maaja kira haantu ^vdomaa. **5** Filípi ne akadoma na múujii umwi wa isi ya Samaria. Uko akaanda kuvavariyurira vaantu Masáare ya Masía. **6** Vaantu ^vakateere masáare Filípi ^alusáa na myuujíisa na isháara ^abweeyyáa, vakateya matu yaavo. **7** Filípi akibiryáa mirimu mivi fuma kwa vaantu ^vari foo, na mirimu mivi yariraa kati ^yafumaa. Avahoryaa vaantu ^vari foo ^vajáa vaakwya iyandiyandi na vivete. **8** Sa jeyyo, vaantu va iyo míji vajáa veeriwa mitima maatuku vii. **9** Haaha aho múujii uwo wa isi ya Samaria, kujáa kwatiite muntu umwi ^mweene abweeyyáa usavi.

Ƴhũ mũntũ irina raachwe noo Simóoni asewáa. Yeeye avahwaalaryáa vaantũ voosi va isi ya Samaría kwa usavi ^mweene abweeyyáa. Kei, iiyonáa yeeye ni nkabaako. **10** Vaantũ voosi, vasinga na vaantũ vakũũũũ vamũteeráa matu neejaneeja voosea, “Mũntũ Ƴhũ noo ira ngururu ya Mũũũũũũ ^iséwaa Ngururu Nkũũũũ.” **11** Vaantũ avo vamũteeráa matu, sa avahwaalaryáa kwa siku ^jiri foo na usavi waachwe. **12** Maa kaa, Filípi ^akavariyũle Masáare Maaja ya Ƴtemi wa Mũũũũũũ na irina ra Yéesu Kirisitũ, vaantũ vakaruma na vaantũ valũme na vaantũ vaki vakabatisiwa. **13** Simóoni ne akamuruma Yéesu, akabatisiwa, maa akaanda mutuuba Filípi na kira haantũ ^adomáa. ^Akoone isháara na myuujíisa mikũũũũ Filípi ^abweeyyáa, akahwaalariwa maatũkũ vii. **14** Vatumwi va Yéesu ^vajáa vachaala Yerusaléemu ^vakateere vaantũ va Samaría novo varirũmire isáare ra Mũũũũũũ, maa vakavatũma vala Peéterĩ na Yooháani vadome na ũko. **15** Novo ^vakafike ũko, vakavaloombera vaantũ vamũhokere Mutima Mũũja. **16** Sa avo vaantũ vajáa vabatisiwa kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi vii na Mutima Mũũja vajáa vakaari si vanamũhokera tũkũ. **17** Peéterĩ na Yooháani vakavavikira avo vaantũ mikono yaavo, novo vakamũhokera Mutima Mũũja. **18** Simóoni ^akoone vaantũ vamũhókiire Mutima Mũũja kwa njira yo vikirwa mikono ni vatumwi, yeeye akayera kũvaheera mpía vala Peéterĩ na Yooháani **19** yoovasea, “Mpeeri baa niĩni luviro ulũ, sa kira mũntũ ^nkamũvĩkiraa mikono, amũhokere Mutima Mũũja.” **20** Peéterĩ akamusea, “Isunke aha na mpía jaako! Ni kiisea wiise kilungulungũ

cha Mulungu chawulwaa na mpia! 21 Weewe si uri
 hamwi na suusu murimwii uhu baa kiduudi vii tuku, sa
 mutima waako si uri mawoloki miiswii ya Mulungu
 tuku. 22 Valanduka fuma uhu uvi waako, na umuloombe
 Mweenevyoosi akoonere mbavariri. Yeeye ifaanaa asee
 yasirire aya mavi ^waakiiririkana mutimii waako. 23
 Nakwĩne mutima waako wamema kivina, na waava
 murerwa wa uvi.” 24 Simóoni akamusea, “Nooloomba
 munnombere kwa Mweenevyoosi, sa ayo ^mulúusire
 baa rimwi ridiire kumpata.” 25 Vala Peéteru na Yooháani
 vakoonekya kikomi na vakeenerya Masáare Maaja ya
 Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi. Fuma uko vakahinduka
 na Yerusaleému. Kunu njirii vavariyulaa Masáare Maaja
 maturii yingi ^yari foo ya Samaría. 26 Siku imwi, murimu
 muja wa Ijova ujáa wamusea Filípi, “Inuka, udome
 na ivaru ra saame furu ira njira ^yafuma Yerusaleému
 ^yatamanya na Gáasa.” Njira iyi íjáa yatweera na isi
 ya ibalángwii. 27 Aho, maa Filípi akakwaata njira.
 Njirii akalumana na mukúulu umwi fuma Esiópia, uwo
 muuntu ni mukulukulu wa isi ajáa na ajáa achulwa
 asiina mbyaala tuku. Uwo noo imiriraa mpia joosi ja
 Kandáake, noo kusea, mutemi muki wa isi ya Esiópia. Uhu
 mukúulu ajáa adómire na Yerusaleému noo mwiinamira
 Mulungu. 28 Mpiindi ijo, ni hinduka ahindikaa na kaayii.
 Yeeye ajáa iikyire gáarii yaachwe ^irútwaa ni faráasi
 kunu yoosoma kitáabu cha Isáaya muláli na mutwe. 29
 Aho, Mutima Muja akamusea Filípi, “Tamanya furu
 wiikwaate ira gáari.” 30 Akiikibirira mpaka akiikwaata.
 Uko gáarii akateera muuntu yoosoma kitáabu cha Isáaya

muláali na mutwe. Filípi akamuurya, “Taanga wiise ayo
 ^woosoma wuu?” **31** Ne akamusea, “Jooli ndiri taanga
 na niini nsiina muuntu wo kuvariyurira masáare
 aya?” Hara, akamuloomba Filípi iingire na gáarii novo
 vakiikala hamwi. **32** Masáare ^Yari Mpeho ^meene asomáa
 uwo Mweesiópia ni aya, “Ajáa alongoriwa ja muundi
 ^yootwaala noo siinjwa. Ne ajáa akirinya sawu ja ^veene
 mwaana wa muundi akirinyaa kati ^yookerwa mabaáhira.
 Yeeye si iinula mulomo waachwe tuku. **33** Vakamuchwa
 mati na vakamusea ni muvi, maa kaa, yeeye si abweyya
 uvi wowoosi tuku. Kusiina muuntu ^ari daha lusikira
 masáare ya mbyaala yaachwe tuku. Sa kuva mooyo
 kwaachwe, kwaseyyiwa aha weerwii.” **34** Ura Mweesiópia
 akamuurya Filípi, “Nooloomba wuungyire masáare aya
 muláali na mutwe alusa sa ani? Ni sa yeeye mweeneevyo
 au sa muuntu wiingi?” **35** Hahara Filípi akaanda na yayara
 Masáare ^Yari Mpeho, akamuvariyurira Masáare Maaja ya
 Yéesu. **36** Mpiindi ^vayeendáa, vakafika haantu ^kujáa na
 maaji. Ura Mweesiópia akamusea Filípi, “Laanga! Maaji
 naaya aha. Che kiri kunkitira ndiire batisiwa?” [**37** Filípi
 akamusea, “Kooni wooruma kwa mutima waako woosi
 daha uri batisiwa.” Akamusea, “Narúmire, Yéesu Kirisitu
 ni Mwaana wa Mulungu.”] **38** Hara ura Mweesiópia
 akalairiya gáari yaachwe yiimiwe, vakakiima, vakiingira
 luujii, maa Filípi akamubatisa. **39** ^Vakafume vii luujii,
 hahara, Mutima wa Ijva ukamusumula Filípi, na ura
 Mweesiópia si amoona kei tuku. Akatuuba luyeendo
 lwaachwe kunu ari na cheeru. **40** Filípi ne akiishaana ari
 múujii wa Asóoto. Akatweera míiji yoosi iri njirii kunu

yoovariyula Masáare Maaja mpaka akafika múujii wa Kaisaríá.

9 Mpiindi ijo, Saúli ajáa atuuba kuvavuumba vaantu ^vamura Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye asaakáa avamale imalo. Aho, akadoma na kwa mweeneisi mukúulu, **2** noo loomba barúwa sa akataangwe uko masinagóogii ya Damésiki. Barúwa ijo, jamúheeráa ngururu yo vakwaata no vachuunga vaantu valume na vaantu vaki vara ^varuma Njira ya Yéesu Mweenevyoosi sa avatwaale na Yerusaléemu. **3** Aho, akakwaata njira yo doma na Damésiki. ^Akasengerere Damésiki, koonka kiweeru kikúulu fuma kurumwii kikamumirika fuma kira ivaru. **4** Haaho akawya na isi na akateera sawúti yookaanirira, “Saúli, Saúli sa che wookuunturikirya?” **5** Saúli akasea, “Aai Mukúlu, uri ani weewe?” Na ira sawúti ikamusea, “Niini ndiri Yéesu. Weewe wookuunturikirya. **6** Ima, utamanye na múujii, uko wyiirwa uri ni muntu umwi ^cheene woosaakwa ubweeye.” **7** Vaantu ^ayeendan’yáa novo vajáa vímire kimi kunu vahwáaliire, sa baa voovo vajáa vatéiire iyo sawúti, maa kaa, si vamoona muntu yoyoosi tuku. **8** Hara, Saúli akiinuka, akasaaka kunukula miiso baa koon kiintu tuku. Vara viivaachwe vakamukwaata mukono vakamutwaala furu Damésiki. **9** Saúli iikala uko kwa siku itatu baa koon tuku. Mpiindi ijo, si arijáa baa noo nywa kiintu tuku. **10** Uko Damésiki kujáa kwatiite muntu umwi ^amura Yéesu ^asewáa Ananía. Yéesu Mweenevyoosi ajáa amwáaniriire Ananía njorii akamusea, “Ananía!” Ne akamusea, “Mweenevyoosi, niini nu aha!” **11** Mweenevyoosi akamusea, “Tamanya furu njira ira

^yaséwaa Njira ^Yawoloka. Aho, nyuumbii ya Yúuda,
 wuurikirirye muntu umwi fuma Társo irina raachwe
 Saúli. Haaha ni muloomba iise Muluungu, **12** na ine njori.
 Uko njorii amwine muntu asewaa Ananía yookiingira
 na nyuumbii na amvikiire mikono sa oone kei.” **13**
 Maa kaa, Ananía akamusea, “Ee Mweenevyoosi, nateera
 kwa vaantu ^vari foo ^vyene uhu Saúli avatamamira
 viintu vivi vaantu vaako vaaja uko Yerusalemu. **14**
 Haaha amwaari aha ari na wiimiriri fuma kwa vakulu
 va veeneisi va Ijuba wo kwaata vaantu voosi ^variruma
 irina raako.” **15** Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea
 Ananía, “Weewe dom! Uhu muntu niini namusawiire
 ave mutumami waani. Yeeye kweenerya ari irina raani
 kwa vaantu si ^vari Vayahudi, kwa vatemi, baa na
 kwa Viisiraéli. **16** Niini mweenevyo kumulaira ndiri
 ^vyene ari turikiriwa maatuku vii sa irina raani.” **17**
 Hara Ananía akadoma, akiingira nyuumba kuntu ^ajaa
 Saúli. Akamvikira mikono akamusea, “Saúli mwanawitu,
 Yésu Mweenevyoosi aantumire kwaako, waande koonu,
 umuhokere Mutima Muija. Uhu Yésu noo akufumira
 kura njirii kati ^wuijaa na aha.” **18** Koonka, viintu
 ^viri ja majula vikawya fuma miiswii ya Saúli, akaanda
 koonu. Aho, akiinuka, akabatisiwa. **19** ^Ahamule kurya
 chakurya, maa akava na ngururu kei. Saúli iikalakala
 uko Damésiki, na mpiindi ijo ni na vaantu ^vaturuma
 Yésu ajaa. **20** Hahara, akaanda doma na masinagógii,
 na akaanda variyula Yésu ni Mwaana wa Muluungu.
21 Vaantu voosi ^vateereráa variyuli waachwe uwo,
 vahwaalalaa maatuku vii. Viiryuráa voosea, “Eri, uhu

si noo ɛra mɛɛntɛ ^avaturikiryáa mɛnɛmɛɛnɛ vaantɛ
 ^vamura Yéesu ɛko Yerusaléemu tɛkɛ wɛɛ? Eri,
 ^chamɛreeta na aha si joo kwaata vaantɛ ^vamura
 Yéesu aha Damésiki sa avatwaale na kwa vakúúlɛ va
 veeneisi va Ijɛva tɛkɛ wɛɛ?” 22 Maa kaa, Saúli akava
 yookiitema mɛnɛmɛɛnɛ, yeeye avavariyɛriráa Vayahúudi
 ^viikaláa Damésiki, ko tweera Masáare ^Yari Mpeho Yéesu
 noo Masía na si vadaháa siita tɛkɛ. 23 Mpiindi ^jikalooke,
 Vayahúudi vakatɛɛnga mɛryɛɛngɛ wo mɛɛlaa Saúli. 24
 Vakaanda kumugiida miryaangwii ya ɛra múuji uchikɛ
 na muusi sa vamɛɛlae. Maa kaa, mɛryɛɛngɛ waavo wo
 mɛɛlaa ɛkamɛfikira Saúli. 25 Sa jeyyo, nuuchikɛ vapooji
 vaachwe vakamɛvikira kikápwii kikɛɛɛɛ, vakamukiimya
 na isi na ludihi ko tweera na chooririi ^cheene kijáa
 lɛkaandii lwa múuji, maa akalooka. 26 Saúli ^akafike
 Yerusaléemu, akiisompyasompya kusaangira na vaantɛ
 ^vamura Yéesu. Vaantɛ voosi ^vamura Yéesu
 vakamoofa, sa si varumáa kooni ajáa amurúmire Yéesu
 tɛkɛ. 27 Maa kaa, Barinába akamɛtwaala Saúli na
 kwa vatumwi va Yéesu. Akavawyiira ^vyeene Saúli ajáa
 amooná Mweenevyoosi njirii yoodoma na Damésiki na
 ^vyeene Mweenevyoosi amuwyiira. Kei, akavawyiira
 ^vyeene Saúli avavariyɛriráa vaantɛ Masáare ^Yari Mpeho
 ko kiitema ɛko Damésiki. 28 Sa jeyyo, Saúli akiikala
 hamwi novo. Indooriingirira novo ɛko Yerusaléemu, kɛnɛ
 yoovavariyɛririra vaantɛ kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi
 baa woowa tɛkɛ. 29 Alɛɛsikáa no kwiiruta ndihi na
 Vayahúudi ^veene valɛɛsikáa Kigiríki, maa kaa, voovo
 vasaakáa vamɛɛlae. 30 Maa kaa, vaaniitɛ ^vakataange

ayo, vakamushumula, vakamutwaala na múujii wa Kaisaríá, maa vakamutuma atamanye na kwaavo uko múujii wa Társo. **31** Mpiindi ijo, mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu vajáa viikala mwiikalo muja isi yoosi ya Yudeéa, Galiláaya, na Samaría. Vajáa vakiingika, vajáa vadoma na mbere, na Mutima Muja ajáa avaheera mutima. Kei vamunyemyáa Mweenevyoosi. **32** Mpiindi ijo, Peéterí ariingiriráa uko nooko, akadoma furu múuji wa Lída sa avaluumbye vaantu va Mulungu ^viikaláa uko. **33** Uko Lída akamushaana muutu umwi ^asewáa Ainéea. Uhu ajáa aakwya iyandiyandi kwa myaaka inaani na alaala ndirii vii. **34** Peéterí akamusea, “Ainéea, Yéesu Kirisitu akuhóriirye. Inuka! Fota ndiri yaako.” Koonka, Ainéea akiinuka. **35** Vaantu voosi ^viikaláa uko múuji wa Lída na nyika yoosi ya Sharóoni ^vakamoone Ainéea, vakamura Yéesu Mweenevyoosi. **36** Uko múuji wa Yóopa, kujáa kwatiite mwaana muki umwi ^ajáa amuruma Yéesu irina raachwe noo Tabíita asewáa, noo kusea Dorikáasi na Kigiríki. Dorikáasi avaambiriryáa vakiva na avabweeyiriyáa vaantu viingi vaaja. **37** Mpiindi ijo Peéterí ^ajáa uko, Dorikáasi ajáa alwaala, maa akawulala. Vaantu vakamooyya, vakamulaarya, maa vakamuvika chúumba cha gorófii. **38** Na sa viintu múuji wa Lída ujáa heehi na Yóopa, vaantu ^vamura Yéesu vakateera Peéterí amwaari Lída. Sa jeyyo, vakavatuma vaantu vaviri vakamwaanirire. Vakavasea, vakamusee jei, “Tooloomba wuje chaangu na miitu, kari uchérevaa tuku.” **39** Aho, maa Peéterí akatamanyan’ya novo. ^Vakafike Yóopa, vakamutwaala Peéterí na kura chúumba cha gorófii.

Ʋko, valala ^vari foo vakaanda kumuriingirira Peéteru
 kunu voomuririra no mulaira Peéteru ingo ^ng'eene
 Dorikáasi avachumira kati ^ajáa ari mooyo. **40** Peéteru
 akavaseyya voosi na weerwii, akachwaama, akamuloomba
 Muluungu. Hara akulaanga ura muriri, maa akasea,
 “Tabíita, inuka!” Tabíita akakunuka miiso yaachwe, na
 ^akamoone Peéteru, akiikala. **41** Peéteru akamukwaata
 mukono, maa akamwaambirirya kwiima. Akavaanirira
 vara valala, na vaantu viingi ^vaturuma Yéesu, maa
 akavalaira Tabíita ari mooyo. **42** Masáare aya yakeenera
 múujii woosi wa Yóopa, vaantu ^vari foo vakaturuma
 Yéesu Mweenevyoosi. **43** Peéteru akiikala uko Yóopa kwa
 siku ^jiri foo na kuntu ^ikaláa ni kwa muntu ^aséwaa
 Simóoni ^mweene aténgeshaa mimbere.

10 Ʋko múujii wa Kaisaríá, kujáa kwatite mukúulu wa
 valwi nkoondo umwi ^asewáa Kornéeli. Uhu iimiriraa
 valukaluka fuma mpuka nkulu ya valukaluka ^yasewáa
 Mpuka ya Kiitalía. **2** Kornéeli ni muntu muja ajáa,
 na amunyemyáa Muluungu hamwi na vaantu voosi va
 kaaya yaachwe. Yeeye amuloombáa Muluungu mpiindi
 joosi na avaambirirya vakiva. **3** Siku imwi mpiindi ja
 cháamuusi, akoona njori. Aho njorii akoona murimu
 muja wa Muluungu woomwaanirira kwa irina raachwe,
 “Kornéeli!” **4** Kornéeli akulaanga ura murimu muja na
 woowa, maa akuurya, “Ee aai ni che?” Murimu muja
 ukamusea, “Muluungu atéire kulomba kwaako na íne
 ^vyeeene uvaambiraa vakiva. Ivyo vyoosi vyafikire kwa
 Muluungu na vikumbukira iise. **5** Haaha, tuma vaantu
 vatamanye na múujii wa Yóopa, sa vakamureete muntu

umwi ^aséwaa Simóoni irina riingi Peéteri. 6 Kuuntú ^yookiikala ni kwa Simóoni mutengeneshi wa ndiri. Nyuumba yaachwe ni mbarimbari ya mayiya iri.” 7 Murimú muja ^ukahumule kumuwyiira Kornéeli ayo masáare, maa ukalooka. Aho, maa akavaanirira vatumami vaachwe vaviri na mulwi nkoondo umwi ^mweene ajáa muja. 8 Akavawyiira yoosi ^yajáa yamufúmiire, maa akavatuma vadome na Yóopa. 9 Siku ya kaviri mpiindi ja mpoloonge, vaantu ^veene Kornéeli ajáa avatuma vakava vasengeriire Yóopa. Mpiindi yiiyo, Peéteri ne akaambuka na ikekeerii noo muloomba Muluungu. 10 Mpiindi ^asaaryáa, njala ikamwaava munumunu. Maa kaa, mpiindi chóorya ^chiimiwáa neeja, akoona njori. 11 Aho njorii, akoona kurumu kwayúurikire, na kiintu ja lweénda lukulukulu ^lwakwáatirwe makondowa yoosi lukakiima furu isi. 12 Isii ya ulo lweénda, kujáa kwatiite maka ja kira ivala. Kujáa kwatiite maka ^jiri na mawulu yani, viintu ^vitámbaalaa na ndee. 13 Aho, akateera sawúti yoomusea, “Peéteri, inuka, usinje, urye.” 14 Maa kaa, Peéteri akamusea, “Ee Mweenevyoosi, tuku! Niini si ninaarya baa kamudu vii tuku kiintu chochoosi ^kiri na njeo.” 15 Kei iyo sawúti ikamusea lwa kaviri, “Kuvisea viintu ^avijirula Muluungu viri na njeo tuku.” 16 Ivi vijáa vyafumira katatu, maa lura lweénda lukahindulwa na kurumwii. 17 Mpiindi Peéteri ^ajáa akaari ahwáliire, vaantu vara ^vajáa vatúmirwe ni Kornéeli vakuurikirirya ira nyuumba ya Simóoni, maa vakiitaanga. Aho, maa vakiima muryaangwii. 18 Vakalumbya, maa vakuurya, “Eri, aha kwatiite mweni ^aséwaa Simóoni, na irina riingi

Peéteru wuu?” 19 Na mpiindi Peéteru ^iiririkaáa ira njori, Mutima Muuáa akamusea, “Simóoni, uko isi vamwaari vaantu vatatu vookusaakira. 20 Kiima na isi na udoman’ye novo. Kwa na kivundu tuku, ni niini mweeneevyo nivatúmire kwaako.” 21 Aho, Peéteru akakiima na isi, maa akavasea, “Niini noo ^mweene mookuusaakira. Che kivarétire?” 22 Vakamusea, “Mukúlu umwi wa valwi nkoondo atutúmire. Irina raachwe noo Kornéli aséwaa. Yeeye ni mawoloki na amunyemyaa Muluungu na Vayahúudi voosi vamudúmbaa. Haaha murimu muuáa wamusea, akuteengye na kaayii kwaachwe na aterere masáare ^uri muwiiira.” 23 Aho, maa Peéteru akavateengya na nyuumbii, vave vayeni vaachwe. Lomutóondo yaachwe, Peéteru akiinukan’ya na vara vayeni na vamwi va vaaniitu fuma Yóopa. 24 Kukiire yaachwe, vakafika Kaisaríá. Kwa vakamushaana Kornéli avajjigire vanduu vaachwe na vijeengi vyaachwe, yoovawoojera. 25 Peéteru ^akiingire vii kaayii kwa Kornéli, maa Kornéli akiita noo musingirirya, akachwaama mbere yaachwe, maa akamwiinamira. 26 Maa kaa, Peéteru akamwiimya, kunu yoomusea, “Ima, niini ndiri muuntu ja weewe.” 27 Aho, Kornéli akiima, vakaanda lusika hamwi, maa vakiingira na nyuumbii, vakashaana vaantu viijjigire. 28 Aho, Peéteru akavasea, “Nyuunyu veeneevyo mwamányire, suusu Vayahúudi Miiru yiiswi yakaan’ya ko valuumbya vaantu si ^vari Vayahúudi baa kusaangirira novo. Maa kaa, Muluungu aankániirye ndeke kumulaanga muuntu wiingi yoyoosi ja ^ari na njeo. 29 Noo ^chooreka si nasiitiré kuja mpiindi ^ukavatume vaantu na kwaani ji vaandeete na

aha. Haaha ni kuvuurya niise, sa che munnyániriire?” **30** Kornéeli akamusea, “Jalóokire siku ine keende mpiindi ira ^namulóombaa Muluungu aha nyuumbii, mpiindi ja iji ja cháámuusi. Koonka, noona muntu ímire mbere yaani iivíkiire ingo ^jilavalaváa. **31** Uhu muntu aansea, ‘Kornéli! Kulusika kwaako Muluungu akutéiire na kuvaambirirya kwaako vakiva, Muluungu akwiine. **32** Haaha, tuma vaantu vadome vakamwaanirire Simóoni ^vamuséaa Peéteri. Uhu iikalaa Yóopa kwa muntu umwi irina raachwe Simóoni ^mweene aténgeshaa ndiri. Nyuumba ya uhu Simóoni ni mbarimbari ya mayiya iri.’ **33** Aya noo yaambweeyiiryé ntume chaangu vaantu ji vakwaanirire, na weewe wabwéeyiirye vyabooha viintu ^wuújire. Haaha suusu voosi ni mbere ya Muluungu turi, toowoojera kuteera masáare Mweenevyoosi ^akuláiriirye utuwyiire.” **34** Aho, maa Peéteri akavasea, “Haaha natáangire, ni kikomi Muluungu si asínanalaa vaantu tuku. **35** Yeeye avarúmaa vaantu va kira isi ^veene vamunyemyaa na vabwéeyaa uwoloki mbere jaachwe. **36** Nyuunyu mwamányire, Muluungu atuma vaantu vaachwe kuvavariyurira ViisiraéliMasáare Maaja, vapate mwiikalo muija kwa njira ya YéesuKirisitu, Mweenevyoosi wa vaantu voosi. **37** Mwamányire yara ^yafúmiire Yudéa yoosi, kwaandira Galiláaya mpiindi Yooháani ^avavariyuriráa vaantu vabatisiwe. **38** Mwamányire ^vyene Muluungu amuhaka makuta Yéesu wa Nasaréeti ko muheera Mutima Muija na luviro. Yéesu adomáa uko na uko, yoobweeyya maaja no horya vaantu voosi ^veene vaturikiriwáa ni ngururu ya Ikúulu ra Mirimu

Mivi, sa Mulungu ni hamwi ajaa ne. **39** Ayo yoosi Yésu ayatumamaa uko isi ya Vayahúudi na Yerusáleemu múujii, na suusu turi vara ^voona. Mpiindi ^jikalooke, vakamulaa ko muning'in'ya musalábii. **40** Maa kaa, siku ya katatu Mulungu akamufufula na akamoonekya kwa vaantu. **41** Si oonekana kwa kira muuntu tuku, maa kaa, kuri suusu Mulungu ^ajaa atusaawula tave vara ^voona. Suusu twaarya, no nywa ne ^akafufuke. **42** Akatulairiya tuvavariyure vaantu Masáare Maaja, na toonekye kikomi yeeye noo aviikwa ni Mulungu avalamure vaantu ^vari mooyo na ^vaakwa. **43** Uhu Yésu valáli na mutwe voosi voonekya ukúlu waachwe, vakasea, muuntu yoyoosi ^ari kumuruma uvi waachwe sira uri kwa irina raachwe.” **44** Kati Peéteru ^avijaa akaari yooluusika ayo, vaantu voosi ^vajaa aho vooyateerera ayo masáare, Mutima Muija akavakiimira. **45** Vayahúudi ^vajaa vamuruma Yésu vara ^vajaa vujan'ya na Peéteru, vakahwalala kooni vaantu si ^vari Vayahúudi novo vookiimirwa ni Mutima Muija. **46** Voovo vajaa vavatéire vooluusika kwa nduusika ^jisiimiresimire voomudumba Mulungu. Aho, Peéteru akasea, **47** “Vaantu ava, novo vamuhókire Mutima Muija ^vyeene suusu tamuhokera. Ni ani ^ari daha siita vadiire batisiwa na maaji?” **48** Haaho Peéteru akalairiya Kornéli na viivaachwe vabatisiwe kwa irina ra Yésu Kirisitu. Maa reeru, vakamuloomba iikale novo kwa siku nke.

11 Haaha, vatumwi na vaaniitu vara ^viikalaa Yudeea, vakateera vaantu si ^vari Vayahúudi novo varirumire isáare ra Mulungu. **2** Peéteru ^akahinduke na

Yerusaléemu, maa vara Vayahúudi vakaanda mung'urira
 Peéteru 3 voomusea, "Weewe wiingiiré nyuumbii ya
 vaantu si ^vanatwaalwa na kibawii na ukarya novo!" 4
 Aho, Peéteru akavawyiira pusu masáare yoosi ^yafumira,
 yoovasea, 5 "Siku imwi kati ^nijaa múujii Yóopa
 noomuloomba Muluungu, nijaa noona kiintu ja lweenda
 lukulu, lookiimiwa na isi fuma kurumwii lwakwátirwe
 makondowa yoosi, maa lukaviikwa mbarimbari yaani.
 6 ^Nkalaange kura isii, nkoona kuri na maka ja isaka,
 maka ^jiri na mawulu yani, viintu ^vitambaalaa na
 ndee ^jiwulukaa. 7 Aho, nkateera sawúti yookunsea,
 'Peéteru, inuka, usinje, urye!' 8 Maa kaa, niini nkasea,
 'Ee Mweenevyoosi tuku! Laanga si ninaarya kiintu ^kiri
 na njeo tuku!' 9 Maa kaa, ira sawúti fuma kurumwii
 ikaansea kei, 'Kiintu chochoosi ^akijirula Muluungu,
 kuchaanirira kiri na njeo tuku.' 10 Masáare aya yafumira
 katatu, aho, maa ivyo viintu vikahindulwa na kurumwii.
 11 Hahara, vaantu vatatu ^vajaa vatúmirwe Kaisaría,
 vakafika nyuumba haantu ^niikalaa. 12 Na Mutima Muija
 akaangwyiira ndoman'ye novo baa kivundu tuku. Ava
 vaaniitu vasasatu nadoman'ya novo, na twiingira kaayii
 kwa Kornéli. 13 Ne Kornéli atuwyiira ^vyeene murimu
 muija wamufumira aho kaayii kwaachwe. Uwo murimu
 muija wamusea, 'Vatume vaantu vadome na Yóopa,
 vakamwaanirire Simóoni ^aséwaa Peéteru. 14 Yeeye
 kuretera ari masáare ^yari kulamurirya weewe na vaantu
 voosi va nyuumba yaako.' 15 Naani ^nkaande lusika
 novo, Mutima Muija akakiima mweeri yaavo ja ^vyeene
 atukiimira suusu aho ncholo. 16 Naani nkakumbukira

rira isáare Yéesu Mweenevyoosi ^atuwyiira, ‘Yooháani avabatisáa vaantu na maaji, maa kaa, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Muija.’ 17 Haaha kooni Muluungu avaheera vaantu ava wuiya wa Mutima Muija ura ^atuheera suusu ^tamuruma Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, niini ndiri ani mpaka niiririkane daha ndiri kumusiita Muluungu?” 18 Vayahúudi ^vakateere ayo, maa vakareka kwiiruta ndihi. Vakamubweeyirya Muluungu nkongojima voosea, “Kumba Muluungu avaheera baa vaantu si ^vari Vayahúudi njira ^iri vabweeyya vadahe kúvalanduka fuma uvii waavo, na vapate nkaasu ya siku ^jisiina uhero!” 19 Vaantu ^vaturuma Yéesu ^vajáa viimyaaha sa uturikiri Sitefáni ^akulawe, vakatamanyana na isi ja Foiníike, Kúpuro na múuji wa Antiókia. Uko koosi vavariyuláa Masáare ya Yéesu Mweenevyoosi kwa Vayahúudi vooveene vii. 20 Maa kaa, uko Antiókia, vamwi va vaantu ^vajáa vadoma na uko ni vaantu va isi ya Kúpuro, na va múuji wa Kiréene. Voovo vakaanda kuvariyula Masáare Maaja ya Yéesu Mweenevyoosi baa kwa Vagiriki. 21 Na luviro lwa Mweenevyoosi ni hamwi novo lujáa. Uko, vaantu ^vari foo maatuku vii vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi na vakamutuuba. 22 Mpuka ya vaantu ^vaturuma Yéesu uko Yerusalemu ^vakateere aya masáare, maa vakamutuma Barinába atamanye na Antiókia. 23 ^Akafike uko, akona viintu Muluungu ^avaheera nduwo vaantu avo. Akavyeenda maatuku vii, akavakalaamya voosi vatuube kumukwaatirira Yéesu Mweenevyoosi kwa mitima yaavo yoosi. 24 Barinába ni muuntu muija ajáa na ajáa amema Mutima Muija

na kuruma kwa kimáári. Na vaantu ^vamura Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumunumun. **25** Siku ^jikaseese, Barinába akadoma na múuji wa Társo koo msaakira Saúli. **26** ^Akamupate akamureeta na Antiókia. Uko kwa mwaaka vuu, vakalumana na mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu, kunu vookiindya vaantu ^vari foo. Uko Antiókia vaantu vakaanda vaanirira vaantu ^vamura Yéesu, Vakirisitu. **27** Siku ijo, valáli na mutwe fuma Yerusaleému vajaa vadoma na Antiókia. **28** Umwi waavo noo Agáabo aseyáa. Yeeye kutweera kwa Mutima Muija, ajaa iima, akalusa uláli na mutwe, “Njala nkulu ya imalo fumira iri isi jingi joosi.” Njala iyo noo ira ijaa yafumira mpiindi ja Kaisári Kilaáudi mutemi mukulu ^imiliráa. **29** Sa jeyyo, vaantu ^vamura Yéesu uko Antiókia, vakalamula kira muuntu asaange viintu vyo vaambirirya vaaniitu vara ^viikalaa uko isi ya Yudeea. **30** Vakasaanga na vakavaheera vala Barinába na Saúli vatwaale na kwa vawosi va vaantu ^vamura Yéesu uko Yerusaleému.

12 Siku ijo, mutemi Heróode Agirípa ajaa anda kuvaturikirya vaantu vamwi va mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu. **2** Akalairirya Yaakúpu mwaanaavo na Yooháni ulawe na nyaasuka. **3** ^Akoone masáare ayo yaveériye mitima Vayahúdi, maa akalairirya Peéteru ne akwaatwe. Aya yajaa yafumira mpiindi ja ngovi ya mikáate si ^ivikirwaa usasi. **4** Peéteru ^akaviikwe mikonwii yaavo, akachuungwa mnyololwii. Uko akatwaalwa na haantu ho laangiririwa ni valwi nkoondo vani vani va mpuka ine sa vumlaangirirye neejaneeja. Heróode akiiririkana

Paásika iri looka de amulamurire Peéteri mbere ja vaantu. **5** Na siku ijo, mpiindi Peéteri ^ajaa achuungirwe manyololwii, maa kaa, mpuka ya vaantu ^vamura Yeesu vajaa viitoola munumunu kumloomba Mulungu sa Peéteri. **6** Uchiku wa siku ^ng'eene Heróode ajaa iirikana kumlamurira Peéteri, Peéteri ajaa alaala uko manyololwii. Yeeye ni kati na kati ya valwi nkoondo vaviri ajaa na vajaa vamuchuunga mikono yaachwe na minyololo iviri. Na muryaangwii wa geresa kujaa kwatiite valukaluka viingi vaurindiraa. **7** Koonka, ukafumira murimu muija wa Ijva aho kuantu ^ajaa Peéteri. Kiweeru kikamurika hara haantu. Ura murimu muija ukamusingisya Peéteri mbarwii, ukamusea, "Inuka chaangu!" Hara, minyololo ^vajaa vamuchuungire Peéteri ikawya na isi! **8** Aho, ura murimu muija ukamusea, "Imutire lukova lwaako, wiivikire na viraatu." Peéteri ^akamarikirye kubweyya jeyyo, ura murimu muija ukamusea, "Ivikire ikóoti raako, wuuntuube!" **9** Peéteri akuutuuba ura murimu muija. Si ataangaa ^yafumira kooni ni kimári tuku, yeeye iiseaa ni njori. **10** Peéteri na murimu muija vakavalooka valukaluka va ncholo, na va kaviri, na vakafika muryaangwii mukululu wa chuuma ^woofuma manyololwii ^wadoma na múujii. Muryaango uwo ukayurika wooweene, vakafuma na weerwii. ^Vakayeendeyeende furu njirii imwi, hahara, ura murimu muija ukamureka Peéteri. **11** Aho, Peéteri akataanga ayo ^yafumiire, maa akasea, "Haaha natangire, ni kimári! Ijva aantumiire murimu muija ji wunamurirye fuma mikonwii ya Heróode na kwa yara yoosi Vayahúudi ^vaawoojera mbweyyiriwe."

12 Peéteri ^akataange ayo, akadomerera na kaayii kwa Maríia íyo waala Yooháani ^mweene aanirirwáa Maáriki. Aho nyuumbii, vaantú ^vamura Yéesu vajáa viijíngire, voomuloomba Mulungu. **13** Peéteri akalumbya muryaangwii wa weerwii wa iyo nyumba. Muhíinja umwi, mutumami ^asewáa Róoda, akiita ko teerera ni ani. **14** ^Akateere ni Peéteri, akavyeenda munumunú, akahinduka na nyuumbii baa kumuyurira muryaango tuku. Akavawyiira viivaachwe yoovasea, “Peéteri amwaari muryaangwii!” **15** Novo vakamusea ura muhíinja, “Útiite kisari!” Maa kaa, yeeye akadoomererya kuvasea, atéire sawúti ya Peéteri. Voovo vakatuuba sea, “Ní murimu muja waachwe.” **16** Ne Peéteri ajáa adoomererya kulumbya kura muryaangwii. ^Vakayule, vakamooná Peéteri, vakahwaalala maatuku vii. **17** Peéteri akavalaira na mukono vakirinye, maa akavawyiira ^vyeene Mweenevyoosi amúseyiirye munyololwii. Kei akavasea, “Muwyiiri ^meene yafúmiire Yaakúupu na vaaniitu.” Aho, maa Peéteri akalooka na kuntu kwiingi. **18** ^Kukeere, vara valwi nkoondo va munyololwii vakoololokera sa si vajáa vatáangire ^kimupátire Peéteri tuku. **19** Heróode akalairiya Peéteri asaakwe kikomi. Maa kaa, ^vakasiindwe kumupata, maa akavaanirira vara valukaluka ^vamulaangiriyáa Peéteri. Heróode akavachukuruma, aho, maa akalairiya vulawe. Mpiindi ^jikalooke, Heróode akakiima fuma Yudea akatamanyá na múuji wa Kaisaríá, akiikala uko kwa mpiindi. **20** Heróode ajáa avasula maatuku vii vaantu va míji ya Tíiro na Sidóoni. Maa kaa, vaantu va iyo míji vakava kiintu kimudu sa vadome noo

kiiyona na Heróode. Vakamũheemba Bulásto, ne akava hamwi novo. Ƴhu Bulásto, noo iimiriráa nyuumba ya mĩtemi. Aho, vakatamanya na kwa mĩtemi ko loomba kũve na mwiikalo mũja, sa mĩji iyo yiilaangyáa chóorya fuma isi ya mĩtemi. **21** Haaha siku iyo ʼngʼeene vajáa vasaawula valũmane, Heróode akiivikira ingo jaachwe ja kitemi. Aho, maa akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira akaanda lũsika novo. **22** Aho, vaantu vakaanda kumuvaira siriri noo tula isóso voosea, “Ihi isiri sawúti ya mũntu tuku, ihi ni sawúti ya umwi wa miluungu.” **23** Na mpiindi ʼvamudũmbiriráa jeyyo, Heróode si amũheera Muluungu nkongojima tuku. Haaho, murimu mũja wa Ijũva ukamũvaa na ndwála yo riiwa ni vinyululu, maa akakwya. **24** Isáare ra Muluungu rikatuuba kweenera kwa vaantu, na vaantu ʼvamura Yéesu vakatuuba kiingika munumũnu. **25** Barinába na Saúli ʼvakahumule murimo waavo, vakiinũka fuma Yerusalemu, vakadoma na Antiókia. Na vajáa vatamanyanʼya na Yooháni irina riingi aanirirwáa Maáriki.

13 Ƴko Antiókia, mpukii ya vaantu ʼvamura Yéesu, kujáa kwatiite valáli na mutwe na vakiindya ava, Barinába, Simeóni ura ʼvamwaaniriráa Nigéri, Lukío fuma Kiréene, Saúli na Maanaéeni ura ʼajáa arerwa hamwi na mĩtemi Heróode Antípaasi. **2** Mpiindi ʼvamluombáa Mweenevyoosi ko kiirekya kurya, Mutima Mũja akavasea, “Vakeri na ivarwii vala Barinába na Saúli sa murimo ʼmweene navaanirira.” **3** ʼVakahumule kumlumba Muluungu no kiirekya kurya, vakavavikira mikono vala Barinába na Saúli, maa vakavatuma vatamanye. **4**

Vala Barinába na Saúli ^vakatumwe ni Mutima Muija, vakagirita fuuru múuji wa Seleúkia na aho vakaambuka méeli fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro. 5 ^Vakafike múuji wa Salámisi, vakavariyula Masáare ya Mulungu masinagóogii ya Vayahúudi. Novo ni hamwi vajáa na Yooháani Maáriki mwaambiriryi waavo. 6 Barinába na Saúli vayeenda isi yoosi ^yariingirirwa ni maaji ya Kúpuro mpaka vakafika múuji umwi ^iséwaa Páafo. Uko vakalumana na Muiyahúudi umwi musavi na muláali na mutwe wa ulongo. Uwo muuntu irina raachwe noo Baari-Yéesu aséwaa. 7 Uhu muuntu ni hamwi ajáa na Sárijo Paúli, mukúulu wa isi ya Kúpuro, yeeye ajáa atiite tooti maatuku vii. Uhu mukúulu akavateengya vala Barinába na Saúli, vatamanye na kwaachwe sa akateerere isáare ra Mulungu. 8 Maa kaa, Baari-Yéesu musavi (irina raachwe ra Kigiriki noo Elíima asewáa) akiiruta ndihi na vala Barinába na Saúli. Akayera kubweyya mutima wa ura mukúulu ufafe adiire muruma Yéesu. 9 Aho, maa Saúli ura irina riingi ^aanirirwáa Paúli, kunu yoolongoolwa ni Mutima Muija, akamutuurirya miiso Elíima, maa akamusea, 10 “Weewe uri mwaana wa Ikúulu ra Mirimu Mivi! Weewe uri muvi wa uwoloki woosi! Wamema kira uvaangu na ukerema! Sa che si wooreka kavalandula kikomi cha Mweenevyoosi no kibweyya kive ulongo? 11 Haaha Mweenevyoosi kũheera ari irya. Kũva uri muhoku! Si uri kooni kiweeru cha mwaasu tuku, miiso dunga yari du kwa mpiindi.” Hahara, nkungu na kilwiirya kikamukunikirira Elíima miiswii, akareka kooni, akaanda riingirira kusaakira muuntu wo mukwaata

mukono amulongoole. **12** Ura mukúúlu ^akoone yara
 ^meene yajáa yafúmiire, akamuruma Mweenevyoosi.
 Akahwaalala munumununu sa ura ukiindya ^ajáa atéire
 wa Mweenevyoosi. **13** Paúli na viivaachwe vakiinuka
 Páafo, vakatamany fúuru múuji wa Périge ^uri isi ya
 Pamufilía. Maa kaa, Yooháani Maáriki akavareka uko,
 akahinduka fúuru Yerusaléemu. **14** Novo vala Paúli na
 Barinába vakiinuka Périge, vakatamany fúuru múuji
 wa Antiókia ^uri isi ya Pisídia. Sikú ya Sabáato ^ikafike,
 vakiingira sinagógii, maa vakiikala. **15** Muuntu umwi
 akasoma kitáabwii cha Miiro na masáarii ya valáali na
 mutwe. Aho, vakúúlu va sinagóogi vakatuma muuntu
 avasee vala Paúli na Barinába, “Arumi, kooni muri na
 isáare roroosi ro vawyiira vaantu sa mitima yaavo ive
 na ngururu, teengi mulúuse.” **16** Paúli akiinuka, maa
 akiinurirya mukono sa vamuteerere akasea, “Nyuunyu
 vaantu valume va Isiraéli na nyuunyu vaantu voosi si
 ^muri Vayahúudi ^mununyemyaa Mulungu, teerer! **17**
 Mulungu wiitu suusu Viisiraéli noo avasaawula
 vala baaba wiitu, mpiindi ^viikaláa isi ya hyenii uko
 Mísiri, akavabweeya vave lukolo lukulu munumununu.
 Sikú ^jikalooke, akavalongoola, akavaseyya fuma Mísiri
 kwa ngururu jaachwe nkulu. **18** Kwa myaaka makumi
 yani akavayimirirya uko isi ya ibalángu. **19** Akamala
 isi mufungati uko isi ya Kanáani, maa akavaheera vala
 baaba wiitu iyo isi ive yaavo. **20** Masáare aya yoosi
 yatamamwa kwa myaaka magana yani na makumi
 yasaano. Sikú ^jikaseese, Mulungu akavaheera vala
 baaba wiitu valamuli vo valongoola fúuru mpiindi ja

Samwéeli muláali na mutwe aviimiriráa. **21** Aho, maa vakaloomba vave na mutemi. Mulungu akavaheera Saúli mwaana wa Kíisi wa lukolo lwa Bénjamini ave mutemi kwa myaaka makumi yani. **22** Mulungu akamuseyye Saúli utemii, akamuhaka makuta Daúdi sha Yéese ave mutemi. Mulungu amoonekya kikomi Daúdi yoosea, ‘Namwíne Daúdi sha Yéese, eériirye mutima waani, kei noo ^mweene ari tumama yoosi ^noosaaka yatumamwe.’

23 Kufuma lukolwii lwa Daúdi noo kuntu Mulungu avaretera Viisiraéli Mlamuriri Yéesu, ja ^vyeene ajáa iichuunga kuvaretera ari. **24** Mpiindi Yéesu ajáa akaari kwaanda murimo waachwe, Yooháani avavariyuriráa Viisiraéli vavalanduke fuma uvii waavo na vabatisiwe.

25 Mpiindi Yooháani amarikiriryáa mirimo yaachwe, akavasea, ‘Mookisea niini ndiri ani? Niini si ndiri ura Masá ^mweene moomwoojera tuku. Teereri! Uwo ^mweene ari kuja nyuma yaani, niini si niima neeja kutumama murimo wa mutumwa wo reherya nkoorisa ja mirunkumo majewii yaachwe tuku!’

26 Arumi, nyuunyu vanaviitu vaantu va lukolo lwa Aburaháamu, na nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi veene mumunyemyaa Mulungu, suusu noo masáare aya ya ulamuriri yatujira fuma kwa Mulungu. **27** Sa viintu vaantu va Yerusaleému na vakúlu vaavo si vataanga Yéesu tuku, vakabweeyya aheewe irya ro kulawa. Baa neembe vasomáa masáare yaachwe ^yaandikwa vitáabwii vya valáali na mutwe kira siku ya Sabáato, voovo vayakiimikirirya ko mabweeyirya jeyyo.

28 Baa neembe vajáa vasiina isáare roroosi ra kimáari ^roonekyáa Yéesu alamurirwe inkwya, voovo vamuloomba

Piláato alairirye uulawe. **29** ^Vakahumule kira kiintu ^chaluuuwa ni valáali na mutwe kuri Yéesu, vakamukiimya fuma musaláabii, maa vakamuvika mbiríirii. **30** Maa kaa, Mulungu akamufufula. **31** Yeeye avafumiraa vaantu vara ^vayeendan'yaa ne kufuma Galiláaya furu Yerusaleemu. Ava noo vara vaantu vaachwe ^voona, kwa vaantu va Isiraeli. **32** Suusu tuujire na aha, kujovavariyurira Masáare Maaja Mulungu ^iichuunga kwa vala baaba wiitu. **33** Yeeye ayakiimikirirya kuri suusu vajukulu vaavo kwa njira yo mufufula Yéesu, ja ^vyeene vyaandikwa Sabúurii ya kaviri, 'Weewe ni Mwaana waani, isiku niini navhire Taata waako.' **34** Mulungu amufufula Yéesu sa adiire kukwya vii kaa kei. Sa aya Mulungu aluuza jei, 'Namwilaha Daúdi ntálarya ja kikomi. Ntálarya ijo, noo ^ng'eene ndiri vaheera nyuunyu.' **35** Isáare iri raluusa haantu hiingi, 'Si uri mureka tuku Muija waako oole.' **36** Haaha Daúdi ajaa akiiman'ya kira Mulungu ^asaakaa kwa mpiindi ja mbyaala yaachwe, akakwya, akataahwa heehi na vala baaba waavo na muviri waachwe ukoola. **37** Maa kaa, ura ^mweene Mulungu amufufula, yeeye si oola tuku. **38** Vanaviitu, teereri neeja aya ^meene toovawyiira! Ni kuvawyiira tiise kwa njira ya Yéesu, mwavariyurirwa kusira kwa uri. **39** Kwa Yéesu vii, kira muuntu ^amuruma, avalwa ni muwoloki mbere ya Mulungu, isáare iri si muri daha tuku ko tuuba Miiro ya Músa. **40** Mulaange neeja, kari lo mukwaatwe ni aya masáare ^yaandikwa vitáabwii vya valáali na mutwe tuku, **41** 'Nyuunyu ^muchwíjaa mati, laangi! Muhwaalale, mumalwe imalo. Sa kiintu ^noobweeyya

mpiindi jaanyu, ni kiintu si ^muri kiruma, baa mwyirwe ni muntu.” 42 Mpiindi Paúli na Barinába ^vafumáa hara sinagógii, vaantu vakavakalaamya vahinduke kei siku ya Sabáato ^itubiriire na valuse kei yara masáare. 43 Mwijiingo wa sinagógii ^ukasire, Vayahúudi ^vari foo na vaantu viingi vara ^vatuubáa díini ya Kiyahúudi kumwiinamira Mlungu, vakavatuuba vala Paúli na Barinába, novo vakalusika novo na vakavaheera mitima vatuube kukwaatirira nduwo ya Mlungu. 44 Sabáato ^itubiriire, sengerera vaantu voosi va ura múuji vajáa vva noo teerera isáare ra Mweenevyoosi. 45 Maa kaa, Vayahúudi ^vakoone vaantu ^vari foo munumunu vavijjiringiire vala Paúli na Barinába, vakaanda koono kivina munumunu. Aho, vakaanda kwiiruta ndihi na vala Paúli na vakavutukira. 46 Hahara, vala Paúli na Barinába vakalusika ko kiitema munumunu, voosea, “Vijáa vyabooha, isáare ra Mlungu rivariyulwe ta kuri nyuunyu Vayahúudi. Maa kaa, sa viintu mwarisítire iro isáare, kei mwiilámuriire si mwiima neeja muturye nkaasu ya siku ^jisiina uhero tuku, haaha suusu tavarékire na domerera turi na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. (aiōnios g166) 47 Sa Yéesu Mweenevyoosi atulairiya jei, ‘Nakuvika weewe uve kiweeru kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, sa ureete ulamuriri kwa vaantu furu utulo waasi.’” 48 Vaantu si ^vari Vayahúudi ^vakateere ayo masáare, maa vakavyeenda maatuku vii, vakaribweeyirya nkongojima isáare ra Mweenevyoosi. Na voosi ^vajáa vasaawulwa kuva na nkaasu ya siku ^jisiina uhero, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi. (aiōnios g166) 49

Jeyyo, isáare ra Mweenevyoosi Yéesu rikeenera isi iyo yoosi. **50** Maa kaa, Vayahúudi vakavasonka vaantu vaki ^vamwiinamiraa Muluungu na ^vanyemiwáa ni vaantu, na vaantu valume vakulu va uwo múuji. Vakavasonka vaantu vaande kuvaturikirya vala Paúli na Barinába, maa vakavakibirya fuma isi yaavo. **51** Aho, vala Paúli na Barinába vakiikonkoma maruri majewii yaavo koonekya kusiita kwa vara vaantu, maa vakadoma na múuji wa Ikonío. **52** Maa kaa, vaantu ^vamura Yéesu uko vakeerya mitima na vakatuuba kulongoolwa ni Mutima Muija.

14 Uko múujii wa Ikonío, Paúli na Barinába vakiingira sinagóogi ja ^vyeene viijuvira. Vakavariyula Masáare Maaja ya YéesuKirisitu. Vayahúudi na vaantu si ^vari Vayahúudi ^vari foo munumunu vakamura Yéesu. **2** Maa kaa, Vayahúudi ^veene si vajáa vamura Yéesu, vakavasonka na vakavakalarya vaantu si ^vari Vayahúudi vaviihye mitima kwa vaaniitu. **3** Baa neembe ni jeyyo, Paúli na Barinába vakiikala siku ^jiri foo uko Ikonío, vandoovoonekya kikomi vaantu Masáare ya nduwo ya Mweenevyoosi ko kiitema. Ne Mweenevyoosi abweeyya jeyyo, ko bweeyya vadahe tumama ishára na viintu ^vihwáalaryaa. **4** Vaantu va ura múuji vakiikera. Viingi vakavatuuba Vayahúudi na viingi vakavatuuba vatumwi va Yéesu. **5** Maa reeru, Vayahúudi, hamwi na vaantu si ^vari Vayahúudi na vakúulu vaavo vakiiramira kuvabweeyirya uvi no vavaa na mawye vala Paúli na Barinába. **6** Maa kaa, vala Paúli na Barinába vakataanga iyo miryungu, vakatijira na isi ya Lukonía, uko vakadoma na míiji

ya Lísitra na Déribé na míjji yíngi ^iri mûkaaya. 7 Na ùko, vavariyuriráa vaantu Masáare Maaja. 8 Ùko Lísitra, kwajáa kwatiite mûuntu umwi ^ajáa kivete keende kuvyaalwa kwaachwe. Majeo yaachwe si yajáa yanalwaatya baa siku imwi vii tukû. 9 Mpiindi Paúli ^alusikáa, ùwo mûuntu akava yoomuteerera. Paúli akamutuurirya miiso ura mûuntu, maa akoona kuruma kwaachwe ni ko mûhorya. 10 Paúli akalûusa na ngururu, “Inûka! Wíime na majeo yaako!” Hara, maa ura mûuntu akiima chaangu, akaanda yeenda yeemweene. 11 Vaantu ^vakoone kira Paúli ^ajáa abwéeyiirye kwa ura mûuntu, maa vakaanda tula isóso kwa ndûusika ya kimeevo ya Kilukonía voosea, “Milûungu yakímire na kuri suusu iri ja vaantu.” 12 Barinába vakamwaanirira irina ra mulûungu waavo ^aséwaa Séeu. Na sa viintu Paúli noo ^alusikáa, vakamwaanirira Hérime. 13 Weerwii ya ùwo múuji kujáa kwatiite kaaya yo muloomba Séeu. Mweeneisi wa Séeu wa iyo kaaya, akareeta makabaako ya ng’ombe na matáaji na mutiryaangwii wa múuji. Ùwo mweeneisi hamwi na vaantu viingi vasaakáa kuvasiinjira ng’ombe ja mpóryo vala Paúli na Barinába. 14 Maa kaa, vatumwi Paúli na Barinába ^vakateere ayo, vakamoola ingo jaavo kwa usûungu. Vakatiija, maa vakiita koo saangirira na vaantu, aho, vakalûusika na ngururu voosea, 15 “Ee arumi, sa che moobweeya jei? Arumi, suusu ni vaantu vii ja nyuunyu! Tuújire na aha jo vavariyurira Masáare Maaja, mureke kwiinamira milûungu ^isiina kiintu, mûve vaantu va Mulûungu ^Ari Nkaasu. Yeeye umbu kurumu na weeru, mayiya, na viintu vyoosi ^viri

16 Aho mbere, ajáa avareka nyuunyu vaantu
 va isi joosi mwiikale ja ^vyeene moosaaka veeneevyo.
17 Baa neembe ni jeyyo, Mulungu si areka kavalaira
 ni novo ari tuku. Yeeye atuuba kuvabweeyirya wuja,
 kwa njira yo vaheera nyuunyu mbula, sa muchwe kwa
 mpiindi joojo na mve na chakurya cho keenererya na
 mitima yaanyu ive na cheeru.” **18** Baa neembe vala
 Paúli na Barinába vajáa valusa ayo masáare, vijáa
 vyafafa kuvakaan’ya vareke toola mpóryo yo chimika
 kwaavo. **19** Mpiindi kiduudi, vakuja Vayahúudi fuma
 múuji wa Antiókia na Ikonó. Vakavaheemba vaantu
 vave ivarwii raavo, vakamvua Paúli na mawye, maa
 vakamurutya na weerwii ya múuji sa viiseáa akwíire. **20**
 Maa kaa, vaantu ^vamura Yéesu ^vakamuringirire,
 akiinuka, akahinduka na múujii. ^Kukeere, akiinuka aho,
 akadoman’ya na Barinába furu múuji wa Déríbe. **21**
 Uko Déríbe, Paúli na Barinába vavavariyuriráa vaantu
 Masáare Maaja, vaantu ^vari foo vakamura Yéesu. Siku
 ^jikaseese, vakahinduka na Lísitra, Ikonó na Antiókia.
22 Na kira haantu ^vadamáa, vavakalaamyáa vaantu
 ^vamura Yéesu vabweeyye mitima yaavo ive na
 ngururu yo muruma Yéesu. Vavaseáa, “Kwiingira Utemii
 wa Mulungu, ni mpaka tupate uturikiri ^uri foo.” **23**
 Na uko kuantu ^vatweeráa, vasaawuláa vawosi viimiriri
 va mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu kira haantu. Na
 vabweeyyáa jeyyo ko vaviika kwa Mweenevyoosi uh
 ^vamura, ko loomba no kwiirekya kurya. **24** Aho,
 vakatweera na isi ya Pisidia, vakiita furu isi ya Pamufilia.
25 Uko, vakavariyula isáare ra Mulungu múujii wa

Périge, maa vakatamanya na múuji wa Atalía. **26** Fuma Atalía vakaambuka méeli vakatamanya fúuru Antiókia ya Síria. Aho, noo kúuntú vaantú ^vamura Yéesu vajáa vavakwaatya vala Paúli na Barinába kúri nduwo ya Mulúungu, sa murimo ^vajáa vamárikiriye. **27** ^Vakafike úko Antiókia, vakajiinga mpuka ya vaantú ^vamura Yéesu. Aho, vakavawiyira yoosi ^meene Mulúungu ajáa atumama ko tweera kúri voovo, ^vyeene Mulúungu ajáa avayurira muryaango vara si ^vari Vayahúudi kumuruma Yéesu. **28** Aho, vakiikala siku ^jiri foo hamwi na vaantú ^vamura Yéesu.

15 Haaha, vaantú vamwi fuma Yudéa, vakatamanya na Antiókia. Úko vakaanda vavariyurira vaaniitú voovasea, “Kooni múuntú si atwáarirwe na kibawii ja ^vyeene túuva ja Músa jalúusa, si ari lamuririwa tuku.” **2** Paúli na Barinába vakavasiitira ng’ang’ala uvariyuli waavo. Jeyyo, vaantú ^vamura Yéesu vakavasaawula Paúli na Barinába na vaantú viingi fuma avo ^vamura Yéesu, sa vaambuke na Yerusaleému vakalumane na vatumwi va Yéesu na vawosi, sa vakamarikirye iri isáare. **3** Jeyyo, vakatumwa ni mpuka ya vaantú ^vamura Yéesu, vadome na Yerusaleému. Njirii, vakatweera na isi ja Foiníike na Samaría. Úko vakavawiyira vaantú ^vamura Yéesu masáare ya vaantú si ^vari Vayahúudikuvalanduka na kúri Yéesu. Ayo masáare yakaveerya mitima maatuku vii vaaniitú voosi. **4** Paúli na viivaachwe ^vakafike Yerusaleému, vakateengiwa vyabooha ni vatumwi va Yéesu, vawosi na mpuka ya vaantú ^vamura Yéesu. Aho, vala Paúli vakavawiyira yoosi Mulúungu ^ajáa

atamama ko tweera kuri voovo. **5** Aho, maa mpuka imwi ya Mafarisáayo ^veene vajáa vamura Yéesu vakiima, vakasea, “Vaantu voosi si ^vari Vayahúudi, voosaakwa vatwaalwe na kibawii na vatuube Miiró ya Músa.” **6** Sa jeyyo, vatumwi na vawosi, vakalumana hamwi sa vatamanule iri isáare. **7** ^Vakalume sáare kwa mpiindi nkulu, Peéterí akiima, maa akavasea, “Vanaviitu, mumányire Muluungu aansaawula fuma kuri nyuunyu sa nkavariyule Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, vateere ko tweera niini na vaturume Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi. **8** Muluungu amányire yoosi ^meene yari mitimii ya vaantu. Yeeye oónekiirye avahokera vaantu si ^vari Vayahúudi kwa njira yo vaheera Mutima Muija ja ^veene atuheera suusu. **9** Sa viintu kusiina usinanali wowoosi Muluungu ^abweeyya kuri suusu na kwaavo, yeeye ajirula mitima yaavo ko muruma Yéesu Mweenevyoosi. **10** Haaha sa che moosaaka kumuyera Muluungu ko vaverekya vaantu ^vamura Yéesu muriwa uhu wo tuuba Miiró vala baaba wiitu na suusu ^tasiindwa kwiituuba? **11** Maa kaa, suusu taruma ni kwa nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi turi lamuririwa, na baa voovo ni viivyo.” **12** ^Akaluuse jeyyo, maa vaantu voosi vakakirinya sawu, voovateerera Paúli na Barinába viintu ^valuusáa masáare makuulu ya ishára, na viintu ^vihuwalaryaa Muluungu ^abweeyya ko tweera kuri voovo kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. **13** ^Vakalumule kulusika, maa Yaakúupu akavasea, “Vanaviitu nteereri! **14** Simóoni alúusire kuri suusu, ^veene Muluungu iisaawurira lwa ncholo vaantu vamwi si ^vari Vayahúudi,

sa vave vaantu vaachwe. **15** Masáare ya valáli na mutwe, yadóman'yaa na isáare iri ja ^vyeene vyaandikwa, **16** 'Aya ^yari looka, hinduka ndiri, jeenga ndiri kei nyuumba ya mutemi Daúdi ^ng'eene yaawya. Jeenga ndiri ihaáma raachwe na kuriimya ndiri. **17** Sa jeyyo, vaantu viingi voosi vara ^vari chaala vadahe kumusaakira Ijva, baa na vaantu si ^vari Vayahúudi, navaániriire kwa irina raani,' alúusire Ijva. Yeeye abweeyya **18** aya yoosi yataangikane keende aho kali. (aiōn g165) **19** Sa jeyyo, kiintu ^nalámwiire ni iki, tureke kuvahinisha vaantu si ^vari Vayahúudi ^veene vamuválandukiire Mulungu. **20** Kiri vyoova jeyyo, tvaandikire barúwa tvasee, kari varíjaa nyama ^iri na njeo ^itwíirwe kwa vidabalaíyo tuku, kari vahángutaa tuku, kari varíjaa nyama ^yakuvwa tuku na kari varíjaa sakami tuku. **21** Sa keende aho kali, voovo vavariyuláa Miiró ya Músa míjii yoosi, sa viisomáa masinagóogii siku joosi ja Sabáato." **22** Aho, maa vatumwi, vawosi na mpuka yoosi ya vaantu ^vaturuma Yéesu uko Yerusaléemu vakalamula hamwi, vakavasaawula vamwi va vaantu vaavo ^veene vari doman'ya na Paúli na Barinába na uko Antiókia. Vakavasaawula valongooli vaviri, umwi Yúda irina raachwe riingi ni Barisába, na wiingi Síla, fuma kuri vaaniitu. **23** Vakavatuma na barúwa ihi, "Kufuma kwa vatumwi na vawosi, noo kusea suusu vanduu vaanyu ^taturuma Yéesu, toovaluumbya nyuunyu vanaviitu ^musiri Vayahúudi, ^mwiikalaa múuji wa Antiókia, isi ja Síria na Kilikía. **24** Tatéire vamwaari vamwi viiswi ^vafuma aha, vakuuja nooko noo jo vawyiira masáare yo vaturikirya, baa mitima yaanyu yasóvire

mpiima, maa kaa, si suusu tavatuma tuku. **25** Sa teériiwe mitima, twiirúmiire na tavasáawiire vaantu ^turi vatuma kwaanyu, vuuje hamwi na ava vijeengi viiswi ^taveenda vala Paúli na Barinába. **26** Ava vatoola nkaasu yaavo so mutumamira Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. **27** Haaha tavatúmire vala Yúnda na Síla, sa vavawyiire masáare aya ^tvaándikiire. **28** Sa vyamweériirye Mutima Muija na suusu, tureke kuvaverekya miriwa mikulu, maa kaa, mutuube viintu ivi, **29** mureke kurya chóorya ^kitwiirwe ntambiko kwa vidabalaíyo, mureke kurya sakami, au nyama ^ikúvirwe na kei mureke kuhanguta. Kooni murekire aya, bweeyya muri vyabooha. Mukiikala nkaasu.” **30** Avo vaantu vani ^vakasuukye, maa vakakwaata njira na Antiókia. Uko vakavaanirira vaantu voosi ^vamuruma Yéesu, maa vakavaheera ira barúwa. **31** ^Vakiisome ira barúwa, vakavyeenda maatuku vii sa ijáa yavaheera mitima. **32** Yúnda na Síla ni valáli na mutwe va Ijva vajáa, vakalusa masáare ^yari foo yo vaheera mitima no vabweeyya viime neeja avo vaaniitu. **33** ^Vakiikale kwa mpiindi, vaaniitu vakavarekera vahinduke voovasea, “Hinduki na mwiikalo muija kwa vara ^vavatuma.” [**34** Maa kaa, Síla akoona vyabooha achaale kukura.] **35** Paúli na Barinába vakachaala uko Antiókia, vookiindya no varyula isáare ra Mweenevyoosi na vaantu viingi ^vari foo. **36** Siku ^jikaseese, Paúli akamusea Barinába, “Tuhinduke na míjii yoosi kuuntu ^tavariyula isáare ra Mweenevyoosi, sa tulaange vaaniitu na toone ^vyene voodomerera na kura kumuruma Yéesu.” **37** Barinába asaakáa vatamanyan’ye na Yooháni ^aséwaa Maáriki. **38**

Maa kaa, Paúli akasea, “Si iima neeja kutamanyan’ya na suusu tukú,” sa viintu Yooháani Maáriki ajáa avatiija kura Pamufilía, na akasiita tuuba tumaman’ya novo. **39** Aho, Paúli na Barinába vakiiruta ndihi kwa ukari maatuku vii fuuru vakiitamanula. Barinába akamusumula Maáriki, vakaambuka méeli, maa vakadoman’ya na Kúpuro. **40** Paúli akamusaawula Síila. Vaaniitu vakamuloomba Yéesu Mweenevyoosi avaheere nduwo, maa Paúli na Síila vakakwaata njira. **41** Vakakwaata na isi ya Síria na Kilikía na uko vavaheeráa mitima mpuka ja vaantu ^vamura Yéesu.

16 Paúli na Síila vakayeenda fuuru múuji wa Déríbe na Lísitra. Uko Lísitra, kujáa kwatiite muuntu ^iikaláa uko, ^asewáa Timotéeo. Timotéeo ajáa amuruma Yéesu. Íyo waala Timotéeo ni Muyahúudi ajáa na ajáa amuruma Yéesu, maa kaa, taáta waavo ni Mugiríki ajáa. **2** Vaaniitu uko Lísitra na Ikonío vamudumbáa Timotéeo sa miryungu yaachwe miija. **3** Paúli asaakáa andooyeendan’ya na Timotéeo, sa jeyyo, akamutwaala Timotéeo na kibawii sa Vayahúudi ^veene viikaláa uko kuuntu vajáa vamumányire taáta waavo ni Mugiríki. **4** Na mpiindi ^vatweereráa na kira múuji, vavaheeráa vaaniitu ulamuli ^ujáa waviikwa ni vatumwi va Yéesu na vawosi ^vamura Yéesu va Yerusaleému. Na vavaseáa watuube uwo ulamuli. **5** Jeyyo, mpuka ja vaantu ^vamura Yéesu vakava na ngururu ya kuruma kwaavo na vakiingikáa kira siiku. **6** Paúli na viivaachwe vakakwaata luyeendo fuuru isi ja Firigía na Galatía sa Mutima Muja ajáa avakáaniirye vareke variyula Masáare ^Yari Mpeho isi

ya Ásia siku ijo. 7 ^Vakafike muhakii wa isi ya Mísia, vasaakáa viingire na isi ya Bisínia, baa uko Mutima wa Yéesu akavakaan'ya. 8 Sa jeyyo, vakakwaata na isi ya Mísia, vakadoma na múuji wa Turóoa. 9 Uchiku uwo, Paúli akoona njori. Aho njorii, akoona muuntu fuma isi ya Makedonía íimire nyambuko yookiiloombererya yoosea, “Mentuka na kunu Makedonía ji utwaambirirye.” 10 Paúli ^akoone iyo njori, hahara tukiimya neeja luyeendo lo doma na Makedonía, sa tujáa twataanga Muluungu atwaániriire tukavavariyurire vara vaantu Masáare Maaja. 11 Kufuma Turóoa tukaambuka méeli, tukiinuka, maa tukadomerera fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Samosiráake. Lomutóondo yaachwe tukafika múuji wa Neopóoli. 12 Aho, tukiireka méeli, maa tukakwaata njira fuuru Filípi, múuji mukululu wa isi ya Makedonía. Ihi isi yimiriirwáa ni Varúumi. Aho, tukiikala kwa siku nke. 13 Siku ya Sabáato, tukafuma na weerwii ya múuji, maa tukadoma na mbarimbari ya iboote ^riíkaa maaji. Tujáa twiiséire turya turi haantu vaantu ^vamwiinamiraa Muluungu. Uko, tukiikala, maa tukaanda lusika na vaantu vaki ^vajáa viijíingire aho. 14 Na umwi wa vara ^vatuteereráa ni muuntu muki umwi fuma múuji wa Siatíira, irina raachwe noo Lídía asewáa. Yeeye amwiinamiraa Muluungu. Na murimo waachwe ^atumamáa ni wo vaa iyoombe ingo ^jiri gyaa. Paúli ^akaande variyula Masáare Maaja, Yéesu Mweenevyoosi akakundukula mutima wa Lídía, maa akamuruma Yéesu. 15 Lídía na nyuumba yaachwe ^vakabatisiwe, akatuloomba maatuku vii tudome na kwaachwe yoosea, “Kooni

Mirimo ya Vatumwi

vyúumba vya isi'iisii ya gerésá, akavachuunga mawulu yaavo mapongoolii makulu. **25** Uchiku kati, Paúli na Síla vamuloombáa Muluungu no kiimba nyimbo jo mudumba, na viivaavo ^vajáa vachuungwa vavateereráa. **26** Koonka, kitiintima kikuulu kikalooka na kikasingisya mwaariryo wa nkaande ja gerésá. Miryaango yoosi ikayurika yoomyeene na minyololo ^myeene vajáa vachungirwe ikachunguluka. **27** Mukúulu wa gerésá ^akiinuke na ^akoone miryaango iri mwaarya, akakula nyaasuka yaachwe yoosaaka kwiiyula, sa ajáa iiséire vaantu voosi ^vachuungwa vatijire. **28** Koonka, Paúli akamwaanirira na ngururu yoosea, "Kari wiiyulae tuku! Suusu voosi tumwaari aha." **29** Ura mukúulu wa gerésá akalairiya vimari vireetwe, akiingira kurudu na chumbii, maa akalaala na inda mbere ya Paúli na Síla kunu yootetema ni woowa. **30** Aho, maa akavafumya na weerwii na akavuurya, "Arumi! Che ndiri bweyya sa ndahe kulamuririwa?" **31** Novo vakamusea, "Murume Yéesu Mweenevyoosi, yeeye kukulamurirya ari weewe na vaantu va nyuumba yaako." **32** Aho, vakamvariurira isáare ra Mweenevyoosi, yeeye na vaantu va nyuumba yaachwe. **33** Mpiindi jijira akavasumula, maa akavooyya viloonda vyaavo. Hahara, maa yeeye na vaantu va kaaya yaachwe vakabatisiwa. **34** Mukúulu wa gerésá akavasumula vala Paúli na Síla na kaayii kwaachwe, akaviimirya neeja chóorya. Akeerya mutima maatuku vii, yeeye na nyuumba yaachwe sa kumuruma Muluungu. **35** Lomutóondo ^kukeere, vara valamuli vakavatumu valukaluka kwa mukúulu wa gerésá vakamusea, "Vachungurire vara

vaantu viilookere.” 36 Ura mukúúlu wa gerésa akamusea Paúli, “Valamuli vaandairiirye, nivachungurire, haaha, fumi, mwiitamanyirye na mwiikalo muija.” 37 Maa kaa, Paúli akamusea mukúúlu wa gerésa, “Valamuli vatuvairé maatuku vii mbere ja vaantu na vakatuchuunga mnyololwii baa kutusitaakya tuku au baa kutuurya tuku baa neembe turi vaantu va Róoma. Haaha sa che voosaaka kutuchungurira kimbiso? Si viri kuva jeyyo tuku! Vuije voovo veeneevyo de ji vatufumye.” 38 Valukaluka vakavawyiira ayo masáare valamuli. ^Vakateere vala Paúli na Síila ni Varúumi, maa vakakwaatwa ni woowa. 39 Sa jeyyo, vuija noo valoomba vasee yasírire, maa vakavafumya hara mnyololwii na vajáa vavaloomba valooke fuma ura múuji. 40 Paúli na Síila ^vakafume mnyololwii, vakadoma na kaayii kwa Lídia. Uko vakalumana na vaaniitu, vakavaheera mitima, maa vakiinuka.

17 Paúli na Síila vakakwaata njira, vakakwaatira na múuji wa Amufipóoli na Apolonía, vakafika múuji wa Tesaloníike. Uko kwajáa kwatiite sinagóogi ya Kiyahúudi. 2 Paúli akiingira na sinagógii kira siku ya Sabáato kwa majuma yatatu ja ^vyeene ajáa iijavira. Uko, akava yootamanula novo Masáare ^Yari Mpeho. 3 Akavavariyurira uláli na mutwe na akoonekya kimaari, Masía ni mpaka aturikiriwe na afufuke fuma inkwyii. Akavasea, “Uhu Yéesu ^noovavariyurira, noo Masía.” 4 Vamwi va Vayahúudi vakayaruma masáare ya Paúli, baa na Vagiríki ^vari foo munumununa vara ^vamwiinamiraa Mulungu, na vaantu vaki ^vanyémiwaa ^vari foo, voosi vakasaangira

na vala Paúli na Síila. **5** Maa kaa, Vayahúudi vara si ^vajáa varuma, vakakwaatwa ni kivina. Vakatamanya na sóokwii, maa vakiita vaanirira vaantu vavi, novo vakasaankan'ya vaantu ^vari foo, maa vakaanda lusoso lukúulu múujii woosi. Aho, vakadoma na kaayii kwa Yasóoni, maa vakiingira na ngururu sa vavakwaate vala Paúli na Síila na vavatwaale na kiweerwii mbere ja vaantu. **6** Maa kaa, ^vakavasove, vakamukumurirya Yasóoni na vamwi va vaaniitu fúuru kwa vakúulu va múuji kúnu vootula isóso voosea, "Vaantu ava noo vara ^vakányiirye weeru yoosi vuu, haaha vuújire baa na kúnu. **7** Uhu Yasóoni, avahokera na kaayii kwaachwe. Ava voosi vavalanduka tuuva ja Kaisári na vaséaa, ati kwatiite mutemi wiingi ^aséwaa Yéesu." **8** Vaantu va ura múuji na vakúulu vaavo ^vakateere jeyyo, mitima yaavo ikavaava. **9** Aho, vakúulu va múuji vakavasea vala Yasóoni na viivaachwe vatoole mpía jo kiinunuula. ^Vakatoole, maa vakavarekera. **10** Uchiku ^ukiingire, vaaniitu vakavasea vala Paúli na Síila vatamanye chaangu na múujii wa Beróoya. ^Vakafike uko, vakiingira sinagógii ya Kiyahúudi. **11** Vayahúudi va aho Beróoya ni vaantu ^vateereráa kulookya vaantu va Tesaloníike. Mpiindi Paúli ^avariyúlaa Masáare Maaja, voovo vakayahokera na mitima yaavo yoosi. Vakatuuba chukuruma Masáare ^Yari Mpeho siku joosi, sa viiyonere yara Paúli ^yoovariyula ni ya kimáári. **12** Sa jeyyo, Vayahúudi ^vari foo vakamuruma Yéesu, hamwi na vakúulu va Kigiríki va kiintu kilume na va kiintu kiki. **13** Maa kaa, Vayahúudi va Tesaloníike ^vakataange Paúli amwaari yoovariyula isáare ra Mulungu uko

Beróoya, vakadoma na uko. Vakasoonka mpuka ja vaantu na vakareeta lusoso. **14** Aho, vaaniitu va Beróoya vakamusindikirirya Paúli na isi ya mbarimbari ya mayiya. Maa kaa, Síila na Timotéeo vakachaala uko Beróoya. **15** Vara vaantu ^vájáa vamúšindikiire Paúli, ^vakamufikye múuji wa Aséene, maa vakahinduka na Beróoya. De valooke Paúli akavasea, vavasee vala Timotéeo na Síila vamutuube chaangu. **16** Mpiindi Paúli ^avawoojeráa vala Timotéeo na Síila uko Aséene, mutima waachwe ujáa wasukiwasukiwa sa ajáa oona múuji woosi ujáa wamema vidabalaíyo. **17** Sa jeyyo, iingiráa masinagóogii. Uko andooluma sáare na Vayahúudi na kei Vagiríki ^veene vamwiinamiráa Mulungu. Kei, siku joosi alúmaa sáare na vaantu ^alumanáa novo sóokwii. **18** Paúli ajáa alumana na vaantu ^vatuubáa ulwiri wa miryungu ya Vaepukuréo na Vasitoíki na andooluma sáare novo. Vamwi vaavo vaseáa, “Ni che kaa yoosaaka alúse uhú muhaanchi?” Na viingi vaseáa, “^Vyeene yookoonekana ni lúsikira iise masáare ya milungu ya kiyeni.” Vájáa valúsa aya, sa viintu ^avariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu na kufufuka kwaachwe. **19** Avo vaantu vakamusumula, maa vakamutwaala na itakii ra vamanyi ^raséwaa Areopáago, uko vakamusea, “Túwyiire hooni masáare ayo mafya ^woolúsa. **20** Tatéiire yiisimire, toosaaka ututamanurire ayo masáare.” **21** Vájáa valúsa jeyyo, sa vaantu va Aséene na vayeni fuma kuli ^viikaláa uko, vajáa veenda teerera masáare mafya noo yavariyula. **22** Aho, Paúli akiima kati na kati ya Areopáago, maa akavasea, “Arumi, nyuunyu vaantu va Aséene! Níne nyuunyu ni vaantu

^mutúubaa masáare yoosi ya díini. **23** Mpiindi ^naalooka
 aha múujii, níine ^vyeene mwiínamiraa mluungu. Níine
 masabáahu ^mutóoreraa mpóryo ^ng'eene yaandikwa,
 'Kwa mluungu si ^tamumányire.' Haaha iki kiintu
 ^navariyuláa noo noosaaka nivavariyurire, noo cha
 uwo ^mweene mumwiínamiraa si ^mumumányire. **24**
 Mluungu umba weeru na vyoosi ^viri mummo. Yeeye
 noo Mweenevyoosi wa kurumu na isi, si íkalaa nyuumbii
 ^ng'eene jajeengwa kwa mikono ya vaantu tuku. **25** Yeeye
 si atúmamirwaa na mikono ya vaantu ja yoosaaka kiintu
 chaayo fuma kuri voovo tuku. Yeeye noo avahéeraa
 vaantu voosi nkaasu na nkeeho na viintu vyoosi. **26**
 Yeeye umba muntu umwi na uwo akava ichina ra
 vaantu va isi joosi viipasa aha weerwii koosi. Yeeye aviika
 mpiindi ja naadi na hai ^vari kwiikala. **27** Mluungu
 abweeyya jei, sa vaantu vamuusaakire, baa kooni ni ko
 halaasha vamoone. Baa neembe ni jeyyo, yeeye si ari
 kuli na kira umwi wiitu asiindwe kumufikira tuku. **28**
 Sa 'Ni kuri yeeye suusu twiikalaa na tavijaa nkaasu.'
 Ja ^vyeene mpíri yaanyu yalusa, 'Suusu turi vaana
 vaachwe.' **29** Sa viintu suusu turi vaana va Mluungu, si
 tasaakwa tundoikiiririkana ulungu waachwe wiifwíine
 na vidabalaíyo ^viténgeneshiwaa na saháabu, au chuma
 cha mpía, au mawye kwa wuya na tooti ja vaantu
 tuku. **30** Aho kali, mpiindi vaantu ^vatumamáa ayo
 kihoho, Mluungu ajáa iibweeyya ja si yookoona. Maa
 kaa, haaha ni vawyiira iise vaantu voosi va kira haantu
 vavalanduke fuma uvii waavo. **31** Yeeye aviika siku ^ari
 valamurira vaantu va weeru yoosi kwa uwoloki kwa njira

18 Aya ^yakalooke, Paúli akadoma Aséene, maa akadoma na múuji wa Koríinto. **2** Uko, akamushaana M̃yahúudi umwi ^asewáa Akíila. Yeeye ni muuntu wa Póonto ajáa na ajáa afikire fuma Itália hamwi na Pirisíila muki waachwe. Ajáa abweeyya jeyyo, sa siku ijo Kaisáari Kílaáudi ajáa alairirya yoosea, “Vayahúudi voosi vuu viisunke múujii wa Róoma.” Maa Paúli akadoma noo valuumbya. **3** Na sa viintu vajáa ni vachumi va minyana yo tengenesherya vivaanda, Paúli akiikala novo, na akatumama novo sa baa yeeye ni muchumi ajáa. **4** Na kira siku ya Sabáato, Paúli iingiráa na sinagógii na aluusikáa na Vayahúudi na Vagiríki sa yoosaaka vamurume Yéesu. **5** Síila na Timotéeo ^vakuuje fuma Makedonía, Paúli akaanda varyiyula Masáare ^Yari Mpeho kwa mpiindi joosi kwa Vayahúudi. Oonekyáa kikomi yoovasea, Yéesu noo Masía. **6** Maa kaa, Vayahúudi vakamusiita na vakamutukira. Aho, Paúli akiikonkoma maruri ingwii jaachwe kunu yoovasea, “Sakami ya marema yaanyu ive mweeri ya mitwe yaanyu! Nini nsiina lutaami na uvi waanyu

tukũ. Kwaandira haaha doma niise na kwa vaantu si
 ^vari Vayahúudi.” 7 Aho, maa akafuma aho sinagóogii,
 akadoma na kwa muntu umwi ^asewáa Tíito Yústo. Uhu
 si ajáa Myahúudi tukũ na amwiinamiráa Muluungu
 na nyumba yaachwe ijáa yiyandama na sinagóogi. 8
 Kirísipo mukúulu wa iyo sinagóogi akamuruma Yéesu
 Mweenevyoosi baa na vaantu va kaaya yaachwe yoosi.
 Na Vakorínto ^vari foo ^vakateere masáare ya Paúli,
 vakayaruma, maa vakabatisiwa. 9 Sikũ imwi nuuchikũ,
 Mweenevyoosi akalũsika na Paúli njorii yoosea, “Koofa
 tukũ, tuuba variyũla, kari uhĩndũle mutima waako na
 nyuma tukũ. 10 Niini ni na weewe ndiri, na kusiina muntu
 ^ari kukiimirira akutamikye tukũ. Niini natiite vaantu
 vaani ^vari foo aha múujii.” 11 Jeyyo, Paúli akiikala ũko
 mwaaka umwi na myeerĩ musasatu, kũũ yooavariyũrira
 vaantu isáare ra Muluungu. 12 Haaha mpiĩndĩ Gálĩo ^ajáa
 mukúulu wa isi ya Akáaya, Vayahúudi vajáa viisaanka,
 vakamukũkĩra Paúli, vakamukwaata, maa vakamutwaala
 na balásii. 13 Uko, vakamusitaakya voosea, “Uhu muntu
 yooaheemba vaantu vamwiinamire Muluungu kwa njira
 ^ikĩikanaa Miĩro yĩitũ.” 14 Paúli ^akiinũke sa alũsike, maa
 Gálĩo akavasea Vayahúudi, “Nyuunyu Vayahúudi teeri,
 ngaari mũmũréetire na balásii sa abwéeyiĩrye ũvi au
 ũsaambu, niini ngaari navatéeriire. 15 Maa kaa, sa viintũ
 mookiiruta ndihi sa masáare, marina na Miĩro yaanyu,
 lamuli nyuunyu veeneevyo. Niini si noosaaka kũva
 mũlamuli wa aya masáare tukũ.” 16 Aho, maa akavakibirya
 aho balásii. 17 Avo vaantu vakamukwaata Sositénesi.
 Uhu noo ajáa mukúulu wa sinagóogi. Haaho, balásii

vakamuvaa. Baa jeyyo, Gálio akiikwaatira vyaachwe, si oona ni kiintu tuku. **18** Paúli akiikala uko Korínto siku ^jiri foo. Siku ^jikalooke, Paúli akavasea vaaniitu, asúukiirye, aho, maa akadoma na múujii wa Kenkiréa. ^Akafike Kenkiréa, Paúli akakerwa njwiri jaachwe, ja ^vyee ajáa alaha. Aho, maa akaambuka méeli ^yoodoma na isi ya Síria na akadoman'ya na vala Pirisíila na Akíila. **19** Vayeenda fúuru vakafika Eféeso. Aho, Paúli akavareka vala Pirisíila na Akíila. Yeeye akadoma na sinagógii, uko akaanda luma sáare ja Muluungu na Vayahúudi. **20** Novo vakamuloomba oongererye siku jo kiikala novo, maa kaa, yeeye akasiita. **21** Akavasea asúukiirye yoosea, “Kooni Muluungu eëndire, hinduka ndiri kei na meenyu.” Aho, akiinuka fuma Eféeso na méeli. **22** Paúli ^akafike Kaisaríá, akaambuka fúuru Yerusaléemu, akiita ko luumbya mpuka ya vaantu ^vaturuma Yéesu, aho, maa akagirita na Antiókia. **23** Uko Antiókia, Paúli akiikala kwa mpiindi kiduudi. Aho, akiinuka, maa de indootweerera isi ya Galatía na Firigía, kunu yoovaheera mutima vaantu ^vaturuma Yéesu. **24** Haaha siku ijo, Myahúudi umwi ^asewáa Apóolo ajáa ujja na Eféeso. Uhu meevo kuntu ^ajáa avyaarirwa ni múuji wa Alekisándiria. Yeeye ni manyi wo lusika ajáa, na ajáa atiite muryuungu mukulu wa Masáare ^Yari Mpeho. **25** Yeeye ajáa akiindiwa njira ya Yéesu Mweenevyoosi, na yeeye avakiindyáa vaantu viingi iyo njira ya Mweenevyoosi ko kiitema na kwa uwoloki. Baa neembe abweyyáa jeyyo, yeeye kiintu ^ajáa amányire ni ubatíiso wa Yooháni vii. **26** Siku imwi, akiingira sinagógii, maa akaanda variyula Masáare

^Yari Mpeho ko kiitema kukwula. Pirisíla na Akíla
 ^vakateere ^vyeene alusáa ko kiitema, vakamusumula na
 meevo noo mukiindya neeja njira yo mutuuba Mulungu.
27 Siku ^jikaseese, Apóolo akasaaka doma na isi ya
 Akáaya, vaaniitu vakamuheera mutima. Vakaandika
 barúwa atamanye noyo na kwa vaantu ^vamura Yéesu
 uko Akáaya sa vamuteengye vyabooha. ^Akafike uko,
 akavaambira maatuku vii kwa nduwo ya Mulungu. **28**
 Yeeye iirutáa ndihi na Vayahúudi mbere ja vaantu ko
 kiitema kunu yookoonekya Masáare ^Yari Mpeho yalusa
 Yéesu ni Masía.

19 Mpiindi ijo Apóolo ^ajáa uko Koríinto, Paúli ne
 atweereráa na isi ja mweeri furu múuji wa Eféeso. Uko
 Eféeso, Paúli akashaana vaantu ^vamura Yéesu. **2**
 Maa akavuurya, “Eri, ^mukamurume Yéesu, mwahokera
 Mutima Muija wuu?” Novo vakamusea, “Tuku, baa si
 tunateera kooni kwatiite Mutima Muija tuku.” **3** Paúli
 akavuurya kei, “Kwa ubatíiso wa ani mwabatisiwa?” Maa
 vakamusea, “Kwa ubatíiso wa Yooháani.” **4** Paúli akavasea,
 “Ubatíiso wa Yooháani ni wavasaakáa vaantu vavalanduke
 fuma uvii waavo vii. Na yeeye avawyiiráa vaantu
 vamura ^mweene yookuija nyuma yaachwe, noo kusea
 Yéesu.” **5** ^Vakateere jeyyo, maa vakabatisiwa kwa irina
 ra Yéesu Mweenevyoosi. **6** Na Paúli ^akavavikire mikono
 yaachwe, vakahokera Mutima Muija, vakaanda lusika
 ndusika ng’eni no lusa uláli na mutwe. **7** Na avo voosi
 ni ja vaantu valve ikimi na vaviri vajáa. **8** Na kwa myeeri
 itatu, Paúli iingiráa masinagógii na avariyláa ko kiitema
 munumunu kunu yooluma sáare, na vaantu varumáa

masáare ya Ƴtemi wa Mũlũungũ. **9** Maa kaa, vamwi vaavo, vakahitan'ya mitima yaavo, kũũ voohiintikira rira isáare ra Njira ya Yéesu Mweenevyoosi mbere ya mpuka ya vaantũ. Aho, Paúli akiireka novo, akavasũmũla vaantũ ^vamura Yéesu, indoovakiindya kira siiku nyuumbii ya kibawo kwa Tiráano. **10** Paúli akatuuba kũvakiindya kwa myaaka iviri, sa jeyyo, Vayahúudi na Vagiríki voosi ^viikaláa isi ja Ásia, vakariteera isáare ra Mweenevyoosi. **11** Mũlũungũ abweeyyáa myuujíisa ^ihwáalarya ko tweera kwa Paúli. **12** Vaantũ vatooláa baa nchíifu na ingo jĩngi ^ng'eene jijáa jasásiirye mũviri wa Paúli, novo ^vakajivike kwa valwĩiri, vaholáa ndwála jaavo baa mirimũ mivi yavafumáa. **13** Vayahúudi vamwi ^veene vayeenda ũko na ũko kũseyya mirimũ mivi kũri vaantũ, vakayera seyya mirimũ mivi kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi voosea jei, "Nakũláriirye kwa irina ra Yéesu, ũra ^avariyũlwáa ni Paúli, fuma kũri ũhũ mũuntũ." **14** Kũjáa kwatiite vaana mufungati va Mũyahúudi mũwi ^asewáa Sikéewa. Yeeye ni mukúúlu wa veeneisi va Ijũva ajáa. Avo vaana vaachwe vandoobweeyya jeyyo. **15** Sikũ imwi, murimũ mũvi ũkavasea, "Yéesu namũmányire, baa Paúli namũmányire, ha nyuunyu mũri vala ani?" **16** Aho, ũra mũuntũ ^ajáa akwaatwa ni murimũ mũvi akavakiimirira voosi na ngururu, akavahũma ngururu. Akavavaa maatũkũ vii mpaka vakafuma aho nyuumbii vari na tũhũ na vari na maloonda. **17** Aya masáare yakeenera kwa vaantũ voosi ^viikaláa Eféeso noo kũsea Vayahúudi na Vagiríki. Voosi vakakwaatwa ni woowa, na irina ra Yéesu Mweenevyoosi rikava roonyemiwa maatũkũ vii. **18**

Vaantu ^vari foo vara ^vamura Yéesu, vuvjíaa kunu
vooluusa uvi waavo ^vajáa vabweeyya. Vabweeyyáa jei
mbere ja vaantu. **19** Vaantu ^vari foo vara ^vabweeyyáa
usavi, vajiingáa vitáabu vyaavo na vavichimikáa mbere ya
vaantu voosi. Vakavala iyoombe ra vitáabu vyoosi, rikafika
mbwiiru ja chuúma cha mpía mayana makumi yasaano.
20 Jeyyo, isáare ra Ijüva reeneráa na ravijáa na ngururu
munumununi. **21** Masáare ayo ^yakalooke, Paúli akalamula
akiisea adome na Yerusaleému ko tweera isi ya Makedonía
na Akáaya. Akasea, “^Ndiri fika uko, yoosaakwa ndome
na Róoma.” **22** Aho, akavátuma vaambiriryi vaachwe
vaviri, Timotéeo na Erásto, valongoole na Makedonía,
yeeye akachaala kiduudi uko Ásia. **23** Mpiindi jiijo,
aho Eféeso kwajáa kwafumira ntiribuka nkulu, sa uwo
ukiindya wa Njira ya Yéesu Mweenevyoosi. **24** Haaha aho
múujii, kujáa kwatiite muuntu umwi ^asewáa Demetirío.
Yeeye ni mucháani wa fividabalaíyo fya mpía ajáa, na
ifyo fividabalaíyo fijáa fiifwíine na kaaya ya miluungu
waavo wa kiintu kiki ^aséwaa Aritéemi. Na murimo
uhu wavareteráa vacháani vaachwe kunáalo nkulu. **25**
Demetirío akavajiinga vacháani viivaachwe na vaantu
viingi ^vatúmamaa murimo ^wiifwíine na uwo, maa
akavasea, “Arumi, mumányire tapátaa mpía ^jamema
maatuku vii fuma kuri uhu murimo wiiswi. **26** Nookoona
kiiteerera mwiise na kwiiyonera mwiise ^vyeene Paúli
yoovavalandula vaantu na ^vyeene voomuruma. Yeeye
atúbire luusa vidabalaíyo ^viténgeneshiwaa ni vaantu
si miluungu ya kimáári tuku. Avasóonkire vaantu ^vari
foo si aha Eféeso vii tuku, baa na isi joosi ja uko Ásia. **27**

Haaha ^vyeene nookoonu uhu murimo wiiswi koonwa
 uri ni kosu vii, na si jeyyo vii tuku, baa na ihi kaaya
 ya Aritéemi, mulungu wa kiintu kiki chwiwa iri mati.
 Aritéemi, mulungu ^iinamirwaa isi joosi ja Ásia na
 weeru yoosi, nyemi yaachwe sira iri.” 28 ^Vakateere ayo
 masáare, vakakalala maatuku vii, maa vakaanda tula
 isóso voosea, “Aritéemi wa Vaeféeso noo mukúulu!” 29
 Haaho, múuji woosi ukiinula ntiribuka. Vakavakwaata
 vaantu vaviri va Makedonía ^vayeendan’yáa na Paúli,
 vala Gáayo na Aristáriko, maa vakavatwaala fuuru haantu
 ^vabweeyiryaa bwiito. 30 Paúli asaakáa doma na uko
 mwijiingwii wa vaantu maa kaa, vaantu ^vamura
 Yéesu vakamukaan’ya. 31 Baa vakúulu va isi ja Ásia
 vara ^vajáa vijeengi vya Paúli, vakatuma vaantu na
 kwaachwe vamuloombe adiire kingira aho nyuumbii
 kuantu ^vabweeyiryaa bwiito. 32 Na vaantu ^vajáa
 viijingire hara si viiteerwaa tuku, viingi variraa jei,
 na viingi jira. Vaantu ^vari foo si vatáangaa baa ni che
 kivajingire aho tuku. 33 Vayahúudi vakamwiimya muantu
 umwi ^asewaa Alekísáanda mbere ya vara vaantu. Vaantu
 vamwi vakamuhwehera kira ^ari lusa. Akiinurirya
 mukono kuvasea vakirinye sa asaakáa kiitetera. 34
 Maa kaa, ^vakataange Alekísáanda ni Myahúudi, voosi
 vakatuuba tula isóso kwa masaa yaviri voosea, “Aritéemi
 wa Eféeso noo mukúulu!” 35 Aho, mwaandiki mukulu
 wa múuji akavakaan’ya vaantu vareke isóso, akavasea,
 “Arumi, nyuunyu vaantu va Eféeso, ni ani si ^amányire
 múuji wa Eféeso noo wimiraa kaaya ya Aritéemi
 mukulu, na iri iwe ra kidabalaíyo chaachwe ^raawya

fuma kurumwii? **36** Kusiina muntu ^ari daha siita iri tuku. Haaha nyuunyu kirinyi, kari mubweeye kiintu chochoosi chaangu chaangu tuku. **37** Ava vaantu ^mvarétire na aha, si vívire kiintu tuku fuma kaayii ya Aritéemi wiitu na si vamuhíntikiire mulungu muki wiitu tuku. **38** Kooni Demetirío na vacháani viivaachwe vari na isáare na vaantu ava, vatwaali na balásii, amwi jimwaari na vakúulu vamwaari, ni vakaloongerwe uko. **39** Maa kaa, kooni muri na masáare yoyoosi yíngi, yatwaali na balásii ^ng'eene yarumwa ni ndairiri ja Kirúumi, yakaloongwe uko. **40** ^Vyeene tabwéyyiirye isiku ifaanaa ikatubweyya tutwaalwe na balásii sa tabwéyyiirye ntiribuka nkulu. Kooni vatusítakiirye sa ntiribuka íhi, tusiina cho kuuyirya tuku. Íhi ntiribuka ni ya bweete vii.” **41** ^Akaluuse jeyyo, maa akavasea vaantu viimyaahé.

20 Ira ntiribuka ^ikasire, Paúli akavaanirira vaantu ^vamura Yéesu, akavaheera mutima, maa akavasea, asúukiirye. Aho, akakwaata njira na Makedonía. **2** Akatweera na isi iyo, na njirii avaheeráa vaantu ^vamura Yéesu masáare yo bweyya mitima yaavo ive na ngururu. Maa re, akafika Ugiriki. **3** Uko akiikala myeeri itatu. Mpiindi ^asaakáa firira na mashúwa adome na Síria, Vayahúudi vakabweyya nchuungo, sa vamubweyyirye uvi. Jeyyo, maa akalamula kuhinduka kwa njira ya Makedonía. **4** Mpiindi ijo, Paúli ayeendan'yáa na vala Sopatíro mwaana wa Píiro fuma múuji wa Beróoya, Aristárico na Séekuundo fuma múuji wa Tesaloníke, Gáayo fuma múuji wa Déribé, Timotéeo fuma Lísitra, na Tíkiko na Tiroffimo fuma isi ya Ásia. **5** Ava voosi

vakalongoola na Turóoa, maa vakiita kootuwoojera kura.

6 Maa kaa, ngovi ya mikáate si [^]ivikirwaa usasi [^]ikalooke, tukaambuka méeli fuma Filípi na siku isaano [^]jikalooke, tukafika Turóoa, aho, tukiikala kwa siku mufungati. **7** Siku ya ncholo ya júma nakyuulwa, tujáa twalumana hamwi so bendula mukáate. Paúli akaanda kuvavariyurira vaantu furu nuuchiku kati, sa ajáa aláariire ndiri kulooka lomutóondo yaachwe. **8** Na aho gorófii haantu [^]tujáa talumaniire, kujáa kwatiite vimuri [^]viri foo. **9** Mutavana umwi [^]asewáa Eutíiko, akiikala chooririi mpiindi Paúli [^]alusikáa, maa akakwaatwa ni tulo. Sa jeyyo, akanyeyya fúti, maa akawya na isi fuma gorófa ya katatu. [^]Vakakiime, vakiita shaana akwíire. **10** Paúli ne akakiima na isi, akamulaarira ura mutavana, akamuuvatira, maa akavasea, “Koofi tuku, akaari ari nkaasu!” **11** Aho, Paúli akaambuka na gorófii, vakabendulabendula mukáate, maa vakarya. [^]Vakahumule, akatuuba kulusika novo furu kukeera. [^]Kukeere, maa akalooka. **12** Vara vaantu vakamuhindula ura mutavana na kaayii ari nkaasu, vakatuuriwa mitima maatuku vii. **13** Aho, suusu tukaambuka méeli, tukalongoola doma na Asóosi, sa Paúli ajáa alámwiire kukerya na mawulu. Uko Asóosi noo kuantu [^]tujáa twiirumira kumutweerera. **14** [^]Tukalumane kura Asóosi, tukaambukan’ya méeli furu múuji wa Mituléene. **15** Lomutóondo yaachwe tukakwaata njira, tukayeenda na méeli furu isi ya Kíio [^]ng’eene ijáa yariingirirwa ni maaji. Siku ya katatu tukayeenda na méeli furu isi ya Sáamo [^]ng’eene ijáa yariingirirwa ni maaji, na siku ya kani tukafika múuji wa Miléeto. **16** Mpiindi

ijo, Paúli ajáa alámwiire atuube lúyeendo lwaachwe na
 méeli baa tweera na múujii wa Eféeso tuku, sa adiire
 chereva uko isi ya Ásia. Asaakáa kooni viri dahika, afike
 Yerusaléemu siku ya ngovi ya Pentekoste si inafika. **17**
 Mpiindi Paúli ajáa Miléeto, akatuma vaantu vadome
 na Eféeso, vakavaanirire vawosi va mpuka ya vaantu
 vamuruma Yésu. **18** Vakuje, maa akavasea, “Nyuunyu
 mumanyire vyeene niikala na nyuunyu fuma siku
 ira ya ncholo nalwaatia kuuu kwaani aha Ásia. **19**
 Namutumamira Yésu Mweenevyoosi kwa uholi woosi
 na nafumwaa ni miisoori. Nayimirira uturikiri ura
 wafumaa kwa Vayahúudi. **20** Mumanyire si navavisa
 isáare baa rimwi riri na kunáalo kwaanyu tuku. Na kei
 njáa niitoola kuvakiindya mbere ja mpuka ja vaantu
 na nyuumbii jaanyu. **21** Kiintu noonekyaa kikomi ni
 kimwi kwa Vayahúudi na kwa vaantu si vari Vayahúudi,
 voosi vareke vi waavo vavalandukire Mulungu na
 vumurume Mweenevyoosi wiitu, Yésu Kirisitu. **22** Haaha
 teeri, doma niise na Yerusaléemu ja vyeene Mutima
 Muja yookunkulusirira ndome. Na si nootaanga viintu
 viri kunfumira uko tuku. **23** Cheene nootaanga vii
 niini ni kira noolumwa kutu ni Mutima Muja kira
 muji mweene nootweera, kuchuungwa manyololwii
 na uturikiri vimwaari vyookungoojera. **24** Maa kaa,
 kava nkaasu kwaani si kiintu tuku. Kiintu kikuulu kwaani
 ni kumarikirya murimo mweene naheewa ni Yésu
 Mweenevyoosi, noo kusea, noonekye kikomi Masáare
 Maaja ya nduwo ya Mulungu. **25** Niini nalookaa kira
 haantu noovavariyurira Utemi wa Mulungu. Maa kaa,

haaha nataángire, kusiina baa umwi waanyu nyuunyu
 ^akaanyiine mpula na mulomo kei tuku. 26 Sa jeyyo,
 ni kuvawyiira niise isiku, kooni umwi waanyu arímiire,
 sakami yaachwe si iri kuva mweeri yaani tuku. 27 Niini
 si naneha na si navisa kuvavariyurira vyoosi Mulungu
 ^asaakaa tuku. 28 Mwiiyimirire nyuunyu veeneevyo,
 na mwiiimirire mpuka yoosi Mutima Muija ^avaviika
 nyuunyu mave viimiriri vaavo. Imiriri mpuka ya vaantu
 ^vamura Mulungu. Yeeye avanunuula kwa sakami
 ya mwaana waachwe. 29 Taanga niise, vakiindya va
 ulongo vara ^vari ja mbuiji nkari, kuuja vari niini ^ndiri
 looka. Avo si vari voonera mbavariri vaantu ^vamura
 Yésu tuku. 30 Na vamwi waanyu nyuunyu veeneevyo,
 fumira vari vaantu ^vakaluusire masáare ya ulongo,
 sa vavabweeye vaantu ^vamura Yésu varimire
 na vavatuube voovo. 31 Haaha, mundoolaanga neej!
 Noosaaka mündookumbukira kwa myaaka itatu si nareka
 kivaluma kutu vii kaa tuku, kira muuntu kwa miisoori
 uchiku na muusi. 32 Haaha, ni kuvaviika niise mbere ya
 wiimiriri wa Mulungu, na wa isáare ra nduwo yaachwe
 rira ^riri na ngururu yo vajeenga, na ^riri vaheera upaari
 ^avaviikira nyuunyu hamwi na vara voosi viingi ^vaava
 vaaja mbere ya Mulungu. 33 Niini si namerirya mati
 mpía, saháabu, na baa ingo ja muuntu tuku. 34 Nyuunyu
 veeneevyo mumányire ^vyeene natumama na mikono
 yaani sa mpate viintu ^nasaakaa na viivaani ^vasaakaa.
 35 Na kwa viintu vyoosi nasaakaa kivalaira tasaakwa
 tundoofuma irutira ko tumama mirimo sa tundoopata
 viintu vyo vaambirirya vaantu vara ^vasiina ngururu.

Kei tundookumbukira masáare ya Yéesu Mweenevyoosi yara ^alúusa yeeye mweenevyo, yoosea, ‘Úra ^atóolaa atálariwaa kulookya ura ^ahókeraa.’” 36 Paúli ^akahumule kulúusa ayo, maa reeru, akachwaama hamwi na avo vaantu voosi akamuloomba Mulungu. 37 Aho, voosi vakarira maatuku vii ko mukwaatirira no musundira no kiiheera mikono yo kiiteengula na Paúli. 38 Voosi mitima yaavo ikavaluma, sa yara masáare ^ajáa alúusire si vari moona kei vii kaa tuku. Aho, vakamusindikira furu méeli.

21 ^Tukahumule kwiiteengula novo, tukaambuka méeli, maa tukatamanya furu isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kóosi. Lomutóondo yaachwe ^kukeere, tukayeenda na méeli furu isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Róodo. Kufuma aho, tukatamanya furu múuji wa Patáara. 2 Úko, tukashaana méeli yiingi yoofirira na isi ya Foiníike, maa tukaambuka. 3 ^Tukafike sengerera na isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro na ^tukaande kiiyona, tukaambalakana na ivaru ra saame furu isi ya Síria. Úko tukiima múujii wa Tíiro kuntu ira méeli ^yakiimyáa miriwa yaachwe. 4 ^Tukavasaakire vaantu ^vamura Yéesu, tukiikala kwaavo kwa siku mufungati. Avo vakalusika ko longoolwa ni Mutima Muija. Vakiilomboola, voomusea Paúli adiire tamanya na Yerusaleému. 5 Baa jeyyo, siku jo kiikala aho ^jikasire, maa tukakwaata njira. Vaantu voosi ^vamura Yéesu va aho Tíiro, vaantu valume, vaantu vaki na vasinga vakatusindikira furu weerwii ya múuji. Voosi tukachwaama hara mbarimbari ya mayiya, tukamuloomba

Mulungu. 6 ^Tukiiteengule, maa tukaambuka méeli, novo vakahinduka na kaayii. 7 Kufuma Tíiro, tukatuuba lyeendo furu múuji wa Tolemáai, uko tukavulumbya vaaniitu na tukiikala novo kwa siku imwi. 8 Lomutóondo yaachwe, tukiinuka, maa tukayeenda furu Kaisaríá. Uko, tukiita kiikala kaayii kwa mvariuyuli umwi wa Masáare Maaja ^asewáa Filípi. Uhu Filípi, ni umwi wa vaantu mufungati vara ^vajáa vasaawulwa kura Yerusaléemu vandoolaanga valala. 9 Yeeye ajáa atiite vahíinja vani, ^vajáa vanjala, novo valaaláa na mutwe. 10 Na ^tukiikale aho kwa mpiindi, muláli na mutwe umwi ^asewáa Agáabo akujja fuma Yudéa. 11 Agáabo akujja, aho, akatoola mukandala wa Paúli, akiichuunga mikono na mawulu yaachwe, maa akasea, “Mutima Muija aséire, ‘Jei noo ^vyene Vayahúudi va Yerusaléemu vari muchuunga mweene uhu mukandala na aho, mukwaatya vari kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.’” 12 ^Tukateere aya masáare, maa suusu hamwi na viiviswi va aho Kaisaríá, tukamukalaamya Paúli adhire doma na Yerusaléemu. 13 Maa kaa, Paúli akatusea, “Ni che moobweeya? Amwi moorira sa moosaaka kuung’una mutima? Niini si kuchuungwa vii noo nookoofa tuku, baa kooni ni kulawa uko Yerusaléemu sa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, niini si nookoofa tuku.” 14 ^Tukoone Paúli si yooteera kira ^toomuwyira, maa tukasea, “Kira Yéesu Mweenevyoosi ^yoosaaka, ikyo kitumamwe.” 15 Aya ^yakalooke, tukatoola miriwa yiiswi, maa tukakwaata njira na Yerusaléemu. 16 Vamwi va vaantu ^vamuruma Yéesu fuma Kaisaríá vakatusindikira

fũũũ kaayii kwa Munasóoni, kũũũũ ^tiitáa kiikala kwa
 mpiĩndi. Munasóoni ni mũũũũũ wa Kúpuro ajáa, na
 ni mũũũũũ wa vaantũ ^vamura Yéesu va ncholo ajáa.
 17 ^Tũkafike Yerusaleému, vaaniitũ vakatũteengya na
 cheerũ. 18 Lomutóondo yaachwe, Paúli akadoman'ya
 na suusu noo muluumbya Yaakúupu, na vawosi va
 mpuka ya vaantũ ^vamura Yéesu vajáa vamwaari.
 19 Lũmbi ^jikalooke, maa Paúli akaanda vatamanũrira
 kwa isáare rimwi rimwi yoosi Mũũũũũ ^abweeyya kwa
 vaantũ si ^vari Vayahúudi kwa mũrimo waachwe. 20
 ^Vakateere masáare yoosi, vakamũbweeyirya Mũũũũũ
 nkongojima, maa vakamũsea Paúli, "Mwanawitũ, wĩĩne
 ^vyeene Vayahúudi mayana na mayana vamura Yéesu.
 Avo voosi vatũubaa na ngururu jaavo joosi Miirũ. 21
 Maa kaa, vateera ^vyeene mũvakiĩndyaa Vayahúudi voosi
 ^veene viĩkalaa isi ja vaantũ si ^vari Vayahúudi, vareke
 namatira Miirũ ya Músa. Vateera ^vyeene ukiĩndyaa
 vareke vatwaala vaana vaavo na kibawii na vareke tũũva
 ja Kiyahúudi. 22 Haaha jooli tũri bweeyya? Na voovo
 kikomi vatáangire, wuũjire. 23 Haaha bweeyya ja ^vyeene
 tookuwyiira. Aha kwatiite vamaka vani ^veene vamwiilaha
 Mweenevyoosi. 24 Saangira novo, na wiijirũle hamwi
 novo. Kei varihire mpáa sa vakerwe njwĩri jaavo. Sa jeyyo,
 vaantũ voosi taanga vari yara masáare ^valúusaa si ya
 kimáari tũkũ, na weewe utũubaa Miirũ. 25 Maa kaa, kwa
 vaantũ vara si ^vari Vayahúudi ^veene vamura Yéesu,
 tavaandikira ^vyeene talamũla, tũkavasea, viikale kũli
 na kiĩntũ chochoosi ^cheene chatoolwa ntambiko kwa
 vidabalaíyo, kũnywa sakami, kurya nyama ^jakuvwa tũkũ

na kari vahángutaa tuku.” 26 Lomutóondo yaachwe, Paúli akavasumula vara vamaka, maa akiita kiijirula novo. Aho, akiingira hara Kaayii Njija ya Ijuva, sa akaluse siku jo kiijirula ^jiri hamula mpóryo ng’eene jiri toolwa sa kira umwi waavo. 27 Siku mufungati jo kiijirula ^jikasengerere sira, vamwi va Vayahúudi fuma isi ya Ásia, vakamoona Paúli ari Kaayii Njija. Aho, vakiisonka mpuka ya vaantu voosi ^vajáa aho, maa vakamukwaata Paúli. 28 Vakaanda tula isóso voosea, “Arumi, vaantu va Isiraéli, twaambiri! Uhu noo ura muntu ^akíindyaa kira haantu, vaantu voosi vandootchwa mati suusu Viisiraéli na vandoochwa mati Miuro, baa na ihi Kaaya Njija. Kulookya ayo yoosi, abwéyyiirye Kaaya Njija ive na njeo ko viingirya Vagiriki na waámii ya Kaaya Njija.” 29 Valusa jeyyo, sa vajáa vamoona Tirofiimo, muntu wa Eféeso ^ari hamwi na Paúli múujii Yerusaleemu, maa vakiisea Paúli ingire ne na Kaayii Njija. 30 Aho, múuji woosi ukava na ntiribuka, vaantu fuma kira haantu vakuja na waámii ya Kaaya Njija. Vakamukwaata Paúli, vakamurutya na weerwii, maa vakeeka miryaango ya Kaaya Njija chaangu. 31 Kati ^vasaakaa kumula, mukulu wa vakulu va valwi nkoondo va Kirúumi akapata mulomo, múuji woosi wa Yerusaleemu wavire na ntiribuka. 32 Hahara ura mukulu akavasumula vakulu va valwi nkoondo, na valwi nkoondo, vakadoma itijo na kuri ira mpuka ya vaantu. Novo ^vakamoone ura mukulu yookuja na valwi nkoondo, maa vakareka kuvaa Paúli. 33 Maa ura mukulu akaseesa, akamukwaata Paúli, maa akalairiya achuungwe minyololo iviri. Maa akuurya, “Ni ani uhu? Na

22 Aho, maa akavasea, “Vanduu vaani, na vala taáta, teereri aya ^nooluusaa aha mbere yaanyu.” **2** ^Vakateere Paúli yooluusika nduusika ya Kieburanía, maa vakakirinya sawu. Aho, maa Paúli akavasea, **3** “Niini ndiri Muyahúudi. Miitu ni Társo múuji mukuuu wa isi ya Kilikía. Baa jeyyo, nakurira aha Yerusaleému. Na Gamaliéeli noo aankiindya vyoovyovyoo vyo Miiro ya vala baaba wiitu ^vatorekera. Namanyikaa na mutima waani kumutumamira Mulungu ja ^vyeeene nyuunyuu moobweeyya isiku. **4** Navaturikirya na

n̄ul̄aa vaantu ^vatuubaa Njira ya Yeesu Mweenevyoosi.
 Niini navakwaataa vaantu valume na vaantu vaki
 na navachuungaa munyololwii. **5** Aya ^nooluusa baa
 mweeneisi mukulu na Balasa Nkulu ya Vayahudi daha
 vari toola ushahidi kuri niini. Voovo noo vaampeera
 barwa jo twaala na kwa Vayahudi viiviswi ^veene
 viikalaa mujii wa Damésiki, sa nivakwaate vaantu
 vara ^vamuruma Yeesu. Aho, maa de nivareete na
 Yerusaleemu sa vaheewe irya raavo. **6** Mpiindi ^nijaa
 njirii noodoma na Damésiki, jijaa ja mpiindi ja mpoloonge
 na nijaa nasengeriire fika, koonka kiweeru kikulu
 fuma kurumwii, kikaamurika kosikosi. **7** Haaho nkawya
 na isi, maa nkateera sawuti yookunsea, 'Saúli, Saúli
 sa che wookuunturikirya?' **8** Aho, maa nkuurya, 'Aai
 uri ani weewe?' Noyo ikaansea, 'Niini ndiri Yeesu wa
 Nasaréeti. Weewe wookuunturikirya.' **9** Viivaani ^nijaa
 novo, voona kira kiweeru, maa kaa, ira sawuti si vataanga
 kira ^yaluusa tuk. **10** Aho, maa nkuurya, 'Jooli ndiri
 bweyya Mukulu?' Ne Mweenevyoosi akaansea, 'Inuka,
 udome na Damésiki, uko ko wyirwa uri mirimo yoosi
 ^nakwiimiriirye neeja.' **11** Na sa viintu kira kiweeru
 kijaa chadalava munumunu, nkasiindwa koonka, viivaani
 vakaanongoola furu Damésiki. **12** Aho, kujaa kwatiite muntu umwi ^asewaa Ananía. Uhu
 Ananía ajaa akwaatya kikomi Miir yitu na anyemiwaa
 ni Vayahudi vara ^viikalaa Damésiki. **13** Akujja noo
 kunaanga, akiima heehi na niini, maa akaansea, 'Saúli
 mwanawitu, pata ngururu jo koonka kei!' Na mpiindi i'ira
 nkamoona Ananía. **14** Aho, Ananía akaansea, 'Mulungu

wa vala baaba wiitu akusáawiire weewe, sa utaange yara
 ^yoosaaka, umoone Yéesu ura M̃woloki na uteere sawúti
 yaachwe mweeneevyo. **15** Sa weewe kuva uri ura ^oona
 kwa vaantu voosi kwa ayo ^woona na ^yateera. **16**
 Haaha che de woowoojera? Inka, ubatisiwe na uvi waako
 wooyiwe kumu wooriruma irina raachwe.’ **17** Aho, maa
 nkahinduka na Yerusalemu. Na mpiindi ^namulombaa
 Mulungu Kaayii Njija ya Ijiva, maa nkoona njori. **18**
 Aho njorii, nkamoon Yéesu Mweenevyoosi yookunsea,
 ‘Inka chaangu fuma aha Yerusalemu, sa aha si vari
 ruma vira ^vyene wookunyonekya kwaavo tuku.’ **19**
 Naani nkamusea, ‘Ee Mweenevyoosi, voovo vamanyire
 kikomi ^vyene nadomaa na masinagógii noo vakwaata,
 ^vyene navavaa na ^vyene navaviikaa minyololwii vara
 ^vakuruma. **20** Baa siku ira sakami ya Sitefaani shahíidi
 waako ^yiitirwe, niini nijaa mwaari niimire aho, na nijaa
 naruma kira ^vatumamaa. Niini noonimiriiraa ingo ja
 vara ^vamulaa.’ **21** Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi
 akaansea, ‘Tamanya! Kutuma niise na kuli, kwa vaantu si
 ^vari Vayahúudi.”’ **22** Masáare ayo yoosi ya Paúli, vaantu
 vajaa vayateerera. Maa kaa, ^akaluse aya, vakamukerya
 ko tula isóso voosea, “Muntu uhu yoosaakwa arimire
 aha weerwii! Uhu yoosaakwa akwe!” **23** Vakatuuba
 tula isóso, noo kiikuusirirya iruri kumu vooriingirirya
 nyweenda jaavo mweeri. **24** Aho, ura mukúlu wa
 vakúlu va valwi nkoondo akalairirya Paúli iingiriwe
 na nkambii ya valwi nkoondo. Akalairirya uuriwe ko
 nswa na mijeléedi, sa aluse ni sa che Vayahúudi
 voomuturira isóso. **25** Maa kaa, kati ^vamuchungaa

na lukova sa vamunuse, Paúli akamuurya mukúúlu wa valwi nkoondo ^ajáa íímire aho, akamusea, “Eri, Miiro yaruma nyuunyú kumunusa Múrúumi ^mweene si analamurirwa wuu?” **26** Ura mukúúlu wa valwi nkoondo ^akateere jeyyo, maa akatamanyá noo muwyiira ura mukúúlu wa vakúúlu, akamusea, “Che iki woosaaka ubweeyye? Uhu muntu ni Múrúumi!” **27** Hara ura mukúúlu wa vakúúlu akatamanyá na kari Paúli, maa akamuurya, “Ngwyiira, weewe uri Múrúumi wuu?” Paúli akamusea, “Hii! Niini ndiri Múrúumi.” **28** Ura mukúúlu wa vakúúlu akamusea, “Niini naava Múrúumi ko toola mpía ^jiri foo munumunni.” Maa kaa, Paúli akamusea, “Niini ndiri Múrúumi ko vyaalwa.” **29** Hahara vara valukaluka ^vasaakáa kumuurya ko munusa, vakalooka chaangu, vakamureka Paúli. Ura mukúúlu wa vakúúlu va valukaluka ^akataange Paúli ni Múrúumi, akakwaatwa ni woowa, sa viintu ^ajáa amuchúungire na minyololo. **30** Lomutóondo yaachwe, ura mukúúlu wa valukaluka akalairirya vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Balása Nkuulu ya Vayahúudi valumane. Abweeyya jeyyo, sa asaakáa ataange kikomi ni sa che Vayahúudi vamusítakiirye Paúli. Jeyyo, akamuchungula Paúli mnyololo, akamureeta, maa akamwiimya mbere ya Balása iyo.

23 Aho, Paúli akiituirirya miiso Balása iyo yoosi, maa akavasea, “Vanaviitu, niini fuuru isiku níkalaa mbere ja Mulungu na mutima waani si wantwáalaa na kiloongii tuku.” **2** Ananía mweeneisi mukuulu ^akateere jeyyo, maa akalairirya vara ^vajáa heehi na Paúli vamuhapule mulomwii. **3** Aho, maa Paúli akamusea,

“Baa weewe mukweembi uri ja lukaande ^lwahakwa
 chokaa, Muluungu kukuvaa ari. Weewe wiikyirye aho,
 sa ulamule ko tuuba Miiro, amwi de weewe wookikana
 Miiro ko lairirya hapulwe?” 4 Aho, maa vara vaantu
 ^vajaa viimire heehi na Paúli, vakamusea, “Eri, ni
 mutukira wiise mweeneisi mukuulu wa Muluungu wuu?”
 5 Paúli akavasea, “Vanaviitu, si nataangire kooni ni
 mweeneisi mukuulu tuku. Sa Masáare ^Yari Mpeho
 yalusa, ‘Kari ulusaa mavi kwa mukúulu wa vaantu
 vaanyu tuku.” 6 Na Paúli ^akataange aho Balásii kujaa
 kwatiite Masadukáayo na Mafarisáayo, maa akalusika
 na ngururu yoosea, “Vanaviitu, niini ndiri Mufarisáayo,
 mwaana wa Mafarisáayo. Narétirwe na aha Balásii
 sa niilangyaa vaantu ^vaakwa fufuka vari.” 7 Paúli
 ^akaluse jeyyo, maa ntiribuka ikiinuka kati na kati ya
 Mafarisáayo na Masadukáayo. Aho, maa vakiikera haviri. 8
 (Sa Masadukáayo vaséaa kusiina kufufuka tuku, na baa kei
 si varúmaa kooni mirimu miija na mitima imwaari tuku,
 maa kaa, Mafarisáayo varúmaa aya yoosi.) 9 Kura kwiiruta
 ndihi kwa vara vakúulu kukakonkomala munumunu
 na isoso ikulu. Vamwi va vakiindya va Miiro ^veene
 vajaa ni va mpuka ya Mafarisáayo, vakiima, maa vakasiita
 na ngururu voosea, “Si tookoona uri wowoosi kuri uhu
 muuntu tuku! Ifaanaa ikava murimu muja au mutima
 walusikire ne.” 10 Ira nkoondo ikakula, mpaka ura
 mukúulu wa vakúulu va valwi nkoondo akakwaatwa ni
 woowa, akiisea ifaanaa vamudumuledumule Paúli. Aho,
 akalairirya valwi nkoondo viingirire na kati na kati ya
 Vayahúudi sa vamlamurirye na ngururu, na vamutwaale

na nkambii ya valwi nkoondo, novo vakabweeyya jeyyo.

11 Uchiku wa siku iyo, Yésu Mweenevyoosi akiima heehi ne akamusea, “Iheere mutima! Ja ^vyeene woonekiirye kikomi cha masáare yaani aha Yerusaléemu, bweeyya uri viivyo baa uko múujii wa Róoma.” **12** ^Kukeere, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, voosi vakiirumira, ko kwiilaha variwe ni salu, si vari kurya no nywa tuku mpaka haantu ^vari kuva vamuúlaire Paúli. **13** Na vaantu ^veene vajáa vabweeyya iyo nchuungo ni makumi yani na kiintu vajáa. **14** Vakadoma na kwa vakúulu va veeneisi va Ijvu na kwa vawosi, maa vakasea, “Twiilahíre, si turi kurya no nywa tuku mpaka tave tamuúlaire Paúli. **15** Haaha nyuunyu na vawosi va Balása Nkuulu ya Vayahúudi muloombi mukúulu wa vakúulu amureete Paúli na kuri nyuunyu. Ibweeyi ja moosaaka taanga neeja masáare yaachwe ^mumuréetiire na mbere yaanyu. Suusu tímire neeja kumwulaa baa si anafika aha.” **16** Iyo nchuungo, mwiihwa wa Paúli akava itéiire, maa akatamanya, akamuwyiira Paúli kura nkambii ya valwi nkoondo. **17** Hahara, Paúli akamwaanirira umwi wa vakúulu va valwi nkoondo, akamusea, “Mutwaale uhu mutavana na kwa mukúulu wa vakúulu va valwi nkoondo, atiite isáare ^yoosaaka amulume kutu.” **18** Aho, ura mukúulu wa valwi nkoondo akamutwaala ura mutavana na kwa mukúulu wa vakúulu va valwi nkoondo, maa akamusea, “Paúli ura ^ari munyololwii, aanyániriire na aanoómbire nimureete uhu mutavana na kwaako, sa atiite isáare ^yoosaaka akuwyiire.” **19** Ura mukúulu wa vakúulu, akamukwaata mukono ura mutavana, maa akatamanya ne na ivarwii,

maa akamuurya, “Ni kiintu che ^woosaaka wuungwyiire?”

20 Ura mutavana akamusea, “Vayahúudi viirúmiire vakuloombe weewe umutwaale Paúli na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi lomutóondo sa vookiisaambirirya voosaaka vamuurye neeja masáare yaachwe. **21** Maa kaa, kari uvarumire tuku, sa vamwaari Vayahúudi makumi yani na kiintu ^vari mugiida njirii. Ava vilahire variwe ni salu, si vari kurya no nywa tuku mpaka vamuulae Paúli. Haaha viimire neeja vooteerera vii, ni che ^uri luusa.” **22** Aho, ura mukúulu wa vakúulu akamurekera ura mutavana atamanye na akamukaan’ya, yoomusea, “Kari umuwyiiraa muuntu yoyoosi aya masáare ^wuungwyiiriire tuku.” **23** Aho, maa ura mukúulu wa vakúulu akavaanirira vakúulu va valwi nkoondo vaviri akavasea, “Imyi neeja valwi nkoondo magana yaviri vooyeenda na mawulu, valwi nkoondo ^vaambukaa faráasi makumi mufungati, na viingi magana yaviri ^vari na machimu. Ava voosi viinuke mpiindi jo kaala ndiri kugirita na múuji wa Kaisaría. **24** Kei, imyi neeja faráasi jingi sa Paúli, na mumutwaale nkaasu fuuru kwa gávana Felísi.” **25** Ura mukúulu wa vakúulu va valwi nkoondo akaandika barúwa, yoosea, **26** “Felísi ^anyémiwaa, gávana wa isi, niini Kilaáudi Lísia, nakulúumbiirye. **27** Uhu muuntu akwaatwa ni Vayahúudi, voovo vajáa vasengeriire kumuulaa. Maa kaa, ^nkataange yeeye ni Murúumi niita noo mulamurirya na valwi nkoondo vaani. **28** Nasaakáa ntaange ni sa che vamusitaakyáa Paúli, sa jeyyo, nkamutwaala na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi. **29** Hahara, nkataanga vamutwáarire na balásii sa masáare ya Miiró yaavo.

Baa jeyyo, kujáa kusiina isáare roroosi ^roobweeyya iime neeja kukwya au baa achuungwe m̄nyololwii tuk̄. **30** Haaha nalúmirwe kutu ni m̄unt̄ umwi, vamwaari Vayahúudi ^varíire nchuungo yo m̄ulaa, sa jeyyo, nalámwiire chaangu valukaluka vam̄reete na kwaako. Navaséire vaant̄ vaachwe vara ^vam̄reeta na balásii vareete masáare yaachwe na kwaako.” **31** Jeyyo, valwi nkoondo vakam̄sum̄la Paúli ja ^vyeene vajáa valáiririiwe, vakam̄twaala uchik̄ u'ura f̄ur̄ m̄uji wa Antipáatiri. **32** Lom̄tóondo yaachwe, vara valwi nkoondo ^vayéendaa na mawul̄, vakavarekera vara valwi nkoondo ^vajáa vaámbukire faráasi vadoman'ye na Paúli, maa voovo vakahinduka na nkambii. **33** Vara valukaluka ^vaámbukaa faráasi ^vakafike Kaisarí, vakam̄heera gávana ira barúwa baa Paúli vakam̄kwaatya kwa gávana. **34** ^Akah̄m̄le kusoma ira barúwa, maa akavuurya, “Uhu m̄unt̄ ni wa isi che?” ^Akataange ni m̄unt̄ wa Kilikía, **35** maa akam̄sea, “Teerera ndiri sáare jaako mpiindi ^vari k̄uja vara ^vak̄reeta na balásii.” Aho, maa akalairiya Paúli aviikwe isi ya ulaangiriryi ijuumbii ra kitemi ra Heróode.

24 Siku isaano ^jikalooke, Ananía mweeneisi muk̄ul̄, akagiritan'ya na Kaisarí na vawosi va Vayahúudi na m̄unt̄ umwi, m̄manyi wa Miir̄ ^asewáa Teritúulo. Avo, vakatwaala kiloongi cha Paúli na kwa gávana. **2** Paúli ^akaanirirwe, Teritúulo akaanda kumusitaakya Paúli yoosea, “Félisi ^unyémiwaa, ulongooli waako ^wabooha waámbiriiry twiikale na cheer̄ na twiikale mwiikalo m̄uja kwa siku joosi iji, baa kei, viint̄ vyoovalanduka kuri

isi iyi sa viintu ^woónaa mbere. 3 Felisi ^ubwéeyiriwaa nkongojima, siku joosi na kira haantu, tayahókeraa aya na duumbi munumunu. 4 Niini si noosaaka nikuriingirirye tuku. Nookuloomba kwa uyimiriri waako uyateerere aya masáare yiiswi yangai vii. 5 Tamwiíne muntu uhu ni irema ikulu. Kira isi ^kuri na Vayahúudi, yeeye noo iinuláa ntiribuka. Yeeye noo mukúulu wa díini ya ulongo ya Vanasaréeti. 6 Yeeye asaakáa kwiibweyya Kaaya Njija ya Ijva ive na njeo, maa kaa, suusu tamukwaata chaangu. [Tasaakáa kumulamurira kwa Miiro yiiswi, 7 maa kaa, Lísia mukúulu wa vakúulu va valukaluka akuja noo tuhoka na ngururu. 8 Akavalairiya vara ^vamusitaakyáa vamureete na kwaako.] Weewe mweenevyo kooni umuchúkurumire taanga uri masáare yoosi ^toomusitaakya kwaako, ni ya kimáári.” 9 Vayahúudi voosi vakalumirira masáare ya Teritúulo voosea, ayo yoosi ni ya kimáári. 10 Aho, maa gávana Felisi akamooloota Paúli sa ne aluusike. Aho, Paúli akaanda luusika yoosea, “Kwiitetera niise kwa mutima mweeru sa taanga niise weewe uri mulamuli wa vaantu wa isi iyi kwa myaaka ^iri foo. 11 Weewe mweenevyo kooni uri ni siku ikimi na iviri vii jalóokire keende ^naambuka na Yerusaléemu noo ko mwiinamira Muluungu. 12 Vaantu ava si vaanshaana nookiiruta ndihi na muntu yoyoosi au noosoonka mpuka ya vaantu tuku. Ive ni Kaayii Njija, sinagógii, au baa haantu hiingi hohoosi kura múujii tuku. 13 Masáare aya ^vakitookuunviikira kiloongi si vari daha laira kikomi ni ya kimáári tuku. 14 Baa neembe ni jeyyo, niini narúmire namwiinamiraa Muluungu wa vala baaba na nasáakiraa Njira ya Yéesu Mweenevyoosi

^ng'eene ava voosea ni ya uloongo. Baa kei, nayaruma
 yoosi ^yari Miirwii na yoosi ^yaandikwa vitáabwii vya
 valáali na mutwe. **15** Si ayo vii tuku, kei, niiláangyaa kwa
 Mulungu ja ^vyeeene vaantu ava viiláangyaa Mulungu
 vafufula ari vaantu voosi, vawoloki na si ^vari vawoloki.
16 Sa jeyyo, namanyika siku joosi nive na mutima si
 ^wuntwáalaa na kiloongii mbere ja Mulungu na vaantu.
17 Haaha ^nkiikale kwiingi kwa myaaka ^iri foo, nahinduka
 na Yerusalemu, sa ndeete mpía jo vaambirirya vakiva
 va isi yaani na ntoole mpóryo kwa Mulungu. **18** Kati
 vaantu ava ^vaanshaanáa noobweyya aya waámii ya
 Kaaya Njija, nijáa nahúmwiire tumama tuva yo jirulwa.
 Na baa si vaanshaana ndiri na mpuka ya vaantu tuku na
 baa si nabweyyáa ntiribuka tuku. **19** Baa jeyyo, kwatiite
 Vayahúudi viingi fuma isi ya Ásia, avo nookoona ngaari
 vaveere mbere yaako sa valuse kooni vari na kiloongi na
 kooni vari na kiintu chochoosi na niini. **20** Au voovo ava
 ^vari aha, ni valuse ni uvi che ^voona kuri niini mpiindi
 ^nijáa niimiiwé mbere ya Balása Nkulu ya Vayahúudi?
21 Ifaanaa ikava voona kwa iki kiintu kimwi ^nalusa
 kwa sawúti nkulu mbere yaavo noosea, 'Naréetirwe na
 aha balásii sa viintu ^narúmaa vaantu ^vaakwya fufulwa
 vari.'" **22** Maa kaa, Felísi ajáa amányire neeja Njira
 ya Yéesu Mweenevyoosi, akadiira lamula kiloongi ikyo
 yoosea, "Lamula ndiri masáare aya mpiindi Lísia mukúlu
 wa vakúlu va valwi nkoondo ^ari girita na kunu." **23** Aho,
 maa akalairirya mukúlu wa valwi nkoondo amuviike
 Paúli manyololwii, maa kaa, andoomheera nkalo, baa
 vijeengi vyaachwe andoovarekera vamutumamire. **24**

Siku ingai vii ^jikalooke, Felísi akuuja na muki waachwe Durusíla. Uhu Durusíla ni Mvayahúudi ajáa. Felísi akatuma vamureete Paúli. Paúli ^akuuje akaanda vawyiira kumuruma Kirisitu Yéesu. **25** Mpiindi ^alusikiráa uwoloki mbere ya Mulungu, kwiiyimirira, na Mulungu luu valamurira ari vaantu siku yo kiimikirirya, Felísi akoofa, aho, akamusea Paúli, “Haaha doma, kukwaanirira ndiri kei kooni napátire nkalo.” **26** Mpiindi jiijo, Felísi iiseáa heewa ari mpía ja uhoondo ni Paúli. Sa jeyyo, andoomwaanirira Paúli kweene kweene sa alusike ne. **27** Myaaka iviri ^ikalooke, Porikío Feésto akakwaata nkalo ya Felísi. Na Felísi asaakáa aveerye mitima Vayahúudi, sa jeyyo akamureka Paúli mnyololwii.

25 Siku itatu ^jikalooke keende gávana Feésto ^afika Kaisaríá, akaambuka furu Yerusaleému. **2** Mpiindi ^ajáa uko Yerusaleému, vakúlu va veeneisi va Ijva na vakúlu va Vayahúudi, vakadoma na kuntu ^ajáa sa vakamuwyiire kiloongi cha Paúli. **3** Viiloombereryáa maatuku kwa Feésto ahungire ivaru raavo voosea, “Toolomba umhindule Paúli na Yerusaleému!” Valusa jeyyo, sa vajáa varíire nchuungo vamugiide njirii, maa vamulae. **4** Maa kaa, Feésto akavasea, “Paúli amwaari mnyololwii uko Kaisaríá, na niini hinduka niise na uko siku ingai vii ^jookuuja.” **5** Kei akavasea, “Saaka niise ntamanyan’ye na vamwi va vakúlu vaanyu ndoman’ye novo, vakaluse kiloongi chaachwe kooni kuri na uvi wowoosi ^abweeyya.” **6** Feésto akiikala na vaantu avo kwa siku inaani furu ikimi, maa de akahinduka na Kaisaríá. ^Akahinduke, lomutóondo yaachwe ^kukeere, akadoma

na balásii, akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira, maa akalairira Paúli areetwe na mbere yaachwe. 7 Paúli akafike hara, akavashaana Vayahúudi vara ^vajáa vagirita fuma Yerusaléemu. Vakamuriingirira, maa vakaanda kumusitaakya masáare maruto ^yari foo, baa jeyyo vakasiindwa koonekya kimáari chaachwe. 8 Aho, maa Paúli akiilusira, yoosea, “Niini si nabweeyya kiintu kivi kuri Miuro ya Vayahúudi tuku, kuri Kaaya Njija ya Ijva tuku, baa kuri Kaisári mutawála wa Rúumi tuku.” 9 Maa kaa, sa viintu Feesto asaakaa kaveerya mitima Vayahúudi, aho, maa akamuurya Paúli, “Eri, saaka wiise aya masáare nkayadumirire uko Yerusalemu wuu?” 10 Paúli akamusea, “Aha kuntu ^niimire, ni balásii ya Kaisári, aha noo kuntu ulamuli waani wa Miuro ^woosaakwa utoorerwe. Weewe mweeneevyo kiiyonera wiise, kisiina kiintu ^nahon’ya kwa Vayahúudi tuku. 11 Sa jeyyo, kooni kikomi natumama uvi ^mweene inkwya noo kiintu ^chaantéire, niini si noosiita kukwya tuku. Maa kaa, kooni iki kiloongi chareetwa ni ava Vayahúudi si cha kimáari, kusiina muntu ^ari na wiimiriri wo kunkwaata na aankwaatye mikonwii yaavo tuku. Noolomba iri isáare rikateererwe ni Kaisári!” 12 Feesto ^akahumule kwiilaangya sáare na balása yaachwe, maa akamusea Paúli, “Wakérire rufaa kiloongi chaako kikateererwe ni Kaisári! Haaha doma uri na kwa Kaisári!” 13 Siku ngala ^jikalooke, mutemi Agirípa na Beriníike irumbu raachwe vakujja na Kaisarí sa jivoonekye nyemi jaavo kwa Feesto. 14 Vakiikala uko Kaisarí kwa siku ^jiri foo. Siku ijo, Feesto akamuwyiira mutemi kiloongi cha

Paúli yoomusea, “Kwathiite muntu umwi aha arekwa
 mnyololwii ni Felisi. **15** Na nkadome na Yerusalemu,
 vakulu va veeneisi va Ijva na vawosi va Vayahudi
 vajaa vaangwyiira kiintu chabweeyya vamutwaale Paúli
 na balásii, na vaanoomba nimulamurire athiite vi. **16** Maa
 kaa, niini navasea, suusu Varúumi si takwaatyaa muntu
 mikonwii ya vara vamusitaakya tuk, kooni si analumana
 na vara vamutwaala na balásii, na si anaheewa nkalo
 yo kiitete tuk. **17** Haaha avo vakulu vakalumane
 aha, si nachereva tuk. Nkafike, lomutoondo yaachwe,
 nkaanirira valamuli na balásii, maa nkiikala ichuumbii
 raani ro lamurira. Aho, maa nkairiya Paúli areetwe.
18 Akareetwe, vara veene vamusitaakya, vakaanda
 mulusira. Baa jeyyo, masáare meene valusaa si yajaa
 mavi ja vyeene niisea tuk. **19** Kiintu viirutiraa ndihi,
 ni sa masáare ya diini yaavo vii, na sa masáare ya
 muntu umwi mweene ajaa aakwya irina raachwe
 noo Yeesu. Uhu muntu Paúli uumirirya indoosea
 ni mooyo ari. **20** Niini nasova njira yo yatubirira sa
 ntaange kooni aya masáare ni ya kimári. Sa jeyyo, niini
 namuurya Paúli kooni ari ruma kudoma na Yerusalemu
 sa akalamurirwe uko. **21** Maa kaa, Paúli akaloombe
 rufaa achaale mnyololwii kuwojira kiloongi chaachwe
 kicateererwe ni Kaisári mutemi mukulu, nijaa nalairiya
 alaangiririwe aho mnyololwii, furu mpate njira yo
 mutwaala na kwa Kaisári.” **22** Aho, maa Agirípa
 akamusea Feesto, “Noosaaka nimateere uhu muntu.”
 Feesto akamusea, “Kumateerera uri lomutoondo!” **23**
 Lomutoondo yaachwe, Agirípa na Beriníike vakuja na

nkongojima. Vakiingira na balásii yo lumanira hamwi na vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo na vakúúlu va múuji. Aho, maa Feésto akalairiya Paúli areetwe na aho balásii. **24** Paúli ^akafike, maa Feésto akasea, “Agiríipa mutemi, na vaantu voosi ^mwijjiringire aha, ~~uhu~~ muuntu ^moomoona aha, Vayahúudi voosi vamusitaakya kuri niini uko Yerusaleému na aha Kaisaría. Vatulaa isoso voosea, ‘Muuntu ~~uhu~~ si ari wo va mooyo tuku!’ **25** Maa kaa, niini si noona ~~uvi~~ wowoosi wo mabweeyya ime neeja kuulawa tuku. Maa kaa, yeeye aanoomba akalamurirwe kiloongi chaachwe ni Kaisári mutemi mukulu. Noo ^chooreka nalamula atwaalwe na Róoma. **26** Kikomi, niini nsiina isáare kuri yeeye ^ndiri mwaandikira mutemi wiitu mukulu tuku. Noo ^chooreka namurétire na aha mbere yaanyu, na mbere yaako mutemi Agiríipa, sa suusu ^turi humula kumuurya, turya ndiri isáare ro kaandika. **27** Nabwéyyiirye jeyyo, sa si viri kiingira miryuungwii kumutwaala muuntu na kwa Kaisári baa kwaandika kiintu ^asitaakiwa tuku.”

26 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, “Nakurékire wiilusire masáare yaako.” Aho, Paúli akiinurirya mukono waachwe, maa akaanda kiitetera, yoosea, **2** “Ee mutemi Agiríipa, nookiiyona natalariwa sa viintu ^niimire mbere yaako kiitetera sa masáare yoosi Vayahúudi ^vaansítaakya. **3** Niitéire jei, sa weewe umányire vyabooha tuva ja Vayahúudi na viintu vyoosi ^vibwéyyaa vandookiruta ndihi. Sa jeyyo, noolomba uyimirirye kunteerera. **4** Vayahúudi voosi vamányire ^vyeene narerwa fuma usinga waani.

Vamányire kwaandira aho ncholo ^vyeene niikaláa na vaantu va isi yaani uko Yerusaleému. **5** Vaamányire kwa myaaka ^iri foo, na kooni vooruma, voovo veeneevyo toola vari ushahíidi ^vyeene niikalaa ja Mufarisáayo, nootuuba viviraviviira tuuva ja díini yiitu. **6** Ati, iki noo ^chabwéeyiirye nkiima aha, sa ndamurirwe, sa niilángyaa kwiichuunga kwa Muluungu ^alúusa kwa vala baaba wiitu. **7** Kulaha uko, noo kura kwiilángiwaa ni nkolo ikimi na iviri ja miitu. Na noo ^chooreka vamwiinamiraa Muluungu ko manyika uchiku na muusi. Ee mutemi, ni sa kwiilaangya uko noo Vayahúudi vaansítakiriirye! **8** Ni sa che nyuunyu mookoona Muluungu si ari daha fufula vaantu tuku? **9** Kikomi, niini mweeneevyo noonáa nasaakwa mbeeyye kira kiintu sa nkiikane irina ra Yéesu wa Nasaréeti. **10** Aya masáare noo ^meene nabweeyya uko Yerusaleému. Niini navachuungáa mnyololwii vaantu va Muluungu kwa wiimiriri wa vakúulu va veeneisi va Ijva. Vara viingi ^vakalamurirwe kukwya, niini naváa mbare kuruma ulamuli uwo. **11** ^Kari foo nadomáa na masinagóogii nkalairiya vaturikiriwe, sa vamhiintikire Yéesu. Nijáa navakalarira maatuku vii, sa jeyyo nadomáa baa na míji ^iri kuli sa nkavaturikiryé. **12** Siku imwi ^nadamáa noo vaturikiryé vaantu uko múujii wa Damésiki, nijáa nahíwe wiimiriri na ulairiri fuma kwa vakúulu va veeneisi va Ijva. **13** Ee mutemi, mpiindi ^nijáa njirii, koonka nkoona kiweerú ^chadalavadalaava kulookya cha mwaasu fuma kurumwii. Ikyo kiweerú kikaamurika niini baa viivaani ^veene nayeendan'yáa novo. **14** Voosi tukawya na isi. Niini nkateera sawúti yookuanyanirira

kwa nduusika yaani ya Kieburania, yoosea, 'Saúli! Saúli! Sa che wookuunturikiryā? Wookiitamikya bweete vii ja ndákwii yoovaa vivalo duuri ya murísi waachwe.' 15 Maa nkuurya noosea, 'Aai, uri ani weewe?' Ne akaansea, 'Niini ndiri Yéesu. Weewe wookuunturikiryā. 16 Baa neembe ni jeyyo, haaha inuka, wiime na majeo yaako! Nakufúmiire sa nikuvíike weewe uve mutumami waani na ura ^oona aya masáare ^wiine isiku na yara ^ndiri koonekya. 17 Kukulamurirya neende fuma mikonwii ya Vayahúudi viivaako na fuma mikonwii ya vaantu si ^vari Vayahúudi. Na ni kukutuma niise kwa avo vaantu si ^vari Vayahúudi. 18 Kavatuunukule miiso yaavo, vareke tuuba kilwiirya, vatuube kiweer. Vareke tuuba Irim, vamutuube Muluungu. Kwa njira iyo, Muluungu sea ari uvi waavo wasíire na kuva vari hamwi na vara ^vaava vaaja mbere ya Muluungu kwa njira yo kuunduma niini.' 19 Ee mutemi Agirípa, sa jeyyo si nareka kwiituuba iyo njori ^ng'eene nijáa naheewa fuma kurumwii tuku. 20 Niini naanda kuvavariyurira vaantu va Damésiki vareke uvi waavo, vamuvalandukire Muluungu, na vandoobweeyya viintu ^vyoónekyaa kikomi vaválandwiire mitima yaavo. Masáare yaayo, nayavariyula Yerusaleému na isi yoosi ya Yudeea na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. 21 Aya noo yabweeyya, Vayahúudi vakaankwaata ^vakaanshaane uko waámii wa Kaaya Njija ya Ijva na vasaakaa kunjula. 22 Maa kaa, Muluungu aanyambirirya furu isiku. Aya noo yambwéeyiirye niime mbere ya vawosi na mbere ya vaantu kutoola ushahíidi. Nsiina masáare yiingi ^ndúsaa tuku, ni yayara ^meene valáli na mutwe na Músa valúusa

fumira yari. **23** Na avo voosi valũusa, Masía turikiriwa ari, na kũva ari wa ncholo kufufuka fuma inkwyii, sa avawyiire vaantu kiweeru cha Mulungu, Vayahũudi na vaantu si ^vari Vayahũudi.” **24** Mpiindi Paũli ^iiteteraa jei, maa Feesto akalũsika na sawũti nkũũũ yoosea, “Paũli mutwe waako wafirira! Kusoma munumũũũ kwabweyya uve na kisari!” **25** Maa kaa, Paũli akasea, “Ee aai Feesto! Niini si ndiri musari tuku. Aya masaafe ^noolũusa ni ya kimaaari na ni lũusa niise na tooti jaani ^jiri nkaasu. **26** Kikomi mutemi amanyiire neeja masaafe aya sa yafumira kiweerwii, na kusiina ^ramulooka tuku. Noo ^chooreka noolũusa ko kiitema. **27** Mutemi Agiriipa, eri, warũmaa valaali na mutwe wuu? Namanyiire wavarũmaa.” **28** Aho, maa Agiriipa akamusea Paũli, “Eri, wookiisea kũũabweyya uri nive Mukirisitu chaangu vii jei?” **29** Maa Paũli akamusea, “Noomuloomba Mulungu, ive chaangu, au ive kwa mpiindi nkũũũ, weewe na ava vaantu voosi ^voonkũũterera isiku, muve ja niini, maa kaa, bila yo chuungwa minyololo.” **30** Paũli ^akalũuse jeyyo, maa mutemi Agiriipa hamwi na gavana Feesto na Beriniike, na vaantu voosi ^veene vajaa viikyiiire novo aho, vakiima. **31** ^Vakalooke, maa vakiiwyiira voosea, “Uhu muuntu si abweyya isaafe roroosi ^roomabweyya iime neeja kũũlawa au achuungwe tuku.” **32** Aho, maa re Agiriipa akamusea Feesto, “Ngaari uhu muuntu si aari analoomba isaafe raachwe rikateererwe ni Kaisaari, ni aari wo rekera vii.”

27 ^Vakalamule doma turi na isi ya Italia ko kwaambuka meeli, maa vakamvika Paũli na vaantu viingi ^vajaa

manjololwii mikonwii ya mukúulu wa valwi nkoondo
 umwi ^asewaa Juliáasi. Uhu, Juliáasi ni wa mpuka ya valwi
 nkoondo va Kaisári Agúusto mutemi mukulu ajáa.
 2 Aho, tukaambuka méeli fuma múuji wa Adiramitío,
 ^ng'eene yadomáa na míjii ^iri mbarimbari ya mayiya
 ya isi ya Ásia. Mpiindi ^twiinukáa aho, ni hamwi tujáa
 na Aristárico muuntu ^amuruma Yéesu, Mumakedonía
 fuma múuji wa Tesaloníke. 3 Lomutóondo yaachwe
 ^kukeere, tukafika múujii wa Sidóoni ^uri mbarimbari ya
 mayiya. Aho, Juliáasi akamubweeyirya wúja Paúli ko
 mrekerera adome noo valuumbya vijeengi vyaachwe sa
 vamwaambirirye viintu ^asaakáa. 4 Fuma aho, tukakwaata
 njira na méeli yiiswi. Na sa viintu ihumbuuto ratukitiráa
 tukakwaatira na utúruko wa isi ^yariingirirwa ni maaji
 ^iséwaa Kúpuro sa twiikitirirye iro ihumbuuto. 5 Tukafirira
 mayiya ko tweera na ivarwii ra isi ya Kilikía na Pamufilía,
 aho, tukafika múujii wa Míira ^uri isi ya Líkia. 6 Aho,
 mukúulu wa valwi nkoondo akashaana méeli fuma múuji
 wa Alekisándiria, ^yoodoma na Itália, maa akatwaambukya
 aho méelii. 7 Kwa siku ^jiri foo tukayeenda na méeli
 kwa uturikiri mpoli mpoli furu tukasengerera múuji
 wa Níido. Na sa viintu kujáa na ihumbuuto ^rootukitira
 tundiire doma ja ^vyeeene tatamanyáa, maa tukakwaata
 na nyungure ya isi ^yariingirirwa ni maaji ya Kiréete,
 tukatweera heehi na múuji wa Salimóoni. 8 Tukalooka ko
 turikira kunu tookiiyambalakana Kiréete mpaka tukafika
 kunu ^kúséwaa Bandári ^Yabooha, heehi na múujii wa
 Laséa. 9 Tatuuba luyeendo kwa siku ^jiri foo, na luyeendo
 lejáa lwaviha maatuku vii. Ngovi yo kiirekya kurya ikava

yalóokire. Jeeyo, Paúli akavakalamya valongooli va méeli yoovasea, **10** “Arumi, nookoonu ulu luyeendo lwiiswi reeta luri marema na máari ^jiri foo rimira jiri. Ihi méeli na miriwa yaachwe sirira iri mayiyii. Si jeeyo vii tuku, baa nkaasu jiiswi rimira jiri.” **11** Maa kaa, ura mukúulu wa valwi nkoondo kiri vyo muteerera Paúli, yeeye akateerera masáare ya mulongooli wa méeli na mweeneméli. **12** Na sa viintu iyo bandári si ijáa yabooa so kiikala mpiindi ja mpeho, vaantu ^vari foo vakalamula twiinuke aho, sa viiseáa fika turi Foiníke, na twiikale uko mpiindi ja mpeho. Foiníke ni bandári ^iri isi ya Kiréete ijáa, na ijáa yalaanga ivaru ra saame kumweéri na utúruko kumweéri. **13** Mpeho ya kifwiiriri ^ikaande fwiira fuma ivaru ra saame, vakiisea kiimikirirya vari miryungu yaavo. Aho, vakakula náanga, maa vakakwaata njira na mbarimbari ya isi ^yariingirirwa ni maaji ya Kiréete. **14** Kamusaambo kiduudi vii keende ^tukalooke, maa rikuuja ihumbuuto ^radalavadalaava ^raséwaa ihumbuuto ra Utúruko Itumba fuma Kiréete, rikawuva. **15** Iro ihumbuuto rikavaa lvaru lwa méeli, aho, tukasiindwa ni rira ihumbuuto, tukiirekera, maa tukatwaalwa na kati na kati ya mayiya. **16** ^Tukafike nyungure ya isi nduudi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kauuda, tukava twakítiririwe kiduudi rira ihumbuuto ni iyo isi. Aho, tukadaha chungula mashúwa yo honerya vaantu kwa uturikiri. **17** Vatumami va méeli ^vakahumale kwiirutirira ira mashúwa, vakiiyingirya na méelii. Aho, vakariingirirya ndihi na itakwii ra méeli, maa vakiichuunga méeli neeja sa idiire wunika. Vabweeyya jeeyo sa voofáa kutwaalwa

na isaárii ra mbarimbari ya Síriti, vakaburukirya náanga sa méeli iyeende mpoli mpoli, maa vakarekera méeli ikundulwe ni iro ihumbuuto. **18** Ihumbuuto rikavaa méeli m̩m̩m̩m̩m̩m̩, sa jeyyo, lomutóondo yaachwe ^kukeere, maa vatumami va méeli vakaanda fweitira miriwa na luujii. **19** Sik̩ ya katat̩, maa vakaanda fweita saama ja méelii na mayiyii kwa mikono yaavo veeneevyo. **20** Sik̩ ^jiri foo jikalooka baa koona mwaas̩ na nyényeeri tuk̩. Rira ihumbuuto ^radalava rijáa rakonkomala kuwuva m̩m̩m̩m̩m̩m̩, maa re kwiilaangya kwiiswi hona t̩ri, kukasira v̩m̩. **21** Na vaant̩ ^vakiikale sik̩ ^jiri foo baa kurya tuk̩, Paúli akiima katikati yaavo, maa akavasea, “Arumi, vijáa m̩unteerere mpiindi ^t̩jáa Kiréete. Ngaari usaamb̩ u̩h̩ na mukube u̩h̩ m̩unéh̩ire. **22** Haaha noovaloomba mufafye mitima yaanyu, sa kusiina m̩unt̩ baa umwi ^ari taaha nkaas̩ yaachwe tuk̩. Ni méeli vii noo iri nyimira. **23** Niini ndiri m̩unt̩ wa Mul̩ungu na ndiri mutumami waachwe. Uchik̩ wa isik̩, murim̩ waachwe m̩uj̩a waanf̩m̩ire, **24** na waanséire jei, ‘Paúli koofa tuk̩, weewe ni mpaka wiime mbere ya Kaisári. Laanga! Mul̩ungu kwa uwoloki waachwe, akuh̩ire weewe nkaas̩ ya vaant̩ voosi ^uri novo méelii.’ **25** Haaha arumi itemi, sa Mul̩ungu nimwiiláangyaa tumama ari yara ^meene aangwyiiriré. **26** Maa kaa, ni mpaka tufweitirwe kaisi kaduudi ^kariingirirwa ni maaji vii.” **27** Uchik̩ wa sik̩ ya ikimi na ine ^ukafike, t̩jáa t̩kaari toofiindwa ni rira ihumbuuto k̩n̩ na k̩ra haant̩ ha mayiya ya Adiriáati. Kati na kati ya uchik̩ uwo, vatumami va méeli vakiisea vaséngerih̩ire fika isi imwi. **28** Sa jeyyo, vakakiimya

ludihi luujii sa vataange ulíhi wa maaji, vakashaana ni míita makumi yani. ^Vakaseese na mbere kiduudi, vakashaana míita makumi yatatu. **29** Aho, vakaanda koofa vookiisea méeli ifaanaa ihamire mwaalaliwye, sa jeyyo, vakafweitira náanga ine na nyuma ya méeli. Maa vakaanda loomba kweere chaangu. **30** Vatumami va méeli vasaakáa tíija fuma méelii, aho, vakakiimya ira mashúwa luujii kunu vookiibweeyya ja voosaaka fweitira náanga na ivaru ra mbere ya méeli. **31** Aho, maa Paúli akamusea mukúulu wa valwi nkoondo na valwi nkoondo ^vari isi yaachwe, “Kooni ava vatumami va méeli si vachíhiire na suusu aha méelii, nyuunyu si muri hona tuku.” **32** Reeru, valwi nkoondo vakakera ndihi ^ng’eene jijáa jachuunga ira mashúwa, maa vakiireka iwyiire na luujii isumulwe ni maaji. **33** ^Kukasengerere kweera, Paúli avakalaamyáa voosi varye chákurya, kunu yoosea, “Isiku mufikiirye siku ikimi na ine nti ^moololokera vii baa kei si munaarya chochoosi tuku. **34** Haaha kalaami murye chákurya, sa ikyo noo kiri valamurirya. Kusiina baa umwi waanyu ^ari taaha lujwíiri lwaachwe tuku.” **35** Paúli ^akahumule lusa ayo, akatoola mukáate, akamuduumba Mulungu mbere ya vaantu voosi, akabendulabendula, maa akaanda kurya. **36** Aho, voosi vakiiheera mutima, maa vakaanda kurya. **37** Na vaantu voosi tujáa aho méelii, ni magana yaviri, makumi mufungati na vasasatu. **38** Voosi ^vakarye no kiikuta, vakafweita miriwa ya ngáano na luujii, sa méeli yaanguhe. **39** ^Kukeere, vatumami va méeli vakoona isi, maa kaa, si viitaangáa ira isi tuku. Kei, vakoona haantu maaji ya mayiya ^yingira ^hari ni

isaáre. Vakalamula kooni viri dahika viitwaale méeli na aho. **40** Aho, vakakera ndihi ja náanga, maa vakajireka mayiyii. Vakachungula ndihi ya usukáani wo wolorera méeli, maa vakachuunga lweénda ncholwii ya ngururyo ya mbere, sa mpeho yikundule méeli na mbarimbari ya mayiya. **41** Maa kaa, méeli ^ikaseese kiduudi vii, mpula ya méeli ikakita na ngururu isaárii, maa ikiibokera aho. Nyuma ya méeli ikava yoovawa ni mapúunta ya maaji mpaka méeli ikaanda wunika. **42** Aho, vara valwi nkoondo vakalamula vavulae vara vaantu voosi ^vachuungwa, sa vakitire muuntu yoyoosi kooyerera, maa atiije. **43** Maa kaa, ura mukúulu wa valwi nkoondo si asaakaa Paúli uulawe tuku, sa jeyyo, akavakaan'ya vara valwi nkoondo vareke bweeyya jeyyo. Aho, akalairiya, vara ^vamányire kooyerera, viifweitire na luujii sa vafirire na nyambuko. **44** Na vara ^veene si vamányire kooyerera, vatoole mbáwo, vamwi mabéendu ya méeli sa vooyerere novyo. Jeyyo, noo ^vyeene tafirira voosi nkaasu fuuru nyambuko.

28 ^Tukafike turi nkaasu nyambuko, tukataanga ira isi ^yariingirirwa ni maaji ni Malíta iséwaa. **2** Vaantu va iyo isi vakatuteengya vyabooha munumunu baa neembe si vajáa vatumányire. Vakaturerya mooto, maa vakatusea toote, sa mbula yaváa na kujáa kwatiite mpeho. **3** Paúli akiita noo sasawuta inkwi, maa akajivikira mootwii. Koonka, njoka ^idimwiirwe ni irutira, ikamukoma, maa ikiifarimbirirya mukonwii wa Paúli. **4** Vaantu va iyo isi ^vakoone njoka ining'inire mukonwii wa Paúli, maa vakiiwyiira, “Si viri reka tuku, uhu muuntu ni muulai, baa neembe ahónire uko mayiyii, muluungu wiitu uhu

^tamukémeraa Ƴwoloki, si arúmire ave nkaasu tuku.”
 5 Maa kaa, Paúli akiikonkomera ira njoka na mootwii,
 yeeye baa kuva kiintu chochoosi tuku. 6 Vara vaantu
 vakatuuba woojera asuuwe, au awe no kweya chaangu.
 ^Vakoone mpiindi joodoma baa kuva kiintu chochoosi
 tuku, maa vakavarindula miiririkano yaavo vakaanda
 sea Paúli ni umwi wa miluungu yaavo. 7 Heehi na
 hara haantu vaantu ^vajaa vatukóreririye mooto, kujaa
 kwatiite mawunda ya muntu umwi ^asewaa Púbulio.
 Ƴhu noo mukúulu wa iyo isi ^yariingirirwa ni maaji ajaa.
 Akatuteengya vyabooha na kwaachwe, tukiikala kwa
 siku itatu. 8 Mpiindi jiiho, taata waala Púbulio ni nchiirii
 ajaa na ajaa alwíire ndwála yo fwaaha sakami. Aho,
 Paúli akiingira na haantu mulwíiri ^ajaa. Akamuloomera
 kwa Mulungu ko muvikira mikono mweeri yaachwe,
 maa akahola. 9 Ayo ^yakafumire, aho, valwíiri ^vari
 foo va ira isi vuujaa na vahoriwaa. 10 Vaantu va ira
 isi, vakatunyemya munumunu. Na mpiindi ^takwaataa
 njira na méeli, vakatwaambirirya kwaambukya na méelii
 viintu vira ^tasaakaa. 11 Myeeri itatu ikava yalóokire.
 Tukakwaata njira fuma iyo isi, na méeli ^ng'eene ijaa
 aho kuwojera mpiindi ja mpeho jilooke. Ihi méeli ni ya
 múujii wa Alekisándiria ijaa na ijaa yatiite sanáamu ja
 vidabalaíyo maása. 12 Mpiindi ^jikalooke, tukafika múuji
 wa Sirakúusa, aho, tukiikala siku itatu. 13 Fuma aho,
 tukariingirira furu múuji wa Réjio. Siku ^itubiriire,
 mpeho ya saame ikaanda fwíira, na siku ya kaviri tukafika
 múuji wa Puteóoli. 14 Aho, tukavashaana vaaniitu, na
 vakatuteengya na vakatukalaamy twiikale novo kwa

siku mufungati. Jeयो, tukatuuba na njira yiiswi na lwa kuululu fuuru múuji wa Róoma. **15** Na vaaniitu va Róoma ^vakateere tumwaari njirii tootamany na kwaavo, maa vakuuja noo tusingirirya. Vamwi vakatuwoojera Isóokwii ra Apíio na viingi vakatuwoojera haantu ^haséwaa Nyuumba Itatu ja Vayeni. Paúli ^akavoone, akamuduumba Muluungu, maa akiiheera mutima. **16** ^Tukiingire múujii wa Róoma, Paúli akarekerwa indookiikala yeemweene na mulwi nkoondo umwi wo mulaangirirya. **17** Siku itatu ^jikalooke, Paúli akavaanirira vakúulu va Vayahúudi va uko. ^Vakijjiinge, maa akavasea, “Vanduu vaani, kusiina muuntu wa lukolo lwiitu ^namubweeyirya uvi wowoosi tuku. Baa kusiina tuuva ja vala baaba wiitu ^nawuna tuku. Baa neembe ni jeयो, vakúulu va Vayahúudi vaankwaata uko Yerusaleému, maa vakaambiika mikonwii ya Varúumi. **18** Na avo Varúumi ^vakachukurume masáare yaani neeja, vasaakaa kuuudekera sa si voona uvi wowoosi ^nabweeyya wo lamurirwa nuulawe tuku. **19** Maa kaa, Vayahúudi ^vakasiite ndiire rekerwa, nkava nadoomereriiwe nkere rufáa na kunu kwa Kaisári, sa masáare yaani yateererwe ni Kaisári. Baa neembe ni jeयो, nsiina isáare roroosi kwa vaantu va isi yiitu tuku. **20** Navaániriire na aha isiku, sa nivoone na nduusike na nyuunyu. Niini nachuungwa na ihi minyololo, sa kura kwiilaangya kwa Viisiraéli.” **21** Aho, maa vara vakúulu va Vayahúudi vakamusea Paúli, “Suusu tusiina barúwa yoyoosi ^tahokera fuma Yudéa ^ng’eene yaluuza masáare yaako tuku, baa kei, kusiina munduu wiitu baa umwi vii ^uuja na aha noo tuwyiira masáare yaako au baa uvi waako tuku. **22** Maa kaa, suusu

toowoojera tuteere ^cheene weewe wookiiririkana, sa
 ihi njira ^ng'eene wookiituuba, tamányire yalúuswaa
 vyaviha kira haantu.” **23** Aho, vakiirumira na Paúli siku yo
 lumana. Siku iyo, Vayahúudi ^vari foo vakijjiinga haantu
 Paúli ^ikaláa nachuuri fúuru nakyúulwa. Paúli akatuuba
 koonekya kikomi Utemi wa Muluungu. Akavaheemba ko
 tweera Miiró ya Músa na masáare ya valáali na mutwe,
 vamurume Yéesu. **24** Vamwi vaavo vakaruma yara ^meene
 Paúli alúúsáa, maa kaa, viingi vakasiita kuyaruma. **25**
 Jeyyo, vakahitana kiiteerwa voovo kwa voovo sa masáare
 ^meene Paúli ajáa alúusire. Aho, vakiimyaaha. De valooke,
 Paúli akavasea, “Mutima Muja alúusa kikomi mpiindi
 ^avawiyiráa vala taáta waanyu ko tweera muláali na
 mutwe waachwe Isáaya, **26** ‘Tamanya na kwa vaantu
 ava, uvasee jei, “Kuteerera, teerera muri, maa kaa, si
 muri kwaatya vii kaa tuku, kooná, kooná muri, maa
 kaa, si muri taanga vii kaa tuku. **27** Sa mitima ya
 vaantu ava yafafa, matu yaavo yadunga, miiso yaavo
 vakunikirira, sa vandoosiindwa kooná, matu yaavo yadiire
 kundooteera, na mitima yaavo idiire kundootaanga, sa
 vadiire kunvalandukira niini nivalamurirye.” **28** Haaha
 taangi! Masáare aya ya ulamuriri wa Muluungu, yatwaalwa
 na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, novo yahokera vari.” [**29**
 ^Akahumale lúusa ayo masáare, maa vara Vayahúudi
 vakalooka, kunu vookiiruta ndihi munumununu.] **30** Paúli
 akiikala kwa myaaka iviri nyuumbii yaachwe ^ng'eene
 ajáa apaanga. Na vaantu voosi ^veene vujáa na kwaachwe
 avateengyáa. **31** Kwa myaaka iyo iviri, Paúli akatuuba
 varyula masáare ya Utemi wa Muluungu, na akatuuba

kuvakiindya masáare ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, ko
kiitema, baa umwi wo mukitirirya tuku.

Varúumi

1 Barúwa íhi, yafúmire kúri níini Paúli mutumwi wa Kirisitu Yéesu. Níini naanirirwa, níve mutumwi na nakerwa sa nvariyule Masáare Maaja ya Muluungu. **2** Muluungu ajáa alaha aya Masáare Maaja aho kali Masáarii ^Yari Mpeho, ko tweera valáali na mutwe vaachwe. **3** Masáare aya Maaja, yalusikira Mwaana wa Muluungu, yeeye kiri wúuntu afuma lukolwii lwa mutemi Daúdi. **4** Yeeye asaawulwa kúva Mwaana wa Muluungu, ^akafufulwe kufuma kwa ^vaakwa kwa ngururu ja Mutima Múja. Yéesu Kirisitu noo Mweenevyoosi wiitu. **5** Ko tweera kwa Yéesu na sa irina raachwe, Muluungu atuheera nduwo na murimo wa utumi, so vaanirira vaantu va isi joosi vave matu ko muruma Muluungu. **6** Nyuunyu ní vamwi va vaantu avo, mwaanirirwa sa mave vaantu va Yéesu Kirisitu. **7** Kwa vanaviitu muri uko múuji wa Róoma, nyuunyu ^mweendwa ní Muluungu na ^mwaanirirwa mave vaantu vaachwe. Nduwo na mwiikalo múja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu. **8** Cha ncholo, noomulumba Muluungu kwa njira ya Yéesu Kirisitu sa nyuunyu voosi, sa kumuruma kwaanyu Yéesu, kooteereka kúri weeru yoosi. **9** Muluungu ^nimwiinamiraa kwa mutima waani woosi ko variyula Masáare Maaja ya Mwaana waachwe, yeeye amányire ^vyeeene navakumbukiraa **10** siku joosi mpiindi ^noomuloomba. Haaha kukiimikirirya, noomuloomba Muluungu kooni viri dahika, kwa kusaaka kwaachwe, aampeere nkalo yo kúja na kwaanyu. **11** Sa kikomi ndiri

na mpiima maatuku vii yo voona, sa nivagavire wuuya wa mutimii sa mwiime neeja. **12** Noo kusea twiitheere mitima, kuruma kwaanyu kwaampeere niini mutima, na kuruma kwaani kuvaheere nyuunyu mutima. **13** Vanaviitu noosaaka mutaange, niimya neeja kuja na meenyu kamema maatuku vii, maa kaa, nakitirwa furu haaha. Noosaaka ntumame kuri nyuunyu, sa nturye ndiwa ja vyeene naturya kwa vaantu viingi si vari Vayahudi. **14** Natiite noongwa yo varyula masare kwa vaantu voosi, vari mweeri na vari isi, kwa vaantu vasoma na si vasoma. **15** Iki noo chooreka ndiri na mpiima maatuku vii yo varyula Masare Maaja kwa nyuunyu muri muujii wa Róoma. **16** Niini si noóniwaa soni ni ayo Masare Maaja tuku, sa ni ngururu ya Muluungu ilamurirya vaantu voosi vara viirúmaa, kwa Vayahudi ta, de na kwa vaantu si vari Vayahudi. **17** Masare Maaja yatuwyíraa vyeene Muluungu atubwéeyaa tave vawoloki miiswii yaachwe kwa njira yo ruma. Vaantu vavíjaa vawoloki ko ruma vii, ja vyeene Masare Yari Mpeho yalusa, “Muuntu avalwa ni mwoloki ni Muluungu, kuva ari nkaasu kwa kuruma kwaachwe.” **18** Nkalari ya Muluungu yiivárywiire fuma kurumwii, kwa vaantu víkalaa mwiikalo si utúubaa kira Muluungu asáakaa na kwa vaantu si vari vawoloki vara vakítiraa kimári kwa njira yo sova woloki waavo. **19** Sa kira kiintu choodaha taangikana cha Muluungu, ni kiweerwii kiri kuri voovo, sa Muluungu akivíikire kiweerwii kuri voovo. **20** Sa keende kumbwa kwa weeru, vyeene Muluungu ari ni kiweerwii viri baa neembe vaantu si voomoona. Ivyo viintu umba vyoónekyaa

^vyeene uluungu waachwe uri, na atiite laviro ^lusiina
uhero. Iki noo ^chooreka, vaantu vasiina cho lusa
vaseyye uri waavo wo diira mutaanga Muluungu tuku.

(aĩdios g126) 21 Voovo baa neembe vajaa vamutaanga
Muluungu, si vamubweeyirya nkongojima tuku ja yeeye
noo Muluungu, baa kei, si vamudumba tuku. Kiri vyoova
jeyyo, voovo miiririkano yaavo ijaa ni mituhu na mitima
yaavo yaava na kikoókoyo. 22 Voovo viivaa kipeembe
vatiite tooti, kumbaari ni vakoókoyo. 23 Muluungu si
akwijaa tuku. Maa kaa, voovo vaasakan' yaa nkongojima
yaachwe na vidabalaíyo ^viifwĩine muuntu uhu ^akwijaa,
^viifwĩine ndee, nchúwo au viintu ^vitambaalaa isi. 24
Jeyyo, Muluungu avareka sa vatuube uláku wa kosu ja
mitima yaavo na vandookiitumama voovo kwa voovo
viintu vya soni mivirii yaavo. 25 Voovo vavalandula
kimáari cha Muluungu kuva uloongo. Kei, viinamiraa no
vitumamira viúumbe ^vyumbwa kiri vyo mwiinamira
no mutumamira Muumba mweeneevyo. Na yeeye
adumbwaa kwa siku ^jisiina uhero! Kikomi. (aiĩn g165) 26

Sa jeyyo, Muluungu avareka vatuube uláku waavo wa soni.
Baa vaantu vaki vavalandula mirimo ya ^vyeene miviri
yaavo yumbwa, vareka laala na valume, vandookiilala
voovo kwa voovo. 27 Viivyo, vaantu valume vareka mirimo
ya ^vyeene miviri yaavo yumbwa, vakakorera uláku na
vaantu valume viivaavo. Vaantu valume vandookiitumama
voovo kwa voovo viintu vya soni, na sa uwo uri, vaturya
kulairwa chiiru mwiikalwii waavo ja ^vyeene Miiri
yalusa sa kurimira kwaavo. 28 Sa viintu ava vaantu
^vasiita kumutaanga Muluungu, Muluungu ne avareka

vatuube miryungu yaavo mivi, sa vatumame viintu si
 ^vyasaakwa vitumamwe. **29** Voovo vamema kira kusova
 uwoloki, uvi, kudiira kwiinkima, kuviihya mutima,
 kivina, wulalai, wiitooli, ukwaata, miryungu mivi na
 kulusa vaantu. **30** Kei vaantu ava vamema kutukira,
 vamusula Mlungu, vari heno, vatiite ukudamu, vatiite
 kwiivaa kipeembe, voovo vavangaa uvi mufya, na si
 vavanyemyaa vavyiiri vaavo tuku. **31** Ava vaantu ni
 vakoókoyo, vawúnaa kulaha kwaavo, vaviihya inda na
 vasiina mbavariri tuku. **32** Vamányire ulairiri wa uwoloki
 wa Mlungu, noo kusea vaantu ^vatumamaa mavi ja
 aya, ulairiri walusa vakwe. Baa jeyyo, voovo vatúbua
 tumama ayo, na kei vavarúmíraa vara ^vayatumamaa.

2 Haaha weewe mwiiwaani, weewe usiina cho lusa
 sa useyye uvi waako tuku, weewe ^mweene ulúsaa
 irya kwa viingi. Kooni woolusa irya kwa mwiiwaako,
 taanga ni kiilusira wiise irya weemweene. Sa baa weewe
 ^ulúsaa irya kwa viingi, ubwéeyaa uvi wuwo. **2** Suusu
 tamányire kulusa irya kwa Mlungu ni kwa kikomi
 kwa vaantu ^vatumamaa uvi. **3** Haaha weewe ^mweene
 woolusa irya kwa viingi, na kunu weewe wootumama
 viivyo, wookiisea neha uri kulusa irya kwa Mlungu
 wuu? **4** Baku ni kuchwa wiise mati usúngaati wa wujja
 waachwe, kutuurya mutima na uwojeri waachwe wuu?
 Si umányire wujja uwo wa Mlungu wakulongoola
 weewe uvalanduke fuma uvii tuku wuu? **5** Maa kaa, sa
 ukudamu waako na kusiita kúvalandula mutima waako,
 wookiijiingira nkalari ya Mlungu siku ira ulamu wa
 uwoloki wa Mlungu ^iri variyulwa. **6** Mpiindi iyo,

Mulungu muriha ari kira muntu kwa ^vyeene atumama.

7 Mulungu vaheera ari nkaasu vara ^vatubaa tumama maaja kwa uyimiriyi, sa vasakiraa nyemi na nkongojima fuma kwa Mulungu na nkaasu ya siku ^jisiina uhero.

(aiōnios g166) 8 Maa kaa, vaantu vara ^viilāangaa voovo vii, vara ^vasiitaa kimáari na ^vatubaa mwiikalo wo sova uwoloki, kindayirirwa vari ni imalo na nkalari ya Mulungu. 9 Vaantu voosi ^vatumamaa uvi kuchoona vari chiiru na turya vari uturikiri, va ncholo ni Vayahúudi de vaantu si ^vari Vayahúudi. 10 Maa kaa, Mulungu vaheera ari nkongojima, nyemi na mwiikalo muja vaantu voosi vara ^vatumamaa viija, ta Vayahúudi de vaantu viingi si ^vari Vayahúudi. 11 Sa Mulungu si asinanalaa muntu yoyoosi tuku. 12 Vaantu voosi vara ^vahón'yaa weerwii ya Miiro, rimira vari baa neembe vari weerwii ya Miiro. Na vaantu voosi vara ^vatumamaa uvi na kunu vari isi ya Miiro, heewa vari irya ni iyo Miiro. 13 Sa si vaantu vara ^vateeraa Miiro noo ^vari vawoloki miiswii ya Mulungu tuku, maa kaa, ni vara ^vatubaa Miiro noo ^vari valwa ni vawoloki. 14 Vaantu si ^vari Vayahúudi kooni vatumamire vira ^vyeene Miiro yalusa, baa neembe iyo Miiro ^myeene Músa aheewa si viimányire, voovo voonekyaa vatubaa miiro fuma mitimii yaavo. 15 Nteendo jaavo joonekyaa Miiro ya Mulungu yaandikwa mitimii yaavo. Kei, mitima yaavo ^yiisiman'yaa mavi na maaja, yoonekyaa jeyyo. Baa miiririkano yaavo ^yirútaa ndihi, mpiindi jingi yavatawáalaa na kiloongii na mpiindi jingi yavijaa mwiitumbairiryo waavo. 16 Na ja aya Masáare Maaja ^meene nookaarya yalusa, mpiindi ja

ulamu Mulungu valamurira ari vaantu miiririrano yaavo
 ya kimbiso kwa njira ya Kirisitu Yésu. **17** Haaha sa viintu
 weewe wookiyanirira Mvayahúudi, weewe wiilángyaa
 Miiro na wíívaa kipeembe uri wa Mulungu. **18** Weewe
 umányire ^cheene Mulungu yoosaaka na urúmire
 kira ^kiri cha uwoloki sa ukiindiwa Miiro yaachwe. **19**
 Ati nyuunyu mwiimányire muri mwiitumbairiryo kwa
 vahoku, na kiweeru kwa vaantu vara ^varimira kilwiiryii.
20 Kei, ati uri mukiindya wa vakoókoyo na vasinga
 vaduudi, sa kuri iyo Miiro wiiséaa utiite umanyi wa
 kimáári na kikomi. **21** Haaha weewe ^mweene ukiindyaa
 viingi, sa che si wookiikiindya weemweene? Weewe
 ^ukiindyaa kwa vaantu viingi vareke kwiiva, sa che weewe
 wookiiva? **22** Weewe ^waséaa “Kari uyéendaa na muki wa
 muntu tuku,” sa che weewe wooyeenda na muki wa
 muntu? Weewe ^waséaa wasula vidabalaíyo, sa che
 weewe wookiiva viintu fuma nyuumbii ja milungu ya
 vidabalaíyo? **23** Eri, weewe ^wiiváiraa kipeembe Miiro, eri,
 si wookoona wamuchwíjaa mati Mulungu ko wuna Miiro
 tuku wu? **24** Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yalusa,
 “Nyuunyu Vayahúudi moobweeyya irina ra Mulungu
 rihintikirwe ni vaantu si ^vari Vayahúudi.” **25** Kutwaalwa
 kwaako kibawii kuva kwiise na kunáálo kooni wootuuba
 Miiro. Kooni woowuna Miiro, wavíjaa ja muntu si
 ^atwaalwa na kibawii. **26** Kooni muntu si ^atwaalwa na
 kibawii atumamire uwoloki ura Miiro ^yasaaka, Mulungu
 mvala ari ja ^atwaalwa na kibawii. **27** Vaantu vara si
 ^vatwaalwa na kibawii, maa kaa, ^vatúubaa Miiro, lusa
 vari irya kuri nyuunyu Vayahúudi ^mwatwaalwa na

kibawii. Ni luusa niise jeyyo, sa baa neembe nyuunyu
mwatwaalwa na kibawii na mari na Miiro, mwiiwúnaa
iyo Miiro. **28** Noo kusea, si kira muuntu ^oónekanaa
ni M̃yahúudi weerwii, ni M̃yahúudi wa kikomi tuku,
na kutwaalwa na kibawii si kiintu cha muvirii vii tuku.
29 Tuku! M̃yahúudi wa kikomi ni muuntu ^ari matu
kwa Muluungu mutimii waachwe. Na kutwaalwa na
kibawii kwa kikomi, ni kutwaalwa kibawii kwa mutima,
kura ^kubwéeyiwa ni Mutima Muja na si ko tuuba
Miiro tuku. Muuntu ja uwo turya iise nyemi fuma kwa
Muluungu na si kwa vaantu tuku.

3 Haaha, ni kunáálo che kwatiite kuva M̃yahúudi?
Baku kunáálo che kwatiite kutwaalwa na kibawii? **2** Kwa
kira njira kwatiite kunáálo! Cha ncholo, Muluungu ajáa
avakwaatya Vayahúudi masáare yaachwe. **3** Kikomi vamwi
vaavo si varuma tuku. Che turi luusa? Haaha sa uko
kudiira kwaavo kuruma, valandula kuri kwiilaangiwa kwa
Muluungu wuu? **4** Aka tuku! Muluungu ni wo kiilaangiwa
siku joosi baa neembe kira muuntu ni muloongo. Ja
^vyeeene Masáare ^Yari Mpeho yalusa, “Ee Muluungu
mpiindi ^woolusika, weewe utaangikane kwa vaantu uri
wa kikomi, kei kati ^woolamurirwa weewe usiinde.” **5** Maa
kaa, kooni kusova uwoloki kwiitu koónekyaa uwoloki wa
Muluungu, che turi luusa de? Eri, tusee, kooni Muluungu
yootulaira chiiru sa kusova uwoloki kwiitu, yeeye si ari
mawoloki tuku wuu? Niini Paúli noolusika aha ja kiri
muuntu vii. **6** Aka tuku! Ngaari viri jeyyo, jooli viri
dahika Muluungu kulamurira weeru? **7** Kei viingi ifaanaa
vasee, “Kooni uloongo waani wookoongererya kimáari

cha Muluungu na no muretera nkongojima yaachwe munumunu, sa che niini nooheewa irya ja muvi?” 8 Iryo ni ja kusea, “Hendi tutumame uvi sa wuuja wuuje.” Jeyyo, noo ^vyeene vaantu viingi vootalongowererya, ati suusu takindyaa jeyyo. Avo, heewa vari irya ^vyeene vyasaakwa. 9 Haaha che turi sea? Eri, suusu Vayahudi ni vaaja kulookya vaantu viingi wuu? Baa kiduudi vii tuku. Sa tahumwiire laira Vayahudi, na vaantu voosi si ^vari Vayahudi, ni isi ya uvi vari. 10 Ja ^vyeene Masare ^Yari Mpeho yasea, “Kusiina muuntu ^ari muwoloki tuku, baa umwi vii tuku. 11 Kusiina muuntu ^ari na miryungu tuku, kusiina muuntu ^amusakiraa Muluungu tuku. 12 Vaantu voosi vamureka Muluungu, na voovo si kiintu tuku miiswii yaachwe, kusiina ^atamamaa uwoloki tuku, baa umwi vii tuku. 13 Malaka yaavo ni ja mbirira ^jiri mwaarya, ndimi jaavo jamema uloongo, ukenke wa milomo yaavo wakusaa kinyeruumbe cha nyororoda. 14 Milomo yaavo yamema njumo na usungu. 15 Majeo yaavo yaanguha noo kiita sakami. 16 Imalo na uturikiri vyoonekanaa kira haantu ^vari doma. 17 Njira ya mwiikalo muja si viimanyire tuku. 18 Voovo vasiina matu kwa Muluungu vii tuku.” 19 Haaha suusu tamanyire kira kiintu Miiro ^yalusa ni sa vaantu ^vari isi ya iyo Miiro, na iyo Miiro yaviikwa sa vaantu voosi vasove kiintu cho huirirya, na weeru yoosi ilamurirwe ni Muluungu. 20 Sa kusiina muuntu ^avalwaa ni muwoloki mbere ya Muluungu so tuuba ^vyeene Miiro yasea tuku. Miiro kiintu ^ibweeyaa ni koonekya muuntu ni atamamaa uvi vii. 21 Maa kaa, haaha Muluungu oonekiirye njira

yo turya uwoloki baa tuuba kira Miiro ^yaluusa tuku. Noyo Miiro na valaali na mutwe valuusa kiintu iki. **22** Kumuruma YeesuKirisitu noo kubweeyyaa Muluungu avarume vaantu ni vawoloki. Muluungu abweeyyaa jei kwa vaantu voosi ^vamuraama. Yeeye si asinanalaa baa umwi tuku, **23** sa vaantu voosi vatumama uvi na vakeehekerwa kukiimana kwa nkongojima ya Muluungu. **24** Maa kaa, vavalwaa ni vawoloki bweete kwa nduwo ya Muluungu kwa njira ya ununuuli ^uri kuri kukundikaniwa na Kirisitu Yeesu. **25** Muluungu amutoola Yeesu Kirisitu ave mporyo, sa vaantu ^vari ruma Yeesu, vakundikaniwe na Muluungu ko tweera sakami ya Yeesu. Abweeyya jeyyo, sa oonekye uwoloki waachwe. Sa aho kali, Muluungu ajaa ayimirirya baa kukwaatya uvi wa vaantu tuku. **26** Abweeyya jei, sa oonekye uwoloki waachwe mpiindi iji. Kei oonekye ni uwoloki na yeeye noo avavala vaantu ^vamuraama Yeesu ni vawoloki. **27** Haaha suusu vaantu kwiivaa turi vipeembe wuu? Tuku! Kwa miiro irikwi? Sa ati takwaatyaa Miiro wuu? Tuku! Maa kaa, sa viintu ^tamuruma Yeesu. **28** Sa Muluungu amavala muntu ni uwoloki kwa kumuruma Yeesu, na si ko tuuba mirimo ya Miiro tuku. **29** Au baka Muluungu ni Muluungu wa Vayahudi vii wuu? Eri, yeeye si ari Muluungu wa vaantu si ^vari Vayahudi tuku wuu? Hii, yeeye ni Muluungu wa vaantu baa si ^vari Vayahudi. **30** Muluungu ni umwi vii, yeeye avavala vaantu ^vatwaalwa na kibawii vave vawoloki kwa njira yo muruma Yeesu, na vaantu si ^vatwaalwa na kibawii kwa njira yiyo yo muruma Yeesu. **31** Eri, haaha ni kwiisiita tiise Miiro kwa

njira iyi yo muruma Yéesu wuu? Aka tuku! Kiri vyoova jeyyo ni kwiikiimikirirya tiise Miir.

4 Ha che turi luusa kuri Aburaháamu baaba wiitu kiwuntu? Yeeye jooli ataanga masáare aya yo va muwoloki mbere ya Mulungu? **2** Kooni Aburaháamu avalwa ni muwoloki mbere ya Mulungu kwa mirimo yabooha, Aburaháamu ajáa atiite kiitu cho kiivaira kipeembe, maa kaa, mbere ya Mulungu, tuku. **3** Sa Masáare Yari Mpeho yasea, “Aburaháamu akamuruma Mulungu, sa jeyyo, Mulungu akamvala Aburaháamu ni muwoloki.” **4** Haaha, muntu atumamaa murimo, masála waachwe si kilungulungu tuku, ni noongwa yaachwe asaakwa aheewe. **5** Maa kaa, muntu si atumamaa murimo tuku, sa avalwe ni muwoloki ni Mulungu, kiri vyoova jeyyo, amurúmaa Mulungu, kuruma kwaachwe Mulungu, kwaválwaa ni uwoloki. Mulungu avaválaa vavi ni vawoloki. **6** Mutemi Daúdi aluusa masáare ayo mpiindi alusikiráa ntálarya ari noyo muntu ura Mulungu amvala ni muwoloki baa kulaanga mirimo yaachwe tuku. **7** “Vatalariwa vara vasewa ni Mulungu, nteendo jaavo ja kuwuna miir jasíire, vara uvi waavo wahonolwa uu. **8** Atalariwa muntu ura, Ijva si aválaa vii kaa tuku uvi waachwe.” **9** Eri, iyi ntálarya ni kwa vaantu vatwaalwa na kibawii, noo kusea, Vayahúudi vii wuu? Baku kei, baa ni ya vaantu vara si vatwaalwa na kibawii, noo kusea vara si vari Vayahúudi wuu? Talúsire Aburaháamu amuruma Mulungu ne Mulungu akamvala Aburaháamu ni muwoloki. **10** Eri, ni mpiindi che Aburaháamu avalwa ni

m̄woloki? Ni de atwaalwe na kibawii bak̄ ^akatwaalwe
 na kibawii? Ni de atwaalwe kibawii na si ^akatwaalwe
 kibawii tuk̄. **11** Aheewa isháara yo twaalwa na kibawii, ja
 m̄tooso wa w̄woloki ^ajáa nowo sa kuruma kwaachwe
 ^kweene ajáa noko de baa atwaalwe na kibawii. Kwa njira
 iyo, Aburaháamu abweeyiwa ni taáta wa vaant̄ voosi
 vara ^vamurúmaa M̄l̄uunḡ, baa vara si ^vatwaalwa
 na kibawii, sa baa voovo vavalwe ni vawoloki. **12** Kei,
 yeeye ni taáta wa vara ^vatwaalwa na kibawii, avo si
 vatwaalwa vii na kibawii tuk̄, maa kaa, vatúubaa njira ya
 kuruma M̄l̄uunḡ ira ^ng'eene Aburaháamu taáta wiit̄
 ajáa noyo de atwaalwe na kibawii. **13** Kwiichuunga kwa
 M̄l̄uunḡ, Aburaháamu na mbyaala yaachwe hokera
 vari weer̄, Aburaháamu si aheewa sa atuuba Miir̄ tuk̄,
 maa kaa, ko tweera w̄woloki ^w̄j̄jaa kwa kumuruma
 kwaachwe M̄l̄uunḡ. **14** Kooni ni vara ^vatúubaa Miir̄
 noo ^vari k̄va vahokeri va weer̄, kumuruma M̄l̄uunḡ
 si kiint̄ tuk̄, na kwiichuunga kwa M̄l̄uunḡ ni kiint̄
 kisiina, **15** sa Miir̄ yaréetaa imalo ra M̄l̄uunḡ. Maa
 kaa, kooni Miir̄ isiina, noko kwiiwuna kusiina tuk̄. **16**
 Sa jeyyo, k̄ko kwiichuunga k̄j̄jaa ko ruma, sa ive ni
 kwa nduwo, na itoolwe kikomi kwa mbyaala yoosi ya
 Aburaháamu. Kei itoolwe si kwa vara ^vatúubaa Miir̄
 vii tuk̄, kiri vyoova jeyyo, ive kwa voosi vara ^vari
 na kuruma ja kwa Aburaháamu. Yeeye Aburaháamu ni
 baaba wiit̄ wa m̄tima wa suusu voosi. **17** Ja ^vyeeene
 Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Nak̄v̄ika w̄ve taáta wa
 isi ^jiri foo.” Yeeye ni taáta wiit̄ miiswii ya M̄l̄uunḡ.
 Aburaháamu amuruma yeeye M̄l̄uunḡ avahéeraa vaant̄

^vaakwya nkaasu, na kwa kulairirya kwaachwe viintu
 ^visiina vyavijaa. **18** Aburaháamu ajáa iilaangya viintu si
 ^vidáhikaa kwiilaangiwa na sa jeyyo akava taáta wa isi ^jiri
 foo ja ^vyeene Muluungu amusea, “Mbyaala yaako kuva
 iri nkúúlu munumununu.” **19** Baa neembe Aburaháamu
 ajáa adálahiire, wa myaaka sengerera igana rimwi,
 kuruma kwaachwe si kwasingisika tuku baa kei ataangáa
 muviri waachwe ni ja ^waakwya, na inda ya Sáara ijáa
 yaakwya. **20** Maa kaa, Aburaháamu ajáa asiina kivundu
 na kura kwiichuunga ^kweene Muluungu ajáa amuheera
 tuku, maa kaa, yeeye akava na ngururu kwa kuruma
 kwaachwe na akamuheera Muluungu nkongojima. **21**
 Yeeye ajáa amányire kikomi Muluungu adáhaa tumama
 yara ^iichuunga kamutumamira. **22** Iki noo ^chooreka
 Muluungu amvala Aburaháamu ni mawoloki kwa
 kuruma kwaachwe. **23** Aya masáare yasea, “Muluungu
 amvala ni mawoloki,” si yaandikwa sa yeemweene vii
 tuku, **24** maa kaa, yaandikwa baa kuri suusu. Suusu
 ^tarúmaa Muluungu amufufula Yéesu, Mweenevyoosi
 wiitu, suusu naasu valwa turi turi vawoloki. **25** Yeeye
 Yéesu atoolwa, akwe sa uvi wiitu, ne afufuka sa tavalwe
 turi vawoloki.

5 Jeyyo, sa viintu tavalwa ni vawoloki kwa njira yo
 ruma, haaha tatiite mwiikalo muja na Muluungu
 ko tweera Mweenevyoosi wiitu, YéesuKirisitu. **2** Kuri
 yeeye sa viintu tamuruma Yéesu, Muluungu atuheera
 nduwo yaachwe kwa njira yo muruma, na jeyyo noo
 ^vyeene twiikalaa haaha. Na kei, tookoona mwerere
 maatuku vii, sa tookiilaangya kuva turi hamwi na

Mulungu kuri nkongojima yaachwe. 3 Si jeyyo vii tuku, baa kei, tookiiteera mwerere kati ^tooturikira sa tamanyire uturikiri waréetaa uyimiriryi. 4 Uyimiriryi waréetaa wiimikiri, na wiimikiri waréetaa kwiilaangya. 5 Kwiilaangya si kubwéeyaa tusove mitima tuku, sa Mulungu ahámwiire tukung'untira kweenda kwaachwe mitimii yiitu kwa njira ya Mutima Muija uhu ^atuheera. 6 Mpiindi suusu ^tujáa tusiina ngururu, mpiindi ja Mulungu ^jikafike, Kirisitu aakwya sa suusu si ^tatúubaa kira Mulungu ^asáakaa. 7 Kikomi vyafafa maatuku vii muuntu kukwya sa muuntu mawoloki. Ifaanaa vikadahika muuntu umwi akiitoola akwye sa muuntu muija munumu. 8 Maa kaa, Mulungu yookoonekya atweenda maatuku vii, yeeye atoola Kirisitu akwye sa suusu, mpiindi suusu ^tujáa tukaari vavi. 9 Sa viintu tavalwa turi vawoloki kwa njira ya sakami ya Kirisitu, kikomi kulookya ivyo, lamuririwa turi ni yeeye fuma nkalarii nkari ya Mulungu ko tweera yeeye. 10 Sa mpiindi ^tujáa tukaari vavi va Mulungu, tujáa takundikaniwa ne kwa njira ya inkwya ya Mwaana waachwe. Kulookya ivyo, sa viintu tahumula kundikaniwa ne, ni kiweerwii viri yeeye tulamurirya ari kwa nkaasu ya Mwaana waachwe. 11 Si ivyo vii tuku, kei toovyeenda maatuku vii kwa Mulungu kwa njira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, na kwa njira yaachwe, suusu talamaniwa na Mulungu. 12 Jeyyo, kwa njira ya muuntu umwi, noo kusea Adáamu, uvi wiingira kuri weeru, na uwo uvi wareeta inkwya. Noyo inkwya yaviingira vaantu voosi sa voosi vatumama uvi. 13 De Miiri iviikwe ni Mulungu,

ũvi ũjĵaa ũmwaari kũri weerũ. Maa kaa, ũvi si ũvĩikwaa
 nkumbukirii tukũ kooni kusiina Miiro. **14** Maa kaa, keende
 mpiĩndi ja Adáamu fũũrũ mpiĩndi ja Músa, inkwya ijĵaa
 yĩimirira baa vara si ^vatũmama ũvi ko wuna ulairiri ja ũra
 wa Adáamu. Adáamu ni ja buuwo vii ya Kirisitũ ũra ^ũũja.
15 Maa kaa, kũhon'ya kwa Adáamu si kũri yaaniririwa
 na kilungulungũ cha Mulũungũ tukũ. Sa ũvi wa mũũntũ
 ũmwi wareeta inkwya kwa vaantũ ^vari foo. Maa kaa,
 nduwo ya Mulũungũ isiina kipĩmo na kilungulungũ cha
 Mulũungũ chuũja kwa nduwo ya mũũntũ ũmwi, noo kusea
 Yéesu Kirisitũ. Na kilungulungũ ikyo, choolookererya
 kwa vaantũ ^vari foo. **16** Haaha kwatiite kwiisima kati
 ya kilungulungũ cha Mulũungũ na kuherererya kwa ũvi
 wa mũũntũ ũmwi. Na sa kwa ũvi ũwo, Mulũungũ ajĵaa
 atoola ulamu, na ulamu ũhũ, ukareeta kuheewa irya. Maa
 kaa, kilungulungũ cha Mulũungũ kikuũja sa ũvi ^ũri foo
 wa vaantũ, na kwa njira iyo, Mulũungũ avavala voovo ni
 vawoloki mbere yaachwe. **17** Ko tweera ũvi wa mũũntũ
 ũmwi, inkwya yĩimirira kwa ũwo mũũntũ ũmwi. Maa
 kaa, kulookererya ivyo, kikomi vara ^voohokera nduwo
 ya Mulũungũ ^isiina kipĩmo no turya kilungulungũ cha
 ũwoloki, kwĩimirira vari nkaaswii ko tweera mũũntũ
 wiingi, noo kusea Yéesu Kirisitũ. **18** Sa jeyyo, ja ^vyeene
 ũvi wa mũũntũ ũmwi wareeta kuheewa irya kwa vaantũ
 voosi, viivyo murimo wa ũwoloki wa mũũntũ ũmwi,
 wavabweeyya vaantũ vavalwe ni vawoloki, na jeyyo,
 vaantũ voosi vareterwa nkaasũ. **19** Kei kwa kusova matu
 kwa mũũntũ ũmwi kwa Mulũungũ, vaantũ ^vari foo
 vabweeyyiwa vave vavi, viivyo, kũva matu kwa mũũntũ

umwi wiingi kwa Mulungu, bweyya kuri vaantu ^vari
foo vave vawoloki. 20 Miiro yareetwa sa uvi ukiingike.
Maa kaa, uvi ^ukakiingike, noyo nduwo ya Mulungu
ijaa yakiingika baa kulookya. 21 Jeeyo, ja ^vyeene uvi
wiimirira ukareeta inkwya, viivyo nduwo nkulu ya
Mulungu yookiimirira kwa njira yo tubweyya tave
vawoloki. Kei, yooturetera nkaasu ya siku ^jisiina uhero
kwa njira ya Yeesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu. (aiōnios
g166)

6 Haaha, che de turi luusa? Eri, tutuube tumama uvi sa
nduwo ikiingike wuu? 2 Aka tuku! Suusu takwyiira uvi,
jooli turi daha tuuba kwiikala uvii? 3 Eri, suusu voosi
^tabatisiwa kunu tookundikaniwa na KirisituYeesu, si
mwamanyire talumaniwa ne inkwyii yaachwe tuku wuu?
4 Haaha, suusu taakwa na tataahwa hamwi na Kirisitu
kwa njira ya ubatiso, sa jeeyo, kooni Yeesu afufulwa kwa
ngururu ya nkongojima ya Taata, viivyo baa suusu daha
turi kwiikala mwiikalo mufya. 5 Kooni suusu taava kiintu
kimwi na Yeesu kwa inkwya yaachwe, viivyo suusu naasu
kwa turi ne kiintu kimwi ufufukwii waachwe. 6 Suusu
tamanyire wuntu wiitu wa uvi waning'iniwa furu
ukakwa hamwi na Kirisitu, sa maviri wa uvi umalwe,
na suusu tureke kwa vatuma va uvi. 7 Sa wuntu
yoyoosi ^aakwa, avalwa ni mwoloki ko kerwa fuma uvii.
8 Haaha kooni taakwa na Kirisitu, ruma tiise, kiikala
tweende ne. 9 Sa tamanyire, Kirisitu afufulwa na si ari
kukwya vii kaa tuku kei. Inkwya isiina wiimiriri mweeri
yaachwe tuku. 10 Yeeye ^akakwe, aakwa kamudu vii,
na akava uusindire uvi. Haaha iikalaa kwa nkongojima

ya Muluungu. **11** Jeeyo, baa nyuunyu ivali mwasiinda uvi, na uvi si uri daha kuvimirira nyuunyu tuku kei. Na ni nkaasu muri kwa Muluungu kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yésu. **12** Haaha kari murekere uvi wimirire miviri yaanyu ikwiyjaa tuku, sa mutuube ulaku uri muvi wa miviri tuku. **13** Kei, kari mutoole haantu ha miviri yaanyu have saama jo tumamira masáare si yari ya uwoloki tuku. Kiri vyoova jeeyo, itooli nyuunyu kwa Muluungu ja vaantu mujaa mwaakwa, na haaha mwatiite nkaasu ifya. Nyuunyu tooli haantu ha miviri yaanyu ja saama jo tumamira uwoloki. **14** Na uvi si uri vimirira nyuunyu kei tuku, sa si muri isi ya Miiro tuku, maa kaa, isi ya nduwo. **15** Haaha, che turi sea de? Tutuube tumama uvi sa viintu turi isi ya nduwo na si isi ya Miiro tuku wuu? Aka tuku! **16** Kikomi mwamanyire, kooni mwivikire kwa muuntu ja vatuma vari matu, nyuunyu kikomi ni vatuma vaachwe. Iki ni kikomi, kooni muri kuva vatuma va uvi, uhero waachwe ni inkwya, au kooni muri vatuma vari matu kwa Muluungu, uhero waachwe ni uwoloki. **17** Adumbwe Muluungu, sa aho kali mujaa vatuma va uvi, maa kaa, haaha mwaava matu kwa mitima yaanyu kwa kira ukiindya mwakwaatiwa. **18** Nyuunyu mwavikwa huru fuma utumwii wa uvi, mukava vatuma va uwoloki. **19** Nalusire lusimo lwa vatuma kwa masáare ya kiwuntu, sa teketeke yaanyu ya kiwuntu. Aho ncholo, mujaa mwatoola haantu ha miviri yaanyu ja vatuma va nteendo jo wuna miiro na mukalookererya nteendo ijo. Viivyo haaha tooli haantu ha miviri yaanyu, ja vatuma va uwoloki kweene

kūhererya kwaachwe ni wūja mbere ya Mūlungu. 20 Mpiindi ^mujaa vatūmwa va ũvi, mujaa mwiiyanjaala si mwadoomeririwaa kutumama ũwoloki tuku. 21 Ni kunáalo che mwaturya mpiindi ^mwatumamáa viintu haaha ^moovyoonera soni? Kūherererya kwa viintu ivyo, ni inkwya ya siku ^jisiina ũhero. 22 Maa kaa, haaha mwaava húuru fuma uvii na mwaava vatūmwa va Mūlungu, kunáalo ^muri turya vabweyya iri mūve vaaja mbere ya Mūlungu, na kūherererya kwaachwe ni nkaasu ya siku ^jisiina ũhero. (aiōnios g166) 23 Sa musáala wa ũvi, ni inkwya, maa kaa, kilungulungu cha Mūlungu ni nkaasu ya siku ^jisiina ũhero ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu. (aiōnios g166)

7 Vanaviitu, ni lūsa niise jei sa ni lūsika niise na vaantu ^vīmányire Miirō. Mwamányire Miirō ni mweeri ya mūntu iri kati mūntu ^ari nkaasu. 2 Baa ja tusee, mūntu muki ^aloolwa, achuungwa ni miirō ya ilóola mpiindi joosi mūlume waachwe ^ari mooyo, maa kaa, mūlume waachwe kooni akwíire, ũwo mūntu muki achungurirwe fuma iyo miirō ya ilóola. 3 Jeyyo, kooni ũwo mūntu muki alóorirwe ni mūntu mūlume wiingi mpiindi mūlume waachwe ^ari mooyo, ũwo mūntu muki kaanirirwa ari ^ayéendaa na mūlume wa mūntu. Maa kaa, kooni mūlume waachwe akwíire, ũwo mūntu muki iyanjaala, si ari isi ya miirō ya ilóola tuku, si ari kaanirirwa ^ayéendaa na mūlume wa mūntu tuku. 4 Viivyo, vanaviitu, nyuunyu mwahumula kukwya kuri Miirō, kwa njira ya mūviri wa Kirisitu. Haaha mwaava máari ya wiingi, ũra ^afufulwa sa tudahe kuvyaala ndiwa

njija sa Mulungu. 5 Sa mpiindi ufumo wa wuntu wiitu wa uvi ^wiimiriraa miirikano yiitu, Miiro yabweeyaa ulaku ulookye na uve na ngururu yo tumama mirimo mivi mivirii yiitu, sa tuvyaale ndiwa ^jiréeta inkwya. 6 Maa kaa, haaha tarekerwa fuma Miirwii, sa taakwa kwa kira ^chatwiimiriraa. Tarekerwa fuma Miirwii, sa tumutumamire Mulungu kwa njira ifya ya Mutima, na si kwa njira ya kali ya Miiro ^yaandikwa tuku. 7 Haaha, che de turi luusa? Tusee Miiro ni uvi wuu? Aka tuku! Kikomi ngaari si Miiro, ngaari si nutaanga uvi tuku. Ngaari si nataanga kumererya mati kiintu cha muntu ni uvi tuku, ngaari Miiro si yalusa, “Kari uméreryaa mati tuku.” 8 Maa kaa, ^nkataange uwo ulairiri, uvi waankumurirya ukiinula kira mpiima yo mererya mati. Sa kooni kusiina Miiro, uvi waakwa, usiina ngururu yo vabweeyya vaantu vatumame uvi tuku. 9 Mpiindi jimwi, niini nijaa nkaasu bila Miiro, maa kaa, ulairiri ^ukuje, uvi ukava nkaasu, naani nakwya. 10 Nkooni ura ulairiri ^wasaakwa ureete nkaasu, kwaani warétire inkwya. 11 Sa uvi ^ukaturye nkalo ko tweera njira ya uwo ulairiri, waankoovera. Na ko tweera ulairiri uwo, nkulawa. 12 Jeyyo, Miiro ni miija mbere ya Mulungu, na ulairiri ni muja, na ni wa woloki, kei wabooa. 13 Eri, kira ^chabooa chaava inkwya kwaani wuu? Aka tuku! Maa kaa, sa uvi utaangwe ni uvi, wareeta inkwya kuri niini ko tweera kira ^kijaa chabooa, sa kwa njira ya ulairiri uvi utube kuva ni muvi munumunu kulookya. 14 Tamányire Miiro ni ya mutimii, maa kaa, niini ufumo waani ni wa muntu, naani navawa iyoombe nive mutumwa wa uvi. 15 Kikomi niini

467

8 Sa jeyyo, haaha kusiina ^ari lusa irya kwa vara
 ^valumaniwa na Kirisitu Yeesu tuku. **2** Sa kwa njira ya
 Kirisitu Yeesu, miiro ya Mutima wa nkaasu, wavabweeyya
 mave huuu fuma wiimiririi wa miiro ya uvi na inkwya. **3**
 Miiro si yadaha kutabweeyya tave huuu na uvi tuku, sa
 teketeke ya ufumo wa wuntu wiitu wa uvi. Sa jeyyo,
 Mulungu amutuma Mwaana waachwe ^ari na muviri
 ^ari ja yiitu suusu ^turi vavi. Uhu Mwaana waachwe
 aava mporyo sa uvi, na kwa njira iyi Mulungu akava
 aluusire irya kwa uvi kari muviri. **4** Mulungu abweeyya
 jeyyo, sa uwoloki ura Miiro ^yasaaka, ukiimane isii yiiswi,
 suusu si ^twikalaa ko tuuba ufumo wa wuntu wiitu wa
 uvi tuku, maa kaa, ko tuuba Mutima wa Mulungu. **5**
 Vara ^vikalaa ko longoolwa ni ufumo wa wuntu waavo
 wa uvi, miryungu yaavo yamereryaa mati kutumama
 uvi, maa kaa, vara ^valongoolwaa ni Mutima Muija,
 vabweeyya viintu vira Mutima Muija ^asakaa. **6** Sa
 miryungu ya ufumo wa wuntu wa uvi ni inkwya, maa
 kaa, miryungu yo longoolwa ni Mutima, ni nkaasu na
 mwiikalo muija. **7** Sa miryungu ya wuntu wa uvi
 ni mui wa Mulungu, sa yeeye si iivikaa isi ya Miiro
 ya Mulungu tuku, kei si adahaa tuku. **8** Vaantu vara
 ^vimirirwaa ni ufumo wa wuntu waavo wa uvi, si vari
 daha kumweerya Mulungu mutima tuku. **9** Nyuunyu
 si mwimirirwaa ni ufumo wa wuntu waanyu wa uvi
 tuku, maa kaa, mwimirirwaa ni Mutima, kooni Mutima
 wa Mulungu ikalaa kari nyuunyu. Muntu yoyoosi ura
 ^asiina Mutima wa Kirisitu, yeeye si wa Kirisitu tuku. **10**
 Maa kaa, kooni nyuunyu mui kiintu kimwi na Kirisitu,

baa neembe miviri yaanyu yaakwya sa *uvi*, kuri nyuunyu mitima yaanyu ni nkaasu iri, sa mwalwa muri vawoloki.

11 Tamányire Muluungu amufufula Yéesu. Abweeeya jeyyo kwa njira ya Mutima waachwe. Mutima wuwo, iikalaa isii yaanyu. Sa jeyyo, *^*vyeeene Muluungu amufufula Kirisitu Yéesu, viivyo kwa njira ya Mutima waachwe uhu *^*aava kiintu kimwi na nyuunyu kiiheera ari nkaasu miviri yaanyu *^*ikwyijaa. **12** Haaha vanaviitu si tasaakwa tundoikiikala ko tuuba ufumo wa wuntu wiitu wa *uvi* tuku, noo kusea kwiikala ko tumama *uvi*. **13** Sa kooni mookiikala ja *^*vyeeene ufumo wa wuntu waanyu wa *uvi* woovalongoola, kukwya muri. Maa kaa, kooni murékire kutumama nteendo mbi kwa laviro lwa Mutima, kikomi kiikala muri na Muluungu kwa siku *^*jisiina uhero. **14** Sa voosi vara *^*valóngoolwaa ni Mutima wa Muluungu ni vaana va Muluungu. **15** Sa nyuunyu si mwahokera mutima *^*uri vabweeeya mave vatuma *^*voófaa tuku. Tuku! Mwahokera Mutima *^*woovabweeeya mave vaana va Muluungu, na kwa Mutima uwo toomwaanirira, “Áaba!” noo kusea, “Taáta!” **16** Uhu Mutima *^*aláiraa hamwi na mitima yiitu, suusu turi vaana va Muluungu. **17** Haaha sa viintu suusu turi vaana vaachwe, suusu turi vahokeri va kwiichuunga kwa Muluungu. Kei suusu ni vahokeri hamwi na Kirisitu, kooni kikomi turi turikiriwa hamwi na Kirisitu, sa kei suusu tuheewe nkongojima hamwi ne. **18** *^*Ndiri laanga uturikiri uhu wa haaha si nookoona ni kiintu tuku kooni nafwáaniriirye na nkongojima *^*yookuaja, ira *^*iri variyulwa kuri suusu. **19** Sa viintu vyoosi *^*vyumbwa, vyoosi vyawóojeraa kwa

mpiima Muluungu avariyule vaana vaachwe. **20** Viintu vyoosi ^vyumbwa ni Muluungu vyabweyiwa vive matu isii ya mukube, si sa kweenda kwaavo tuku, maa kaa, ja kweenda kwa Muluungu. Baa neembe ni jeyyo, kwatiite kwiilaangya, **21** sa ivyo viintu vyoosi lamuririwa viri fuma utumwii wa usaambu, na viheewe uhuru wa nkongojima ya vaana va Muluungu. **22** Sa tamanyire furu haaha viintu vyoosi ^umba Muluungu vyoorira kwa makata, ja makata yo kiichungula. **23** Baa si viintu vyoosi ^vyumbwa vii tuku, baa suusu ^turi na ndiwa ja ncholo ja Mutima Muija, kwa isii toorira kwa usungu kunu toowoojira kwa mpiima kubweyiwa tave vaana va Muluungu, noo kusea ununuuli wa miviri yiitu. **24** Sa ko kwiilaangya jeyyo, suusu talamuririwa. Maa kaa, kooni wookiilaangya kiintu kira ^ukituriye, uko si kwiilaangya tuku. Eri, kwatiite muuntu ^iilaangyaa turya ari kiintu kira ^ari nocho wuu? **25** Maa kaa, kooni tookiilaangya kira kiintu si ^tunachoona, toosaakwa tukiwoojere kwa mpiima na kwa uyimiriyi. **26** Viivyo ne Mutima atwaambiriyaa haantu ^turi teketeke. Suusu si tamanyire ^vyeene vyasaakwa tumuloombe Ijwa tuku, maa kaa, Mutima mweeneevyo atalomberaa kwa Muluungu kwa muriro wa usungu ^vyeene baa si viri dahika kuvariyula na masaa. **27** Ne Muluungu amanyire furu isii ya mitima yaanyu, amanyire miiririkano ya Mutima. Sa uwo Mutima avalomberaa vaantu va Muluungu ja ^vyeene Muluungu asakaa. **28** Suusu tamanyire Muluungu atamama masaa yoosi kureeta maaja kwa vaantu voosi ^vamweenda. Na avo vaanirirwa kwa miryungu yaachwe.

29 Sa vaantu Muluungu ^avataanga keende aho ncholo, avasaawula viifwaane na Mwaana waachwe ^vyeene ari, sa Mwaana waachwe ave ndaambere kuri vaantu ^vari foo. **30** Avo ^avasaawula, avaanirira, avo ^avaanirira kei avavala vave vawoloki, na avo ^avavala vave vawoloki kei avabweyya vave na nkongojima. **31** Che de turi luusa kuri masáare aya? Kooni Muluungu ari ivarwii riitu ani ari daha kutavarinduka suusu? **32** Muluungu si amoonera mbavariri baa Mwaana waachwe tuku, yeeye amutoola sa suusu voosi. Jooli ari reka kutuheera viintu vyoosi viija hamwi na kuboohya mutima kwaachwe? **33** Ni ani ^ari vatwaala na kiloongii vaantu Muluungu ^avasaawula? Kusiina tuku! Muluungu avaválaa vave vawoloki. **34** Ni ani ^ari tulusira irya? Kusiina tuku! Kirisitu Yéesu aakwya, kei kulookya ayo, afufuka na iikalaa mukono wa kulume wa Muluungu, kei yeeye noo atulóomberaa. **35** Ni ani ^ari tukera fuma kweenda kwa Kirisitu? Ni uturikiri, au marema, au waalakan'yo, au njala, au usava, au kusaaka kwiingira imalwii au inkwya wuu? **36** Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaandika, "Sa weewe tookulawa chobu, tabweeyyiwe ja muundi jo siinja." **37** Baa neembe masáare ayo yoosi yootupata, suusu toosiinda munumununa na kulookya ayo, kwa nyambirirya ya yeeye ^atweenda. **38** Kikomi namányire, kusiina kiintu ^kiri tukera na kweenda kwa Muluungu tuku, ive ni inkwya au nkaasu, ive ni mirimu miija au mirimu mivi, ive ni viintu ^vyoofumira haaha au ^viri fumira siku ^jookuuja, ive ni wiimiriri kurumwii, **39** ive ni weeru ya mweeri, au ni weeru ya isi au kiintu chochoosi chiingi ^chuumbwa ni Muluungu, si

kiri daha kutunanukula na kweenda kwa Muluungu ko kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu tuku.

9 Kimaari kaa noolusa kwa Kirisitu niini ^ndiri kiintu kimwi ne, si noolusa uloongo tuku. Mutima waani ^wiisiman'yaa mavi na maaja na ^uri kiintu kimwi na Mutima Muija, ni laira wiise isáare iri kei. **2** Mutima waani woorira no myaa, na natiite usuungu maatuku vii si ^usíraa mutimii waani. **3** Ngaari nadaha kuloomba baa njumwe, na nkerwe na Kirisitu sa vanduu vaani, vaantu va lukolo lwaani kiwuantu, ngaari nabweeyya jeyyo. **4** Ava ni Viisiraéeli, Muluungu avabweeyya vave vaana vaachwe, akavalaira nkongojima yaachwe na akaviika muháko novo. Kei Muluungu avaheera Miiro yaachwe na kwiichuunga kwaachwe na kumwiinamira Kaayii Njija ya Ijáva. **5** Voovo ni va ufumo wa mbyaala ya vala baaba vakuuu va ncholo na kwa wuantu wa Masía. Uhu Masía ni Muluungu ^mimiraa kira kiintu, yeeye aduumbwe kwa siku ^jisiina uhero! Kikomi. (aiōn g165) **6** Si noosea isáare ra Muluungu rasiindirwe tuku. Sa si kira Mwiisiraéeli ^ari wa uvyaalo ^wafuma kwa Isiraéeli ni Mwiisiraéeli kikomi tuku. **7** Kei kuva vaana va ufumo wa mbyaala ya Aburaháamu si kuri vabweeyya vave kikomi vaana va Aburaháamu tuku. Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Sa lukolo lwaako ni kwa Isaka luri fuma.” **8** Ihi noo kusea, si vaana vara ^vavyaalwa kimuviri noo vaana va Muluungu tuku. Kiri vyoova jeyyo, vara ^vavyaalwa kwa ura ufumo wa kwiichuunga kwa Muluungu noo ^vari valwa ni vaana va Aburaháamu va kimáári. **9** Sa kwiichuunga kwa Muluungu kweeneevyo

ni jei kwasea, “Mwaaka ^wookuuja mpiindi ja iji kuuja ndiri, na Sáara kuva ari iichúngwiire mwaana mulume.”

10 Baa kei si jeyyo vii tuku, uwo mwaana wa uko kulaha ni Isaka taáta wiitu. Isaka ^akakule, amuloola Rabéeka na vakavyaala maása. **11** Maa kaa, sa kusaawula kwa Mulungu ni mweeri kuri, baa avo vaana si vanavyaalwa na baa si vanataanga riija na rivi, **12** Rabéeka asewa jei, “Mukúúlu kumutumamira eende mudúúdi.” Kei, Mulungu asáawulaa si kwa nteendo ja vaantu tuku, maa kaa, ja ^vyeeene yeeye mweeneevyo aaniriraa. **13** Ja ^vyeeene Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Namweenda Yaakúupu, maa kaa, Esáau namusula.” **14** Haaha che kaa turi sea? Mulungu asova uwoloki wuu? Aka tuku! **15** Sa Mulungu amusea Músa, “Kumulaanga ndiri na riiso ra wuuja ura ^ndiri saaka mulaanga na riiso ra wuuja, kei kumoonera ndiri mbavariri ura ^ndiri saaka moonera mbavariri.” **16** Sa jeyyo, ni Mulungu noo alámulaa kulaanga na riiso ra wuuja. Muuntu si ari saawula au si ari kiimanyikira tuku. **17** Sa Masáare ^Yari Mpeho yalusa jei, Mulungu amusea Faráao, “Nakwiinula uve mutemi, sa kwa njira yaako ngururu jaani jitaangikane na irina raani riluswe kuri weeru yoosi.” **18** Ni kiweeri vii, Mulungu aláangaa na riiso ra wuuja yoyoosi ^yoosaaka na afáfyaa mutima yoyoosi ^yoosaaka afafye mutima. **19** Haaha kuuñsea muri, “Sa che de Mulungu aséaa atiite kiloongi na suusu? Sa ni ani ^ari kiikana vira Mulungu ^asáakaa?” **20** Eri, ati weewe muuntu vii uri ani fuuru umubeerule Mulungu? Eri, kiintu ^chuumbwa ifaanaa kimuurye ura ^achuumba, “Sa che wuunyumba ndiri jei?”

21 Eri, muúmba nyiingu si ari daha kúmba nyiingu iviri
 kwa iroongo ririra na nyiingu imwi ive ya kitemi na yiingi
 ya kira siiku tuku wuu? **22** Jooli turi sea, kooni Muluungu
 yoosaaka koonekya kukorera kwa nkalari yaachwe na
 kubweeyya ngururu jaachwe jitaangikane? Che turi sea
 kooni atuurya mutima munumununu kwa uyimiriryi
 mukulu kwa saama ja nkalari yaachwe ^jeene jasaakwa
 jimalwe? **23** Kei jooli turi sea kooni yoobweeyya jeyyo
 sa usúngaati wa nkongojima yaachwe utaangikane kwa
 jira saama jaachwe ja riiso ra wuuja jira ^ajitengenesha
 keende aho kali kwa nkongojima yaachwe? **24** Jooli turi
 sea, kooni baa suusu ni vamwi va vara ^avasaawula na si
 kufuma kwa Vayahúudi vii tuku, maa kaa, kufuma kwa
 vaantu si ^vari Vayahúudi kei? **25** Kitáabwii cha muláli
 na mutwe Hoséa, Muluungu asea, “Vara si ^vajáa vaantu
 vaani, vaanirira ndiri vaantu vaani! Vaantu si ^nijáa
 naveenda hara lombere, kuvaanirira ndiri ^naveenda,” **26**
 na “Haantu hara ^vasewa, ‘Nyuunyu si muri vaantu vaani,’
 aho, kaanirirwa vari vaana va Muluungu ^Ari Nkaasu.” **27**
 Isáaya ne alúusa kwa sawúti nkulu sa Viisiráéli yoosea,
 “Baa kooni mbyaala ya Isiráéli, ni nkúulu ja isaáre ra
 mbarimbari ya mayiya, ni vake vii noo ^vari lamuririwa.
28 Sa Ijüva kiimikirirya ari ulamu waachwe kuri weeru,
 chaangu, na ukiimane.” **29** Ni ja ^vyeene Isáaya alúusa aho
 kali, “Ngaari Ijüva Mweenengururu, si atuchererya vaana,
 ngaari taava ja Sodóoma, ngaari tamalwa ja Gomóora.” **30**
 Che turi lúusa haaha? Ati vaantu si ^vari Viisiráéli vara
 si ^vasaakiráa uwoloki, Muluungu avabwéeyiirye vave
 vawoloki ko ruma vii. **31** Haaha, Viisiráéli vamányikaa

kava vawoloki kwa njira ya Miiro. Baa neembe ni jeyyo, vasiindwa kava na uwo uwoloki. **32** Sa che? Sa viilaangya mirimo yaavo kiri vyo kiilaangya kuruma. Viikunguvala iwyii rira ^rikúnguvaryaa. **33** Ja ^vyeene vyaandikwa, “Laangi, uko Sayúuni viika niise iwe ^rikúnguvaryaa, mwaalaliwe ^uri hitahita vaantu. Maa kaa, yoyoosi ^ari muruma uwo, si ari kooniwa soni vii kaa tuku.”

10 Vanaviitu, mpiima ya mutima waani, na kuloomba kwaani kwa Muluungu, ni sa Vayahúudi valamuririwe. **2** Sa ni koonekya niise kikomi, ava vaantu vamányikaa na mitima sa Muluungu, maa kaa, si vamányire vira viintu ^yoosaaka tuku. **3** Voovo si vamányire uwoloki ^ufúmaa kwa Muluungu tuku. Kei, vasáakiraa uwoloki waavo veeneevyo. Jeyyo, voovo si viibweeya vave matu kuri uwoloki wa Muluungu tuku. **4** Sa Kirisitu noo kukiimikirirya kwa Miiro, sa yoyoosi ^ari muruma, ave mawoloki mbere ya Muluungu. **5** Kava mawoloki ko tuuba Miiro, Músa aandika jei, “Muuntu yoyoosi ura ^atúmamaa ^meene yasaakwa ni Miiro, kiikala ari ko yera tuuba iyo Miiro.” **6** Maa kaa, uwoloki ^wújjaa kwa njira yo ruma, Masáare ^Yari Mpeho yaandika jei, “Lúusa mutimii waako jei tuku, ‘Ani ^ari kaambuka fúuru kurumwii?’” Noo kusea akamukiimye Kirisitu na kuri weeru? **7** “Baku, ‘Ani ^ari kiima fúuru ntarii?’” Noo kusea akamwaambukye Kirisitu fuma kwa ^vaakwa? **(Abyssos g12)** **8** Maa kaa, Masáare ya Muluungu ni jooli yalúusa? “Isáare raachwe ni heehi riri na weewe, ni mulomwii na mutimii waako riri.” Noo kusea rira isáare ro muruma Kirisitu ^turiváryulaa. **9** Sa kooni ulúusire na

mulomo waako, “Yéesu ni Mweenevyoosi,” na kuruma mutimii waako, Mulungu amufufula fuma kwa ^vaakwa, lamuririwa uri. **10** Sa kwa mutima muuntu arúmaa, jeyyo aválwaa ni muwoloki, na kwa mulomo alúusaa, na jeyyo alámuririwaa. **11** Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, “Yoyoosi ^ari mwiilaangya si ari kwaatiwa soni tuku.” **12** Sa Mnyahúudi na muuntu si ^ari Mnyahúudi si viisimire tuku. Kwatiite Mweenevyoosi umwi vii kwa vaantu voosi, yeeye avatálaryaa kwa usúngaati voosi ^veene vamwaániriraa yeeye. **13** Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Kira muuntu ^ari mwaanirira Ijva lamuririwa ari.” **14** Maa kaa, vaantu jooli vari mwaanirira ura si ^vanamuruma? Jooli vari muruma, ura si ^vanamuteera? Jooli vari muteera, kooni kusiina muuntu wo vavariyurira? **15** Jooli vaantu vari muvariya, kooni si vanatumwa? Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, “Myujire ya vaantu ^varéetaa Masáare Maaja, yabooha maatuku vii.” **16** Maa kaa, si voosi vakwátyaa Masáare Maaja tuku. Sa Isáaya alúusa, “Ee Ijva, ni ani ^aruma masáare yiiswi?” **17** Haaha, kuruma kújaa kwa njira yo teera isáare, na kuteera kújaa kwa isáare ra Kirisitu. **18** Maa kaa, ni kuurya niise, eri Viisiraéli si vateera tuku wuu? Hii vateera. Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Sawúti yaavo yadoma kuri isi joosi, noyo masáare yaavo yafika utulo waasi.” **19** Kei kuurya niise, eri, Viisiraéli si vataanga tuku wuu? Hii vataanga. Lwa ncholo Músa asea, “Vabweeyya ndiri muvoonere kivina vaantu va isi jingi, na vaantu ^vasiina umanyi, vabweeyya ndiri mukalale maatuku vii.” **20** Kei Isáaya asea ko kiitema, “Vaantu

vara si ^vaansaakiraa vaantúriirye, niini niyónekiirye
kwa vaantu vara si ^vaanjurikiriryaa.” 21 Maa kaa, kuri
Viisiraéli asea, “Muusi woosi nawolola mikono yaani,
kwa vaantu ^vaankikanaa na si ^vaantéeraa.”

11 Ni kuurya niise, Muluungu avasiita vaantu vaachwe
wuu? Aka tuku! Niini mweeneevyo ndiri Mwiisiraéli wa
mbyaala ya Aburaháamu, fuma lukolo lwa Bénjamini. 2
Muluungu si avasiita vaantu vaachwe ^avataanga keende
aho ncholo tuku. Si mookumbukira ^vyene Masáare
^Yari Mpeho yalusa Elía ^akavalusire Viisiraéli kwa
Muluungu tuku wuu? 3 “Ee Ijva, vúlaira valáli na
mutwe vaako na vakányiirye masabáahu jaako, nachíhiire
niimweene na voosaaka nkaasu yaani.” 4 Ni jooli
Muluungu amuyirya? Amusea, “Niicheererya vaantu
valume mayana mufungati ^veene si vanachwaama
kwiinamira Baáli.” 5 Baa haaha ni viivyo, vamwaari
Viisiraéli ^vachaala ^veene Muluungu avasaawula kwa
nduwo yaachwe. 6 Haaha kooni vasaawulwa kwa nduwo, si
kwa mirimo yaavo tuku. Sa kooni ari saawula kwa mirimo
ya vaantu, nduwo yaachwe ngaari si yaava nduwo tuku. 7
Che turi lusa haaha? Kira kiintu Isiraéli ^vakisaakiraa
na umanyiki si vakipata tuku. Maa kaa, vara ^vasaawulwa
ni Muluungu vakipata. Vara viingi si ^vasaawulwa mitima
yaavo yafafiwa. 8 Ja ^vyene Masáare ^Yari Mpeho yasea,
“Muluungu avabweeya vave ja vaantu ^vataavita, na
furu isiku avakunikirira miiso yaavo, vadiire kooni, kei
avakunikirira matu yaavo, vadiire teera.” 9 Ne Daúdi
alusaa, “Ngovi jaavo jive kinyuhula na minyahu, kiintu
^kikunguvaryaa, vawye, na kive ni irya kwaavo. 10 Miiso

yaavo yavikirwe kilwiirya sa vadiire koonu, myoongo yaavo iwode kwa uturikiri kwa siku ^jisiina uhero.” **11** Haaha ni kuurya niise kei, eri, Viisiraéeli viikunguvala sa vawye chalumi wuu? Aka tuku! Maa kaa, sa kubweeyya uvi kwaavo, noo kusea kumusiita Yéesu, vaantu si ^vari Vayahúudi ulamuriri wavafikiire, sa Viisiraéeli vave na kivina. **12** Haaha kooni kubweeyya uvi kwa Viisiraéeli kwaviire usungaati kuri weeru, kei kooni mukube waavo warétire usungaati kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, kukiimana kwa Viisiraéeli ^vamura Yéesu ^kuri fika, reeta kuri usungaati ^walookya. **13** Haaha ni lusika niise na nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi. Muluungu aansaawula nive mutumwi kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Natiite nkongojima kuri murimo waani, **14** sa ndahe kuvabweeyya vaantu vaani voone kivina na kwa njira iyo nivalamurirye vamwi vaavo. **15** Kooni kusiitwa kwaavo kwareeta kulamaniwa kwa weeru na Muluungu, ha kurumwa kwaavo si kuri kuva ja nkaasu fuma inkwyii tuku wuu? **16** Kooni ikúunta ra ncholo ra muchu ^utwîrwe ja mpóryo kwa Muluungu ni riija, muchu woosi ni muja, na kooni ichina ni riija, baa matáampi ni maaja. **17** Kooni matáampi yamwi ya museitúuni wa iwundii yatemwa na nyuunyu ^muri ja matáampi ya museitúuni wa isekii, mwakondiwa museitúunii uwo wa iwundii, na mukaanda kurya seve ya museitúuni uwo, **18** kari mendooyachwa mati matáampi yara ^yakerwa tuku. Kwiivaa kipeembe tuku, sa miriri si yookiilaangya nyuunyu tuku, maa kaa, nyuunyu noo mookiilaangya miriri. **19** Haaha sea muri, “Matáampi yatemwa sa niini nkondiwe aho ichinii.”

20 Ni kikomi. Matáampi ayo yatemwa sa si yamuruma
 Kirisitu tuku, maa kaa, nyuunyu mookiima neeja sa
 kumuruma kwaanyu Kirisitu. Sa jeyyo, kwiivai kipeembe
 tuku, maa kaa, ofi. **21** Sa kooni Muluungu si ayoonera
 mbavariri matáampi yara ya ncholo, baa nyuunyu si
 ari voonera mbavariri tuku. **22** Laangi haaha wuja na
 kuhumba kwa Muluungu. Yeeye ahumba kwa vara
 ^vaawya, na ni mwa kwaanyu nyuunyu kooni muri
 tuuba wuja waachwe. Kooni si jeyyo, baa nyuunyu
 temwa muri. **23** Baa voovo kooni si vatúbire kusiita
 kumuruma Muluungu, kondiwa vari kei, sa Muluungu
 atiite luviro lo vakondia kei. **24** Nyuunyu vaantu si
 ^muri Vayahúudi ni ja matáampi ya museitúuni wa isaka,
 maa kaa, mwaseyyiwa uko mukakondiwa museitúnii
 wa iwundii, kuntu kiufumo si kwaanyu tuku. Eri, si
 viri vyaangu kukondia matáampi yara ufumo waavo ni
 museitúuni wa iwundii kuntu ^yafuma tuku wu? **25**
 Vanaviitu, sa mudiire kiivaa kipeembe mwatiite tooti
 kulookya ^vyeene muri, noosaaka mutaange fuumbo
 ihi ya Muluungu. Kufafya mutwe kwavapata vamwi va
 Viisiraéli ni furu hesáabu ya vaantu si ^vari Vayahúudi
 yo hokerwa ni Muluungu, ikiimane. **26** Aho, Viisiraéli
 voosi lamuririwa vari, ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho
 yalusa, “Mununuuli kuja ari fuma Sayúuni, yeeye
 seyya ari mwiikalo si ^utúbua kira Muluungu ^asákaa
 kwa vaana va Yaakúupu. **27** Uhu noo mhaiko ^ndiri
 bweyya novo, niini mpiindi ^ndiri seyya uvi waavo.” **28**
 So siita Masáare Maaja ya Yésu, Viisiraéli vaava vavi
 va Muluungu sa nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi.

Maa kaa, sa viintu vasaawulwa ni Mulungu, Mulungu akaari aveenda sa mihakó ^abweeyya na vala baaba waavo. **29** Sa vilungulungu vya Mulungu na kwaanirira kwaachwe, si viséyyiwaa tuku. **30** Aho ncholo, nyuunyu mujáa mwamvalanduka Mulungu, maa kaa, vaantu va Isiraeli ^vakamvalanduke Mulungu, Mulungu avalaanga na riiso ra wuja nyuunyu. **31** Jeyyo haaha, voovo novo vamvalanduka Mulungu sa kulaanga na riiso ra wuja kwa Mulungu kutamanye na kwaavo, ja viintu kulaanga na riiso ra wuja kwa Mulungu kura ^kuújire na kwaanyu ko tweera Yéesu. **32** Sa Mulungu avachuunga vaantu voosi uvarindikii, sa avalaange na riiso ra wuja voosi. **(eleēsē g1653)** **33** Hooni laanga ^vyeene usúngaati, tooti na manyi wa Mulungu ^vyeene wakula! Ni ani ^atángaa ulamu na njira jaachwe? **34** “Ani ^amányire miryungu ya Ijva? Ani ^iláangyaa sáare na Mulungu?” **35** “Ani ^amuheera Mulungu kiintu, na Mulungu asaakwa arihe?” **36** Kira kiintu chuumbwa ni Mulungu, na kira kiintu kimwaari kwa ngururu jaachwe na sa yeeye. Nkongojima ni jaachwe kwa siku ^jisiina uhero. Kikomi. **(aiōn g165)**

12 Haaha vanaviitu noovakalaamya kwa kulaanga na riiso ra wuja kwa Mulungu, tooli miviri yaanyu ive ja mpóryo ^iri nkaasu, njija na ^imweéryaa Mulungu matima. Jeyyo, noo njira yaako ya kikomi yo mwiinamira Mulungu. **2** Kari mutuubirirye ^vyeene weeru ibwéeyaa tuku, maa kaa, Mulungu avalandule mitima yaanyu muve na miryungu mifya. Aho, daha muri taanga na ruma muri kikomi kusaaka kwa Mulungu ^kweene kari

kũũja, kweéryaa mũtĩma na kwakiimana. (aiōn g165) 3 Sa ko tweera nduwo ^ng'eene Ijũva aampeera, ni kũvawyiira niise nyuunyu voosi, kari mwiiyónaa ni mweeri mũri kũlookya ^vyeene mwasaakwa tũkũ. Kiri vyoova jeyyo, ilaangi miiririkano yaanyu kwa tooti ko tamanyan'ya na kira kipfimo cha kuruma kira mũũntũ ^aheewa ni Mũlũũngũ. 4Ja ^vyeene mwamányire, mũviri mũwi watiite viintũ ^viri foo, na kira kiintũ chatiite mũrimo waachwe ^wiĩsimire. 5 Viivyo suusu baa neembe tũri foo, tũri mũviri mũwi ko va kiintũ kimwi na Kirisitu, na kira kiintũ cha mũviri uũũ, chakũndikaniwa na viivaachwe voosi. 6 Tatiite wũũya ^wiĩsimiresimire kwa ira nduwo ^taheewa ni Mũlũũngũ. Ura ^ari na wũũya wo laala na mũtwe, atumie ja ^vyeene kumuruma kwaachwe Mũlũũngũ kũri. 7 Kooni wũũya waachwe ni kũtũmamira vaantũ, avatũmamire neeja, kooni ni kukiindya, akiindye neeja. 8 Ura ^ari na wũũya wo vaheera vyeewe mũtĩma, abweeyye jeyyo. Ura ^ari na wũũya wo saangira viivaachwe, avasaangire kwa kũboohya inda. Ura ^ari na wũũya wo longoola, alongoole ko manyika, na ura ^aláangaa na riiso ra wũũja, avalaange vyeewe na riiso ra wũũja na cheerũ. 9 Kweenda kwaanyu kari kũve na ukweembi tũkũ. Suuli isáare roroosi rivi, na mũkonkomale kũtũmama wũũja mpiĩndi joosi. 10 Iyendi kindũũ nyuunyu kwa nyuunyu, kira mũũntũ amwiiririkane mwiiwaachwe ta kwa nyemi. 11 Kari mũve vavira kwa Mũlũũngũ tũkũ, maa kaa, mũve vakoonko mitimii, kũmũtũmamira Mweenevyoosi. 12 Mũve na cheerũ kwa kũra kwiilaangya kwaanyu. Mũndooyimirirya maremii, kei mũkonkomale kũmũloomba Mũlũũngũ. 13

Vaambiriryi vaantu va Mulungu vara ^vari na viintu vakeehekerwa, na vateengyi vayeni vyabooha na nyuumbii jaanyu. **14** Vatalaryi vara ^voovaturikiry, talaryi na kari mujúmaa tuku. **15** Mave na cheeru na vara ^vari na cheeru, na murire na vara ^voorira. **16** Ikali na mwiikalo muuja nyuunyu kwa nyuunyu. Kari mwiívaa vipeembe tuku, kiri vyoova jeyyo, ikiimyii na isi na mündoova hamwi na vara ^voóndomereriwaa. Kari mwiiyone mwatiite tooti kulookya viingi tuku. **17** Kari muríhaa muuntu uvi kwa uvi tuku. Maa kaa, mukwaatyee neeja kutumama yara ^yari maaja miiswii ya vaantu voosi. **18** Kooni viri dahika, bweeyi vyoosi vira ^muri daha kari ivaru raanyu sa mwiikale na kira muuntu na mwiikalo muuja. **19** Vijeengi vyaani naveenda. Kari muríiraa muuntu nyono tuku. Rekeri ivyo kari nkalari ya uwoloki wa Mulungu. Sa Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, “Kuriira nyono ni murimo waani niini, riha ndiri,” alúusa Ijáva. **20** Kiri vyoova jeyyo, “Kooni muvi waako ari na njala, muheere chóorya. Kooni ari na nyóota ya maaji, muheere maaji. Kooni ubwéeyiirye jeyyo, kuva uri ja umutíikire makala ya mooto mutwii waachwe.” **21** Kari urúmaa usiindwe ni uvi tuku, maa kaa, siinda uvi kwa wuuja.

13 Kira muuntu asaakwa ave matu kwa vaantu ^vari na ngururu jo kiimirira isi. Sa ngururu jo kiimirira jafúmaa kwa Mulungu vii, nojo ngururu jo kiimirira javíkwa ni Mulungu. **2** Sa jeyyo, ura ^akíikanaa ngururu ijo jo kiimirira isi, akíikanaa ulairiri wa Mulungu. Ne Mulungu aviika ijo ngururu jo kiimirira. Vara ^vabwéeyaa jeyyo, kiiheera vari irya. **3** Viimiriri si

varéetaa chooloolo kwa vaantu vaaja tuku, maa kaa,
 kwa vaantu vavi. Haaha kooni moosaaka mudiire moofa
 mwiimiriri, bweeyi vyabooha, ne kuvadumbirira ari. **4**
 Sa mwiimiriri ni mutumami wa Mulungu, ne imiriraa
 sa kanaalo yaanyu. Maa kaa, kooni woobweeya vyaviha,
 weewe moofe. Sa uwo mwiimiriri atiite ngururu jo
 valaira chiiru vaantu vavi kutamanyan'ya na nkalaru
 ya Mulungu. **5** Sa jeyyo, vyasaakwa mve matu kwa
 viimiriri, si so koofa kulairwa chiiru vii tuku, maa kaa, sa
 mitima yaanyu idiire twaalwa na kiloongii kei. **6** Sa viivyo,
 moorika koodi. Sa viimiriri ni vatumami va Mulungu
 ^veene vatoolaa mpiindi jaavo joosi kwiimirira. **7** Rihi
 noongwa ya kira muntu. Kooni muri na noongwa ya
 koodi, rihi, kooni ni ushuru, rihi, kooni muntu asaakwa
 abweeyiriwe nkongojima, mubweeyiryi nkongojima,
 na kooni asaakwa anyemiwe, mnyemyi. **8** Kari mve
 na noongwa yoyoosi kwa muntu yoyoosi tuku. Mve
 na noongwa imwi vii, yo kwiyenda. Sa ura ^amweenda
 mukaaya waachwe, akiiman'ya Miir. **9** Sa kwatiite
 ndairiri, baa ja ihi, "Kari uyendaa na muki wa muntu
 tuku, kari wulaa tuku, kwiiva tuku, kumererya mati
 tuku," na ulairiri wiingi woosi, umwaari isii ya ulairiri uh,
 "Mweende mwiiwaako ja ^veene wiyenda mweeneevyo."
10 Kweenda si kwamubweeyirya mukaaya uvi tuku.
 Sa jeyyo, kweenda noo ^kwakiman'yaa Miir yoo. **11**
 Bweeyi jeyyo, sa mwamanyire ni mpiindi che turi nojo.
 Mpindi jo kiinka fuma tulwii jafikire, sa kulamuririwa
 kwiitu kwaveeriire hehi kulookya aho ncholo ^takarume
 vii. **12** Uchiku wasesire, na kwasengeriire kweera. Haaha

tareke nteendo ja kilwiiryii na twiivikire mata ya kiweera.

13 Twiikale mwiikalo ^wabooha wa vaantu va mpiindi ja muusi. Kari tundoookiikala ko bweyya ngovi ja ulaku, kwa ureevi, ko laala na vaki va vaantu no yeenda ja kuri tuku. Na kari tundoookiikala kwa wiitooli na kivina tuku.

14 Kiri vyoova jeyyo, kwa kira kiintu, malongoolwe ni YeesuKirisitu Mweenevyoosi. Kari mündookiiririkana kukiiman'ya ulaku wa ufumo wa wuuntu waanyu tuku.

14 Muteengyi ura kuruma kwaachwe kuri teketeke, kei, kari mwiirute ndihi ne sa miiririkano yaachwe ^yiisimire tuku. **2** Muuntu umwi kwa kuruma kwaachwe oónaa ifaanaa aye kiintu chochoosi ^yoosaaka, maa kaa, wiingi ^mweene si anakangaala mutimii, chóorya chaachwe ni mbowa ja masaambi vii. **3** Muuntu ^aríjaa kira kiintu, kari amuchwe mati ura si ^aríjaa kira kiintu tuku. Ura si ^aríjaa kira kiintu kari aluuse irya kwa ura ^aríjaa kira kiintu tuku, sa Muluungu amuhokera. **4** Weewe uri ani fuuru umulamurire mutumami wa muuntu wiingi? Mwiimiriri waachwe noo ^ari taanga, kooni mutumami waachwe iimire au awyfire. Ne kiima ari, sa Mweenevyoosi atiite ngururu jo mwiimya. **5** Muuntu ifaanaa alamule siku imwi ni njija mbere ya Muluungu kulookya siku jiingi, wiingi ifaanaa alamule siku joosi jiifwíine. Kira muuntu ataange kikomi vira ^yoolamula miryuungwii yaachwe. **6** Muuntu ura ^alámulaa siku imwi ni njija, abwéeyaa jeyyo sa Mweenevyoosi. Muuntu ura ^aríjaa nyama, abwéeyaa jeyyo so mweerya mutima Mweenevyoosi, sa amudúmbaa na akarya. Na ura si ^aríjaa nyama, abwéeyaa jeyyo so mweerya mutima

Mweenevyoosi, sa amudúumbaa de akarya kei. 7 Sa kusiina muntu umwi wiitu ikalaa sa yeemweene tuku, na kusiina akwíjaa sa yeemweene tuku. 8 Kooni tookiikala, tookiikala sa Mweenevyoosi, kooni tookwya, tookwya sa Mweenevyoosi. Haaha kooni tookiikala au tookwya, suusu ni va Mweenevyoosi. 9 Ni sa kiintu iki, Kirisitu aakwya, akafufuka sa ave Mweenevyoosi wa vaakwya na vari mooyo. 10 Haaha weewe, sa che woomulamurira mwaanaanyu? Au weewe sa che woomuchwa mati mwaanaanyu? Sa suusu voosi kiima turi mbere ya ichuumbi ro lamurira ra Mulungu. 11 Sa Masáare Yari Mpeho yasea, “Kikomi,’ asea Mweenevyoosi, ‘kira muntu chwaama ari mbere yaani, kira muntu ruma ari kwa lurimi lwaachwe niini ni Mulungu.’” 12 Jeyyo, kira muntu wiitu lusa ari masáare yaachwe mweenevyo kwa Mulungu. 13 Jeyyo, tureke kivalamurira viiviswi, kei tureke kubweeya chochoosi kiri vabweeya vaaniitu viikunguvale au vawiyire uvii. 14 Sa kuri Yésu Mweenevyoosi namányire kikomi kusiina kiintu kiri na njeo kwa ufumo waachwe tuku. Maa kaa, kooni muntu ine kiintu kimwi chatiite njeo, kwaachwe chavire na njeo. 15 Kooni umoóniirye mwaanaanyu sungu sa chóorya woorya, weewe mwiikalo waako si ulóngoolwaa ni kweenda tuku. Kari urúmaa mwaanaanyu mweene Kirisitu amukwyira asaambukirwe sa chóorya chaako tuku. 16 Kari urume kiintu kira chookoonekana kwaako chabooha, kiluswe chaviha tuku. 17 Sa Utemi wa Mulungu si kurya no nywa tuku, maa kaa, ni kuva vawoloki, kuva na mwiikalo muija

na kweerya mutima, ivyo vyaréetwaa ni Mutima Mũja.

18 Sa ũra ^amutámamiraa Kirisitu jeyyo, amweéryaa mutima Mũlungu, na arúmwa ni vaantu. **19** Haaha, tumanyike kutumama yara ^yaréetaa mwiikalo mũja na ^yari tũjeenga suusu kwa suusu. **20** Kari usáambulaa mũrimo wa Mũlungu so kiiruta ndihi sa chóorya tũku. Vyóorya vyoosi vyarumwa viriwe, maa kaa, vyaviha mũntũ kurya chóorya kiri ^mũweerya mwiiwaachwe iikunguvale uvii. **21** Ni pwee kũdiira kurya nyama, au kũnywa diváai, au kũdiira kutumama kiĩntũ chochoosi ^kiri mũweerya mwaanaanyu awyĩre uvii. **22** Kuruma kũra ^utiite, viika kũri weewe na Mũlungu vii. Atalariwa ũra mũntũ mutima si ^umũhéeraa irya sa kira kiĩntũ ^yootumama. **23** Maa kaa, kooni ũri na wiikovereri na chóorya ^cheene woorya, kooni urĩre, heewa ũri irya sa kira ^cheene wootumama si ukirũmire ni ũwoloki mbere ya Mũlungu tũku. Sa kutumama kiĩntũ chochoosi kooni kisiina kũri kuruma, ni ũvi.

15 Suusu vara ^takangaala kũri kumuruma Yéesu, toosaakwa tũdoovayimirirya vara ^vari teketeke. Kari tũdootumama viĩntũ ^vitweéryaa mitima suusu veeneevyo vii tũku. **2** Kira mũntũ kũri suusu atumame viĩntũ ^vyoomweerya mutima mwiiwaachwe, sa amũjeenge kũri kumuruma Yéesu Kirisitu. **3** Sa baa Kirisitu mweeneevyo si iiyeryáa mutima yeemweene vii tũku, maa kaa, vira ^atumama ni hamwi viri na Masáare ^Yari Mpeho yara ^yalũsa, “Vituki vyoosi ^vookutukira, vyookũnfikira niini.” **4** Sa kira kiĩntũ ^chaandikwa aho kali Masáarii ^Yari Mpeho, chaandikwa kutukiindya suusu.

Kei chaandikwa sa tundoomwiilaangya Muluungu, kwa njira yo yimirirya na ko tuuriwa mitima fuma Masáarii ^Yari Mpeho. 5 Muluungu ^atuhéeraa kuyimirirya, na ^atutúuryaa mitima, avaheere nyuunyu mutima wo va kiintu kimwi kunu moomutuubirirya Kirisitu Yéesu. 6 Jeyyo, kwa mutima umwi, na kwa sawúti imwi, mundahe kumubweeyirya Muluungu nkongojima. Yeeye ni Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. 7 Haaha vahokeri viivaanyu ja ^vyeene Kirisitu avahokera nyuunyu, sa mumuretere Muluungu nkongojima. 8 Noovawyiira, Kirisitu ujja kuvatamamira Vayahúudi, sa oonekye kimáári cha Muluungu na kura kwiichuunga Muluungu ^avaheera vala baaba vaavo kukiimane. 9 Abweeyya jeyyo, sa vaantu si ^vari Vayahúudi vamubweeyirye Muluungu nkongojima sa kulaanga na riiso ra wujja kwaachwe kuri voovo. Ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, “Sa jeyyo, kukubweeyirya ndiri nkongojima kati na kati ya vaantu si ^vari Vayahúudi, kiimba ndiri kuriduumbirira irina raako.” 10 Kei Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi, eryi mitima na vaantu vaachwe.” 11 Baa kei yasea, “Nyuunyu vaantu voosi si ^muri Vayahúudi muduumbiriri Ijáva, nyuunyu vaantu voosi va weeru muduumbi.” 12 Nocho kitáabu cha Isáaya chalusa, “Fuma mbyaala ya Yéese, turika riri itáampi, yeeye viimirira ari vaantu si ^vari Vayahúudi, novo mwiilaangya vari.” 13 Tamwiiláangyaa Muluungu. Uhu, noomuloomba avaheere mwiikalo mujja na kweerya mutima koosi kunu mootuuba kumwiilaangya, sa kumwiilaangya kwaanyu kukiingike kwa laviro lwa

Mutima Muija. **14** Vanaviitu, kikomi narumire nyuunyu mwamema wuija, mwatiite umanyi woosi na kei mwamanyire kwiilaangya saare nyuunyu kwa nyuunyu.

15 Maa kaa, naandikire masaa aya ko kiitema sa nivakumbusikye masaa yamwi. Nabweeyiirye jeyyo, sa Mulungu aampeera nduwo nive **16** mutumami wa Kirisitu Yesu kwa vaantu si vari Vayahudi. Naheewa murimo wo lusa Masaa Maaja ya Mulungu ja mweeneisi waachwe, sa vaantu si vari Vayahudi vave ja mporyo yarumwa ni Mulungu na yabweeyiwa njija ni Mutima Muija.

17 Sa jeyyo, nookiidumbirira ko kundikaniwa na Kirisitu Yesu, sa murimo waani kwa Mulungu.

18 Niini si ndiri yera kulusika kiintu chiingi tuku. Niini lusika ndiri kira vii Yesu Kirisitu atumama ko tweera niini, sa vaantu si vari Vayahudi vave matu kwa Mulungu. Abweeya jeyyo, ko tweera masaa nalusa na natumama **19** kwa ngururu ja viintu vihwalaryaa na ishaara, na kwa luviro lwa Mutima Muija. Jeyyo, nariingirira kira haantu, noovariyula Masaa Maaja ya Yesu Kirisitu kwaandira mujii wa Yerusalemu furu isi ya kuli ya Iliriko.

20 Mpiima yaani siku joosi, ni kuvariyula Masaa Maaja haantu irina ra Kirisitu si rinatereka, sa ndiire joojeenga mwaariryii wa muuntu wiingi.

21 Ja vyeene Masaa Yari Mpeho yalusa, “Vara veene si vanawiyirwa masaa yaachwe, kooni vari, na vara veene si vanateera masaa yaachwe, taanga vari.”

22 Iki, noo chaankitira kari foo nsiindwe kuija na meenyu.

23 Haaha sa viintu namarikiirye mirimo yaani kunu, na sa viintu navijaa na mpiima yo joovaluumbya kwa myaaka

^iri foo, **24** nalámwiire kutweera na aho, kati ^noodoma
 na isi ya Sipánia. Vyeenda ndiri na nyuunyu aho,
 kwa siku ngala, na mpiindi ^nookiinuka nookiilaangya
 kuumpeera muri nyambirirya ya luyeendo lwaani. **25**
 Maa kaa, haaha tamanya niise na múujii wa Yerusaléemu
 nivatwaarire nyambirirya vaantu va Muluungu kura. **26**
 Sa vaantu ^vamura Yéesu uko Makedonía na Akáaya,
 vayeenda kutoola kisaanga chaavo kuvaambirirya vaantu
 va Muluungu ^vari vakiva uko Yerusaléemu. **27** Kubweeya
 jeyyo, kwaveerya mitima kikomi, uwo ni murimo waavo
 kuvaambirirya. Sa kooni vaantu si ^vari Vayahúudi vapata
 ntálarya ja mitima hamwi na Vayahúudi, novo vasaakwa
 vavaambirirye Vayahúudi ntálarya jaavo ja viintu vya
 maviri. **28** Haaha ^ndiri marikirya murimo uhú, na ^ndiri
 vaa mutooso wo vaheera visaanga ivi uko Yerusaléemu,
 aho kuuja ndiri noo valuumbya mpiindi ^ndiri kuva njirii
 nootamanya na isi ya Sipánia. **29** Kei namányire siku
 ^ndiri kuuja na kwaanyu, kuuja ndiri kwa kukiimana
 kwa ntálarya ja Kirisitu. **30** Haaha vanaviitu, kwa irina
 ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu na kwa kweenda
 kwa Mutima wa Muluungu, noovakalaamy muve hamwi
 na niini kunoombera ko manyika mbere ya Muluungu.
31 Noomberi sa ndamuririwe fuma kwa vaantu vara si
 ^vamura Yéesu uko Yudéa. Kei noomberi sa murimo
 waani uko Yerusaléemu urumwe ni vaantu va Muluungu
 ^vari uko. **32** Jeyyo, kwa kusaaka kwa Muluungu, ndahe
 kuuja na kwaanyu kunu neériirye mutima na ntuariwe
 mutima ni nyuunyu. **33** Haaha noolomba Muluungu

^ari ncholo ya mwiikalo m̃̃ja, ave na nyuunyu voosi!
Kikomi.

16 Navyeëndire kuvataangya kuri nyuunyu ir̃̃mbu
riit̃̃ ^aséwaa Fofibe. Yeeye ni mut̃̃mami wa mpuka
ya vaant̃̃ ^vamura Yéesu ũko iturii ra Kenkiréa.
2 Nooloomba m̃̃m̃̃hokere sa mwaava kiint̃̃ kimwi
na Mweenevyoosi, ja ^vyene vaant̃̃ va M̃̃l̃̃ungu
vasaakwa. Mwaambiriryi chochoosi ^cheene yoosaaka,
sa yeeye aambiriryi ^vari foo baa niini. **3** Nooloomba
muunuumbiryi vala Pirisíla na Akíla, vat̃̃mami viivaani
ko kundikaniwa na Kirisit̃̃ Yéesu. **4** Voovo viiṽ̃ika
nemwiinemwii sa vahon'ye nkaas̃̃ yaani. Niini na mpuka
joosi ja vaant̃̃ ^vamura Yéesu vara si ^vari Vayahúudi
toovad̃̃mba. **5** Kei lumbyi mpuka ya vaant̃̃ ^vamura
Yéesu ^valámanaa kaayii kwaavo. Nuumbiryi Epainéeto
kijeengi chaani. Namweenda m̃̃ñ̃m̃̃ñ̃. Yeeye noo
ajáa wa ncholo kumuruma Kirisit̃̃ ũko Ásia. **6** Nuumbiryi
María, yeeye amanyika maat̃̃k̃̃ vii kut̃̃mama sa
nyuunyu. **7** Nuumbiryi Andironíko na Yúnia, Vayahúudi
viivaani. Voovo vachuungwa m̃̃nyololwii hamwi na
niini. Voovo vamányirwe kwa vat̃̃mwi, na voovo
valongoola kumuruma Kirisit̃̃ de niini. **8** Nuumbiryi
Ampuliáato. Yeeye namweenda ko kundikaniwa na
Mweenevyoosi. **9** Nuumbiryi Uribáano mut̃̃mami
mwiiwiiswi ko kundikaniwa na Kirisit̃̃. Nuumbiryi
kijeengi chaani Sitásiki, namweenda m̃̃ñ̃m̃̃ñ̃. **10**
Nuumbiryi Apéele. Yeeye ar̃̃m̃̃ka ko kundikaniwa na
Kirisit̃̃. Nuumbiryi voosi ^vari kaayii kwa Aristobúulo. **11**
Nuumbiryi Herodióoni M̃̃yahúudi mwiiwaani. Nuumbiryi

voosi ^vari kaayii kwa Narikíiso, voovo ^vamura
Mweenevyoosi. **12** Nuumbiryi Tirifaína na Tirifóosa,
voovo ni vaantu vaki ^vamányikaa kutumama kuri
Mweenevyoosi. Nuumbiryi Perisíisi. Yeeye namweenda.
Yeeye ni muuntu muki wiingi ^atumama ko manyika
kwa Mweenevyoosi. **13** Nuumbiryi Rufáasi na íyo
waavo. Rufáasi ni muuntu ^asaawulwa murimwii ni
Mweenevyoosi, na íyo waavo kwaani ni ja íyo wiitu. **14**
Nuumbiryi Asinkiríito, Fulegóoni, Hérime, Patiróoba,
Hérima na vaaniitu ^vamura Yéesu ^vari novo. **15**
Nuumbiryi Filolóogo, Yulía, Neréea na iruumbu raachwe,
Olímpa na vaantu voosi va Muluungu ^vari novo. **16**
Mundookiiluumbya viija ko kiisundira. Mpuka joosi ja
vaantu ^vamura Kirisitu voovaluumbya. **17** Vanaviitu,
noovakalaamy mundoolaanga vara vaantu ^varéetaa
usoonki wo kiikera nkova, vara ^vavíikaa viintu vyo
kunguvarya mbere yaanyu. Kei, vakikanaa ukiindya
^mwakiindiwa. Vanehi avo vaantu. **18** Sa vaantu ^vari
jeyyo, si vatumamiraa Kirisitu Mweenevyoosi tuku, kiri
vyoova jeyyo, voovo vatumamiraa uláku waavo veenevyo.
Kwa masáare yaavo ^yari mwerere na yo koongoola,
vakóoveraa mitima ya vaantu ^vari ferefere kuri kuruma
kwaavo. **19** Kira muuntu ateera kuva matu kwaanyu na sa
jeyyo niini neeriwa mutima. Maa kaa, noosaaka muve na
tooti yo taanga maaja na muve si ^mutumama mavi. **20** Ne
Muluungu ni ncholo ya mwiikalo muja. Yeeye pucha ari
chaangu Irimu majewii yaanyu. Nduwo ya Mweenevyoosi
wiitu, Yéesu Kirisitu ive na nyuunyu. Kikomi. **21** Timotéeo,
mutumami mwiiwaani, avalúumbiirye. Baa Lukío, Yasóoni

na Sosipáta, Vayahúudi viivaani, vavalúumbiirye. **22** Naani Teritíio ^nookaandika barúwa íhi sa Paúli, navalúumbiirye kwa irina ra Mweenevyoosi. **23** Mulúumbiirye ni Gáayo, mweenenyuumba kúuntú ^níikalaa, kei kúuntú mpuka yoosi ya vaantú ^vamura Yéesu ^valúmaníraa. Kei Erásto, yeeye ^ñmiríraa mpía ja múuji uhú, na Kwálito mwaaniitú vavalúumbiirye. [**24** Nduwo ya Mweenevyoosi wiitú, Yéesu Kirisitú, íve na nyuunyu voosi. Kíkomi!] **25** Haaha tumúbwéeyirye nkongojima Mulúungu, yeeye ^adáhaa bweyya kuruma kwaanyu kwiisikane kwa lúviro lwa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitú ^navakiindya. Masáare Maaja aya, yaviikwa fuumbo keende aho ncholo, (aiōnios g166) **26** maa kaa, haaha yakunukulwa ko tweera masáare ^yaandikwa ni valáali na mutwe. Mulúungu wa sikú ^jisiina úhero, alairirya kimáári ikyo kikunukulwe kwa vaantú, sa vaantú va isi joosi ja weeru vamura na vave na matu kwaachwe. (aiōnios g166) **27** Mulúungu yeemweene víi noo ^ari na tooti joosi, adúumbwe kwa sikú ^jisiina úhero ko tweera Yéesu Kirisitú! Kíkomi! (aiōn g165)

1 Vakoríinto

1 Barúwa íhi, yafúmire kúri níini Paúli na Sositénesi mwaaniitú. Muluungu noo ^aanyanirira kwa kusaaka kwaachwe nive mutumwi wa Kirisitu Yéesu. **2** Ni kúvaandikira niise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mumuruma Muluungu uko múujii wa Koríinto. Nyuunyu mwatalariwa ni Kirisitu Yéesu. Kei mwaanirirwa ni Muluungu mave vaantu vaachwe vaaja, hamwi na vaantu voosi kira haantu, vara ^vamulóombaa Mweenevyoosi wiitu Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi waavo na wiitu. **3** Nduwo na mwiikalo muija fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu. **4** Siku joosi namudúmbaa Muluungu sa nyuunyu. Yeeye avaheera nduwo yaachwe kwa njira yo vakundikan'ya na Kirisitu Yéesu. **5** Kwa njira ya Kirisitu Yéesu, mwasungaata kwa kira kiintu, kwa ndusika yaanyu na kwa umanyi waanyu. **6** Ihi yóonekyaa masáare ya Kirisitu ni ya kikomi ^kuri nyuunyu. **7** Jeyyo, mwatiite kira wuiya fuma kwa Mutima Muija, kunu moowoojera kuvariyulwa kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. **8** Yeeye kuvabweyya ari mave na ngururu fuuru uhero, sa mave si mung'uurirwaa siku ira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu ^ari kuija jo lamirira vaantu. **9** Muluungu bweyya ari jei, sa yeeye ni wo kiilaangiwa. Yeeye avaanirira nyuunyu mave kiintu kimwi na mwaana waachwe Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu. **10** Haaha vanaviitu, ni kúvaloomba niise kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, ndusikii jaanyu, kari uhu indoolusa iki na ura kira tuku. Kari

m̄ndookiigavagava nyuunyu kwa nyuunyu t̄uk̄, kiri vyoova jeyyo, m̄ve kiint̄ kimwi kwa mirȳungu yaanyu na kwa kira ^moot̄mama. **11** Vanaviit̄, nat̄iire fuma kwa vaant̄ va nyuumba ya Kil̄eo, kuri nyuunyu kwatiite wiit̄oli. **12** Vamwi vaanyu voosea, “Niini namut̄ubaa Pāuli.” Viingi voosea, “Niini ni wa Ap̄olo,” au wiingi yoosea, “Niini ni wa K̄efa,” na wiingi yoosea, “Niini ni wa Kirisit̄.” **13** Eri, Kirisit̄ iigavagava w̄u? T̄uk̄! Eri, Pāuli aning’iniwa m̄sal̄abii f̄uru akakwya sa nyuunyu w̄u? Au nyuunyu mwabatisiwa kwa irina ra Pāuli w̄u? **14** Noom̄d̄umba M̄lungu sa nabatisa Kir̄isipo na Ḡayo vii. **15** Sa jeyyo, kusiina ^ari daha sea abatisiwa kwa irina raani t̄uk̄. **16** Kei nabatisa vand̄u va Sitef̄ani, kooni kwatiite viingi nabatisa si nook̄mb̄k̄ira t̄uk̄. **17** Sa Kirisit̄ si aant̄ma jo batisa t̄uk̄. Kiri vyoova jeyyo, aant̄ma k̄variyula Mas̄are Maaja, si kookiilaangya tooti jo l̄usika t̄uk̄, sa k̄bweyya jei, bweyya kuri inkwya ya Kirisit̄ m̄sal̄abii, isove ngururu. **18** Mas̄are ya kukwya kwa Kirisit̄ m̄sal̄abii kwa vara ^voorimira, voóna ni uk̄ok̄oyo, maa kaa, kwa suusu vara ^toolamuririwa, mas̄are ayo ni ngururu ya M̄lungu. **19** Mas̄are ^Yari Mpeho yasea, “Mala ndiri tooti ja vara ^vari na tooti, kei mirȳungu ya vara ^vari na mirȳungu kiisiita ndiri.” **20** Hai ari m̄ant̄ ^ari na tooti? Hai ari mukiindya wa Mīro? Hai ari m̄manyi wo l̄usika siku iji? M̄lungu oón̄kiirye umanyi wa weeru ihi, ni uk̄ok̄oyo. (aīn g165) **21** Sa M̄lungu kwa tooti jaachwe oona weeru si iri mutaanga kwa tooti ja vaant̄ t̄uk̄. M̄lungu avyeenda k̄valamurirya

vaantu ^varuma kwa uvari yuli wiiswi wa kikoókoyo.

22 Vayahúudi voosaaka isháara sa varume, na Vagiríki voosaaka tooti. **23** Maa kaa, suusu toovariyula Kirisitu ^aning'iniwa musalábii fúuru akakwya. Kwa Vayahúudi kiintu iki choobweeyya viikunguvale, na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi vookoona ni ukoókoyo. **24** Maa kaa, kwa vaantu vara Muluungu ^avaanirira, vave Vayahúudi au vaantu si ^vari Vayahúudi, Kirisitu ni ngururu na tooti ya Muluungu. **25** Sa ukoókoyo wa Muluungu, watiite tooti munumunu kulookya tooti ja vaantu, na teketeke ya Muluungu, yatiite ngururu kulookya ngururu ja vaantu. **26** Haaha vanaviitu, kumbukiri viintu ^mujáa de mwaanirirwe ni Muluungu. Vake kuri nyuunyu noo voonekanáa ni vaantu ^vari na tooti mbere ja vaantu. Na vake kuri nyuunyu noo mujáa na marina makulu, na vake, mujáa mwavyaalwa kwa vasúngaati. **27** Maa kaa, Muluungu asaawula vira viintu weeru ^yoónaa ni vya kikoókoyo, sa avakwaatye soni ^vari na tooti, kei asaawula viintu ^viri teketeke vya weeru sa avakwaatye soni ^vari na ngururu. **28** Muluungu asaawula viintu vya isi na ^vichwíwaa mati, viintu ^vyoónekaa ja kiintu kisiina vya iki weeru, sa avichwe mati vira ^vyoónekanaa vya kikomi. **29** Abweeyya jeyyo, sa kusoveke muntu wookívaa kipeembe mbere ya Muluungu. **30** Muluungu mweeneevyo noo ^avakundikan'ya na Kirisitu Yéesu. Yeeye amubweeyya Kirisitu ave tooti yiitu. Yeeye Kirisitu atubweeyya tave vawoloki, na tave vaaja mbere ya Muluungu na atununuula fuma uvii. **31** Ja ^vyene

Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Ura ^yoosaaka iiduumbirire, iiduumbirire sa Ijüva vii.”

2 Vanaviitu, ^nkuuje na kwaanyu, si navavariyurira fuumbo ya Muluungu kwa nduusika yo heemba au kwa tooti ja vaantu tuku. **2** Nabweeyya jeyyo, sa nijaa nalamula kurimiryä kira kiintu mpiindi ^nijaa na nyuunyu, kiintu ^nijaa nocho, ni kumutaanga YéesuKirisitu vii, uhu ^aning’iniwa musaláabii fúuru akakwya. **3** Mpiindi ijo, nijaa nuuja na kwaanyu nsiina ngururu kunu ndiri na woowa na nootetema munumunu. **4** Nduusika yaani na kuvariyula kwaani, si kujaa kwa masáare ya tooti na yo heemba vaantu tuku, maa kaa, kwa ngururu ^jiiyónekyaa ja Mutima Muuja. **5** Nabweeyya jeyyo, sa kuruma kwaanyu kave ngururwii ja Muluungu, na si kave kuri tooti ja vaantu tuku. **6** Haaha, talúusikaa tooti kwa vaantu ^vafáfire kimutima, maa kaa, si tooti ja ihi weeru tuku, baa kei si tooti ya viimiriri va ihi weeru ava ^voodoma no malwa tuku. (aiōn g165) **7** Suusu talúsaa tooti ya fuumbo ya Muluungu, ^ng’eene yiivisa. Ihi tooti, Muluungu iiviika baa weeru si inuumbwa sa nkongojima yiitu. (aiōn g165) **8** Tooti ihi, si yataangwa ni mwiimiriri wa ihi weeru baa umwi tuku. Sa ngaari vataanga, ngaari si vamuning’in’ya musaláabii fúuru akwe Yéesu Mweenevyoosi wa nkongojima tuku. (aiōn g165) **9** Maa kaa, ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, “Kusiina riiso ^rinoona tuku, kusiina kutu ^kunateera tuku, kusiina muuntu ^anaviika mutimii tuku, yara ^meene Muluungu iimya neeja, sa vaantu vara ^vamweenda.” **10** Ayo noo masáare Muluungu

^atavariyurira suusu, kwa njira ya Mutima waachwe. Mutima wafyékulaa baa yara ya kimbiso cha Muluungu.

11 Eri, ni ani kuri vaantu ^amányire ^cheene muuntu yookiiririkana? Ni mutima wa uwo muuntu ^uri isii yaachwe vii. Ni jeyyo viri, masáare ya Muluungu kusiina ^amányire tuku, ni Mutima wa Muluungu vii. **12** Haaha suusu, si tahokera mutima wa weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, Mutima fuma kwa Muluungu. Abweeyya jeyyo, sa tutaange vyabooha, vira Muluungu atuheera bweete. **13** Tooluusika aya masáare, si kwa tooti ^taakiindiwa ni vaantu tuku. Tooluusika yara ^takiindiwa ni Mutima Muja. Toovariyula kikomi cha mutima kwa masáare ya mutima. **14** Muuntu ^asiina Mutima wa Muluungu, si adáhaa hokera yara ^yoofuma kwa Mutima wa Muluungu tuku. Sa kwa uwo muuntu ayo masáare ni ukoókoyo, na si ari yataanga tuku, sa ayo yataángikanaa ko chukuruma kimutima vii. **15** Muuntu ^alóngoolwaa ni Mutima Muja, uwo achúkurumaa kubooha na kuviiha kwa yoosi, na yeeye si ari chukurumwa ni muuntu yoyoosi tuku. **16** Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Ani ^amányire miryuungu ya Ijva? Kei, ani ^ari daha kumuheera miryuungu Muluungu?” Maa kaa, suusu tatiite miryuungu fuma kwa Kirisitu.

3 Vanaviitu mpiindi ^nijaa meenyu si naluusikaa na nyuunyu ja nooluusika na vaantu ^valóngoolwaa ni Mutima Muja tuku. Maa kaa, ja nooluusika na vaantu ^vari va ihi weeru, kei ja nooluusika na vasinga vaduudi kuri kumuruma Kirisitu. **2** Vasinga vaduudi, ni masuus vanywíjaa, si vahéewaa chóorya cha vaantu vakuulu tuku.

Ni jeyyo baa niini navaheeráa ukiindya ^uri ferefere, sa mujáa mukaari si munakangaala tuku. Kikomi, baa haaha mukaari kangaala. **3** Mukaari, sa mwiikalo waanyu ni wa weeru. Sa kooni kivina na wiitóoli ukaari kuri nyuunyu, eri, ivyo si vyookoonekya nyuunyu muri vaantu va weeru na mwalóngoolwaa ni mpiima ja maviri tuku wuu? **4** Kooni umwi waanyu yoosea, “Niini namutúubaa Paúli,” kei wiingi yoosea, “Niini ni wa Apóolo,” kubweeya jei si koónekya mwiikalaa ja vaantu si ^vanamuruma Yéesu tuku wuu? **5** Apóolo ni ani? Na Paúli ni ani? Voovo ni vatumami vii Mulungu ^avatuma vavaambiriry mumurume. Na kira umwi wiitu atumama murimo ^mweene aheewa ni Yéesu Mweenevyoosi. **6** Niini nahaanda mbeyu, Apóolo iitirira maaji, maa kaa, Mulungu noo ^abweeya jikakula. **7** Jeyyo, ura ^aháandaa na ura ^iitirira si kiintu tuku, kiri vyoova jeyyo, Mulungu yeemweene noo ^ajibwéeyaa jikule. **8** Ura ^aháandaa na ura ^iitirira maaji, voosi viifwíine baa neembe kira muuntu ^ari hokera kunáálo yaachwe kwa murimo waachwe. **9** Sa murimo ^tutumamaa niini na Apóolo, ni wa Mulungu. Na nyuunyu ni iwunda raachwe. Kei ni nyuumba yaachwe. **10** Mulungu kwa nduwo yaachwe aanyambirirya nkajeenga mwaariryo wa nyuumba ja mjeengi mumanyi ^ari na tooti. Haaha muuntu wiingi yoojeenga mweeri ya uwo mwaariryo. Maa kaa, muuntu ura ^yoojeenga mweeri yaachwe yoosaakwa alaange neeja ^veene yoojeenga. **11** Sa kusiina muuntu wiingi ^ari viika mwaariryo wiingi wowoosi tuku, maa kaa, ura ^waviikwa vii, nowo ni Yéesu Kirisitu. **12** Muuntu

ifaanaa ajeenge mweeri ya mwaariryo uwo kwa saháabu, chuúma cha mpía, mawye ya iyoombe ikuuu, miti au baa na masaambi. **13** Kwa vyovyoo si vira, murimo waachwe kooneka uri ni jooli ^uri kiweerwii, siku Kirisitu ^ari lamurira mirimo yoosi. Sa siku iyo ya ulamu, mirimo yoosi yereniwa iri na mooto, mooto yeren'ya uri murimo wa kira muuntu. **14** Kooni kira ^cheene ura muuntu ajeenga kiri chaala, uwo muuntu hokera ari kunáalo. **15** Kooni murimo waachwe wafiire, kuva ari ariire mukube, maa kaa, yeeye lamuririwa ari ja muuntu ura ^ahóngiire kufya mooto. **16** Eri, si mumányire tuku nyuunyu ni Kaaya Njija ya Muluungu na Mutima wa Muluungu iikalaa isii yaanyu tuku wuu? **17** Kooni muuntu asáambwiire Kaaya Njija ya Muluungu, Muluungu mumala ari imalo uwo muuntu, sa Kaaya Njija ya Muluungu ni njija na noo nyuunyu. **18** Kiikooveri tuku! Kooni muuntu umwi kari nyuunyu yookiiyona atiite tooti ya ihi weeru, yoosaakwa ave muhoho sa ave muuntu ^ari na tooti ya Muluungu. **(aiōn g165)** **19** Abweeye jeyyo, sa tooti ya weeru ihi, ni ukoókoyo mbere ya Muluungu. Ja ^vyene Masáare ^Yari Mpeho yaandikwa, “Muluungu avakwáataa vara ^vari na tooti ukwaata waavo.” **20** Kei yasea, “Ijva amányire miirikano ya muuntu ^ari na tooti ni kiintu ^kisiina.” **21** Sa jeyyo, kari wiíva kipeembe so tuuba muuntu tuku. Sa suusu voosi Muluungu ataviika kuvaambirirya nyuunyu, **22** ive ni niini Paúli, au Apóolo, au Kéefa. Kei avaheera viintu vyoosi kuvaambirirya nyuunyu, ive ni weeru, au nkaasu, au inkwya, viintu vyoosi ^viriko haaha na ^viri

kava. Viintu ivyo vyoosi ni vyaanyu. 23 Nyuunyu muri va Kirisitu, na Kirisitu ni wa Muluungu.

4 Jeyyo, vaantu vatulaange suusu ja vatumami va Kirisitu, na vaantu ^taheewa fuumbo ya Muluungu tukiivariyule. **2** Haaha muuntu ura ^aheewa murimo, yoosaakwa ave mutumami wo kiilaangiwa. **3** Maa kaa, kuri niini ni kiintu kiduudi munumunu kooni nalamurairwe ni nyuunyu au ni mulamuli yoyoosi wa vaantu. Baa niini mweeneevyo si ndiri kwiilamurira ^vyeene natumamire uhu murimo tuku. **4** Mutima waani si waantwaaalaa na kiloongi tuku. Baa jeyyo, iki si choolaira mwiikalo waani waválwaa ni wa uwoloki tuku. Yeesu Mweenevyoosi noo ^aandamuriraa niini. **5** Sa jeyyo, kari mundoolamurira muuntu na mpiindi ^jikaari si jinafika tuku. Rindiri furu Mweenevyoosi ahinduke. Yeeye, kunukula ari yara masáare yoosi ^meene yaviswa kilwiiryii, na viika ari miiririkano ya mitimii ya vaantu kiweerwii. Mpiindi ijo, kira muuntu hokera ari duumbi ira ^yasaakwa apate, duumbi fuma kwa Muluungu. **6** Vanaviitu, niini nasímire lusímo ulu lwaani na Apóolo, sa mudahe kwiikiindya fuma kuri suusu na mutaange mpíri ihi, “Kari mulóokereryaa kira ^chaandikwa tuku.” Aho, si muri kwiivaira kipeembe muuntu umwi na mumuchwe mati wiingi tuku. **7** Sa ni ani ^akubweeyya weewe wiisimirire na viingi? Kira kiintu ^muri nocho, mwaheewa ni Muluungu. Kooni mwaheewa vii, che choobweeyya wiivae kipeembe ja si waheewa? **8** Haaha nyuunyu mookiisea mwiikínkimire! Mookiiyona mwasúngatire! Mookiiyona mwavíire vatemi na suusu va che kei. Kikomi, ngaari mwaava vatemi na suusu tave vatemi hamwi na

nyuunyu. **9** ^Vyeene nookoonu, Mulungu ataviika suusu vatumwi tave vaantu vo kiimikirirya kamwi. Taava ja vaantu ^valamuriirwe kuulawa. Atabweeyya tave kiintu cho laanga kwa weeru, mbere ya iyiimbi ra vaantu na mirimu. **10** Suusu ni vakoókoyo sa Kirisitu, maa kaa nyuunyu ati moosea mwatiite tooti ko kundikaniwa na Kirisitu! Suusu turi teketeke, maa kaa, nyuunyu muri na ngururu! Suusu toochwiwa mati, maa kaa nyuunyu ati moonyemiwa! **11** Furu mpiindi ihi, suusu turi na njala na takálukirwe, tookiivikira masambala, tookoondomereriwa, na tusiina nyumba. **12** Toomanyika kutumama mirimo kwa mikono yiswi. Vaantu ^vari tujuma, suusu tavatalaryaa. Vaantu ^vari tuturikirya, suusu tayimirirya. **13** Vaantu vootulongowererya, na suusu tookuuyirya vyabooha. Haaha suusu tookoonekana ni waavu wa weeru na kwa kira muntu suusu ni kosu. **14** Si nookaandika viintu ivi sa nivakwaatye soni tuku, maa kaa, noosaaka nivalume kutu nyuunyu vaana vaana waani ^naveenda. **15** Baa kooni muri kuva na vakiindya masáare ya Yésu mayana ikimi, mwatiite taata umwi vii wa mitima yaanyu. Niini ni taata waanyu ko kundikaniwa na Kirisitu Yésu kwa njira yo varetera Masáare Maaja. **16** Ni kuvakalaamy niise, muuntuubirirye. **17** Sa jeyyo, namutúmire Timotéo na kwaanyu. Yeeye ni mwaana waani ^namweenda na wo kiilaangiwa sa kura kukundikaniwa kwiitu na Mweenevyoosi. Yeeye vakumbusikya ari ^vyeene níkalaa ja mpooji wa Kirisitu Yésu, na ^vyeene kwiikala uko kudóman'yaa na ukiindya waani, kwa kira mpuka ya vaantu ^vamura Kirisitu.

18 Kuri nyuunyu, vamwaari vamwi vaanyu ^vookiivaa kipeembe, ja si ndiri kuuja kei na kwaanyu. 19 Maa kaa, kooni Mweenevyoosi avyeéndire, kuuja ndiri na kwaanyu chaangu. ^Kuuja ndiri sa ji nteere ^vyeene vooluusa avo vaantu ^viivaa vipeembe na ji ntaange ni ngururu che ^vatiite. 20 Sa Utemi wa Mulungu si kiintu cho lusika vii tuku, maa kaa, ni nteendo ^joonekiwaa ni ngururu ja Mulungu. 21 Ni che moosaaka? Nuuje na nkome yo vachuunda, baka nuuje na kweenda na uholi wa mutima?

5 Ni kikomi nawayiirwe kwatiite vaantu vahanguti kuri nyuunyu. Uhanguti uwo ni wo hwaalarya maatuku vii, walookya baa wa vaantu si ^vamumanyire Mulungu, ati muuntu andookikala na muki wa taata waavo. 2 Ati mumwaari mookiivaa vipeembe kiri vyookoona usungu mitimii! Uwo ^ari na musoolo ^uri jeyyo, yoosaakwa akerwe fuma kuri nyuunyu. 3 Baa neembe si ndiri na nyuunyu kimaviri, ni na nyuunyu ^ndiri kimutima. Naani nahumwiire luusa irya kwa muuntu uhu ^atumama isaaire iri, ja ngaari naari uko. 4 Haaha ^muri lumana, kwa irina ra Yeesu Mweenevyoosi, kuva ndiri hamwi na nyuunyu kimutima, na luviro lwa Yeesu Mweenevyoosi veera luri aho. 5 Aho, mumukwaatye uhu muuntu kwa Irimu sa maviri waachwe umalwe, na mutima waachwe ulamuririwe siku yo hinduka Yeesu Mweenevyoosi. 6 Kwivaa kipeembe kwaanyu, si kwabooha tuku. Si mumanyire usasi kiduudi vii wuukya itoonge roosi ra muchu tuku wuu? 7 Seyyi uwo usasi wa kali noo kusea, maseyyi uwo muuntu muvi kuri nyuunyu, sa kubweyya jeyyo, noo kuseyya usasi wa kali. Aho, kuva

muri vaantu vafya ja itoonge ifya ^risiina usasi. Na jeyyo, noo ^vyeene mwahumula kuva, sa Mulungu amutoola Kirisitu ave Mporyo ya Muundi ^iri mpeho sa Paasika. **8** Haaha tubweeyye Ngovi ya Paasika, si na mukáate ^uri na usasi tuku, noo kusea mukáate ^uri na kuviiha na uvi tuku. Maa kaa, tubweeyye Paasika na mukáate ^usiina usasi, noo kusea kwa mutima mweeru na kimáári. **9** Barúwii yaani, navaandikira mureke kundoosaangirira na vahanguti. **10** Si nalusikira vaantu va ihi weeru vara ^vari vahanguti, si ^viikinkimaa, ^vakwáataa vaantu matu na vara ^viinamiraa vidabalaíyo tuku. Sa kubweeyya jeyyo ngaari mwasaakwa mwiisunke kuri ihi weeru. **11** Maa kaa, kiintu ^navaandikira, ni mureke kusaangirira na vaantu vara ^vaséaa vamura Yéesu na kunu ni vahanguti, si viikinkimaa, viinamiraa vidabalaíyo, vatúkiraa vaantu, vareevi na vakwáataa vaantu matu. Kei, kari baa muríjaa na muuntú ja uwo tuku. **12** Sa si murimo waani kavalamurira vaantu si ^vamura Yéesu tuku. Nyuunyu mwasaakwa muvalamurire vaantu ^vari kuri mpuka ya ^vamura Yéesu. **13** Mulungu valamurira ari vara si ^vamura Yéesu. Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Museyyi muuntú muvi fuma kuri nyuunyu.”

6 Kooni umwi waanyu ari na sáare na umwi wa vaantu ^vamura Yéesu, sa che yoodoma na kwa valamuli va vaantu si ^vamuúmaa Mulungu? Yeeye yoosaakwa atwaale sáare jaachwe akalamurirwe ni vaantu va Mulungu! **2** Si mumányire vaantu va Mulungu noo vakalamurire weeru tuku wuu? Nyuunyu noo

^mukalamuriire weeru, ha de jooli moosiindwa lamula
 fisaaare fyaanyu ifi fiduudiduudi vii? **3** Mwamanyire, luu
 lamurira turi baa mirimu wuu? Ha de jooli moosiindwa
 saare nduudi ja kira siiku? **4** Kooni muri na saare jaanyu
 nduudi ja ijo, sa che moojitwaala na kwa valamuli vara si
 ^vari va mpuka ya vaantu ^vamura Yeesu? **5** Nalusire
 jeyyo, sa moone soni. Eri, kusiina umwi waanyu ^ari na
 tooti jo lamula saare jaanyu nyuunyu muri nduu tuku
 wuu? **6** Kiri vyoova jeyyo, mwaaniitu umwi yoomutwaala
 mwiiwachwe na balasii ya vaantu si ^vamura Yeesu. **7**
 Kikomi, viintu mookitwaala na balasii ni koonekya mwiise
 kikomi mwasindirwe. Sa che moosiita bweyyiriwa uvi?
 Sa che moosiita kwaatwa matu? **8** Maa kaa, nyuunyu
 veenevyo mookibweyyirya uvi na mookikwaata matu,
 ivi ^moovibweyya kwa nduu yaanyu! **9** Si mmanyire
 vara si ^vari vawoloki si vari hokera Utemi wa Mulungu
 tuku wuu? Kari mukoverwaa tuku! Vhanguti, vaantu
 ^vinamiraa vidabalaio, vaantu ^vayendaa na vaki
 va vaantu, vaantu valume ^valaalwaa, vaantu valume
 ^valaalaa vaantu valume, **10** viivi, vaantu si ^viikinkimaa,
 vareevi, vaantu ^vatukiraa, vaantu ^vakwataa vaantu
 matu, avo voosi si vari hokera Utemi wa Mulungu
 tuku. **11** Kikomi siku ^jilookire, vamwi mujaa mwiikala ja
 jei. Maa kaa, haaha kwa irina ra Mweenevyoosi Yeesu
 Kirisitu na kwa Mutima wa Mulungu wiitu, mooyyiwa,
 mukatalariwa na mukavalwa muri vawoloki. **12** Vamwi
 waanyu vaseaa, “Kusiina kiintu ^kiri mwiiko tuku.” Maa
 kaa, si kira kiintu kiri na kunalo tuku. Kei mwaséaa,
 “Kusiina kiintu ^kiri mwiiko tuku.” Maa kaa, si nooruma

mbe mutámwa wa kiintu chochoosi tuku. **13** Vamwi vaanyu vaséaa, “Inda ni ya chóorya na chóorya ni cha inda.” Maa kaa, Muluungu vivalandula ari vyoosi. Muviri si sa uhanguti tuku, maa kaa, ni sa Yéesu Mweenevyoosi na Mweenevyoosi ni sa muviri. **14** Jeyyo Muluungu tufufula ari suusu kwa ngururu jaachwe, ja ^vyeene amufufula Mweenevyoosi. **15** Eri, si mumányire miviri yaanyu ni viintu vya muviri wa Kirisitu tuku wuu? Eri, ifaanaa nkatoola kiintu cha muviri wa Kirisitu, maa nikikundikan’ye na muviri wa muhéngeeti wuu? Aka tuku! **16** Eri, si mumányire ura ^yoohanguta na muhéngeeti ni lumaniwa iise ave muviri umwi ne tuku wuu? Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Novo vaviri kuva vari muviri umwi.” **17** Maa kaa, muuntu ura ^alumaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, ni mutima umwi ne ^ari. **18** Nehi uhanguti! Ni kimáari nyuunyu mwaséaa, “Uvi woosi wiingi watámamwaa weerwii ya muviri,” maa kaa, niini ni kuvasea niise, muuntu ^yoohanguta ni tumama iise uvi muvirii waachwe mweenevyo. **19** Kikomi, mwamányire miviri yaanyu ni Kaaya Njija ya Mutima Muja kuuntu ^iikalaa. Mutima ^uri kwaanyu mwahokera fuma kwa Muluungu. Miviri iyo si yaanyu tuku, maa kaa, ni máari ya Muluungu. **20** Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoombe ikulu. Sa jeyyo, mumabweeyirye nkongojima Muluungu kwa miviri yaanyu.

7 Haaha variyula ndiri yara masáare ^mwaanyandikira. Ni vyabooha kwa muuntu mulume areke musaasya muuntu muki. **2** Maa kaa, sa kuyerwa kwa uhanguti, kira muuntu mulume ave na muki waachwe, na kira

muntu muki yoosaakwa ave na mulume waachwe. **3**
 Mulume yoosaakwa amukinkimye muki waachwe, na
 muki yoosaakwa amukinkimye mulume waachwe. **4**
 Muviri wa muki si uri waachwe vii tuku, maa kaa,
 ni wa mulume waachwe. Viivyo kwa mulume, mviri
 waachwe si waachwe vii tuku, maa kaa, ni wa muki
 waachwe. **5** Kari mwiisóvyaa tuku, maa kaa, kooni
 mwiirúmiire kwiirekya kwa mpiindi kiduudi, sa mwiivike
 kuri kumulomba Mulungu, aho, mwihindikire sa
 Irimu risiindwe kuvayera na musiindwe kwiiyimirira. **6**
 Iki ^noovawyiira cho kiirekya, ni miiririkano yaani, si
 ulairiri tuku. **7** Nasáaka ngaari vaantu valume voosi vave
 ja niini. Maa kaa, kira muntu atiite wuuya waachwe
 ^aheewa ni Mulungu, umwi atiite wuuya uhu na wiingi
 atiite wuuya ura. **8** Kwa vara si ^vanaloolwa, si ^vanaloola
 na valala, ni vyabooha ngaari vachaale ja niini viintu
 ^ndiri. **9** Maa kaa, kooni si vari daha kwiiyimirira, valoole
 au valoolwe, sa ni vyoolo kuloola kulookya kulungurira ni
 ulaku. **10** Maa kaa, kwa vara ^viloolo, ni kuvaheera niise
 ulairiri uhu, si niini tuku, maa kaa, Yésu Mweenevyoosi.
 Muki kari amusítaa mulume waachwe tuku. **11** Maa
 kaa, kooni amurékire, yoosaakwa achaale baa loolwa
 tuku. Kooni si jeyyo, yoosaakwa alamaniwe na mulume
 waachwe. Na mulume kari amusiite muki waachwe tuku.
12 Na kwa viingi ni jei noosea, ni niini noolusa si Yésu
 Mweenevyoosi tuku. Kooni mwaaniitu mulume atiite
 muntu muki si ^amuruma Yésu, na uwo muntu muki
 arúmire kwiikalan'ya ne, kari uwo mulume amusiite
 tuku. **13** Na kooni muntu muki ^amuruma Yésu atiite

mulume si ^anamuruma Yéesu, na uwo muntu mulume arúmire kwiikalan'ya ne, kari uwo muntu muki amusiite tuku. **14** Sa uwo muntu mulume si ^anamuruma Yéesu, atalariwa ni uwo muntu muki ^amuruma Yéesu. Na uwo muntu muki si ^anamuruma Yéesu atalariwa ni uwo muntu mulume ^amuruma Yéesu. Kooni si jeyyo, vaana vaavo ngaari vaava na njeo. Maa kaa, viintu viri haaha ni vaaja. **15** Maa kaa, ura si ^amuruma Yéesu kooni amusítire, reka amusiite. Muntu ura ^amuruma Yéesu kwa muntu ^ari jeyyo, miiro ya ilóola si iri muchuunga tuku. Sa Mulungu atwaanirira twiikale mwiikalo muja. **16** Weewe muki si uri taanga tuku, ifaanaa mulume waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako. Na weewe mulume si uri taanga tuku, ifaanaa muki waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako. **17** Kira muntu iikale ja ^vyene Yéesu Mweenevyoosi amwiimirya neeja, kei achaale ja ^vyene ajáa mpiindi Mulungu ^akamwaanirire. Uhu ni ulairiri waani kwa mpuka joosi ja vaantu ^vamura Yéesu. **18** Kooni muntu aanirirwa na kunu ajáa ahumula twaalwa kibawii, kari iibweeyye ja si anatwaalwa na kibawii tuku. Kooni muntu aanirirwa kati ^ajáa akaari twaalwa na kibawii, kari atwaalwe na kibawii sa uko kwaanirirwa tuku. **19** Kutwaalwa na kibawii au kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tuku. Maa kaa, kiintu cho kwaatya ni ndairiri ja Mulungu. **20** Kira muntu achaale ja ^vyene ajáa kati Mulungu ^amwaaniriraa. **21** Kooni Mulungu akwaanirira kati ^ujáa mutúmwa kari uko kuva mutúmwa kukujuuwe tuku. Maa kaa, kooni kuri na njira yo bweeyya uve húuru, bweeyya jeyyo. **22** Sa

muntu ura ^aanirirwa ni Mweenevyoosi ari mutumwa,
 uwo ni muntu huuu kwa Yeesu Mweenevyoosi. Na ura
 ^aanirirwa ni Mweenevyoosi ari huuu, uwo ni mutumwa
 kwa Kirisitu. **23** Nyuuny mwanunuulwa kwa iyoombe
 ikuuu. Kari mubweyyiwe vatumwa va vaantu tuku. **24**
 Vanaviitu, kira muntu achaale mbere ja Muluungu ja
 ^vyene ajaa kati ^aanirirwaa. **25** Haaha kwa vanjala,
 niini nsiina ulairiri fuma kwa Mweenevyoosi tuku. Maa
 kaa, kuvawyiira ndiri miiririkano yaani niini ^naava
 wo kiilaangiwa, kwa riiso ra wuuja ra Mweenevyoosi.
26 Sa uu uturikiri ^tookuyona, ni vyabooha muntu
 kuchaala ja ^vyene ari. **27** Kooni waloola, musiita
 muki waako tuku. Kooni si unaloola, saakira muki tuku.
28 Maa kaa, kooni uloorire si ubweyyiirye uvi tuku.
 Na kooni munjala aloorirwe si abweyyiirye uvi tuku.
 Maa kaa, vara ^vari kiiloola lumana vari na uturikiri
 wa weeru. Niini ni kavaluma niise kutu sa mudiire
 lumana na ayo. **29** Vanaviitu ni kuvawyiira niise, mpiindi
 ^tuchihire nojo, ni nkufi. Sa jeyyo, vara ^vari na vaki kari
 vandookiiririkana vaki vii tuku. **30** Vara ^voorira, vave
 ja si ^voorira. Vara ^vari na cheeru, vave ja si ^vari na
 cheeru. Vara ^voowula, vave ja vira viintu ^voowula si
 vyaavo. **31** Na vara ^voomanyika na viintu vya weeru,
 vave ja si ^voomanyika sa viintu ivyo. Sa weeru iki ja
 ^vyene tookiyona, ni looka yiise. **32** Noosaaka kari
 mundookoofa tuku. Muntu mulume ura si ^aloola,
 amanyikaa na murimo wa Mweenevyoosi ja ^vyene ari
 mweerya mutima Mweenevyoosi. **33** Maa kaa, muntu
 mulume ^aloola, amanyikaa na viintu vya weeru ja

^vyeeene ari mweerya mutima muki waachwe, **34** sa miryungu yaachwe yiigava. Maa kaa, muntu muki munjala au si ^analoolwa, amanyikaa kuri mirimo ya Mweenevyoosi sa ave muna muvirii na mutimii. Maa kaa, muntu muki ^aloolwa, ifirikanaa viintu vya weeru, ja ^vyeeene ari mweerya mutima mulume waachwe. **35** Ni lusa niise jei, sa kanaalo yaanyu na si noovavikira viintu ^viri bweeyya mwiikunguvale tuku. Noosaaka mwiikale kwa njira yabooha ko kiitoola kikomi kwa murimo wa Mweenevyoosi. **36** Kooni muntu yookoona ni kumuhonerya iise munjala ^amutumira, na uwo munjala aandire firira mitungulu na yookoona ni vyaangu aloole, uwo amuloole ja ^vyeeene yoosaaka, sa si yoobweeya kiintu kivi tuku, varekerwe viilole. **37** Na kooni uwo muntu mulume alamwiire mutimii waachwe si yoomuloola uwo munjala tuku, bila yo doomereriwa na daha ari kwiimirira mpima yaachwe, na achaale munjala, uwo ni bweeyya iise ^vyabooha. **38** Jeeyo, ura ^yoomuloola munjala ^amutumira, bweeyya iise ^vyabooha. Na ura si ^yoomuloola, bweeyya iise ^vyabooha kamwi. **39** Muntu muki ura ^aloolwa, akundikwa ni mulume waachwe mpiindi joosi mulume ari mooyo. Maa kaa, mulume ^ari wulala, uwo iyanjaala kuloolwa ni wiingi. Kei, uwo mulume ^ari muloola ni mpaka ave ^amuruma Yeesu. **40** Kwa miryungu yaani, nookoona uwo mulala kuva ari na cheeru kooni si aloorirwe. Kwa aya yoosi ^navawiyiire, ni miryungu yaani, na nookoona nalongwiirwe ni Mutima wa Mulungu.

8 Haaha varyiula ndiri kwa iki kiintu muurya cha ntambiko ^jitwiirwe kwa vidabalaíyo. Kikomi, namányire viintu muséaa, “Suusu voosi tatiite umanyi.” Maa kaa, umanyi wabwéeyaa vaantu viivae kipeembe, na kwiiyenda kwaámbiriyaa viiviiswi vafafe. **2** Muuntu yoyoosi ^iibwéeyaa amányire kiintu, uwo kikomi si amányire ja ^vyene asaakwa ataange tuku. **3** Maa kaa, muuntu ura ^amweenda Muluungu, amányirwe ni Muluungu. **4** Sa jeyyo, vyóorya vira ^vyatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, tamányire vidabalaíyo si kiintu chochoosi tuku aha weerwii, na Muluungu ni umwi vii. **5** Baa neembe kuri na viintu ^viséwaa ni miluungu uko kurumwii, au aha weerwii, au baa neembe kuri na miluungu ^iri foo na veeneevyo ^vari foo, **6** maa kaa, kuri suusu kwatiite Muluungu umwi vii. Yeeye noo Taáta ^umba viintu vyoosi na suusu tumwaari sa yeeye. Kei amwaari Mweeneevyo umwi vii, YéesuKirisitu, yeeye kwa njira yaachwe viintu vyoosi vyumbwa, na sa yeeye suusu tumwaari. **7** Maa kaa, si kira muuntu ari na uhu umanyi tuku. Vaantu vamwi viijavira kwiiririkana vidabalaíyo ni vya kimáári, sa jeyyo, ^vari kurya chóorya ^chatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, voónaa ja viinamiire miluungu kikomi na mitima yaavo si idáhaa kwiisiman’ya mavi na maaja vyabooha, voónaa vavíire na njeo. **8** Maa kaa, chóorya si kitubwéeyaa tave heehi na Muluungu tuku. Mwiikalo wiitu na Muluungu si wabooha au waviiha kooni taríire au si taríire chóorya tuku. **9** Maa kaa, mulaange neeja sa uhu uhúuru waanyu udiire kuva kiintu cho vabweeyya viivaanyu, vara kuruma kwaavo

^kuri teketeke, viikunguvale. **10** Sa kooni muntu ^ari na mutima ^uri teketeke si udáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja vyabooha, akwíne weewe mmanyi woorya kaayii ya kidabalaíyo, si ari kooni ni vyabooha kwa yeeye kurya chóorya ^chatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo tuku wuu? **11** Jeyyo, mutwaala uri ni imalwii mwaanaanyu ura kuruma kwaachwe ^kuri teketeke, ^mweene Kirisitu amukwyiira, sa manyi waako. **12** Kooni ubwéeyiirye jeyyo, tamikya uri mutima ^uri teketeke wa mwaanaanyu ura si ^udáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja vyabooha. Na ko bweyya jeyyo, weewe kuva uri umutúmamihre Kirisitu uri. **13** Sa jeyyo, kooni kiintu ^noorya choobweyya mwaaniitu iikunguvale, ikyo chóorya si ndiri kirya kei vii kaa tuku, sa ndiire kamubweyya mwaaniitu iikunguvale.

(aiōn g165)

9 Eri, niini si ndiri húuru tuku wuu? Eri, niini si ndiri mutumwi tuku wuu? Eri, niini si namoona Yéesu Mweenevyoosi wiitu tuku wuu? Na nyuunyu si mwafuma kuri murimo waani kwa Mweenevyoosi tuku wuu? **2** Baa neembe vaantu viingi si vookuunduma ndiri mutumwi, kikomi, namányire nyuunyu kuunduma mwiise ndiri mutumwi. Sa nyuunyu ni mutooso wa utumi waani wa Mweenevyoosi. **3** Vaantu vara ^vookuundamurira si ndiri mutumwi tuku, jei noo ^vyeene noovasea. **4** Eri, niini Paúli na Barinába si vyatéire turye no nywa fuma kwa vaantu ^vamuruma Yéesu tuku wuu? **5** Vatumwi viingi baa ja vaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi na Kéefa, noo kusea Peéteru, vayeendan'yáa na vaki vaavo kati ^vookera njira, suusu naasu si vyatéire tuyeendan'ye na vaki viiswi

^vamura Yéesu tuku wuu? **6** Eri, ni niini na Barinába
 vii noo si tasaakwa kwaambiririwa viintu toosaaka
 mpiindi ^turi murimwii wuu? **7** Ni mulwi nkoondo arikwi
 ^atámanyaa na nkoondwii ko kiirihira mpía jaachwe
 mweeneevyo? Ni murimi arikwi ^aháandaa iwunda ra
 misabíbu na si aríjaa sabíbu jaachwe? Ni murísi arikwi
 si ^anywíjaa masuus ya nchúwo jaachwe? **8** Eri, ni lúusa
 niise masáare aya ja kiri muntu vii wuu? Miiro noyo
 si yalúusa jeyyo tuku wuu? **9** Miiro ya Músa yalúusa
 jei, “Kari wiichúungaa ng’oombe mulomo tuku, kati
 ^yoovaa viryo luuwii.” Eri, aha Muluungu ni yookiiririkana
 ng’oombe vii wuu? **10** Eri, Muluungu si alúusa aya sa
 suusu tuku wuu? Kikomi, alúusa sa suusu, sa muntu
 ^ari rima na wiingi akavaa viryo, voosi viilángyaa kurya
 kira ^kichwíirwe. **11** Suusu tahaanda mbeyu ja mitimii
 kuri nyuunyu, haaha ni vyaviha suusu kuchwa viintu
 vya weeru fuma kwaanyu wuu? **12** Kooni vaantu viingi
 vahókeraa nyambirirya ^jivatéire fuma kwaanyu, suusu si
 tasaakwa tuhokere kulookya avo tuku wuu? Baa neembe ni
 jeyyo, suusu si tunadaayya kira ^tasaakwa kubweeyiriwa
 ni nyuunyu tuku, maa kaa, tayimirirya masáare yoosi sa
 tundiire kuva kiintu ^kiri vabweeyya vaantu vadiire ruma
 Masáare Maaja ya Kirisitu. **13** Eri, si mwamányire tuku
 vaantu vara ^vatámamaa Kaayii Njija ya Ijva, vatúryaa
 chóorya chaavo mumo tuku wuu? Kei mwamányire vara
 ^vatámamaa masabáahwii, vatúryaa mugavo waavo fuma
 mpóryo ^jitwíirwe. **14** Viivyo, Mweenevyoosi alairirya
 vara ^voovariyula Masáare Maaja, vaturye chóorya chaavo
 fuma murimwii waavo wo variyula Masáare Maaja. **15**

Maa kaa, niini si ninaloomba baa kamudu tuku ivyo viintu nasaakwa mūdookuumbweeyirya. Baa kei, si nookaandika aya sa mbweeyiriwe ayo tuku. Kikomi, kwaani ni vyoolo nkwe, kulookya muuntu kuunseyyirya kwiivaa kwaani kipeembe ^kweene mbwéeyaa so varyula Masáare Maaja baa mariho tuku. **16** Kooni noovariyula Masáare Maaja ikyo si kiintu cho kiivaira kipeembe tuku, sa ikyo, noo kiintu ^nalaiririwa mbweeyye. Na ni mpolai kuri niini kooni si noovariyula Masáare Maaja! **17** Ngaari nootumama uhu murimo sa kweenda kwaani, ngaari niilángyaa mariho. Maa kaa, haaha noosaakwa ntumame murimo uhu, sa Mulungu aampeera murimo uhu kwa kweenda kwaachwe. **18** Haaha mariho yaani ni yarikwi? Mariho yaani ni kuvariyula Masáare Maaja baa kurihwa tuku, bila daayya vira ^vyeeene nkungu jaruma mpeewe ko varyula Masáare Maaja. **19** Sa baa neembe ndiri húuru, si ndiri mutúmwá wa muuntu yoyoosi tuku, nookiitoola ja mutúmwá wa vaantu voosi, sa nivaambirirye vaantu ^vari foo vamura Kirisitu. **20** Kwa Vayahúudi nijáa naava ja Mvayahúudi, sa nivaambirirye vamura Kirisitu. Kwa vara ^vari isi ya Miiró nijáa naava ja vara ^vari isi ya Miiró, baa neembe si nijáa isi ya Miiró. Nabweeyya jeyyo, sa nyaambirirye vara ^vatúubaa Miiró vamura Kirisitu. **21** Kwa vara ^vasiina miiró, noo kusea si ^vari Vayahúudi, nijáa naava ja voovo, baa neembe si ndiri mutúmwá wa Miiró ya Mulungu, maa kaa, isi ya Miiró ya Kirisitu. Nabweeyya jeyyo, sa nivaambirirye avo ^vasiina miiró vamura Kirisitu. **22** Mpiindi ^nijáa na vara ^vari teketeke kuri kuruma, nijáa naava ja ndiri teketeke

sa nivaambirirye vamura Kirisitu. Nabweeyya kira kiintu ^kidáhikaa sa nivabweeyye vamwi va vaantu voosi, vamura Kirisitu. **23** Niini nabwéeyya ayo yoosi, sa Masáare Maaja, sa hamwi na viingi nturye ntálarya jaachwe. **24** Kikomi mwamányire vara ^víchiyaa ni foo vari, maa kaa, ni umwi vii noo ^ahéewaa itáaji. Haaha mundookiichia munumununu sa muturye itáaji. **25** Vaantu ^víchiyaa, viijúviryaa miviri yaavo kwa wiijuviri ^wafafa maatuku vii sa vaturye itáaji. Maa kaa, matáaji ayo ni ya mpiindi vii. Maa kaa, suusu toobweeyya jei sa tupate matáaji si ^yari saambuka kwa siku ^jisiina uhero. **26** Jeyyo, niini si níchiyaa ja muuntu ^yookiichia baa kiintu cho kiichiyira tuku, na kei si ndiri ja muuntu ^afwéitaa ngúumi jaachwe kuvaa mpeho tuku. **27** Niini nookuuturikiryaa miviri waani na nookutumamya, sa ^ndiri humula kuvavariyurira Masáare Maaja viingi, kari ji nsiitwe mbere ya Mulungu tuku.

10 Vanaviitu, noosaaka mutaange neeja vala baaba wiitu ni isi ya rira ichu vajáa, na voosi valooka, ^vari nkaasu na katikati ya mayiya. **2** Voosi ^vakabatisiwe isi ya rira ichu na ayo mayiya, vaava vapooji va Músa. **3** Voosi vajáa vaarya chóorya kikira ^chafuma kurumwii. **4** Na voosi vajáa vaanywa maaji yayara ya Mulungu ^ajáa avaheera kwa njira ya muujíisa. Voovo vajáa vaanywa maaji ya mwaalaliwye ura wa mutima ^wavatuubáa, na uwo mwaalaliwye ni Kirisitu ayeendan'yáa novo. **5** Maa kaa, ^vari foo vaavo, Mulungu si eeriwa mutima ni voovo tuku. Sa jeyyo vaakwya na miviri yaavo ikeenera kira haantu uko isi ya ibalángwii. **6** Haaha masáare aya yafumira sa

yave isimwi kuri suusu, naasu tureke kumerirya mati mavi ja ^vyeene vala baaba wiitu vabweeyya. 7 Kari tundoikiinamira vidabalaíyo tuku, ja ^vyeene vamwi va vala baaba wiitu vatumama. Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yalusa, “Vaantu vajaa viikala, vakarya na vakanywa, aho, vakaanda kwiisva.” 8 Tureke uhanguti ja ^vyeene vamwi va vala baaba wiitu vajaa, iki chabweeyya vaantu mayana makumi yaviri na yatatu vakwye kwa siku imwi. 9 Baa kei, kari tundoomuyera Kirisitu ja ^vyeene vala baaba wiitu vamwi vabweeyya tuku, voovo vakomwa ni njoka, vakakwya. 10 Kari mung’úulaa ja vamwi vaavo viintu ^vang’uulaa tuku, avo vajaa vamaalwa ni murimu muja wa inkwya. 11 Masáare aya yafumira kuri voovo sa yave isimwi kuri suusu, na ayo masáare yaandikwa sa yatulume kutu suusu ^tookikala mpiindi iji jo kiimikirirya. (aiōn g165) 12 Jeyyo, kooni wookiiyona wiimire ukabokerya, laanga neeja kari ji uwyire uvii tuku. 13 Kuyerwa kokoosi ^kweene kwavapátaa nyuunyu, ni kura ^kwavapátaa vaantu vii. Ne Muluungu ni wo kiilaangiwa, si ari rekera muyerwe kulookererya luviro lwaanyu tuku. Maa kaa, mpiindi ^muyérirwe, Muluungu vaheera ari ngururu jo yimirirya mufirire nkaasu. 14 Vanaviitu naveenda. Ikeryi fuma kwiinamira vidabalaíyo! 15 Ni lusika niise na nyuunyu ja vaantu ^muri na tooti, yeren’yi veeneevyo aya ^noovawyira. 16 Eri, mpiindi ^toonywa nduvo ya chóorya cha Mweenevyoosi so mudumba Muluungu, si toova kiintu kimwi kuri sakami ya Kirisitu tuku wuu? Na ^turi bendula mukáate wa chóorya cha Mweenevyoosi, si toova kiintu kimwi na maviri wa

Kirisitu tuku wuu? **17** Baa neembe turi foo, voosi taríjaa mukumbata umwi wa mukáate, iki choónekyaa turi maviri umwi. **18** Iririkani vaantu va Isiraéeli, eri, vara ^varíjaa mpóryo, si noo vatúmaman'yaa masabáahwii tuku wuu? **19** Ni che nooluusa? Chóorya ^chatoowa ntambiko kwa vidabalaíyo ni kiintu cha kikomi wuu? Au ikyo kidabalaíyo ni kiintu kamwi wuu? **20** Aka tuku! Maa kaa, mpóryo ^jitwíirwe ni vaantu si ^vamumányire Muluungu, ni na kwa mirimu mivi ^jitóolwaa na si kwa Muluungu tuku. Na niini si noosaaka mundootumaman'ya na mirimu mivi baa kiduudi vii tuku. **21** Si muri kunywa nduvo ya chóorya cha Yéesu Mweenevyoosi kei munywe nduvo ya mirimu mivi tuku. Si muri kurya chóorya cha Mweenevyoosi na chóorya cha mirimu mivi tuku. **22** Eri, ni saaka tiise tiinule usungu wa Mweenevyoosi wuu? Eri, tatiite ngururu kumulookya Mweenevyoosi? **23** Vamwi vaanyu vaséaa, “Kusiina kiintu ^kiri mwiiko tuku.” Baa neembe ni jeyyo si vyoosi viri na kunáalo tuku. Kei mwaséaa, “Kusiina kiintu ^kiri mwiiko tuku.” Baa neembe ni jeyyo, si kira kiintu ^kiri na nyambirirya yo fafya kuruma kwa vaantu tuku. **24** Muuntu kari abweeyye yara ^yari na kunáalo kuri yeeye vii tuku, maa kaa, abweeyye yara ^yari na kunáalo kwa mwiiwaachwe. **25** Mundoorya nyama yoyoosi ^iváwaa iyoombé isóokwii baa kuurya kuurya tuku, sa mitima yaanyu idiire twaalwa na kiloongii. **26** Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, “Weeru ni ya Ijáva na kira kiintu ^kiri weerwii ni chaachwe.” **27** Kooni utéengiwe noo rya chóorya kaayii kwa muuntu si ^amuruma Yéesu na ukaruma kutamanyá, irya kira kiintu

^ari kuheera baa kuurya kuurya tuku. Bweeyya jeyyo, sa mitima yaanyu ^yiisiman'yaa mavi na maaja, idiire twaalwa na kiloongii. **28** Maa kaa, muuntu kooni akuséire, “Chóorya iki chatoolwa mpóryo kwa vidabalaíyo,” kurya tuku. Bweeyya jeyyo tuku, sa muuntu uwo ^akuwyíiriire na sa mutima wiisiman'yaa mavi na maaja. **29** Aha ni luusa niise mutima wa muuntu uwo na si mutima waako tuku. Sa che kusaawula kwaani kuri lamurirwa ni mutima wa muuntu wiingi kwiisiman'ya mavi na maaja? **30** Kooni noomudumba Muluungu sa chóorya, sa che noolamurirwa sa ikyo chóorya ^nahúmwíire mudumba Muluungu? **31** Haaha reeru, chochoosi ^mootumama, ive ni kunywa au kurya, mendoobweeyya so mubweeyirya Muluungu nkongojima. **32** Kari mendoova kiintu cho vakungavarya vaantu tuku, ive ni Vayahúudi, vaantu si ^vari Vayahúudi au mpuka ya vaantu ^vaturuma Muluungu tuku. **33** Niini nayéeraa kuveerya mitima vaantu voosi kwa njira joosi. Si nsáakaa viintu ^vyaampéeraa kunáálo niimweene vii tuku, maa kaa, ^vari foo vapate kunáálo, sa jeyyo valamuririwe.

11 Ntuubiriryi niini, ja ^vyeene niini noomutuubirirya Kirisitu. **2** Navadúumbiriraa sa viintu muunkúmbukiraa kwa kira njira, na kei mwakwáatyaa ukiindya ura ^navaheera. **3** Maa kaa, noosaaka mutaange, mutwe, noo kusea mukúulu wa vaantu valume voosi, ni Kirisitu, na mutwe wa muuntu muki ni mulume waachwe, na Muluungu ni mutwe wa Kirisitu. **4** Muuntu mulume ura ^ari muloomba Muluungu au ^ari luusa uláli na mutwe wa Muluungu kunu akúnikiriire mutwe

waachwe, ũwo achwĩjaa mati mutwe waachwe noo kusea
 Kirisitu. 5 Maa kaa, mũuntũ muki ũra ^amũloombáa
 Mũlũungũ au alũusaa uláali na mutwe baa kunikirira
 mutwe waachwe tukũ, ũwo amuchwĩjaa mati mũlũme
 waachwe, sa kubweeyya jeyyo ni ja kũrũnyũla ipuunyu.
 6 Mũuntũ muki ũra si ^akũnikirira mutwe waachwe, ni
 vyaangu arũnyũle njwĩri jaachwe. Maa kaa, ni soni kwa
 mũuntũ muki kũrũnyũla njwĩri jaachwe, sa jeyyo ni
 viija akũnikirire mutwe waachwe. 7 Mũuntũ mũlũme si
 asaakwa akũnikirire mutwe waachwe tukũ, sa yeeye ni
 buuwo ya Mũlũungũ, na kei, oónekyaa nkongojima ya
 Mũlũungũ. Maa kaa, mũuntũ muki oónekyaa nkongojima
 fuma kwa mũuntũ mũlũme. 8 Sa mũuntũ mũlũme si
 ũmbwa fuma kwa mũuntũ muki tukũ, maa kaa, mũuntũ
 muki ũmbwa fuma kwa mũuntũ mũlũme. 9 Kei, mũuntũ
 mũlũme si ũmbwa sa mũuntũ muki tukũ, maa kaa,
 mũuntũ muki ũmbwa sa mũuntũ mũlũme. 10 Sa jeyyo,
 na sa mirimũ miija, mũuntũ muki asaakwa akũnikirire
 mutwe waachwe koonekya wiimiriri ^uri mweeri yaachwe.
 11 Maa kaa, kwa kukundikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi,
 mũuntũ muki amwiiláangyaa mũuntũ mũlũme na mũuntũ
 mũlũme amwiiláangyaa mũuntũ muki. 12 Sa ja viintũ
 mũuntũ muki wa ncholo ũmbwa fuma kwa mũuntũ
 mũlũme, kira mũuntũ mũlũme wiingi afúmaa kwa mũuntũ
 muki. Maa kaa, kira kiintũ chafúmaa kwa Mũlũungũ. 13
 Haaha yeren'yi veeneevyo, eri, ni vyabooha mũuntũ muki
 kũmũloomba Mũlũungũ mbere ja vaantũ baa kunikirira
 mutwe waachwe tukũ wuu? 14 Amwi baa wũumbo
 woónekyaa mũuntũ mũlũme kũva na njwĩri ndihi ni

soni kwaachwe mweeneevyo! **15** Eri, njwiri ndihi si nkongojima ya muntu muki tuku wu? Yeeye aheewa njwiri ndihi sa jimukunikirire. **16** Maa kaa, kooni muntu yoosaaka kiiruta ndihi sa iri, uwo ataange suusu na mpuka ya vaantu ^vamura Muluungu tusiina nkuungu jingi tuku. **17** Haaha uhu ulairiri ^noosaaka nivaheere, si ndiri vadumbirira tuku, sa mpiindi ^mookijiinga, si mootumama yara ^yari na kunaalo tuku, maa kaa, yara ^yooreeta mukube. **18** Cha ncholo, muri lumana ya mpuka ya vaantu ^vamura Yeesu, mookigavagava. Kwa ayo ^meene nateera, yamwi yaavo naruma ni ya kikomi. **19** Eri, kikomi, kwiigava ni mpaka kufumire kuri nyuuny, sa vara ^varumwa ni Muluungu vooneke kiweerwii wu? **20** Mpiindi ^moolumana, si moolumana sa kikomi murye choorya cha Mweenevyoosi tuku. **21** Sa mpiindi jo rya, kira muntu aanda kiirira choorya chaachwe baa kiiwoojera tuku. Iki chabweyya vamwi vahinduke na njala, na vingi vareeve. **22** Ihi ni soni! Musiina nyumba kuntu ^muri kiikala sa murye no nywa tuku wu? Sa che moochwa mati mpuka ya vaantu ^vamura Muluungu? Na sa che moovachwa mati vara ^vasiina kiintu? Che ndiri vasa nyuuny? Nivadumbirire wu? Aka tuku! Kwa iri si ndiri vadumbirira tuku. **23** Sa niini nahokera masaa aya fuma kwa Mweenevyoosi na navaheera nyuuny. Uchiku ura de Mweenevyoosi Yeesu ji avarindukwe, ajaa atoola mukate, **24** ^akamudumbe Muluungu, akubendulabendula, akasea, “Uhu ni muviri waani ^wootoolwa sa nyuuny. Bweyyi jei sa nkumbukira yaani.” **25** Viivyo ^vakahumule kurya, akatoola nduvo

akasea, “Nduvo ihi ni muháko mufya wa Muluungu, ^wookiimikiririwa ni sakami yaani. Bweeyi jei, kira ^muri kunywa so kunkumbukira.” 26 Sa mpiindi ^moorya mukáate uhu na ^moonywa diváai ya nduvo ihi, ni kwaarya mwiise inkwya ya Yéesu Mweenevyoosi, furu ^ari hinduka. 27 Muuntu yoyoosi ^aríjaa mukáate uwo, au ^anywíjaa nduvo iyo ^vyeeene si vyasaakwa, uwo kuva ari abwéeyiirye uvi mweeri ya muviri na sakami ya Mweenevyoosi. 28 Iki noo ^chooreka, woosaakwa wiiyeren’ye mweeneevyo ta, de urye mukáate na unywe nduvo iyo. 29 Sa muuntu ^ari kurya mukáate no nywa iyo nduvo baa taanga muviri wa Mweenevyoosi tuku, uwo yookiiheera irya ra Muluungu mweeri yaachwe. 30 Iki noo ^chooreka ^vari foo vaanyu miviri yaavo yoochichikira, vamwi valwíiri na viingi vake vaakwya. 31 Maa kaa, ngaari toochukuruma mitima yiitu, ngaari si toolamurirwa ni Muluungu jei tuku. 32 Maa kaa, ^turi lamurirwa ni Yéesu Mweenevyoosi, ni kutuwolola iise mwiikalo wiitu, sa tundiire heewa irya ja vaantu si ^vamura yeeye. 33 Sa jeyyo, vanaviitu kati ^moolumana kurya chórya cha Mweenevyoosi hamwi, moosaakwa mündookiiwoojera. 34 Kooni muuntu ari na njala, yoosaakwa arye kaayii kwaachwe, sa ^muri lumana hamwi mudiire heewa irya. Naani ^ndiri kuja, vavariyurira ndiri masáare yara yiingi.

12 Haaha vanaviitu variyula ndiri iki kiintu ^muurya cha wuuya fuma kwa Mutima Muja sa noosaaka mutaange neeja. 2 Mwamányire mpiindi ^mujáa si munamutaanga Muluungu, mwakooverwáa na mwalongoolwáa kwiinamira vidabalaíyo, vyoovyo si viri

mooyo tuku, baa kei visiina luviro lo lususika tuku. **3** Jeyyo, noosaaka mutaange, kusiina muuntu ^alóngoolwaa ni Mutima wa Mulungu ari daha sea, “Yéesu ajumwe” tuku, na kei, kusiina muuntu ^ari daha sea, “Yéesu ni Mweenevyoosi,” mpaka ave alóngwîrwe ni Mutima Muija. **4** Haaha kwatiite wuuya ^wiisimiresimire, maa kaa, Mutima wa Mulungu ni u’ura. **5** Kei kwatiite mirimo ^yiisimiresimire yo mutumamira Mweenevyoosi, maa kaa, Mweenevyoosi ni yeeye u’ura umwi. **6** Kei kwatiite mirimo ^iri foo, maa kaa, ^atóolaa luviro lo tumama mirimo iyo kuri suusu voosi ni yeeye u’ura Mulungu. **7** Kira muuntu ^amuruma Yéesu, ahéewaa uvariyuli wa Mutima Muija, sa vaantu voosi vapate kunáálo. **8** Uwo Mutima Muija, amuhéeraa muuntu umwi luviro lo lususika na tooti na wiingi isáare ra umanyi, na Mutima ni yeeye wuwo. **9** Kei Mutima wuwo, amubwéeyaa muuntu ave na kumuruma Yéesu kukulu na wiingi ave na wuuya wo horya valwîri. **10** Yeeye amuhéeraa muuntu wiingi luviro lo bweyya myuujîisa, wiingi luviro lo laala na mutwe, na wiingi luviro lo kiisiman’ya isáare ^rafúmire kwa mirimu mivi au kwa Mutima Muija, na wiingi luviro lo lususika ndususika ng’eni, na wiingi luviro lo variyula ijo ndususika. **11** Aya yoosi, yabwéeyiwaa ni wuwo Mutima Muija umwi, yeeye amuhéeraa kira muuntu ja ^vyeene yoosaaka. **12** Muviri wa muuntu watiite viintu ^viri foo, na baa neembe ivyo viintu ^viri foo, ni muviri umwi, viivyo noo ^vyeene viri kwa muviri wa Kirisitu. **13** Sa suusu tave Vayahúudi au vaantu si ^vari Vayahúudi, vatúmwa au vaantu ^vari húuru, suusu voosi

tabatisiwa kwa Mutima umwi na tahokera Mutima umwi sa tave muviri umwi. **14** Muviri si wuumbwa na kiintu kimwi vii tuku, maa kaa, viintu ^viri foo. **15** Kooni ijeo raséire, “Niini si ndiri haantu ha muviri tuku, sa niini si ndiri iyaanja tuku,” eri, ijeo si riri chaala ni haantu ha muviri tuku wuu? **16** Na kooni kutu kwaséire, “Niini si ndiri haantu ha muviri tuku, sa niini si ndiri riiso tuku,” eri, kutu si kuri chaala ni haantu ha muviri tuku wuu? **17** Ngaari muviri woosi ni riiso, jooli uri teera? Ngaari muviri woosi ni kutu, jooli uri tayya? **18** Haaha Muluungu aviviika viintu vya muviri, na kira kiintu cha muviri akiviika haantu haachwe, ja ^vyeeene asaaka. **19** Ngaari muviri woosi waava kiintu kimudu, ngaari si kwaava na muviri wowoosi tuku. **20** Kikomi, kwatiite viintu ^viri foo vya muviri, maa kaa, ni muviri umwi. **21** Riiso si ifaanaa ruusee mukono, “Si nookusaaka tuku!” Baa kei mutwe si ifaanaa uyasee majeo, “Si noovasaaka nyuunyu tuku!” **22** Kei viintu vya muviri vira ^vyoónekanaa visiina ngururu, noo visáakwa munumunumun. **23** Viintu vira ^vyoónekanaa visiina nyemi, noo tavihéeraa nyemi nkulu. Na viintu viiswi vira ^vyooturetera soni, ivyo noo tuviláangaa neejaneeja, **24** na vira viintu ^vyabooha ^vyoónekaa kwa vaantu si taviiláangaa neeja tuku. Jeyyo, Muluungu aluman’ya viintu vya muviri na aviheera nyemi vira viintu ^visiina nyemi kulookya. **25** Sa jeyyo, kadiire kuva na kwiigava, maa kaa, viintu vyoosi viiyambirirye. **26** Kiintu kimwi kooni chatámikire, vyoosi vikatamika hamwi nocho. Kooni kiintu kimwi chatúriirye nyemi, vyoosi vikavyeenda hamwi nocho. **27** Haaha nyuunyu

ni māviri wa Kirisitu, kira umwi waanyu ni haantu ha māviri uwo. **28** Kuri mpuka ya vaantu ^vamura Yésu, Muluungu aviika ta vatumwi, maa de valáli na mutwe, vakiindya, vaantu ^vabwéeyaa myuujíisa, vaantu ^vari na wuuya wo horya valwíiri, vaantu ^vaámbirirya viivaavo, vaantu ^vari na wuuya wo longoola, na vaantu ^vari na wuuya wo lúusika ndúusika ^jísimiresimire. **29** Eri, vaantu voosi ni vatumwi wuu? Voosi ni valáli na mutwe wuu? Vaantu voosi ni vakiindya wuu? Eri, vaantu voosi vabwéeyaa myuujíisa wuu? **30** Eri, voosi vatiite wuuya wo horya valwíiri wuu? Eri, vaantu voosi valúusikaa ndúusika ng’eni wuu? Eri, vaantu voosi vaváriyulaa ndúusika wuu? **31** Haaha noosaaka muve na mpiima yo turya wuuya mukuuu. Naani haaha kuvoonekya ndiri njira njija kulookya joosi.

13 Baa ndúusike ndúusika ja vaantu na ja mirimu miija, kooni si neenda vaantu, niini ni ja isóso ra idébe ituhu, au idundulu ituhu. **2** Kei kooni ndiri na wuuya wo laala na mutwe, na kooni ndiri na umanyi wo taanga fuumbo ya miryungu yoosi na ndiri na umanyi woosi, kei kooni ndiri na kuruma kukuu ko saamya njuuu, kooni si neenda vaantu, niini si kiintu tuku. **3** Kei kooni natwíire máari jaani kuvaheera vakiva, kei kooni natwíire māviri waani ufye mootwii ja mpóryo, kooni si neenda vaantu, si ndiri turya kunáalo yoyoosi tuku. **4** Kweenda kwayimirirya, na kwatiite mbavariri. Kweenda kusiina kivina tuku, si kwiivaa kipeembe tuku na kusiina ukudamu tuku. **5** Kweenda kwabwéeyaa muuntu ave matu, si kwabwéeyaa muuntu iiririkane sa masáare yaachwe vii

tuku, si kwabwéeyaa muuntu akalale chaangu vii tuku, na si kwabwéeyaa muuntu aviike uvi mutimii tuku. **6** Kweenda si kweenda kusova uwoloki tuku, maa kaa, kweenda kweenda kimaari. **7** Kweenda kwayimirirya yoosi, kwarúmaa yoosi, kwiilángyaa yoosi na kweenda kwachuunga mutima kuri yoosi. **8** Kweenda si kusíraa vii kaa tuku. Maa kaa, kulaala na mutwe, kulúusika ndúusika ng'eni, na umanyi vyatiite kuherererya. **9** Sa umanyi wiiswi ni mudúúdi vii, kei kulaala kwiiswi na mutwe ni kudúúdi vii. **10** Maa kaa, kukiimikirirya ^kuri kúúja, yara si ^yakiimana seeka yari. **11** Mpiindi ^nijaa musinga, nalúusikaa kisinga, niiririkanáa kimusinga na nijaa namányire viintu kisinga. Haaha ndiri muuntu mukúulu, yara ya kisinga nayareka. **12** ^Vyeene tookoona haaha, ni ja koona kiintu kióowii ^kiri na nkunguu, siku ^jookúja koona turi kira kiintu miiso kwa miiso. Haaha namányire kiduudi vii, siku ^jookúja kuva ndiri na kutaanga ^kwakiimana, ja ^vyeene Muluungu aantaanga niini. **13** Haaha viintu ivi vitatu si viri sira tuku, kuruma, kwiilaangya na kweenda. Maa kaa, kikúulu cha ivi vitatu ni kweenda.

14 Kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu kive noo kiintu kikukúulu. Kei mumanyike kuturya wúya wa Mutima Muja na hasa wúya wo laala na mutwe. **2** Sa muuntu ^alúusikaa ndúusika ng'eni, si alúusikaa na vaantu tuku, maa kaa, yeeye amuloombáa Muluungu, sa kusiina muuntu ^ari taanga ^cheene yoolúusa tuku. Yeeye avíjaa yoolúusika fuumbo kwa luviro lwa Mutima. **3** Maa kaa, ura ^mweene alálala na mutwe, alúusaa isáare fuma

kwa Muluungu, avajéengaa vaantu, avahéeraa mitima na avatúuryaa mitima. **4** Muuntu ura ^alúusikaa nduusika ng'eni, iijéengaa yeemweene, maa kaa, ura ^alálala na mutwe, ajéengaa mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu. **5** Niini noosaaka nyuunyu voosi mūdooluusika nduusika ng'eni, na kulookya ivyo, noosaaka mūdooluusa masáare fuma kwa Muluungu ko laala na mutwe. Sa murimo wo luusa masáare fuma kwa Muluungu ni mukululu kulookya kuluusika nduusika ng'eni, kooni si jeyyo, kave na muuntu wo varyula ayo masáare sa mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu vajeengwe. **6** Haaha vanaviitu kooni nuújire na kwaanyu na nduusike nduusika ng'eni, kunáálo che muri turya? Maa kaa, kooni naréetire uvariyuli fuma kwa Muluungu, au umanyi au uláli na mutwe au ukiindya, ivyo vaheera viri kunáálo. **7** Jeyyo, noo ^vyeene viri kwa saama ja chíimbo jira ^jisiina nkaasu, baa ja firímbi, na kinúubi. Kooni si vyaváirwe kutuuba mwiitubiriro wa chíimbo, jooli kira ^chookiimbwa kiri taangwa? **8** Baa ja kooni irimu rarírire, na mūriro waachwe si wootaangikana, ni ani ^ari kwiima neeja sa nkoondo? **9** Viivyo, baa nyuunyu, ani ari taanga ^cheene mooluusa kooni mwalúusikire nduusika ifya? Kikomi, kira ^cheene mwiindooluusa, looka cheende na mpeho. **10** Kwatiite nduusika ^jiri foo aha weerwii, na kusiina nduusika ^isiina uvariyuli waachwe tuku. **11** Maa kaa, kooni si nootaanga kira ^yooluusa ura muuntu, uwo ^yooluusa ni muyeni kwaani na niini ni muyeni kwaachwe. **12** Ni viivyo viri kari nyuunyu. Sa viintu ^moosaaka munumunu kava na wūya wa Mutima

Muaja, manyiki na mitima yaanyu kuturya wuuya ura
 ^wiindoojeenga mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu.

13 Jeyyo, muuntu ura ^yooluusika nduusika ng'eni,
 yoosaakwa amuloombe Mulungu, sa amuheere laviro
 lo varyula kira ^yooluusa. **14** Kooni nooloomba kwa
 nduusika ng'eni, mutima waani noo wooloomba, maa
 kaa, muryungu waani si wooturya kunáalo tuku. **15**
 Haaha che de ndiri bweyya? Loomba ndiri na mutima
 waani de kei noombe na muryungu waani. Kiimba ndiri
 na mutima waani, de kei niimbe na muryungu waani.

16 Kooni woomduumba Mulungu mutimii waako vii,
 ^uri humula duumba jooli vaantu vari sea, "Kikomi," na
 kunu si vootaanga kira ^cheene wooluusa? **17** Baa kooni
 kumduumba kwaako kwabooha, muuntu wiingi si ari
 turya kunáalo tuku. **18** Noomduumba Mulungu sa niini
 naluusikaa nduusika ng'eni kulookya nyuunyu voosi. **19**
 Maa kaa, ni vyabooha nduusike masáare yasaano ^yari
 taangwa, sa nivakiindye mpuka ya vaantu ^vamura
 Yéesu, kulookya kuluusika masáare mayana ikimi ya
 nduusika ng'eni ^ng'eene vaantu si vari taanga. **20**
 Vanaviitu reki kwiiririkana ja vasinga. Miiririkano yaanyu,
 ive ja ya vaantu vakuulu, maa kaa, kutumama uvi muve
 ja vaana vaduudi. **21** Vyaandikwa Miirwii, Ijwa aluusa,
 "Luusika ndiri na vaantu vaani ko tweera vaantu va kuli,
 vaantu valuusikaa nduusika ng'eni, baa jeyyo, si vari
 kuunteerera tuku." **22** Haaha kooni mwiise, kuluusika
 nduusika ng'eni ni ishára ya Mulungu kwa vaantu si
 ^vamuúmaa, na si sa vaantu ^vamuúmaa tuku. Maa kaa,
 uláli na mutwe si sa vaantu si ^vamuúmaa tuku, maa

kaa, sa vaantu ^vamuraúmaa. **23** Sa jeyyo, kooni mpuka yoosi ya vaantu ^vamuraúmaa Yéesu valúmiine na voosi valúusike na ndúusika ng'eni, na aho viingire vaantu si ^vamányire au vayeni si ^vamuraúmaa Yéesu, eri, si vari sea nyuunyu muri vasari tuku wuu? **24** Maa kaa, muuntu si ^amányire au si ^amuraúmaa Yéesu, kooni iingiire maa ashaane vaantu voosi voolúusa uláli na mutwe, uwo muuntu taanga ari yeeye atiite uvi, na lamurirwa ari ni voosi. **25** Kimbiso cha mutima waachwe viikwa kiri kiweerwii, ne chwaama ari na mwiinamira ari Mulungu yoosea, "Kikomi, Mulungu ni hamwi ari na nyuunyu." **26** Vanaviitu che ndiri lúusa? ^Muri lamana hamwi kumwiinamira Mulungu, umwi ari na lwimbo, wiingi ari na ukiindya, wiingi ari na wiivariyuli fuma kwa Mulungu, wiingi alúusike ndúusika ng'eni, wiingi ari na kutamanula. Aya yoosi yoosaakwa yandootumamwa sa kujeenga mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu. **27** Kooni muuntu yoyoosi alúusikire kwa ndúusika ng'eni, aho, valúusike vaantu vaviri au vatatu na si kulookya jeyyo tuku, na vandoolúusika ko kiiheera, na kuve na muuntu wo tamanula kira ^voolúusa. **28** Maa kaa, kooni kusiina muuntu wo tamanula, uwo muuntu ^yoolúusika ndúusika ng'eni akirinye sawu aho mwijiingwii wa mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu, alúusike na kimoyomooyo yeeye na Mulungu. **29** Valáli na mutwe vaviri au vatatu valúusike, na viingi vayaanirirye ayo ^voolúusa. **30** Kooni wiingi ura ^iikyire ahiiwe wiivariyuli fuma kwa Mulungu, ura ^yoolúusa uláli na mutwe akirinye. **31** Aho, vaantu voosi vandoolúusa uláli na mutwe ko

kiitubirira na vaantu voosi viikiindye na vaheewe mitima. **32** Sa wuuya wo laala na mutwe, wimiriwaa ni ura ^yooluusa uwo uláli na mutwe. **33** Muluungu si wa ntiribuka tuku, maa kaa, ni wa mwiikalo muja. Ja ^vyeeene viri kuri mpuka ja vaantu voosi ^vamura Yéesu, **34** mpiindi ^muri lumana ja mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu, vaantu vaki vakirinye. Sa voovo si varekerwa vandooluusika tuku. Voovo vasaakwa viivike isi ja ^vyeeene Miir yalusa. **35** Na kooni muuntu muki yoosaaka uurye kiintu chochoosi, akuurye mulume waachwe kaayii, sa ni soni muuntu muki kuluusika mbere ya mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu. **36** Isáare ra Muluungu si raandira kwaanyu tuku, baa kei, si ruja na kwaanyu vii tuku! **37** Kooni muuntu yoyoosi kuri nyuunyu yookoona yeeye ni muláli na mutwe au atiite wuuya wa mutimii, ataange ayo ^noovaandikira ni ulairiri fuma kwa Yéesu Mweenevyoosi. **38** Na muuntu si ^yooyateera aya, uwo mteereri tuku. **39** Haaha vanaviitu muve na mpiima yo luusa uláli na mutwe na kari mumukáan'yaa muuntu kuluusika nduusika ng'eni tuku. **40** Maa kaa, kira kiintu kitumamwe vyabooha na kwa mwiitubiriro.

15 Haaha vanaviitu noosaaka nivakumbusikye Masáare Maaja ^meene navavariyurira, mukayaruma na kuri ayo mookiima neeja. **2** Kooni mookwaatya Masáare Maaja ayo ^meene navavariyurira, aho, turya mwiise ulamuriri. Maa kaa, kooni si mookwaatya, kuruma kwaanyu kusiina kunáalo tuku. **3** Sa niini navakiindya ukiindya mukuuu ^mweene nahokera, ja ^vyeeene Masáare ^Yari Mpeho yalusa, Kirisitu aakwa sa Muluungu asee uvi wiitu

wasírire. **4** Kei, akataahwa, na siku ya katatu akafufulwa
ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho. **5** Yeeye
amufumira Kéefa, na kei akavafumira vatumwi vaachwe
ikimi na vaviri. **6** Kei, avafumira vaaniitu magana yasaano
^veene vajáa hamwi na vamwi vaavo vamwaari ^vari
mooyo baa haaha, baa neembe vamwi vaavo valongoala.
7 Aho, akamufumira Yaakúupu na kei, akavafumira
vatumwi voosi. **8** Na lo kiimikirirya aanfumira niini
ndiri ja mwaana ^avyaalwa mpiindi si ^jiri jaachwe. **9**
Sa niini ndiri mudúúdiduudi kwa vatumwi voosi. Baa
si nasaakwa naanirirwe mutumwi tuku, sa naturikirya
mpuka ya vaantu ^vamura Muluungu. **10** Maa kaa,
kwa nduwo ya Muluungu naava mutumwi. Na iyo nduwo
yaachwe kwaani ni kunáálo nkulu, sa kwa iyo nduwo
natumama kulookya vatumwi viingi voosi. Si natumama
ayo kwa ngururu jaani tuku, maa kaa, sa viintu nduwo ya
Muluungu ^ijáa na niini. **11** Jeyyo, vive ni niini au ive
ni viivaani voovariyula, kiintu cho kwaatya, toovariyula
isáare ririra, na kei iro noo ^mwariruma. **12** Haaha
ngwyiiri, suusu tavariyula Kirisitu afufulwa, jooli vamwi
vaanyu voosea kusiina kufufuka tuku? **13** Sa kooni kusiina
kufufuka, aho, noo kusea baa yeeye Kirisitu si afufulwa
tuku. **14** Na kei kooni Kirisitu si afufulwa, kuvariyula
kwiiswi kusiina kunáálo tuku, na kuruma kwaanyu ni
kutuhu. **15** Kulookya ivyo, suusu tookoonekana ja vaantu
^voona va ulongo va Muluungu. Sa taluusa Muluungu
amufufula Kirisitu, kumba si amufufula tuku, kooni vaantu
^vaakwya si vafúfulwaa. **16** Sa kooni vaantu ^vaakwya si
vafúfulwaa, baa Kirisitu si afufulwa tuku. **17** Na kei kooni

Kirisitu si afufulwa, kuruma kwaanyu ni kiintu ^kisiina, na mukaari uvii waanyu. **18** Na vaantu vara ^vaakwya kunu voomuruma Kirisitu, vataahika chalumwi. **19** Kooni kumwiilaangya kwiitu Kirisitu ni sa mwiikalo uhv vii, suusu turi vo koonerwa mbavariri kulookya vaantu voosi aha weerwii. **20** Maa kaa, haaha, kikomi, Kirisitu afufulwa, uhv noo wa ncholo kufufuka kwa vara ^vaakwya. **21** Sa ja ^vyeene inkwya yareetwa ni muuntu umwi, baa kufufuka noko kwareetwa ni muuntu umwi. **22** Sa ja ^vyeene vaantu voosi vakwija sa ni va ufumo wa Adamu, viivyo muuntu yoyoosi ura ^ari wa Kirisitu afufulwaa akava nkaasu. **23** Maa kaa, kira umwi fufulwa ari kwa mpiindi jaachwe, wa ncholo afufulwa ni Kirisitu, aho ^ari hinduka, fufulwa vari vara ^vari vaachwe. **24** Aho, Kirisitu ^ari mala ngururu, laviro na wiimiriri woosi muvi, kukiimikirirya kuuja kuri, ne mukwaatya ari Utemi Muluungu Taata. **25** Sa Kirisitu kiimirira ari fuuru Muluungu avasiinde vavi vaachwe na avaviike isi ya majeo yaachwe. **26** Inkwya noo muvi wo kiimikirirya ^ari malwa. **27** Sa Masare ^Yari Mpeho yasea, “Muluungu aviika viintu vyoosi isi ya majeo yaachwe.” Masare ^yakasee, Muluungu aviika “viintu vyoosi” isi ya Yesu ni kiweerwii viri, yeeye Muluungu si ari kiiviika isi ya Yesu tuku, sa yeeye Muluungu noo aviika viintu ivyo isi ya Yesu. **28** Mpiindi Muluungu Taata ^ari viika viintu vyoosi isi ya wiimiriri wa Mwaana, ne Mwaana kiiviika ari isi ya Muluungu, sa Muluungu iimirire viintu vyoosi vu. **29** Haaha kooni kusiina kufufulwa, vaantu vara ^voobatisiwa sa vaantu ^vaakwya che vookiilaangya? Kooni vaantu ^vaakwya si vafufukaa

tukũ, sa che avo vaantu voobatisiwa sa avo ^vaakwa? 30 Na suusu sa che tookiiviika nemwiinemwii kira siiku? 31 Niini nookooni inkwya yaani kira siiku. Kwiidũmbirira kwaani sa nyuunyu ko kundikaniwa na Kirisitu Yeesu Mweenevyoosi wiitu, uko noo kookumbweeya ndũuse masáare aya. 32 Kooni nalwijáa na maka ja isaka, noo kusea, vaantu vakari kura Eféeso sa viintu vya kiri untu vii, kunáálo che napata? Kooni vaantu ^vaakwa si vari fufulwa, Suusu tundoorya no nywa, sa lomutóondo kwya turi. 33 Kari mukóoverwaa ni vaantu ^valúusaa jeyyo tukũ, “Vijeengi vavi, vasáambulaa wiijuviri muja.” 34 Hooni farimbuki na mureke tumama uvi. Sa vaantu vamwi kuri nyuunyu si vamamányire Muluungu tukũ. Ni lusa niise aya sa nivakwaatye soni. 35 Maa kaa, muuntu ifaanaa uurye, “Vaantu jooli vari fufulwa? Ni na miviri uri jooli vari kuva nowo?” 36 Ihi ni miryũngu ya kikoókoyo. Kooni uháandire mbeyu, yaméeraa ikakula bila yo koola wuu? 37 Na kira ^muháandaa si uri muti ura ^uri kula tukũ, maa kaa, mbeyu vii ya ngáano au ya kira ^wahaanda. 38 Maa kaa, Muluungu iihéeraa ira mbeyu miviri ja ^vyeeene yoosaaka mweeneevyo, na kira mbeyu yahéewaa miviri ^wiísimire. 39 Viivyo kwatiite miviri ^yiísimiresimire. Kwatiite miviri ya vaantu, ya maka ja isaka, ya ndee na ya soompa ^yiísimire. 40 Kei kwatiite miviri ya kurumwii na miviri ya kuri weeru. Nkongojima ya miviri ya kurumwii ni kwa njira yaachwe na ya miviri ya weerwii, ni kwa njira yiingi. 41 Nkongojima ya mwaasu ni kwa kivyaaachwe na nkongojima ya mweeri ni kwa kivyaaachwe, na nkongojima ya nyéneyeri ni kivyaaachwe

na kira nyéneeri yatiite nkongojima ya kivyaaachwe. **42** Jeyyo, noo ^vyeene viri kuva kwa ^vaakwa ^vari fufulwa. Muviri ura ^usáambukaa taahwa uri, na fufulwa uri ura si ^usáambukaa vii tuku. **43** Muviri wataáhwa uri na wumbo wa soni, maa kaa, wafúfulwaa uri na nkongojima. Wataáhwa uri na ufoóndu na wafúfukaa uri na ngururu. **44** Mpiindi ^wootaahwa, ni muviri wa kiwuntu, maa kaa, mpiindi ^woofufulwa ni muviri wa kimutima. Tamányire kwatiite muviri wa kiwuntu na viivyo kwatiite muviri wa kimutima. **45** Masáare ^Yari Mpeho yaandikwa, “Muuntu wa ncholo Adáamu ajáa aava kiintu ^kiri mooyo,” maa kaa, muuntu wo herererya, noo kusea Kirisitu, yeeye ni Mutima ^uhéeraa vaantu nkaasu. **46** Muviri ^wuuja ncholo ni wa kiwuntu si wa kimutima tuku. Aho, de ukuuja muviri wa kimutima. **47** Muuntu wa ncholo afuma weerwii na umbwa na salu, Muuntu wa kaviri afuma kurumwii. **48** Vaantu va aha weerwii vatiite muviri wa salu ja ura wa Adáamu, na vaantu va kurumwii vatiite muviri ja ura wa Yéesu. **49** Ja ^vyeene twiifwaana na ura ^umbwa na salu, viivyo kwiifwaana turi na ura muuntu ^afuma kurumwii. **50** Haaha vanaviitu iki noo ^cheene noolusa, muviri wa nyama na sakami si uri hokera Utemii wa Muluungu tuku, noo kusea, kira ^kisáambukaa si kiri hokera kira si ^kisáambukaa tuku. **51** Teereri nivawyiire fuumbo. Suusu voosi si turi kukwya tuku. Baa neembe ni jeyyo, voosi valandulwa turi. **52** Famira viri koonka, ja kulavya riiso. Sa irimu ro kiimikirirya ^riri fwirwa, vaantu ^vaakwa fufulwa vari na kuva vari na miviri si ^isáambukaa na suusu valandulwa turi. **53** Sa muviri

uhu ^usáambúkaa, ni mpaka uvalanduke, uve muviri si ^usáambúkaa, muviri ^ukwíjaa uvalanduke uve muviri si ^ukwíjaa. **54** Sa jeyyo, mpiindi muviri ^usáambúkaa ^uri valandulwa uve si ^usáambúkaa, na uhu ^ukwíjaa ^uri kiivikira si ^ukwíjaa, aho Masáare ^Yari Mpeho kiimana yari, “Inkwyá yamériiwe ni kusiinda.” **55** “Ee inkwyá kusiinda kwaako hai kúri? Ngururu jaako jo reeta usungu hai jiri?” (Hadēs g86) **56** Uvi waréetaa usungu wa inkwyá, na uvi watúryaa ngururu jaachwe fuma kúri Miiró. **57** Maa kaa, tumudumbe Mlungu, yeeye atusindiraa kwa njira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu! **58** Jeyyo vanaviitu imi neeja. Niini naveenda. Kari mündoowuwawuvwa tuku. Kei mutuube kutumama murimo wa Yéesu Mweenevyoosi kunu mootaanga murimo waanyu si wa bweete tuku.

16 Haaha varyula ndiri kwa iki kiintu ^muurya cha kisaanga ^moobweeya so vatwaarira vaantu va Mlungu, noosaaka mündookibweeya ja ^vyene navalairiya mpuka ja vaantu ^vamura Yéesu kura isi ya Galatía. **2** Siku ya ncholo ya júma, kira muuntu akere na aviike na ivarwii mpía jimwi ja ^vyene Mlungu amutáliirye. Ijo mpía jiviikwe sa ^ndiri kúja kusive na visaanga kei. **3** Na ^ndiri kúja, kaandika ndiri barúwa jitamanyan’ye na vara vaantu ^mwavaruma na nivatume vatwaale ivyo visaanga vyaanyu na Yerusaleému. **4** Kooni viri kooneka baa niini noosaakwa ntamanyan’ye novo, tamanyan’ya ndiri novo. **5** Kúja ndiri na kwaanyu ^ndiri humula tweerera Makedonía, sa níimiirye neeja kutweera na uko. **6** Ifaanaa niikale na nyuunyu kwa mpiindi

kiduudi, ifaanaa ikava mpiindi joosi ja mpeho, sa mundahe
 kunyambirirya luyeendwii lwaani na haantu hohoosi
 ^noosaaka tamanya. 7 Mpiindi ihi si noosaaka valuumbya
 chaangu vii, maa ndooke tuku. Nookoona kiikala ndiri
 na nyuunyu kwa mpiindi, kooni Yeesu Mweenevyoosi
 avyeendire. 8 Maa kaa, kiikala ndiri muuji wa Efeso furu
 siku ya ngovi ya Pentekoste ilooke. 9 Ni bweyya niise
 jeyyo, sa Mulungu aampire mpiindi njija yo tumama
 murimo mukulu kuri muuji uhu, baa neembe ni jeyyo,
 vamwaari vaantu ^vari foo ^vookunkitira. 10 Kooni
 Timoteo ari kuja na kwaanyu, mumuhokere neeja
 na kari oofe kiintu chochoosi mpiindi ^ari na nyuunyu
 tuku, sa yeeye atumama murimo wa Mweenevyoosi ja
 niini. 11 Kari kuve na muntu wo muchwa mati tuku.
 Maa kaa, mumwaambire iinuke uko, ari na mwiikalo
 muja sa ahinduke na kwaani, sa niini noomwojera
 ahinduke hamwi na vaaniitu. 12 Haaha masare ya Apolo
 mwaaniitu, namuloomba maatuku vii uje na kwaanyu
 na vaantu vingi ^vamura Yeesu. Maa kaa, yeeye si
 yoosaaka kuja haaha tuku. Baa jeyyo kuja ari, ^ari turya
 nkalo. 13 Laangi neeja. Mwiime neeja kumuruma Yeesu.
 Mwiiteme. Muve na ngururu. 14 Tumami kira kiintu kwa
 kweenda kuri mitimii yaanyu. 15 Vanaviitu mwamanyire
 Sitefani hamwi na kaaya yaachwe noo vaantu va ncholo
 kumuruma Yeesu uko isi ya Akaya, novo viitoola
 kuvatumamira vaantu va Mulungu. Haaha ni kvaloomba
 niise vanaviitu, 16 muve matu kwa valongooli ja avo,
 na kwa vaantu voosi ^vamanyikaa kutumama murimo
 uhu. 17 Navyeenda vala Sitefani, Fotunato na Akaike

^vakafike, sa voovo vaampfire nyambirirya ira ^naasova
 fuma kwaanyu sa viintu musiina aha. **18** Vabwéeyiirye
 mitima waani uve na cheeru ja ^vyeene vabweeyya
 mitima yaanyu ive na cheeru. Mündookoonekya nyemi
 kwa vaantu ^vatumamaa vyabooha jei. **19** Mpuka ja
 vaantu ^vamura Yéesu kunu Ásia voovaluumbya. Akíila
 na Pirisíila, hamwi na vaantu ^vamura Yéesu vara
 ^valumanaa kaayii kwaavo, vavalúumbiirye munumunu
 kwa irina ra Mweenevyoosi. **20** Kei vaaniitu voosi ^vari
 aha, vavalúumbiirye. Mündookiiluumbya ko kiisundira
 kuuja. **21** Niini Paúli naándikire lambi iji kwa mukono
 waani mweenevyo. **22** Muuntu yoyoosi ura si ^amweenda
 Mweenevyoosi ajumwe. Mweenevyoosi wiitu yeenda!
23 Nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi ive na nyuunyu. **24**
 Kweenda kwaani koosi kave hamwi na nyuunyu ^veene
 mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu. Kikomi.

2 Vakoriinto

1 Barúwa ihi, yafúmire kúri níini Paúli na mwaaniitú Timotéeo. Níini naanirirwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe, nive mutumwi wa Kirisitu Yéesu. Ni kúvaandikira tiise nyuunyu vaaniitú mpuka ya vaantú ^mwamuruma Muluungu, ^muri múujii wa Koríinto na vaantú voosi va Muluungu ^vari isi yoosi ya Akáaya.

2 Nduwo na mwiikalo mújja fuma kwa Muluungu Taáta wiitú, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitú, jive na nyuunyu.

3 Adúmbwe Muluungu, Taáta wa Mweenevyoosi wiitú, Yéesu Kirisitu. Yeeye ni Taáta wo laanga na riiso ra wújja, kei ni Muluungu wo tutuurya mitima kúri yoosi.

4 Yeeye atutúuryaa mitima kúri uturikiri woosi, sa na suusu tǎvatuurye mitima viingi ^vari uturikirii ^wiísimiresimire. Tǎvatuurye mitima, kwa kutuurya mitima ^taheewa ni Muluungu.

5 Sa ja ^vyeeene tootúrikira múnámúnú sa Kirisitu, noo ^vyeeene Muluungu ari tuuba kututuurya mitima, kwa njira ya Kirisitu.

6 Kooni tootúrikira, ni túrikira tiise sa kutuuriwa kwaanyu mitima na sa ulamuriri waanyu. Na kooni suusu tootuuriwa mitima, ni sa tǎvatuurye nyuunyu mitima. Jeyyo, daha muri yimirirya uturikiri ^mweene baa suusu tootúrikira.

7 Kei kwiilaangya kwiiswi kwaanyu kwakangaala, sa viintú ^mootúrikira hamwi na suusu, noo ^vyeeene mootuuriwa mitima hamwi na suusu.

8 Vanaviitú, toosaaka mǎtaange ^vyeeene taturikira úko Ásia. Uturikiri ^mweene taturya, újáa watukindairira múnámúnú, baa kúremeerwa kuyimirirya, tújáa twiisea kwaya túri.

9 Kíkomi, mitimii yiiswi toonáa ni ja vaantú ^valámuriirwe

kuulawa. Vyaava jeyyo, sa tureke kwiilaangya ngururu
 jiiswi, kiri vyoova jeyyo, tumwiilaangye Muluungu. Yeeye
 afufulaa vaantu ^vaakwya. **10** Yeeye noo atulamurirya
 mpiindi ^tujaa twasengeriire kukwya, kei, kutulamurirya
 ari. Suusu tamwiilangyaa yeeye, na yeeye kutulamurirya
 ari. **11** Nyuunyu mootwaambirirya ko tuloombera
 kwa Muluungu. Aho, vaantu ^vari foo mudumba vari
 Muluungu kwa nduwo yaachwe kuri suusu ^tooturya kwa
 kulomba kwa ^vari foo. **12** Haaha suusu tookidumbirira
 sa iki, mitima yiiswi si yootutwaala na kiloongii tuku, kiri
 vyoova jeyyo, yoolaira twiikala aha weerwii na kati na
 kati yaanyu kwa uwoloki na kwa mitima myeeru fuma
 kwa Muluungu. Si tabweeyya jeyyo kwa tooti yiiswi tuku,
 maa kaa, kwa nduwo ya Muluungu. **13** Sa si toovaandikira
 kiintu chiingi kulookya iki ^moodaha soma no taanga
 tuku. Mpiima yaani ni siku yaayo lo taanga muri kikomi
 ^cheene toolusa, **14** baa neembe mootaanga kiduudi
 ^cheene toolusa haaha. Siku Yeesu Mweenevyoosi
 ^ari hinduka, kiidumbirira muri sa suusu ja ^vyeene
 suusu turi kiidumba sa nyuunyu. **15** Na sa viintu nijaa
 namanyire kikomi kutaanga kwaanyu na kwiilaangya
 kwaanyu, noo ^chooreka nijaa niimya neeja kuja na
 meenyu ta, sa muturye kunáalo yo toona kaviri. **16** Kei
 nijaa nalamula tweera na meenyu mpiindi ^nootamanya
 na Makedonia, na kei mpiindi ^ndiri hinduka fuma
 Makedonia, aho, mumpeere nyambirirya yo tamanya
 na Yudeea. **17** Eri, ^nkavalandule miryungu yaani yo
 kuja na meenyu, mukiisea navire iwalaanga wuu? Baku
 mukiisea nalamula masáare yaani kwa miryungu ya

kiwũntu vii? Noo ^chooreka noosea, “Hii” na kei nsee “Tuku” wuu? **18** Maa kaa, ja ^vyeeene Muluungu ni wo kiilaangiwa, masáare yiiswi kuri nyuunyu si “Hii” na “Tuku” tuku. **19** Sa Yéesu Kirisitu Mwaana wa Muluungu ^tavavariyurira masáare yaachwe, niini, Siliváano na Timotéeo, si “Hii” na “Tuku” tuku, maa kaa, kuri yeeye siku joosi ni “Hii.” **20** Sa kwiichuunga koosi kwa Muluungu kwa Kirisitu, ni “Hii.” Iki noo ^chooreka ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu toosea “Kikomi,” kwa nkongojima ya Muluungu. **21** Muluungu noo ^atuhéeraa ngururu suusu na nyuunyu sa tudahe kwiima neeja kuri Kirisitu. Yeeye noo ^atuhaka makuta, **22** na noo ^atutala mutooso koonekya turi vaachwe, na aviika mitimii yiitu Mutima Muja, sa ave cha muhúnda kwa yara ^atulaha kutuheera. **23** Haaha kiintu ^chabweeyya ndiire hinduka na Koríinto, ni sa viintu si nasaakaa kuvajuuwa kulookya, baa Muluungu ni shahíidi waani. **24** Niini si noosea suusu tĩmiriraa kumuruma kwaanyu Muluungu tuku. Suusu tatámamaa hamwi na nyuunyu sa cheeru chaanyu, sa ni kwa njira yo muruma Muluungu nyuunyu ^mookiima neeja.

2 Sa jeyyo, nalamula mutimii waani ndiire kuja na meenyu, sa ndiire kuvatamikya mitima yaanyu. **2** Kooni niini nabwéeyiirye nyuunyu mwiirye mitima, ani ^ari kumbweeyya mbe na cheeru? Kikomi, ni nyuunyu vii ^naviíriirye mitima. **3** Noo ^chooreka navaandikira ira barúwa sa ^ndiri kuja, ndiire kiiriwa mutima ni vaantu vara ^vasaakwa vaambweeyye mbe na cheeru. Namányire kikomi, kooni niini navyeéndire baa nyuunyu voosi vyeenda muri. **4** Navaandikira ira

barúwa kúnnu naviswáire na nííriirye mutima maatuku. Si nasaakáa nivabweeyye muvisúule tuku, kiintu ^nasaakáa ni kubweeyya mûtaange viintu ^naveenda munumunnu.

5 Haaha kooni mûntu abwéeyiirye mwiiwaachwe avisúule, uwo si aantámikiirye niini vii tuku, uwo avatámikiirye baa nyuunyu. Maa kaa, si noosaaka mbe mukari kulookererya tuku. **6** Irya ^reene aturya fuma kwa ^vari foo vaanyu, iro ratoosha. **7** Haaha moosaakwa mumusee yasírire, na mumutuurye mutima mûntu uwo sa adiire visúula, maa asove mpiima. **8** Sa jeyyo, noovaloomba moonekye mwamweenda kikomi. **9** ^Cheene chabweeyya nivaandikire ira barúwa, ni nasaakáa turya kikomi kooni mûri matu kwa yara yoosi ^navakiindya. **10** Kooni nyuunyu mwamúséire mûntu yasírire, baa niini namúséire yasírire. Na rira ^naséire rasírire, kooni kwaari na roroosi ^roosaakwa risire, ni sea niise rasírire mbere ya Kirisitu sa kúnáálo yaanyu. **11** Tundoobweeyya jeyyo, sa Irimu riidiire kutusiinda kwa uweere waachwe, sa tamányire uweere waachwe. **12** Haaha ^nkafike múujii wa Turóoa so kweenerya Masáare Maaja ya Kirisitu, nkashaana Ijva aanchúnguriire muryaango. **13** Maa kaa, kúnnu mutimii waani nkoololokera sa nashaana Tíito mwaaniitu asanafika tuku. Jeyyo, nkavasea nasúukiirye, maa nkatamanya na isi ya Makedonía. **14** Maa kaa, aduumbwe Mulungu, yeeye ^atulóngoolaa siku joosi twíchumiriire kwa kusiinda kwa Kirisitu. Na yeeye ko tweera suusu yookaarya masáare ya Kirisitu kira haantu ja iríira ^raboohabooha ro mûtaanga. **15** Sa suusu kwa Mulungu ni iríira ^rabooha ra Kirisitu, ^rivafikiraa

vara ^voolamuririwa na vara ^voorimira. **16** Kwa vara ^voolamuririwa ni iriira ^rivahéeraa nkaasu. Maa kaa, kwa vara ^voorimira, ni unyuku ^waviiha ^hvaréteraa inkwya. Haaha ni ani ^adáhaa tumama murimo uwo? Kusiina tuku. **17** Suusu si ja vaantu viingi ^vari foo ^vaviika isáare ra Muluungu ja kiintu cho vaa iyoombe tuku. Maa kaa, ko kundikaniwa na Kirisitu, tookaarya isáare ra Muluungu kwa uwoloki woosi mbere ya Muluungu ja ^vyeeene atatuma.

3 Eri, ni kaanda tiise kwiivaa vipeembe kei wuu? Eri, ni saaka tiise barúwa jaanyu jo tataangya ja vaantu viingi viintu ^vayéendaa na barúwa ja ijo wuu? **2** Nyuunyu noo barúwa yiiswi ^yaandikwa mitimii yiiswi. Barúwa ihi yamányirwe na yasómwaa ni kira muuntu. **3** Nyuunyu moónekyaa kiweerwii muri barúwa fuma kwa Kirisitu ^yoónekyaa murimo ^tatumama kuri nyuunyu. Barúwa iyo, si yaandikwa kwa wíino tuku, kiri vyoova jeyyo, yaandikwa kwa Mutima wa Muluungu. Na yeeye ni nkaasu. Si yaandikwa mawyii ^yari upwáápwa tuku, maa kaa, yaandikwa mitimii ya vaantu. **4** Iki noo kiintu ^twiiláangyaa kikomi mbere ya Muluungu kwa njira ya Kirisitu. **5** Si tookiisea tumama tiise chochoosi kwa ngururu jiiswi tuku, kiri vyoova jeyyo, ngururu jiiswi ni kwa Muluungu jifúmaa. **6** Yeeye noo atuheera ngururu jo va vatumami va muháko mufya. Muháko uwo si ja Miiro ^myeene yaandikwa vii tuku, wafuma kwa Mutima Muuja. Noo kusea, Miiro ^yaandikwa yaréetaa inkwya, maa kaa, Mutima Muuja aréetaa nkaasu. **7** Haaha Miiro ya Músa ijáa yaandikwa mawyii ^yari upwáápwa. Iyo

Miiriro ^yareetáa inkwya, ijáa yúúja kwa nkongojima ya
 Mulúungu fúuru Viisiraéeli vakasiindwa kumálaanga
 Músa kishwii, baa neembe ira nkongojima ya kukorera
 kwaachwe, ijáa ni kwa mpiindi nduudi vii. Kooni murimo
 wa Miiriro iyo wúúja kwa nkongojima ja iyo, **8** eri,
 murimo wa Mutima Múúja si uri káva wa nkongojima
 nkúulu kulookya iyo tuku wuu? **9** Kooni murimo uwo
 ^uvabwéeyaa vaantu vaheewe irya uri na nkongojima jei,
 eri, murimo ^ubwéeyaa vaantu vave vawoloki si uri káva
 na nkongojima nkúulu kulookya tuku wuu? **10** Haaha
 nkongojima ya muháko wa kali si yiifwíine na nkongojima
 ya muháko mufya tuku, sa nkongojima ya muháko mufya
 ni nkúulu munumúunu kulookya. **11** Kooni kira ^charimáa
 vii kijáa na nkongojima, kira ^kiri tuuba káva kimwaari
 káva kiri na nkongojima nkúulu kulookya. **12** Sa viintu
 tatiite uko kwiilaangya, tatiite kwiitema kukuulu. **13**
 Suusu si turi ja Músa tuku. Yeeye ajáa iitunikirira kisho
 chaachwe na kitambála, sa Viisiraéeli vadiire kooni viintu
 kulavalava kwaachwe ^kwisiráa. **14** Maa kaa, miryúungu
 yaavo ijáa yachuungwa. Fúuru haaha mpiindi ^voosoma
 vitáabu vya muháko wa kali, vakitirwa kutaanga kimáari
 ni ikyo kitambála. Ikyo kitambála si kinaseyyiwa tuku, sa
 chaséyyiwa ko muruma Kirisitu vii. **15** Kimaari fúuru
 isiku, mpiindi ^voosoma Miiriro ya Músa mitima yaavo
 yakunikirirwa ni kitambála, vandoosiindwa taanga. **16**
 Maa kaa, muuntu yoyoosi ^amurúmaa Mweenevyoosi,
 Mweenevyoosi aséyyaa ikyo kitambála. **17** Mweenevyoosi
 noo Mutima wa Mulúungu. Na haantu ^kuri na Mutima
 wa Mulúungu, aho, hatiite kwiiyanjaala. **18** Suusu voosi

si twiikúnikiriraa kitambála vishwii tuku, toónekyaa nkongojima ya Mweenevyoosi ja kíóo viintu ^choónekyaa buuwo. Mweenevyoosi, yeeye noo Mutima, na yeeye noo ^atuválandulaa twiifwaane ne, tave na nkongojima yaachwe ^yalookya na ^yootuuba lookya.

4 Jeyyo, suusu si tookera mpiima tuku, sa viintu Muluungu kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe atuheera murimo uhu. **2** Suusu, tasiita tumama masáare ya kimbiso na ya soni, si takóoveraa vaantu tuku, baa kei, si tasáangyaa isáare ra Muluungu na uloongo tuku. Kiri vyoova jeyyo, suusu taláusaa kimáári mbere ja vaantu, sa suusu si tubwéeyaa mitima ya vaantu itwaalwe na kiloongii mbere ya Muluungu tuku. **3** Kooni Masáare Maaja ^táváriyulaa yiivisa, kuva yari yiivisa kwa vara ^voorimira. **4** Irimu ^riri muluungu wa ihi weeru, ravakúnikirira miryuungu yaavo vara si ^vamuraúmaa Yéesu, sa vadiire kuchoona kiweeru cha Masáare Maaja ya nkongojima ya Kirisitu. Yeeye atiite buuwo ya Muluungu.

(aiōn g165) **5** Suusu si tookaarya masáare yiiswi tuku, maa kaa, tookaarya Yéesu Kirisitu ni Mweenevyoosi, na suusu turi vatumami vaanyu sa Yéesu. **6** Sa Muluungu asea, “Kiweeru kimurike kilwiirya,” yeeye amúrikaa mitima yiitu, na atubwéeyaa kutaanga kiweeru cha umanyi wa nkongojima yaachwe ^ikóreraa kishwii cha Kirisitu. **7** Suusu ni ja saama ja iroongo vii, taheewa Masáare Maaja saamii iji ja máari ya kikomi ^iri mberii, sa itaangikane ngururu ihi nkuulu yo tumama murimo uwo, si yiiswi tuku, yafúmaa kwa Muluungu. **8** Suusu tariingirirwa ni uturikiri ^wiísimiresimire, maa kaa, si

toomalwa tuku. ^Kari foo si tumányire cho tumama tuku, maa kaa, si tookera mpiima tuku. 9 Tooturikira, maa kaa, Muluungu si yootureka tuku. Toochuriwa isi, maa kaa, si tookwya tuku. 10 Siku joosi tavérekaa inkwya ya Yéesu mivirii yiiswi, sa nkaasu ya Yéesu noyo yiiyoonekye mivirii yiiswi. 11 Noo kusea, suusu ^turi nkaasu, mpiindi joosi turi nemwiinemwii ya inkwya sa Yéesu, sa nkaasu ya Yéesu yoonekane kuri miviri yiiswi ^ikwyíjaa. 12 Jeyyo, suusu turi nemwiinemwii ya inkwya, maa kaa, nyuunyu mooturya nkaasu. 13 Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Naruma, jeyyo noolusa.” Suusu naasu kwa kuruma kukura toolusa, 14 sa tootaanga Muluungu amufufula Mweenevyoosi Yéesu. Yeeye tufufula ari baa suusu hamwi na Yéesu. Yeeye tareeta ari suusu hamwi na nyuunyu mbere yaachwe. 15 Haaha suusu toohokera uturikiri uhu woosi, sa nyuunyu, sa nduwo ya Muluungu ivafikire vaantu ^vari foo na vamudumbe Muluungu munumunu. Jeyyo, Muluungu abweeyiriwe nkongojima baa kulookya. 16 Jeyyo, si tookera mpiima tuku. Baa neembe miviri yiiswi kwa weerwii yoosakahala, maa kaa, isii yiiswi Muluungu yootumba ufya siku joosi. 17 Ni lusa niise jeyyo, sa uturikiri wiiswi waanguha, kei ni wa mpiindi nduudi vii. Uturikiri uwo, wootwiimiry neeja nkongojima nkulu kulookya ya siku ^jisiina uhero. Nkongojima iyo, isiina cho fwaanirirya tuku. (aiōnios g166) 18 Jeyyo, si taláangaa viintu ^vyoónekanaa tuku, kiri vyoova jeyyo, taláangaa viintu si ^vyoónekanaa. Vira ^vyoónekanaa ni vya mpiindi nduudi vii, maa kaa, vira si ^vyoónekanaa ni vya siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166)

(aionios g166) 2 Kuri ihi weeru toorira kwa usuungu, tatiite mpiima maatuku yo vikirwa ingo ja miviri mifya, noo kusea, kiikalwii chiitu cha kurumwii. 3 Sa turi humula vikirwa miviri iyo mifya, si turi koonekana ni na tuhu turi tuku. 4 Mpiindi ^tukaari tookikala vivaandii vya aha weerwii, toorira kwa usuungu, sa tooremeerwa ni ^yari foo. Si toosea, toosaaka fumiwa muviri uhu ^ukwíjaa tuku. Kiri vyoova jeyyo, toosaaka tuvikirwe kiikalwii chiitu cha kurumwii, sa muviri uhu ^ukwíjaa umeriwe ni muviri si ^ukwíjaa. 5 Mulungu noo atwiimiryaa neeja iyo miviri mifya, atuheera Mutima waachwe, sa ave chamuhúúnda chiitu. 6 Sa jeyyo, siku joosi tatiite kwiilaangya kikomi, kei tamányire, mpiindi ^tukaari turi muvirii uhu, ni kuli turi na Ijuva. 7 Kwiikala kwiiswi ni kwa njira ya kuruma na si kwa vira ^vyoónekanaa tuku. 8 Kikomi, tatiite kwiilaangya na kei tookoona ni pwee kureka uhu muviri, sa tutamanye noo kiikala na Mweenevyoosi. 9 Sa jeyyo, kooni turi muvirii uhu, au si turi aha, kiintu kikuulu ni kamubweyya Mweenevyoosi ave na cheeru. 10 Suusu voosi kiima turi mbere ya ichuumbi ro lamurira ra Kirisitu, sa kira umwi wiitu arihwe kira ^cheene atumama mpiindi ^ajáa muvirii waachwe, ive ni maaja au mavi. 11 Haaha tamányire, tasaakwa tundoomunyemya Mweenevyoosi. Jeyyo, toomanyika kuvawyiira vaantu vandomuruma.

Muluungu atumányire ^vyeeene turi, na ni kiilaangya niise baa nyuunyu mitima yaanyu si yoovatwaala na kiloongii ^vyeeene turi tuku. 12 Si toosaaka kwiiduumbirira kei kuri nyuunyu tuku, maa kaa, toosaaka kuvaheera nkalo yo kwiiduumbirira sa suusu. Kwa njira iyo, kuva muri na masáare yo vawyiira vara ^viiduumbiriraa mbere ja vaantu, kwa viintu ^vyoónekanaa na si kwa ^viri mitimii tuku. 13 Kooni tookoonekana turi vasari, ni jeyyo turi sa Muluungu, na kooni tookoonekana tatiite miryungu, ni jeyyo turi sa nyuunyu. 14 Kweenda kwa Kirisitu noo kootulongoola suusu, sa taruma muuntu umwi aakwya sa vaantu voosi, sa jeyyo voosi vaakwya. 15 Yeeye aakwya sa vaantu voosi, sa vaantu vareke kiikala sa voovo veeneevyo, maa kaa, viikale sa ura ^aakwya sa voovo na ^afufuka sa voovo. 16 Kwaandira haaha si tooyeren'ya muuntu kiwuuntu tuku. Baa neembe hara kali tamuyeren'yaa Kirisitu kiwuuntu, haaha si tamoónaa jeyyo kei tuku. 17 Sa muuntu yoyoosi ura ^aava kiintu kimwi na Kirisitu, aava wumbo mufya, ya kali yalooka, laanga, mwiikalo mufya waándire. 18 Aya yoosi yafuma kwa Muluungu, yeeye amutuma Kirisitu atuluman'ye na yeeye. Na suusu atuheera murimo wo valuman'ya vaantu na yeeye. 19 Noo kusea, Muluungu uluman'ya weeru na yeeye mweeneevyo kwa njira ya Kirisitu, baa vala uvi wa vaantu tuku. Kei Muluungu atukwaatya isáare ro lamaniwa na Muluungu. 20 Haaha suusu tatuma ni Kirisitu kutumama murimo waachwe, na ko tweera suusu, Muluungu yookiilomboola mulumaniwe ne. Na noo ^chooreka tookiilomboola kwa masáare ya Kirisitu,

mulumaniwe na Mulungu. 21 Mulungu amubweeya Kirisitu yeeye ^asiina uvi, ave uvi sa suusu, sa ^turi kuva kiintu kimwi na Kirisitu, tavalwe vawoloki va Mulungu.

6 Haaha sa viintu turi vatumami hamwi na Mulungu, toovakalaamya ijo nduwo tahokera fuma kwa Mulungu kari murekere jirimire bweete tuku. 2 Sa Mulungu asea Masáarii ^Yari Mpeho, “Mpiindi yaani ^niiruma, nakuteerera, siku ya ulamuriri, nakwaambirirya.” Teera, mpiindi ^yarumika noo ihi, isiku, noo siku yo lamuririwa. 3 Si toobweeya kiintu chochoosi ^kiri vabweeya mwiikunguvale tuku, sa murimo wiiswi kari ji uluswe vyaviha tuku. 4 Kiri vyoova jeyyo, kwa kira njira, taláiraa suusu turi vatumami va kimáári va Mulungu. Toónekya ayo, kwa uyimiriri mukulu mpiindi ja uturikiri, ujuuwiki na ukangaaru. 5 Kei, suusu tavawa, tachuungwa minyololwii, tasekererwa ni mpuka ja vaantu, tatámamaa mirimo ^yafafa, tasóvaa tulo, baa kei, tasóvaa chóorya. 6 Suusu ni vatumami vaaja va Mulungu kwa uwoloki, umanyi, kutuurya mitima, kuboohya inda kwa njira yo longoolwa ni Mutima Muja na kweenda kwa kimáári. 7 Kei suusu, ni vatumami kwa njira yo variyula isáare ra kimáári. Ayo, tayatámamaa kwa ngururu ja Mulungu. Uwoloki noo mata yiiswi mukonwii wa kulume na wa kumooso. 8 Suusu twiima neeja kunyemiwa na kuchwiiwa mati, kudumbirirwa na kuluswa vyaviha. Taséwaa turi vakwaata, kumba talúsaa kimáári. 9 Toónekaa ja si tataangikana, kumba tataangikana. Toónekaa ja tookwya, kumba ni nkaasu turi. Taváwaa maatuku, maa kaa, si tuúlawa tuku. 10 Toónekanaa ja turi na usungu, maa kaa,

mpiindi joosi turi na cheeru. Toónekanaa turi vakiva, maa kaa, ^vari foo tavaheera usúngaati, toónekanaa tusiina chochoosi tuku, maa kaa, tatiite viintu vyoosi. **11** Nyuunyu Vakoríinto, taluusika na nyuunyu baa visa chochoosi tuku, na taluusika na nyuunyu kwa kweenda kukulu. **12** Suusu si tunakitira kweenda kwiiswi kuri nyuunyu tuku, maa kaa, nyuunyu mwakitira kweenda kwaanyu kuri suusu. **13** Haaha, ni lausika niise na nyuunyu ja noolusika na vaana vaani, muve na kweenda kukulu kuri suusu, ja ^vyeeene suusu taveenda nyuunyu. **14** Kari musáangyaa muhini na vaantu si ^vamuraama Yéesu tuku. Eri, uwoloki na kuwuna miiro ifaanaa vikava hamwi wuu? Eri, kiweeru na kilwiirya ni kiintu kimwi viri kwa kirikwi? **15** Eri, Kirisitu aviika muháko wowoosi na Irimu wuu? Jooli muuntu ^amuraama Yéesu ari tamanyan'ya na muuntu si ^amuraama? **16** Jooli Kaaya Njija ya Muluungu iri kuva hamwi na vidabalafo? Suusu ni Kaaya Njija ya Muluungu. Kei ari nkaasu! Ja ^vyeeene Muluungu mweeneevyo alusa, “Kiikalan'ya ndiri novo, na yeendan'ya ndiri novo. Kuva ndiri Muluungu waavo, novo kuva vari vaantu vaani.” **17** Sa jeyyo, Ijva aséire, “Fumi katikati yaavo, mwiikere lukova novo. Kari mukwaate kiintu chochoosi ^kiri na njeo tuku, aho, niini vahokera ndiri.” **18** “Kuva ndiri Taáta waanyu, na nyuunyu kuva muri vaana vaani va kiintu kilume na va kiintu kiki. Ijva Muluungu Mweenengururu alúsire.”

7 Vanaviitu naveenda. Sa viintu Muluungu iichuunga kutuheera ayo yoosi, twijirale fuma kuri kiintu chochoosi ^kitabwéeyaa tave na njeo mivirii na mitimii. Tave

vaaja kwa njira yo manyemya Muluungu. **2** Tuheeri nkalo mitimii yaanyu. Suusu, si tunamukosera au kumusaambula muntu yoyoosi tuku, baa kei, si tunakwaata matu muntu yoyoosi tuku. **3** Si noolusa masáare aya sa nduuse irya kuri nyuunyu tuku. Niini nahúmwíire kuvawyiira, nyuunyu mumwaari mitimii yiiswi, baa kooni ni kuva nkaasu au kukwya, ni hamwi turi. **4** Niini niitema kuri nyuunyu maatuku vii, na ^kari foo niidúumbiriraa sa nyuunyu. Mwaampíire mutima munumunu, baa neembe tooturikira kwa ^yari foo, mwaambwéeyiirye nive na cheeru kikulu. **5** ^Tukafike Makedonía, miviri yiiswi yasiindwa humuluka, sa tujáa tatiite uturikiri fuma kira ivaru. Weerwii kujáa kwatiite nkoondo, na isii yiiswi tujáa tatiite woowa. **6** Maa kaa, Muluungu avatúuryaa mitima vara ^vari na usuungu mitimii. Yeeye atuheera mutima kwa kuuja kwa Tíito. **7** Si so kuuja kwa Tíito vii tuku, maa kaa, sa viintu mwamuheera mutima. Atuwyiira ^vyeeene mwaankumbuka na ^vyeeene mooviisula no juuwika sa niini. Ayo, yaambwéeyiirye nivyeende maatuku vii. **8** Baa neembe barúwa yaani yavoon'ya usuungu, niini si nookiivairya mbiri sa kira ^naandika tuku. Baa neembe niivairya mbiri, sa noona barúwa iyo yavoon'ya usuungu, baa jeyyo ni kwa mpiindi nduudi vii ijáa. **9** Maa kaa, haaha natiite cheeru, si sa viintu moona usuungu tuku, maa kaa, natiite cheeru sa usuungu waanyu wavabweeyya muvalanduke fuma uvii waanyu. Mooniwa usuungu ja ^vyeeene Muluungu asaakaa. Sa jeyyo, suusu si tavatamikya kwa njira yoyoosi tuku. **10** Usuungu Muluungu ^asáakaa tuturye, ni ura

^utubwéeyaa tumvalandukire. Kuvalanduka uko, noo
 kuréetaa ulamuriri. Kuvisuula kuri jeyyo, si kwabwéeyaa
 mwiivairye mbiri tuku. Maa kaa, usungu ^urétwaa ni
 masáare ya weeru, waréetaa inkwya. **11** Laangi ^vyeeene
 uhuh usungu wa kimulungu wareeta kunáalo kuri
 nyuunyu. Usungu uwo wavabweeya mwe na mpiima
 yo tumama viintu ^vyabooha, na mwe na mpíri jo
 lusa yara ^mootumama ni ^yabooha. Kei, usungu uwo,
 wavabweeya muusule uvi, mumoofe Mulungu, mwe
 na mpiima yo kunyona, mundoomanyika na moone ura
 ^ahon'ya ahokera mariho yaachwe. Nyuunyu mwaláire
 kwa kira njira ni uteréere muri kuri iri isáare. **12** Jeyyo,
 baa neembe naandika barúwa ira, si naandika sa ura
 ^atumama uvi na sa ura ^atumamirwa uvi tuku. Kiri vyoova
 jeyyo, naandika sa nyuunyu veeneevyo moone mbere
 ya Mulungu ^vyeeene mumányikaa kutwaambirirya.
13 Sa jeyyo, tafafiiwe mitima. Hamwi na ayo ya suusu
 kufafiwa mitima, taava na cheeru maatuku vii, Tíito
 ^akatuwyiire ^vyeeene mweerya mutima waachwe. **14**
 Niini navaduumbirira munumunuu mbere yaachwe, na
 nyuunyu si mwaankwaatya soni tuku. Maa kaa, kooni
 yoosi ^meene tavawyiiraa ni ya kimáári yajáa, noo
 ^vyeeene viri, ^vyeeene tavaduumbirira nyuunyu kwa Tíito,
 novyo vyooneka ni vya kimáári. **15** Tíito yookoongererya
 kaveenda nyuunyu ^ari kumbukira kwiikiimya kwaanyu
 na isi, na ^vyeeene mwamuhokera kwa nyemi na ko tetema.
16 Navyeéndire maatuku vii, sa kwa kira kiintu daha ndiri
 kuviilaangya kikomi.

8 Vanaviitũ, haaha toosaaka mũtaange ira nduwo
 ^ng'eene Mũlũngũ ajiheera mpuka ja vaantũ ^vamura
 Yéesu ũko Makedonía. **2** Baa neembe vaantũ avo ni
 vakiva mũnũmũnũ na vari kati na kati ya uturikiri
 ^wiĩsimiresimire, vajáa vatiĩte cheerũ kikũũlũ ^cheene
 chavabweeyya vaboohye inda na vatoole viintũ vyaavo
 mũnũmũnũ. **3** Kimaari ni lũusa niise, kwa luviro lwaavo,
 voovo vatoola viintũ ^viri foo baa kulookya luviro lwaavo.
 Na vatoola ko keenda veeneevyo, **4** kũnũ vookiilomboola
 kũri suusu voosea, novo voosaaka vave kiintũ kimwi
 murimwii wo vaambirirya vaantũ va Mũlũngũ va
 Yerusaléemu. **5** Vabweeyya jei, kulookya vira ^vyeeene
 twiiseáa. Lwa ncholo, viitoola kwa Mweenevyoosi, maa de
 vakiitoola kwiiswi ja ^vyeeene Mũlũngũ asaaka vatũmame.
6 Sa jeyyo, tukamũkalaamya Tíito ũũje sa avaambirirye
 nyuunyu mũmarikirirye ũwo mũrimo wa nduwo, sa
 yeeye noo aanda ũwo mũrimo kwaanyu. **7** Mwatiĩte
 ũtemi wa masáare yoosi. Mwatiĩte kuruma, mwatiĩte
 luviro lo lũma sáare, mwatiĩte ũmanyi, mwamányikaa
 kutũmama yoosi maaja, na mwatweenda suusu. Jeyyo,
 toosaaka moongererye kũri nduwo yo vaambirirya vaantũ
 viingi. **8** Si noolũusa aya sa nivalairirye tukũ, maa kaa,
 noosaaka noone kooni kweenda kwaanyu ni kwa kimáári.
 Noobweeyya jei, ko yaanirirya na ^vyeeene viingi vari na
 ũmanyiki wo vaambirirya. **9** Nyuunyu mwamányire nduwo
 ya kũboohya inda kwa Yéesu Kirisitũ Mweenevyoosi
 wiitũ. Baa neembe ajáa musúngaati, iibweeyya mũkiva sa
 nyuunyu kwa njira ya ũkiva waachwe, mũve vasúngaati. **10**
 Iki noolũusa chabooha kũri nyuunyu. Mwaakiijo nyuunyu

noo mujáa va ncholo ^mwasaakáa toola kisaanga, na noo mujáa va ncholo kwaanda bweeyya jeyyo. **11** Haaha ni vyabooha mumarikirirye murimo uhu ^mwaanda, sa ira mpiima ^moonekya hara ncholo, yiifwaane na vira ^muri toola. Tooli ko laanga vira ^muri novyo. **12** Kooni muuntu ari na mpiima yo toola, ni vyabooha atoole kira ^ari nocho. Ne Muluungu hokera ari nyambirirya yaachwe, kwa kira ^ari nocho na si kwa kira si ^ari nocho tuku. **13** ^Cheene noolusa si nyambirirya yaanyu ibweeyye mwiikalo wa viingi waanguhe, na mwiikalo waanyu ufafe tuku. Maa kaa, noosaaka kwe na uyaaniriri. **14** Mpiindi iji viintu ^viri foo vyaanyu, vaambiriryi vara ^vasiina kiintu, sa mpiindi jingi novo viintu vyaavo ^viri foo vavaambirirye nyuuny. Kwa iro, kava muri mwayaanirire. **15** Ja ^veene vyaandikwa Masarii ^Yari Mpeho, “Ura ^ajiinga ^viri foo, si achaarirwa tuku, na ura ^ajiinga vike, si akehekerwa tuku.” **16** Noomudumba Muluungu. Yeeye amuheera Tíito mutima wa manyiki wo vaambirirya, ja ^veene niini ndiri na mpiima yo vaambirirya. **17** Ni lusa niise jei, sa tukamuloombe uje na meeny, aruma. Kei yeeye atiite manyiki mukulu wo kuja na meeny kwa kweenda kwaachwe mweenevyo. **18** Hamwi na Tíito, kamutuma tiise mwaaniitu mpuka joosi ja vaantu ^vamura Yéesu ^jimudumbaa, ne ni mvari yuli ^abooha wa Masare Maaja. **19** Kulookya ayo, yeeye asaawulwa ni mpuka ja vaantu ^vamura Yéesu, sa ayeendan’ye na suusu mpiindi ^tootwaala nyambirirya na Yerusaleemu. Murimo uwo womuretera Mweenevyoosi nkongojima, kei wookoonekya ^veene toomanyika

kwaambirirya viingi. **20** Toosaaka tunehe mang'uulo fuma kwa muntu yoyoosi, vyeene tookimirira ivi viintu vaantu vatoola kwa kuboohya inda kwaavo. **21** Toosaaka tubweeye kira chabooha mbere ya Mweeneoyoosi na mbere ya vaantu. **22** Kei kumutuma tiise mwiiwiiswi wiingi hamwi na vala Tiito. Uhu mundu wiiswi, kari foo tamooni atiite mpiima yo manyika, na haaha atiite mpiima nkulu kulookya aho ncholo, sa kuviilaangya kwaachwe kwaanyu kikomi ni kukuulu. **23** Kooni muntu uuriye Tiito ni ani, musei ni mwiiwaani ntumaman'yaa ne kuri nyuunyu. Na avo vaaniitu ari novo, vatuma ni mpuka ja vaantu vamura Yesu, voovo vumretera nkongojima Kirisitu. **24** Sa jeyyo, voonekyi vaantu avo kikomi cha kweenda kwaanyu, sa mpuka ja vaantu vamura Yesu vataange tatiite kiintu cho bweeya twidume sa nyuunyu.

9 Haaha nsiina cho vaandikira sa mundootoola nyambirirya kwa vaantu vaaja vamura Yesu va Yerusalemu tu. **2** Niini namanyire nyuunyu mwatiite mutima wo vaambirirya viingi. Kei niini niidumbiriraa kwa vaantu va Makedonia noosea, "Mpuka ya vaantu vamura Yesu va Akaya, viimya neeja kutoola nyambirirya keende mwaakijo." Uwo mutima waanyu, wavasiiire vari foo vaavo kwa na mutima wo toola. **3** Haaha navatume vanaviitu, sa voone kwiidumbirira kwiswi kuri nyuunyu kwa isare iri, sa mwiimye neeja na masare yiswi yadiire kooneka kikomi ni kiintu kitu. **4** Haaha kooni nuujire na vaantu vamura Yesu va Makedonia, maa tushaane si muniimya neeja

tukũ, aho, kutoon'ya muri soni sa tavaruma bweete kũũ tookoona kũva muri mwahũmũla. Baa nyuunyu kwaatwa muri ni soni. **5** Sa jeyyo, noona nivakalaamye ava vaaniitũ, valongoole kũũja na meenyũ, sa viimye neeja viintũ vira ^mwasea toola muri. Kwa njira iyo, kũva muri mwahũmwiire kwiimya neeja vira ^mootoolo kwa ntálarya, noo kusea ko keenda na si ko doomereriwa tukũ.

6 Kumbukiri, “Mũuntũ Ƴra ^aháandaa kiduudi achwíjaa kiduudi, na Ƴra ^aháandaa na inda njerũ, achwíjaa na inda njerũ.” **7** Kira mũuntũ atoole ja ^vyeeene alámwiire mutimii waachwe. Kari atoole kũũ iíriirye mutima au ko doomereriwa tukũ, sa Mũũũũũ eenda mũuntũ ^atóolaa na mutima mweerũ. **8** Aho, Mũũũũũ kũvatalarya ari kwa ntálarya ^jiri foo, sa mpiindi joosi kari mukehekerwe ni kiintũ chochoosi tukũ, na mũve vaantũ vo tumama maaja ^yari foo kwa kira murimo mũũja. **9** Ja ^vyeeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, “Ƴra ^atóolaa na mutima kũvaheera vakiva, Ƴwoloki waachwe kũva Ƴri kwa siku ^jisiina Ƴhero.” (aiōn g165) **10** Mũũũũũ noo ^amũhéeraa murimi mbeyũ jo haanda, na mukáate wo rya. Viivyo vaheera ari nyuunyu mbeyũ, na yeeye jibweeyya ari jikiingike. Kei, kũvoongererya ari viintũ ^muchwiire vya Ƴwoloki. **11** Yeeye vasungaaty ari kwa kira kiintũ, sa kira mpiindi mutoole na inda njerũ. Na kwa njira iyo, vaantũ ^vari foo mũduũmba vari Mũũũũũ, sa nyambirirya ^ng'eene tũri vatwaarira fuma kwaanyũ. **12** Sa Ƴhũ murimo ^mootumama, si kaambirirya vaantũ va Mũũũũũ vii tukũ, kiri vyoova jeyyo, bweeyya mwiise vaantũ ^vari foo vamũduũmbe Mũũũũũ mũnũmũnũ. **13**

Murimo uwo, wookoonekya kikomi nyuunyu ni vatamami va kimáári, na sa jeyyo, vaantu voomubweeyirya Muluungu nkongojima. Voobweeyya jeyyo, sa muri matu ko ruma Masáare Maaja ya Kirisitu ^meene mwahokera. Kei, voomudumba Muluungu sa viintu ^mootoola kwa kuboohya inda kuri voovo na kwa vaantu viingi. **14** Jeyyo, valoombera veende kwa Muluungu kwa mpiima na mutima woosi, sa nduwo ^ihwáalarya ^ng'eene Muluungu avaheera nyuunyu. **15** Adumbwe Muluungu kwa kilungulungu chaachwe ^kihwáalarya ^cheene atuheera.

10 Haaha niini Paúli ^noónekanaa nahola mpiindi ^ndiri na nyuunyu, maa kaa, ^noónekanaa niitema mpiindi ^ndiri kuli na nyuunyu, noovakalaamywa kwa uholi na uyimiriryi wa Kirisitu. **2** Noovaloomba mpiindi ^ndiri kuja na meenyu, kari mwaambweeyye nive mukari ja ^vyeeene nookiiririkana tuku. Ni lusa niise jeyyo, sa ifaanaa nkava mukari kwa vaantu voosi ^veene vookiisea ni tuuba tiise mwiikalo wa weeru. **3** Baa neembe tookiikala aha weerwii, si toolwa nkoondo ja ira vaantu va ihi weeru ^valwíjaa tuku. **4** Mata ^tulwíiraa nkoondo yiiswi si ya ihi weeru tuku, maa kaa, yatiite ngururu fuma kwa Muluungu, na yasáambulaa nkaande ja nkambi ja mavi. Tasáambulaa miiririkano yoosi ya uloongo **5** na kira kiintu cha ukudamu ^kibwéeyya vaantu vadiire mutaanga Muluungu. Kei, tanyáhiraa kira mwiiririkano wiiswi sa umuteerere Kirisitu. **6** Na mpiindi kava matu kwaanyu ^kuri kiimana, suusu kava turi twímiirye neeja kavalaira chiiru vaantu si ^vari matu kwa Yéesu kwa

njira yoyoosi. **7** Nyuunyu moolaanga koonekana kwa
 weerwii vii. Muuntũ yoyoosi ^iyyónaa yeeye kikomi
 ni wa Kirisitu, ataange baa suusu ni va Kirisitu ja
 yeeye. **8** Si nookoona soni tũkũ baa kooni nookiivaa
 kipeembe sa wiimiriri Ijũva ^atũheera. Wiimiriri ũwo,
 si ũvasáambulaa tũkũ, kiri vyoova jeyyo, wavajéengaa
 mwiisikane. **9** Si noosaaka noonekane ja noovavumba
 mpiĩndi ^nookaandika barúwa jaani tũkũ. **10** Sa viingi
 voosea, “Barúwa ja Paúli jarutaha na jatiite ngururu.
 Maa kaa, mpiĩndi ^avijáa na suusu, asiina ngururu tũkũ
 baa masáare yaachwe yasiina kiĩntũ tũkũ.” **11** Muuntũ
 ^yoolũusa jei, yoosaakwa ataange ^meene toovaandikira
 mpiĩndi ^tũri kũli, noo ^meene tũri tumama mpiĩndi ^tũri
 kũva na nyuunyu. **12** Si toosaaka kwiiyanirirya na kwiivika
 hamwi baa kiduudi vii tũkũ na vara vaantũ ^vookiivaa
 kipeembe. Mũtaange voovo mpiĩndi ^vookiiaanirirya
 voovo kwa voovo, voónekyaa ^vyeeene vasova tooti. **13**
 Maa kaa, suusu si twiidũumbiriraa kũlookya kipíimo
 tũkũ. Kiri vyoova jeyyo, twiidũumbiriraa kwa kipíimo
 ^taheewa ni Mũlũungũ. Mũrimo ũwo, noo ^woovafikira
 baa nyuunyu ũko meenyu. **14** Si tookiidũumbirira
 kũlookya kipíimo tũkũ mpiĩndi ^toolũusika mirimo yiiswi
 kũri nyuunyu, kooni ngaari si tũũja na meenyu. Suusu
 noo ^tũjáa va ncholo kuvaretera Masáare Maaja ya Yéesu
 Kirisitu. **15** Kei, si tookiidũumbirira kũlookya kipíimo
 sa mirimo ^yatumamwa ni vaantũ viingi tũkũ. Maa
 kaa, ni kwiilaangya tiise ja ^vyeeene kuruma kwaanyu
 kookũla, mirimo yiiswi kũri nyuunyu tuuba iri kiingika.
16 Aho, daha tũri kaarya Masáare Maaja haantũ hiingi

nyungure ya meenyu. Bweeyya turi jeyyo, sa si toosaaka kwiidumbirira sa murimo ^wahumula tumamwa ni muuntu wiingi haantu hiingi tuku. **17** Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Ura ^yoosaaka iidumbirire, iidumbirire sa Ijva vii.” **18** Ivi vyoónekyaa muuntu yoyoosi ura ^iidumbiriraa mweeneevyo, si arúmwa tuku, kiri vyoova jeyyo, ^arúmwa, ni ura ^adumbirirwaa ni Mweenevyoosi.

11 Baa kooni nooluusa ukoókoyo kiduudi, noovaloomba muunyimirirye. **2** Niini natiite kivina na nyuunyu, kivina cha Muluungu. Niini navatumirira mulume umwi, yeeye ni Kirisitu, sa nivareete mbere yaachwe ja vanjala ^vari uteréere. **3** Maa kaa, nookoofa, sa ja ^vyeeene Háawa akooverwa ni ira njoka ngweere, viivyo baa nyuunyu kooverwa muri kwa miirikano yaanyu, mureke kweenda kwaanyu ^kwawoloka na mutima waanyu kwa kikomi kwa Kirisitu. **4** Ni luusa niise jei, sa nyuunyu mwaanguha kamuhokera muuntu wiingi ^yookuujja noo kwaarya Yéesu wiingi ^mweene suusu si tamuluusa. Kei, moohokera mutima wiingi au masáare maaja yiingi, ^meene si mwahokera fuma kwiiswi. **5** Namányire niini si ndiri muduudi kulookya avo ^vookiyyona voovo ni vatumwi vakuulu tuku. **6** Baa kooni niini nsiina wuuya wo luusika neeja, natiite umanyi mukuulu. Isáare iri taronekya kiweerwii kari nyuunyu. **7** Mwamányire niini niikiimya na isi sa niviinule nyuunyu ko vavariyarira Masáare Maaja ya Muluungu baa mariho tuku. Eri, nabweeyya uvi so bweeyya jeyyo wuu? **8** Mpiindi ^natumamáa kwaanyu, nahokeráa nyambirirya fuma kwa mpuka jiingi

ja vaantu ^vamura Yeesu. Ni ja naviiviraa vaantu viingi sa nivaambirirye nyuunyu. **9** Naani mpiindi ^nijaa na nyuunyu, si naava muriwa kwa muuntu yoyoosi tuku, sa kusirirwa kwaani, kwaseyyiwaa ni vaaniitu va Makedonia. Voovo vaampeeraa kira ^noosaaka. Nalaangaa neeja sa ndiire kuva muriwa kwaanyu, baa kei, tuuba ndiri laanga neeja. **10** Ja ^vyene kimaaari cha Kirisitu kiri isii yaani, kusiina muuntu baa umwi kuri isi ya Akaya, ^ari kuunkaan'ya ndeke kwiiduumbirira kwa isaaire iri tuku. **11** Sa che? Eri, ni sa viintu si naveenda wuu? Mulungu amanyire naveenda! **12** Tuuba ndiri bweeoya ^vyene noobweeoya, sa vatumwi avo ^vyene vookiiyanirira vakuuu, vasiindwe kwiiduumbirira murimo waavo ni ja wiiswi uri. **13** Vaantu ja avo, ni vatumwi va ulongo, ni vatumami ^vakoooveraa vaantu, na viivarindulaa vakava ja vatumwi va Kirisitu. **14** Ikya si kiintu cho hwaalarya tuku, sa baa Irimu riivarindulaa rikava ja murimu muja wa kiweeru. **15** Sa jeyyo, si kiintu cho hwaalarya tuku vatumami vaachwe, kwiivarindula vave ja vatumami va uwoloki. Kuherererya, hokera vari kira ^kiteire mirimo yaavo. **16** Ni lusa niise kei, muuntu yoyoosi kari aanyone ndiri mukookooyo tuku. Maa kaa, baa kooni aanyine ndiri mukookooyo, aantereere ja mukookooyo sa niivae kipeembe kiduudi. **17** Masaaire aya ^noolusa haaha yo kwiivaira kipeembe, si nalaiririwa ni Mweenevyoosi tuku, kiri vyoova jeyyo, noolusa ja muuntu mukookoyo. **18** Sa viintu vaantu ^vari foo viiduumbirira ja vaantu va weeru, baa niini kiiduumbirira ndiri. **19** Nyuunyu mwiiyona mwatiite tooti, maa kaa, mwavayimirirya vaantu vakookoyo. **20** Ati

mûndooyimirirya mûuntu ^yoovaviika utúmwii, mûuntu
 ^yooviivira na ^yoovahoka viintu vyaanyu, mûuntu
 ^yoovachwa mati na ^yoovahapula miiswii. **21** Nookoona
 soni kulûusa suusu ni teketeke tujáa mûnûmûnû
 kubweeyya ayo. Haaha ni lûusa niise ja mûkoókoyo, kooni
 kwatiite mûuntu ^asaakwa ayere kwiivaa kipeembe kwa
 roroosi, baa niini nasaakwa niivae kipeembe kwa iro. **22**
 Voovo ni Vaeburanía wûu? Baa niini ndiri Mweeburanía.
 Voovo ni Viisiraéeli wûu? Baa niini ndiri Mwiisiraéeli.
 Voovo ni va mbyaala ya Aburaháamu wûu? Baa niini
 ndiri wa mbyaala ya Aburaháamu. **23** Voovo ni vatûmami
 wa Kirisitu wûu? Haaha ni lûusika niise ja mûuntu ^asala.
 Niini ndiri mutûmami wa Kirisitu kulookya voovo. Niini
 namanyika kutûmama kulookya voovo, nachuungwa
 mûnyololwii ^kari foo kulookya, nanûswa maatûku vii
 kulookya, na nalûmana na inkwya ^kari foo. **24** Nanûswa
 vira vibóoko vya Vayahúudi makumi yatatu na keenda
 mara kasaano. **25** Navawa nkome ni Varúumi katatu,
 navawa na mawye kamudu, méeli yaansaambukira katatu,
 na kei niikala mayiyii chiriri chobu. **26** ^Kari foo mpiindi
 ^nakeráa njira, nalûmanáa na marema ya njuujii na
 ya vahóki, marema yo vawa ni Vayahúudi viivaani na
 ni vaantu si ^vari Vayahúudi. Nalûmanáa na marema
 míjii, masekii na mayiyii. Kei nalûmana na marema yo
 turikiriwa ni vaaniitu si ^vaturúmaa Yéesu. **27** Natûmama
 murimo ^wafafa na naturikira, ^kari foo nasova tulo.
 Naturikira na njala na nyóota ya maaji, ^kari foo nasova
 chóorya, na niikala mpehwii na kisava. **28** Hamwi na
 ayo yoosi, kira siiku nookiiririkana wiimiriri wa mpuka

joosi ja vaantu ^vamura Yéesu. **29** Kooni muntu umwi ari teketeke kimutima, niini niitéeraa teketeke yaachwe. Kooni muntu umwi aháandirwe atumame uvi, niini navisúulaa maatuku vii. **30** Kooni vyasaakwa niivae kipeembe, kwiivaira ndiri kipeembe vira viintu ^vyoónekyaa ni teketeke ndiri. **31** Muluungu, Taáta wa Mweenevyoosi wiitu Yéesu, yeeye asaakwa adumbwe kwa siku ^jisiina uhero, amányire si noolusa ulongo tuku. (aiōn g165) **32** Mpiindi ^nijaa Damésiki, gávana ajaa isi ya mutemi Aréeta, ajaa aviika valukaluka kulaangirirya múuji uwo sa aankwaate. **33** Maa kaa, vaantu vamwi, vaankiimya ikápwii ko tweera na chooririi ^cheene kijaa lukaandii lwa múuji, maa nkahona kwaatwa.

12 Noosaakwa niivae kipeembe! Baa neembe kubweyya jeyyo kusiina kunáalo yoyoosi, lusa ndiri kulootera na njori ^naheewa fuma kwa Mweenevyoosi. **2** Namumányire muntu umwi ^amura Kirisitu myaaka ikimi na ine ^ilóokire, asumulwa furu kurumu ya katatu. Si namányire kooni ajaa na muviri uh, au si ajaa na muviri uh tuku mpiindi ^asumulwaa. Muluungu noo amányire. **3** Kei namányire muntu uh, kooni ajaa asumulwa kwa njira ya muviri au kwa njira ya mutima, niini si mányire tuku, maa kaa, Muluungu noo amányire. **4** Muntu uh kwa ntálarya ajaa atwaalwa na kurumwii. Uko, akateera masáare yo hwaalarya munumuntu, ^meene muntu si ari daha lusa tuku, na si asaakwa aluse tuku. **5** Niini kiivaa ndiri kipeembe sa muntu ja uh, maa kaa, si sa niini mweenevyo tuku, niini kiivaa ndiri kipeembe vii sa teketeke yaani. **6** Maa

kaa, kooni noosaaka kwiivaa kipeembe si ndiri kuva
 mukoókoyo tuku, sa kuva ndiri noolusa kimáari. Baa
 neembe ni jeyyo, si ndiri kiivaa kipeembe tuku, sa si
 neenda muntu yoyoosi aandumbirire kulookya vira
 ^mbwéeyaa na ^ndúsaa tuku. **7** Maa kaa, sa ndiire
 kwiivaa kipeembe kwa uhu wiivariyuli ^hwáalaryaa
 ^nalairwa, naheewa mwiíwa muvirii waani, mutumwi wa
 Irimu sa wuunturikirye. **8** Namuloomba Mweenevyoosi
 katatu aanseyirye mwiíwa uhu. **9** Maa kaa, yeeye
 aansea, “Nduwo yaani yakweenererya, sa ngururu
 jaani jakíimanaa teketekii.” Sa jeyyo, navyeéndire
 munumunu kwiivaa kipeembe sa teketeke yaani, sa
 ngururu ja Kirisitu jive hamwi na niini. **10** Iki noo
 ^chooreka, sa Kirisitu, natiite cheeru kuva teketeke,
 kutukirwa, kuturikira, koondomereriwa na kuva maremii,
 sa mpiindi ^ndiri teketeke, noo ndiri na ngururu. **11**
 Haaha noolusika ja ndiri mukoókoyo, na nyuunyu noo
 ^mwabwéeyiirye ndusike jei. Nyuunyu noo ^mwasaakwa
 mwaandumbirire, sa niini si ndiri muduudi kulookya avo
 ^vaánirirwaa “vatumwi vakulu” tuku, baa neembe niini
 si ndiri kiintu chochoosi. **12** Mpiindi ^nijaa meenyu, nijaa
 nayimirira maatuku, na nabweeyya ishára, myuujísa na
 viintu ^vihwáalaryaa ^vyoónekyaa niini ndiri mutumwi.
13 Kisiina ^cheene nabweeyya kwa mpuka jiingi ja vaantu
 ^vamura Yéesu na si nabweeyya kwaanyu tuku. Ifaanaa
 ikava nahon’ya kúdiira kuva muriwa kwaanyu. Kooni
 ikyo noo kiintu nasova uwoloki, nooloomba yasire! **14**
 Haaha nimírye neeja kuja na meenyu lwa katatu, maa
 kaa, si ndiri kuva muriwa kwaanyu tuku. Si noosaaka

viintu vyaanyu tuku, maa kaa, noovasaaka nyuunyu. Nalúusire iri, sa si vaana noo ^vasaakwa vaviike viintu kitubeekii sa vavyiiri vaavo tuku, maa kaa, vavyiiri noo vasaakwa vaviike viintu kitubeekii sa vaana vaavo. **15** Niini natiite cheeru kutoola viintu vyaani, baa kwiitoola niini mweeneevyo kuvaambirirya nyuunyu. Maa kaa, eri, ^vyeene niini nootuuba kveenda munumun, noo ^vyeene nyuunyu mookeehya kunyenda wuu? **16** Haaha arumi, niini na nyuunyu ruma tiise, niini si naava muriwa kwaanyu tuku. Maa kaa, vamwi kuri nyuunyu voosea, “Pauli ni muweere, avaheemba kwa uweere.” **17** Eri, amwaari muntu ^namutuma sa avakwaate matu nyuunyu wuu? **18** Namuloomba Tiito uje hamwi na mwaaniitu wiingi na meenyu. Eri, Tiito avakwaate matu wuu? Si mookoona niini na Tiito ni mutima umwi turi tuku wuu? Baa kei luyeendo lwiiswi lwiifwiine tuku wuu? **19** Ifaanaa mundookiiririkana kusea, mpiindi joosi iji ni tookiitetera vii. Suusu ni lusa tiise aya mbere ya Muluungu ja vantu ^takundikaniwa na Kirisitu. Vanaviitu taveenda. Aya yoosi ^tootumama, ni sa kuruma kwaanyu kwiime neeja. **20** Haaha nookoofa mpiindi ^ndiri kuja na meenyu, shaana ndiri muri na luyeendo ^lweene si luri kunjerya mutima. Iro, bweyya riri ntumame ^meene si yari veerya mitima. Nookoofa ifaanaa nkavashaana muri na wiitoli, kivina, nkalari, kira muntu kwiilaanga yeemweene vii, kwiilusa, kwiisaambirirya, kwiivaa kipeembe na ntiribuka. **21** Kei, nookoofa mpiindi ^ndiri kuja na meenyu, Muluungu waani, bweyya ari noone soni mbere yaanyu. Koololokera ndiri mutimii koon

vaantu ^vari foo katikati yaanyu ^veene vabweeyya uvi
siku ^jilóokire, na si vanamvalandukira Muluungu tuku.
Vakaari vatúmamaa kosu, vakaari viihéngetaa na vakaari
vayéendaa ja kúri.

13 Ulu ni lwa katatu nookuuja na meenyu. Masáare
^Yari Mpeho yalúusa, “Kira kiloongi lamulwa kiri kwa
vooni vaviri au vatatu.” **2** Nahumula kúvaluma kutu
mpiindi ^nijaa na nyuunyu lwa kaviri. Haaha ni hindukira
niise baa neembe ndiri kuli. ^Ndiri hinduka, si ndiri reka
kúvalaira chiiru tuku vara voosi ^vatumama uvi aho
ncholo, baa na vara viingi ^vootumama uvi. **3** Bweeyya
ndiri jeyyo, sa viintu moosaaka turya kikomi Kirisitu,
lúusika iise ko tweera niini. Kirisitu si ari teketeke
kwaanyu tuku, maa kaa, atiite ngururu kati na kati
yaanyu. **4** Kikomi baa neembe aning’iniwa musalábii
furu akakwya kwa teketeke, haaha ni nkaasu ari kwa
ngururu ja Muluungu. Viivyo baa suusu ni teketeke
turi ko va kiintu kimwi ne, maa kaa, takundikaniwa
ne kwa ngururu ya Muluungu kari nyuunyu. **5** Haaha
iyeren’yi veeneevyo, sa mtaange kooni muri na kuruma.
Iyeren’yi veeneevyo. Eri, si mumányire Yéesu Kirisitu
amwaari isii yaanyu tuku wuu? Kooni si mumányire, aho
mwasíindirwe. **6** Maa kaa, ni kiilaangya niise nyuunyu
taanga muri suusu si tasiindwa tuku. **7** Toomuloomba
Muluungu, kari mutumame uvi wowoosi tuku ja ^veene
talúusire. Si sa toosaaka toonekane tasiinda uyeren’yi uwo
tuku, kiri vyoova jeyyo, toosaaka mutumame maaja, baa
kooni suusu turi koonekana tasiindwa ni uyeren’yi uwo.
8 Ni lúusa niise jeyyo, sa tusiina ngururu jo kitira kimáari

tukũ, maa kaa, toofafirirya kimáári. **9** Toovyeenda kooni
 suusu tũri teketeke, maa kaa, nyuunyu mũri na ngururu.
 Toomũloomba Mũlungu avaambirirye mukiimane. **10**
 Sa jeyyo, ni kũvaandikira niise masáare aya mpiĩndi
 ʼnkaari si ni mũja na meenyu. Sa mpiĩndi ʼndiri fika
 meenyu, ndiire kũva mukari kwa wiimiriri ʼnaheewa ni
 Mweenevyoosi. Ni lũsa niise jeyyo, sa Mweenevyoosi
 aampeera wiimiriri wo vabweeyya mwiime neeja kwa kura
 kuruma, na si ko vasaambũla tukũ. **11** Haaha vanaviitũ,
 ikali nkaasũ. Mukiimane, mũheewe mũtima, mũve kiĩntũ
 kimwi miiririkanwii yaanyu na mwiikale mwiikalo mũja.
 Ne Mũlungu, yeeye ʼari na kweenda na mwiikalo mũja,
 kũva ari hamwi na nyuunyu. **12** Mũndookiiluumbya ko
 kiisũndira kũja. **13** Vaantũ voosi va Mũlungu tũri
 novo aha, vavalũumbiirye. **14** Nduwo ya Yéesu Kirisitu
 Mweenevyoosi, na kweenda kwa Mũlungu, na kũva
 kiĩntũ kimwi na mũtima waachwe Mũja, vive hamwi na
 nyuunyu voosi.

Vagalatía

1 Barúwa íhi yafúmire kúri níini Paúli. Níini sí natúmwa ní vaantú túkú na kusiina múuntú úmwi ^aandairírya túkú, maa kaa, níini natúmwa ní YéesuKirisítú mweeneevyo na Múluungu Taáta, yeeye ^amufúfula Yéesu. **2** Níini na vaaniitú voosi ^vámuruma Yéesu ^vari na níini aha, toovaluumbya nyuunyu mpuka ja vaantú ^mwamuruma Yéesu úko ísi ya Galatía. **3** Nduwo na mwiikalo mújja fuma kwa Múluungu Taáta wiitú, na kwa Yéesu Kirisítú Mweenevyoosi wiitú jive na nyuunyu. **4** Yeeye atoola nkaasú yaachwe sa atulamurírye fuma uvii woosi wa weerú íhi ya haaha. Abweeyya jeyyo, ja ^vyeene Múluungu Taáta wiitú asaaka. (aiōn g165) **5** Múluungu abweeyyiríwe nkongojima kwa síkú ^jisiina úhero. Kíkomi! (aiōn g165) **6** Nahwáalariiwe maatúkú víi ní nyuunyu! Kwa mpiíndi nduudi víi mwamurékire Múluungu, yeeye ^avaanirira kwa nduwo ya Kirisítú, na mwaándire tuuba ukiindya wiingi ^mweene vaantú víingi vúuyániríraa ní masáare maaja. **7** Kímaari, kusiina masáare maaja yíingi túkú. Maa kaa, kwatiite vaantú ^voovasaangyasaangya na ^voosaaka vavalandúle Masáare Maaja ya Kirisítú. **8** Kooni múuntú yoyoosi, íve ní suusu veeneevyo au íve ní murímú mújja fuma kurumwii, woovavariyúrira masáare maaja ^yíisímire na yara suusu ^tavavariyúrira, múuntú úwo ajumwe ní Múluungu. **9** Ní kuvawyiira níise kei, ja ^vyeene nahúmula vawyiira, kooni múuntú yoovavariyúrira masáare maaja ^meene yíisímire na yara ^tavavariyúrira, múuntú úwo ajumwe ní Múluungu! **10** Eri, ní kíisea mwiise ní saaka níise ndúmike kwa

vaantu wuu? Aka tuku, niini noosaaka ndumike kwa Mulungu yeemweene vii. Baku ni kiisea mwiise noosaaka mbweeye vaantu vavyeende wuu? Ngaari noosaaka kweerya vaantu mitima, ngaari si ndiri mutumami wa Kirisitu tuku. **11** Vanaviitu noosaaka mutaange Masáare Maaja ^navavariyurira, si yafuma kwa vaantu tuku. **12** Niini si nahokera ayo Masáare Maaja fuma kwa muuntu tuku, na si nakiindiwa ni muuntu tuku, maa kaa, Yéesu Kirisitu mweeneevyo aanvariurira. **13** Sa nyuunyu mwateera ^vyeene nijaa mpiindi ^nalwijaa sa dîini yaani ya Kiyahúudi. Mwamányire ^vyeene naturikirya maatuku mpuka ya vaantu ^vamuruma Mulungu na nasaakaa niimale iyo mpuka kamwi. **14** Niini ni mbere nijaa ya viivaani ^vari foo va lukolo lwaani, va irika raani. Niini nalwira dîini ya Kiyahúudi. Namanyikaa na mutima waani kukwaatya nkuungu ja vala baaba wiitu. **15** Maa kaa, de baa nvyaalwe, Mulungu ajaa ankera na ivarwii, akaanyanirira kwa nduwo yaachwe. **16** Yeeye alamula kumvariya Mwaana waachwe kwaani. Alamula kubweeya jeyyo, sa nvariya Masáare Maaja ya Mwaana waachwe kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Kuri aya yoosi niini si niilaangya saare na muuntu yoyoosi sa iki ^nootumama tuku. **17** Niini si nadoma na Yerusalemu nkavoone vatumwi vara ^vaanongorera kuva vatumwi tuku, maa kaa, chaangu natamany na Arábia. Mpiindi ^jikalooke, nahinduka kei na Damésiki. **18** Myaaka itatu ^ikalooke, maa nkadoma na Yerusalemu sa nkalumane na Kéefa, noo kusea Peéteru. Niikala kwaachwe siku ikimi na isaano. **19** Si niyona na vatumwi viingi tuku,

maa kaa, Yaakúupu mwaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi
vii. **20** Ni kuvawyiira niise mbere ya Muluungu, iki
^noovaandikira si cha uloongo tuku. **21** Siku ^jikalooke,
nijaa nadoma na Siria na Kilikia. **22** Maa kaa, mpiindi
ijo, niini si nijaa namanyiirwe kuri mpuka ja vaantu
^vamura Yéesu uko isi ya Yudeea ^jiri kiintu kimwi
na Kirisitu tuku. **23** Kiintu voovo vajaa vamanyire kuri
niini ni iki, “Muuntu ura aho ncholo ^atuturikiryaa,
haaha yoovariyula kuruma kukura ^kweene asaakaa
akumale imalo.” **24** Novo vakambweeyirya Muluungu
nkongojima sa niini.

2 Myaaka ikimi na ine ^ikalooke, nijaa naambuka na
Yerusaléemu na Barinába. Baa Tíito nijaa namusumula,
nkaambukan’ya ne. **2** Nijaa naambuka na uko, sa
Muluungu ajaa aanyonekiirye ndome. ^Tukafike uko,
tujaa twalumana na vakúulu va vaantu ^vamura Yéesu.
Uko nkavawyiira kijiraawii Masáare Maaja ^navariyulaa
kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Nabweeya jeyyo, sa
murimo ^natumamaa na ^nootuuba kutumama, kari ji
uve ni wa mukube tuku. **3** Maa kaa, baa Tíito neembe
ajaa Mugiríki, na ajaa hamwi na niini si adoomereriwa
atwaalwe na kibawii tuku. **4** Isáare iri ro twaalwa
na kibawii, rijaa ruuriwa ni vaantu vara ^viibweeyaa
ni vaaniitu, kumba vajaa viyingirya kwa uweere sa
valaange uhúuru wiitu ^taheewa ni Kirisitu Yéesu. Kiintu
^vasaakaa, ni kutubweeya tave vatúmwa va Miiro ya
Músa. **5** Suusu si twiirumira novo baa kiduudi vii tuku, sa
kikomi cha Masáare Maaja kituube chaala na nyuunyu.
6 Maa kaa, vakúulu va vaantu ^vamura Yéesu, na

^vanyemiwáa munumunni, vajáa vasiina isáare roroosi
 ifya ro kuungwyiira tuku. Na kwaani ikyo si kiintu tuku,
 sa Muluungu si aláangaa ukúulu wa munu tuku. 7
 Avo valongooli, vajáa vataanga, Muluungu aantuma
 kuvariyula Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi,
 ja ^veene amutuma Peéteru avariyele Masáare Maaja
 kwa Vayahúudi. 8 Sa Muluungu ^atúmamaa murimwii
 wa utumi wa Peéteru kwa Vayahúudi, kei yeeye noo
 ^aambweeyya niini nive mutumwi murimwii wa utumi
 kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. 9 Haaha, Yaakúupu,
 Kéefa na Yooháani ^veene vajáa valongooli vakulu
 va vaantu ^vamura Yéesu, vakataanga Muluungu
 noo ^ampeera uhu murimo kwa nduwo yaachwe vii. Sa
 jeyyo vakatukwaata mikono niini na Barinába koonekya
 ni kiintu kimwi tui. Tukiirumira suusu tukatumame
 kwa vaantu si ^vari Vayahúudi novo vatumame kwa
 Vayahúudi. 10 Avo valongooli vakatuloomba isáare rimwi
 vii, tundoovakumbukira vaantu vakiva ^vamura Yéesu
 ^vari uko Yerusalemu. Na ikyo ni kiintu ^nijaa na mpiima
 kukitumama. 11 Haaha Kéefa akujja na Antiókia kunu
 ^nijaa. Siku imwi, nkamudalavya mbere ja vaantu sa
 ajaa ahóniirye. 12 Peéteru ^akafike vii, arijaa na vaantu
 ^vamura Yéesu si ^vari Vayahúudi. Maa kaa, vaantu
 vamwi fuma kwa Yaakúupu ^vakafike, akiikera na vaantu
 si ^vari Vayahúudi, akareka kurya chóorya novo. Ajaa
 abweeyya jeyyo, sa oofaa vaantu vara ^vadoomereryaa
 vaantu ^vamura Yéesu voosi vandootwaalwa na
 kibawii. 13 Sa jeyyo, vaantu ^vamura Yéesu vara ^vajaa
 Vayahúudi vakaanda tuubirirya ukweembi wa Peéteru, baa

Barinába akakusiririwa ni ukweembi waavo. **14** ^Nkoone si voobweeyya ^vyeene kimáári cha Masáare Maa ja kiri, nkamuwyiira Kéefa mbere ja vaantu noomusea, “Weewe uri Mnyahúudi, maa kaa, wiikalaa ja muuntu si ^ari Mnyahúudi. Sa che de haaha woovadoomererya vaantu si ^vari Vayahúudi vatuube tava ja Kiyahúudi?” **15** Suusu ufumo wiiswi ni Vayahúudi na si vaantu si ^vari Vayahúudi tuku, ^veene tavaániriraa ^vari na uvi! **16** Suusu tamányire, muuntu si ari valwa ni muwoloki ko kwaatya Miir tuku, maa kaa, ni ko muruma Yéesu Kirisitu vii. Jeyyo, baa suusu tamuruma Yéesu sa tavalwe vawoloki kwa njira yo muruma Kirisitu, si ko kwaatya Miir tuku. Kikomi kusiina muuntu ^ari valwa ni muwoloki, ko kwaatya Miir tuku. **17** Haaha suusu toosaakira tavalwe turi vawoloki ko kundikaniwa na Kirisitu. Maa kaa, kwa vaantu viingi suusu tookoonekana ni vaantu ^tabwéeyaa uvi. Eri, ni kimáári Kirisitu yootubweeyya tave vaantu ^tatámamaa uvi wuu? Aka tuku! **18** Maa kaa, kooni nahindukiire muryuungu wa kali wo kwaatya Miir, ura muryuungu ^nasiita, aho, kuva ndiri muuntu ^nabwéeyaa uvi. **19** Mpiindi ^niikomyakomyaa kukwaatya Miir, Miir ijaa yaandamurira. Maa kaa, haaha si nooyera kukwaatya iyo Miir tuku, sa ndahe kwiikala ja ^vyeene Muluungu yoosaaka. **20** Kirisitu ^akakweye musalábii, baa niini mwiikalo waani wa kali waakwa. Haaha ni nkaasu ndiri, maa kaa, si ja ^vyeene nijaa hara kali tuku. Haaha ni Kirisitu ^yookiikala isii yaani. Mwiikalo wa muviri ndiri nowo mpiindi iji noo kiikala ko muruma Mwaana wa Muluungu. Yeeye aanyenda, akatoola nkaasu yaachwe sa

aandamurirye niini. **21** Si kimáári ni siita niise nduwo ya Muluungu tuku. Kooni muuntu ari daha valwa ni muwoloki mbere ya Muluungu ko kwaatya Miir, inkwya ya Kirisitu ni mukube.

3 Eri, nyuunyu Vagalatía, kíkomi mwavíire vakoókoyo wuu? Ni ani avalowa? Niini navavariyurira ikava kiweerwii ni sa che YéesuKirisitu aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya. **2** Noosaaka niikiindye isáare rimwi fuma kwaanyu. Eri, mwahokera Mutima Muja sa mwakwaatya Miir wuu? Baku ni sa mwateerera na mwaruma Masáare Maaja ya Yéesu? **3** Ni sa che mwavíire vakoókoyo jei? Mwaanda mwiikalo waanyu mufya kwa ngururu ja Mutima Muja, maa kaa, haaha moosaaka mumarikirirye kwa ngururu jaanyu kiwuuntu! **4** Eri, uturikiri woosi ^mwapata mookiisea ni wa mukube wuu? Aka tuku, si ujáa wa mukube tuku! **5** Eri, Muluungu avahéeraa Mutima waachwe Muja na abwéeyya myuujíisa kuri nyuunyu sa mwakwaatya Miir wuu? Baku sa viintu mwateera, na mukaruma Masáare Maaja ya Yéesu? **6** Iririkani Aburaháamu, Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Aburaháamu amuruma Muluungu, sa jeyyo, Muluungu akamavala Aburaháamu ni muwoloki.” **7** Haaha mutaange, vaantu ^vaturuma Muluungu, avo noo vaana va Aburaháamu va kíkomi! **8** Masáare ^Yari Mpeho yalaala na mutwe, Muluungu vavala ari vaantu si ^vari Vayahúudi ni vawoloki kwa njira yo ruma. Muluungu alongoola kumuwyiira Aburaháamu Masáare aya Maaja yoosea, “Ko tweera kwaako vaantu va isi joosi talariwa vari.” **9** Sa jeyyo, vaantu ^vaturuma Muluungu, vatálariwaa, ja ^vyene

Aburaháamu atalariwa sa amuruma Muluungu. **10** Maa kaa, voosi ^viiláangyaa kulamuririwa so tuuba ^meene yasaakwa ni Miiro, avo vajumwa. Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Yoyoosi ura si ^atúubaa no tumama yoosi ^meene yaandikwa Kitáabwii cha Miiro, uwo ajumwa.” **11** Ni kimaari, kusiina muuntu ^ari valwa ni mawoloki mbere ya Muluungu so tuuba Miiro tuku. Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Muuntu ^ari kuva nkaasu, ni ura Muluungu ^ari muvala ni mawoloki sa kuruma kwaachwe.” **12** Miiro si yiiláangyaa kuruma tuku, kiri vyoova jeyyo, yayéren’yaa nteendo ^ng’eene muuntu atúmamaa. Ni ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Muuntu yoyoosi ura ^atúmamaa ^meene yasaakwa ni Miiro, kiikala ari ko yera tuuba iyo Miiro.” **13** Kirisitu atununuula fuma kuri lujumo lwa Miiro ko sumula lujumo ulo sa suusu. Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Yoyoosi ^avairirwa musalábii, ajumwa.” **14** Kwa njira ya Kirisitu Yéesu, Muluungu avatalarya vaantu si ^vari Vayahúudi kwa ntálarya jijira ^iichuunga kwa Aburaháamu, sa jeyyo, suusu vara ^twaruma tuhokere Mutima Muja ura Muluungu ^iichuunga kutuheera. **15** Vanaviitu, noosaaka ntoole lusímo ulu fuma kuri mwiikalo wa kira siiku. Tuluse, kwatiite vaantu vaviri ^viirúmiire kiintu kimwi. Kooni uko kwiirumira kwahúmwire kundikaniwa, kusiina muuntu ^ari daha siita au koongererya chochoosi kwa kira ^viirúmiire tuku. **16** Haaha, Muluungu iichuunga kwa Aburaháamu baaba wiitu na mbyaala yaachwe. Masáare ^Yari Mpeho si yasea, “Na mbyaala jaachwe tuku,” noo kusea si vaana ^vari foo tuku, maa kaa, yasea,

“Na mbyaala yaachwe,” noo kusea ni mwaana umwi ne
 ni Kirisitu. **17** ^Cheene noosaaka lusa ni iki, Muluungu
 abweeyya muháko na mukundikan’ya myaaka magana
 yani na makumi yatatu Miiro si inaava. Sa jeyyo, Miiro
 iyo si iri wuna muháko uwo au baa kuvavalandula uko
 kwiichuunga kwa Muluungu tuku. **18** Ngaari vaantu
 vahókeraa upaari waavo fuma kwa Muluungu ko kwaatya
 Miiro, ngaari upaari uwo si wiilangyaa kwiichuunga kwa
 Muluungu tuku. Maa kaa, Muluungu kwa nduwo yaachwe,
 amuheera Aburaháamu upaari wa muháko waachwe, sa
 amulaha jeyyo. **19** Haaha Miiro ni murimo che itite?
 Miiro yaviikwa sa yoonekye uvi wa vaantu, furu mpiindi
 ^ari kuuja ura wa ichina ra Aburaháamu Muluungu
 ^iichuunga kumureeta. Miiro iyo, yalaiririwa ni mirimu
 miija ko tweera Músa mukundikan’yi kati ya Muluungu
 na vaantu vaachwe. **20** Mukundikan’yi asaakwa kooni
 nkaande iviri joobweeyya muháko. Maa kaa, Muluungu
 ni umwi, yeeye abweeyya muháko na Aburaháamu baa
 mukundikan’yi tuku. **21** Eri, haaha Miiro yakikanaa
 kwiichuunga kwa Muluungu wuu? Aka tuku! Sa ngaari
 yatoolwa miiro ^iri daha kuvaheera vaantu nkaasu, ngaari
 muuntu aválwaa ni muwoloki ko kwaatya Miiro. **22** Maa
 kaa, si viri jeyyo tuku. Masáare ^Yari Mpeho yabweeyya
 viintu vyoosi vichuungwe wiimiririi wa uvi, sa vira
 viintu Muluungu ^iichuunga kuvaheera ko muruma Yéesu
 Kirisitu, vaheewe vara ^vamuraúmaa Yéesu. **23** Mpiindi
 vaantu ^vajáa si vanaava na kumuruma Kirisitu, Miiro
 yatwiimiriraa ikatubweeyya tuve isi yaachwe. Tawoojeráa
 mpiindi kumuruma Kirisitu ^kari varyiulwa. **24** Miiro

yatulongoooláa ja mureri wiitu fúuru mpiindi Kirisitu
 ^akuuje. Sa jeyyo, valwa turi turi vawoloki ko muruma
 Kirisitu. **25** Maa kaa, haaha kumuruma Kirisitu kwahumula
 fika, sa jeyyo si turi isi ya Miiro ^yatureráa tuku. **26**
 Haaha nyuunyu ni vaana va Muluungu kwa kumuruma
 kwaanyu Yéesu, sa mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
27 Nyuunyu voosi mwabatisiwa, mwakundikaniwa na
 Kirisitu Yéesu, mwaava ja mwamwiivikira Kirisitu. **28**
 Sa jeyyo, Múyahúudi na muntu si ^ari Múyahúudi si
 viisimire tuku, baa mutámwa na muntu ^ari húuru
 tuku, au muntu mulume na muntu muki tuku. Voosi
 ni hamwi muri sa mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
29 Nyuunyu ni va Kirisitu, na kwa njira iyo mwaava
 uvyaalwa wa Aburaháamu, na hokera muri viintu vyoosi
 vira Muluungu ^iichuunga kutuheera.

4 Haaha noosaaka nivawyiire, mupaari yoyoosi kooni
 akaari musinga, si iisimire na mutámwa tuku, baa neembe
 máari joosi ni jaachwe. **2** Yeeye avíjaa isi ya vareri
 vaachwe na vaantu ^vookiimirira máari jaachwe fúuru
 ira mpiindi taáta waavo ^iiyimy nEEja. **3** Na suusu
 ni viivyo, mpiindi Kirisitu ^ajáa akaari kuja, tujáa
 ni ja vasinga, tujáa turi vatámwa va tuuva ^jimirira
 ihi weeru. **4** Maa kaa, mpiindi ira ^ijáa yiimiwa nEEja
 yafika, Muluungu amutuma Mwaana waachwe kuri ihi
 weeru. Mwaana waachwe uwo avyaalwa ni muntu
 muki ja ^vyeeene suusu tavyaalwa, akiikala isi ya Miiro.
5 Atámwa sa atununuule suusu ^tájáa isi ya Miiro.
 Abweyya jeyyo, sa suusu voosi tave vaana va Muluungu.
6 Muluungu amutuma Mutima wa Mwaana waachwe

mitimii yiitu, sa turi vaana vaachwe. Uwo Mutima Muija, noo ^yootabweeyya tumwaanirire Mulungu “Áaba!” noo kusea, “Taáta!” 7 Haaha, nyuunyu si vatúmwá tukú, maa kaa, ni vaana va Mulungu. Sa jeyyo, hokera muri viintu vyoosi Mulungu ^avavikira vaana vaachwe. 8 Nyuunyu hara kali si mujáa mwamumányire Mulungu tukú. Mpiindi ijo, mujáa vatúmwá va fimilungu na si viri Mulungu tukú. 9 Maa kaa, haaha mwamumányire Mulungu, na Mulungu avamányire kulookya. Haaha ni sa che moosaaka mwiimirirwe kei ni tuiwa ^jimiriraa iki weeru? Tuiwa ijo, jisiina ngururu tukú na ni kiintu kisiina. Baku ni saaka mwiise kei muve vatúmwá va ijo tuiwa wuu? 10 Mukaari mookwaatya ngovi ja Kiyahúudi wuu? Ati moonyemya siku jimwi ja júma, na ja myeeri na ja mwaaka, ati ni siku jo munyemya Mulungu wuu? 11 Nookoofa murimo waani woosi ^natumama kwaanyu ni wa bweete. 12 Vanaviitu noovakalaamya, muve húuru ja niini, sa niini si ndiri isi ya Miiru tukú, na noo ^vyeene nyuunyu muri. Nyuunyu si mwaabweeyirya uvi wowoosi tukú. 13 Mwamányire ulwiri ^nijáa nowo, noo waabweeyya nkapata nkalo yo vavariyurira Masáare Maaja. 14 Baa neembe ulwiri waani wavayeráa muunchwe mati au muunsiite, si mwabweeyya jeyyo tukú. Kiri vyoova jeyyo, ^cheene mwabweeyya ni kuunduma ja ^vyeene ngaari mwaruma murimu muija wa Mulungu, au ja ^vyeene ngaari mwamuruma Kiritu Yésu mweeneevyo. 15 Kira cheeru ^mujáa nocho na hai chadómire? Kikomi noolusa, siku jira ngaari mwadaha, ngaari mwanonkola miiso yaanyu mumpeere. 16 Eri, haaha navire muvi

waanyu sa viintu noovawyiira kimáári wuu? 17 Avo
 vaantu viingi voomanyika sa vavapate, maa kaa, kiintu
 ^voovasaakirira si ^chabooha tuku. Voosaaka vavakere na
 niini sa muvatumamire voovo. 18 Ni vyabooha kumanyika,
 maa kaa, ive so tumama maaja. Mundoobweeyya jeyyo
 mpiindi joosi, baa mpiindi si ^ndiri na nyuunyu. 19
 Vanavaani, nookiiteera kei usungu sa nyuunyu ja
 usungu wa makata. Tuuba ndiri kwiiteera jeyyo, furu
 Kirisitu ooneke yookiikala isii yaanyu. 20 Noomerya
 mati maatuku vii ngaari ndiri na nyuunyu mpiindi iji,
 ngaari nalúusikire na nyuunyu kwa uholi. Ndiri na woowa
 maatuku vii sa nyuunyu! 21 Haaha ngwyiiri nyuunyu
 ^veene moosaaka muve isi ya Miiro, si mwamányire
 ^veene Miiro yalúusa tuku wuu? 22 Yaandikwa Masáarii
 ^Yari Mpeho, Aburaháamu ajáa atiite vaana vaviri. Umwi
 ajáa avyaalwa ni Hájiri, uhu ni muuntu muki mutúmwa
 ajáa, na mwaana wiingi ajáa avyaalwa ni Sáara, uhu ni
 muuntu muki ^ari húuru ajáa. 23 Mwaana wa muuntu muki
 mutúmwa ajáa avyaalwa kwa muryungu wa muuntu.
 Maa kaa, mwaana wa muuntu muki ^ajáa húuru yeeye
 ajáa avyaalwa kwa kwiichuunga kwa Mulungu. 24 Vaantu
 vaki avo vaviri ifaanaa vakalaangwa ja lusímo lwa miháko
 iviri. Hájiri íímaa ja muháko wa kali ^mweene waviikwa
 Luulwii lwa Sináai ^luri Arábia. Vaana vaachwe vavyaalwa
 ja vatúmwa isi ya Miiro. 25 Hájiri íímaa ja Luulu lwa Sináai
 ^luri Arábia na ^lwiifwíine na Yerusaléemu ya haaha
 ^ng'eene iri isi ya utúmwa hamwi na vaana vaachwe.
 26 Maa kaa, Sáara íímaa ja Yerusaléemu ya kurumwii,
 múuji ^wiiyanjaala na uwo noo íyo wiitu. 27 Masáarii

^Yari Mpeho vyaandikwa, “Iva na cheeru weewe ^uri muumba, tula isoso weewe si ^anoona makata yo vyaala mwaana, sa vaana va ura ^arekwa ni foo vari, kulookya va ura ^ari na mulume.” **28** Haaha vanaviitu, nyuunyu ni vaana va Mulungu sa kwiichuunga kwaachwe, ja ^veene Isaka ajaa. **29** Maa kaa, siku jira mwaana ^ajaa avyaalwa kwa muryungu wa muuntu, amuturikiryaa mwaana ^avyaalwa kwa ngururu ja Mutima Muija. Siku iji, vaantu ^vari isi ya Miir voovaturikiry viivyo nyuunyu ^muri huuru. **30** Maa kaa, Masaa ^Yari Mpeho che yalusa? Yalusa, “Kibiry muuntu muki mutamwa hamwi na mwaana waachwe, sa mwaana wa mutamwa si ari paala hamwi na mwaana wa muuntu muki ^ari huuru vii kaa tuku.” **31** Sa jeyyo, vanaviitu, suusu si turi vaana va muuntu muki mutamwa tuku, suusu ni vaana va muuntu muki ^ari huuru.

5 Kirisitu atuheera uhuru. Sa jeyyo, imi neeja kari murume kuhinduka na iyookii ra utamwa wa Miir tuku. **2** Nteereri, niini Pauli ^noovawyiira, kooni mooruma twaalwa na kibawii so kwaatya Miir ya Misa, aho, Kirisitu si kiintu chochoosi kari nyuunyu tuku. **3** Ni kuvawyiira niise mbere ya Mulungu kei, muuntu mulume yoyoosi ^ari ruma twaalwa na kibawii, yoosaakwa akwaatye Miir yoosi. **4** Nyuunyu ^veene mwiilangyaa moovalwa vawoloki ko kwaatya Miir, mwiikera na Kirisitu na ni kuli muri na nduwo ya Mulungu. **5** Maa kaa, suusu tookiilaangya kwa laviro lwa Mutima Muija, Mulungu tvala ari turi vawoloki sa tamuruma Yeesu. **6** Haaha, kooni talamaniwa na Kirisitu Yeesu, kutwaalwa na

kibawii na kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tuku. Kiintu cha kikomi ni kuruma kwiitu kura kwatamamaa ko kiiyenda. 7 Mwabweeyya vyabooha maatuku vii. Haaha ni ani avakitirira mukareka kwaatya ukiindya wa kikomi? 8 Uhu avalaangya sare jei, si Muluungu yeeye avaanirira tuku. 9 Maa kaa, mutaange, ukiindya wa ulongo ni ja vyeene vaantu vaseaa, "Usasi kiduudi vii, wuukya muchu woosi." 10 Namanyire kikomi, nyuunyu mwakundikaniwa na Yesu Mweenevyoosi, sa jeyyo si muri ruma kukooverwa tuku. Maa kaa, muntu yoyoosi ari vakoovera, baa ave ani, heewa ari irya. 11 Vanaviitu, vaantu vingi vosea niini nkaari nvariyula vaantu valve voosi voosaakwa vatwaalwe na kibawii. Ngaari ni kimaari noovariyula jeyyo, sa che Vayahudi vookuunturikirya? Ngaari noovariyula jeyyo, ngaari kuvariyula kwaani masare ya inkwa ya Kirisitu msalabii si koabweeya Vayahudi vaansule tuku. 12 Nookoona avo vaantu voovasaangirira kwa viintu vyo twaalwa na kibawii, ngaari viichula vave mapachi. 13 Vanaviitu, Muluungu avaanirira sa mve huuru, sa jeyyo kari huuru waanyu undoovabweeya mve na nkalo yo tuuba ufumo wa wuntu waanyu wa vi tuku, maa kaa, mndookiiyambirira ko kiiyenda. 14 Miyoosi yakiimana kwa ulairi umwi, "Mweende mwiiwaako ja vyeene wiiyenda mweenevyo." 15 Maa kaa, kooni mookiikukira no kiitamikya, mulaange neeja, kiimala muri nyuunyu kwa nyuunyu. 16 Haaha kiintu noovawiiira ni iki, mndoolongoolwa ni Mutima Muija. Kooni mubweeyiirye jeyyo, si muri tuuba ufumo wa

wuuntu waanyu wa uvi vii kaa tuku. 17 Ni kuvawyiira niise jeyyo, sa vira ^vyeeene ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi usáakaa, si viri ja ^vyeeene Mutima Muuja asáakaa tuku. Na vira Mutima Muuja ^asáakaa, si viri ja ^vyeeene ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi usáakaa tuku. Mutima Muuja na ufumo wa wuuntu vookiisiinda, sa jeyyo kari mundootumama yara ^moosaaka tuku. 18 Kooni moolongoolwa ni Mutima Muuja, si muri isi ya Miiró tuku. 19 Haaha nteendo ja ufumo wa wuuntu wa uvi ni kiweerwii jiri, na ni iji, uhéngeeti, kosu, kuyeenda ja kúri, 20 kwiinamira vidabalaíyo, usavi, kwiikala ja kúri na nyaáu, wiitóoli, kumererya mati kiintu cha wiingi, nkalari, kwiilaanga weemweene vii, kwiikera lukova, kuvuusha uloongo, 21 kivina, ureevi, vina jo kiisava na viintu vyiingi ^viifwíine na ivyo. Ni kavaluma niise kutu ja ^vyeeene nahumula kavaluma kutu, vaantu ^vatámamaa nteendo ijo, si vari hokera chochoosi Utemii wa Mulungu tuku. 22 Maa kaa, ndiwa ja Mutima Muuja ni, kweenda, kuva na cheeru, mwiikalo muuja, kuyimirirya, wuuja, kuboohya mutima, kuva vaantu vookiilaangiwa, 23 kuhola na kwiiyimirira. Kusiina mwiiro ^wakaan'ya muuntu adiire kundoobweeyya masáare aya tuku. 24 Vaantu ^vakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, vaning'in'ya musalábii ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, na uláku wa ufumo uwo. 25 Mutima Muuja atuheera mwiikalo mufya, haaha tutuube ulongooli waachwe. 26 Tureke kwiiava kipeembe bweete, tureke kundookwiisaakula na tureke kwiiyonera kivina.

6 Vanaviitu, kooni mutáangire mwiiwaanyu atúmamire
 ùvi, haaha nyuunyu ^muri va mutimii, mùmuhindle
 mùuntù ùwo kwa ùholi. Maa kaa, mulaange neeja kari
 naanyu ji mùyewe tuku. **2** Mündookiiyambirirya ko
 kiiverekera miriwa yaanyu, aho, kiiman'ya muri Miir ya
 Kirisitu. **3** Sa mùuntù yoyoosi ^iyyónaa yeeye ni kiintù, na
 kumba si kiintù tuku, ùwo ni iikóoveraa vii. **4** Kira mùuntù
 alaange neeja nteendo jaachwe mweeneevyo, aho, daha
 ari kwiivaa kipeembe kwa nteendo njija jira ^atamama.
 Maa kaa, kari iiryaanirirye na nteendo ja mùuntù wiingi
 jira ^atamama tuku. **5** Sa kira mùuntù sumula ari muriwa
 waachwe mweeneevyo. **6** Mùuntù ^yookiindiwa isáare
 ra Muluungu, indoomugavira mukiindya waachwe vira
 viintù ^vyabooha ^yooturya. **7** Kari mwiikoovere tuku,
 Muluungu si abwéeyiriwaa berereesi tuku. Kira ^cheene
 mùuntù yoohaanda, noo ari kuchwa. **8** Mùuntù ùra
 ^yootuuba ufumo wa wùuntù waachwe wa ùvi, malwa ari
 ni ùwo ufumo. Maa kaa, ùra ^yootuuba Mutima Mùuja,
 ùwo kuchwa ari nkaasu ya siku ^jisiina ùhero. (aiōnios g166)
9 Sa jeyyo, kari tukatale kutumama nteendo njija tuku,
 kuchwa turi viintù viija mpiindi jo chwa ^jiri fika. **10** Sa
 jeyyo, mpiindi ^turi na nkalo, tuvabweeyirye vaantu
 voosi wùuja, na hasa viiviswi vara ^vamura Yéesu.
11 Laangi, nookaandika kwa lutalo lukuuu. Ni kaandika
 niise kwa mukono waani mweeneevyo. **12** Vaantu vara
 ^voovadoomererya mutwaalwe na kibawii, voosaaka
 jeyyo sa vanyemiwe ni Vayahúudi. Voobweeyya jeyyo,
 sa vadiire turikiriwa so variyula masáare ya inkwya ya
 Kirisitu musalábii. **13** Baa vara ^vatwaalwa na kibawii,

si vakwáatyaa Miiro yoosi tuku. Kiintu ^voosaaka ni nyuunyu mutwaalwe na kibawii sa viivae kipeembe sa kibawo mivirii yaanyu. **14** Niini si noosaaka kiintu cho kiivaira kipeembe tuku, aka tuku. Niini noosaaka nívaire kipeembe inkwya ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu musalábii vii. Sa inkwya yaachwe, viintu vyoosi vya weeru si kiintu tuku kuri niini, na mwiikalo waani wa kali waning'iniwa musalábii fuuru ukakwya hamwi ne. **15** Kutwaalwa na kibawii na kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tuku. Kiintu cha kikomi ni kuumbwa ufya ni Muluungu. **16** Kwa vara ^vari tuuba kimáari iki, mwiikalo muja na riiso ra wuja ra Muluungu vive na avo vaantu voosi va Muluungu. **17** Kukiimikirirya, muuntu yoyoosi kari aanturikirye tuku, sa niini natiite nkoru muvirii waani so mutumamira Yéesu. **18** Vanaviitu, nduwo ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, ive na nyuunyu. Kikomi.

Vaeféeso

1 Barúwa ihi yafúmire kúri níini Paúli mutumwi
^nasaawulwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe, sa
ntumame murimo wa Kirisitu Yéesu. Ni kuvaandikira
niise nyuunyu vaantu va Muluungu ^mwiikalaa múujii wa
Eféeso, nyuunyu ^muri vo kiilaangiwa kwa kukundikaniwa
kwaanyu na Kirisitu Yéesu. **2** Nduwo na mwiikalo muja
fuma kwa Muluungu Taata wiitu na kwa Mweenevyoosi
wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu. **3** Adumbwe
Muluungu Taata wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
Yeeye atutalarya kwa kira ntálarya ya kúri weeru
^isoonekanaa ko tukundikan'ya na Kirisitu. **4** De weeru
yumbwe, yeeye atusaawula tukundikaniwe na Kirisitu
sa tve vaaja na si tung'urirwaa mbere yaachwe.
Kwa kusaaka kwaachwe, **5** Muluungu alongoola lamula
kutubweyya vaana vaachwe kwa njira ya Yéesu Kirisitu.
Abweyya jeyyo sa noo ^vyeene eeriwa mutima. **6** Haaha
tumudumbe Muluungu kwa nkongojima ya nduwo
yaachwe nkulu, ^ng'eene atukung'untira ko tweera
Mwaana waachwe. Yeeye amweenda munumunu. **7**
Muluungu atununuula kwa njira ya sakami ya Yéesu,
noo kusea, atusea kwa mbavariri uvi wiitu wasirire.
Ivyo vyoonekyaa usungaati wa nduwo yaachwe **8**
^atukung'untira, kwa ukulu wa tooti yaachwe na manyi
waachwe. **9** Yeeye avariya muryungu waachwe wa
fumbo kúri suusu ^mweene uviika keende aho kali. Uwo
muryungu, ukiimikirirya ja ^vyeene asaaka kwa njira
ya Kirisitu, **10** mpiindi ^ajiviika ^jiri kiimana. Bweyya ari
viintu vyoosi vive isi ya wiimiriri wa Kirisitu, viintu ^viri

kurumwii na ^viri aha weerwii. **11** Kuri Kirisitu, suusu Vayahúudi tabweeyiwa tave upaari, ^tukasaawulwe ja ^vyeeene yeeye ajáa asaaka, yeeye alámulaa kira kiintu ja ^vyeeene iimya neeja miryungu yaachwe. **12** Abweeyya jeyyo, sa suusu ^tujáa va ncholo kukundikaniwa na Kirisitu, tave sa nkongojima ya Mulungu. **13** Haaha nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi, mwateera isáare ra kimári, noo kusea, Masáare Maaja ya kulamuririwa kwaanyu. Na ^makamurume Yéesu Kirisitu, Mulungu sa oonekye nyuunyu ni vaachwe, avavikira mutooso wa Mutima Muija, ura ^iichuunga kuvaheera. **14** Uwo Mutima Muija, noo chamuhúnda cha upaari wiitu fuuru atununuule kamwi, tave vaantu vaachwe kwa duumbi ya nkongojima yaachwe. **15** Vanaviitu, namudúmbaa Mulungu sa masáare ayo yoosi. Kei nateera kumuruma kwaanyu Yéesu Mweenevyoosi na ^vyeeene mwaveenda vaantu voosi va Mulungu. Sa jeyyo, **16** si ninareka kumudumba Mulungu sa nyuunyu tuku, mpiindi ^nooloomba Mulungu. **17** Nooloomba Mulungu wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, yeeye ^ari Taáta wa nkongojima, yeeye avaheere tooti na avataangye ^vyeeene ari, sa mumutaange neejaneeja. **18** Kei nooloomba miiso ya mitima yaanyu yakunukulwe sa mutaange kira ^cheene mookiilaangya, na ^cheene avaaniririra. Kiintu iki ni ura usúngaati wa upaari wa nkongojima ^ihwáalaryaa, ura ^avalaha vaantu vaachwe. **19** Kei mutaange laviro lwa Mulungu ^vyeeene luri lukulu munamunu kuri suusu ^tamuruma. Laviro ulu lukulu, noo lulura laviro lukulu munamunu **20** ^lweene Mulungu amufufurira

Kirisitu. Kwa laviro lualo, amuviika mukonwii waachwe wa kulume, haantu ha laviro lukulukuulu kuri weeru ^isoonekanaa. **21** Haaha, yeeye atiite laviro lukuulu mweeri ya wiimiriri na utemi woosi, na kira irina ^riluuswaa, si kuri weeru ihi vii tuku, maa kaa, baa kwa weeru ^iri kuja. (aiōn g165) **22** Muluungu amuheera Kirisitu wiimiriri wa viintu vyoosi. Aho, akamuviika kwa mpuka ya vaantu ^vamura ave mwiimiriri wa viintu vyoosi. **23** Avo vaantu ^vamura, ni muviri waachwe. Kei avo vakimikirirya mrimo wa Yeesu, yeeye akimikirirya kira kiintu kira haantu.

2 Mpiindi ^jilookire, mitima yaanyu ijaa yaakwa sa uvi waanyu na kumusiita kwaanyu Muluungu. **2** Mpiindi ijo, mwiikalaa uvii, mwatuubaa mavi ya ihi weeru, na mwariteereraa Irimu. Iro Irimu, noo riimiraa mirimu mivi na ritumamaa mitimii ya vaantu si ^vamuteeraa Muluungu. (aiōn g165) **3** Suusu voosi tujaa turi vamwi vaavo aho kali, tatuubaa ulaku wa ufumo wa wautu wiitu wa uvi, takiimikirirya ulaku na kusaaka kwa miryungu ya ufumo uwo. Naasu kwa ufumo wiitu, tatamanyirirya na imalwii ikari ra nkari ya Muluungu ja avo viingi. **4** Maa kaa, Muluungu atiite usungaati wa kulaanga na riiso ra wuja. Na sa viintu atweenda mnamumu, **5** na baa neembe tujaa twaakwa sa uvi wiitu, yeeye atuheera nkaasu ^akamufufule Kirisitu. Ni kwa nduwo ya Muluungu vii mwalamuririwa. **6** Kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yeesu, Muluungu atufufula na atuviika uko kuri weeru ^isoonekanaa, hamwi na Kirisitu Yeesu. **7** Muluungu abweeya jeyyo, sa kuri

weeru ^yooku ja oonekye usúngaati wa nduwo jaachwe
 ^jisiina mihaka siku joosi. Yeeye atoonekya kuboohya
 uko ko tukundikan'ya na Kirisitu Yéesu. (aiōn g165) 8
 Mwalamuririwa kwa nduwo ya Muluungu vii, kwa njira
 yo muruma Yéesu. Uko kulamuririwa, ufumo waachwe si
 nyuunyu tuku, maa kaa, kwafúmaa kwa Muluungu na ni
 kilungulungu cha bweete. 9 Kei, si kwa mirimo yaanyu
 tuku, sa muuntu yoyoosi adiire kwiivaa kipeembe. 10
 Muluungu atumba suusu ufya kwa mikono yaachwe,
 na abweeyya jeyyo ko tukundikan'ya na Kirisitu Yéesu.
 Sa jeyyo, tutumame mirimo miija ^myeene Muluungu
 atwiimirya neeja twiitumame. 11 Haaha, nyuunyu ni
 vaantu si ^muri Vayahúudi kwa ufumo, mwaanirirwaa “si
 ^mwatwaalwa kibawii” ni Vayahúudi. Voovo viiyániriraa
 “^vatwaalwa kibawii.” Kutwaalwa kibawii uko ni kwa
 muviri vii, na kwabwéeyiwa na mikono ya vaantu vii.
 12 Kumbukiri mpiindi jira nyuunyu mujáa kuli na Kirisitu,
 kei mujáa mwakerwa kuli na vaantu va Muluungu noo
 kusea Viisiraéli. Nyuunyu mujáa musiina muhákwii
 ura Muluungu ^iichuunga kwa vaantu vaachwe tuku.
 Mwiikaláa aha weerwii baa cho kiilaangya tuku, na
 baa mujáa musiina Muluungu tuku. 13 Maa kaa, haaha
 kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, na kwa
 njira ya sakami yaachwe, mwarétirwe na heehi na
 Muluungu, baa neembe mbere mujáa kuli ne. 14 Kirisitu
 areeta mwiikalo muja kari suusu, Vayahúudi na vaantu
 si ^vari Vayahúudi. Atubweeyya tave kitoonge kimwi,
 akagirimula lukaande lo kwiisula, ulo ^lwatukeráa suusu.
 15 ^Akatoole muviri waachwe, aseyya Miiro, ndairiri na

tuvva jaachwe. Yeeye avaluman'ya Vayahúudi na vaantu si ^vari Vayahúudi vave kiintu kimwi ko valuman'ya na yeeye. Jeeyo, noo ^vyene abweeyya tve na mwiikalo muija. **16** Yeeye ahindula mwiikalo ura ^wasaambuka ukava ^wabooha wa vaantu va nkolo ijo iviri na Mulungu ko tweera musaláaba, na ura mwiikalo waavo wo kiikala ja kúri na nyaáu, ukulawa hara. **17** Yeeye Kirisitu uija akavariyula mwiikalo muija kwa vaantu si ^muri Vayahúudi, nyuunyu ^mujáa kuli na Mulungu na kei kwa Vayahúudi voovo ^vajáa va lukolo lwa Mulungu. **18** Jeeyo, kwa njira yaachwe, suusu voosi, Vayahúudi na vaantu si ^vari Vayahúudi, daha turi kutamany na kwa Taáta kwa njira ya Mutima waachwe. **19** Haaha nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi, si muri vayeni tuku. Nyuunyu ni vaantu va Mulungu, noo kusea, vaantu va ndu yaachwe. **20** Nyuunyu mwajeengwa mweeri ya mwaariryo ^waviikwa ni vatumwi na valáli na mutwe va Ijva, ne Kirisitu Yéesu noo iwe ikulu ra kichurii ^rakwaata nyumba. **21** Kuri yeeye Kirisitu, nyumba yoosi yakwaataniwa neeja na indoojeengwa kuva Kaaya Njija kuri Mweenevyoosi. **22** Ko lumaniwa ne, baa nyuunyu ni jeengwa mwiise hamwi na viingi, muve haantu Mulungu ^ikalaa kwa njira ya Mutima waachwe.

3 Sa jei, niini Paúli ^nachuungwa manyololwii so vavariyurira KirisituYéesu nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi, noomuloomba Mulungu. **2** Kikomi mwateera Mulungu aanviika nive mwiimiriri waachwe wo variyula nduwo yaachwe kwaanyu. **3** Mulungu aanyonekya kwa njira ya wiivariyuli, ihi fuumbo yaachwe ya keende kali,

ja ^vyeene nalóngwiire kuvaandikira kwa ukufi. **4** ^Muri soma kira ^navaándikiire, taanga muri ^vyeene namányire iyo fuumbo ya Kirisitu. **5** Fuumbo iyo si yakunukulwa kwa vaantu va mbyaala ^jalongoola tuku, ja ^vyeene haaha fuumbo iki yakunukulwa ni Mutima kwa vatumwi vaaja na valáli na mutwe va Ijwa. **6** Fuumbo iki, noo iki, kwa njira ya Masáare Maaja, vaantu si ^vari Vayahúudi ni vapaari hamwi na Vayahúudi na vaava muviri umwi. Kei ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, vahókeraa kwiichuunga kwa Mulungu kura ^avaheera. **7** Mulungu kwa wuuya wa nduwo yaachwe, aansaawula ntumame murimo wo variyula Masáare Maaja. Aampeera ayo, kwa ngururu jaachwe nkulu. **8** Baa neembe niini ndiri muduudi kulookya vaantu voosi va Mulungu, Mulungu aampeera nduwo yo tumama murimo uhu wo variyula kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, usúngaati ^uhwáalarya wa Kirisitu. **9** Kei nimwyyiire pusu kira muuntu kimbiso iki ^chaviswa keende aho kali ni Mulungu. Yeeye umba viintu vyoosi. **(aiōn g165)** **10** Haaha kwa njira ya mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu, tooti joosi ja Mulungu jitaangwe kwa viimiriri voosi va kuri weeru ^isoónekanaa. **11** Mulungu atumama isáare iri ja ^vyeene ajáa iimya neeja keende aho kali, na kukiimikirirya kwa njira ya Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu. **(aiōn g165)** **12** Haaha ko lumaniwa na Yéesu na kumuruma kwiitu, suusu tatiite kwiitema ko fika mbere ya Mulungu baa woowa tuku. **13** Sa jeyyo, noovaloomba kari musove mpiima sa uturikiri ^mweene nooturya sa nyuunyu tuku. Uturikiri uhu, woovaretera nyuunyu nkongojima kwa siku ^jisiina uhero. **14** Sa

4 Haaha, niini ^nachuungwa so mutumamira
Mweenevyoosi, noovakalaamya mwiikale mwiikalo
^woónekyaa kwaanirirwa kwaanyu. **2** Moosaakwa
mündookiikiimya na isi na mutuule. Mündootuurya
mitima na mündookiivereka nyuunyu kwa nyuunyu ko
kiiyenda. **3** Manyiki kukwaata neeja kura kuva kwaanyu
kiintu kimwi, kura ^mwaheewa ni Mutima Muuja.
Mündoobweeyya jeyyo kwa mwiikalo muuja. **4** Kwatiite

m̥viri ʊmwi na Mutima ʊmwi, ja ^veene mwaanirirwa
 ni Muluungu m̥ve na kwiilaangya kumwi. 5 Kei kwatiite
 Mweenevyoosi ʊmwi, kumuruma kumwi, ʊbatíiso ʊmwi,
 6 na Muluungu ʊmwi. Yeeye ni Taáta wa voosi. Yeeye ni
 mweeri ya kira kiintu ari, na kutweera kira kiintu na
 kuri kira kiintu. 7 Maa kaa, kira muuntu ʊmwi ʊmwi
 kuri suusu, aheewa w̥uuya kwa kipímo kwa kuboohya
 inda kwa Kirisitu. 8 Noo ^chooreka Masáare ^Yari Mpeho
 yalusa, “Yeeye ^akaambuke na kurumwii, anyahira
 vaantu ^vachuungwa, akavaheera vaantu vaachwe
 kilungulungu.” 9 Haaha isáare iri “^akaambuke na
 kurumwii,” ni che ralusa? Noo kusea, Kirisitu ajáa akiima
 na kuri weeru. 10 Yeeye ura ^akiima na isi, noo ^aambuka
 na mweirimweeri kulooka kurumu joosi. Abweeyya
 jeyyo, sa ameme weeru yoosi. 11 Yeeye noo avaviika
 vamwi vave vatumwi, vamwi vave valáali na mutwe,
 vamwi vave vavariyuli Masáare Maaja, vamwi vave
 valongooli na vakiindya va vaantu ^vamura Yéesu. 12
 Murimo wa avo voosi ni kuviihya neeja vaantu voosi va
 Muluungu, sa vatumame murimo wo jeenga m̥viri wa
 Kirisitu 13 furu t̥ve kiintu kimwi kuri kuruma kwiitu
 na kumutaanga Mwaana wa Muluungu. T̥ve takangaala,
 na t̥fikire kukiimana kwa Kirisitu mweenevyo, 14 sa
 t̥diire k̥va ja vasinga ^veene vatwáalwaa na k̥nu na
 k̥nu ni ukiindya ^wísimiresimire. Noo kusea, vakiindya
 va uloongo si vari tukovera kwa ukwaata na uweere
 waavo t̥ku. 15 Kiri vyoova jeyyo, suusu tukwaatyē kikomi
 ko kiiyenda, sa tukule kwa kira kiintu na tum̥fikire
 Kirisitu, yeeye ^ari mutwe wa vaantu ^vamura. 16 Kuri

yeeye viintu vyoosi vya maviri vyakundikwa, vyakwaata ko tweera makwári. Aho, kwa nyambirirya yaachwe, maviri woosi wakúlaa ko kiiyenda na kunu kira kiintu cha maviri chootumama murimo waachwe. **17** Haaha, kwa wiimiriri wa Mweenevyoosi ni kavalairirya niise, kari mūdookiikala ja vaantu si ^vamura Muluungu tuku. Avo viikalaa ko tuuba miryungu yaavo ^yasaambuka. **18** Vaantu avo miryungu yaavo yingira kilwiirya na vakerwa kuli na nkaasu ya Muluungu, sa ukoókoyo waavo na so fafya mitima yaavo. **19** Vaantu avo vasiina soni tuku. Mirimo yaavo ni kuyeenda ja kúri no tumama kira kosu. Ivyo noo viintu si ^viikinkimaa. **20** Maa kaa, nyuunyu si mwiikiindya masáare ya Kirisitu jeyyo tuku. **21** Nyuunyu mwateera masáare yaachwe na mwakiindiwa kimári ^kiri kuri Yéesu. **22** Mwakiindiwa kureka njira yaanyu mbi, na kureka wuntu waanyu wa kali. Wuntu uwo, wasáambulwaa ni uláku waachwe ^ukoóoveraa. **23** Kei mwiikiindya kavalandala miryungu yaanyu ive mifya. **24** Haaha, ivikiri wuntu mufya ^mweene wumbwa wiifwaane na Muluungu. Wuntu uwo, wiifwaana ne kwa uwoloki wa kikomi, na wuja ^ufúmaa kuri kimári. **25** Haaha mureke kulusa uloongo. Kira umwi waanyu andoolusa kimári kwa mwiiwaachwe sa suusu voosi turi viintu vya maviri umwi wa Kirisitu. **26** ^Muri kalala, kari murekere nkalari yaanyu ivabweeyye mutumame uvi tuku. Mwaasu kari ukutumire na mukaari na nkalari tuku. **27** Kari muriheere Ikúulu ra Mirimu Mivi nkalo tuku. **28** Ura ^iívaa, areke kwiiva, atumame murimo muija kwa mikono yaachwe sa ave na kiintu cho vaheera

5 Sa jeyyo, mutuubiriryi Muluungu sa nyuunyu muri vaana vaachwe ^aveenda munumuntu. **2** Mweende vaantu voosi mpiindi joosi, ja ^vyeeene Kirisitu atweenda, akiitoola sa suusu, akakwya ja mpóryo ^iri na irîira ^rabooha kwa Muluungu. **3** Maa kaa, masáare ya uhanguti, kosu yoyoosi na kadiira kwiikinkima kari vindooluusa kari nyuunyu tuku, sa viintu ivi si vyasaakwa kwa vaantu va Muluungu tuku. **4** Kei kari mundooluusa masáare ya soni, masáare ya kikoókoyo na ya berereesi tuku, sa masáare ayo yaviiha kwa vaantu va Muluungu. Maa kaa, mundoomudumba Muluungu mpiindi joosi. **5** Sa mwataanga kikomi viintu ivi, muhanguti, muuntu ^abwéeyya kosu, vaantu si ^viikínkima, noo kusea vaantu ^viínamiraa vidabalaíyo, vaantu ja avo, si vari hokera Utemi wa Kirisitu na wa Muluungu vii kaa tuku. **6** Viintu ja ivi noo vibwéeyya nkalari ya Muluungu ikorera kwa vara si ^vamutéeraa. Jeyyo kari mukooverwe na masáare matuhu ya muuntu yoyoosi tuku. **7** Kari mundoova hamwi na vaantu

^vatúmamaa ayo tuku. 8 Hara kali, nyuunyu ni kilwiiryii
 mújáa. Maa kaa, haaha nyuunyu ni kiweerú so lumaniwa
 na Mweenevyoosi. Múndookiikala ja vaana va kiweerú.
 9 Ni lúusa niise jeyyo, sa kiweerú charéetaa ndiwa
 ^jabooaha, noo kúsea, wúja woosi, mwiikalo wa úwoloki
 na kimáári. 10 Sa jeyyo, múndoosaakira yara ^yamweéryaa
 mutima Mweenevyoosi. 11 Kari múndoosaangirira
 kutumama nteendo ja kilwiirya ^jisiina kunáálo tuku,
 maa kaa, múndoopúsula nteendo ijo kiweeri. 12
 Kikomi ni soni baa kulúusa nteendo jira ^vatúmamaa
 kimbiso vaantu si ^vamumányire Múlungu. 13 Maa
 kaa, kooni nteendo ijo joosi javíkirwe kari kiweerú,
 koonekana jiri pwaa, sa murikwa jiri ni kiweerú. 14
 Sa kira kiintu ^choónekanaa, chavíjaa kiweerú. Noo
 ^chooreka vyalúuswa, “Inúka weewe ^ulaala, fufuka
 fuma inkwyii, na Kirisitu kukumirika ari.” 15 Sa
 jeyyo, haaha, mlaange neeja mwiikalo waanyu, kari
 múndookiikala ja vaantu ^vasiina tooti tuku, kiri vyoova
 jeyyo, múndookiikala ja vaantu ^vari na tooti. 16 Kira
 mpiindi múndootumamira kureeta kunáálo, sa mpiindi
 iji ni mbi. 17 Sa jeyyo, kari muve vakoókoyo tuku,
 maa kaa, múndootaanga yara Mweenevyoosi ^yoosaaka
 múndootumama. 18 Kari múndooreeva divái tuku, sa
 ureevi wasáambulaa mwiikalo wa muuntu. Maa kaa,
 nyuunyu moosaakwa mumeme Mutima Múja. 19 Jeyyo,
 múndoolúusika nyuunyu kwa nyuunyu kwa sabúuri,
 chímba na kilúmba cha mutimii, kúnu moomwimbira
 no mudúmba Mweenevyoosi mitimii yaanyu. 20 Siku
 joosi múndoomudúmba Múlungu Taáta kwa kira kiintu

kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. **21** Mündookiima na isi kari nyuunyu kwa nyuunyu sa moomunyemya Kirisitu. **22** Nyuunyu vaki, mwiikiimye na isi kwa valume vaanyu ja ^vyeene mwamunyemyaa Mweenevyoosi. **23** Sa mulume ni mutwe wa muki waachwe ja ^vyeene Kirisitu ari mutwe wa mpuka ya vaantu ^vamura, noo kusea maviri waachwe, ne noo Mulamuriri waavo. **24** Ja ^vyeene mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu viikiimya na isi ya Kirisitu, baa nyuunyu vaki mwiikiimye na isi ya valume vaanyu kwa kira kiintu. **25** Naanyu valume, veendi vaki vaanyu ja ^vyeene Kirisitu iiyenda mpuka ya vaantu ^vamura, yeeye iitoola akakwya sa vaantu ^vamura. **26** Abweeyya jeyyo, sa avabweeyye mave vaaja kunu yoovajirula ko vooyya kwa maaji isarii raachwe. **27** Abweeyya jeyyo, sa yeeye iiretere mpuka ya vaantu ^vamura ^vari na nkongojima, vasiina lukwaalo, baa kei vasiina mareka, baa rimwi ^riri ja ayo tuku. Kiri vyoova jeyyo, vave vaaja na si ^vang'urirwaa. **28** Viivyo, valume voosaakwa vaveende vaki vaavo ja ^vyeene veenda miviri yaavo. Ura ^eenda muki waachwe, iiyenda yeemweene. **29** Kusiina muntu ^usula maviri waachwe mweenevyo tuku, yeeye uhéeraa chóorya na ukwáataa neeja. Viivyo noo ^vyeene Kirisitu abwéeyaa kwa mpuka ya vaantu ^vamura, **30** sa suusu turi viintu vya maviri waachwe. **31** Masáare ^Yari Mpeho yalusa, “Sa jeyyo, muntu mulume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe, novo vaviri kuva vari maviri umwi.” **32** Masáare aya yatiite fuumbo nkulu, maa kaa,

niini ni lusikira niise masáare ya Kirisitu na mpuka ya vaantu ^vamura. 33 Maa kaa, baa nyuunyu ni kuvawiyira niise, kira muuntu amweende muki waachwe ja ^veene iiyenda, na muki kari areke kumanyemya mulume waachwe tuku.

6 Naanyu vaana, mudoovateera vavyiri vaanyu kwa kura kuva kiuntu kimwi na Yesu Mweenevyoosi, sa kubweyya jeyyo ni uwoloki. 2 “Mudoovanyemya vala taata na iyo waanyu.” Uhu, noo ulairiri wa ncholo ^ari na kwiichuunga ^kweene Mlungu asea, 3 “Sa jeyyo, turya uri ntalarya na wiikale myaaka ^iri foo kari ihi weeru.” 4 Naanyu vala taata, kari mudoovasaakula vaana vaanyu tuku, kiri vyoova jeyyo, vareri ko vawolola mwiikalo waavo na kwa ukiindya wa Mweenevyoosi. 5 Naanyu vatuma, muve na matu kwa veenenyumba vaanyu va kiwuntu kwa nyemi na ko tetema, kwa mutima woosi ja ^veene mumutumamiraa Kirisitu. 6 Mudoobweyyi jeyyo mpiindi ^voovona vii tuku, sa vavaduumbirire, maa kaa, mudootumama jeyyo ja vatuma va Kirisitu, mudoobweyya jeyyo fuma mitimii ja ^veene Mlungu asaaka. 7 Mudootumama kwa mutima woosi, ja moomutumikira Mweenevyoosi, na si muuntu tuku. 8 Kumbukiri, kira muuntu ura ^abweyyaa vyabooha, ave mutuma au muuntu ^ari huuru, hokera ari kilungulungu chaachwe fuma kwa Mweenevyoosi. 9 Na nyuunyu veenenyumba, kwa njira yiyo, mudoovabweyyirya vyabooha vatuma vaanyu, na kari mudoovavumba tuku. Kumbukiri mwatiite Mweenevyoosi umwi, na ni yeeye ^ari kurumwii, yeeye si

asínanalaa tuku. **10** Kukiimikirirya, noosaaka mufafe na mûhokere ngururu fuma kwa lûviro lwa Mweenevyoosi. **11** Haaha, sumuli mata yoosi yo lwîira nkoondo ^mooheewa ni Mûlûungu, sa mûdahe kûkitira miryûungu mivi ya Ikûûlu ra Mirimû Mivi. **12** Sa nkoondo yiitu si yoolwa na vaantu tuku, maa kaa, nkoondo yiitu ni yoolwa na mirimû mivi, milwi nkoondo ya kûri weeru ^isoónekanaa, ngururu na lûviro lwa viimiriri va îhi weeru mbi. (aiôn g165)

13 Sa jeyyo, sumuli mata yoosi ^mooheewa ni Mûlûungu sa mûdahe kusiindana siku mbi ^iri kûja. ^Mûri humûla kulwa, mwiime neeja. **14** Jeyyo, imi neeja, na kikomi kive ja lukova ^lwiimûtirwaa hirii ni mulwi nkoondo, na uwoloki uve ja ngawo ^yiivûkirwaa ni mulwi nkoondo kipeembii sa ikitire miiwi. **15** Mpiima yo varyûla Masáare Maaja ya mwiikalo mûja ive majewii yaanyu. **16** Hamwi na ivyo, kumuruma Yéesu ive ngawo yaanyu, sa mûdahe rimya miiwi ya mooto ya ura Mûvi. **17** Kulamuririwa kûve ja kofia ya chûma ya mulwi nkoondo ^iivûkiraa mutwii, na isáare ra Mûlûungu mukwaatirire mukonwii ja nyaasuka ^mooheewa ni Mutima Mûja. **18** Mpiindi joosi na kwa kira kuloomba, mûndooloomba Mûlûungu kwa ngururu ja Mutima Mûja. Hamwi na ayo, mukéeshe mpiindi joosi, kûnu moovaloombera kwa uyimiriryi vaantu voosi va Mûlûungu. **19** Mûndookûunoombera baa niini sa kira ndiri chungula mulomo, mpeewe masáare yo lûusa sa ndahe kûvaryûla fuumbo ya Masáare Maaja ko kiitema. **20** Niini ndiri mutumwi wa ayo Masáare Maaja na noo ^chooreka ndiri mûnyololwii. Jeyyo noomberi kwa Mûlûungu sa ndahe varyûla ko kiitema ja ^vyeeene yasaakwa. **21**

Tíkiko mwaaniitu, na mutumami wo kiilaangiwa kwa kura kukundikaniwa na Mweenevyoosi, niini namweenda maatuku vii. Yeeye vawyiira ari kira kiintu sa mutaange masáare yaani na kira ^nootumama haaha. **22** Namutúmire na kuri nyuunyu sa isáare iri, nyuunyu mutaange masáare yiiswi na avaheere mutima. **23** Vanaviitu, mwiikalo muja, kwiiyenda na kumuruma Yéesu, ^kwafúmaa kwa Mulungu Taáta na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, kave na nyuunyu. **24** Nduwo ya Mulungu ive na vaantu voosi ^vamweenda Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu kwa kweenda si ^kusíraa.

Vafilípi

1 Barúwa ihí yafúmire kúri níini Paúli na Timotéeo, vatámami va Kirisitu Yéesu. Toovaandikira nyuunyu vaantu va Mulungu ^mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, ^mwiikalaa múujii wa Filípi baa na viimiriri vaanyu na vaambiriryi vaanyu. **2** Nduwo na mwiikalo mûja fuma kwa Mulungu Taáta wiitu na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu. **3** Noomudumba Mulungu waani kira mpiindi ^ndiri vakumbukira nyuunyu. **4** Kira siiku namulóombaa Mulungu ndiri na cheeru sa nyuunyu voosi, **5** sa nyuunyu mwaava vaambiriryi waani vo kaarya Masáare Maaja keende siku ya ncholo furu isiku. **6** Níini namányire kikomi, Mulungu yeeye ^aanda murimo mûja mitimii yaanyu, kuukiimikirirya ari murimo uwo siku ira Yéesu Kirisitu ^ari kûja. **7** Ni uwoloki níini kwiiririkana jei sa nyuunyu, sa ni mutimii waani muri. Mwahókeraa nduwo ya Mulungu hamwi na níini mpiindi ^ndiri munyololwii na mpiindi ^naviviriráa na noonekyáa kikomi cha Masáare Maaja. **8** Mulungu amányire ^veene naveenda munumunu na ^veene ndiri na mpiima ya Kirisitu Yéesu kúri nyuunyu. **9** Kuloomba kwaani ni uku, moongererye kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, na mûve na tooti na manyi, **10** sa mûdahe saawula viintu vira ^vyabooha. Aho, kûva muri utéréere, na vaantu si ^vang'ûurirwaa furu siku Yéesu Kirisitu ^ari hinduka, **11** kûnu mwamémire ndiwa ^jifúmaa kúri uwoloki ura ^ufúmaa kúri Yéesu Kirisitu sa nkongojima na dumba kwa Mulungu. **12** Haaha noosaaka vanaviitu mutaange yara yoosi ^yafumira

kuri niini, ayo yaambiriirye kwaarya Masáare Maaja.

13 Sa jeyyo, valukaluka voosi va mutemi Kaisári na vaantu viingi voosi va aha, vatáangire nachuungwa sa namutúmamiraa Kirisitu. **14** Na sa kúvikwa kwaani manyololwii, vaaniitu ^vari foo vamutúmamiraa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, viitémire kulúusa isáare ra Mulungu baa woowa tuku. **15** Kimaari, vamwaari vamwi ^voovariyula masáare ya Kirisitu kwa kivina na wiitóoli. Baa neembe ni jeyyo, vamwaari viingi ^vavariyulaa kwa wúja. **16** Ava vatúmamaa jeyyo kwa mutima wo kweenda, na vamányire niini mwaari kuu manyololwii, sa ndúuse Masáare Maaja ya Yéesu ni kikomi. **17** Maa kaa, avo ^vari na kivina, vavariyulaa masáare ya Kirisitu kwa miryungu iyo sa vadúumbwe ni vaantu. Voovo voosaaka koongererya uturikiri waani mpiindi iji ^ndiri manyololwii. **18** Baa jeyyo, che kisáambukire? Laanga, masáare ya Kirisitu yoovariyulwa, ive ni kwa mutima muvi au kwa mutima wa kikomi. Sa kiintu iki, niini tuuba ndiri kuvyeenda. Hii, tuuba ndiri kuvyeenda, **19** sa namányire kwa kulúsika kwaanyu na Mulungu na kwa nyambirirya ya Mutima Múja wa Yéesu Kirisitu, lamuririwa ndiri. **20** Ni kiilaangya niise, si ndiri kooni soni kwa njira yoyoosi tuku. Tuuba ndiri kwiitema na Kirisitu tuuba ari bweeyiriwa nkongojima muvirii waani, ive ni kwa nkaasu au kwa inkwya. **21** Sa kwaani, kuva mooyo ni kamutumamira Kirisitu na kukwya ni kunáálo. **22** Kooni ndiri tuuba kuva mooyo muvirii uhu, tuuba ndiri tumama murimo uri na kunáálo nkulu. Si nootaanga nsaawule kirikwi tuku. Kwa mooyo baka kukwya. **23** Viintu ivi viviri

vyookuunduta. Noosaaka ndooke, nkiikale na Kirisitu, na ivyo noo vyabooha maatuku vii. **24** Maa kaa, sa nyuunyu, ni vyabooha nchaale ndiri mooyo muvirii uhu. **25** Isáare iri ni ra kikomi, sa jeyyo, namányire kuva ndiri mooyo hamwi na nyuunyu, sa mukule kwa kura kuruma kwaanyu na muveende kumuruma Yéesu. **26** ^Ndiri kuva hamwi na nyuunyu, kuvyeenda muri maatuku vii sa Kirisitu Yéesu kuva ari aanyámbiriirye niini mpinduke na kwaanyu kei. **27** Kiintu kikuuu, mwiikalo waanyu uve ja ^vyeeene Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu yaluuu. Na kooni ndiri kuuja no valaanga au kooni si ndiri kuuja, nkindooteera na nkindootaanga mwatuuba kiima neeja, muri na muryuungu umwi na muri mutima umwi, kunu mookiisiinda sa kuruma kwa Masáare Maaja. **28** Kari mundoovoofa vavi vaanyu tuku, maa kaa, mwiiteme. Ihi koonekya iri kuri voovo ni tamanya viise noo malwa, maa kaa, nyuunyu lamuririwa muri ni Muluungu. **29** Sa nyuunyu si mwaheewa nduwo yo muruma Kirisitu vii tuku, maa kaa, baa nduwo yo turikiriwa sa yeeye. **30** Ayo ^moolwa noyo, noo ayo baa niini ^naalwijáa noyo, ja ^vyeeene moona. Kei baa haaha teera mwiise mwaari nootuuba kulwa noyo.

2 Eri, mwiikalo waanyu wo va kiintu kimwi na Kirisitu vaheera wiise mutima wuu? Eri, kuvenda kwaachwe kuvatuurya kwiise mitima wuu? Eri, ni kiintu kimwi muri na Mutima Muja wuu? Laangwa mwiise kwa riiso ra wuja ni Kirisitu wuu? **2** Kooni viri jeyyo, kuumbweeyya muri nive na cheeru munumununu kwa nyuunyu kuva na muryuungu umwi, kweenda kumwi,

kuva kiintu kimwi mutimii na kuva na tooti imwi. **3**
 Kari mundoobweeya kiintu ko viihya inda tuku. Kari
 mūdookiivaa kipeembe tuku. Maa kaa, mwiikiimye na
 isi, kira muuntu yoomanyemya wiingi na moovoona
 viingi vabooha kulookya nyuunyū. **4** Kari kira umwi
 waanyu indoolaanga masáare yaachwe vii tuku, maa
 kaa, kira umwi waanyu andookiiririkana kuvaambirirya
 viingi. **5** Miiririkano yaanyu ive i'ira Kirisitu Yéesu ^ajaa
 noyo. **6** Yeeye baa neembe ufumo waachwe ni Muluungu,
 si oona kura kuva Muluungu, ni kiintu cho namatira tuku.
7 Maa kaa, iibweeya ja kiintu ^kisiina, aava ja mutumwa,
 avyaalwa ja muuntu. **8** ^Akave na ufumo wa muuntu,
 akiikiimya na isi, akaruma kukwya, inkwya yo vairirwa
 misumári musalábii. **9** Sa jeyyo, Muluungu amwiinula
 munumunu, na amuheera irina ^ralooka marina yoosi.
10 Sa kwa irina ra Yéesu, kira kiúumbe kurumwii na
 kari weeru na Ntarii, kichwaame mbere yaachwe, **11**
 na kira lurimi luluuse, Yéesu Kirisitu ni Mweenevyoosi,
 kwa nkongojima ya Muluungu Taáta. **12** Vijeengi vaani
 naveenda munumunu. Haaha, ni matu mujáa kari
 niini siku joosi mpiindi ^nijaa kwaanyu na baa mpiindi
 ^ndiri kuli na nyuunyū. Viivyo tuubi kutumama viintu
 ^vyoónekyaa Muluungu avalamurirya, kunu mookoofa no
 tetema. **13** Sa ni Muluungu ^yootumama isii yaanyu, yeeye
 noo yoovaheera mpiima na ngururu yo tumama yara
 ^meene yoosaaka yatumamwe. **14** Tumami viintu vyoosi
 baa kung'uula no kwiiruta ndihi tuku. **15** Múve vaana va
 Muluungu, si mung'úurirwaa na musiina úvi. Kei múve
 vaantu ^musiina lukwaalo, mpiindi iji ^mookiikala kati na

kati ya vaantu va haaha ^vamema uvi na ^vasaambuka.
 Kati na kati ya avo vaantu, nyuunyu muve ja kiweeru
 ^kimurikiraa weeru. **16** Kei mukwaatyé isáare ra nkaasu,
 sa siku Kirisitu ^ari hinduka, niiteere mwerere sa murimo
 ^natumama ko manyika kuri nyuunyu, na noone si
 naturikira bweete tuku. **17** Baa kooni nkaasu yaani
 yootoolwa ja mpóryo ya choonywa mweeri ya mpóryo ya
 kuruma kwaanyu, niini na cheeru ndiri, na navyeéndire
 hamwi na nyuunyu voosi. **18** Viivyo nyuunyu moosaakwa
 muvyeende na muve na cheeru hamwi na niini. **19** Haaha
 nookiilaangya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi kooni ari
 vyeenda, mutuma ndiri Timotéo siku ^jookuuja aha
 mbere, uje na kwaanyu, sa ^ari hinduka, neeriwe mutima
 ni sáare ja mwiikalo waanyu. **20** Sa niini nsiina muuntu
 wiingi ^avaláangaa ja yeeye tuku. **21** Viingi ni volwa vii na
 masáare yaavo, na si yara ya Yéesu Kirisitu tuku. **22** Maa
 kaa, nyuunyu veeneevyo mwamányire kikomi ^vyeene
 Timotéo iima neeja. Yeeye atúmamaa na niini murimo
 wo varyula Masáare Maaja ja mwaana na taáta waavo. **23**
 Haaha kiilaangya niise nimutume na kwaanyu chaangu,
 ^ndiri taanga vii ^cheene kiri fumira kuri niini. **24** Naani
 nookiilaangya kuri Yéesu Mweenevyoosi, rekerwa ndiri,
 na kuuja ndiri na kwaanyu siku jiji vii ^jookuuja aha
 mbere. **25** Nookoona ni vyabooha nimutume Epafuradito
 na kwaanyu. Yeeye ni mwaaniitu ^amuruma Yéesu, kei ni
 mutumami na mulwi nkoondo mwiiwaani. Na nyuunyu
 mwamutuma ji aampeere nyambirirya mpiindi iji niini
 ^noosaaka nyambirirya. **26** Ni kumurekera niise ahinduke
 sa atiite mpiima maatuku vii yo voona, na kei avisuula

^akataange nyuunyu mwateera ajáa alwaala. **27** Kimaari ajáa alwaala kende akwe. Maa kaa, Muluungu amulaanga na riiso ra wuúja na si yeeye vii tuku, baa niini, sa ndiire kuvisuula mweeri ya kuvisuula. **28** Sa jeyyo, noo ^chooreka noomanyika kumutuma na kwaanyu, sa ^muri moona kei muvyeende. Na niini nseyyiriwe kuvisuula kwaani. **29** Muteengyi na cheeru, sa yeeye ni mwiiwaanyu kwa kura kumuruma Yéesu Mweenevyoosi, na muuntu ^ari ja yeeye, mündoomunyemya. **30** Yeeye ajáa asengerera kukwya sa murimo wa Kirisitu. Yeeye ajáa aviika nkaasu yaachwe nemwiinemwii sa afikye nyambirirya ^ng'eene nyuunyu mwasiindwa fikya sa viintu mwiikalaa kuli.

3 Haaha ee vanaviitu, vyeendi kuri Yéesu Mweenevyoosi. Niini si ndiri katala kuvaandikira masáare yara ^nahumula kuvaandikira tuku, sa masáare ayo, kiimirira yari kumuruma kwaanyu Kirisitu. **2** Laangi neeja ijo kúri, vatumami vavi, vara ^vakwaatya kutwaala vaantu na kibawii. **3** Sa suusu ^tamwiinamiraa Muluungu kwa Mutima wa Muluungu, suusu noo kikomi tatwaalwa na kibawii. Suusu twiivaa kipeembe sa Kirisitu Yéesu na tamwiiláangyaa. Suusu kwiilaangya kwiitu, si kuri kuri muviri tuku, **4** baa neembe niini ndiri daha kwiivaa kipeembe sa masáare ya muviri waani. Kooni muuntu yoyoosi yookoona atiite nteendo ja muviri jo kiivaira kipeembe, niini nadaha munumunu. **5** Niini natwaalwa na kibawii mpiindi ^nijaa na siku inaani vii. Niini ndiri Mwiisiraéli fuma lukolo lwa Bénjamini, na ndiri Mweeburania wa Vaeburania. Ko kwaatya Miiro, niini nijaa ndiri Mufarisáayo. **6** Niini namanyikaa maatuku

vii kutumama yara ^niiseáa noo Muluungu eenda, na sa jeyyo, naturikirya mpuka ja vaantu ^vamura Yéesu maatuku vii. Na kuri uwoloki ^utóorekaa kwa Miiro, nijáa si nang'uurirwáa tuku. 7 Maa kaa, yara yoosi ^noonáa ni kunáálo kwaani, haaha nooyavala ni mukube sa Kirisitu. 8 Na si ayo vii tuku, haaha nookona masáare yoosi ni mukube ^ndiri yayaanirirya na kunáálo nkulu munumunu yo mtaanga Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi waani. Sa yeeye, napata mukube wa masáare yoosi, na nayavala ayo ja kosu sa nimuturye Kirisitu, 9 na nkundikaniwe ne. Niini si noosaaka noonekane uwoloki ja ^vyene Miiro yasea tuku, maa kaa, nive uwoloki ko muruma Kirisitu. Kuvalwa uko, kwafúmaa kwa Muluungu na ni ko muruma Kirisitu. 10 Niini noosaaka nimutaange Kirisitu na ngururu ya kufufuka kwaachwe. Noosaaka nive kiintu kimwi uturikirii waachwe, na noosaaka niifwaane ne inkwyii yaachwe. 11 Aho, siku iyo, nive umwi wa vaantu vara Muluungu ^ari vafufula. 12 Niini si noosea nahúmwire turya ayo tuku, au nahúmwire kiimaniwa tuku, maa kaa, nootuuba manyika sa nturye kira ^cheene Kirisitu Yéesu ankwaatira. 13 Vanaviitu si noosea nahumula kwaatya ayo tuku. Maa kaa, nootumama kiintu kimwi, nareka kwiirikana yara ^yalooka, na noomanyika kufikira yara ^yari mbere. 14 Mwaari noomanyika kukurika sa nfikire kira kilungulungu cha kurumwii cho siinda ^cheene Muluungu yootwaanirira ko tweera kuva kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu. 15 Sa jeyyo, suusu ^twiima neeja kuri kumuruma Yéesu, tasaakwa twiirumire masáare aya. Na kooni mookiirikana ^viisimire, Muluungu

vakunukurira ari kuhon'ya kwaanyu. **16** Kiintu cho kwaatya haaha, toosaakwa tutuube mwiikalo wiitu ura ^mweene Mulungu ahumula kutoonekya. **17** Vanaviitu, moosaakwa mundootuubirirya mwiikalo waani. Kei moosaakwa mundookiikiindya kwa vaantu ^vatubaa mwiikalo wiiswi, sa mutuubirirye viraviriira mwiikalo waavo. **18** Sa ja ^vyeene nahumula kuvawyiira isaaire iri ^kari foo, na haaha ni hindukira niise kuvawyiira na miisoori yookiika miiswi yaani. Ni kuvawyiira niise, vaantu ^vari foo mwiikalo waavo ni ja vavi va musalaba wa Kiritu. **19** Kukiimikirirya kwa vaantu ava ni imalo, mulungu waavo ni inda jaavo, na nkongijima jaavo ni viintu vya soni, na miiririkano yaavo ni viintu vya weeru. **20** Suusu miitu ni kurumwii kwa Mulungu. Na suusu toowojera na mpiima kuhinduka kwa Mulamuriri wiitu Yesu Kiritu Mweenevyoosi fuma kurumwii. **21** Yeeye kwa ngururu jaachwe valandula ari miviri yiitu ^iri teketeke, na ibweeye yiifwaane na miviri waachwe wa nkongijima. Kwa ngururu jiiho, vika ari viintu vyoosi vive isi ya wiimiriri waachwe.

4 Haaha, vanaviitu, niini ndiri na mpiima maatuku vii yo voona. Niini naveenda maatuku vii. Nyuunyu ni cheeru chaani, na itaaji raani ^naheewa sa murimo ^natumama. Haaha mwiime neeja kuri kumwiilaangya Yesu Mweenevyoosi. **2** Noovakalaamy Eudia na Sintike vave kiintu kimwi. Sa viintu muri va Yesu Mweenevyoosi, marikiryi kudiira kwiiteerwa kwaanyu. **3** Nookulomba weewe ^uri mwaaniitu wa kikomi ^tutumaman'yaa, uvaambirirye avo vaantu vaki vaviri sa vandookiiteerwa.

Avo vaviri vamanyikaa maatuku vii kutumama hamwi na niini, mpiindi ^taviyulaa Masaaare Maaja. Vatumamaa hamwi na Kilemienti, na vatumami viingi voosi. Marina yaavo yamwaari kitaabwii cha nkaasu. **4** Ivi na cheeru siku joosi, sa mwakundikaniwa na Yeesu Mweenevyoosi, kei ivi na cheeru. **5** Kuhola kwaanyu kutaangikane kwa vaantu voosi. Mweenevyoosi ni heehi ari. **6** Kari mwiiturikiry kwa kiintu chochoosi tuku, maa kaa, kwa kira kiintu, ilombooli na muloombi Muluungu kunu moomudumba. Vira viintu ^moosaaka, vitwaali vitaangikane kwa Muluungu. **7** Na mwiikalo muja wa Muluungu ura ^walooka miryungu yoosi, laangirirya uri mitima yaanyu na miryungu yaanyu kuva iri kiintu kimwi na Kirisitu Yeesu. **8** Haaha vanaviitu, kiintu kimwi cho kiimikirirya, mukwaatye masaaare yoyoosi ya kikomi, masaaare yoyoosi ^yanyemiwaa, masaaare yoyoosi ya uwoloki, masaaare yoyoosi ^yari utereere, masaaare yoyoosi ^yeendwa, masaaare yoyoosi ^yarumwa ni maaja, kiintu chochoosi ^chaboohabooha na kiintu ^chasaakwa kidumbirirwe, ivyo noo mwiindookiiririkana. **9** Masaaare yoosi ^mwiikiindya fuma kwaani, au ^mwahokera au ^mwateera au ^moona fuma kwaani, yatumami. Na Muluungu wa mwiikalo muja, kuva ari na nyuuny. **10** Natiite cheeru kuri Yeesu Mweenevyoosi, sa kei mwaandire kiiririkana sa niini. Kikomi mwaanjiririkanaa, maa kaa, mwasiindwaa turya nkalo yo kunyambirirya. **11** Si noolusa jei sa nasirirwe tuku, niini niikiindya kwiinkima na viintu ^ndiri novyo. **12** Niini namanyire kusirirwa na namanyire kuva na viintu ^viri foo.

Niijvira kwiinkima mpiindi joosi, nive niikutire au
 nive na njala, nive na kira kiintu au nive nasiriirwe. **13**
 Nadáhaa tumama yoosi, kuri Mweenevyoosi ^aampéeraa
 ngururu. **14** Baa jeyyo, mwabweeyya vyabooha maatuku
 vii kunyambirirya mpiindi ^naturikiráa. **15** Nyuunyu
 Vafilípi mwamányire, siku ja ncholo ^nkaande variyula
 Masáare Maaja kwaanyu, na mpiindi ^nafumáa isi yaanyu
 ya Makedonía, ni nyuunyu vii noo ^mwaanyambiriryaáa.
 Ni mpuka yaanyu ya vaantu ^vamura Yéesu vii
 noo ^yaampeera kisaanga. Kusiina mpuka yiingi ya
 vaantu ^vamura Yéesu ^yaampeera nyambirirya ya
 kisaanga tuku. **16** Baa mpiindi ^nijaa múuji wa Tesaloníike,
 mwaantumira nyambirirya baa si kamudu vii tuku. **17**
 Si noolusa jeyyo sa noosaaka mutuube kumpeera
 nyambirirya tuku, maa kaa, noosaaka nkindookona
 ntálarya ^ng'eene Muluungu yoovaheera sa kuboohya inda
 kwaanyu. **18** Haaha vira viintu ^mwaantumira kwa njira
 ya Epafuradító, navihokera. Natiite kira kiintu ^noosaaka
 baa na klookya. Nyambirirya iyo, yavíire ja mpóryo ^iri
 na iríira ^rabooha na ^yarumika na ^imweéryaa Muluungu
 mutima. **19** Na Muluungu wiitu, vaheera ari kira ^muri
 saaka kwa usúngaati waachwe wa nkongojima ko va
 kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu. **20** Muluungu, Taáta wiitu
 wa kurumwii, abweeyiriwe nkongojima kwa siku ^jisiina
 uhero! Kikomi. (aiōn g165) **21** Nuumbiryi vaantu voosi va
 Muluungu vara ^vari kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu ^vari
 uko Filípi. Vaaniitu voosi ^vari na niini vavalúumbiirye.
22 Vaantu voosi va Muluungu vavalúumbiirye, na hasa ava

^viikalaa kaayii kwa mutemi Kaisáari. **23** Nduwo ya Yéesu
Kirisitu Mweenevyoosi, ive mitimii yaanyu. Kikomi!

Vakolosáai

1 Barúwa íhi, yafúmire kúri níini Paúli mutumwi wa Kirisitu Yéesu kwa kúsaaka kwa Muluungu. Níini na Timotéeo mwaaniitu, **2** ní kúvaandikira tiise nyuunyu vaantu va Muluungu ^veene muri vo kiilaangiwa kwa kukundikaniwa kwaanyu na Kirisitu, nyuunyu ^mwiikalaa múujii wa Kolosáai. Nduwo na mwiikalo muja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu jive na nyuunyu. **3** Siku joosi, suusu tamudúmbaa Muluungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu, mpiindi ^toomuloomba Muluungu sa nyuunyu. **4** Suusu tateera kumuruma kwaanyu Kirisitu Yéesu na ^vyeene mwaveenda vaantu voosi va Muluungu. **5** Kumuruma kwaanyu Yéesu na kweenda kwaanyu kwafuma kúri kwiilaangya kura ^kwiimiwa neeja sa nyuunyu uko kurumwii. Nyuunyu mwateera kwiilaangya uko, fuma hara ncholo ^mukavariyurirwe isáare ra kikomi noo kusea Masáare Maaja. **6** Masáare aya Maaja ^meene yavafikira nyuunyu yookeenera kúri weeru woosi. Masáare aya, yoovalandula mwiikalo wa vaantu sa viikale mwiikalo wo mweerya mutima Muluungu. Kei yoovalandula mwiikalo waanyu keende siku ira ya ncholo ^mukateere nduwo ya Muluungu na ^mukataange neeja kikomi chaachwe ^vyeene kiri. **7** Nyuunyu mwakiindiwa Masáare Maaja fuma kwa Epáfura mutumami mwiiwiiswi. Suusu tamweenda, kei yeeye ní mutumami wo kiilaangiwa wa Kirisitu kipaango chiiswi. **8** Yeeye noo atuwiyira ^vyeene mwaveenda vaantu va Muluungu kwa nyambirirya ya Mutima. **9** Sa jeyyo, keende ^tukateere masáare aya yaanyu, si

tunareka kumuloomba Mulungu sa nyuunyu tuka. Tookiilomboola kuri Mulungu avakung'untire kutaanga yoosi ^meene yoosaaka mutumame, ko vaheera tooti yoosi ya kimutima na umanyi woosi. **10** Aho, daha muri kiikala ja ^vyeene vasaakwa kwiikala vaantu va Mweenevyoosi. Mwiikalo waanyu kumweerya uri mutima Mweenevyoosi, kunu mootunga ndiwa kwa kira mirimo yaanyu miija, kei kunu mookoongereriwa kumutaanga Mulungu. **11** Tooloomba Mulungu avaheere ngururu joosi ja nkongojima jaachwe, sa mudahe kuyimirirya na cheeru kunu moowoojera uturikiri usire. **12** Kei mundoomudumba Mulungu Taata, yeeye kwa nduwo avabweerya mupate ivaru ra upaari waachwe ^aviimirirya neeja vaantu vaachwe utemii wa kiweeru. **13** Yeeye atulamurirya fuma utemii wa kilwiirya na atusaamya, akatwiingirya na utemii wa Mwaana waachwe. Yeeye amweenda munumunu. **14** Mwaana uwo atununuula, noo kusea atusea kwa mbavariri uvi wiitu wasirire. **15** Mwaana ni buuwo ya Mulungu si ^oonekanaa, yeeye ajaa amwaari keende ncholo na mwiimiriri wa viintu vyoosi. **16** Kwa yeeye, Mulungu umba viintu vyoosi, ^viri kurumwii na kuri weeru. Umba viintu vyoosi ^vyoonekanaa, na si ^vyoonekanaa, ive ni wiimiriri, au utemi, au ukulu na ngururu. Mulungu umba vyoosi kwa njira yaachwe na sa yeeye. **17** Yeeye ajaa amwaari viintu vyoosi si vinumbwa, na kwa njira yaachwe viintu vyoosi vyakwaatana hamwi. **18** Yeeye alongoolaa mpuka ya vaantu ^vamura, ja ^vyeene mutwe walongoolaa mavi. Yeeye noo ncholo ifya, na

wa ncholo kufufuka sa ave mukúúlu wa vyoosi. **19** Sa Muluungu eenda kukiimana kwaachwe koosi kwiikale kuri Mwaana waachwe. **20** Kei kwa njira ya Mwaana waachwe, Muluungu eenda ahindule mwiikalo ura ^wasaambuka ukava ^wabooha na viintu vyoosi, viintu ^viri aha weerwii na ^viri kurumwii. Noo kusea, areeta mwiikalo muja kwa njira ya sakami ya Mwaana waachwe, ira ^yiitwa hara musalábii. **21** Aho ncholo, nyuunyu mujáa kuli na Muluungu. Nyuunyu mujáa ni vavi va Muluungu miiririkanwii yaanyu ^myeene yareetáa mwiikalo waanyu mvi. **22** Maa kaa, haaha Mwaana ahindwiire mwiikalo muja kwa njira ya inkwya ya mavi waachwe, sa avareete na mbere ya Muluungu kunu mvi vaaja, musiina lukwaalo na si luu mukang'urirwe tuku. **23** Haaha moosaakwa mutuube kura kumuruma Yéesu. Kari musukiwesukiwe mreke kwiilaangya ^kweene mwapata ^mukateere Masáare Maaja tuku. Ayo noo Masáare Maaja ^meene yavariyulwa kwa vaantu voosi va weeru. Na niini Paúli naava mutumami wa Mweenevyoosi wo kaarya ayo Masáare. **24** Haaha, navyeéndire kuturikiriwa sa nyuunyu. Muvirii waani nookiimikirirya yara ^yakeheka uturikirii wa Kirisitu sa mavi waachwe, noo kusea, mpuka ya vaantu ^vamura. **25** Niini nasaawulwa ni Muluungu nive mutumami wa vaantu ^vamura Yéesu, sa nivaretere nyuunyu isáare ra Muluungu, na jeyyo, rikiimane. **26** Isáare iri ni fumbo keende aho kali na kwa mbyaala joosi. Haaha rakunukulwa kwa vaantu va Muluungu. (aiōn g165) **27** Muluungu alamula kuvavariyurira voovo usúngaati wa nkongojima ya fumbo ihi sa

vaantu si ^vari Vayahúudi. Isáare ra fuumbo iyo, ni Kirisitu ^íikalaa isii yaanyu, kei yeeye noo kwiilaangya kwaanyu ^muri kuva hamwi nkongojimii yaachwe. **28** Sa jeyyo, tookaarya isáare ra Kirisitu, toovaluma kutu na toovakiindya vaantu voosi kwa tooti yoosi Mulungu ^atuheera. Jeyyo, tuvareete voosi na mbere ya Mulungu, kunu vookiimana ko lumaniwa na Kirisitu. **29** Iki noo ^choobweeyya ntumame murimo kwa umanyiki waani woosi na kutumama kwa laviro lwaachwe lukulu ^lweene lwatumamaa kuri niini.

2 Noosaaka mutaange ^vyeene namanyikaa kutumama munumunu sa nyuunyu, na sa vaantu ^vamura Yésu va Laodikía, na sa vaantu viingi voosi ^vamura Yésu ^veene si vanawaayya kunyona miiso kwa miiso. **2** Noobweeyya jei, sa vatuuiriwe mitima, na mitima yaavo ilumaniwe hamwi kuri kwiiyenda, na sa vave na usungaati wa umanyi ^wakiimana wa fuumbo ya Mulungu. Fuumbo iyo, ni Kirisitu mweeneevyo. **3** Isii yaachwe kwiivisa máari joosi ja kikomi ja mberii ja tooti na ja umanyi. **4** Ni kuvawyiira niise jei, sa mudiire ruma muantu yoyoosi avakoovere kwa masáare yo vaheemba. **5** Sa baa neembe niini ndiri kuli na nyuunyu kimuviri, ni na nyuunyu ndiri mitimii. Navyeëndire sa mookikala ja ^vyeene mwasaakwa, na kumwiilaangya kwaanyu Kirisitu ni kukulu. **6** Haaha nyuunyu ja ^vyeene mwamuhokera Kirisitu Yésu ja Mweenevyoosi, mutuube kwiikalan'ya ne. **7** Mave na miriri isii yaachwe, yeeye ave mwaariryo waanyu na mwime neeja ko yaruma yara ^mwakiindiwa. Na mutuube kumadumba munumunu. **8** Laangi neeja,

kari muntu avabweeye muve vatamwa kwa ukiindya mutuh na wa ukwaata tuk. Ukiindya uwo ufumo waachwe ni weeru, na tuva ja vaantu ^viihokereryaa na si uri wa Kirisitu tuk. **9** Sa kukiimana kwa Muluungu, kumwaari kari maviri wa wuntu wa Kirisitu. **10** Na nyuunyu ko lumaniwa hamwi na Kirisitu, mwakiimana. Yeeye Kirisitu noo ^ari mweeri ya kira utemi na wiimiriri. **11** Kari yeeye mwatwaalwa na kibawii, si kwa mikono ya vaantu tuk, maa kaa, kwa kibawo ^kibweeyiwa ko kundikaniwa na Kirisitu mweeneevyo. Kibawo ikyo, chavaseyyirya ufumo wa wuntu wa uvi. **12** Noo kusea, ^mukabatiwe, mwataahwa hamwi ne, na mwafufulwa hamwi ne sa mwiilaangya ngururu ya Muluungu. Yeeye amufufula Kirisitu fuma kwa ^vaakwa. **13** Nyuunyu mitima yaanyu ijaa yaakwa sa uvi waanyu, na sa ufumo wa wuntu waanyu wa uvi si ^ujaa unatwaalwa na kibawii tuk. Maa kaa, Muluungu avabweeya mukava nkaasu hamwi na Kirisitu. Noo kusea, asea uvi wiitu woosi wasirire. **14** Muluungu amoola kiloongi cha noongwa jiitu joosi ja uvi. Akakifweita chalumwi ko kivairira musalabii. **15** Aho musalabii, Kirisitu asumula utemi na wiimiriri. Akukwaatya soni utemi na wiimiriri mbere ja vaantu, ko kuusiinda kwa njira ya musalaba. **16** Sa jeyyo, kari mrekerere muntu baa umwi aluse irya kari nyuunyu sa viintu ^murijaa au ^munywijaa tuk, au sa viintu si mutubaa tuva jaavo ja ngovi jimwi tuk, ngovi ja mweeri majia au ngovi ja siku ya Sabato tuk. **17** Ivyo vyoosi ni murimiri vii wa masare ^yari kuuja, na ayo yoosi kikomi chaachwe chooneka kwa Kirisitu. **18** Kari

mumuteerere muuntu yoyoosi ura ^yookiivaa kipeembe yeeye ni muu ja kwa uholi wa uloongo na kunu iinamiraa mirimu tuku. Muuntu ja uwo ^akwátyaa njori jaachwe, ni mukudamu kwa miryungu ya ufumo wa kiwuntu wa mukube. **19** Uwo iikera lukova na Kirisitu, yeeye Kirisitu alóngoolaa vaantu vaachwe ja mutwe viintu ^ulóngoolaa muviri. Yeeye abwéeyaa muviri woosi wiikwaate hamwi na ngereera ja muviri na makwári, na wakúlaa ja ^vyeene Muluungu ubwéeyaa ukule. **20** Sa viintu mwaakwa hamwi na Kirisitu na mukalamuririwa fuma ukiindyii wa tuva ja vaantu, haaha sa che mookiikala ja muri vaantu va iki weeru? Si vyabooha kutuuba tuva tuku, baa ja **21** kukwaata kiintu jei tuku, saira chóorya kira tuku, au saasya kiintu iki tuku. **22** Viintu ivyo, ni tuva na ukiindya wa vaantu ^mweene utámanyany'aa na viintu ^visáambukaa ^viri humula tumiwa. **23** Kikomi vaantu ^vatúbua tuva ijo, voónekanaa ni vaantu ^vari na tooti. Vatúbua kwiinamira ^kweene viivikira voovo veeneevyo, kuhola na kwiimirira muviri kwa ukari. Maa kaa, tuva ijo ^ng'eene viivikira si jiri daha kukitira uláku wa muviri tuku.

3 Haaha sa viintu Muluungu avafufula hamwi na Kirisitu, yasaakiri masáare ya kurumwii kuntu Kirisitu ^ari, ifkyiire mukono wa kulume wa Muluungu. **2** Iririkani viintu vya kurumwii na si viintu vya weeru tuku. **3** Sa nyuunyu mwaakwa, na nkaasu yaanyu haaha yaviswa hamwi na Kirisitu kuri Muluungu. **4** Mpiindi Kirisitu ^ari variyulwa, yeeye ^ari na nkaasu yaanyu, baa nyuunyu variyulwa muri hamwi na yeeye nkongojimii. **5** Haaha

ulai kira kiintu ^kiri isii yaanyu ^cheene kiri na ufumo wa
 weeru, uhanguti, kubweyya kosu, ulaku, mpiima mbi na
 kudiira kwiinkima, noo kusea kwiinamira vidabalaíyo.
6 Sa ayo, irya ra nkalari ya Mulungu ni kuvujira riise
 vara si ^vamutéeraa Mulungu. **7** Nyuunyu hara kali
 mwatamamaa viintu ivyo vivi, mpiindi ^mwiikalaa kati
 na kati yaavo. **8** Maa kaa, haaha fweiti viintu ivyo vyoosi,
 nkalari, kukorera nkalari, uvi, kulongowererya na kituki
 fuma milomwii yaanyu. **9** Kari mwiilóngoweraa tuku, sa
 mwaseyya wuntu waanyu wa kali na mirimo yaachwe.
10 Mwiivikira wuntu mufya na moobweyyiwa ufya
 umanyi waanyu sa mwiifwaane na yeeye ^avumba. **11** Sa
 jeyyo, kusiina Myahúudi na muntu si ^ari Myahúudi
 tuku, ^atwaalwa na kibawii na si ^atwaalwa na kibawii
 tuku, muyeni au mumpeto tuku, mutuma au muntu
 ^ari húuru tuku, maa kaa, Kirisitu ni kira kiintu na ni
 kuri voosi ari. **12** Haaha sa viintu nyuunyu mwavire
 ni vaantu ^vasaawulwa ni Mulungu, muve na mitima
 wa mbavariri, wuja, kwiikiimya na isi, kuhola na
 uyimiriryi. **13** Mundookiivereka na kooni muntu ari
 na isáare kwa mwiiwaachwe, mundookiisea yasíire ja
 ^vyene Mweenevyoosi avasea yasíire nyuunyu. **14**
 Kikúlu kuri ayo yoosi mwiiyende, sa kwiiyenda noo
 kwakúndikan'yaa vyoosi kwa wuja vikava hamwi. **15**
 Mwiikalo wuja wa Kirisitu wiimirire mitima yaanyu.
 Mwiikalo wuja uwo noo mwaanirirwa kuri mviri
 umwi. Kei muve ni vaantu ^vari na dumba kwa
 Mulungu. **16** Isáare ra Kirisitu riikale isii yaanyu kwa
 usúngaati waachwe woosi kunu mookiikiindya no kiiluma

kutu kwa tooti joosi, no mwiimbira Muluungu kwa mitima yaanyu, no mudumba kwa saburi, chimbo na kilumba cha mutimii kwa Muluungu. **17** Roroosi muri lusa, au muri bweyya, tumami kwa irina ra Yeesu Mweenevyoosi, kuu moomudumba Muluungu Taata kwa njira yaachwe. **18** Nyuunyu vaki, mwiikiimye na isi ya valume vaanyu ja vyeene vyasaakwa kwa vaantu vamuruma Mweenevyoosi. **19** Naanyu valume, veendi vaki vaanyu na kari muve vakari kwaavo tuku. **20** Vaana, muve na matu kwa vavyiri vaanyu kwa kira kiintu, sa kubweyya jeyyo kwamweeryaa mutima Mweenevyoosi. **21** Vala taata, kari muvasaakurirya vaana vaanyu tuku, sa ifaanaa vakakera mpiima. **22** Naanyu vatuma, muve matu kwa veenenyumba vaanyu va kiwuntu kwa mirimo yoosi. Bweyyi jeyyo mpiindi joosi, na si ive mpiindi voovona vii tuku sa mwiikonye mwabooha tuku. Maa kaa, mvanyemye mpiindi joosi kwa mutima woosi sa kubweyya jeyyo ni kumanyemya Yeesu Mweenevyoosi. **23** Roroosi muri tumama, tumami kwa mutima woosi sa Mweenevyoosi na si sa vaantu tuku. **24** Taangi hokera muri upaari waanyu fuma kwa Mweenevyoosi ja kilungulungu. Mutumamiri Kirisitu Mweenevyoosi. **25** Muntu abweyya uvi, rihwa ari mavi yaachwe, sa Muluungu si asinanala tuku.

4 Naanyu veenenyumba, vabweyyiri vatuma vaanyu viintu vira vyasaakwa na kwa uwoloki, sa mwamanyire baa nyuunyu mwatiite Mweenevyoosi waanyu ari kurumwii. **2** Mوندومولomba Muluungu siku joosi, muve miiso na kei mundoomudumba Muluungu. **3**

Kei mündootuloombera suusu sa Mulungu achungule
 njira yo varyula isáare raachwe, sa tudahe kwaarya
 isáare ra Kirisitu. Aho mbere, isáare iro rijáa ni
 fuumbo. Kei niini nachuungwa so kwaarya isáare iro. **4**
 Mündookunoombera sa nvaryule pusu pusu ja ^vyeene
 vyasaakwa. **5** Mpiindi ^muri na vaantu si ^vanamuruma
 Yéesu, mave na tooti, na iyo nkalo mwiitumire neeja. **6**
 Ndusika jaanyu jive ja nduwo siku joosi na jindoobweeya
 muntu amerye mati, sa mutaange kuuyirya vyabooha
 kira muntu. **7** Tikiko mwaaniitu namweenda. Yeeye ni
 mutumami wo kiilaangiwa ^tatumama hamwi ne murimo
 wa Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye vawyiira ari isimwi
 raani roosi. **8** Namutumire kuri nyuunyu sa avawyiire
 isimwi riiswi na avaheere mitima. **9** Kunjan'ya iise na
 Onésimo mwaaniitu ^tamweenda na wo kiilaangiwa,
 na ni muntu wa meenyu. Voovo vawyiira vari yoosi
 ^yoofumira aha. **10** Aristáiko ^nachuungwa hamwi ne
 aha mnyololwii, avalúumbiirye. Maáriki mwaanaavo na
 Barinába avalúumbiirye. Nyuunyu mwahokera ndairiri sa
 Maáriki, ^ari fika mumuhokere neeja. **11** Yéesu ^aanirirwaa
 Yústo, avalúumbiirye. Ava noo Vayahúudi vooveene
 ^vamuruma Yéesu ^ntumaman'yaa novo murimwii wa
 Utemi wa Mulungu. Ava vaantúuryaa mutima maatuku
 vii. **12** Epáfura muntu wa meenyu na mutumami wa
 Kirisitu Yéesu avalúumbiirye. Siku joosi amányikaa
 kulomba sa nyuunyu mwiime neeja kuri kusaaka kwa
 Mulungu na mukangaale ndairirii jaachwe joosi. **13**
 Kikomi noolusa, niine ^vyeene yoomanyika kutumama
 sa nyuunyu na sa vaantu va múuji wa Laodikía na

Hierapóoli. **14** Lúka dakitári wiiswi ^tamweenda na Déema vavalúumbiirye. **15** Valuumbyi vaaniitũ voosi va Laodikía. Kei muluumbyi irũũmbũ riiswi Nímufa na mpuka ya vaantũ ^vamura Yéesu ^valámanaa kaayii kwaachwe. **16** ^Muri hamula soma barúwa iyi, yoosaakwa itwaalwe ikasomwe kwa mpuka ya vaantũ ^vamura Yéesu va Laodikía. Baa nyuunyu moosaakwa musaake njira yo soma barúwa ^vapata voovo. **17** Muwyiiri Aríkipo akiimikirirye neeja ura murimo ^aheewa ni Mweenevyoosi. **18** Nini Paúli navaándikiire lambi iyi kwa mukono waani mweenevyo. Kumbukiri nini ni manyololwii ndiri. Nduwo ya Mulũngũ ive na nyuunyu.

1 Vatesaloníike

1 Barúwa íhi, yafúmire kúri níini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ní kúvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantú ^mumuruma Yéesu úko múuji wa Tesaloníike. Nyuunyu mûri va Mûlûngu Taáta na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi. Nduwo na mwiikalo mûja fuma kwa Mûlûngu jive na nyuunyu. **2** Sikú joosi tamúúmbaa Mûlûngu sa nyuunyu voosi, na mpiindi joosi ^toomuloomba Mûlûngu, tavalúusaa kweene. **3** Suusu tavakúmbukiraa siku joosi mbere ya Mûlûngu na Taáta, sa ^vyeene moónekyaa kumuruma Yéesu kwa nteendo jaanyu, ^vyeene kweenda kwaanyu kwavabwéeyaa mutumame mirimo ko manyika, na ^vyeene kwa uyimiriryi mwamwiiláangyaa Mweenevyoosi wiitú Yéesu Kirisitu. **4** Vanaviitú ^mweendwa ní Mûlûngu, suusu tamányire, Mûlûngu avasaawula nyuunyu mûve vaachwe. **5** Sa mpiindi ^tukavaretere Masáare Maaja, si tavaretera masáare matuhú vii tukú. Maa kaa, masáare ayo, yavariyulwa kwaanyu kwa njira ya ngururu ya Mutima Mûja na ní ya kimáári. Nyuunyu mwamányire ^vyeene suusu twiikaláa meenyu sa tûvaambirirye nyuunyu. **6** Baa neembe ayo Masáare yavaretera uturikiri ^wahûmba, nyuunyu mwayahokera Masáare ayo kwa cheerú fuma kwa Mutima Mûja, kwa njira iyo, mwatutuubirirya suusu na mwamutuubirirya Mweenevyoosi. **7** Jeyyo, mwaava vaantú ^vabooha vo tuubiririwa ní vaantú ^vamura Yéesu va Makedonía na Akáaya. **8** Sa kootweera nyuunyu, Masáare ya Mweenevyoosi yoteereka si kwa vaantú va Makedonía na

Akáaya vii tuku, maa kaa, kumuruma kwaanyu Muluungu kwaterekire kira haantu. Sa jeyyo, si toohangaika kulusa kiintu tuku sa kumuruma kwaanyu Muluungu. **9** Kira haantu ^turi doma, vaantu voolusa ^vyene mwatuteengya ^tukuje na meenyu. Kei voolusa ^vyene mwareka kwiinamira vidabalaíyo, mukamvalandukira Muluungu wa kikomi ^ari nkaasu, sa mumutumamire. **10** Kei, voolusa ^vyene moowoojera kuja kwa Mwaana wa Muluungu fuma kurumwii, noo kusea, Yéesu. Uhu Yéesu, Muluungu amufufula na yeeye atulamurirya fuma irya ra Muluungu ^rookuja.

2 Vanaviitu, nyuunyu mwamanyire kuja kwiiswi na kwaanyu kujaa kwatiite kunáalo nkulu. **2** Mwamanyire ^vyene tatirikira na ^vyene tatukirwa uko múujii wa Filípi. Baa neembe takitirwaa munumunu, Muluungu atuheera kwiitema kukulu, tukaarya Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu. **3** Masáare ^meene talumirirya kuri nyuunyu si yafumaa kuri ukwaata tuku na yasiina kosu tuku, na si tasaakaa tvaheembe kwa ukwaata tuku. **4** Maa kaa, suusu siku joosi talúsaa ja vaantu ^tarumwa ni Muluungu na tukakwaatiwa Masáare Maaja. Si toosaaka kaveerya vaantu mitima tuku, maa kaa, Muluungu vii, yeeye amanyire mitima yiiswi. **5** Kei, mwamanyire suusu si twavaheembaa kwa masáare yo vakwaata neeja tuku, na kei si talusikaa masáare ya uweere sa tuvise kadiira kwiinkima kwiiswi tuku, Muluungu noo mooni wiiswi. **6** Suusu si tasaakaa kudumbirirwa ni vaantu tuku, au kudumbirirwa ni nyuunyu tuku au fuma kwa muntu wiingi yoyoosi tuku. **7** Suusu turi vatumwi va

Kirisitu, ngaari tadaayya viintu fuma kwaanyu, maa kaa, suusu tujaa tahola kuri nyuunyū ja iyo ^vyeene alaaangaa vaana vaachwe vaduudi. **8** Noo jeyyo viri kuri suusu, taveenda maatuku vii, noo ^chooreka si tavaheera Masáare Maaja ya Muluungu vii, maa kaa, tavalaira baa mwiikalo wiiswi. Tabweeyya jeyyo, sa nyuunyū ni vaantu ^taveenda. **9** Vanaviitu kumbukira mwiise ^vyeene tamanyikaa, na kwiidoomererya kutumama uchiku na muusi, sa tadiire kuva muriwa kwa muuntu yoyoosi kuri nyuunyū, mpiindi ^tavariyulaa Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyū. **10** Nyuunyū ni vooni baa na Muluungu, ja ^vyeene tujaa vaaja, na ^vyeene twiikalaa na nyuunyū kwa uwoloki, na tusiina mang'uulo. **11** Nyuunyū veeneevyo mwamanyire, suusu tavalaaangaa nyuunyū ja ^vyeene taata avalaaangaa vaana vaachwe. **12** Tavaheeraa mutima, tavatuuryaa mutima na tiilomboolaa kuvawyiira manyike kwiikala mwiikalo ^umweeryaa Muluungu mutima. Yeeye Muluungu noo avaániriraa mwiingire Utemii na nkongojimii yaachwe. **13** Suusu si tarékaa kumuduumba Muluungu tuku, sa nyuunyū mwarihokera isáare ra Muluungu fuma kwiiswi. Si mwarihokera ja isáare ra muuntu tuku, maa kaa, mwarihokera isáare ra Muluungu na jeyyo noo ^vyeene riri. Na iro isáare noo ^ritamamaa mitimii yaanyu nyuunyū ^mwariruma. **14** Vanaviitu nyuunyū mwalumana na masáare yayara ^meene jalumana noyo mpuka ja vaantu ^vaturuma Kirisitu Yéesu uko Yudeea. Nyuunyū mwaturikiriwa ni vaantu va isi ya meenyū ja ^vyeene Vayahúudi ^vaturuma Yéesu vaturikiriwa ni Vayahúudi. **15** Avo Vayahúudi

vavuu~~u~~laa valáali na mutwe va Ij~~u~~va na vamuu~~u~~laa Yéesu Mweenevyoosi. Vaantu avo vamukalarya Mulu~~u~~ngu na ni vavi va kira mu~~u~~ntu. **16** Voovo voomanyika kutukitira kuvariyula Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi sa vadiire lamuririwa. Kwa njira ihi vootuuba jiinga uvi waavo, maa kaa, haaha nkalari ya Mulu~~u~~ngu yavakimiriire. **17** Vanaviitu kukerwa kwiiswi na nyuunyu ni kwa mpiindi vii, na kukerwa uko ni kwa muviri vii, mitima yiiswi ni hamwi iri na nyuunyu. Suusu tukaari turi na mpiima yo kiiyona na nyuunyu mpula na mulomo. **18** Sa jeyyo, tasaakaa ji tavaluumbye. Niini Paúli nasaakaa ji nivaluumbye ^kari foo vii, maa kaa, Irimu ratukitira. **19** Haaha kwiilaangya kwiiswi, cheeru chiiswi na itáaji riiswi ra nkongojima ni che? Ni nyuunyu mbere ya Yéesu Mweenevyoosi mpiindi ^ari hinduka! **20** Hii, nyuunyu ni nkongojima na cheeru chiiswi.

3 Haaha re, tujáa tasiindwa yimirirya, sa si tataangaa ni che ^choofumira uko meenyu tuku. Aho, tukalamula tuchaale suuveene kura múuji wa Aséene. **2** Tujáa tamutuma Timotéo mwaaniitu ji avaheere mutima, na avaheere ngururu kwa kura kumuruma kwaanyu Yéesu. Yeeye Timotéo ni mutumami mwiiwiiswi murimwii wa Mulu~~u~~ngu wo kaarya Masáare Maaja ya Kirisitu. **3** Tabweeyya jeyyo, sa kari mu~~u~~ntu baa umwi ji asove mpiima sa uwo uturikiri ^mwapatáa tuku. Nyuunyu mwamányire suusu ni vaantu ^tasaakwa kutweera uturikirii. **4** Kikomi, mpiindi ^tujáa na nyuunyu, tavawyiiraa kweene suusu voosi turikira turi, haaha vyaava ja ^vyeeene mwamányire. **5** Iki noo ^chooreka

mpiindi ^nkave si noodaha kuyimirirya, namutuma Timotéeo na kwaanyu sa ntaange sáare ja kuruma kwaanyu Yéesu. Nabweeyya jeyyo, sa niiseáa ifaanaa mayeri, noo kusea Irimu, ravayera. Na murimo wiiswi ^tatumama kwaanyu uve ni mukube. **6** Haaha Timotéeo ahíndukire fuma kwaanyu na ataváire mbuwo ^jabooha ja kumuruma kwaanyu Yéesu, na kweenda kwaanyu. Atawýíiriire kira siiku mwatukúmbukiraa na cheeru, na mwatiite mpiima yo kiiyona na suusu ja ^vyeene suusu turi na mpiima yo voona nyuunyu. **7** Haaha vanaviitu, baa neembe tooturikira, suusu tatuuriwe mitima kuteera masáare ^yabooha ya kumuruma kwaanyu Yéesu. **8** Sa viintu mwiímire neeja kuri Mweenevyoosi, suusu toopata nkaasu ifya. **9** Haaha, suusu toomudumba Muluungu sa nyuunyu. Suusu tatiite cheeru kikulu mbere ya Muluungu sa nyuunyu. **10** Toomuloomba Muluungu chiriri chobu, sa tupate nkalo yo voona kei miiso kwa miiso, sa tudahe memerekererya kira ^chakeheka kuri kumuruma kwaanyu Yéesu. **11** Haaha toomuloomba Muluungu, Taáta wiitu na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu atulaire njira sa tuje na kwaanyu. **12** Mweenevyoosi avaheere kwiiyenda kukulukulu, sa mwiiyende nyuunyu kwa nyuunyu na maveende vaantu voosi ja ^vyeene suusu taveenda nyuunyu. **13** Toomuloomba Muluungu abweeyye mitima yaanyu ikangaale, kuri wuja mave si mung'urirwaa mbere ya Muluungu Taáta wiitu, mpiindi ja kuuja kwa Mweenevyoosi Yéesu hamwi na vaaja voosi.

4 Vanaviitu, nyuunyu mwiikiindya fuma kwiiswi ^vyeene mwasaakwa kwiikala sa mumweerye Muluungu mutima.

Kikomi, jeyyo noo ^vyeene mwiikalaa. Vanaviitu, toovaloomba kwa wiimiriri wa Yéesu Mweenevyoosi mutuube bweeyya jeyyo na moongererye. **2** Nyuunyu mwamányire ulairiri ^tavaheera kwa luviro lwa Yéesu Mweenevyoosi. **3** Muluungu asaaka mave vaaja mbere yaachwe, sa jeyyo, mreke kikomi kuhanguta. **4** Kira umwi waanyu yoosaakwa andookimira mavi waachwe na indookikala kwa nyemi na kwa wuja mbere ya Muluungu. **5** Kari mundootuuba ulaku wa mivi yaanyu ja vaantu si ^vamamanyire Muluungu tuku. **6** Kari umwi waanyu amukwaate matu mwaanaavo ^amuruma Yéesu ko yeenda na muki waachwe tuku. Tahumula kuvawiyira no valuma kutu, Mweenevyoosi avalairaa chiiru vara ^vatumama masáare ayo. **7** Muluungu si atwaanirira twiikale mwiikalo wa kosu tuku, maa kaa, yeeye atwaanirira twiikale mwiikalo wa wuja mbere ya Muluungu. **8** Jeyyo muntu yoyoosi ^asitaa kutuuba ukiindya uh, si amusitaa muntu tuku, maa kaa, amusitaa Muluungu mweenevyo. Kumbukiri, yeeye avahéeraa nyuunyu Muma waachwe Muija. **9** Haaha kwa isáare ro kiiyenda kindu, si toosaaka kuvaandikira tuku, sa nyuunyu veenevyo mwakiindiwa ni Muluungu ^vyeene mwasaakwa kwiiyenda. **10** Nyuunyu kikomi mwaveenda vaaniitu voosi ^vari uko isi ya Makedonia. Haaha toovaloomba vanaviitu maveende baa kulokererya ivyo. **11** Mundayika kwiikala mwiikalo ^watula, kei kira muntu andootumama murimo waachwe mweenevyo. Ikyo noo ^cheene tavalairiya mundootumama. **12** Jeyyo, mwiikalo waanyu wa kira siiku,

bweeyya uri mündoonyemiwa ni vaantu si ^vanamuruma Yéesu. Aho, si mwiindookiilaangya nyambirirya fuma kwa vaantu viingi tuku. **13** Haaha vanaviitu, toosaaka mutaange ^vyeene viri kuva kwa vaantu ^vaturuma Yéesu, vara ^vawulala, sa mureke kuva na makiva ja vaantu si ^viiláangyaa nkaasu ya siku ^jisiina uhero. **14** Suusu tamányire Yéesu aakwya na kei afufuka. Suusu tarúmaa Mulungu vafufula ari na vareeta ari hamwi na Yéesu, vaantu vara ^vawulala kunu vaturuma Yéesu. **15** Ni kuvawiyira tiise ukiindya uhu wa Yéesu, suusu ^turi mooyo mpiindi ^yoohinduka Mweenevyoosi, kikomi si turi valongorera vara ^vawulala tuku. **16** Sa Mweenevyoosi mweenevyo kiima ari fuma kurumwii, na sawúti yo lairirya na sawúti ya mukúúlu wa mirimu miija na ntununu ya Mulungu teereka iri. Na vara ^vawulala kunu vaturuma Kirisitu, fufulwa vari ta. **17** Aho, suusu vara ^turi mooyo hamwi na vara ^vafúfwirwe, vuulwa turi na kurumwii noo musingirirya Mweenevyoosi machwii. Jeyyo, kiikala turi na Mweenevyoosi kwa siku ^jisiina uhero. **18** Haaha mündookiituurya mutima nyuunyu kwa nyuunyu kwa masáare ayo.

5 Vanaviitu, kisiina ^choobweeyya tavaandikire ni naadi Mweenevyoosi ^ari kuuja tuku. **2** Sa mwamányire neeja siku Mweenevyoosi ^ari kuuja jo lamurira weeru, kuuja ari ja mwiívi viintu ^uújaa no kiimirira nuuchiku. **3** Mpiindi jojoosi vaantu ^vookiisea, “Tatiite mwiikalo muja, na kira kiintu chatwíire,” aho, noo imalo ruújaa ko vundukirya, ja ^vyeene makata ya muruto yuújaa. Aho, kusiina ^adaha kiikerya na imalo iro tuku. **4** Maa kaa,

nyuunyu vanaviitũ, si mũri kilwiiryii tukũ, na siku iyo si iri vavundukirya ja mwiĩvi tukũ. **5** Sa nyuunyu voosi ni vaana va kiweeru na vaana va muusi. Suusu ^tamuruma Yėesu, tusiri vaantu va uchiku au va kilwiirya tukũ. **6** Haaha tũreke laala ja ^vyeeene vaantu viingi valaala. Suusu twiime neeja na tũndookiiyimirira. **7** Sa vara ^valaalaa, valaalaa nuuchiku na vara ^varėvaa, varėvaa nuuchiku. **8** Maa kaa, suusu ni vaantu va muusi, toosaakwa tũndookiiyimirira. Tũve vaantu ^tamuruma Yėesu, na ^taveenda vaantu, ivyo vive ja ngawo kipeembii cha mulwi nkoondo. Kei kwiilaangya kwiitũ ũlamuriri wa Mũluũngu, kũve ja kofia ya mulwi nkoondo. **9** Sa Mũluũngu si atũsaawũla sa atũmale na nkalari yaachwe tukũ, maa kaa, yeeye atũsaawũla suusu sa tũpate ũlamuriri kwa njira ya Mweenevyoosi wiitũ, Yėesu Kirisitũ. **10** Yeeye aakwa sa suusu twiikale hamwi ne, tũve ^turi mooyo au ^taakwa. **11** Mũndookiituurya mitima no kiiheera mũtima ja ^vyeeene moobweyya. **12** Haaha vanaviitũ, toovaloomba mũndoovanyemya vara ^vootũmama mũrimo wa Mweenevyoosi ko manyika kari nyuunyu, vara ^vari viimiriri vaanyu na ^voovakiindya mwiikalo wa vaantu ^vaturuma Yėesu. **13** Vanyemyi mũnũmũnũ, na mũveende sa vootũmama mũrimo kari nyuunyu. Mũndookiikala mwiikalo mũja nyuunyu kwa nyuunyu. **14** Vanaviitũ, noovaloomba mũndoovadalavya vavira, na mũndoovaheera mũtima vafoĩndu, mũndoovaambirirya ^vari teketeke na mũndooyimirirya vaantu voosi. **15** Mũndoolaanga, kari mũntũ indooriha rivi kwa rivi tukũ, maa kaa, siku joosi mĩryũngu yaanyu ive

kuvabweeyirya wuujja vaantu voosi. **16** Siku joosi muve
 na cheeru. **17** Mündoomuloomba Muluungu baa katala
 tuku. **18** Mündoomudumba Muluungu kwa kira kiintu,
 sa ikyo noo ^cheene Muluungu asáaka sa nyuunyu
 kwa kura kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu. **19** Kari
 mündoomukitira Mutima Muuja wa Muluungu tuku. **20**
 Kei, kari mündoochwa mati uláli na mutwe wa Muluungu
 tuku. **21** Maa kaa, mündooyeren'ya masáare yoosi, na
 mukwaatye yara yoosi ^yari maaja. **22** Mündooneha kira
 uvi. **23** Muluungu yeeye atuhéeraa mwiikalo muuja,
 avajirule kikomi. Atalanye nkaasu jaanyu, miryuungu
 yaanyu na miviri yaanyu idiire kuva na mang'uulo,
 furu siku ^ari kuja Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
24 Muluungu yeeye ^avaániriraa, ni wo kiilaangiwa na
 tumama ari yoosi. **25** Vanaviitu, mündootuloombera.
26 Valuumbyi vaaniitu voosi, kwa kusundira kuja.
27 Ni kavalairirya niise kwa irina ra Mweenevyoosi,
 mvasomere vaaniitu voosi barúwa ihi. **28** Nduwo ya
 Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, ive na nyuunyu.

2 Vatesaloníike

1 Barúwa íhi, yafúmire kúri níini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ní kúvaandíkíra tíise nyuunyu mpuka ya vaantu ámwamuruma Yéesu úko múujii wa Tesaloníike. Nyuunyu mári vaantu va Múlungu Taáta wiitu na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi. **2** Nduwo na mwiikalo muja fuma kwa Múlungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu. **3** Vanaviitu, tasaakwa tumudumbe Múlungu siku joosi sa nyuunyu. Toobweyya jeyyo, sa kumuruma kwaanyu Yéesu na kwiyyenda nyuunyu kwa nyuunyu, kookula. **4** Sa jeyyo, tookiiva vipeembe mbere ja mpuka ja vaantu ávaturuma Múlungu sa kuyimirira kwaanyu na kuruma kwaanyu ákweene mári noko, baa neembe moolumana na uturikiri na ufafu. **5** Ayo yóonekyaa ulamu wa Múlungu ni wa kikomi. Sa jeyyo, nyuunyu valwa mári vawoloki kwiingira Utemii wa Múlungu. Na sa úwo Utemi, mooturikiriwa. **6** Múlungu alámula kwa úwoloki, yeeye kúvalaira ari chiiru vara ávoovaturikira. **7** Nyuunyu ámooturikira, Múlungu vahumulukya ari hamwi na suusu. Múlungu bweyya ari jei mpiindi Yéesu Mweenevyoosi ári kúja fuma kurumwii, hamwi na mirimu yaachwe miija ári na ngururu, **8** na mooto ákóriire. Yeeye valaira ari chiiru vara si ávamányire Múlungu, na vara si ávari matu kwa Masáare Maaja ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu. **9** Avo valaira ari chiiru kwa imalo ra siku ájisiina úhero, na kerwa vari fuma ngururwii ya nkongojima ya Mweenevyoosi. (aiōnios g166) **10** Kulairwa chiiru úko, kúja kúri siku Mweenevyoosi ári hinduka noo bweyyiriwa

nkongojima ni vaantu voosi ^vamura. Nyuunyu kuva muri vamwi vaavo, sa nyuunyu mwaruma isáare riiswi ^reene tavaretera. **11** Sa jeyyo, tavalóomberaa mpiindi joosi, Muluungu avabweeyye mundahe valwa mwiima neeja kuri kuvaanirira kwaachwe. Kei tooloomba Muluungu kwa luviro lwaachwe akiimikirirye masáare yoosi maaja ^meene moosaaka tumama, na mirimo yaanyu yoosi ya kuruma. **12** Tooloomba jeyyo, sa irina ra Mweenevyoosi rindoobweeyiriwa nkongojima sa nyuunyu. Kei, nyuunyu mudoobweeyiriwa nkongojima ni yeeye, kwa nduwo ya Muluungu na ya Yésu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

2 Haaha vanaviitu, ni kuvandikira tiise sa tuvawiyire masáare ya Mweenevyoosi wiitu, YésuKirisitu ^ari hinduka, na ^veene turi kijiinga mbere yaachwe. Vanaviitu toovakalaamya, **2** kari musingisiwe vyaangu vii tuku, na kari moofiwe ni vara ^vaséaa siku ya Mweenevyoosi yahumula looka tuku. Ifaanaa mukava mwateera ayo masáare fuma kwa uláli na mutwe umwi, au fuma kuri barúwa ^vaséaa yafuma kuri suusu. **3** Kari mumurume muntu yoyoosi avakoovere tuku, sa siku iyo si iri kuja tuku mpaka vaantu vavavarinduke Muluungu munamunu, na kei ni furu ura ^awúnaa miiro ^ari bweeyya uri mukulu, oonekane. Uwo kukiimikirirya, malwa ari kikomi. **4** Yeeye kiiyinula ari na siita ari kira kiintu vaantu ^vaániriraa muluungu, na kira kiintu vaantu ^viínamiraa. Ati baa kiikala ari Kaayii Njija ya Muluungu yookiibweeyya yeeye ni Muluungu. **5** Eri, si mookumbukira tuku aya yoosi navawiyira mpiindi ^nijaa na nyuunyu wuu? **6** Nyuunyu mwamányire kira

^choomukitira uwo ^awúnaa miiro kwa haaha sa oonekane
 mpiindi ^yasaakwa. **7** Sa ngururu ya kimbiso yo wuna
 miiro yahúmwiire imwaari yootumama murimo. Maa
 kaa, si ari koonekana tuku fúuru ura ^yoomukitira,
 aseyyiwe. **8** Aho, uwo muwuna Miiro kooneka ari. Maa
 kaa, Yéesu Mweenevyoosi mûulaa ari kwa nkeeho fuma
 mûlomwii waachwe, na mûmala ari kwa nkongojima
 ya kûuja kwaachwe. **9** Uwo muwuna Miiro mpiindi ja
 kûuja kwaachwe, tumama eende ja Irimu kwa ngururu
 joosi, na bweyya eende ishâara na viintu ^vihwâalarya
 vya ûloongo. **10** Bweyya ari kira njira ya ukwaata yo
 sova ûwoloki, avakoovere vara ^voodoma no rimira. Avo,
 rimira vari sa voosiita kweenda kimâári na valamuririwe.
11 Iki noo ^chooreka, Mûlungu arekera viimirirwe ni
 ngururu ja ukwaata, sa vatuube ruma ûloongo. **12** Aho,
 voosi ^veene si varúmaa kimâári na veenda ûvi, heewa
 vari irya. **13** Maa kaa, suusu toosaakwa tumûdûmbe
 Mûlungu mpiindi joosi, sa nyuunyu vanaviitu mweendwa
 ni Yéesu Mweenevyoosi. Toosaakwa tundoobweyya
 jeyyo, sa Mûlungu avasaawûla nyuunyu keende aho
 ncholo, sa mûlamuririwe. Kulamuririwa uko, mwahokera
 ko jirûlwa ni Mûtima Mûuja na ko ruma kimâári. **14**
 Mûlungu avaanirira sa mûhokere kulamuririwa uko
 kwa njira ya Masáare Maaja ^meene tavavariyurira
 nyuunyu. Avaanirira sa mûve hamwi kuri nkongojima ya
 Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu. **15** Haaha vanaviitu
 mwiime neeja kukwaatya ukiindya wiiswi ^mweene
 mwahokera fuma kwiiswi, ive ni kwa ûvariyluli wiiswi au
 kwa barúwa jiiswi. **16** Mûlungu Taáta wiitu atweenda.

Kwa nduwo yaachwe atutúuryaa mitima siku joosi na atuhéeraa kwiilaangya kuuja. Toomuloomba yeeye hamwi na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, (aiōnios g166) 17 avatuurye mitima yaanyu na avafafye, sa mudahe kuuusa na kutumama yoosi ^yari maaja.

3 Haaha vanaviitu, mundootuloombera sa ukiindya wa Mweenevyoosi utuube kweenera chaangu. Kei, vaantu vuhokere uhu ukiindya kwa nyemi ja ^vyeene ijáa kwaanyu. 2 Na kei, mundootuloombera sa Muluungu atulamurirye fuma kwa vaantu vavi na ^vaviha sa si voosi ^vamura Yéesu tuku. 3 Maa kaa, Mweenevyoosi ni wo kiilaangiwa, yeeye vafafya ari nyuunyu na valaangirirya ari fuma kwa ura Mui. 4 Na suusu tookiilaangya kwa kura kukundikaniwa kwaanyu na Yéesu Mweenevyoosi, nyuunyu tumama mwiise na tuuba muri tumama yara ^tavawyiira. 5 Mweenevyoosi alongoole mitima yaanyu ive na kweenda kwa Muluungu, na muve na uyimiriryi ^ufúmaa kwa Kirisitu. 6 Vanaviitu, toovalairirya kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu, munehe vaantu ^vamura Yéesu vara ^vari vavira, vara si ^vatúbáa ukiindya ura ^tavaheera. 7 Nyuunyu mwamányire mwasaakwa mutuubirirye ja ^vyeene suusu twiikaláa kwaanyu. Mpiindi suusu ^tájáa na nyuunyu si tájáa vavira tuku. 8 Suusu si tarjáa chóorya cha muuntu bila yo kirihira tuku. Suusu tatumamáa chiriri chobu sa tuiire kuva muriwa kwa muuntu yoyoosi wa meenyu. 9 Tabweeyya jeyyo, si sa si vyatéire suusu kuhokera nyambirirya fuma kwaanyu tuku. Maa kaa, tabweeyyáa jeyyo, sa ive kiintu cho tuubirirya, na nyuunyu mutuubirirye. 10 Mpiindi

^tújáa na nyuunyu, tavawyiiraa jei, “Mũuntũ yoyoosi ura
 si ^asáakaa tumama, si asaakwa arye tũkũ.” **11** Ni lũusa
 tiise jei, sa tatéiire vamwaari vamwi vaanyu ^vari vavira, si
 ^vatúmamaa chochoosi tũkũ, voovo vandookiisembereka
 kũri masáare ya vaantũ viingi. **12** Vaantũ avo, ni
 kũvalairirya tiise na ni kũvakaan’ya tiise kwa irina ra
 Mweenevyoosi Yéesu Kirisitũ vatũule, vatũmame mirimo
 sa vave na chóorya chaavo veenevyo. **13** Maa kaa, kũri
 nyuunyu vanaviitũ, kari mureke vii kaa tũkũ kutumama
 maaja. **14** Mwiime neeja, na mũuntũ yoyoosi ura si
 ^akwáatyaa masáare ^tavaándikiire barúwii ihi, mureke
 kũsaangya muhini ne, sa oone soni. **15** Kari mũndoomoona
 ja mũvi waanyu tũkũ, maa kaa, mũndoomũlũma kutu ja
 ndũũ yaanyu. **16** Haaha Mweenevyoosi, yeeye ^ari ufumo
 wa mwiikalo mũũja, avaheere mwiikalo mũũja sikũ joosi
 kwa njira joosi. Mweenevyoosi ave na nyuunyu voosi.
17 Niini Paúli nookaandika lumbi iji kwa mukono waani
 mweenevyo, jei noo ^vyeeene naándikaa barúwa jaani
 joosi. **18** Nduwo ya Mweenevyoosi wiitũ, Yéesu Kirisitũ,
 ive na nyuunyu voosi.

1 Timotéeo

1 Barúwa ihi yafúmire kúri níini Paúli mutumwi
^naanírirwa kwa ulairiri wa Muluungu ^atulamurirya,
na kwa Kirisitu Yéesu suusu ^tumwiiláangyaa. **2** Ni
kwaandikira niise weewe Timotéeo, mwaana waani wa
kikomi kwa kura kuruma kwiswi. Nduwo, riiso ra wuúja
na mwiikalo muúja, jive na weewe fuma kwa Muluungu
Taáta wiitu na kwa Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu. **3**
Kati ^niinukáa na Makedonía, nijáa niilomboola nkakúsea
wiikale múujii wa Eféeso sa uvakaan'ye vaantu vareke
kwaarya uvariyuli wa uloongo. **4** Uvasee vareke mbuwo
ja uloongo jo vaanga, na marina ^yasiina uhero ya vala
baaba va nkolo. Ayo yoosi yaréetaa nkaani, kiri vyo
kweenerya murimo wa Muluungu, ura ^wuújaa kwa njira
yo ruma. **5** Kiintu kikulu cha ulairiri uhú, ni kweenda
kura ^kwafúmaa mutimii mweeru, kuruma kwa kikomi
na mutima si ^utwáalaa muuntu na kiloongii. **6** Vaantu
vamwi vayapala aya na ivarwii na valúmaa sáare ^ng'eene
jisiina kiintu. **7** Ava vaantu vasáakaa vave vakiindya va
Miiro, maa kaa, si vatáangaa ^cheene valúusaa na ayo
^meene kwaavo viiririkanaa ni ya kikomi tuku. **8** Suusu
tamányire, Miiro yabooha, kooni yatúubirwe ^vyene
yasaakwa. **9** Kei tamányire, Miiro si sa vawoloki tuku.
Miiro ni sa vaantu ^vawúnaa miiro na vavarinduki, vara si
^vatúbuaa kira Muluungu ^asáakaa na vavi, vaantu si ^vari
vaaja mbere ya Muluungu na vaantu ^vamuhíintikiraa
Muluungu, vaantu ^vuúlaa vala íyo na taáta waavo na
vuulai. **10** Kei ni sa vahanguti, vaantu valume ^viiláalaa,
vaantu ^vávaa iyoombe vaantu, na valoongo. Baa kei ni sa

vaantu ^viiláhaa kwa uloongo na vara voosi ^vabwéeyaa viintu ^viísimire na uvariyuli wa kikomi. **11** Masáare aya ya uvariyuli yamwaari Masáarii Maaja ya nkongojima ya Mulungu ^Adúmbwaa, ^meene niini nakwaatiwa nvariyele. **12** Dumbi yaani ni kwa Kirisitu Yésu, Mweenevyoosi wiitu. Yeeye aampeera ngururu sa anvala ndiri mwoloki, akaansaawula sa murimo waachwe. **13** Baa neembe mbere nijaa muturiinti, namuhiintikiraa na navaturikiryaa vaantu vaachwe, yeeye aanaanga na riiso ra wuja sa nabweeyaa ivyo na kihoho na sa viintu si namurumaa. **14** Mweenevyoosi wiitu aankung'untira nduwo ^iri foo, ikujan'ya na kuruma na kweenda kuri ^kuri kuva kiintu kimwi na Kirisitu Yésu. **15** Mpíri ihi ni ya kimáari na yavalwa yiima neeja kurumwa, "Kirisitu Yésu wuja na aha weerwii joo lamurirya vaantu vavi." Na niini noo mavi kulookya voosi. **16** Maa kaa, sa isáare iri, Mulungu aanaanga na riiso ra wuja, sa Yésu Kirisitu oonekye kuyimirirya kwaachwe ^kusiina uhero kuri niini. Jeyyo, mbe ja kiintu ^kiri koonekya vara ^vari muruma siku ^jookuja, vapate nkaasu kwa siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) **17** Haaha nyemi na nkongojima aheewe siku joosi yeeye Mutemi wa siku joosi, ^mweene asiina uhero, na si ^oónekanaa, yeeye vii noo Mulungu. Kikomi. (aiōn g165) **18** Haaha Timotéeo mwanawaani, ni kuheera niise ulairiri uhu wo tamanyan'ya na kulaala na mutwe kura ^kwaluswa kuri weewe, sa ko kukwaatya ulwe nkoondo ^yabooha. **19** Kei ukwaate kumuruma Yésu na mutima wo kiisiman'ya mavi na maaja. Vaantu vamwi vayasiita masáare ayo, na sa jeyyo, vamala kuruma kwaavo. **20**

Vaviri va avo vaantu, ni Himenáayo na Alekiséanda, ava navakwaatya kwa Irimu sa rivalaire chiiru, kari jivamuhitikire Muluungu tuku.

2 Cha ncholonchoolo, ni vawyiira niise, mndookiiloombera kwa Muluungu sa avaambirirye na avatalarye vaantu voosi. Kei mndoomuduumba Muluungu sa vaantu voosi. **2** Mndooloomba jeyyo sa vatemii na vara voosi ^vari na wiimiriri ^veene vari utemii, sa twiikale mwiikalo muja na utuuli, kei tave na nyemi kwa Muluungu na wuja kwa vaantu voosi mbere ya Muluungu. **3** Masáare aya yabooha, kei yamweéryaa mutima Muluungu ^atulamurirya. **4** Yeeye asáakaa vaantu voosi valamuririwe na vataange kikomi. **5** Muluungu ni umwi vii, na kwatiite muuntu umwi vii ^avakúndikan'yaa vaantu na Muluungu. Muuntu uhu ni KirisituYéesu. **6** Yeeye mweeneevyo iitoola ave Mununuuli wa vaantu voosi. Kiintu iki chaláiraa kikomi muryuungu wa Muluungu kwa mpiindi jaachwe. **7** Haaha sa masáare aya, Muluungu aansaawula mbe mutumwi, kei nive mweeneri wa Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Ayo ^nooluusa ni ya kikomi na si nooluusa uloongo tuku. **8** Nooloomba kira haantu ^mukijíingaa, vaantu valume vamuloombe Muluungu kuu vookiinurirya mikono yaavo miija isiina nkalari na nkerunkeru. **9** Kei noosaaka vaantu vaki vandookwiiruwika ^vyabooha koonekya nyemi na vandookiivikira vira ^vyeeene visáakwa. Kari viiháambaa ko suka njwiri tuku, kwiiwikira saháabu na mpári tuku, baa kei kari viiwikiraa ingo ja iyoombe ikuuu tuku. **10** Maa kaa, viiruwike mirimo miija, ja

^vyeene vyasaakwa kwa muntu muki ura ^alúusaa kiweerwii amwiinamiraa Muluungu. 11 Muntu muki iikiindye kimi na ave matu. 12 Niini si noovarekera vaantu vaki vandoovavariyurira no viimirira vaantu valume tuku, maa kaa, vaantu vaki vandookirinya sawu. 13 Muluungu amumba Adáamu ta, de akamumba Háawa. 14 Baa kei, si Adáamu noo ^akooverwa tuku, ni muntu muki noo ^akooverwa akiingira uvii. 15 Maa kaa, muntu muki lamuririwa ari ko va na vaana, kooni atúbire kumuruma Kirisitu, kveenda vaantu, kuva muja mbere ya Muluungu na kubweyya ^vyeene vyasáakwaa.

3 Mpíri ihi ni yo kiilaangiwa, “Kooni muntu avíire na mpiima yo va mulongooli, uwo muntu atiite mpiima ya murimo ^wabooha.” 2 Muntu uwo wo va mulongooli, asaakwa ave muntu wa kikomi, ave mulume wa muki umwi, muntu ^iisikana, muntu ^adáhaa kwiiyimirira, muntu ^anyémiwaa, muntu ^atényaa vaantu, na ave muntu ^amányire varyula masáare neeja. 3 Kari ave mureevi tuku, kari ave eenda mpía tuku, baa kei, kari ave muntu ^eenda nkoondo tuku, maa kaa, ave muntu ^ahola, ^eenda mwiikalo muja. 4 Asaakwa alongoole nyuumba yaachwe neeja, na asaakwa ave alóngoolaa vaana vaachwe neeja, sa vandomuteera na vave na nyemi kwa vaantu voosi. 5 Sa kooni muntu si adáhaa kulongoola nyuumba yaachwe mweeneevyo, jooli ari daha kulongoola mpuka ya vaantu ^vaturuma Muluungu? 6 Mulongooli kari ave muntu ^aturuma Yéesu siku ingai vii ^jilóokire tuku, sa ifaanaa akiivaa kipeembe, maa awye, aho, maa aheewe irya ra Muluungu ja Ikúulu ra

Mirimu Mivi ^vyeene raawya. 7 Kei asaakwa ave muuntu ^ataangikana kwa mirimo miija ni vaantu ^vari weerwii, kari ji abeerulwe, maa awyire mutehwii wa Ikuulu ra Mirimu Mivi tuku. 8 Viivyo baa vaantu ^vaambiraa mirimo ya nyuumbii ya Ijva vasaakwa vave vaantu ^vanyemiwaa, kari vave kosikosi tuku au vareevi tuku, baa kei kari vave vaantu ^veenda mpia ja muhonyo tuku. 9 Vasaakwa vakwaatye fuumbo ya isii yo mwiilaangya Yeesu kwa mutima si ^uvatwatala na kiloongii. 10 Vayereniwe ta, kooni si vang'urirwaa, maa de vaande mirimo yo vaambirirya valongooli. 11 Viivyo, vaki vaavo vasaakwa vave ni vaantu ^vanyemiwaa, na vaantu si ^valusaa vaantu, maa kaa, vave vaantu ^viisikana na ^viilangiwa kwa kira kiintu. 12 Vaambiriryi va valongooli vave valume va muki umwi, vaantu ^valongoolaa vaana vaavo na kaaya jaavo neeja. 13 Vaambiriryi va valongooli, kooni vatumamire mirimo yaavo vyabooha, nyemiwa vari na kuva vari na ngururu jo lusika na kipeembe mbere ja vaantu, masare ya kumwiilaangya kwaavo Kirisitu Yeesu. 14 Baa neembe nookona kuja ndiri noo kulaanga siku ^jookuja, niini nakwaandikiire masare aya, sa 15 kooni nacherevire kuja, masare aya kubweyya yari utaange viintu vaantu ^vasaakwa viikale nyuumbii ya Muluungu. Nyuumba iyo ni mpuka ya vaantu ^vamura Muluungu ^Ari Nkaasu, na ni ngururyo na mwaariryo wa kikomi. 16 Fuumbo ya mwiikalo wo tuuba kira Muluungu ^asakaa ni nkuulu. Avariylwa kwa muviri wa muuntu, ooneka kikomi ni muwoloki kwa Mutima Muja, oonekana na mirimu miija, avariylwa kwa vaantu va isi

joosi, akarumwa ni weeru, akasumulwa na kurumwii na nkongojima.

4 Haaha Mutima Muja yootuwyiira baa tuvisa tuku, siku ja uhero, vaantu vamwi reka vari kumwiilaangya Yésu, na tuuba vari ukwaata wa mirimu mivi, na uvariyuli waavo. **2** Uvariyuli uwo wujaa kwa njira ya uloongo wa vakweembi, vara ^vari na mitima si ^idáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja. Mitima yaavo yaakwa ja yachimikwa ni chuuma ^kiri mooto. **3** Vaantu ava, vavakáan'yaa vaantu vareke kwiiloola na vandooneha vyóorya vimwi vimwi. Vyóorya ivyo Muluungu avyumba sa vihokerwe na duumbi ni vara ^vataanga kimári na ^vamura Yésu. **4** Sa kira kiintu ^umba Muluungu chabooha. Na kusiina kiintu baa kimwi vii cho siita tuku, kooni takihókiire na duumbi, **5** sa viintu chatalariwa na isáare ra Muluungu na ko loomba. **6** Kooni uvawyíiriire vaaniitu na marumbu yiitu masáare aya, weewe kuva uri mutumami muja wa Kirisitu Yésu, ^wiikiindya kikomi cha kumuruma Yésu na uvariyuli muja ura ^utúubaa. **7** Siita mbuwo jo vaanga ja ihi weeru, baa kei, kari utúubaa símo ja uloongo tuku, weewe tuuba kwijuvirya weemweene mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa. **8** “Sa kwijuvirya mviri kwareeta kunáálo jaachwe, maa kaa, mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa, watiite kunáálo kwa kira njira, sa waréeta kwiichuunga kwa Muluungu kwa nkaasu ya haaha na nkaasu ^yookuuja.” **9** Mpíri ihi ^ndúusire ni yo kiilaangiwa, kei yima neja kurumwa ni vaantu voosi. **10** iki noo ^chabwéeyaa tandootumama na ngururunguruuru, sa taviika kwiilaangya kwiitu

kwa Muluungu ^Ari Nkaasu siku joosi, Muluungu Mulumuriri wa vaantu voosi ^veene vamura. 11 Ivi viintu ^nookulairiya, vavariyurire sa vavituube. 12 Kari urumaa muuntu yoyoosi akuhenerere ati sa uri mutavana tuku, maa kaa, fafa, sa vaantu ^veene vamura Yeesu vandookulaanga na vatuubirirye ndusika yaako, luyeendo lwaako, kweenda kwaako, kuruma kwaako na mwiikalo waako muna. 13 Manyika mbere ja vaantu kusoma Masaa ^Yari Mpeho, kuyakiindya na kuyavariyula, furu haantu ^nkuujire. 14 Kari urekaa bweeya ura wuya ^mweene uri nowo tuku, wuya ura ^waheewa ni Kirisitu kwa masaa ya Ijua ya ulali na mutwe na ko vikirwa mikono ni vawosi. 15 Iririkana neeja ayo yoosi na manyike sa kudoma na mbere kwaako koonekane kwa vaantu voosi. 16 Laanga neeja ^veene wookikala na ^veene woovariyula. Tuuba kutumama ayo, sa kooni ubweyyiirye jeyyo, kiilamurirya uri weewe mweeneevyo na vara ^veene vookuteerera.

5 Kari umubeerulaa moosi tuku, maa kaa, mwyiire ja woomuwyiira taata waanyu. Undoovakaan'ya vatavana ja ^veene uvakaan'yaa vaanaanyu va inda imwi, 2 vadala, ja viintu ukaan'yaa iyo waanyu na vahiinja ja marumba yaako va inda imwi. 3 Undoovanyemya valala vara ^vasiina muuntu wo kiitumbairiya. 4 Baa neembe ni jeyyo, mulala ^ari na vaana, au vajukulu, avo vaana na vajukulu viikiindye ta kuvaambirirya vanduu vaavo. Jeyyo noo ^veene vandoohindula masaa ^meene vabweyyiriwa ni vavyiri vaavo. Iyoy, noo viintu ^vimweeryaa mutima Muluungu. 5 Mulala ura ^asiina muuntu baa umwi wo

kiitumbairirya, yeeye amwiiláangyaa Muluungu vii, na amulóombaa Muluungu amwaambirirye chobu chiriri. **6** Maa kaa, mulala íikalaa na mpiima mbi, uwo aakwya baa neembe ari mooyo. **7** Undoovawyiira masáare aya vaantu ^vamwiiláangyaa Kirisitu sa vave vaantu va kikomi. **8** Kooni muuntu si yookiilaanga nduu yaachwe, na kikomi vara ^vari kaayii kwaachwe, re muuntu uwo akuhíire moongo kumuruma Yéesu na muuntu uwo aviiha kulookya ura si ^amuruma Yéesu. **9** Kari mumwaandike mulala yoyoosi ^mweene si anafikya myaaka makumi musasatu tuku. Uwo mulala ave ni ura ^ajaa aloolwa ni mulume umwi. **10** Kei ave amányirwe atúmamaa maaja, ura ^avarera vaana vaachwe vyabooha, ura ^avatéengyaa vayeni na cheeru, ura ^avoóyyaa vaantu va Muluungu majeo, ura ^avaámbiriryaa vaantu va Muluungu ^vari na uturikiri na ura ^eenda tumama mirimo miija. **11** Maa kaa, kari mvaándikaa vahiínja valala hamwi na valala tuku, sa mpiima jaavo kooni javarémiire kiiseyya vari kwa Kirisitu, maa valoolwe. **12** Sa jeyyo, kiiheera vari irya so hinduka na nyuma kwa yara masáare ^vajaa vamwiilaha Kirisitu. **13** Si jeyyo vii tuku, kei viijóvyaa kuyeenda nyuumbii ja vaantu sa uvira, na ^chaviihaviiha vaánda luusa vaantu, maa vakiiyingirya masáarii si ^yari yaavo, aho, valúusaa viintu ^visivateire kulúusa. **14** Sa jeyyo, ni vakiindya niise valala vara ^vakaari vahiínja valoolwe, vave na vaana na valaange nyuumba jaavo, kwa njira iyo, muvi siindwa ari kutufontorirya. **15** Ni luusa niise jei, sa kwatiite valala vahiínja ^vareka kumutuuba Kirisitu, vakatuuba Irimu. **16** Kooni kuri na muuntu muki ^amuruma Kirisitu

^mweene ari na mulala wa nduu yaachwe, indoomulaanga,
 kari avarekere vaantu viingi vara ^vamura Yeesu
 tuku. Sa jeyyo, iyo mpuka ya vaantu ^vamura Yeesu
 indoovaaanga valala vara ^vari vooveene. 17 Vawosi
 ^veene vimirira mirimo ya vaantu ^vamura Kirisitu
 vyabooha, vavalwe viima neeja kunyemiwa kaviri, na
 varavaara ^vatumamaa murimo wo lusa no varyula
 Masaa Maaja, vasaakwa vanyemiwenyemiwe. 18
 Sa Masaa ^Yari Mpeho yalusa, "Kari wiichungaa
 ng'oombe mulomo tuku, kati ^yoovaa viryo luuwii,"
 kei yalusa, "Mutumami iima neeja kucheewa masala
 waachwe." 19 Kari uhokeraa kiloongi cha moosi kooni si
 kireretirwe na mashahidi vaviri au vatatu tuku. 20 Vawosi
 vara ^vabweeyaa hvi hvalavye mbere ja vaantu sa
 viingi voofe. 21 Ni kulairiya niise mbere ya Mulungu,
 na mbere ya Kirisitu Yeesu, na mbere ya mirimu mija
 yaachwe ^isaawula, kikomi yakwaaty masaa aya
 na yabweeye na kari umulanga muntu miiswii
 mirimwii yaako tuku, na kari usinanalaa vaantu tuku. 22
 Kari usungurirya kumuvikira muntu mikono tuku.
 Kubweeya jei, ifaana kukakubweeya wingire uvii
 waachwe. Ilaange neeja na hve utereere. 23 Kuniwa maaji
 meene vii tuku, maa kaa, hndonywa divai kiduudi sa
 inda yaako na ulwiri waako wa kweene kweene. 24 Hvi wa
 vaantu viingi woonekaa kiweewii vii, na wavalongoorya
 no heewa irya, maa kaa, hvi wa vaantu viingi wujaa
 nyuma ntuhu. 25 Viivyo mirimo mija ni kiweewii iri na
 mirimo mija ira si ^iri kiweewii yonekana na nyuma.

6 Kira ^ari isi ya iyóoki ra utúmwa, amuvale mweenekaaya waachwe iima neeja kuheewa nyemi joosi, sa vaantu vasiindwe kundoomutukira Muluungu na uvariyuli ^mweene tookiindya. **2** Vara vatúmwa va veenekaaya vara ^vamura Kirisitu, kari vaviínuriryaa mpula veenekaaya vaavo tuku. Voovo vakumbukire avo ni vaanaavo kwa Kirisitu. Kiri vyoova jeyyo, vatúmwa avo vavatumamire veenekaaya vaavo vyaboohabooha, sa ^veene vooturya kunáalo fuma murimwii waavo, ni vara ^vamura Kirisitu, na voovo vaveenda. Vavariyurire aya masáare na vakalaamye vayatuube. **3** Kooni muntu yoyoosi yoovariyula masáare ^yiisimire, na yoosiita masáare ya kikomi ya Mweenevyoosi wiitu, Yésu Kirisitu, na uvariyuli wa mwiikalo ^utuubaa kira Muluungu ^asáakaa, **4** muntu uwo iiyónaa yeeye noo yeeye na si amányire kiintu tuku. Eenda maatuku kwiiruta ndihi sa masáare vii. Na uko kwiiruta ndihi kwaréetaa wiitóoli wa kivina, kwiivaa, kituki, kwiikoverera vaantu vivi, **5** na kwiitoola ^kusiíraa. Miryungu yaavo yasaambuka, na kira kimáari vasikimányire tuku. Kei viiséaa kutuuba mwiikalo ^utuubaa kira Muluungu ^asáakaa noo njira yo va vasúngaati. **6** Maa kaa, mwiikalo ^utuubaa kira Muluungu ^asáakaa na kwiikinkima na kira kiintu ni usúngaati mukulu. **7** Sa suusu si taja na aha weerwii na kiintu chochoosi tuku, baa kei si turi kwiinuka aha na kiintu chochoosi tuku. **8** Maa kaa, kooni turi na chóorya na ingo, twiikinkime. **9** Vaantu vara ^vari na uláku wo va vasúngaati vayérwaa na vakwáatwaa ni minyahu na mpiima ^jiri foo ja kihoho. Ijo mpiima javatwáalaa furu imalwii

na vamárikiriraa kúuko. **10** Sa kweenda mpía ni ichina rimwi ra úvi woosi. Vaantu vamwi sa kura kusaaka mpía viikera na kumuruma Kirisitu, vakiiturikirya kwa usungu mukulu. **11** Maa kaa, weewe muntu wa Mlungu, unehe masáare yoosi mavi. Umanyike kutuuba uwoloki, utuube mwiikalo ^utúbáa kira Mlungu ^asákaa, utuube kumuruma Mlungu, kwiiyenda, kuyimirirya na kúhola. **12** Undoolwa nkoondo ^yabooa yo muruma Mlungu. Kwaatirira nkaasu ya siku ^jisiina uhero, ^ng'eene waaniririrwa ni Mlungu kati ^ukaluuse bila yoovisa kumuruma Mlungu mbere ya vaantu ^vari foo ^voona. (aiōnios g166) **13** Mlungu avihéeraa viintu vyoosi nkaasu. Ni kulairirya niise mbere yaachwe na mbere ya Kirisitu Yéesu. Uhu noo ^atoola ushahídi waachwe ^wabooa miiswii ya Poontío Piláato baa visa tuku. **14** Kwaatya ulairiri uhu, kari ureke baa kadawo tuku na kari uhon'ye tuku fúru siku ^ng'eene Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu ^ari hinduka. **15** Kuhinduka kwaachwe reetwa kuri ni Mlungu kwa mpiindi jaachwe. Atalariwa Mlungu, yeeye vii noo ^Ari Mwiimiriri, Mutemi wa vatemi, Mweenevyo wa veenevyo! **16** Yeeye ari nkaasu kwa siku ^jisiina uhero, iikalaa kiweerwii ^kisisésererwaa ni vaantu. Yeeye si anoonwa ni vaantu tuku na kusiina muntu ^ari daha kumooná tuku. Nyemi na lúviro ni na yeeye viri kwa siku ^jisiina uhero! Kíkomi. (aiōnios g166) **17** Valairirye vasúngaati va íhi weeru vareke kwiineenga, kari viilángyaa usúngaati waavo ^usiri wo kiilaangya tuku, maa kaa, viilaangye Mlungu. Yeeye atuhéeraa viintu vyoosi ^viri foo sa tweerye mitima. (aiōn g165) **18**

Valairirye vandoobweeyya maaja, vave vasúngaati va mirimo miija. Kei vaboohye inda na vandoovaambirirya vaantú viingi na usúngaati waavo. **19** Kwa njira iyo, kiivikira vari usúngaati ja mwaariryo ^wiima neeja siku ^jookuujja, vaturye nkaasu ya kikomi. **20** Timotéeo, imirira viija masáare ^meene ukwaatiwa ni Mulungu. Neha masáare ya weeru na kwiiruta ndihi ^kweene vaantú kwa uloongo vaséaa ni umanyi. **21** Sa kutuuba umanyi uwo, vaantú vamwi vareka kumuruma Yéesu. Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

2 Timotéeo

1 Paúli, niini ^naanirirwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe nive mutumwi wa Kirisitu Yéesu, sa nvariyririre vaantu kwiichuunga kwa Muluungu kwa nkaasu ^iri kuri kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu. **2** Ni kwaandikira niise weewe Timotéeo mwaana waani. Niini nakweenda maatuku vii. Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taata na kwa Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi wiitu, jive na weewe. **3** Noomudumba Muluungu ^nimutumamiraa na mutima si ^waantwáalaa na kiloongii, ja ^vyeeene vala baaba wiitu vamutumamiraa. Kira uchiku na muusi nakukumbukiraa na namulóombaa Muluungu sa weewe. **4** Nakumbukiraa miisoori yaako mpiindi ^nasuukyaa. Na natiite mpiima maatuku vii yo koonaa, sa mbe na cheeru. **5** Nakumbukiraa ^vyeeene umuruma Muluungu kikomi. Baa kei nakukumbukiraa kura kuruma ^kweene ari noko ta maama waanyu Lofisi na icyo waanyu Yuníike. Kikomi, niini namanyire baa weewe utiite kuruma ^kuri jeyyo. **6** Sa jeyyo, ni kukumbusikya niise, ujimbule wuuya wa Muluungu ura ^uheewa siku ^nikuvikiire mikono yaani. **7** Bweeyya jei, sa Muluungu si atuheera Mutima wa woowa tuku, maa kaa, atuheera Mutima wa ngururu, wo kiiyenda na wo kiiyimirira. **8** Sa jeyyo, kari woónaa soni yo lusa masáare ya Mweenevyoosi wiitu tuku, baa kari woónaa soni sa niini nachuungwa mnyololwii sa Kirisitu tuku. Maa kaa, uyimirirye hamwi na niini uturikiri ^wuujaa ko variyula Masáare Maaja kwa ngururu ^uheewa ni Muluungu. **9** Muluungu noo atulamurirya na atukemera

na lukemerwii lujja, si sa kubweeyya wujja tuku, aka tuku, ni sa kweenda kwaachwe na sa nduwo jaachwe. Atuheera nduwo iyo kwa njira ya Kirisitu Yésu mpiindi baa weeru ajáa akaari si aniiyumba. (aiōnios g166) **10** Haaha Mulungu atuváryuriire nduwo yaachwe kwa njira ya kuja kwaachwe Kirisitu Yésu. Yeeye atulamurirya, kei adumladumula inkwya na oonekya nkaasu na kudiira kukwya kwa njira ya Masáare Maaja. **11** Mulungu aansaawula niini nive mweeneri wa Masáare Maaja, mutumwi na mukiindya wa aya Masáare Maaja. **12** Iki noo chooreka niini nooturikira jei aha manyololwii. Baa jeyyo, si nookooni soni tuku, sa namumanyire yeeye mweene namuruma na kikomi yeeye chiimirira ari kira nakiviika kwaachwe fuuru siku ira ari kuja. **13** Kwaata kikomi uvariyuli wateera fuma kwaani. Bweeyya jeyyo ko ruma no keenda Kirisitu Yésu. **14** Masáare Maaja meene uheewa ni Mulungu, yimirire kwa njira ya Mutima Muija, uhu ikalaa kuri suusu. **15** Umanyire vaantu voosi va Ásia vaanvalanduka na vamwi vaavo ni Fugéelo na Herimogéene. **16** Mweenevyoosi avalaange na riiso ra wujja munumunu vaantu va kaaya ya Onesifóro, sa aanjeryaa mutima. Kei si ooniwaa soni kunu niini ndiri manyololwii tuku. **17** Yeeye akafike vii Róoma, amanyika maatuku vii kuunsaakira mpaka akaanshaana. **18** Nooloomba Mweenevyoosi Yésu avalaange na riiso ra wujja siku ira ya ulamu! Baa weewe manyire maaja meene aanyambirirya kura múujii wa Efésu.

2 Haaha mwaana waani, uve nkabaako kwa nduwo iri kwa Kirisitu Yésu. **2** Weewe uyateera masáare

^meene navariyuláa mbere ja vaantu ^vari foo. Masáare
 ayo uvakwaatye vaantu valume vara ^uviilángyaa,
 ^veene vari daha vavariyurira vaantu viingi. **3** Yimirirya
 hamwi na suusu uturikiri ja mulwi nkoondo muja
 wa Kirisitu Yéesu. **4** Kusiina mulwi nkoondo yoyoosi
 mpiindi ^ari nkoondwii ^atúmamaa mirimo yiingi tuku,
 sa mpiima yaachwe ni kusaaka kumweerya mutima
 ura ^amwaandika ave mulwi nkoondo. **5** Kei, kusiina
 muuntu ^asíindaa kwiichia akaheewa kunáalo kooni si
 atúbire miiro yo kiichia tuku. **6** Ni jeyyo viri, murimi
 ura ^afafa tumama, asaakwa ahokere viintu vya ncholo
 vira ^vichwírwe. **7** Yakwaatyekwaatye aya ^meene
 nookuwyiira, sa Mweenevyoosi kũheera ari ukoonko
 wa masáare ayo yoosi. **8** Undoomukumbukira Yéesu
 Kirisitu. Yeeye afufuka na ni wa mbyaala ya mutemi
 Daúdi. Ayo noo Masáare Maaja ^meene navariyulaa,
9 na kwa ayo mwaari nooturikiriwa na nachuungwa
 ja nabweeyya uvi. Maa kaa, isáare ra Mulungu si
 richúungwaa tuku. **10** Na sa jeyyo, nayimirirya kira
 kiintu sa vaantu ^vasaawulwa ni Mulungu. Nabwéeyya
 jeyyo, sa vapate ura ulamuriri wa Kirisitu Yéesu, hamwi
 na nkongojima ya siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) **11**
 Mp̄ri ihi ni yo kiilaangya, “Kooni taakwa ne, kwiikala
 turi ne. **12** Kooni tooyimirirya, temerera turi hamwi
 ne. Kooni taséire si tamumányire tuku, ne sea ari si
 atumányire tuku. **13** Kooni tarékire kumwiilaangya, yeeye
 chaala ari wo kiilaangiwa. Yeeye si ari daha kwiisiita
 tuku.” **14** Kari urékaa vaantu varimirye aya masáare tuku.
 Uvalume kutu mbere ya Mulungu kari viirútaa ndihi

sa viintu si ^vitéire tuku. Viintu ivyo vyavasáambulaa
 vara ^vavitéereraa. **15** Tumama na ngururu sa Muluungu
 akurume uri mutumami si ^akwáatwaa ni soni, kunu
 wootaanga no varyula kikomi isáare ra Muluungu ra
 kimáári. **16** Ikerye fuma nduusika ja kihoho si ^jiréetaa
 nyemi kwa Muluungu. Masáare ayo, yavabwéeyaa vaantu
 vatuube rimirarimirira mwiikalwii si ^utúubaa kira
 Muluungu ^asáakaa. **17** Uvari yuli ^uri jei, weéneraa ja
 kiloonda cha bekene muvirii. Vamwi va vaantu ava,
 ni vala Himenáayo na Filéeto. **18** Ava vareka njira ya
 kimáári na vaséaa kufufuka kwahumula looka. Sa jeyyo,
 vasáambulaa kuruma kwa vaantu vamwi. **19** Maa kaa,
 mwaariryo ^mweene Muluungu aviika wiima neeja na
 ^wafafa, wachuungwa na mutooso waachwe walusa jei,
 “Ijva amányire ^vari vaachwe,” kei walusa, “Kira ^ari
 lusa irina ra Ijva, areke kusova uwoloki kwaachwe.” **20**
 Nyuumba nkulu si ivíjaa na saama ja saháabu na mpía
 vii tuku, maa kaa, yavíjaa na saama ja miti na ja iroongo.
 Saama jimwi jatúmamaa siku ja ngovi vii na jimwi kira
 siiku. **21** Haaha kooni muuntu iijrwiire na iirékire na ayo
 mavi, kuva ari saama ya kikomi, njija sa Mweenevyo
 yeemweene, iimiwa neeja sa kira murimo muja. **22**
 Ikerye fuma mpiima mbi ja utavana. Kei umanyike
 kutuuba uwoloki, kuruma, kwiiyenda na mwiikalo muja
 hamwi na vaantu ^vamwaániriraa Yéesu Mweenevyoosi
 na mitima myeeru. **23** Siita kwiiruta ndihi kwa kihoho
 na kwa kikoókoyo, sa umányire masáare aya yaréetaa
 nkoondo. **24** Mutumami wa Mweenevyoosi si asaakwa ave
 muuntu wa nkoondo tuku, kiri vyoova jeyyo, asaakwa ave

^ahola kwa kira muuntu, ^amanyire varyiula masáare neeja na muyimiriyi. **25** Kei asaakwa indoovakaan'ya mpooli vaantu vara ^vamukikanaa. Ifaanaa Muluungu akavabweeyya vavalanduke fuma uvii waavo na vataange kimáári. **26** Aho, miryungu yaavo vahindikira iri na neha vari miteo ya Ikúlu ra Mirimu Mivi, ^reene ravakwaata vatumame kiintu rooro ^rasáakaa.

3 Maa kaa, taanga siku ja uhero kuva jiri ^jafafa maatuku vii. **2** Vaantu kwiiyenda vari vooveene, kweenda vari mpía, kuva vari ^viidumbiriraa, ^vari na ukudamu na ^vatukiraa, si ^vanyemyaa vavyiri vaavo, ^vasiina dumberi, na si vari kuva vaaja tuku. **3** Kuna vari si ^veenda vaantu, si ^vasáakaa sáare jisire, ^valúsaa vaantu, si ^viyimiriraa, ^vahumba na ^vasula viintu viija. **4** Kwivalanduka veende. Kuna vari si ^viitwéetyaa. Kuna vari ^viyónaa na ^veenda uvi wa miviri kulookya kumweenda Muluungu. **5** Weerwii kundookiiyonekya veende ja vaantu ^viikalaa mwiikalo ^utuubaa kira Muluungu ^asáakaa, maa kaa, siita veende ngururu jaachwe. Wiikerye na vaantu avo. **6** Vamwi vaavo vamwaari ^viingiraa nyuumbii ja vaantu kwa uweere na vandoovasumula vaantu vaki vara ^varehera. Avo vaantu vaki vakwaatwa, varemeerwa ni uvi na vasúkwasukwaa ni uláku. **7** Vaantu vaki ava vasáakiraa kutaanga viintu vifya, maa kaa, si vadáhaa taanga ukoonko wa kikomi vii kaa tuku. **8** Vaantu ava vakikanaa kira kimáári, ja viintu mpiindi jira Yáane na Yámure ^vayeraa kumukikana Músa. Miryungu yaavo yahopola na kuruma kwaavo kwasiitwa. **9** Maa kaa, si vari fika kuli tuku, sa ukoókoyo waavo koonekana uri kwa kira muuntu, ja vira

vya vala Yáane na Yámbure. **10** Maa kaa, weewe watuuba
 ɸvariɸyuli waani, mwiikalo waani, kira kiintu ^nasáakaa
 mbweeyye, kuruma kwaani, kuyimirirya kwaani, kweenda
 kwaani vaantu, na kwiifafya kwaani. **11** Ƴmányire viintu
 vaantu ^vaanturikirya na masáare ^meene nalumana
 noyo ɸko míjii ya Antiókia, Ikonío na Lísitra. Uturikiri
 ɸwo nuuyimirirya na Yéesu Mweenevyoosi aandamurirya
 kufuma ayo yoosi. **12** Kikomi, yoyoosi ^ari saaka kwiikala
 ko mɸnyemya Muluungu ko va kiintu kimwi na Kirisitu
 Yéesu, turikiriwa ari. **13** Maa kaa, vaantu vavi na vakoooveri
 tuuba vari kɸva vavi kɸnɸ voolongowa na voolongowerwa.
14 Baa neembe ni jeyyo, weewe utuube kɸyakwaata
 masáare yoosi ^meene ɸvariɸurirwa ɸkayaruma kikomi.
 Sa ɸvamányire ni vala ani vakɸvariɸurira masáare ayo
 yoosi ya kimáári. **15** Keende usinga waako, wavariɸurirwa
 Masáare ^Yari Mpeho. Aya yadáhaa kukuheera tooti
 ya ɸlamuriri waako ko mwiilaangya Kirisitu Yéesu. **16**
 Masáare yoosi ^Yari Mpeho yatiite nkeeho ya Muluungu.
 Yabooha ko variɸurira na ko kaanirya no temerera vaantu
 vareke ɸvi waavo, na ko wolola kwa ɸwoloki mwiikalo
 mbere ja Muluungu. **17** Jeyyo, muuntu wa Muluungu
 kiisikana ari na daha ari tumama kira murimo muja.

4 Ni kulairirya niise mbere ja Muluungu na mbere
 ja KirisituYéesu. Yeeye valamurira ari vaantu ^vari
 mooyo na ^vaakwa mpiindi jo kɸja kwaachwe na
 Ƴtemi waachwe. **2** Variyula isáare ra Muluungu. Ima
 neeja kubweeyya jeyyo mpiindi joojo na si ^jiri joojo.
 Baamirirya, dalavya na vaheere mitima. Ivyo vyoosi
 vitumame ko yimirirya na kwa ɸvariɸyuli muja. **3**

Sa kuuja jiri mpiindi vaantu ^vindoosiita uvariyuli wa kikomi. Voovo kijiingira veende vakiindya ^vari foo sa vadahe kukiimikirirya mpiima jaavo na vadahe kuvawyiira kira ^cheene chanyéryaa matu yaavo. 4 Siita veende kuteerera kimáári na varindukira veende uteeri wa uloongo. 5 Maa kaa, weewe undookiiyimirira kwa kira kiintu. Yimirirya uturikiri, tumama murimo wo varyula Masáare Maaja, na kikomi ukiimikirirye utumami waako. 6 Niini haaha toolwa niise ja mpóryo ya kiintu ^kinywéewaa na mpiindi jaani jo suukya jaffikire. 7 Nalwíisiin'ye nkoondo ^yabooha, nalúmarikiirye luyeendo lwaani, nakuláangiriirye kumwiilaangya kwaani Kirisitu neeja. 8 Haaha nímiriwe neeja itáaji ra uwoloki. Mweenevyoosi Mumuli wa uwoloki kunjavika ari niini siku ira ya ulamuli wa vaantu voosi. Maa kaa, si niini vii tuku, baa na vara voosi ^veene vawóojeraa kuuja kwaachwe na mpiima. 9 Bweyya chaangu wuujje na kwaani. 10 Kirésike adoma na isi ya Galatía, na Tíito adoma na isi ya Dalumatía. Na so kweenda masáare ya weeru munumunu, Déema aandeka akadoma na múujii wa Tesaloníike. (aiōn g165) 11 Ni Lúka yeemweene noo ^achaala na niini aha. Musaakire Maáriki wuujje ne. Yeeye abooha maatuku vii murimwii waani. 12 Tíkiko namutuma adome na múujii wa Eféeso. 13 Mpiindi ^uri kuuja, nooloomba wuundetere ira nkáancho ^nareka kwa Kárho uko múujii wa Turóoa na vira vitáabu vyaani, na hasa vira vya ndiri. 14 Alekisáanda mucháani, aambweeyirya uvi mukuuu munumunu. Mweenevyoosi muriha ari sa yara ^meene aambweeyirya. 15 Baa weewe umulaange neeja, sa

yeeye ayasiita munumunu masáare yiiswi. **16** Kati nijáa níímiwe balásii lwa ncholo, kusiina baa muntu umwi ^aanyambirirya tuk. Voosi vajáa vaandeka. Nooloomba Mulungu avoonere mbavariri sa isáare iri. **17** Baa neembe ni jeyyo, Mweenevyoosi ajáa iima ivaru raani na akaampeera ngururu sa nduuse isáare raachwe ko kiimana na vaantu voosi si ^vari Vayahúdi variteere. Sa jeyyo, niini nalamuririwa fuma mulomwii wa siimba. **18** Mweenevyoosi kutulamurirya ari fuma kira ukiimiriri muvi na kunsumula ari ndiri nkaasu furu Utemii waachwe kurumwii. Yeeye abweeyirirwe nkongojima kwa siku ^jisiina uhero. Kikomi. (aiōn g165) **19** Nuumbirya Akíila na Pirisiíla muki waachwe, na nyuumba yoosi ya Onesifóoro. **20** Erásto achaala múujii wa Koríinto. Kei Tirofímo nijáa namureka kura múujii wa Miléeto, yeeye ni mulwíiri. **21** Konkomala ufike kunu mpiindi ja mpeho si jinaanda. Ulúumbiiwe ni Eubúulo, Púude, Líini na Kílaáudi na ndu yoosi ya vaantu ^vamwiilángyaa Kirisitu. **22** Mweenevyoosi ave hamwi na mutima waako. Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Tíito

1 Barúwa ihí yafúmire kúri níini Paúli, mutumami wa Muluungu na mutumwi wa YéesuKirisitu. Yéesu aantuma njeenge kuruma kwa vaantu ^veene Muluungu avasaawula, vataange kimáari ^cheene kiréetaa mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa. **2** Na kwa uko kwiilaangya, turya vari nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Kikomi, Muluungu si alúusaa uloongo tuku, ajáa ichuunga kureeta iyo nkaasu mpiindi si jinaanda. (aiōnios g166) **3** Maa kaa, mpiindi yaachwe ^ikafike, aroonekya isáare raachwe kwa njira ya uvariyuli waani. Muluungu ni Mulamuriri wiitu. Yeeye noo aandairiya nvaryule. **4** Tíito, ni kwaandikira niise weewe ^uri mwaana waani wa kura kuruma ^kweene turi hamwi. Nduwo na mwiikalo muja fuma kwa Muluungu Taáta na kwa Kirisitu Yéesu ^atulamurirya, jive na weewe. **5** Aai nakureka uko Kiréete sa uwolole yara masáare ^meene yajáa yachaala, na kei usaawule vawosi ^vari kiimirira vaantu ^vamura Muluungu kwa kira múuji ja ^vyeeene nakulairiya. **6** Moosi yoyoosi wa vaantu ^vamura Muluungu ave muuntu si ^ang'úurirwaa, ave mulume wa muki umwi, na vaana vaachwe vamura Muluungu, na kari vaana vaachwe vave vasiina matu tuku au kari vave na heno tuku. **7** Mulongooli wa vaantu ^vamura Muluungu ave ni muuntu si ^ang'úurirwaa sa yeeye asaawulwa ni Muluungu indootumama murimo waachwe. Kari ave muuntu ^iinéengaa tuku, na kari ave na nkalari ja heehi tuku. Kei kari ave mureevi tuku, kari ave eenda nkoondo tuku na kari ave eenda máari ja muhonyo tuku. **8** Maa

kaa, ave muuntu ^atéengyaa vaantu. Ave eenda wuuja, muuntu ^iiyimiriraa, muwoloki, muuja na muuntu ^asiri na mpiima ^ilóokereraa. **9** Ave muuntu ^arikwáataa isáare ro kiilaangiwa ja ^vyeene ravariyulwa. Kwa njira iyo, daha ari vaheera mitima vaantu kwa uvariyuli waachwe wa kikomi na daha ari koonekya uvi wa vaantu ^vakikanaa uvariyuli uwo. **10** Kikomi vamwaari vaantu ^vari foo ^veene si vachuwala, masáare yaavo ni ya kihoho, na vakóoveraa vaantu, hasa avo fuma díini ya Kiyahúudi ^veene vadóomereryaa tuuva jaavo. **11** Avo woosaakwa uvatunike milomo vareke kundoovavariyurira vaantu. Kwa uvariyuli waavo ^mweene si vasáakwaa vakiindye, vasáambulaa kuruma kwa kaaya ja vaantu ^vari foo. Vabwéeyaa jeyyo, sa vapate mpía. **12** Kwatiite muuntu waavo umwi muláli na mutwe ^alusa, akasea, “Vakiréete ni valoongo siku joosi, ni ja nyama mbi ja isaka vari, ni valáku na vavira.” **13** Mpíri ihi ni ya kikomi. Sa jeyyo, vadalavyedalaavye sa kuruma kwaavo kúve kwa kimáári. **14** Kei vadalavye sa vareke teerera mbuwo ja uloongo ja Vayahúudi. Baa kei, kari vatéereraa ndairiri ja vara ^veene vasiítaa kimáári tuku. **15** Viintu vyoosi ni mpeho viri kwa vaantu ^vari mpeho. Maa kaa, kwa vaantu ^vari na njeo na vara ^vamusiita Yéesu, viintu vyoosi vyatiite njeo. Kikomi miryungu yaavo na mitima yaavo ^yiísiman’yaa mavi na maaja, yamema kosu. **16** Vaséaa vamumányire Muluungu, kumba vaséaa si vamumányire tuku kwa masáare yaavo. Vakálaryaa maatuku vii, ni vasaambu, na si vabooha kwa isáare roroosi riija tuku.

2 Maa kaa, weewe woosaakwa ðvavariyurire ðvariyluli wa kikomi. **2** Vawyiire vawosi viisikane, vave vaantu ^vanyemiwaa na viiyimirire. Vave na ngururu yo muruma Yeesu, kweenda na kuyimirirya. **3** Viivyo, vawyiire vadala vandookiikala mwiikalo ^woosaakwa kwa muntu ^amutumamiraa Muluungu. Kari valusaa vaantu tuku, na kari vave vareevi tuku. Kikomi vasaakwa vandoovariyula viintu viija. **4** Jeyyo, bweyya vari vahinja vaveende valume vaavo na vaana vaavo. **5** Kei kiyyimirira vari, na kuva vari utereere, laanga veende nyuumba jaavo na boohya vari. Kindoovateera veende valume vaavo, sa vaantu vasiindwe rihintikira isare ra Muluungu. **6** Viivyo, valairirye vatavana viiyimirire. **7** Kwa kira isare, weewe ðve ni wo tuubiririwa ko bweyya maaja. ðvariyluli waako ðve wa kikomi na kari ðve na berereesi tuku. **8** Masare yaako yave ya kikomi na ^yawoloka, sa vara ^vatukikanaa vasove roolusa kari suusu, maa vakwaatwe ni soni. **9** Vakiindye vatuma vave matu kwa veenekaaya vaavo kwa kira kiintu na vandooveerya mitima. Kari viiyuyirya novo tuku. **10** Na kei kari viivaa viintu vyaavo tuku. Maa kaa, valaire voovo ni vaantu vo kiilaangiwa kamwi, sa vuuvike ðvariyluli wa Muluungu Mulamuriri wiitu kwa kira kiintu, ðve na nyemi. **11** ðvavariyurire ayo, sa Muluungu alaira nduwo yaachwe ^ng'eene ilamurirya vaantu voosi. **12** Nduwo iyo, yatwólolaa tusiite mwiikalo si ^utuubaa kira Muluungu ^asákaa na tusiite mpiima ja ihi weeru, twiisikane, tave vawoloki na tandookwiikala mwiikalo ^utuubaa kira Muluungu ^asákaa aha weerwii ya haaha.

(aiōn g165) **13** Twiikale jeyyo, kũũ toowoojera siku ira
 ^yatalariwa, ^twiiláangyaa ^ari kũũja na nkongojima Yéesu
 Kirisitu, Muluungu wiitu mukũũlu na Mulamuriri wiitu.
14 Yeeye iitoola mweeneevyo sa atununuule fuma kira
 kuwuna miiro koosi, na atujirula tũve vaantu vaachwe
 mweeneevyo, ^vamányikaa na mitima kutumama maaja.
15 Vawyiire vaantu masáare aya! Vaheere mutima na
 uvakaan'ye na ngururu joosi. Muuntu yoyoosi kari
 akusinanale tũku.

3 Vakumbusikye vaantu vave na nyemi kwa vakũũlu na
 vatemi. Vave na matu na vave víímire neeja kutumama
 mirimo miija. **2** Kari vatũkiraa muuntu yoyoosi tũku.
 Vave vaantu va mwiikalo muũja na ^viĩkalan'yaa na
 vaantu vyabooha na vave vahola kwa vaantu voosi. **3** Baa
 suusu mpiĩndi jimwi, tujáa tusiina miryũungu tũku na si
 tateeráa tũku. Tujáa takoverwa na tujáa takwaatika ni
 uláku ^wiĩsimiresimire. Twiikaláa na uvi na twiiyoneráa
 kivina, tujáa tasũulwa na tujáa tavasũula viĩngi. **4**
 Maa kaa, mpiĩndi ^jikafike, Muluungu ajáa atoonekya
 kũbooha kwaachwe na ^vyeene aveenda vaantu, **5** yeeye
 atulamurirya, si sa suusu tatumama masáare ya uwoloki
 tũku, maa kaa, ni sa yeeye atulaanga na riiso ra wũũja
 vii. Atulamurirya ko tooyya uvi ko vyaalwa lwa kaviri na
 tukabweeyiwa vafya kwa njira ya Mutima Muũja. **6** Yeeye
 atukung'untira Mutima Muũja kwa njira ya YéesuKirisitu
 ^atulamurirya. **7** Yeeye atũvala suusu tũri vawoloki kwa
 nduwo yaachwe sa tũve vahokeri va nkaasu ya siku
 ^jisiina uhero ^ng'eene twiiláangyaa. (aiōnios g166) **8** Mpĩri
 iyo ni yo kiilaangiwa. Noosaaka uyalumirirye masáare aya

sa vara ^vamura Mulungu, viime neeja kutumama
 murimo muja. Masáare aya yabooha munumunu, na
 kei yatiite kunáalo kwa vaantu voosi. **9** Maa kaa, neha
 kwiiruta ndihi kwa kihoho, mbuwo jo lusa marina ya
 vala baaba va nkolo na kwiitoola sa Miiró. Aya yoosi
 yasiina kunáalo tuku, baa kei ni ya bweete vii. **10**
 Munu yoyoosi ^asóonkyaa vaantu, mulume kutu lwa
 ncholo na lwa kaviri. Kooni si yookuteera ireke ne. **11**
 Weewe umányire munu ja uwo, asaambuka na ni muvi
 ^ilamurira mweeneevyo. **12** Mpiindi ^ndiri mutuma
 Aritéema au Tíkiko na uko kwaako, waanguhe kuuja sa
 twiiyone uko Nikopóoli. Niini nalámwiire kwiikala uko
 mpiindi ja mpeho. **13** Manyika uvaambirirye Senási
 ura ^atétera vaantu balási na Apóolo. Vaambirirye sa
 vadiire sova kiintu chochoosi lyeendwii lwaavo. **14**
 Vaantu viitu viikiindye vandoobweeya viintu viija, na
 vandoovaambirirya vamuchiiri. Kwa njira iyo, mwiikalo
 waavo kuva uri na ndiwa. **15** Vaantu voosi ^veene ndiri
 hamwi novo, vakulúumbiirye. Nuumbirya vijeengi voosi
 ^vatweenda sa kura kuruma. Mweenevyoosi avaheere
 nduwo nyuunyu voosi.

Filemóoni

1 Barúwa íhi yafúmire kúri níini Paúli ^nachuungwa sa Kirisitu Yéesu, na Timotéeo mwaaniitu. Tookwaandikira weewe Filemóoni, mutumami mwiiwiiswi, ^takweenda, **2** na iruumbu riitu Afía na Aríkipo, munyaampala mwiiwiiswi. Kei tookaandikira mpuka ya vaantu ^vamura Yéesu ^veene valúmanaa kaayii kwaako. **3** Nduwo na mwiikalo muja fuma kwa Mulungu Taáta wiitu na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyuu. **4** Kira siiku kati ^noomuloomba Mulungu, nakukumbukira na namudumbaa Mulungu sa weewe. **5** Ni bweyya niise jei, sa nateera mbuwo ja viintu ^umuruma Mweenevyoosi Yéesu na ^veene veenda vaantu voosi va Mulungu. **6** Nooloomba kuruma kwaako kave kiintu kimwi na kuruma kwa vaantu viingi sa utaange kukiimana kwa masáare yoosi ^yabooha ^meene tapata kwa Kirisitu. **7** Mwanawiiitu, kweenda kwaako kwanjéirye mutima, na kwaampire mutima kamwi, sa wavoon'ya mwerere vaantu va Mulungu. **8** Sa jei, baa neembe ndiri na laviro kwa Kirisitu lo kulairiya utumame ^veene vyoosaakwa, **9** maa kaa, níini níine ni viija nikuloombe ko kiiyenda. Nabwéyyiirye jei baa neembe níini ni moosi Paúli ^nachuungwa sa Kirisitu Yéesu. **10** Aai nookuloomba sa mwaana waani Onésimo. Uhu, kunu kuntu ^nachuungwa, namuvariyrira Masáare Maaja ne aava mwaana waani ko muruma Yéesu. **11** Aho ncholo Onésimo ajáa asiina kunáalo kwaako tuku, maa kaa, haaha, avíire na kunáalo kwaani baa na kwaako. **12** Baa neembe namweendamweenda, ni kumuhindula

niise na kwaako. **13** Kwaani naakeenda ngaari achaale na niini aha, sa aantumamire kipaango chaako mpiindi niini ^nkaari neekiirwe nyuumbii sa Masáare Maaja. **14** Maa kaa, kisiina ngaari ^nabwéeyiirye tuku bila weewe kũndekera mbweeye jeyyo. Kooni woosaaka kũnyambirirya, nyambirirya ja ^vyene weewe uri keenda, maa kaa, kusive kwa njira yo kũdoomererya tuku. **15** Ifaanaa ikava Onésimo akerwa na weewe kwa mpiindi kiduudi sa ahindake na kwaako, wiikale ne siku joosi. (aiōnios g166) **16** Haaha, Onésimo si mutũmwa vii tuku, maa kaa, yeeye ni mwaaniitu kwa Kirisitu na tamweenda. Niini namweenda maatuku vii, maa kaa, weewe mweenda uri kulookya ja mutumami waako, kei ja mwaanaanyu kwa Mweenevyoosi. **17** Sa jeyyo, kooni wookũmbiika ja mwiiwaako ^tutũmaman'yaa, muhokere ja ngaari ^vyene wũmpókĩire niini mweenevyo. **18** Kooni baa ahon'ya kimwi, au baa kooni ari na noongwa yaako, ndaayya niini. **19** Niini Paúli naándikire kwa mukono waani, riha ndiri. Maa kaa, si ndiri kuwyiira weewe utiite noongwa yaani ya nkaasu yaako tuku. **20** Mwanawiitu! Nyambirirya kwa Mweenevyoosi. Kei noolomba wũunjerye mutima kwa Kirisitu. **21** Naándikire kũnũ nootaanga kikomi tumama uri kulookya baa ayo ^nalóombire. **22** Hamwi na ayo, noolomba wuunyimirye neeja haantu ^nkiindoojookiikala. Sa kwa kulũusika kwaanyu na Mulũungũ, nookona Mulũungũ kũunchungurira ari na kũja ndiri na meenyu. **23** Epáfura, akulũumbiirye. Yeeye eekerwa na niini sa murimo wa Kirisitu Yéesu. **24** Kei vatumami viiviiswi va aha, vala

Maárikí, Aristárikó, Déema na Lúka vakulúumbiirye. **25**

Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi ìve na nyuunyu
voosi.

Vaeburanía

1 Lombere, Mulungu alusikáa na vala baaba wiitu ko tweera valáli na mutwe. Abweeyáa jeyyo haantu ^hari foo kwa njira ^jísimiresimire. **2** Maa kaa, siku jiji jo kiimikirirya, yoolusika na suusu ko tweera Mwaana waachwe. Amusaawula uhu Mwaana ahokere viintu vyoosi, kei ko tweera yeeye Mulungu umba weeru. (aiōn g165) **3** Uhu Mwaana, alávalavaa kwa nkongojima ya Mulungu na oónekyaa ^vyeene Mulungu ari. Yeeye abweeyya viintu vyoosi viikwaate hamwi kwa isáare raachwe ^riri na ngururu. Yeeye iitoola, akava mpóryo yo seyya uvi wa vaantu, akiikala mukonwii wa kulume wa Mulungu Mweenengururu uko kurumwii. **4** Jeyyo, Mulungu amubweeyya Mwaana waachwe ave mukulu munamunu kulookya mirimu miija, ja ^vyeene irina Mulungu ^amuheera ni ikulu kulookya ra mirimu miija. **5** Sa Mulungu si awyíira murimu muja wowoosi tuku kira ^amuwyíira Yéesu, “Weewe ni Mwaana waani, isiku niini navíire Taáta waako.” Kei, Mulungu si alusikira murimu muja wowoosi tuku, ^akasee, “Kuva ndiri Taáta waachwe, ne kuva ari Mwaana waani.” **6** Kei, mpiindi Mulungu ^ari mreeta Mwaana waachwe wa mpeke kuri weeru, asea, “Mirimu yoosi ya Mulungu imwiinamire.” **7** Na kwa masáare ya mirimu miija Mulungu asea, “Mirimu yaani niibwéeyya ja mpeho, novo vatamami vaani navabwéeyya ja luriijo lwa mooto.” **8** Maa kaa, kwa Mwaana waachwe asea, “Weewe Mulungu, kwiimirira uri kwa siku ^jisiina uhero, weewe kwiimirira uri kwa nkome ya uwoloki. (aiōn g165) **9** Weewe weenda uwoloki na wasula

uwuni miiro, Sa jeyyo Muluungu, Muluungu waako, akuhákire makuta yo kubweeyya uve na cheeru kulookya viivaako voosi.” 10 Kei, Muluungu amusea Mwaana waachwe, “Weewe Mweenevyoosi noo wumba weeru aho ncholo, weewe noo wumba kurumu kwa mikono yaako. 11 Viintu vya weeru na vya kurumwii sakahala viri ja ingo, maa kaa, weewe kuva uri umwaari kwa siku ^jisiina uhero. 12 Weewe vifotafota uri ja viintu muuntu ^afótaa ingo ^yasakahala. Maa kaa, weewe si uválandukaa tuku, baa myaaka yaako si iri sira vii kaa tuku.” 13 Muluungu si usea murimu muja wowoosi tuku, “Ikala mukono waani wa kulume, furu nivaviike vavi vaako vave kabambari ko vikira majeo yaako.” 14 Sa jeyyo, mirimu miija ni kiintu che? Ni mitima ^imutámamiraa Muluungu, ne Muluungu itumaa ivatamamire vara ^vari lamuririwa.

2 Sa jeyyo, tuyakwaatyee neejaneeja yara ^tateera sa kari ji tuyareke tuku. 2 Sa masáare yara vala baaba wiitu ^vaheewa ni murimu wa Muluungu, yajaa yatiite wiimiriri. Sa jeyyo, vaantu voosi vara si ^vatuubaa na si ^vateeraa, Muluungu avalamurira kwa uwoloki. 3 Kooni voovo vabweeyiriwa jeyyo, jooli suusu turi hona kooni si tookwaatyee ulamuriri mukulu ja uhu? Ulamuriri uhu, waanda kaariwa ni Yéesu Mweenevyoosi, na vaantu vara ^vateeraa voonekya kuri suusu ni kimáari. 4 Muluungu ne oonekyaa masáare ayo ni kikomi ko tumama ishára, viintu ^vihwáalaryaa na myuujíisa ^yiisimiresimire. Kei, avaheera viingi wuya wa Mutima Muija ja ^vyeene eenda. 5 Tamányire, Muluungu si ihera mirimu miija

laviro lo kiimirira weeru ifya ^yookuujja tuku, iyo ^tooluusa
 masáare yaachwe. **6** Maa kaa, vyoonekiwa kikomi ni
 muntu umwi Masáarii ^Yari Mpeho haantu hamwi
 yoosea, “Muntu ni kiintu che furu umwiiririkane?
 Mwaana waachwe muntu ni ani furu umukwaate
 neeja? **7** Kwa mpiindi kiduudi wamuviika isi ya mirimu
 miija, maa kaa, haaha wamuheera nkongojima na nyemi.
8 Na waviika viintu vyoosi isi ya majeo yaachwe.” Jeyyo,
 Muluungu amuviika muntu indookimirira viintu vyoosi.
 Kusiina kiintu si ^chiimirirwaa ni muntu tuku. Maa kaa,
 kwa mpiindi iji si toomooni muntu yookimirira ivyo
 viintu vyoosi tuku. **9** Maa kaa, toomooni Yéesu, Muluungu
 kwa mpiindi nduudi amubweeya ave isi ya mirimu miija.
 Uwo noo Muluungu ^amuheera nkongojima na nyemi sa
 kuturikiriwa na kukwya kwaachwe. Muluungu abweeya
 jeyyo sa kwa njira ya nduwo yaachwe, Yéesu akwe so
 lamuririrya vaantu voosi. **10** Muluungu noo umbira kira
 kiintu na noo aviviika ja ^vyeene viri. Sa avareete vaana
 na nkongojimii yaachwe, Muluungu oona ni vyabooha
 amukiiman’ye yeeye ^ari ncholo ya ulamuriri waavo
 kwa njira yo turikiriwa. **11** Yéesu yeeye ^avabwéeyaa
 vaantu vave vaaja mbere ya Muluungu, hamwi na avo
 ^vabwéeyiwa vaaja, Taáta waavo ni umwi. Na noo
 ^chooreka Yéesu si oóna soni tuku kuvanirira avo
 vaantu vanduu vaachwe. **12** Yoosea, “Ee Muluungu, luusa
 ndiri mirimo yaako mikulu kwa vaaniitu, mbere ya
 itaka, kudumba ndiri kwa nyimbo.” **13** Kei asea, “Niini
 kumwiilaangya neende Muluungu. Laanga niini mwaari
 aha na vaana Muluungu ^aampeera ndiri novo.” **14** Haaha

sa viintu vaana vari na miviri na sakami, Yéesu ne uja ari na miviri ja miviri yaavo. Abweeyya jeyyo, sa kwa njira ya inkwya yaachwe, asiinde ngururu ja Ikuulu ra Mirimu Mivi, rooro riri na luviro lwa inkwya. **15** Kei, Yéesu aakwya sa avaviike huuu vaantu veene vajaa vatuma siku jaavo joosi so koofa inkwya. **16** Jeyyo, kikomi yoonekya Yéesu si uja jo kaambirirya mirimu tuku, maa kaa, mbyaala ya Aburahamu. **17** Sa jeyyo, uja ja vyeene vaanaavo vari kwa kira kiintu, sa ave mweeneisi mukulu ari na mbavariri na wo kiilaangiwa mbere ya Mulungu. Jeyyo, atole mpyo sa Mulungu asee vi wa vaantu wasirire. **18** Sa viintu Yéesu aturikira ko yerwa, daha ari kuvaambirirya vara vooyerwa.

3 Sa jeyyo vanaviitu vaaja, nyuunyu veene Mulungu avaanirira mve ne kurumwii, mwiirikani Yéesu, yeeye ari mutumwi na Mweeneisi Mukulu suusu tamuruma mbere ja vaantu. **2** Mulungu amusaawula Yéesu. Yeeye ni wo kiilaangiwa ajaa ja vyeene Musa ne ajaa wo kiilaangiwa kwa Mulungu, kunu ari mutumami waachwe kuri nyumba ya Mulungu noo kusea Viisiraéli. **3** Mjeengi anyemiwa kulookya nyumba ng'eene ajeenga, viivyo, Yéesu iima neja kubweyyiriwa nkongojima kulookya Musa. **4** Kira nyumba yajengwaa ni mjeengi umwi, maa kaa, Mulungu noo mjeengi wa kira kiintu. **5** Musa ni wo kiilaangiwa ajaa kwa Mulungu, kunu ari mutumami waachwe mbere ya vaantu va nyumba ya Mulungu. Murimo waachwe ajaa ni kuvawiiira vaantu yara Mulungu ajaa iimiriye kyalusa siku jookuja. **6** Maa kaa, Kirisitu ni wo kiilaangiwa kwa Mulungu ja

Mwaana ^himiraa nyuumba ya Muluungu. Na suusu turi nyuumba yaachwe kooni tootuuba kwiitema kuri yeeye no kwiilaangya kwiitu kura ^twiiváiraa kipeembe. 7 Ivi noo ^vyeeene Mutima Muja yoolusa, “Isiku kooni mutéire sawúti ya Muluungu, 8 mureke hiingya mitima yaanyu, ja ^vyeeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa, mpiindi jo kunjera kura isi ya ibalángwii. 9 Sa uko vala baaba waanyu vajaa vaanjera, baa neembe navabweeyirya myuujíisa ^iri foo kwa myaaka makumi yani. 10 Sa jeyyo, nijaa navakalarira vaantu avo, nkasea, ‘Ava vaantu ni vavi siku joosi, ni vaantu si ^vatúubaa njira jaani.’ 11 Sa jeyyo, ni kwiilaha niise kunu nakáliire noosea, ‘Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ^naviimirya neeja ho humulukira.’” 12 Vanaviitu, mulaange neeja sa kari ji kwe na muantu yoyoosi kuri nyuunyu ^ari na mutima muvi tuku, uwo si ^anamuruma Yésu tuku na yoosiita kumutuuba Muluungu ^Ari Nkaasu. 13 Maa kaa, moosaakwa mundookiiheera mitima nyuunyu kwa nyuunyu kira mpiindi ^yoosewa “Isiku,” sa kúdiire kva na umwi waanyu ^ari kooverwa ni uvi na asiite muruma Kirisitu. 14 Suusu ni hamwi turi na Kirisitu, kooni tatúbire kumwiilaangya Kirisitu ja ^vyeeene taruma keende ncholo fura kukiimikirirya. 15 Kumbukiri ja ^vyeeene Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Isiku kooni mutéire sawúti ya Muluungu, mureke hiingya mitima yaanyu, ja ^vyeeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa ni niini.” 16 Ni vala ani ^vateera sawúti ya Muluungu, maa kaa, vakasiita longoolwa ni yeeye? Eri, si vara voosi ^valongoolwaa ni Músa fuma isi ya Mísiri tuku wuu? 17 Eri,

ni vala ani Mulungu ^avakalarira kwa myaaka makumi
yani? Eri, si vara voosi ^vatumama uvi na vakakwya isi ya
ibalángwii tuku wuu? 18 Eri, ni vala ani Mulungu iilaha
si ^vari kiingira vii kaa tuku haantu ho humuluka ^heene
iimya neeja? Eri, si vara ^vasova matu tuku wuu? 19 Jeyyo
tamányire, avo vaantu vasiindwa kiingira na aho haantu,
sa viintu si vamuruma Mulungu.

4 Haaha, sa viintu kwiichuunga kwa Mulungu vaantu
kiingira vari na uhumulukii kukaari kuri kiweerwii,
tulaange neeja sa kari muuntu baa umwi waanyu ji
asiindwe kiingira na aho tuku. 2 Sa suusu tateera Masáare
Maaja ja ^vyeene vala baaba wiitu vateera. Maa kaa, voovo
^vakateere masáare ayo, si javaambirirya chochoosi tuku,
sa si vaava hamwi na vara ^vayateera vakayaruma tuku. 3
Haaha suusu ^taruma, kiingira turi na aho haantu ho
humuluka, ja ^vyeene Mulungu asea, “Jeyyo ni kwiilaha
niise kunu nakáliire noosea, ‘Fiti, si vari kiingira vii
kaa tuku na haantu ^naviimirya neeja ho humulukira.”
Mulungu alusa jeyyo baa neembe ahumula mirimo
yaachwe keende aho ncholo ^akumbi iki weeru. 4 Haantu
hamwi Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Siku ya mufungati
Mulungu akahumuluka mirimo yaachwe yoosi.” 5 Kei
Masáare ^Yari Mpeho aho mweeri yasea, “Fiti, si vari
kiingira vii kaa tuku na haantu ^naviimirya neeja ho
humulukira.” 6 Sa jeyyo, hamwaari vamwi ^vari kiingira
haantu ha Mulungu ho humulukira, maa kaa, vara
^vateera Masáare Maaja aho ncholo vasiindwa kiingira
sa si vamateera Mulungu tuku. 7 Sa jeyyo, Mulungu
iimya neeja siku yiingi na iyanirira “Isiku.” Mulungu

siku ^jikalooke ^jiri foo aluusa kei ko tweera Daúdi ja ^vyeeene vyaandikwa aho mweeri, “Isiku kooni mutéiire sawúti ya Muluungu, mureke hiingya mitima yaanyu.” 8 Ngaari Yooshúa avaheera aho haantu ho humulukira, Muluungu ngaari si aluusa siku ^jikalooke tuku, siku yiingi yo humuluka. 9 Sa jeyyo, imwaari siku yo humuluka ya Sabáato ^ng’eene Muluungu iimya neeja sa vaantu vaachwe. 10 Sa muuntu yoyoosi ^iingiraa aho haantu ho humulukira, ahumuluka mirimo yaachwe mweeneevyo, ja ^vyeeene Muluungu ahumuluka ^akahumale kumba weeru. 11 Sa jeyyo, twiifafye sa twiingire na uhumulukwii uwo, kari muuntu baa umwi kari suusu ji asiindwe kiingira so diira teera ja ^vyeeene vala baaba wiitu si vateeráa tuku. 12 Sa isáare ra Muluungu ni nkaasu riri na ratiite ngururu. Rahumba kulookya nyaasuka ^iri kosikosi, jeyyo riingiraa rikaasakanula mutima na nkaasu, kei raásakanulaa viintu vya maviri na manonu. Kei isáare iro, raváryulaa miryungu na miiririkano ya mitima ya vaantu. 13 Kusiina kiintu ^chumbwa ni Muluungu ^kiri daha kwiivisa mbere yaachwe mweeneevyo tuku. Kira kiintu ni kiweerwii kiri na chakunukulwa. Kari yeeye ni mpaka tuluse kimári cha kira kiintu. 14 Haaha, tatiite Mweeneisi Mukulukuulu, yeeye iingira na kurumwii. Uhu ni YéesuMwaana wa Muluungu. Sa jeyyo, tukwaatye neeja kuruma kwiiswi ^tulúsaa mbere ja vaantu. 15 Uhu Mweeneisi Mukulu, yeeye noo ^ari daha taanga teketeke yiitu, sa baa yeeye ayerwa ni Irimu kwa njira ^jiisimiresimire ja suusu, maa kaa, yeeye si atumama uvi tuku. 16 Haaha tutamanye ko kiitema na ichuumbii ra

Muluungu ^ari na nduwo. Aho, twaambirirya ari mpiindi ja uturikiri wiitu kwa nduwo na kulaanga na riiso ra wuwa kwaachwe.

5 Kira mweeneisi mukuulu asawulwaa fuma kuri vaantu, sa iime haantu ha vaantu kuri masaa ya Muluungu. Uhu mweeneisi mukuulu atoolaa vilungulungu kwa Muluungu na mporyo sa uvi wa vaantu. **2** Yeeye daha ari kuvonera mbavariri vaantu ^vabweeyaa uvi baa taanga tuku, sa viintu baa yeeye atiite teketeke yo tumama uvi. **3** Iki noo ^kibweeyaa atole mporyo sa uvi waachwe, kei, sa uvi wa vaantu viingi. **4** Kusiina muntu ^ari daha kwiivika ave mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa, avijaa mweeneisi mukuulu ko saawulwa ni Muluungu ja ^veene Haruni aanirirwa. **5** Viivyo Kirisitu si iyyinula akiheera nyemi yo va mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa, yeeye asawulwa ni Muluungu. Sa Muluungu amusea, “Weewe ni Mwaana waani, isiku niini navire Taata waako.” **6** Kei haantu hiingi amusea, “Weewe ni mweeneisi kwa siku ^jisiina uhero, kwa mwiitubiriro wa Melikisedeki.” (aiōn g165) **7** Mpiindi Yeesu ^ikalaa kuri iki weeru, amulombaa Muluungu na amuriraa maatuku vii. Muluungu ^adaha kumlamurirya fuma inkwyii, ahokeraa kulomba kwaachwe sa viintu Yeesu ajaa iikiimya na isi. **8** Baa neembe Yeesu ajaa ni Mwaana wa Muluungu, ajaa iikiindya kuva matu kwa njira ya uturikiri ^uturyaa. **9** Kwa njira iyo, Muluungu amubweeya akiimane, haaha yeeye ni ufumo wa ulamuriri wa siku ^jisiina uhero kwa vara ^vari matu kwaachwe. (aiōnios g166) **10** Muluungu amuvika ave Mweeneisi Mukuulu kwa

mwiitubiriro wa Melikisedéeki. **11** Tatiite ^yari foo yo lusa ya weeneisi mukulu wa Yéesu, maa kaa, vyafafa kuvawyiira sa si mutángiraa chaangu tuku. **12** Mpiindi iji, mwasaakwa mwe mwahumula kuva vakiindya, maa kaa, mukaari mookiilaangya mukiindya avakiindye masáare ya ncholo ya isáare ra Mulungu. Moosaaka masusu na si chóorya ^chafafa tuku. **13** Kira ^asaakwa kunywa masusu, akaari musinga, si amányire masáare ya uwoloki tuku. **14** Maa kaa, vaantu ^vakangaala, varíjaa chóorya ^chafafa, vaantu avo viikiindya vooveene kwiisiman'ya mavi na maaja.

6 Arumi, toosaakwa tukule na twaande kwiiririkana viintu vikuulu, na si vira viintu vya ncholo ^takiindiwa vya Kirisitu vii tuku, maa kaa, tukasane kwiikiindya sa tve vaantu ^takangaala. Tureke kuhindukira ukiindya wa mwaariryo wo valanduka fuma nteendwii jira ^jiréetaa inkwya, na wo muruma Mulungu. **2** Tureke hindukira ukiindya wa ubatíiso, ukiindya wo vavikira vaantu mikono, ukiindya wa kufufulwa kwa vaantu ^vaakwya na ulamu wa siku ^jisiina uhéro. (aiōnios g166) **3** Na Mulungu kooni avyeéendire, ayo tumama turi. **4** Haaha mutaange, si vyadáhikaa kuvahindula kuri kavarinduka fuma uvii vaantu vara ^vajáa vaheewa kiweeru tuku. Avo, vajáa vahumula turya wuya wa kurumwii na vakava kiintu kimwi na Mutima Muija. **5** Voovo vasaira kubooha kwa isáare ra Mulungu na myuujísa ya mwiikalo wa weeru ^yookuija. (aiōn g165) **6** Vaantu avo, kooni varékire kumuruma Mulungu, eri, daha turi kuvahindula na kuri kavalanduka fuma uvii kei wu? Avo vaantu vamuváiriraa

Mwaana wa Muluungu misumári musaláabii lwa kaviri na vamuréteraa soni ilaarii. **7** Salu ^jooloviwa kweene kweene ni mbula, na ^jikúryaa mbeyu, ^javaámbiriryaa varimi, salu ijo, Muluungu ajitálaryaa. **8** Maa kaa, salu jira ^jikúryaa miíwa na mbiiri, jisiina kunáálo kwa murimi tuku, ifaanaa jikajumwa na kuherererya kwaachwe chimikwa jiri mootwii. **9** Baa neembe toolusa jei vanaviitu, na kikomi taveenda, suusu tookoona kikomi tumama mwiise vyabooha kulookya, sa nyuunyu mwalamuririwa. **10** Sa viintu Muluungu ni mawoloki, si ari reka kumbukira mirimo yaanyu miija ^mutámamaa tuku. Kei, si ari rimiryaa kweenda kura ^moonekya kuri irina raachwe kwa njira yo vaambiriryaa vaantu ^vamura Yéesu furu isiku tuku. **11** Tookoona mpiima kira muuntu amanyike kaveenda vaantu ava furu kukiimikiriryaa, sa muyahokere yara yoosi ^mwiiláangyaa. **12** Si toosaaka muve vavira tuku. Maa kaa, toosaaka mvatuubiriryee vara kwa njira yo ruma na kuyimiriryaa, ^vahokera yara Muluungu ^iichuunga kvaheera. **13** Hara kali mpiindi Muluungu ^iichuungáa kwa Aburaháamu, Muluungu ajáa alaha kwa irina raachwe sa kusiina ^ari mukulu kulookya yeeye Muluungu tuku. **14** Muluungu amulaha Aburaháamu yoosea, “Kikomi, kooni ni kukutalarya, kutalarya ndiri na bweeyya ndiri mbyaala yaako ive nkulunkulu.” **15** Aho, Aburaháamu awoojera ko yimiriryaa furu akaturya yara Muluungu ^iichuunga kvaheera. **16** Kooni vaantu voolaha kiintu, viiláhaa kwa irina ra ura ^ari mukulu kulookya voovo, na kei kulaha uko, koónekyaa yara ^voolusa ni ya kimári. Kubweeyya jeyyo, kwamárikiryaa

kwiiruta ndihi. **17** Muluungu asaakaa koonekya kiweerwii kwa vaantu vara ^vari hokera kwiichuunga kwaachwe, vataange si ari varindula miryungu yaachwe tuku. Iki noo ^chabweeyya iilahe. **18** Kwa njira yo lusa aya masaaare yaviri si ^yavalandukaa, atuheera mutima mukulu suusu ^tamutuubaa sa tumirire kwiilaangya yara ^yookujja mbere yiitu, sa si viri dahika vii tuku Muluungu kulusa uloongo. **19** Kuruma kwiitu ni ja kiintu ^kisikiririyaa nkaasu yiitu ifafe. Kwiilaangya uko kwiingira Haantu Haajahaaja nyuma ya ipasia. **20** Yeesu alongoola na iingira na aho haantu sa suusu. Na yeeye aava ni Mweeneisi Mukulu kwa siku ^jisiina uhero kwa mwiitubiriro wa Melikisedeki. (aiōn g165)

7 Melikisedeki ni mutemi wa Salému ajaa. Kei ni mweeneisi wa Muluungu ^Ari Mweerimweeri ajaa. Melikisedeki ajaa aluma na Aburaháamu mpiindi Aburaháamu ^afumaa nkoondwii ^ng'eene ajaa avasindire vatemi vani. ^Akaluma na Aburaháamu, maa akamutalarya. **2** Aburaháamu ajaa atoola rimwi ra malundu ikimi ya viintu ^ajaa aturiirye nkoondwii, akamuheera Melikisedeki. Melikisedeki noo kusea, "Mutemi wa uwoloki." Kei ni mutemi wa Salému, noo kusea, "Mutemi wa mwiikalo muja." **3** Viintu ^yoonekanaa, taata na iyo waala Melikisedeki si vamanyirwe tuku, baa ichina raachwe si raluswa tuku, si vyamanyirwe ni naadi avyaalwa na ni naadi aakwya tuku. Yeeye ni mweeneisi kwa siku ^jisiina uhero ja Mwaana wa Muluungu. **4** Laanga viintu Melikisedeki ^ajaa mukuulu. Baa Aburaháamu baaba wiitu, ajaa amuheera ilundu

rimwi ra malundu ikimi ya viintu ajaa anyahiire nkoondwii. 5 Miiro yalusa, veeneisi va Ijva fuma lukolwii lwa Láawi noo valaiririwa vandoohokera ilundu rimwi ra malundu ikimi fuma kwa Viisiraéli viivaavo. Viisiraéli vajaa vasaakwa vandoobweyya jeyyo baa neembe voovo ni va ufumo wa baaba waavo Aburaháamu. 6 Baa neembe Melikisedéeki si ajaa afuma lukolwii lwa Láawi, yeeye ajaa asumula rimwi ra malundu ikimi fuma kwa Aburaháamu. Kei, akamutalarya Aburaháamu, uhu Aburaháamu Mulungu ajaa iichuunga kumutalarya ari. 7 Na suusu voosi tamányire, ni kimaari, mukúlu noo amutalarya mudúúdi. 8 Kei veeneisi va Ijva fuma lukolwii lwa Láawi, voovo vahókeraa rimwi ra malundu ikimi, ni vaantu vakwyíjaa, maa kaa, Melikisedéeki ahokera rimwi ra malundu ikimi fuma kwa Aburaháamu, tawyiirwa kikomi ni nkaasu ari. 9 Jeyyo ifaanaa tukasea, baa Láawi yeeye mbyaala yaachwe ihókeraa rimwi ra malundu ikimi, baa yeeye atoola rimwi ra malundu ikimi ko tweera kwa Aburaháamu. 10 Sa viintu Láawi ajaa akaari vyaalwa, ajaa akaari muvirii wa baaba Aburaháamu mpiindi alumanáa na Melikisedéeki. 11 Baa neembe weeneisi wa Láawi watuubáa Miiro ya Músa na kwa mwaariryo uwo, Miiro yatoolwáa kwa vaantu, maa kaa, weeneisi uwo si ujaa wakiimana tuku. Sa jeyyo, asaakwáa mweeneisi wiingi ja mwiitubiriro wa Melikisedéeki na si ja mwiitubiriro wa Harúuni tuku. 12 Sa kooni weeneisi waválandukire, ni mpaka na Miiro ivalanduke. 13 Muuntu toolusa aha ni wa lukolo lwiingi, kusiina muuntu fuma lukolwii lwaachwe anatumama masabáahwii ja

mweeneisi tuku. **14** Kira ^nooluusa ni iki, Mweenevyoosi wiitu afuma lukolwii lwa Yúuda, na Músa si aluusa veeneisi va Ijüva fuma vari lukolwii ulo tuku. **15** Aya ^nooluusa haaha ni kiweerwii yari, sa kwafumira mweeneisi wiingi ^iifwíine na Melikisedéeki. **16** Yeeye si aava mweeneisi kwa ulairiri wa kiwúuntu wo tuuba lukolo lwaachwe tuku, maa kaa, ni kwa ngururu ja nkaasu yaachwe, ^ng'eene si iri daha saambulwa. **17** Sa Masáare ^Yari Mpeho yoonekya kikomi yoosea, "Weewe ni mweeneisi kwa siku ^jisiina uhero, kwa mwiitubiriro wa Melikisedéeki." (aiōn g165) **18** Jeyyo, Muluungu aseyya ulairiri ura wa ncholo sa ujáa usiina ngururu tuku, na kei, ujáa usiina kunáalo yoyoosi tuku. **19** Noo kusea, Miiro si iri daha kubweyya kiintu chochoosi kikiimane tuku, maa kaa, haaha Muluungu atuheera kwiilaangya kwiingi ^kweene kwabooha kulookya. Na ko tweera kwiilaangya uko, tamuséesereraa Muluungu. **20** Mpiindi Valáawi ^vaviikwáa kuva veeneisi va Ijüva, Muluungu si ilaháa chochoosi kwaavo tuku. Maa kaa, mpiindi Muluungu ^amuvikáa Yéesu ave mweeneisi ajáa amwiilahira, **21** ja ^vyene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, "Ijüva ilaha na si ari valandula miryungu yaachwe tuku, 'Weewe ni mweeneisi kwa siku ^jisiina uhero.'" (aiōn g165) **22** Sa kulaha uko, Yéesu noo cha muhúúnda wa muháko uwo ^wabooha. **23** Muhákwi wa ncholo, veeneisi va Ijüva ni foo vajáa. Voovo si vatubáa kutumama murimo waavo tuku sa vakwyijáa. **24** Maa kaa, sa viintu Yéesu ari nkaasu kwa siku ^jisiina uhero, yeeye kuva ari mweeneisi kwa siku ^jisiina uhero. (aiōn g165) **25** Haaha yeeye atiite ngururu jo valamurirya

kikomi, voosi ^vootamanya na kwa Mulungu ko tweera kwaachwe, sa yeeye ni nkaasu ari kwa siku ^jisiina uhero, na avalóomberaa siku joosi. **26** Mweeneisi Mukulu ^ari jeyyo, asaakwa maatuku vii kuri suusu, sa yeeye ni muija na si atumama uvi wowoosi tuku. Mulungu amukera fuma kwa vaantu ^vatumamaa uvi, akamwaambukya furu kurumwii. **27** Yésu si asaakwa atoole mpóryo kira siiku tuku ja veeneisi vakulu va Ijva. Voovo vajaa vasaakwa vatoole mpóryo sa uvi waavo, de vaseyye uvi wa viivaavo. Maa kaa, Yésu iitoola mpóryo kamudu vii hara musalábii sa uvi wa vaantu voosi. **28** Sa Miiri yaviikáa vaantu si ^vakiimana kuva veeneisi vakulu va Ijva. Maa kaa, siku ^jiri foo ^jikalooke, Mulungu ko laha amusaawula Mwaana waachwe ave mweeneisi ^akiimana kwa siku ^jisiina uhero. (aiōn g165)

8 Kiintu kikuulu kulookya vyoosi vya kira ^toolusa ni iki, Mweeneisi wiitu Mukulu iikala mukono wa kulume wa ichuumbi ra ukúulu ra Mulungu Mweenengururu uko kurumwii. **2** Uko, amatumamiraa Mulungu Haantu Haaja na itibwii ro kiinamira ra kikomi ^rakovwa si kwa mikono ya vaantu tuku, maa kaa, ^rakovwa ni Mulungu Mweenevyoosi. **3** Kira mweeneisi mukulu asáawulwaa ni Mulungu, andootoola vilungulungu na mpóryo. Jeyyo Mweeneisi wiitu Mukulu wa Ijva ne asaakwa ave na kiintu cho mutoorera Mulungu. **4** Ngaari Yésu atuuba kiikala aha weerwii, ngaari si aava mweeneisi wa Ijva baa kiduudi vii tuku, sa kuri ihi weeru kwatiite veeneisi va Ijva ^veene vatóolaa mpóryo ko tuuba Miiri. **5** Yara ^vatumamaa kura Haantu Haaja, ni kiintu cho tuubiririwa

na murimírimi wa yara ^yatámamwaa kurumwii. Noo ^chooreka mpiindi Músa ^iimyáa neeja kújeenga itibu ro kiinamira, Muluungu ajáa amúsea, “Kova kira kiintu ja ^vyeeene nakoónekiirye yoosi luulwii.” 6 Maa kaa, Muluungu amúheera Kirisitu murimo wa kiweeneisi ^wabooha kulookya ura wa veeneisi va Ijüva va kali, ja ^vyeeene muháko ^mweene yeeye ni mukundikan’yi waachwe ^wabooha kulookya ura wa kali. Kei, muháko uwo mufya waviikwa mweeri ya mwaariryo wa kwiichuunga kwa Muluungu kura ^kwabooha kulookya. 7 Ngaari muháko wa ncholo ujáa wakiimana, ngaari si kwa saakwa muháko wa kaviri tuku. 8 Maa kaa, Muluungu ^akoone uvi wa vaantu asea, “Teereri! Jeyyo noo ^vyeeene alúusire Ijüva, siku kúja jiise, niini viika ndiri muháko mufya, na vaantu va Isiraéli, na va Yúda. 9 Muháko uhu si uri kuva ja ura, ^nabweeyya na vala baaba waavo tuku, mpiindi jira ^nijáa navakwaata mukono, nkavafumya fuma isi ya Mísiri. Voovo si vajáa vawoloki kwa muháko waani tuku, ikyo noo ^chooreka navareka ja ^vyeeene vari. 10 Siku ^jookúja uhu noo muháko ^ndiri viika, na vaantu va Isiraéli, aséire Ijüva. Viika ndiri miiro yaani miryuungwii yaavo, na kwiitala ndiri mitimii yaavo. Kúva ndiri Muluungu waavo, novo kuva vari vaantu vaani. 11 Si kuri kuva na muuntu wo mukiindya mwiiwaachwe aantaange tuku, au kusiina ^ari músea mwiiwaachwe, ‘Mutaange Ijüva’ tuku. Sa kira muuntu kuva ari aantaanga, kwaandira mudúdiduudi fúru mukúúlu. 12 Sa niini sea ndiri nteendo jaavo mbi jasíire, si ndiri kumbukira kei uvi waavo vii kaa tuku.” 13 Muluungu kati yoosea

uhu ni “muháko mufya,” ni koonekya iise, muháko wa ncholo ni wa kali. Haaha kiintu chochoosi ^kiri cha kali, chahiririrya, kisiina murimo wowoosi tuku, chasengeriire rimira.

9 Muháko wa ncholo ujáa watiite ndairiri ^ng’eene vaantu vatuubáa mpiindi jo mwiinamira Mulungu, na Haantu Haaja ho mwiinamira Mulungu kuri ihi weeru. **2** Kujáa kwatiite itibu ro kiinamira Mulungu. Iro itibu rijáa ratiite vyúumba viviri. Chúumba cha ncholo kijáa chatiite kyaángo cho vikira kimuri na méesa yo vikira mikáate mbere ya Mulungu. Ikyo chúumba cha ncholo noo Haantu Haaja hasewáa. **3** Aho itibwii ro kiinamira, kujáa kwatiite ipasía ^rakeráa chúumba cha ncholo na cha kaviri. Ikyo chúumba cha kaviri noo Haantu Haajahaaja hasewáa. **4** Aho chúumbii cha kaviri, kujáa kwatiite masabáahu yo kuusirirya ng’óono ^jinyúkíraa. Kei kujáa kwatiite isandúku ra muháko ^reene rijáa rahakwa saháabu mavaru yoosi. Aho isandúkwii, kujáa kwatiite nyiingu ya saháabu ^ng’eene ijáa na máana na kujáa kwatiite nkome ya Harúuni ^ng’eene ijáa yaturika masaambi, na kei kujáa kwatiite mawye yaviri ^meene yajáa na Miiró ikimi ya muháko. **5** Mweeri ya iro isandúku, kujáa kwatiite sanáamu ja makerúubi, noo kusea viúumbe vya kurumwii ^viri na mabava, ivyo vyoonekyáa Mulungu amwaari aho. Mbava jaavo jijáa jakunikirira ikubiko ra isandúku ^riséwaa ichuumbi ra mbavariri kuntu Mulungu ^aséaa uvi wa vaantu wasírire. Maa kaa, ihi si mpiindi yo variyula ivi viintu naasii tuku. **6** Viintu ivi ^viri humula kiimiwa neeja

haantwii haavo, veeneisi va Ijüva viingiráa kira siiku na chúumbii cha ncholo noo ko tumama murimo waavo wo mwiinamira Muluungu. 7 Maa kaa, ni mweeneisi mukuuu vii noo iingiraa na chúumbii cha kaviri, ne iingiraa kamudu vii kwa mwaaka. Na ajaa asaakwa iingire na sakami yo mutoorera Muluungu mpóryo yo seyya üvi waachwe na wa vaantu voosi vatumama üvi baa taanga tuku. 8 Haaha, sa tüüva ijo, Mutima Müüja yookoonekya njira yo kiingira na Haantu Haajahaaja ikaari si inachungulwa tuku, mpiindi itibu ro kiinamira ra kali rikaari rootumika. 9 Mirimo yoosi yatumamwaa hara itibwii, ni buuwo yoonekya vyeene masáare yajaa mpiindi ja muháko wa ncholo. Mpóryo vatoolaa kwa Muluungu, si jiri daha jirula mitima yiisiman'yaa mavi na maaja ya vaantu vamwiinamiraa Muluungu tuku. 10 Sa ndairiri ijo ja kiwuuntu, jijaa jalüsa vyóorya, vinywiwa, na kwijirula müviri, mirimo yoosi iyo ni ya weerwii vii, na ijaa imwaari füuru mpiindi Muluungu ari reeta muháko mufya. 11 Haaha Kirisitu üüja, yeeye ni Mweeneisi Mukuuu wa viintu vyüüja. Yeeye iingira, akatweera na itibwii ikuu ro kiinamira na rakiimana, si ratengeneshiwa ni vaantu na si riri kuri ihi weeru. 12 Aho, iingira kamudu vii na Haantu Haajahaaja. Si iingira kwa njira ya sakami ya mburi na ndama tuku, maa kaa, iingira kwa njira ya sakami yaachwe mweeneevyo sa yeeye mweeneevyo atununuula kwa siku jisiina ühero. (aiōnios g166) 13 Muhákwii wa ncholo, vaantu vari na njeo vajirulwaa mivirii kwa njira yo nyinyirirwa sakami ya mburi, sakami ya njiiu, na mavu ya ndama ijaa

yachímikirwe. **14** Maa kaa, sakami ya Kirisitu yatiite ngururu mñmñmñmñ kulookya sakami ya nchúwo. Sa kwa njira ya Mutima wa siku ^jisiina uhero, Yéesu iitoola kwa Muluungu ja mpóryo ^isiina lukwaalo loloosi. Sakami yaachwe yajírulaa mitima yíitu ^yiísiman'yaa mavi na maaja, kwa yara ^yaréetaa inkwya, sa tumutumamire Muluungu ^Ari Nkaasu. (aiōnios g166) **15** Sa jeyyo, Yéesu noo mukundikan'yi wa muháko mufya sa vara ^vaanirirwa vahokere upaari wa siku ^jisiina uhero ura Muluungu ^iichuunga vaheera ari. Sa Yéesu aakwya sa avanunuule fuma uvii waavo ^vatumama isi ya muháko wa kali. (aiōnios g166) **16** Sa kooni mñntu aándikire ^vyeene máari jaachwe jiri gavwa, ijo máari si jiri gavwa tuku fñññ uwo mñntu yooneke kikomi akwíire. **17** Kira ^alairirya kuva kiri na ngururu kooni mñntu ^aandika akwíire, maa kaa, si kivíjaa na ngururu vii kaa tuku kooni uwo mñntu akaari mooyo. **18** Iki noo ^chooreka baa muháko wa ncholo ujáa usiina ngururu tuku fñññ kwiita sakami ya nchúwo. **19** Músa ^akahumule luusa kira ulairiri wa Muluungu mbere ya vaantu voosi ja ^vyeene ijáa yasaakwa ni Miir, ajáa atoola sakami ya ndama na ngulaata, maa akasaangya na maaji. Aho, ajáa anyinyirira iyo sakami kitáabwii cha Miir, baa na vaantu voosi akavanyinyirira ko tumia mabaáhira ^yari nkññndu ^yachuungwa itáampii ra faai. **20** Kñññ, Músa yoovasea vaantu, "Ihi noo sakami ya muháko wa Muluungu. Uwo muháko Muluungu aláiriirye mñndookwaatya." **21** Viivyo, Músa anyinyirira sakami itibu ro kiinamira na saama joosi ^jitámikaa mpiindi jo mwiinamira Muluungu. **22** Ko tuuba ^vyeene Miir

yaluusa, kusengerera kira kiintu chasaakwa kijirulwe na sakami. Sa kooni sakami si yitikire, kusiina kusewa uvi wasirire tuku. **23** Itibu na viintu vyoosi veeneisi va Ijuba ^vatumiyaa kumutoorera Muluungu mporyo, vijaa ni buuwo ya viintu ^viri kurumwii. Itibu na viintu ivyo, vyatalariwaa kwa njira ya sakami ya nchuwo, maa kaa, viintu vya kurumwii vyasaakwa vitalariwe ni mporyo ^yabooha kulookya sakami ya nchuwo. **24** Kirisitu si iingira na Haantu Haaja ^hajeengwa kwa mikono ya vaantu tuku, ^kweene kuri buuwo ya Haantu Haaja kurumwii. Maa kaa, yeeye iingira kurumwii kweenevyo, kuuntu haaha ^yootuloombera mbere ya Muluungu. **25** Kei, Yeesu si iingira na kurumwii indookiitoola mporyo ko hindukirahindukira tuku. Yeeye si iingira ja mweeneisi mukuulu viintu ^ingiraa Haantu Haajahaaja kira mwaaka ko toola sakami si ^iri yaachwe. **26** Ngaari viri jeyyo, ngaari Kirisitu aturikira akwe ^kamema keende kumbwa kwa weeru. Maa kaa, yeeye mpiindi iji jo kiimikirirya uja iitoole ave mporyo kamudu vii sa aseyye uvi. (aiōn g165)

27 Ja ^vyeeene kira muuntu akwijaa kamudu vii, na ^ari kukwya Muluungu amulamuriraa, **28** viivyo Muluungu amutoola Kirisitu akwe ja mporyo ya mara kamudu vii sa asumule irya ra uvi wa vaantu ^vari foo. Kei, Kirisitu kuja ari lwa kaviri, si jo sumula uvi wa vara ^vooomwoojera na mpiima tuku, maa kaa, kujoovaheera ulamuriri.

10 Miiro ni buuwo ya masaa ^yabooha ^yookuja, yooyo si ayo masaa meenevyo tuku. Noo ^chooreka ijo mporyo ^ng'eene Miiro yalairirya jitoole ko hindukira kweene na mwaaka kwa mwaaka, si jiri daha baa

kiduudi vii kaa tuku kuvajirula vaantu ^vootamanya noo
 mwiinamira Mulungu. 2 Ngaari ijo mporyo jadaha
 kuvajirula vaantu uvi waavo, ngaari vareka toola ijo
 mporyo jaavo. Ngaari yaava jeyyo sa ngaari avo vaantu
 ^vamwiinamiraa Mulungu kwa njira yo tuuba Miir, o
 ngaari vahumula jirulwa kamudu vii. Kei ngaari mitima
 yaavo si ivatwala na kiloongii vatiite uvi tuku. 3
 Maa kaa, mporyo ijo ^vatoolaa mwaaka kwa mwaaka, ni
 nkumbukira ya uvi waavo vii. 4 Sa sakami ya nkabaako na
 ya mburi si iri daha kuseyya uvi tuku. 5 Noo ^chooreka
 Kirisitu ^akuje na kuri ihi weeru, amusea Mulungu,
 “Weewe si wasaaka mporyo ja nchuwo tuku baa mporyo
 jo chimika tuku, maa kaa, waanyimira neeja maviri. 6
 Si weeriwa mitima ni mporyo jo chimika tuku, kei si
 weeriwa mitima ni mporyo jo seyya uvi tuku. 7 Aho,
 maa nkasea, ‘Niini nu aha, nujire sa ntumame kusaaka
 kwaako, ee Mulungu, ja ^vyeene naandikirwa Kitabwii
 cha Masare ^Yari Mpeho.’” 8 Lwa ncholo Yesu asea,
 “Weewe si wasaaka na si weeriwa mitima ni mporyo
 ja nchuwo, jo chimika na jo seyya uvi wa vaantu tuku.”
 Yeeye alusa jeyyo baa neembe mporyo ijo jatoolwa
 ko tuuba Miir. 9 Aho, akasea, “Niini nu aha, nujire sa
 ntumame kusaaka kwaako.” Sa jeyyo, aseyya mhaiko wa
 ncholo, akavika mhaiko wa kaviri. 10 Na kwa kusaaka
 kwa Mulungu, suusu tabweyyiwa tukava vaaja mbere
 ya Mulungu, ko tweera mporyo iyo ya maviri wa Yesu
 Kirisitu, ^utoola kamudu vii na mporyo ikakiimana. 11
 Ko tuuba mhaiko wa kali, kira siiku mweeneisi wa Ijva
 imaa kweene masabawii kutoola mporyo ijo ^ng’ene

si jidáhaa kuseyya ùvi baa kiduudi vii kaa tukú. **12** Maa kaa, Kirisitu iitoola mpóryo kamudu vii, kuseyya ùvi kwa siku ^jisiina ùhero. Aho, akatamanya noo kiikala mukono wa kulume wa Muluungu, haantu ha nyemi munumunu. **13** Uko amwaari yoowoojera vavi vaachwe vaviikwe ja fibambari fyo vikira majeo yaachwe. **14** Kwa njira ya mpóryo imudu vii, avabweeyya vakiimane vaantu ^voobweeyyiwa vave vaaja ni Muluungu. **15** Ne Mutima Muija yookoonekya kikomi masáare aya kuri suusu ko tusea, **16** “Siku ^jookuija, uhu noo muháko ^ndiri viika na vaantu vaani, aséire Ijua. Viika ndiri miiro yaani mitimii yaavo, na kwiitala ndiri miryuungwii yaavo.” **17** Kei oongererya akasea, “Si ndiri kumbukira kei ùvi waavo vii kaa tukú, na nteendo jaavo jo wuna miiro tukú.” **18** Kooni Muluungu avaséire ùvi waavo wasírire, kusiina cho bweeyya tutoole mpóryo sa ùvi tukú. **19** Vanaviitu kwa njira ya sakami ya Yéesu, suusu ni húuru turi kwiingira na Haantu Haajahaaja baa woowa tukú. **20** Kwa ihi njira ya muviri na nkaasu, atuchungurira twiingire mbere ya Muluungu ko tweera rira ipasía, noo kusea, muviri waachwe. **21** Kei, tatiite Mweeneisi Mukulu kulookya ^imriraa nyuumba ya Muluungu. **22** Haaha tundootamanya na mbere ya Muluungu na mitima myeeru, na kuruma ^kwakiimana, sa Muluungu atujirula kwa njira yo tanyinyirira sakami ya Yéesu mitimii. Abweeyya jeyyo, sa mitima yiitu mivi, ^myeene itutwáalaa na kiloongii, ijirulwe. Kei, miviri yiitu Muluungu iiyooya kwa maaji ^yabooha. **23** Haaha tukwaatyé kumwiilaangya Kirisitu uku ^tulúusaa fuma

mutimii, sa Muluungu yeeye ^iichuunga kutuheera ni wo kiilaangiwa. **24** Tundookiiririkana ^vyene tundookiheera mitima, sa twiyyende na tundookiitamamira maaja suusu kwa suusu. **25** Kari tureke kundoolumana hamwi ja ^vyene vaantu viingi vareka kundoolumana. Maa kaa, tutuube kundookiheera mitima suusu kwa suusu, sa tamanyire siku yo hinduka Mweenevyoosi yasengeriire. **26** Kooni tatubire tumama uvi ko keenda na kunu tamanyire kikomi cha Muluungu, haaha kusiina mporyo ^yachaala ^iri daha jirula uvi tuku. **27** Jeyyo, toochaala kuwojera kuheewa irya kwa Muluungu ro koofya, na mooto ^mweene uri vamala vaantu voosi ^vamusitaa Muluungu. **28** Muuntu yoyoosi ura ^asiitaa Miira ya Musa, ulawaa baa laangwa na riiso ra wuja tuku kooni kuri na mashahidi vaviri au vatatu. **29** Iririkani! Ni irya riri jooli ^riima neeja kuheewa muuntu ura ^amuchwira mati Mwaana wa Muluungu, na sakami yaachwe ya mahaiko ^yamubweyya ave muja mbere ya Muluungu? Kei ni irya riri jooli ^riima neeja kuheewa muuntu ura ^amuhitikiire Mutima Muija wa nduwo? **30** Sa tamanyire Muluungu asea, "Kuriha kisasi ni murimo waani, niini noo ndihaa kisasi." Kei asea, "Ijua valamurira ari vaantu vaachwe." **31** Ni kiintu cho koofya maatuku vii kuwiiira mikonwii ya Muluungu ^Ari Nkaasu. **32** Kumbukiri siku jira ja ncholo ^mukamurume Kiritu. Baa neembe mwaturya uturikiri mukuulu, mwayimirirya uturikiri uwo. **33** Mpiindi jingi mwaturikiriwaa no tukirwa mbere ja vaantu ^vari foo. Kei moonaa usungu hamwi na viivaanyu vara ^vabweeyirirwaa mavi ja ayo.

34 Mwavooneráa mbavariri vara ^vajáa m̃nyololwii. Mwarumáa máari jaanyu jinyahirwe na k̃ñ m̃ri na cheeru sa m̃jáa mwamányire mwatiite máari ^yabooha kulookya, iyo ^ivijáa imwaari kwa siku ^jisiina uhero. **35** Sa jeyyo, kari mufweite kwiitema uko tuku, sa mwatiite k̃náálo nk̃ulu m̃ñm̃m̃. **36** Moosaakwa muyimirirye sa mutuube kutumama kusaaka kwa M̃l̃l̃l̃. Aho, hokera m̃ri yara yoosi M̃l̃l̃l̃ ^iichuunga k̃vaheera. **37** Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Uwo ^yook̃̃ja si ari chereva tuku. **38** Na m̃̃ntu waani ura m̃woloki, k̃va ari nkaasu ko kuunduma. Maa kaa, kooni m̃̃ntu arékire kuuntuuba, si ndiri vyeenda ne tuku.” **39** Suusu si t̃ri ja avo vaantu ^vooreka kumutuuba M̃l̃l̃l̃ tuku, voovo ^voosira imalo. Suusu ni hamwi t̃ri na vara ^vamura na ^voolamuririwa.

11 Kumuruma M̃l̃l̃l̃ ni kutaanga kikomi yara ^took̃iilaangya f̃m̃ira yari, na kuruma ni ya kikomi yara si ^tooyoona haaha. **2** Ko ruma jeyyo, vala baaba wiitu vajáa vad̃̃mbirirwa ni M̃l̃l̃l̃. **3** Kwa njira yo ruma, suusu tamányire M̃l̃l̃l̃ ũmba kurumu na weeru kwa isáare raachwe. Kei tamányire M̃l̃l̃l̃ ũmba viintu vyoosi ^vyoónekanaa, si kwa viintu ^vijáa vimwaari tuku. (aiōn g165) **4** Kwa kumuruma M̃l̃l̃l̃, Abéli amutoorera M̃l̃l̃l̃ mpóryo ^yabooha kulookya ya mwaanaavo Káni. Sa mpóryo iyo, M̃l̃l̃l̃ oonekya kikomi Abéli abwéeyiirye vyabooha, na sa kuruma kwaachwe, M̃l̃l̃l̃ asea Abéli ni m̃woloki. Abéli aakwya, kuruma kwaachwe ni kiintu ^chootulaira naasu, ^vyeeene tasaakwa tumurume M̃l̃l̃l̃. **5** Kwa kumuruma

Mulungu, Enóoki asumula na kurumwii baa kukwya tuku. Si oonekana kei tuku, sa Mulungu amsumula na kurumwii. Mpiindi Mulungu ajaa akaari musumula, yoonekana kikomi Enóoki amweerya Mulungu mutima.

6 Kusiina muntu ari mweerya Mulungu mutima tuku, kooni asiina kuruma. Kira muntu ura yootamanya noo mwiinamira Mulungu, yoosaakwa arume Mulungu amwaari na avahéeraa vilungulungu vara vamusáakiraa.

7 Kuruma, kujaa kwabweeyya Nuhu ave na matu kwa Mulungu, Mulungu akamuluma kutu kwa yara si anoona, yasaakaa yafumire. Yeeye akatengenesha safiina sa Mulungu amulamurirye yeeye Nuhu na kaaya yaachwe. Akabweeyye jeyyo, Nuhu oonekya vaantu va weeru vara si vamura, heewa vari irya ni Mulungu. Kwa kuruma kwaachwe, Nuhu ajaa ahokera uwoloki fuma kwa Mulungu.

8 Kuruma, kujaa kwabweeyya Aburaháamu ave matu kwa Mulungu, Mulungu akamusee iinuke fuma isi yaachwe, atamanye na isi ng'eene Mulungu luu akamuhire, ja vyeene amalaha. Aburaháamu ajaa asaamira na isi iyo kunu si yootaanga kuntu yootamanya.

9 Kuruma, kujaa kwabweeyya Aburaháamu iikale ja mayeni isi iyo ng'eene Mulungu ajaa iichuunga kumuheera. Yeeye iikala matibwii na viivyo vala Isaka na Yaakúupu viikala matibwii. Baa voovo vajaa vahokera kwiichuunga kukura kweene Aburaháamu ajaa ahokera.

10 Aburaháamu ajaa abweeyya jeyyo, sa iilaangyaa kiikala ari mujii uri na myaariryo yabooha, yiimiwa neeja na yajeengwa ni Mulungu mweenevyo.

11 Kuruma, kujaa kwabweeyya Sáara aheewe laviro lo

vyaala mwaana na Aburaháamu, baa neembe yeeye ajáa
 adalahala m̃ñm̃m̃m̃ na ajáa muumba. Sáara ajáa
 aruma M̃l̃l̃l̃l̃l̃ ni wo kiilaangiwa, t̃m̃ama ari yara
 ^ajáa iichuunga kut̃m̃ama. **12** Jeyyo, kwa njira ya m̃ñt̃m̃
 uwo umudu, baa neembe yeeye ajáa moosi m̃ñm̃m̃m̃m̃,
 vavyaalwa vaant̃m̃ ^vari foo ^veene si vari daha valwa, ja
 nyényeeri ja kurumwii au isaáre ra mbarĩmbari ya mayiya.
13 Vala baaba avo voosi vaakwya k̃ññ vooruma M̃l̃l̃l̃l̃l̃
 vaheera ari yara ^iichuunga k̃vaheera. M̃p̃ĩndi ^vajáa
 nkaas̃, si vayahokera t̃uk̃, maa kaa, vayoonáa kwa k̃l̃i
 na vavyeendáa. Voovo vajáa val̃l̃l̃l̃l̃ mbere ja vaant̃m̃
 ni vayeni na ni valooki k̃r̃i ihi weer̃. **14** Sa vaant̃m̃
 ^val̃l̃l̃l̃l̃ jeyyo, voónekyaa kiweerwii ni saaka viise
 k̃va na isi yaavo veeneevyo. **15** Ngaari viiririkanáa
 isi yaavo k̃ñt̃m̃ ^vafuma, ngaari vadaha hind̃ka na
 kwaavo. **16** Maa kaa, vaant̃m̃ avo viiririkanáa isi ^yabooha
 kulookya, isi ya kurumwii. Ikyo noo ^chooreka M̃l̃l̃l̃l̃l̃
 si oónaa soni t̃uk̃ m̃p̃ĩndi vaant̃m̃ avo ^vooomwaanirira
 yeeye ni M̃l̃l̃l̃l̃l̃ waavo, sa yeeye aviimiryaa neeja
 múuji k̃ra kurumwii. **17** Kuruma, k̃j̃áa kwabweeyya
 Aburaháamu am̃toole mwaana waachwe Isaka ave
 mpóryo M̃l̃l̃l̃l̃l̃ ^akam̃yere. Aburaháamu ajáa ahokera
 kwiichuunga fuma kwa M̃l̃l̃l̃l̃l̃ mweeri ya Isaka,
 maa kaa, yeeye ajáa aruma k̃m̃toola ũh̃ mwaana
 waachwe wa mpeke, **18** baa neembe M̃l̃l̃l̃l̃l̃ ajáa
 am̃sea Aburaháamu, “L̃k̃olo lwaako ni kwa Isaka l̃r̃i
 fuma.” **19** Aburaháamu ajáa aruma M̃l̃l̃l̃l̃l̃ at̃iite
 l̃ṽiro lo m̃f̃f̃ula Isaka. Kwa njira iyo, Aburaháamu ajáa
 am̃hokera kei Isaka, yeeye ^ajáa aava ja aakwya, maa

akava nkaasu kei. **20** Kuruma, kujáa kwabweeyya Isaka avatalarye vaana vaachwe, Yaakúupu na Esáu kwa yara ^yari fumira siku ja mbere. **21** Kuruma, kujáa kwabweeyya Yaakúupu ^akasengerere kukwya, avatalarye vaana vaviri va Yooséefu, na aho akamwiinamira Mulungu kunu iisikiriye nkomii yaachwe yo kiitumbairya. **22** Kuruma, kujáa kwabweeyya Yooséefu ^akasengerere kukwya, aluuse ^vyeeene Viisiraéli vari fuma isi ya Mísiri. Kei, ajáa avalairirya vasumule makúfa yaachwe vakayataahe kuri isi ya Kanáni. **23** Kuruma, kujáa kwabweeyya vavyiiri va Músa vamuvise kwa myeeru itatu ^akavyaalwe. Vajáa vabweeyya jeyyo sa Músa ajáa avyaalwa ^abooha, si voofa kuwuna ulairiri wa mutemi wa Mísiri tuku. **24** Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa ^akave mukúulu, asiite kwaanirirwa mwaana wa muhiinja wa Faráo. **25** Yeeye ajáa asaawula kuturikira hamwi na vaantu va Mulungu kulookya kutunga viintu uvii kwa mpiindi nduudi vii. **26** Músa ajáa oona kutukirwa sa Masía ni usungaati kulookya kuturya máari ya kikomi ya mberii ya isi yoosi ya Mísiri. Ajáa abweeyya jeyyo sa iilaangyáa vii vilungulungu Mulungu ^ari muheera siku ^jookujja. **27** Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa iinuke fuma isi ya Mísiri baa koofa nkalari ya mutemi tuku. Yeeye ajáa ayimirirya sa ajáa ni ja yoomoona Mulungu si ^oónekanaa. **28** Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa abweeyye ngovi ya Paásika na avalairirye Viisiraéli vahake sakami miimwii ya miryaango sa murimu muja ^uri looka no mala ndaambere, udiire mala ndaambere ja vaana valume va Viisiraéli. **29** Kuruma, kujáa

kwabweeyya Viisiraéeli vafirire mayiya ya Sháamu na mawulu ja vaantu ^vooyeenda kuri isi ^yuma. Maa kaa, Vamísiri novo ^vakabweeyye jeyyo, maaji yajáa yavakunikirira. **30** Kuruma, kujáa kwabweeyya Viisiraéeli variingirire lukaande lwa múuji wa Yerúiko kwa siku mufungati, nowo waawya. **31** Kuruma, kujáa kwabweeyya Raháabu múngeeti, adiire kuulawa hamwi na vaantu si ^vamuraama Muluungu. Ajáa ahona sa viintu si avateengya vuurikiriri va Kiisiraéeli ja vavi, maa kaa, avateengya na mwiikalo muja. **32** Che ndiri lusa kei? Nsiina munda wo lusa kuruma kwa Gideóni, Baráaki, Samúsoni, Yéfuta, Daúdi, Samwéeli na valáli na mutwe va Ijva tuku. **33** Kwa kuruma kwaavo, vaantu ava vasiindaa nkoondo ^ng'eene valwijáa na vatemi va isi jiingi. Kei, ava viimiriraa isi yaavo kwa uwoloki na vahokeraa yara Muluungu ^ajaa iichuunga kvaheera. Kei, viingi vajaa vatiite ngururu jo tunika milomo siimba. **34** Sa kuruma kwaavo, varimyaa mooto ^wahumba, vanehaa kuulawa na nyaasuka. Vajaa vasiina ngururu tuku, maa kaa, Muluungu avaheraa ngururu jo siinda nkoondo no vakibirya valwi nkoondo ^veene vafumaa isi jiingi. **35** Kuruma, kujáa kwabweeyya vaantu vaki vamwi vahokere vaantu vaavo ^vaakwa vafufukire. Viingi vaturikiriwaa na vajaa vasiita kurekerwa vave huuru, sa Muluungu avafufule na avahere mwiikalo ^wabooha kulookya. **36** Vamwi vasekererwaa na vavawaa na mijeléedi. Vamwi vachuungwaa na minyololo na vavikwaa minyololwii. **37** Kei, vamwi vavawaa na mawye furu vakakwa, vamwi vasatulwaa na misuméeno kati

na kati na vamwi vūulawāa na nyaasuka. Vamwi vajāa ni vakiva, viivikirāa ndiri ja muundi na mburi na vajāa vasiina kiintu tuku. Vaturikiriwāa na vabweeyiriwāa mavi ^yari foo. **38** Vatulatulāa isi ja mabalāángwii na njuulwii, na viikalāa mpáángii na maduundwii. Vaantu avo vajāa vabooha maatuku vii, weeru si ijāa yiima neeja kuva novo tuku. **39** Baa neembe vaantu voosi avo ^veene tookoonekya kikomi vajāa vamura Muluungu, baa jeyyo, voovo si vahokera ^meene Muluungu ajāa iichuunga kuvaheera tuku. **40** Vyaava jeyyo, sa Muluungu ajāa atwiimirya neeja suusu na voovo viintu ^vyabooha maatuku, sa tukiimane hamwi.

12 Haaha sa viintu tariingirirwa ni mpuka nkuulu munumununu ya vaantu ^voonekya kuruma kukuulu, tuseyye vyoosi ^vyootukitira na tureke uvi ^wootabweeyya tuweye. Na tumanyike kutiija itijjo ^riri mbere yiitu ko yimirirya. **2** Tundoomulaanga Yéesu, sa yeeye noo ^atuchungurira njira tundoomuruma Muluungu. Kei, yeeye noo ^yootuheera mutima sa tutuube kumuruma Muluungu fuuru kukiimana. Yeeye ayimirirya inkwya hara masalāabii baa kooni soni tuku, sa cheeru ^cheene kijāa mbere yaachwe. Yeeye iikala mukono wa kulume wa ichuumbi ra kitemi ra Muluungu. **3** Hooni iririkani yara Yéesu ^alumana noyo kufuma kwa vaantu vavi na yeeye ayayimirirya, sa mudiire katala kumuruma Muluungu mitimii yaanyu na mumureke. **4** Baa neembe mulwījaa kuusiinda uvi, si munaalwa fuuru mwiite sakami yaanyu tuku. **5** Eri, mwarimirya masāare yo vaheera mutima yara Muluungu ^avasea nyuunyu ja

vaana vaachwe wuu? Muluungu asea jei, “Mwanawaani,
 Ijiva ^ari kuwólola mwiikalo waako, kari uchwíjaa mati
 tuku. ^Ari kudalavya, kari usóvaa mutima tuku. 6 Sa
 Ijiva amawólolaa mwiikalo muuntu ura ^amweenda,
 na amuláiraa chiiru kira muuntu, ^amuhókeraa akava
 mwaana waachwe.” 7 Haaha yimiriryi uturikiri mpiindi
 Muluungu ^yoovawolola mwiikalo waanyu. Ni bweeyya
 iise jeyyo sa nyuunyu ni vaana vaachwe. Eri, kwatiite
 mwaana si ^awólolwaa mwiikalo waachwe ni taáta waavo
 wuu? 8 Muluungu avawólolaa vaana vaachwe voosi. Kooni
 Muluungu si yoovawolola mwiikalo waanyu, mutaange
 nyuunyu ni vaana va uluri, si vaana vaachwe tuku. 9 Kei
 suusu voosi tatiite vala baaba va maviri, avo vatawólolaa
 mwiikalo wiiswi, na suusu tavanyemyáa. Eri, si tasaakwa
 twiivike isi ya Muluungu Taáta wiitu wa kurumwii
 kulookya sa tve nkaasu tuku wuu? 10 Vala taáta wiitu
 va maviri vatawólolaa mwiikalo wiiswi kwa mpiindi
 nduudi sa vatoonekye vira ^voonáa ni viija. Maa kaa,
 Muluungu yootuwolola mwiikalo wiiswi sa kunáalo yiiswi
 na tve hamwi ne wujii waachwe. 11 Kusiina muuntu
 ^avyeénda mpiindi ^yoowololwa mwiikalo waachwe
 tuku, kiri vyoova jeyyo, avisúulaa. Maa kaa, vara ^varúmaa
 kuwólolwa jeyyo, avo vavyáalaa ndiwa ja mwiikalo
 muuja na uwoloki. 12 Sa jeyyo, fafyi mikono yaanyu ^iri
 na nkamamáangi, na machwaamiro yaanyu ^yaakwa
 iyandiyandi. 13 Mundooyeendera njirii ^yawoloka sa vara
 majeo yaavo ^yaakwa iyandiyandi vadiire kunguvala
 na vawye, maa kaa, vahone. 14 Haaha mündoomanyika
 kwiikala mwiikalo muuja na vaantu voosi. Kei mumanyyike

kuva vaaja mbere ya Mulungu mwiikalwii waanyu,
 sa kusiina muuntu si ^ari na uwo wuwa ^ari moona
 Mweenevyoosi tuku. 15 Mulaange neeja kari ji kuva na
 muuntu ^ari siindwa turya nduwo ya Mulungu tuku.
 Kei, mulaange neeja kari kuva na vaantu ^vari kuva
 ja miriri ya usungu ^itirika kuri nyuunyu tuku. Sa
 muuntu ja uwo vajuuwa ari na bweeya ari mitima ya
 vaantu ^vari foo ive na njeo. 16 Mulaange neeja kari
 muuntu ji ave mhanguti au si ^amunyemyaa Mulungu
 ja Esau tuku. Yeeye avaa iyoombe kuva ndaambere
 kwaachwe sa chorya cha mpiindi imwi vii. 17 Nyuunyu
 mwamanyire baa mpiindi asaakaa hokera ira ntalarya,
 taata waavo ajaa asiita. Si aturya nkalo yo valanduka fuma
 uvii tuku, baa neembe Esau ajaa arira munumunu,
 taata waavo si amutalarya tuku. 18 Nyuunyu si mwafika
 Luulwii lwa Sinai lura ^luri daha koonwa noo kwaatwa
 tuku. Si munafika luulwii ulo ^lukoreraa mooto, ^luri
 na kilwiirya kikuulu na ihumbuuto ikulu tuku. 19
 Nyuunyu si mwafika haantu Viisiraéli ^vajaa vateera
 marimu yoorira na sawuti nkulu ya Mulungu tuku.
 ^Vakateere sawuti iyo, Viisiraéli vajaa voofa maatuku,
 vakamuloomba Musa voosea, kari Mulungu indoolusika
 novo kei tuku. 20 Valusa jeyyo, sa si vadaha yimirirya
 ulairiri ^mweene Mulungu alairirya tuku, yoosea, “Baa
 kooni ni nchúwo au ni muuntu ^ari saasya lulu ulu,
 yoosaakwa avawe mawye akwe.” 21 Yoosi ^yafumira
 Luulwii lwa Sinai yoofyaa maatuku, baa Musa ajaa
 asea, “Nootetema maatuku sa nookoofa.” 22 Maa kaa,
 nyuunyu mwafika Luulwii lwa Sayuni, Yerusalemu

ya kurumwii. Múuji ɸwo ni múuji wa Muluungu ^Ari Nkaasu. Ƴko múujii mirimu miija mayana na mayana yijjiinga iri na cheeru. **23** Nyuunyu mwafika mpukii ya vaantu ^vamura Yéesu va ncholo. Marina ya vaantu ava yaandikwa kurumwii. Mwafika mbere ya Muluungu, yeeye ^ari Mulamuli wa vaantu voosi na mbere ya mitima ya vaantu vaaja ^veene Muluungu avakiiman'ya. **24** Nyuunyu muja na kwa Yéesu, yeeye ni mukundikan'yi wa muháko mufya, yeeye avamyaahira sakami yaachwe sa ɸvi waanyu, si ja sakami yo riha kisási ya Abéli tuku. **25** Laangi neeja, kari mundoosiita kumuteerera Muluungu mpiindi ^yoolusika tuku. Kooni voovo si vaneha kulairwa chiiru ^vakamusiite Músa mpiindi ^avalumáa kutu aha weerwii, jooli suusu turi hona kooni si toomuteerera Muluungu yeeye ^yootuluma kutu fuma kurumwii? **26** Mpiindi jira Muluungu ^alusika fuma Luulwii lwa Sinái, weeru yoosi ijáa yasingisika. Maa kaa, haaha iichúungire, “Kamudu kei, si ndiri singisya weeru vii tuku, singisya ndiri baa kurumu.” **27** Isáare iri “kei” roonekya viintu vyoosi Muluungu ^umba kuri ihi weeru, singisiwa viri na seyyiwa viri, sa vichaale vira si ^visingisikaa. **28** Jeyyo, tundoomudumba Muluungu sa tooheewa utemi si ^usingisikaa. Tundoomwiinamira Muluungu kwa njira ^imweéryaa mutima, kunu tookikiimya na isi na toomanyemya. **29** Sa Muluungu wiitu ni ja mooto ^wahumba ari, mooto ɸwo wachímikaa na wamálaa kamwi.

13 Kwiiyenda kinduu, koosaakwa kutuube. **2** Mutuube kuvateengya vayeni, sa ko bweeyya jeyyo, vaantu

vamwi vajáa vateengya mirimú miija ya Mulungu baa taanga tuku. 3 Múndoovakumbukira vara ^vachuungwa manyololwii, mave ja mwachuungwa hamwi novo. Múndoovakumbukira vara ^vooturikiriwa, mave ja mooturikira hamwi novo. 4 Ilóola rasaakwa rinyemiwe ni vaantu voosi, kei muki na mulume vanehe uhanguti, sa Mulungu vaheera ari irya vahanguti voosi. 5 Kari mave mweenda mpía tuku, maa kaa, mündookiikinkima na vira ^muri novyo, sa Mulungu mweeneevyo asea, “Si ndiri kureka tuku, na si ndiri kurimirya tuku.” 6 Iki noo ^chooreka toolusika ko kiitema toosea, “Mweenevyoosi noo nyambirirya yaani, si ndiri koofa kiintu tuku. Muntu che ari kumbweeya?” 7 Múndoovakumbukira valongooli vara ^vavakiindya isáare ra Mulungu. Mündookiiririkana mwiikalo waavo na mündootuubirirya kuruma kwaavo. 8 YéesuKirisitu ni yeeye u’ura, niijo, isiku na siku ^jooku ja ^jisiina uhero. (aion g165) 9 Kari mündookumuririwa ni kira ukiindya mufya ^wisimiresimire tuku, sa ngururu ja mitima yaanyu jafúmaa kuri nduwo ya Mulungu na si kuri miiro ya vyóorya tuku. Iyo si ivaámbiriryaa kiintu chochoosi tuku vara ^viitúbaa. 10 Suusu tatiite masabáahu ^ng’eene veeneisi va Ijva ^vamutámamiraa Mulungu itibwii ro kiinamira, si varekerwa vandoorya mpóryo ^ivíkwaa mweeri ya iyo masabáahu tuku. 11 Kwa Miiro ya Músa, mweeneisi mukulu atóolaa sakami ya nchúwo na atwáalaa na Haantu Haajahaaja ja mpóryo jo seyya uvi. Maa kaa, atóolaa nyama ja ijo nchúwo na ajichimikáa weerwii ya nkambi. 12 Iki noo ^chooreka

baa Yéesu aturikiriwa weerwii ya mutiryaango wa Yerusaléemu, sa avabweeyye vaantu vave vaaja mbere ya Muluungu kwa sakami yaachwe. **13** Jeyyo, baa suusu toosaakwa tumutuube na weerwii ya mutiryaango, na tuyimirirye kutukirwa ja ^vyeeene yeeye ayimirirya. **14** Tubweeyye jeyyo, sa aha weerwii tusiina múuji wa siku ^jisiina uhéro tuku, maa kaa, toowoojera kwiingira múujii wa kurumwii uwo ^wookujja. **15** Haaha kwa njira ya Yéesu, tundoomutoorera Muluungu mpóryo ya duumbi, noo kusea duumbi ^jitóolwaa kwa milomo yiitu suusu ^turúmaa irina raachwe. **16** Kari murekaa kutumama maaja no kwiiyambirirya tuku, sa ijo noo mpóryo ^jimweéryaa Muluungu mutima. **17** Múve matu kwa valongooli vaanyu na mündootuuba yara ^voovawyiira, sa voovo noo voovarera nyuunyu baa katala tuku. Voovo, luusa vari mirimo yaavo mbere ya Muluungu. Múve matu kwaavo sa vandootumama kunu vari na cheeru, sa kooni si muri matu, tumama veende kunu vari na usuungu na uwo murimo waavo si ukavaámbirirya chochoosi tuku. **18** Mutuube kutuloombera. Suusu tamányire mitima yiswi si itutwáalaa na kiloongii tuku, na kira kiintu ^toosaaka tutumame kive cha uwoloki na cha nyemi. **19** Noovakalaamy mündookunoombera, sa mpinduke na kwaanyu chaangu. **20** Muluungu yeeye ^aréetaa mwiikalo muja, amufufula Mweenevyoosi wiitu, Yéesu, Murísi Mukuuu wa muundi, kei yeeye iita sakami yaachwe ^yiimya muháko wa siku ^jisiina uhéro. (aiōnios g166) **21** Yeeye Muluungu atuube kuviimirya neeja kira kiintu kija cho vaambirirya mutumame vira ^asáakaa,

abweeyye mitima yaanyu indootumama yara ^eenda
kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Nkongojima ive kwaachwe
kwa siku ^jisiina uhero. Kikomi. (aiōn g165) **22** Vanaviitu
noovakalaamya mukwaatye neeja aya masáare yo vaheera
mutima ^naándikire kwa ukufi. **23** Noosaaka mutaange
Timotéeo mwaaniitu, achungurirwa fuma manyololwii.
Kooni ujire chaangu na kuuntu ^ndiri, kuujan'ya ndiri ne
sa ji tavaluumbye. **24** Mavaluumbye valongooli voosi na
vaantu va Mulungu ^mari novo uko. Vaantu ^vamura
Yéesu kunu Itália vavalúumbiirye. **25** Mweenevyoosi
avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Yaakúupu

1 Yaakúupu, mutámwa wa Muluungu na wa Mweenevyoosi YéesuKirisitu, lumbi kwa nkolo ikimi na iviri ^ng'eene jeenera weeru yoosi. **2** Ee vanaviitu eryi mitima kati ^mooyerwa kwa njira ^jiisimiresimire. **3** Nyuunyu mwamányire kúyerwa kwa kuruma kwaanyu kwabwéeyaa mudahe kuyimirirya. **4** Kuyimirirya kwaanyu moosaakwa mukukiimikirirye, sa mave vaantu ^vakangaala kei ^vakiimikirira, si ^mookeehekerwa ni kiintu baa kimwi. **5** Maa kaa, kooni umwi waanyu yoosova tooti, amuloombe Muluungu. Yeeye asiina itima tuku na avahéeraa voosi ^viri foo na kei Muluungu si avíikaa ikuundi mutimii tuku, kumuheera ari. **6** Maa kati yooloomba ni mpaka arume baa kari ave na wiikovereri tuku, sa muuntu ^ari na wiikovereri ni ja ipúunta ra mayiya, rira ^risúmwíirwe ni mpeho no rutwarutwa kunu na kunu. **7** Muuntu ja uwo, kari iisee turya ari kiintu chochoosi fuma kwa Mweenevyoosi tuku. **8** Yeeye ni ja iwalaanga ari, iikóvererakovereraa kúyeenda kwaachwe koosi. **9** Haaha mwaanaanyu ura ^ari isi iiduumbe na eerye mutima sa Muluungu amwiinula. **10** Viivyo baa musúngaati ne eerye mutima kati ^yookiimiwa na isi, sa looseeka ari ja maluva ya isekii. **11** Mwaasu watúlaa na ivááva raachwe, ^reene ruúmyaa masaambi. Maluva ya masaambi yaláhalaa na kubooha kwaachwe kwarímíraa. Noo jeyyo, musúngaati ne kuma ari ng'ang'ala na mirimo yaachwe ^atámamaa. **12** Atalariwe muuntu ^ayímirirya mpiindi jo yereniwa, sa kooni asíindire uko kúyereniwa, heewa ari itáaji ra

nkaasu ^reene Muluungu iichuunga kuvaheera vara
^vamweenda. 13 Kooni muuntu yooyerwa kari asee jei
tuku, “Nooyerwa ni Muluungu.” Sa Muluungu si ayérwaa
ni uvi tuku baa kei yeeye si ayéraa muuntu yoyoosi tuku.
14 Maa kaa, kira muuntu ayérwaa kati ^anwériire na
^akwáatikire ni uláku waachwe mweeneevyo. 15 Haaha
ura uláku ^uri sumula inda, wavyáalaa uvi na ura uvi
^uri kangaala wavyáalaa wulalo. 16 Vanaviitu naveenda.
Kari mukóoverwaa tuku. 17 Kira kiintu ^chabooha na
kira kiintu ^chakiimana chafúmaa mweeri, chakiima
fuma kwa Muluungu Taáta, yeeye noo Taáta wa vimuri
vyoosi kurumwii. Yeeye si aválandukavalandukaa tuku,
baa kei asiina ivala ro valandukavalanduka tuku. 18
Kwa muryuungu waachwe, yeeye atuvyaala kwa isáare
raachwe ra kikomi, sa tave vaachwevaachwe mbere
ya viintu ^avyumba, kei tave ja mpóryo ya viintu
^vichwíirwe vya ncholo. 19 Vanaviitu naveenda. Kwaatyí
isáare iri! Nyuunyu mwaanguhe kundooteerera na kari
mwaanguhe kundooluusika tuku, baa kari mwaanguhe
kundookalala tuku. 20 Sa kooni muuntu akáliire si ari
daha tumama uwoloki ^mweene Muluungu asáakaa
tuku. 21 Sa jeyyo, fweiti na kuli kosu joosi na uvi
waanyu woosi, muhokere ko kiiloombererya na isáare
rira ^rahaandwa kwaanyu ^reene radáhaa kulamurirya
nkaasu yaanyu. 22 Maa kaa, mave vatumami va isáare
na kari mave vateereri vii tuku, kunu mookoovera
mitima yaanyu. 23 Muuntu yoyoosi ^atéereraa isáare
baa ritumama tuku, uhu ni ja muuntu ^iilángaa buuwo
yaachwe kiwóowii. 24 Muuntu uwo ^ari humula kwiiyona,

atámanyaa, na hahara arímiryaa ^vyeene ari. 25 Maa kaa, mũntu ^íiririkanaa Miir ya Mũlungu ^yakiimana na ^yaréetaa uhúuru fuma kwímirirwa ni ùvi, ùwo íisimire. Kooni mũntu ùwo atúubire tuuba Miir bila yoorimiryaa ^cheene atéire, ùwo talariwa ari kwa yara ^meene atámamaa. 26 Kooni mũntu yookiiyona yeeye ni mũntu ^amweéryaa mutima Mũlungu na si akítiraa lurimi lwaachwe, mũntu ùwo ni iikóoveraa vii, díini yaachwe ni kíntu kisiina. 27 Díini ^iri mpeho, ^isiina kosu ^írúmwaa mbere ja Mũlungu Taáta wiitu noo íhi, kũvaambirirya varekwa na valala na uturikiri waavo no kwíyimirira udiire saambulwa ni ùvi wa weeru.

2 Vanaviitu ^mumwiiláangyaa Mweenevyoosi wiitu YéesuKirisitu, Mweenevyo wa Nkongojima, kari mufákulaa vaantu tuku. 2 Baa ja tasee, kooni uújire mũntu na mwíjiingwii waanyu, ^ari na péete ya saháabu na ^írúwikire ingo ^jabooha, maa kei uje mukiva ^íisasavire ingo ^jasakahala, jooli mubwéeyaa? 3 Nyuunyu mũmanyemyaa ura mũntu ^írúwikire ingo ^jabooha na mũmúséaa, “Ikala aha haantu ^habooha,” na ura mukiva mũmúséaa, “Weewe ima hara,” au “Ikala aha isi ya ibambari ra majeo yaani.” 4 Eri, ùwo si uri usinanali tuku wuu? Na kei, si uri ulamuli muvi fuma mitimii yaanyu tuku wuu? 5 Teereri vanaviitu va mutimii. Eri, Mũlungu si avasaawula vakiva va íhi weeru vave vasúngaati vo mwiilaangya Yéesu na vahokere Utemi Mũlungu ^iichuunga kũvaheera vara ^vamweenda tuku wuu? 6 Maa kaa, nyuunyu moomuchwa mati mukiva. Eri, si avo vasúngaati noo ^vavoóndomereryaa no ^vatwaala

na balásii tuku wuu? 7 Eri, si avo noo ^vahíntikiraa irina riija rira ^reene mwaheewa tuku wuu? 8 Kikomi, kooni mookiimikirirya ura umwi wa Miiro ya kitemi ira ^yasea, “Mweende mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda mweeneevyo,” tumama mwiise viija. 9 Maa kaa, kooni moosinanala vaantu, mtaange bweeyya mwiise uvi na ira Miiro valamurira yiise nyuunyu mwiiwúnaa. 10 Sa muntu yoyoosi ura ^akwáataa Miiro yoosi, maa kaa, akasaambula umwi vii, uwo valwa ari asáambwiire Miiro yoosi. 11 Sa ura ^mweene asea, “Kari uyéendaa na muki wa muntu tuku,” kei asea, “Kari wúlaa tuku.” Sa jeyyo kooni si uyéendire na muki wa muntu, maa kaa, wúlaire, weewe uwúnire Miiro. 12 Sa jeyyo, luusiki no tumama ja vaantu ^muri lamurirwa ni Miiro ira ^ivafúmyaa kuntu ^moondomereriwa. 13 Sa kuheewa irya kusiina mbavariri kwa muntu ura ^asiina mbavariri tuku. Maa kaa, mbavariri ya Mulungu veera iri mweeri ya kuheewa irya. 14 Ee vanaviitu kunáálo che kwatiite muntu kusea amuruma Yéesu na kun si yoobweeyya viintu viija? Eri, kuruma uko ifaanaa kumulamurirye wuu? 15 Eri, baa ja kooni mwaaniitu au irumbu riitu avawa ni usava wa ingo au chákurya, 16 na umwi waanyu kooni amuséire, “Ukafika nkaasu, ukoota mooto nkaasu na uve na mwiikuto muija,” baa kumwaambirirya ingo na chákurya tuku, ni kunáálo che ^mwatiite? 17 Noo jeyyo, kumuruma Yéesu baa kuva na mirimo ^itámanyanyaa na kura kumuruma, uko kumuruma kwaakwya. 18 Maa kaa, muntu umwi sea ari, “Weewe umwiiláangyaa Yéesu, na niini natámamaa mirimo muija.”

Haaha hooni ndaira kumwiilaangya kwaako Yéesu baa kubweeyya viintu ^vitámanyán'yaa tuku, naani kulaira ndiri kumwiilaangya kwaani kwa mirimo yaani. **19** Uruma kwatiite Mulungu umwi vii. Vyabooha! Baa mirimu mivi yarúmaa na yatétemaa ni woowa. **20** Eri, weewe muntu mihoho, saaka wiise ulairwe kuruma kura si ^kutámanyán'yaa na mirimo si kiintu tuku wuu? **21** Eri, baaba wiitu Aburaháamu si avalwa ni mawoloki sa kira ^atumama ^akamutoole mwaana waachwe Isaka ave mpóryo masabáahwii tuku wuu? **22** Kooni wiise wuu? Kuruma kwa Aburaháamu kwatamanyán'yaa na mirimo yaachwe na ^vyeeene kuruma kwaachwe kwakiimikiririwa ni mirimo ^myeene atumamáa. **23** Jeyyo, yakiimikiririwa Masáare ^Yari Mpeho yara ^yasea, “Aburaháamu akamuruma Mulungu, sa jeyyo, Mulungu akamvala Aburaháamu ni mawoloki,” ne aanirirwa kijeengi cha Mulungu. **24** Mwíne wuu? Muntu aválwaa ni mawoloki kwa mirimo yaachwe na si ko muruma Mulungu kookweene vii tuku. **25** Noo jeyyo, baa Raháabu mihengeeti, si avalwa ni mawoloki sa viintu avahokera vara vuurikiriri akavaambira vatweere na njira yiingi tuku wuu? **26** Ja viintu ^viri, kooni maviri usiina nkeeho, uwo waakwa, noo ^vyeeene viri kwa muntu ^amurúmaa Mulungu baa kubweeyya mirimo ^itámanyán'yaa na kuruma kwaachwe tuku.

3 Vanaviitu, kati yaanyu kari kundoova na vakiindya va isáare ra Mulungu ^vari foo tuku, sa mumányire siku ya ulamu Mulungu lo tulamirira ari suusu vyahumba kulookya viingi. **2** Suusu voosi tahón'yaa kwa njira ^jiri

foo ^jiisimiresimire. Kooni amwaari muntu si ^ahón'yaa kwa yara ^alúusaa, uwo ni wa kikomi na adáhaa kwiimirira miviri waachwe woosi. 3 Tavíkíraa vipíini mílomwii ya faráasi sa jindootuteera, kwa njira ijo tajilongoola miviri yaavo yoosi vuu. 4 Viivyo baa méeli, baa neembe ni nkúúlu mnmnmnu na yakúndulwaa ni mpeho ^yahumba, yalóngoolwaa ni usukáani muduudi na yadómaa na kuntu kokoosi ^kweene mulongooli asákaa idome. 5 Viivyo baa lurimi ni kintu kiduudi vii muvirii, maa kaa, chíineengaa mnmnmnu vii. Iririkane ^vyeene koto kaduudi kadáhaa mala isaka ra loovíwo. 6 Lurimi nolo ni mooto! Kati ya viintu vyoosi ^viri muvirii, lurimi noo weeru ya mavi. Lwamusáambula muntu vuu na lwakóreryaa mooto kari nkaasu yaachwe yoosi. Na loolo lwakóreriwaa mooto wa Jehénamu. (Geenna g1067) 7 Vaantu vadáhaa temerera maka ja isekii na ja kaayii ja kira ivala, ndee ja kira ivala, viintu ^vitámbaalaa vya kira ivala na viintu vyoosi vya mayiyii, na vawaayya kuvitemerera vyoosi. 8 Maa kaa, kusiina muntu ^adáhaa temerera lurimi ladiire lusa uvi tuku. Lurimi ni uvi si ^utúulaa. Kei lwamema kinyéruumbe ^chuúlaa vaantu. 9 Kwa lurimi tamudúmbaa Ijva Taáta wiitu. Na kei kwa lulo lurimi, twajúmíraa vaantu. Avo vaantu vumbwa ni Mlungu kwa buuwo yaachwe. 10 Mlomwii umwi, mmo tadúmbaa na tajúmaa. Vanaviitu, vyaviiha kuva jeyyo! 11 Eri, nchóonko imwi ifaanaa ikafumya maaji ^yari mwerere na ^yari usungu wuu? 12 Vanaviitu, musambu watúungaa saitúuni wuu? Au musabíbu watúungaa saambu wuu? Noo viivyo, nchóonko imwi si iri daha fumya

maaji ^yari mwerere na ^yari usangása tuku. 13 Ni ani umwi waanyu ^ari na tooti na miryungu? Uwo oonekye ayo kwa njira ya mwiikalo waachwe muja na kwa mirimo yaachwe ^myeene atumamaa ko kiiheembererya na kwa tooti. 14 Maa kaa, kooni mitima yaanyu yamema kivina ^kiri na usungu na kuviihya inda, kari mwiivaa kipeembe tuku na kari mulusaa uloongo haantu ha kimári tuku. 15 Tooti ^iri jeyyo, si ifúmaa kurumwii tuku ni kari weeru ifúmaa, si ya mutimii tuku na ni ya Irimu reeneevyo. 16 Sa kira haantu ^hari na kivina na muuntu kwiilaanga yeemweene vii, aho, hatiite isóso na kira ivala ra uvi. 17 Maa kaa, tooti ^ifúmaa kurumwii ni uteréere iri, yeenda mwiikalo muja, yahola na yaviiririkanaa vaantu viingi, yalángaa na riiso ra wuja na yatiite ndiwa njija. Si isínanalaa vaantu tuku, na isiina ulááhi tuku. 18 Vaantu va mwiikalo muja mpiindi ^voohaanda mwiikalo muja ja mbeyu, vujaa joochwa uwoloki mbere ya Mweenevyoosi.

4 Nkoondo na wiitóoli ni hai ^vyoofuma kari nyuunyu? Eri, si vyoofuma ulákwii ^woolwa nkoondo na miviri yaanyu tuku wu? 2 Moomerirya mati viintu na si moovipata tuku, jeyyo moosaaka muulae. Moova na kivina maa kaa, si muri pata vira ^moosaaka tuku. Jeyyo, mookiitoola na moolwa nkoondo. Musóvire sa si moomuloomba Mulungu tuku. 3 Mpiindi ^mooloomba si moopata tuku sa viintu ^vyoobweeyya muloombe, ni vivi. Mooloomba sa mukiimikirirye uláku waanyu. 4 Nyuunyu ^muyéendaa na vaki na valume va vaantu, si mumányire kuva kijeengi na weeru ni kuva muvi na

Muluungu tuku wuu? Sa jeyyo, muuntu ura ^yoosaaka kuva kijeengi cha weeru uwo arumire kuva mavi wa Muluungu. 5 Kari mwiisaa Masaa ^Yari Mpeho yalusa masaa aya ubweete tuku, "Mutima Muluungu ^aviika kuri suusu, watweenda maatuku vii." 6 Kikomi woowo, watoongereryaa nduwo. Noo ^chooreka Masaa ^Yari Mpeho yalusa, "Muluungu avakitira vara ^viiva kipeembe, maa kaa, avaheraa nduwo vara ^viikimya na isi." 7 Haaha reeru, iviiki isi ya Muluungu. Ikuulu ra Mirimu Mivi risiiti noro vatiija riri. 8 Museesereri Muluungu ne vaseeserera ari. Nyuunyu vavi! Reki tumama avi. Kei jiruli mitima yaanyu nyuunyu ^muri kosikosi. 9 Oni usungu, riri na riri no myaaha. Luseko lwaanyu lavalanduke lve kiriro. Na kweerya mitima kwaanyu kve koona usungusuungu. 10 Kiimi na isi kwa Ijva, ne viinla ari. 11 Ee vanaviitu, kari mwiilongowereryaa tuku. Muuntu ^amulongowereryaa mwiiwaachwe vyaviha au ^amulamurira, uwo alusa Miira ni mivi na iisinalaa. Kati ^wookilamurira Miira, na weewe si wiitubaa tuku, wavijaa wookilamurira. 12 Ni Muluungu vii noo ^avika Miira na noo Mulamuli. Ni yeeye vii noo ^adaha kulamurira na kumala. Ha de haaha weewe uri ani furu umulamurire mukaaya waako? 13 Haaha nteereri nyuunyu ^musea, "Isiku au lomutoondo doma turi na mujii umwi. Kwikala turi uko mwaaka vu toochurusha no turya kisapu." 14 Maa kaa, si mamanyire ^cheene kiri fura lomutoondo tuku! Nkaasu yaanyu ni ya mpiindi nduudi vii. Nyuunyu ni ja muve, ^woonekanaa kwa mpiindi kiduudi na kiduudi warimira. 15 Kiri vyoolusa

jeyyo, vyasaakwa mūndoosea, “Kooni Mweenevyoosi avyeëndire, kwiikala tūri na bweeyya tūri iri na rira.” 16 Maa kaa, nyuunyu si mūbwéeyya jeyyo tūku, nyuunyu mwiívaa kipeembe no kiiyona. Kwiivaa kipeembe koosi ũko kwaviiha. 17 Mūuntū yoyoosi ũra ^amányire isáare riija ro bweeyya na akareka kuritumama, mūuntū ũwo abwéeyya ũvi.

5 Haaha, teeri nyuunyu vasúngaati! Riri na ani ntáákwi, sa mūsengeriire kiingira uturikirii wa kikomi. 2 Usúngaati waanyu woórire, na ingo jaanyu jabóntwiirwebontwiirwe ni nchĩli. 3 Saháabu na mpía jaanyu, jakwáatirwe ni kúutu. Kúutu iyo, kuvatwaala iri na kiloongii, na kurya iri miviri yaanyu ja mooto. Nyuunyu mukúngwiire máari siku iji jo herererya. 4 Laangi! Vatamami vaanyu voong’uula! Voovo varima na vaachwa mawūnda yaanyu na kwa ũkwaata si mwavariha tūku. Kung’uula kwaavo Ijūva Mweenengururu akutéiire. 5 Mwiibóheriirye aha weerwii kwa máari ^jiri foo na uláku ^uri foo. Mulūngū aséngerire kavalamurira. Haaha mūviiire ja ng’oombe ^jinénehire so siinjwa. 6 Nyuunyu mulúusire irya na mūvūlaire vaantū vawoloki, novo si vavasiitira tūku. 7 Sa jeyyo, vanaviitū yimiriryi fūuru siku ^ari kūja Yéesu Mweenevyoosi. Laangi ^vyeene murimi awóojeraa iwūnda ritoole ndiwa ja kikomi ^jakangaala. Ayimiriryaa mbula ja mbere ya mwaaka na jo kiimikirirya mwaaka. 8 Baa nyuunyu moosaakwa mūndooyimirirya na mitima yaanyu yiime neeja, sa kūja kwa Yéesu Mweenevyoosi kwaséngerire. 9 Vanaviitū kari mwiing’ūuriraa nyuunyu kwa nyuunyu tūku sa mūdiire lamurirwa ni Mulūngū. Laangi, Mulamuli

íimire mbere ya muryaango. **10** Vanaviitu valaangi valáli na mutwe vara ^valuusikáa kwa irina ra Ijva ^vyeene vayimiriryáa uturikiri. Nyuunyu vatuubiriryi avo. **11** Nyuunyu mwamányire, vara ^vayimiriryaa tavaválaa vatalariwa. Mwateera uyimiriryi wa Ayúubu na mwateera kira ^cheene Ijva amutumamira siku jo herererya. Ijva atiite mbavariri na wuuja mukuuu. **12** Ee vanaviitu kulookya vyoosi, kari mwiiláhaa baa kwa kurumu au kwa weeru au kwa kiintu chiingi chochoosi tuku. Kooni muséire, “Hi” ive “Hi” na kooni muséire, “Tuku” ive “Tuku.” Kooni si moobweeya jeyyo heewa muri irya. **13** Eri, kwatiite umwi waanyu ^yooturikira wuu? Uwo yoosaakwa amuloombe Mulungu. Eri, amwaari umwi waanyu ^ari na cheeru wuu? Uwo yoosaakwa iimbe nyimbo jo duumba. **14** Eri, amwaari umwi waanyu ^alwíire wuu? Uwo yoosaakwa avaanirire vawosi va mpuka ya vaantu ^vaturuma Yéesu sa vamulombere na vamuhake makuta kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi. **15** Na kati ^vooloombera ko ruma, hola ari. Mweenevyoosi mwiinula ari na kira ^abi ^abweeya, Mweenevyoosi sea ari wasíire. **16** Sa jeyyo, mündookiiwyiira ^abi waanyu nyuunyu kwa nyuunyu na mündookiiloombera sa Mweenevyoosi avahorye ulwíiri waanyu. Kuloomba kwa muuntu muwoloki mbere ya Mulungu kwatiite ngururu nkulu na kwatímamaa. **17** Muláli na mutwe Elía ni muuntu ja suusu ajáa. Yeeye ajáa aloomba kwa mutima woosi mbula idiire vaa na kikomi, mbula si yavaa isi iyo kwa myaaka itatu na myeeri masasatu tuku! **18** Maa kei akujoomuloomba Mulungu mbula ivae, mbula ikavaa

na isi ikatoola ndiiwa jaachwe kei. **19** Vanaviitu umwi
waanyu kooni arekire kimáári na muntu wiingi kooni
amuhindwiire, **20** taangi, uwo yoomuhindula muntu
mavi fuma urimirii waachwe, kuva iise ahoniirye nkaasu
ya mwiiwaachwe fuma inkwyii na avi uri foo kuva uri
waséyyiwe.

1 Peéteri

1 Barúwa ihí yafúmire kúri níini Peéteri, mutumwi wa YéesuKirisitu. Ní kúvaandíkira níise nyuunyu ^mwasaawulwa ní Múluungu Taáta, nyuunyu ^mwamyaahika na ^mwiikalaa ja vayeni úko isi ja Póonto, Galatía, Kapadokía, Ásia na Bisínia. **2** Múluungu Taáta avataanga na avasaawula nyuunyu keende aho kali, na ko tweera murimo wa Mutima Múja, avabwéeyiirye mwe vaaja mbere yaachwe. Aya yatumamwa sa mwe matu kwa Yéesu Kirisitu, na yeeye avanyinyirire na sakami yaachwe. Noovaloombera nduwo na mwiikalo múja ^uri foo. **3** Adumbwe Múluungu Taáta wa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu! Kwa kulaanga na riiso ra wúja kwaachwe kúkuu, atubweyya tuvyaalwe ufya ko mufufula Yéesu kufuma kwa ^vaakwa. Haaha tatiite kwiilaangya ^kuri nkaasu kwa siku ^jisiina uhero. **4** Jeyyo, tookiilaangya kuhokera nkaasu fuma kwa Múluungu ira si ^iri koola, au kusaambuka au kuhirirya, ira ^yaviikwa kurumwii sa nyuunyu. **5** Na Múluungu kwa ngururu jaachwe, yoovimirira kwa kuruma kwaanyu, mpaka muhokere uwo ulamuriri ^wahumula ^uri koonekiwa siku jo kiimikirirya. **6** Haaha vyeendi sa ntálarya ijo, baa neembe ifaanaa muvisule mpiindi nkufi ^jookúja, ko yerwa ^kwiisimiresimire. **7** Kuyimirirya kwa kuyerwa úko, koónekyaa kuruma kwaanyu ní kwa kimáari. Kuruma kwaanyu kwayérwaa ja chúma cha saháabu viintu ^kiyérwaa na mooto. Kumuruma Múluungu kwabooha kulookya saháabu sa yooyo yasúsukaa. Sa jeyyo, Yéesu Kirisitu vaheera ari nyuunyu nkongojima na nyemi,

nyuunyu ^mooyimirirya mpiindi ^ari kuuja na ^ari kiivariyula. **8** Nyuunyu mwamweenda, baa neembe si mnamoona. Baa neembe si mnamoona haaha, mwamuruma. Jeyyo mwatiite cheeru cha nkongojima ^chalookerera mnamumamu, **9** sa viintu mwahokera ulamuriri wa nkaasu yaanyu, iyo noo kiintu kikuulu cha kuruma kwiitu. **10** Valaali na mutwe, vajaa valaanga maatuku vii uwo ulamuriri sa vutaange, vakalaala na mutwe nduwo ya Muluungu ^ng'eene ijaa sa nyuunyu. **11** Mutima wa Masia ujaa na voovo na wavabweeyaa valaale na mutwe, Masia turikira ari, maa de ave na nkongojima. Avo valaali na mutwe vasaakira maatuku voosaaka vataange masaa aya ni naadi ^yari kuva na ni mweeri ya ani yari kuva. **12** Muluungu ajaa avoonekya masaa ^meene valaalaa na mutwe si sa voovo tuku, maa kaa, ni sa nyuunyu. Na haaha Masaa Maaja aya, yavariyulwa kuri nyuunyu ni vara ^vari lusa kwa njira ya Mutima Muja fuma kurumwii kwa Muluungu. Masaa ayo, noo yara baa mirimu mija ^yeenda kuyataanga. **13** Sa jeyyo, mwiimye neeja miryungu yaanyu, noo kusea, mndookiiyimirira, na muvike kwiilaangya kwaanyu kuri nduwo ^muri hokera mpiindi Yeesu Kirisitu ^ari variyulwa. **14** Mwiikale ja vaana va Muluungu na muve matu. Jeyyo, kari murumaa kutuuba ulaku waanyu ura ^mujaa nowo mpiindi ja ukookooyo tuku. **15** Maa kaa, muve vaaja kwa kira kiintu ^mutumamaa ja ^vyeeene yeeye Muluungu avaanirira, ^ari muja. **16** Masaa ^Yari Mpeho yalusa, "Muve vaaja sa niini ndiri muja." **17** Muluungu mumaanirira, "Ee Taata," kati moomuloomba, yeeye

noo ^ari lamurira kira muuntu kwa mirimo yaachwe
 baa kusanala tuku. Sa jeyyo muve na matu kuri yeeye
 mpiindi iji ^mookikala aha weerwii ja vayeni. **18** Ni lusa
 niise jeyyo, sa mwiikalaa mwiikalo ^waviha ^mwapaala
 fuma kwa vala baaba waanyu. Haaha mwataangire,
 Muluungu si avanunuula fuma mwiikalwii uwo kwa
 viintu ^vihiririyaa baa ja mpia na sahabu tuku, **19**
 maa kaa, kwa sakami ^iri na nkongojima ya Kirisitu.
 Yeeye aava ni ja muundi ya mporyo ^iri mpeho ^isiina
 lukwaalo. **20** Muluungu amusaawula Kirisitu mpiindi da
 weeru si inaanda, maa kaa, haaha avariywiirwe mpiindi
 iji jo kiimikirirya sa nyuunyu. **21** Kwa njira ya Kirisitu,
 mwamuruma Muluungu. Yeeye amufufula Kirisitu, maa
 akamuheera nkongojima nkulu. Jeyyo, kuruma kwaanyu
 na kwiilaangya kwaanyu ni kwa Muluungu kuri. **22**
 Nyuunyu mwajirula nkaasu yaanyu kwa njira yo va matu
 kuri ukiindya wa kimaari. Jeyyo, mwatiite kwiiyenda
 kindu ^kusiina ukweembi, haaha iyendi kikomi fuma
 mitimii yaanyu. **23** Mwavyaalwa ufyu si ja vaana va taata
 ^akwija tuku, kiri vyoova jeyyo, mwavyaalwa ni Taata si
 ^akwija kwa siku ^jisiina uhero kwa njira ya isare ra
 Muluungu ^riri nkaasu, ^riri kuva rimwaari kwa siku
 ^jisiina uhero. (aiōn g165) **24** Ja ^veene Masare ^Yari
 Mpeho yalusa, “Vaantu voosi ni ja masaambi vari, na
 nkongojima yaavo ni ja malua ya isekii. Masaambi na
 malua yanyaamala, **25** maa kaa, isare ra Ijua ni ra
 kikomi kwa siku ^jisiina uhero.” Isare iro noo isare riija
 ra Yesu Kirisitu ^reene mwavariyurirwa. (aiōn g165)

2 Haaha reki ùvi waanyu woosi, ùweere, ùkweembi, kivina na kwiilongowererya. **2** Mùve na mpiima na masùusu ya isáare raachwe ra kikomi, ja vaana vaduudi viintu ^vari na mpiima na masùusu ya vala íyo waavo. Kooni munywíire masùusu ya mutima, tuuba muri kula fùuru mulamuririwe. **3** Haaha mwatángire mbavariri ya Yéesu Mweenevyoosi ni ^yabooha. **4** Yéesu Mweenevyoosi ni iwe ra nkaasu. Iwe iro ro jeengera ^rakwáataa nyuumba, vaantu varisiita, maa kaa, Mulungu arisaawula na ni ra iyoombe ikulu kwaachwe. Museesereri Yéesu, **5** na nyuunyù kuva muri mawye ya nkaasu ^meene Mulungu yoojeengera nyuumba ya mitima, kei muri veeneisi vaachwe vaaja. Mündootoola mpóryo ja mutima jira ^jimweéryaa Mulungu mutima kwa njira ya Yéesu Kirisitu. **6** Sa Masáare ^Yari Mpeho yalusá, “Laangi viika niise iwe ùko Sayúuni, iwe ikulu ra kichurii, ^narisaawula na ra iyoombe ikulu. Na yoyoosi ^ari riilaangya, si ari kwiivairya mbiri tuku.” **7** Sa jeyyo, nyuunyù ^muriilángyaa mwahumula kooni iwe iro ni ra iyoombe ikulu, maa kaa, kwa vara si ^variilángyaa, “Iwe ^rasiitwa ni vajeengi, ravíire iwe ra kichurii.” **8** Na kei, “Iwe ^ribwéeyaa vaantu viikunguvale, na mwaalaliwe ^uri hitahita vaantu.” Vookiikunguvala sa si varuma rira isáare tuku, ja vira ^vyeeene viimiriwa neeja keende aho kali. **9** Maa kaa, nyuunyù Mulungu avasaawula mùve lukolo lwa vaantu vaachwe, veeneisi va kitemi, isi njija, kei ni vaantu vaachwe Mulungu mweenevyo. Mwaanirirwa sa mvariyele mirimo yaachwe miija. Yeeye avaanirira fuma kilwiiryi sa mwiingire na kiweerwii

chaachwe ^chabooha. **10** Aho ncholo, nyuunyu si mujáa vaantu va Mulungu tuku, maa kaa, haaha muri vaachwe. Kei si mujáa munaturya riiso ra wuja ra Mulungu tuku, maa kaa, haaha mwaturya riiso ra wuja waachwe. **11** Vijeengi vyaani naveenda. Noovaloomba nyuunyu ^muri vayeni na valooki va aha weerwii, nehi uláku wa mviri uhu ^walwíjaa nkoondo na nkaasu yaanyu. **12** Mundootumama mirimo miija mbere ya vaantu si ^vamumányire Mulungu, sa kooni voosea nyuunyu ni vaantu ^mubwéeyaa uvi, voone viintu vyaanyu ^vyabooha na vamunyemye Mulungu siku ^ari kuja. **13** Sa Mweenevyoosi, muve matu kwa wiimiriri ^waviikwa ni vaantu, kooni mutemi noo mukúlu, **14** au kooni amuviika gávana. Sa mutemi avatuma vandoovalaira chiiru vara ^vatúmamaa uvi na vavaduumbirire vara ^vatúmamaa viija. **15** Mulungu asáakaa mutumame maaja, sa mudungye milomo ya kikoókoyo ya vaantu vahoho. **16** Ikali ja vaantu ^vari na uhúuru, maa kaa, kari mundootumia uhúuru waanyu ja kiintu ^chookunikirira uvi waanyu tuku, mwiikale ja vaantu ^vamutámamiraa Mulungu. **17** Munyemyi kira muuntu, veendi vaantu ^vamura Yéesu Mweenevyoosi, moofi Mulungu na munyemyi mutemi. **18** Nyuunyu vatumami, muve matu kwa veenekaaya vaanyu kwa nyemi joosi, si vara veenekaaya ^vahola vii tuku, baa vara ^vahuumba. **19** Iki noo ^kimweéryaa Mulungu mutima, muuntu kuyimirirya uturikiri kunu yookoonerwa sa mutima ^wiísiman'yaa mavi na maaja wa Mulungu. **20** Ni kunáálo che kwatiite kutumama ^vyaviha na muturikiriwe? Maa kaa, kooni mooyimirirya uturikiri sa

mwatumama maaja, iki ni kiintu ^kimweéryaa Muluungu mutima. **21** Moosaakwa muyimirirye jeyyo, sa baa Kirisitu mweeneevyo aturikiriwa sa nyuunyu. Jeyyo, avarekera kiintu cho vabweeyya nyuunyu mumutuubirirye. **22** Yeeye si abweeyya uvi tuku, na uweere si woonekana fuma malomwii waachwe tuku. **23** Yeeye ^akatukirwe si ahindurira kituki tuku, ^akaturikiriwe si avuumba tuku, maa kaa, yeeye iivika kwa ura ^alámula kwa uwoloki. **24** Yeeye mweeneevyo asumula uvi wiitu muvirii waachwe mweeri ya muti, kwa njira iyo, taakwa kwa viintu vya uvi, tudahe kwiikala kwa uwoloki. Ko vawa kwaachwe, nyuunyu mwahoriwa. **25** Nyuunyu mujáa mwatuuba rimira ja muundi, maa kaa, haaha mwamuválandukiire Muríisi na Mulaangiriryi wa nkaasu yaanyu.

3 Kwa njira yiyo, nyuunyu vaki mwiikiimye na isi ya valume vaanyu, sa kooni vamwaari vara si ^vamura Yéesu, varutwe ni mwiikalo wa vaki vaavo baa isáare tuku, **2** ^vari laanga mwiikalo waanyu wa kikomi na wa nyemi. **3** Kwiibohererya kwaanyu kusive kwa weerwii vii, baa ja kusuka njwiiri, kwiivikira viintu vya saháabu na kwiirwika ingo tuku. **4** Maa kaa, kwiibohererya kwaanyu kave kwa wuuntu waanyu, kubooha si ^kusáambukaa na kutuula kwa mutima, kura ^kuválwaa kiintu cha kikomi mbere ya Muluungu. **5** Jeyyo, noo ^vyeeene viibohereryáa vaantu vaki vaaja va kali vara ^vamwiilaangyáa Muluungu. Avo viibohereryáa ko vateera valume vaavo. **6** Baa ja Sáara jei, amunyemyáa mulume waachwe Aburaháamu na amwaaniriráa mweenenyuumba. Haaha nyuunyu muvúire vaana va Sáara, kooni mubwéeyiirye viija bila

yo koofa kiintu chochoosi. 7 Viivyo nyuunyu valume, mwiikale na vaki vaanyu kwa nyemi, kumu mootanga vaki vaanyu ni teketeke vari. Kei mundoovalaanga na nyemi, sa Muluungu avalaha voosi hokera muri nduwo ya nkaasu avaheera. Na aho, kulomba kwaanyu si kuri hitwahitwa tuku. 8 Kukiimikirirya, raanyu rive rimwi, mündookiiyonera mbavariri, mwiiyende kindu, muve mwahola na mündookikiimya na isi kati yaanyu. 9 Kündoohindurira uvi kwa uvi tuku, au kituki kwa kituki tuku, maa kaa, nyuunyu hinduriri ntálarya. Ikyo noo cheene Muluungu avaanirira mündootumama sa mähokere ntálarya. 10 Sa Masáare Yari Mpeho yalusa, “Muntu yoyoosi ura yoosaaka kwiikala vyabooha na ave na cheeru, areke lusa vaantu, na uvaangu. 11 Ni mpaka amanyike kureka uvi, atumame wuja, asaakire mwiikalo mwa na atuube kiikala nowo. 12 Sa miiso ya Mweenevyoosi, yavaláangaa vara vabwéeyaa uwoloki, na matu yaachwe, yatéereraa kulomba kwaavo. Maa kaa, vara vabwéeyaa uvi, avahéeraa ikochi.” 13 Ni ani ari vabweeyirya uvi kooni kira mpiindi moomanyika na mitima yaanyu kutumama wuja? 14 Maa kaa, kooni muri turikiriwa sa uwoloki muri nowo, nyuunyu mwatalariwa ni Muluungu. Jeयो kari muvoófaa vaantu au kwiingira kivundu mitimii yaanyu tuku. 15 Maa kaa, mubweeyiriyi nkongojima Kirisitu, yeeye ave Mweenevyoosi mitimii yaanyu. Siku joosi, muve mwimire neeja kuuyirya muntu ari vuurya kwiilaangya kwaanyu kura kuri nyuunyu. Mündoobweeyya jeयो kwa kuhola na nyemi. 16 Naanyu muve na mitima myeeru si itwáalwaa na

kiloongii, sa yara masáare ^voovalongowererya nyuunyu na mwiikalo waanyu mûja ko kûndikaniwa na Kirisitu, vakwaatiwe soni so valongowererya. **17** Ni lûsa niise jeyyo, sa ni pwee kuturikira so tumama wûja, sa kooni kuturikira uko noo ^cheene Muluungu asákaa, kulookya kuturikira so tumama uvi. **18** Sa Kirisitu ne aturikiriwa kamudu vii sa uvi, mûwoloki sa vara si ^vari vawoloki, sa avareete nyuunyu kwa Muluungu. Mûviri waachwe ukûlawa, maa kaa, akafufulwa, akava nkaasu kwa njira ya Mutima. **19** Kwa jeyyo, atamanya noo kiivariyûrira mitima ya vaantu haaha ^iri mûnyololwii. **20** Vaantu ava si vajáa matu tuku aho kali mpiindi Muluungu ^awoojeráa ko yimiriya siku jira ja Núhu mpiindi safiina ^yatengeshiwáa. Na aho safiinii vaantu vake vii, noo kusea vaantu vanaani valamuririwa ko tweera maaji. **21** Na ayo maaji yoónekyaa ubatíiso ^mweene haaha woovalamurirya baa nyuunyu siku iji, si ko seyya kosu muvirii tuku, maa kaa, ja kulaha kwa mitima myeeru, si ^itutwáalaa na kiloongii mbere ja Muluungu, kwa njira ya kufufuka kwa Yéesu Kirisitu. **22** Yeeye atamanya na kurumwii na iikala mukono wa kulume wa Muluungu, na mirimu miija, na wiimiriri na ngururu joosi javiikwa isi yaachwe.

4 Haaha, sa viintu Kirisitu aturikira mûviri, baa nyuunyu moosaakwa murume kuturikiriwa, kunu mookwaatya mûryuungu waachwe ^ajáa nowo. Sa mûuntu ^aturikira muvirii waachwe, iireka na uvi. **2** Kwaandira haaha, mwiikalo ^wachîhiire aha weerwii, woosaakwa ulongoolwe ni vira ^vyeene Muluungu asákaa, na si kwa uláku wa

kiwũntũ tukũ. 3 Sa siku ^jilóokire, mujáa mwatiite mpiĩndi jo toosha jo bweyya yara ^meene vaantũ si ^vamumányire Mũlũngũ veenda kutumama, vara ^vayéendaa ja kúri, ^vari na uláku, ureevi, ^vabwéeyaa ngovi ja kiláku, viintũ ^viréevyaa, vina mbi na kwiinamira vidabalaíyo kiintũ kivi mbere ya Mũlũngũ. 4 Sa jeyyo, voohwaalariwa koonu nyuunyu si mootumbuuja hamwi novo kei tukũ uvii, na sa jeyyo voovatukira. 5 Maa kaa, voovo kwiilũsira vari vooveene kwa Yéesu Kirisitu, yeeye ^ahũmũla kwiima neeja kũvalamũrira ^vari nkaasu na ^vaakwa. 6 Na iki noo ^chabweyya Masáare Maaja yavariyulwa baa kwa vara haaha ^vaakwa, sa valamũrirwe kuri miviri ja ^vyeene vaantũ valámũrirwaa, maa kaa, vave na nkaasu ja ^vyeene Mũlũngũ ari kwa ngururu ja Mutima waachwe. 7 Kũherererya kwa viintũ vyoosi kwaséngeriire. Sa jeyyo, mũve na tooti na mũndookiĩyimirira mpiĩma jaanyu sa mũndookeesha chiriri chobu mooloomba. 8 Kũlookya vyoosi, mũndoomanyika kwiiyenda sa kwiiyenda, kwakũnikiriraa uvi ^uri foo. 9 Mũndookiiteengya nyuunyu kwa nyuunyu, baa kwiing'ũrira tukũ. 10 Mũlũngũ noo avahéeraa nyuunyu vaantũ ^vaturuma wũya. Na kira mũntũ atumie uwo wũya kũvalaanga viingi ja viimiriri va nduwo ^jiĩsimiresimire ja Mũlũngũ. 11 Mũntũ yoyoosi ^yoosaaka lũsika ni alũsike ja yoolũsika masáare ya Mũlũngũ meeneevyo. Yoyoosi ^yootumama, ni atumame kwa ngururu ^aheewa ni Mũlũngũ, sa Mũlũngũ abweyyiriwe nkongojima kwa kira kiintũ kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Nkongojima ni na yeeye jiri siku

kwa siku ^jisiina uhero. Kikomi. (aiōn g165) 12 Vijeengi vyaani naveenda. Kari muhwáalariwaa ni usungu wo yerwa ^moopata ja moopata kiintu kiyeni tuku. 13 Maa kaa, eryi mitima sa moova hamwi na Kirisitu uturikirii waachwe, sa muve kei na cheeru kikulukulu mpiindi nkongojima yaachwe ^iri variyulwa. 14 Kooni muri tukirwa sa irina ra Kirisitu, mwatalariwa, sa Mutima wa Nkongojima noo kusea Mutima wa Muluungu, ni mweeri yaanyu wookiikala. 15 Kari kave na muuntu umwi kuri nyuunyu ^mweene ari saakwa aturikire sa ni muulai, mwiivi, muuntu ^abwéyyaa uvi au ^alóngowereryaa vaantu tuku. 16 Maa kaa, kooni muuntu aturikiire sa amuruma Kirisitu kari oone soni tuku. Mduumbe Muluungu so kaanirirwa weewe ni muuntu ^umutúubaa Kirisitu. 17 Mpiindi ja ulamu jafikire na Muluungu kaanda ari lamurira nyumba yaachwe, noo kusea, vaantu vaachwe. Haaha kooni ari kaanda na suusu, ha de vara ^vasiita Masáare Maaja ya Muluungu uhero waavo si uri kuva wo koofya maatuku vii tuku wuu? 18 Ja ^vyeeene Masáare ^Yari Mpeho yalusa, “Kooni vyafafa vaantu vawoloki kulamuririwa, ni jooli viri kuva kwa vaantu si ^vatúubaa kira Muluungu ^asákaa na kwa vavi?” 19 Sa jeyyo, vara ^vooturikira ja ^vyeeene asákaa Muluungu, viiviike kwa Muumba waavo, yeeye ni wo kiilaangiwa, na vatuube tumama maaja.

5 Haaha ni lusika niise na nyuunyu vawosi va vaantu ^vamuruma Yéesu. Niini ni moosi mwiiwaanyu na muuntu ^oona uturikiri wa Yéesu Kirisitu. Kei niini ni hamwi ndiri nkongojimii ^iri kunukulwa. Ni kuvakalaamy niise, 2

riishi neeja mpuka ^ng'eene mwakwaatiwa ni Mulungu. Mwe valaangiriri va iyo mpuka kwa mutima mweeru ja ^vyene Mulungu yoosaaka, na si koodoomereriwa tuku. Tumami si kwa mpiima ya mpia tuku, maa kaa, kwa mutima waanyu woosi. **3** Kari mwe vakari kwa vaantu ^moovalongoola tuku, maa kaa, mwe vo tuubiririwa kari mpuka. **4** Mpiindi Murisi Mukulu ^ari kuuja, hokera muri itaaji ra nkongojima si ^risaambukaa. **5** Viivyo nyuuny ^moolongoolwa, mendoovanyemya vawosi. Nyuuny voosi itumamiri ko kiikiimya na isi, sa Masare ^Yari Mpeho yasea, Mulungu avakitiraa vara ^vivaa kipeembe, maa kaa, avaheraa nduwo vara ^viikiimya na isi. **6** Sa jeyo, ikiimi na isi kwa Mulungu ^ari na ngururu joosi, sa avinule mpiindi ^isaawula. **7** Muvikiri uturikiri waanyu woosi sa yeeye avalaangaa nyuuny. **8** Mwe na tooti na mwiime neeja. Mwi waanyu, Ikuu ra Miri Mwi, rimwaari rooringirira ja siimba ^yoosaakira muntu sa imumerye. **9** Iro risiiti na mwiime neeja kari kuruma kwaanyu, kunu mootanga uturikiri wawo turya viise vanduu vaanyu kari weeru yoosi, turikira viise jeyo. **10** Maa kaa, Mulungu ni wa nduwo joosi, yeeye avaanirira na nkongojimii ya siku ^jisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu. ^Muri humula kuturikira kwa mpiindi, yeeye mweeneevyo vakiiman'ya ari, vaambirirya ari, vaheera ari ngururu na vavika ari mwaarirywii wa kikomi. (aiōnios g166) **11** Kari yeeye jive ngururu kwa siku ^jisiina uhero! Kikomi! (aiōn g165) **12** Navaandikiire barúwa ihi kwa nyambirirya ya Siliváano, mwaaniitu ^nimwiilangyaa. Noosaaka nivaheere mutima

na nivawyiire kikomi kira ^cheene mookipata, ni nduwo
ya Mulungu. Ikali neeja kuri nduwo iyo. 13 Vaantu
^vamura Yésu aha Babéli ^veene vasaawulwa hamwi
na nyuunyu, vavalúumbiirye. Kei, mulúumbiwe ni Maárikí
mwaana waani. 14 Mëndookiiluumbya ko kiisundira ja
isháara ^iláiraa mwiiyenda ko muruma Kirisitu. Mwiikalo
maja uve na nyuunyu ^muri kwa Kirisitu.

2 Peéteri

1 Barúwa íhi yafúmire kúri níini Simóoni Peéteri, mutumami na mutumwi wa YéesuKirisitu. Ní kúvaandíkira níise nyuunyu ^veene kwa njira ya uwoloki wa Yéesu Kirisitu Mulungu na Mulamuriri wiitu, mwahokera kuruma kwa iyoombe ikulu ja kwiiswi. **2** Nduwo na mwiikalo muija jivakung'antirikire nyuunyu ja ^vyeene mookula kwa kura kumutaanga Mulungu na Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu. **3** Kwa ngururu jaachwe ja kimulungu, atuheera viintu vyoosi ^tusákaa sa nkaasu, na kwiikala mwiikalo ^utuubaa kira Mulungu ^asákaa. Yeeye abweeya jeyyo kwa njira ya suusu yo mutaanga yeeye ^atwaanirira, kwa njira ya nkongojima yaachwe nkulu na uija waachwe. **4** Kwa njira iyo, atuheera kwiichuunga kwaachwe kukulukulu na kwa kikomikoomi, sa ko tweera kwiichuunga uko, tareke uvi woosi ^mweene uri kúri íhi weeru, ^waréetwaa ní uláku woosi na tave tadóman'yaa na ^vyeene Mulungu ari. **5** Sa jeyyo, kúri kuruma kwaanyu manyiki koongererya uija, hamwi na uija, ongereryi umanyi. **6** Kei kúri umanyi, ongereryi kwiiyimirira, kwiiyimirira kwaanyu kave na kuyimirirya kukulu mpiindi ja uturikiri, na kúri kuyimirirya ongereryi mwiikalo ^utuubaa kira Mulungu ^asákaa. **7** Hamwi na mwiikalo ^utuubaa kira Mulungu ^asákaa, ongereryi kwiiyenda kindu, na kwa kweenda uko, ongereryi kweenda kwawoloka. **8** Sa kooni muri na viintu ivi ^viri foo na kutuuba koongererya, vabweeya viri mutuube manyika na muve na kunáalo kwa kura kumutaanga Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. **9**

Maa kaa, m̄unt̄ yoyoosi ^asiina ivi viint̄, ɯwo ni m̄hoku, noo kusea ɯwo si oónaa kul̄i tuk̄, sa yeeye arim̄rya k̄ra kujir̄lwa ɯvi waachwe woosi. **10** Sa jeyyo vanaviit̄, manyiki kubweeyya kira kiint̄ koonekya ni kimáári M̄l̄unḡ avasaaw̄la na avaan̄rira, sa kooni m̄bwéeyiirye jeyyo si m̄ri kiikunguvala uvii vii kaa tuk̄. **11** Kwa njira iyo, hokerwa m̄ri neeja Ƴtemii wa sik̄ ^jisiina ɯhero wa Yéesu Kirisit̄, Mweenevyoosi na M̄lamuriri wiit̄. (aiōnios g166) **12** Haaha, vakumbusikya ndiri masáare aya sik̄ joosi, baa neembe m̄yamányire na yiisikana kwa kira kikomi ^m̄ri nocho. **13** Nookoona ni ɯwoloki kuviinukya ko vakumbusikya masáare aya m̄pīndi ^nkaari kivaandii iki, noo kusea muvirii waani. **14** Sa ni taanga niise, sik̄ ^jook̄ja chaanḡ aha mbere, kivaanda chaani viikwa kiri ivarwii ja ^vyene Mweenevyoosi wiit̄, Yéesu Kirisit̄ aanyónekiirye. **15** Naani bweeyya ndiri kira ^kiri dahika kwaandika, sa ^ndiri looka, mudahe kumbukira masáare aya sik̄ joosi. **16** ^Tukavaw̄ire l̄viro lwa k̄ja kwa Mweenevyoosi wiit̄, Yéesu Kirisit̄, si tavaa mbuwo jo vaanga kwa ɯweere tuk̄, maa kaa, tavaw̄ira ɯkúul̄ ɯra ^toona kwa miiso yiiswi. **17** Yeeye aheewa nyemi na nkongojima fuma kwa M̄l̄unḡ Taáta, sawúti ^ik̄je kwa Nkongojima Nk̄ul̄ yoosea, “Ƴh̄ ni Mwaana waani ^namweenda, neériwaa mut̄ima ni yeeye.” **18** Suusu veeneevyo tiiteera sawúti ihi ^ng’eene ijáa yafuma kurumwii m̄pīndi ^t̄jáa ne luulwii l̄ra l̄ja. **19** Kei tatiite iri isáare ra uláli na mut̄we ^riri kiint̄ cho kiilaangya m̄n̄m̄n̄. Iro isáare kooni m̄riláangire ja kim̄ri ^kilávalavaa haant̄

^hari na kilwiirya, ni vyabooha moobweeyya furu
kumwaae, na Kirisitu noo kusea, nyéneyeri ya mutóondo
itule mitimii yaanyu. **20** Mweeri ya vyoosi moosaakwa
mutaange, kusiina uláali na mutwe wa Masáare ^Yari
Mpeho ^mweene wavariyulwa ni muláali na mutwe, ja
^vyeeene muláali na mutwe mweeneevyo asaakaa tuku.
21 Sa kusiina uláali na mutwe ^wúújaa kwa kweenda
kwa vaantu vii kaa tuku, maa kaa, vaantu valúsaa yara
^yafúmaa kwa Mulungu kunu voolongoolwa ni Mutima
Mutja.

2 Maa kaa, mpiindi ja valáali na mutwe va Ijva, vajaa
viinuka valáali na mutwe va ulongo kuri Viisiraéli, ja
^vyeeene vari kiinuka vakiindya va ulongo kuri nyuunyu.
Avo kiingirya vari ukiindya wa uweere, ^ari saambula
vaantu. Uwo ukiindya wamuhéeraa moongo baa Ijva
Mweeneevyo yeeye ^avanunuula. Jeyyo, kiiretera vari
imalo chaangu mweeri yaavo. **2** ^Vari foo tuuba vari
njira jaavo jo yeenda ja kúri na sa voovo njira ya kimáari
tukirwa iri. **3** Na sa kúdiira kwiikinkima kwaavo, ava
vakiindya vakindayirira vari nyuunyu na masáare ya
uloongo. Maa kaa, keende aho kali, Mulungu iimya neeja
kvaheera irya, yeeye ni miiso ^ari, kikomi vamala ari.
4 Noo ^chooreka, mirimu ^ikabweeyye uvi, Mulungu
si iyonera mbavariri tuku, maa kaa, yeeye iifweitira
na Ntarii kuntu ^kuri na kilwiirya ^chatunika du, na
yachuungwa na minyololo kunu yoowoojera siku ira
yo heewa irya. (Tartaroō g5020) **5** Kei Mulungu si areka
kwilaira chiiru weeru ya aho kali tuku. Yeeye areeta
garika kwa weeru si ^itúubaa kira Mulungu asáakaa.

Maa kaa, yeeye amulamurirya Núhú hamwi na vaantu viingi mufungati. Na yeeye Núhú, avariya uláa uwoloki wa Muluungu. 6 Muluungu ajáa ilaira chiiru míji ya Sodóoma na Gomóora, akiimala na mooto ikava mavu. Ibwweyya ive ni kiintu cho laira masáare ^meene yari vapata vaantu si ^vatúubaa kira Muluungu asáakaa siku ^jookuúja. 7 Yeeye amulamurirya Lúutu, muuntu muwoloki, yeeye ^aaviwáa inda ni kuyeenda ja kúri kwa avo ^vawúnaa miiro. 8 Lúutu, muuntu muwoloki, iikaláa kati na kati ya avo vaantu. Kwa siku ^jiri foo mutima waachwe ujáa wasova mpíima maatuku vii, so koono no teera mirimo yo wuna miiro ya avo vaantu. 9 Sa ayo yoosi, ni kiweerwii viri Ijüva amányire kavalamurirya vaantu vawoloki kuri yeeye. Kei amányire kavalaira chiiru vara si ^vari vawoloki fúuru siku ira yo heewa irya. 10 Na ivi ni kimaari kamwi kwa vara ^vatúubaa uláku wa ufumo wa wuuntu wa üvi, ^vachwíjaa mati wiimiriri. Vaantu avo ni vakudamu na viívaa kipeembe, voovo si voófaa kutukira baa viúumbe vya kurumwii baa woowa tuku. 11 Maa kaa, mirimu miija baa neembe iri na lüviro na ngururu jeyyo, yooyo si iréetaa viloongi vya uloongo kwa viúumbe ivyo mbere ya Ijüva tuku. 12 Vaantu ava vachwíjaa mati chochoosi kira si ^vakimányire. Voovo viifwíne na nchúwo ^jisiina miryuungu na ^jiimirirwaa ni kwiiteera kwa miviri yaavo, joojo javyáalwaa vii sa jikwaatwe no siinjwa. Jeyyo, noo ^vyeeene Muluungu ari vamala avo vakiindya va uloongo. 13 Voovo rihwa vari marema, sa marema ^meene vareeta kwa vaantu viingi. Voovo vavyeenda kubweyya uláku waavo müvi namuusi kweeru chwe mbere ja vaantu.

Vavyeenda kuvakoovera mpiindi ^voobweeyya ngovi ja kireevi na kiláku baa kwiiyimirira tuku hamwi na nyuuny. Ava ni ja mabandawu ingwii njeru. **14** Miiso yaavo yamema kuyeenda na vaki va vaantu, ava si varékaa vii kaa tuku kutumama uvi. Voovo vavakóoveraa vaantu vara si ^viima neeja kuri kuruma kwaavo. Mitima yaavo yijiviriwa kudiira kwiikinkima. Vajumwa ni Muluungu. **15** Vareka njira ^yawoloka, na vatuuba njira ^atuuba Baláamu mwaana wa Beóri. Yeeye ajáa eenda hokera misáala yo sova uwoloki. **16** Maa kaa, Baláamu sa uvi waachwe, ajáa adalaviwa ni ndákwi. Nchúwo si ^ilúusikaa, ikalúusika kwa sawúti ya muuntu ikakitira ukoókoyo wa uwo muláali na mutwe. **17** Vaantu ava ni nchóonko ^juma, na nkungu ^ivúuntwaa ni ihúmbuuto. Muluungu aviimirya neeja haantu ^kuri kuva na kilwiirya ^chatunika du. **18** Voovo valúusikaa masáare yo kiivaa kipeembe, ^yasiina kiintu. Voovo kwa uláku wa miviri yaavo yo yeenda ja kúri, vavahéembaa vaantu vara ^viirekiré na uvi siku ingai vii ^jilóokire, vara ^viiséyyiirye fuma kuri vamwi va vara ^vifkalaa urimirii. **19** Voovo vavaséaa vaantu vara ^varúmire viilaangye kuva vari húuru, kumba voovo ni vatúmwa va uvi. Ni jeyyo viri, muuntu ni mutúmwa wa kira ^kimukéndeiriraa. **20** Vaantu ava, viinonkola fuma uvii kwa njira yo mutaanga Mweenevyoosi na Mulamuriri YéesuKirisitu, kooni vakwáatirwe na vasiindirwe kei, ivyo vyaviha, aho, viha vari kulookya vya ncholo. **21** Ngaari ni pwee kwaavo, nga si vataanga njira ya uwoloki, kulookya kwiitaanga, maa de vareke ura ulairiri muja ^vakwaatiwa. **22** Vyafúmiire kwaavo ja ira mpíri ya kimaari ^iséaa, “Kúri

yahîndukiraa mataika yaachwe ng'eeneevyo," kei mpîri
yiingi yasea, "Nkaamba ^yoóyyiwe, yahîndukiraa noo
walawala itoyii."

3 Vijeengi naveenda. Ihi ni barúwa yaani ya kaviri
^noovaandikira. Kuri iji barúwa iviri ni yera niise
kwiinukya miryũungu yaanyu ^iri uteréere ko
vakumbusikya. **2** Noosaaka nyuunyu mukumbukire
masáare ^yaluuswa aho kali ni valáli na mutwe va Ijũva na
ura ulairiri wa Mweenevyoosi Mulamuriri ^mwaheewa ni
vatumwi vaanyu. **3** Mweeri ya vyoosi, taangi, siku ja uhero,
kuja vari vaantu ^veene vindoovahenchula na ^veene
vindooutuuba uláku waavo muvi. **4** Kundoosea veende,
"Si iichuunga akasea, kuja ari? Hai ari de? Masáare
aya noo yaaya keende vala baaba wiitu ^vakawulale,
viitu vyachaala vivira vii kwaandira kumbwa kwa
weeru." **5** Avo vaantu kwa heno varimirya aho kali,
Mulungu ajáa umba kurumu na weeru kwa isáare.
Weeru ijáa yumbwa fuma kuri maaji na kwa njira ya
maaji. **6** Na kwa maaji ayo, na kwa isáare raachwe, weeru
ya mpiindi jira ijáa yareterwa mbula ya imalo, noyo
ikamalwa ni maaji. **7** Maa kaa, kwa isáare riho, kurumu
na weeru ja haaha jacheeriwa sa mooto, jooviikwa furu
siku ira ya ulamu na yo malwa kwa vaantu si ^vatúbua
kira Mulungu ^asáakaa. **8** Vanaviitu naveenda. Kari
murimiryaa kiitu kimwi, nocho ni iki, siku imwi ni
ja myaaka iyana rimwi kwa Ijũva, na myaaka iyana
rimwi ni ja siku imwi. **9** Mweenevyoosi si achérevaa
kukiimikirirya kwiichuunga kwaachwe tuku, ja ^vyeene
vaantu viingi viiririkanaa. Yeeye avayimirirya nyuunyu,

sa si asáakaa muuntu baa umwi arimire tuku. Maa kaa, kira muuntu amvalandukire fuma uvii. **10** Siku ^yookuwa Mweenevyoosi, kuwa iri ja mwiívi. Siku iyo kurumu rimira kuri kwa sawúti nkulu, viintu ^viri muumo chimikwa viri kwa mooto, noyo weeru na nteendo jaachwe tulwa jiri mwaaswii. **11** Haaha kooni viintu ivi viri malwa jei, ha nyuunyu ni vaantu ^vari jooli moosaakwa muve? Moosaakwa muve vaaja mbere ya Muluungu, na mundookiikala mwiikalo ^utuubaa kira Muluungu ^asáakaa, **12** kunu moowoojera siku ira ya Muluungu na mookiibweyya yuje chaangu. Sa siku iyo, kurumu rimira kuri na mooto na viintu vyoosi ^viri muumo chakalulwa viri ni mooto. **13** Maa kaa, suusu ko tuuba vira ^vyene iichuunga kutuheera, ni woojera tiise kurumu kufya na weeru ifya ^ng'eene iri mema uwoloki. **14** Vanaviitu naveenda. Kunu moowoojera masáare ayo, manyiki kwa kira njira mbere ya Muluungu, sa muve musiina lukwaalo na si mung'urirwaa, na muve na mwiikalo muwa ne. **15** Moosaakwa mutaange Mweenevyoosi wiitu ni yimirirya iise sa muve na njira yo turya ulamuriri. Jeyyo noo ^vyene Paúli mwaaniitu ^tamweenda avaandikira kunu yootumia tooti ^aheewa ni Muluungu. **16** Ayo noo ^meene alúusikaa barúwii jaachwe joosi. Yamwaari masáare ^meene yafafa kuyataanga barúwii jaachwe. Masáare ayo, vamwaari vakoókoyo na vahoho ^veene vayaválandulaa ja ^vyene vaválandulaa Masáare yiingi ya Muluungu. Kwa njira iyo voovo viiréteraa imalo kwaavo veeneevyo. **17** Maa kaa, nyuunyu muhúmwiiire taanga isáare iri. Vanaviitu naveenda. Haaha, mwiime neeja

kari ji mutwaalwe na kwiingi ni ukwaata wa vaantu avo,
maa mureke kikomi chaanyu tuku. **18** Maa kaa, nyuunyu
mutuube koongererya nduwo kwa kura kumutaanga
Mweenevyoosi na Mulamuriri YeesuKirisitu. Nkongojima
ive na yeeye, haaha na siku ^jooku^ja ^jisiina uhero!
Kikomi. (aiōn g165)

1 Yooháani

1 Iki noo ^cheene toovavariyurira. Kira ^kijáa kimwaari baa ncholo si inaanda, kira ^takiteera, kira ^tachoona na miiso yiiswi, kira ^takilaanga, ^takikwaata na mikono yiiswi noo Isáare ra nkaasu ya siku ^jisiina uhero. **2** Nkaasu iyo yavariyulwa, na suusu twiiyona, na tookoonekya kikomi na tookaarya nkaasu ya siku ^jisiina uhero, iyo ^ijáa na Taáta na ^yavariyulwa kuri suusu. (aiōnios g166)

3 Toovawyiira nyuunyu kira ^tachoona na ^tateera, sa nyuunyu mave kiintu kimwi na suusu. Na kuva kiintu kimwi kwiiswi ni kuva kiintu kimwi na Taáta na Mwaana waachwe YéesuKirisitu. **4** Aya ni kuyaandika tiise sa kavyeenda kwiiswi voosi, kukiimane. **5** Masáare ^tateera fuma kwaachwe, na ^toovawyiira nyuunyu, noo aya, Muluungu ni kiweeru na kuri yeeye kusiina kilwiirya chochoosi tuku. **6** Kooni taséire ni kiintu kimwi turi ne na kunu tooyeendera kilwiiryii, ni ulongo tooluusa, na si tootumama kira cha kimáari tuku. **7** Maa kaa, kooni tooyeendera kiweeri ja yeeye ^veene ari kuri kiweeru, ni kiintu kimwi ^turi suusu kwa suusu na sakami ya Yéesu Mwaana waachwe ni tujirula yiise na uvi woosi. **8** Kooni taséire tusiina uvi tuku, tookiikoovera suusu veeneevyo na kira kikomi si kiri kuri suusu tuku. **9** Kooni talúusire uvi wiitu kuri yeeye, yeeye ni wo kiilaangiwa na ni mawoloki, yeeye sea ari uvi wiitu wasírire na tujirula ari na kusova uwoloki koosi. **10** Kooni taséire si tabweeyya uvi tuku, toomubweeyya yeeye ave muloongo na isáare raachwe si riri kuri suusu tuku.

2 Vaana vaani vaduudi naveenda. Ni kuvaandikira niise aya sa mudiire bweeyya ~~uvi~~. Maa kaa, kooni ~~munt~~ yoyoosi abweeyiirye ~~uvi~~, amwaari ~~umwi~~ wo ~~tulusikira~~ kwa Taata na noo YeesuKirisitu Mawoloki. **2** Yeeye noo mporyo yo seyya ~~uvi~~ wiitu, maa kaa, si sa ~~uvi~~ wiitu vii ~~tuku~~, baa kei sa ~~uvi~~ wa weeru yoosi. **3** Iki noo ^chabweeyya tutaange tamamanyire Muluungu, ni kooni tookwaata ndairiri jaachwe. **4** Ura ^aseaa, “Namamanyire,” na si akwaatyaa ndairiri jaachwe, uwo ni muloongo na kira kimaaari kisiina kuri yeeye ~~tuku~~. **5** Maa kaa, ura ^akwaatyaa isaaare raachwe, uwo kweenda kwa Muluungu kwakiimana kuri yeeye kamwi. Kwa iri tamanyire ni kuri yeeye ^turi. **6** Yoyoosi ^aseaa iikalaa kuri yeeye, asaakwa abweeyye ja ^veene Yeesu abweeyya. **7** Vanaviitu naveenda. Si noovaandikira ulairiri mufya ~~tuku~~, maa kaa, ^mujaa ~~muntiite~~ keende aho ncholo. Na uwo ulairiri ^mujaa ~~muntiite~~ ni iro isaaare ^mujaa noro. **8** Baa neembe ni jeyyo, ulairiri ^mweene noovaandikira ni mufya, noo kusea, rira isaaare ^riri kikomi isii yaachwe na isii yaanyu, sa kilwiirya choooloka na kiweeru cha kikomi chaandire lava. **9** ~~Munt~~ yoyoosi ^aseaa amwaari kuri kiweeru, maa kaa, amusuula mwaanaavo, uwo akaari kilwiiryii. **10** Ura ^amweenda mwaanaavo uwo iikalaa kiweerwii, na kusiina kiintu ^choomabweeyya iikunguvale ~~tuku~~. **11** Maa kaa, yoyoosi ^amusuula mwaanaavo, uwo ni kilwiiryii ari, kei ayenderaa kilwiiryii na si amanyire baa ~~kuntu~~ ^yoodoma ~~tuku~~, sa kilwiirya chamuhokurya miiso. **12** Ni kuvaandikira niise nyuunyu vaana vaani vaduudi, nyuunyu ~~uvi~~ waanyu wasewa wasirire sa irina

raachwe. **13** Ni kuvaandikira niise nyuunyu vala taáta, sa nyuunyu mwamutaanga, yeeye ^ajáa amwaari baa ncholo si inaanda. Ni kuvaandikira niise nyuunyu vatavana, sa nyuunyu mwamusiinda ura Muvi. Ni kuvaandikira niise nyuunyu vasinga vaduudi, sa nyuunyu mwamutaanga Taáta. **14** Ni kuvaandikira niise nyuunyu vala taáta, sa nyuunyu mwamutaanga yeeye ^ajáa amwaari baa ncholo si inaanda. Ni kuvaandikira niise nyuunyu vatavana, sa nyuunyu mwatiite ngururu, na isáare ra Muluungu riikalaa kuri nyuunyu, na nyuunyu mwamusiinda ura Muvi. **15** Kari mweénda mavi ^yari kuri weeru tuku, baa na viintu ^viri kuri weeru tuku. Kooni muuntu yoyoosi iyyéndire weeru, kweenda kwa Taáta si kuri kuri yeeye tuku. **16** Sa kira kiintu ^kiri kuri weeru, noo kusea, baa ja uláku wa muviri, uláku wa miiso yaachwe, na kwiivaa kipeembe ^kwaréetwaa ni usúngaati, si vifúmaa kuri Taáta tuku, maa kaa, ni kuri weeru ^vifúmaa. **17** Na weeru ni looka yiise na uláku waachwe, maa kaa, ura ^atúmamaa kira Muluungu ^asáakaa, ni nkaasu ari kwa siku ^jisiina uhero. (aiōn g165) **18** Vasinga naveenda. Iji ni mpiindi jo herererya. Ja ^vyeeene mwateera, musíiti Kirisitu amwaari yookuujja, jeyyo vasiíti Kirisitu ^vari foo vamwaari vahúmwiire kuujja. Sa isáare iri tahúmwiire taanga, iji ni mpiindi jo herererya. **19** Vafuma kuri suusu, maa kaa, si vajáa viitu tuku. Sa ngaari vajáa ni viitu, ngaari viikala na suusu. Kufuma kuri suusu koonekya baa umwi vii waavo si ajáa wiitu tuku. **20** Nyuunyu mwahakwa makuta ni ura ^Ari Muujja, na nyuunyu voosi mwakimányire kimáári. **21** Si navaandikira nyuunyu

ati si mukimányire kimáári tukũ, maa kaa, nyuunyu mwakimányire kimáári, na mwamányire kusiina ɔloongo wowoosi ʼufúmaa kũri kimáári tukũ. **22** Muloongo ni ani? Muloongo ni mũntũ ʼaséaa Yéesu si Masía tukũ. Mũntũ ʼari jeyyo noo musíiti Kirisitũ, noo kusea, yeeye amuhéeraa moongo Taáta na Mwaana. **23** Mũntũ ʼaséaa Yéesu si Mwaana tukũ, ɛwo si ari na Taáta tukũ. Na yoyoosi ʼari ruma na ʼari sea Yéesu ni Mwaana, atiite Taáta. **24** Kũri nyuunyu, kira ʼmwakiteera keenda ncholo, laangi neeja chiikale kũri nyuunyu. Kooni kira ʼmwakiteera keenda ncholo chookiikala kũri nyuunyu, nyuunyu kũva mũri kiĩntũ kimwi na Mwaana na Taáta. **25** Iki noo ʼcheene Mũlungu iichuunga kũri suusu, noo kusea, nkaasu ya siku ʼjisiina ɛhero. (aiōnios g166) **26** Ni kũvaandikira niise masáare aya vaantũ vara ʼvooyera kũvatwaala na ivarwii. **27** Kũri nyuunyu, Mũlungu avaheera Mutima Mũja ʼiikalaa isii yaanyu. ɛwo noo ʼari vakiindya kira kiĩntũ. Ukiindya waachwe ni wa kimáári si wa ɔloongo tukũ. Sa jeyyo, si yoosaakwa mũntũ avakiindye tukũ. Ja ʼvyeene Mutima avakiindya, mwaava kiĩntũ kimwi na Kirisitũ. **28** Haaha, nyuunyu vaana vaani vaduudi, mũve kiĩntũ kimwi ne, sa ʼari varyiɔlwa, mũve mwiitema, mudiire kooni soni mbere yaachwe, mpiĩndi ja kũja kwaachwe. **29** Kooni mootaanga yeeye ni mũwoloki, nyuunyu mwamányire kira ʼatúmamaa ɛwoloki, avyaalwa ni yeeye.

3 Laangi kweenda ɛku kũkũlũ ʼkweene atuheera Taáta, suusu twaanirirwe vaana va Mũlungu! Jeyyo noo ʼvyeene turil! ʼCheene choobweeyya weerũ idiire kututaanga ni sa

viintu weeru si yamutaanga yeeye. **2** Vanaviitu naveenda. Haaha turi vaana va Muluungu, maa kaa, si vinavariyulwa ni jooli turi kuva tuku, suusu tamanyire ^viri variyulwa, kuva turi ja Kirisitu, sa moona turi ja ^vyeeene ari. **3** Kira muuntu ^amwiilangyaa yeeye, iitalaryaa ja viintu Yeesu ^ari utereere mbere ya Muluungu. **4** Kira muuntu ^abweeyaa uvi, uwo awunaa miiro, noo kusea uvi ni kuwuna miiro. **5** Maa kaa, suusu tamanyire, yeeye avariylwa sa aseyye uvi, na isii yaachwe kusiina uvi tuku. **6** Jeyyo, kira muuntu ^iikalaa isii yaachwe si atumamaa uvi tuku. Kira muuntu ^atumamaa uvi si amoona yeeye tuku baa si amutaanga tuku. **7** Vaana vaani vaduudi, kari murume muuntu yoyoosi avakoovere tuku. Kira muuntu ^atumamaa uwoloki, uwo ni muwoloki, ja yeeye ^vyeeene ari muwoloki. **8** Ura ^atumamaa uvi ni wa Ikuulu ra Mirimu Mivi, ^ratumamaa uvi keende aho ncholo. ^Cheene chabweyya Mwaana wa Muluungu avariylwe, ni kamala mirimo ya Ikuulu ra Mirimu Mivi. **9** Yoyoosi ^avyaalwa ni Muluungu si atumamaa uvi tuku, sa mbeyu ya Muluungu yiikalaa isii yaachwe, baa si ari daha tumama uvi tuku, sa yeeye avyaalwa ni Muluungu. **10** Maa kaa, muuntu si ^abweeyaa uwoloki, noo kusea ura si ^amweenda mwiiwaachwe, uwo si ari mwaana wa Muluungu tuku. Jeyyo, noo ^vyeeene tutangaa kikomi vaana va Muluungu na vaana va Ikuulu ra Mirimu Mivi. **11** Masare ^mwateera keende ncholo noo aya, twiyende suusu kwa suusu. **12** Kari muve ja Kaini tuku, ura ^ajaa wa Mui akamuulaa mwaanaavo. Ni sa che amuulaa? Sa mirimo yaachwe ijaa ni yaviha na ya mwaanaavo ijaa

ni ya uwoloki. **13** Sa jeyyo, vanaviitu, kari muhwáalalaa kooni weeru yavaswíire tuku. **14** Suusu tamányire talooka fuma inkwyii tukiingira nkaaswii, sa taveenda vaaniitu. Ura si ^amweenda mwaanaavo íkalaa inkwyii. **15** Yoyoosi ^amusuula mwaanaavo ni muulai, na mwamányire muulai asiina nkaasu ya siku ^jisiina uhero isii yaachwe tuku. **(aiōnios g166)** **16** Jei noo ^vyeene tataanga kweenda kwa Muluungu, Yésu Kirisitu atoola nkaasu yaachwe sa suusu. Naasu tasaakwa tutoole nkaasu yiitu sa vaaniitu. **17** Kooni muuntu atiite usúngaati wa weeru ihi na akamoon mwaanaavo ^asiina kiintu, maa kaa, adiire kumoonera mbavariri, jooli kweenda kwa Muluungu kuri kuva kiintu kimwi ne? **18** Vaana vaani vaduudi, kari twiiyende na milomo vii tuku au kwa lurimi vii tuku, maa kaa, kwa mirimo na kimáári. **19** Jei taanga turi suusu ni va kikomi na tuurya turi mitima yiitu mbere ya Muluungu. **20** Baa neembe mitima yiitu yiindootulamurira, suusu taanga turi Muluungu ni mukuulu kulookya mitima na yeeye amányire kira kiintu. **21** Vanaviitu naveenda. Kooni mitima yiitu si yootulamurira, kwiitema turi mbere ja Muluungu. **22** Chochoosi ^talóombaa, tahókeraa fuma kwaachwe, sa tatúubaa ulairiri waachwe na tatámamaa yara ^yamweéryaa mutima. **23** Uhu noo ulairiri waachwe, suusu turirume irina ra Mwaana waachwe Yésu Kirisitu, na twiiyende suusu ja yeeye ^vyeene atulairiya. **24** Vara ^vakwáataa ndairiri jaachwe vavíjaa kiintu kimwi ne na yeeye avíjaa kiintu kimwi novo. Suusu tamányire Muluungu íkalaa kuri suusu. Sa jooli? Sa yeeye atuheera Mutima waachwe Muuja.

4 Vanaviitu naveenda. Kari murúmaa kira muuntu ^aséaa atiite mutima tuku, maa kaa, simbuli neeja moone kooni uwo muuntu yoolongoolwa ni Mutima fuma kwa Mulungu, sa valáli na mutwe va uloongo ^vari foo vafúmiire aha weerwii. **2** Jei noo ^vyene muri taanga Mutima wa Mulungu, kira mutima ^uri ruma na ^ari sea Yéesu noo Masía na uja na maviri, uwo longoolwa iise ni mutima fuma kwa Mulungu. **3** Mutima wowoosi ura si ^umurúmaa Yéesu, uwo si wafuma kwa Mulungu tuku. Na uhú noo mutima wa musíiti Kirisitu ura ^mwateera wookúja, nowo wujire kuri weeru. **4** Maa kaa, vaana vaani vaduudi, nyuunyu ni vaana va Mulungu, kei, nyuunyu mwahumla vasiinda avo valáli na mutwe va uloongo. Sa ura ^ari isii yaanyu atiite ngururu kulookya ura ^ari kuri weeru. **5** Voovo ni va uhú weeru, noo ^chooreka vakíindyaa masáare ya uhú weeru na vaantu va uhú weeru vavatéereraa. **6** Maa kaa, suusu ni va Mulungu. Muuntu yoyoosi ^amumányire Mulungu, atutéeraa, na ura ^si wa Mulungu, uwo si atutéereraa tuku. Kwa njira iyo twatángaa Mutima wa kimáari na mutima wa ukwaata. **7** Vanaviitu naveenda. Twiiyende, sa kweenda kwafúmaa kwa Mulungu. Muuntu yoyoosi ^aveenda viivaachwe, uwo avyaalwa ni Mulungu na amumányire Mulungu. **8** Ura si ^eenda, si amumányire Mulungu tuku, sa Mulungu ni kweenda. **9** Mulungu atoonekya kweenda kwaachwe, ko mutuma Mwaana waachwe wa mpeke kuri weeru, sa suusu tupate nkaasu kutweera kwaachwe. **10** Jei noo ^vyene kweenda kuri, si suusu tujáa twamweenda Mulungu ta tuku, maa kaa,

yeeye atweenda fuuru akamutuma Mwaana waachwe ave mpóryo yo seyya uvi wiitu. **11** Vanaviitu naveenda. Sa viintu Muluungu ^atweenda jei, baa suusu toosaakwa kwiiyenda. **12** Kusiina muuntu ^anamoona Muluungu mpiindi joosi tuku. Kooni twiiyéndire suusu kwa suusu, Muluungu kuva iise kiintu kimwi na suusu na kweenda kwaachwe kiimikiririwa kwiise kuri suusu. **13** Suusu tamányire twiikalan'yaa ja kiintu kimwi na Muluungu na yeeye Muluungu iikalan'yaa ja kiintu kimwi na suusu, sa yeeye atuheera Mutima waachwe. **14** Suusu toona na toonekya kikomi, Taáta amutuma Mwaana waachwe ave Mlamuriri wa weeru. **15** Muuntu yoyoosi ura ^aruma na ^aséaa Yéesu ni Mwaana wa Muluungu, Muluungu avijaa kiintu kimwi ne, ne kiintu kimwi na Muluungu. **16** Suusu tamányire ^vyeene Muluungu atweenda na suusu taviika kuruma kwiitu kuri kweenda kwaachwe. Muluungu ni kweenda. Yoyoosi ^avijaa kiintu kimwi na kweenda, uwo avijaa kiintu kimwi na Muluungu na Muluungu avijaa kiintu kimwi ne. **17** Kwa njira iyo, kweenda kwakiimana kuri suusu sa tave na kwiitema siku ira ya ulamu, sa ja ^vyeene Yéesu ari, noo ^vyeene turi suusu aha weerwii. **18** Kuuntu ^kuri na kweenda, kusiina woowa tuku, kweenda kwa kikomi, kwakibiryaa woowa woosi, sa kulairwa chiiru kwaréetaa woowa. Muuntu yoyoosi ^ari na woowa, kweenda kwa Muluungu si kuna kiimana isii yaachwe tuku. **19** Suusu tatiite kweenda sa Muluungu noo atweenda ta ncholo. **20** Kooni muuntu aséire amweenda Muluungu na kunu amusuula mwaanaavo ^amuruma Yéesu, uwo ni muloongo. Sa kooni

mũntũ si amweenda mwaanaavo Ƴra ^yoomoona, si ari daha kũmweenda Mũlũngũ si ^anamoonaa tũkũ. 21 Ƴhũ noo Ƴlairiri fuma kwaachwe, yoyoosi ^amweenda Mũlũngũ asaakwa amweende mwaanaavo.

5 Kira mũntũ ^amurũmaa Yéesu ni Masía, Ƴwo ni mwaana wa Mũlũngũ. Kei kira mũntũ ^amweenda Taáta, amweenda na mwaana ^avyaalwa ni Ƴwo Taáta. 2 Jei noo ^vyeene tataangaa taveenda vaana va Mũlũngũ, ko mweenda Mũlũngũ na kũkwaatya ndairiri jaachwe. 3 Kũmweenda Mũlũngũ, ni kũkwaatya ndairiri jaachwe. Kei ndairiri jaachwe si jarutaha tũkũ, 4 sa kira ^avyaalwa ni Mũlũngũ, uusĩindaa weerũ. Kuruma kwiitũ noo njira yo kuusiinda weerũ. 5 Ni ani ^adáhaa kuusiinda weerũ? Ni Ƴra ^mweene arũmaa Yéesu ni Mwaana wa Mũlũngũ. 6 Yéesu Kirisitũ yeeye ni mũntũ kikomi, yeeye Ƴja kwa maaji na sakami. Yeeye si Ƴja kwa maaji vii tũkũ, maa kaa, kwa maaji na sakami. Na Mutĩma wa Mũlũngũ noo ^woónekyaa ayo, sa Mutĩma ni kikomi. 7 Jeyyo kwatiite viintũ vitatũ ^vyoónekyaa kikomi: 8 Mutĩma, maaji na sakami, ivi vyoosi vitatũ viirũmiraa kiintũ kimwi. 9 Kooni tarũmaa koonekya kikomi kwa mũntũ, koonekya kwa Mũlũngũ kwalookya sa koonekya Ƴko ni kwa Mũlũngũ mweeneevyo. Ne oonekya kwa Mwaana waachwe. 10 Kira mũntũ ^amurũmaa Mwaana wa Mũlũngũ atiite koonekya kũra kũri mutimii waachwe. Maa kaa, Ƴra si ^amurũmaa jei, aséaa Mũlũngũ ni mũloongo sa si arũmaa koonekya ^kweene Mũlũngũ oonekya kũri Mwaana waachwe tũkũ. 11 Na koonekya Ƴko noo Ƴkũ, Mũlũngũ atuheera nkaasũ ya sikũ ^jisiina Ƴhero na

nkaasu iyo twiipátaa kwa Mwaana waachwe. (aiōnios g166) 12 Ura ^ari na Mwaana wa Muluungu, uhu atiite nkaasu iyo ya siku ^jisiina uhero. Ura ^asiina Mwaana wa Muluungu uwo asiina nkaasu ya siku ^jisiina uhero tuku. 13 Ni kuvaandikira niise masáare aya nyuunyu ^mwaruma irina ra Mwaana wa Muluungu sa mutaange mwatiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) 14 Suusu twiima neeja mbere ya Muluungu sa tamányire kikomi, kooni talóombire kiintu ja ^vyeeene asáakaa, kututeera ari. 15 Sa viintu tamányire yeeye atutéereraa kira ^turi muloomba, kei tamányire atuhéeraa vyoosi ^tamulóombaa. 16 Kooni muuntu amwiine munduu waachwe yoobweeyya uvi si ^uri wa inkwya, asaakwa aloombe, na Muluungu kumuheera ari uwo muuntu nkaasu, kiintu ^nooluusa aha ni vara uvi waavo ^usiri wa inkwya. Umwaari uvi wa inkwya si nooluusa aloombe sa uwo tuku. 17 Kiintu chochoosi ^chasova uwoloki ni uvi, maa kaa, umwaari uvi ^usiri wa inkwya. 18 Tamányire ura ^avyaalwa ni Muluungu si atámamaa uvi tuku, sa Muluungu amwiimiriraa sa kura kuva Mwaana waachwe, na ura Mui si ari daha kumusaasya tuku. 19 Suusu tamányire turi vaana va Muluungu na weeru yoosi ni isi iri ya wiimiriri wa ura Mui. 20 Kei suusu tamányire Mwaana wa Muluungu uja, ne atuheera suusu manyi sa tudahe kumutaanga yeeye ^ari Kikomi. Na suusu ni kiintu kimwi ^turi na yeeye, yeeye ^ari Kikomi, noo kusea kiintu kimwi na Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu. Uhu noo Muluungu wa kikomi na nkaasu ya siku ^jisiina uhero.

(aiōnios g166) 21 Vaana vaani vaduudi, iyimiriri nyuunyu
veeneevyo fuma kuri vidabalaíyo.

2 Yooháani

1 Lumbi kufuma kwa moosi mulongooli wa vaantu ^vamura Yéesu. Ni kwaandikira niise weewe íyo ^usaawulwa ni Muluungu hamwi na vaana vaako. Niini kimaari naveenda. Maa kaa, si niini vii tuku ^naveenda, baa vaantu viingi voosi vamányire kimáári. **2** Suusu taveenda, sa takwaatya kimáári mitimii yiitu na veera kiri muumo kwa siku ^jisiina uhero. (aiōn g165) **3** Nduwo, riiso ra wuja na mwiikalo muija fuma kwa Muluungu Taáta na fuma kwa Yéesu Kirisitu, Mwaana wa Taáta kuva jiri na suusu kuri kimáári na kwiiyenda. **4** Neeriwa mutima maatuku vii kuteera vamwi va vaana vaanyu ^vamwaari vootuuba njira ya kimáári, ja ^vyene Muluungu Taáta atulairiya. **5** Haaha íyo noolomba twiiyende. Si noovaandikira ulairiri mufya tuku, maa kaa, ni ulairiri u'ura tujáa tatiite keende ncholo. **6** Kweenda noo uku, yasaakwa suusu twiikale ko tuuba ndairiri ja Muluungu. Na uh u noo ulairiri ^mwateera keende aho ncholo, moosaakwa voosi mwiikale ko kiiyenda. **7** Vakwaata ^vari foo vara si ^vaséaa, Yéesu noo Masía na uja na mavi wa muuntu, vafúmiire aha weerwii. Muuntu ^alúusaa jeyyo ni mukwaata na ni musíiti Kirisitu. **8** Haaha nyuunyu mwiiyimirire neeja kari ji mutaahe kira ^mwakitumamira tuku, maa kaa, mupate kunáalo yaanyu ^yakiimana. **9** Ura si ^akwáatyaa ukiindya wa Kirisitu, maa kaa, akuureka, uwo asiina Muluungu tuku. Maa kaa, ura ^akwáatyaa ukiindya uwo, avatiite voosi, Taáta na Mwaana. **10** Haaha kooni muuntu uújire na kwaanyu na avaretere ukiindya ^wiísimire na uh, mteengyi na kaayii jaanyu tuku na muluumbyi

tukũ. **11** Muuntũ yoyoosi ^ari muteengya kuva ari hamwi na nteendo mbi ja ũwo muuntũ. **12** Natiite masáare ^yari foo yo vawyiira, maa kaa, si noosaaka bweeyya jeyyo na wíino na karatási tukũ. Kiri vyoova jeyyo, nookiilaangya kũja ndiri na kwaanyu ndũsike na nyuunyu miiso kwa miiso, sa kweerya mitima kwiiswi kukiimane. **13** Vaana va irũmbũ raako ^asaawũlwa, vakulũumbiirye.

3 Yooháani

1 Niini moosi mulongooli, nookwaandikira weewe Gáayo, kijeengi chaani ^nakweenda kikomi. **2** Kijeengi chaani ^nakweenda, nooloomba muviri waako uwyiire kiriwi, ja ^vyeeene nkaasu yaako yoowyiira kiriwi. **3** Neeriwa mutima maatuku vii ni vaaniitu vamwi vara ^vuja na aha vakaangwyiire ^vyeeene utubaa njira ya kikomi. Mwiikalo waako na nteendo jaako ni ja kikomi mpiindi joosi. **4** Kisiina kiintu ^chaanjeryaa mutima tuku, ja kuteera vasinga vaani kiikala viise ko tuuba kikomi. **5** Kijeengi chaani ^nakweenda, kira mpiindi ^uri kaambirirya vaaniitu na hasa vayeni, wooneyaa ^vyeeene uri wo kiilaangiwa. **6** Avo vaaniitu voonekya kikomi mpuka ya vaantu ^vamura Yésu aha, viintu ^waboohya mutima. Kalaama vaambirirye watuube lyeendo lwaavo ja ^vyeeene iri mweerya mutima Mulungu. **7** Sa vatumami ava vakwaata lyeendo lwaavo, sa vatumame murimo wa Kirisitu baa hokera nyambirirya yoyoosi fuma kwa vaantu si ^vamumanyire Mulungu tuku. **8** Haaha suusu tasaakwa tvaambirirye vaantu ja ava, sa baa suusu tve hamwi novo kutumama murimo wo vawyiira vaantu kimári cha Mulungu. **9** Nijaa navaandikira mpuka ya vaantu ^vamura Yésu, maa kaa, Diotiréefe uhu ^eenda kuva wa ncholo, si asaaka kunteerera baa kiduudi vii tuku. **10** Haaha ^ndiri kuja, yavika ndiri kiweerwii masáare yoosi ^atumamaa, noo kusea, masáare mavi yo tulongowererya. Si jeyyo vii tuku, yeeye si avatéengyaa vaaniitu ^vari lyeendwii tuku, kei indookaan'ya baa vaantu viingi vareke vateengya. Na kooni voosaaka vateengya, yeeye

avakítiraa na avakíbiryaa fuma kuri mpuka ya vaantu
 ^vamura Yéesu! **11** Kijeengi chaani ^nakweenda,
 kari utuube wiijuviri mavi tuku, tuuba wiijuviri muja.
 Kira ^atúmamaa maaja, ni wa Mulungu, maa kaa, ura
 ^atúmamaa mavi, si anamoona Mulungu tuku. **12** Kira
 muutu yoomudumba Demetirío, na mirimo yaachwe
 kikomi yoónekyaa ni muja. Baa suusu toomudumba
 yeeye ni muutu muja, na weewe umányire koonekya
 kwiiswi ni kwa kikomi. **13** Natiite masáare ^yari foo
 yo vawyiira, maa kaa, si noosaaka bweyya jeyyo na
 wíino na karatási tuku. **14** ^Vyeene nookiilaangya
 kwiiyona turi chaangu, aho, lusika turi miiso kwa miiso.
 Mwiikalo muja uve na weewe. Vijeengi viiswi va aha
 vookuluumbya. Naawe tuluumbirye vijeengi viiswi uko
 umwi umwi kwa irina raachwe.

Yúuda

1 Niini Yúuda mutumami wa YéesuKirisitu, ndiri mwaanaavo na Yaakúpu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^mwaanirirwa ni Mulungu Taáta. Yeeye Mulungu aveenda na avaalamiraa sa Yéesu Kirisitu. **2** Riiso ra wuja, mwiikalo wuja na kwiiyenda ^kuri foo kwe na nyuunyu. **3** Vanaviitu naveenda. Nijaa natiite mpiima yo vaandikira masáare ya ulamuriri voosi ^tatiite. Maa kaa, nne nasaakwa nivaandikire na nivaloombe munumunu, mukwaate neeja kura kuruma ^kweene vaantu vaaja vakwaatiwa kamudu kwa mpiindi joosi. **4** Ni vaandikira niise aya sa kwatiite vaantu ^viifenyekererya kimbiso kuri nyuunyu, vaantu ava keende aho kali, vaandikirwa kuheewa irya iri. Ava ni vara si ^vatúubaa kira Mulungu wiitu ^asáakaa, na kei, vaválandulaa masáare ya nduwo yaachwe sa yavarumire vayeende ja kúri. Kei, vamuhéeraa moongo Yéesu Kirisitu, yeeye ^ari Mweenevyoosi na Mweenevyo wiitu yeemweene. **5** Haaha noosaaka nivakumbusikye baa neembe mumányire aya masáare, Mweenevyoosi ajaa avalamurirya ta Viisiraéli fuma Mísiri, maa de akavamala vara si ^vamura. **6** Kei kumbukiri ira mirimu ^myeene si yiimirira nkalo jaavo ja wiimiriri. Ikareka nkalo jaavo ja mwiikalo waavo wa ufumo. Mulungu ichuunga minyololwii kwa siku ^jisiina uhero, kuntu ^kuri na kilwiirya kunu yoowoojera ulamu wa siku ira nkulu. (aidios g126) **7** Baa kei Sodóoma na Gomóora na míji ^ijaa mukaaya vavyeendaa uhangutii, na ja kúri vatubáa uláku wa muviri ^wiisimire na wumbo waavo. Valamurirwa valairwe chiiru mootwii kwa siku

^jisiina uhero, sa vave ni ukiindya kwa vaantu viingi.
 (aiōnios g166) 8 Viivyo baa ava vaantu vamukáanaa Yéesu.
 Njori jaavo javabwéeyaa vabweyye miviri yaavo ive na
 njeo, vakáanaa wiimiriri wa Mulungu na vahitikiraa
 viuumbe ^viri na nkongojima vya kurumwii. 9 Maa
 kaa, baa Mikaéli, mukúlu wa mirimu mija, mpiindi
 ^idalavyáa na ^irutáa ndihi na Ikúlu ra Mirimu Mivi
 sa maviri wa Músa, si ayera kuriheera irya Ikúlu ra
 Mirimu Mivi na kituki tuku. Yeeye asea, “Mweenevyoosi
 mweenevyo akwaamiriryel!” 10 Vaantu ava, vahitikiraa
 masáare si ^vayamányire na yara masáare ^vamányire
 vabwéeyaa ja maka ja isaka jira ^jitaangaa kwa wumbo,
 kei jisiina miryungu. Na aya masáare noo yoovabweyya
 viisaambule. 11 Ni mpolai yaavo! Voovo vootuuba njira ya
 Kaíni, na sa kisapu vatúbire ukwaata wa Baláamu na
 vasíire imalo kwa usaambu wa Kóora. 12 Ava vaantu
 ni ja mabandawu miiru ingwii njeru kati ^voorya na
 nyuunyu chákurya cho rya hamwi ko kwiiyenda, varíjaa
 baa soni tuku na ni viiríshaa vooveene vii. Kei voovo ni ja
 machu ^yasiina mbula vari, machu yara ^yafwírikiwaa
 ni mpeho. Na kei ni ja miti ^yaláhiire matúutu ira si
 ^itúungaa vari, miti ira ^yuma ng’ang’ala, ikakuulwa.
 13 Vaantu ava viifwíine na mapúunta ^yahumba ya
 mayiyii yara ^yafóokaa na viintu ^vabwéeyaa vyaréetaa
 soni ja ifulo ^riri foo. Voovo ni ja nyéyeeri ^joorimirira
 kilwiiryii ^cheene javikírwá kwa siku ^jisiina uhero. (aiōn
 g165) 14 Enóoki muntu wa mufungati fuma kwa Adáamu,
 ajáa alaala na mutwe kwa vaantu ava yoosea, “Laanga,
 Ijva yookuujá na mirimu yaachwe mija ^iri mayana na

mayana. **15** Yeeye yookũja noo lũusa irya kwa vaantu voosi, no valaira chiiru voosi ^vatúubaa mwiikalo si ^utúubaa kira Mũlungu ^asáakaa, kwa nteendo jaavo. Kei yoolũusa kũvalaira chiiru vavi vara si ^vatúubaa kira Mũlungu ^yoosaaka, sa masáare yaavo mavi ^meene yakálaryaa ^valũusa kũri Ijũva.” **16** Ava vaantu vang’úulaa na viirĩrĩraa. Mwiikalo waavo ni wo tuuba uláku waavo. Milomo yaavo yalúusaa viintu vyo kiivaa vipeembe kwa vaantu sa masáare yaavo mavi yawoloke. **17** Maa kaa, yakumbukiri masáare ^yalũuswa ni vatumwi va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu. Vanaviitu naveenda. **18** Vajáa vavasea, “Siku jo kiimikirirya, fũmira vari vaantu ^veene vandomũsekerera Mweenevyoosi, vaantu ^vatúubaa uláku waavo kwa mwiikalo si ^utúubaa kira Mũlungu ^asáakaa.” **19** Avo vaantu noo ^voovagavagava nyuunyu, avo ^vatúubaa uláku wa wũumbo wa weeru, vasiina Mutima wa Mũlungu tuku. **20** Maa kaa, nyuunyu ijeengi kũri kuruma kwaanyu kũja. Nyuunyu naveenda. Luusiki na Ijũva kwa ngururu ja Mutima Mũja. **21** Kwa njira ijo, imi neeja kũri kweenda kwa Mũlungu, kũnũ moowoojera kũja kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, yeeye kwa riiso ra wũja waachwe ^vatwaala ari na kũri nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) **22** Mũndoovalaanga na riiso ra wũja vara ^vari na kivundu. **23** Valamuriryi viingi fuma mootwii, na viingi valaangi na riiso ra wũja ko laanga neeja kũnũ moojisũla baa ingo jaavo ^jiri na mabandawũ fuma uláku wa miviri yaavo. **24** Mũlungu noo adáhaa kũvĩmirira mũdiire kuwya, na avaréetaa nyuunyu mbere ya nkongojima yaachwe baa si

mung'úurirwaa tuku. **25** Kuri yeeye ^ari yeemweene vii
Mulungu Mulamuriri wiitu, ive nkongojima, ukúúlu,
ngururu na laviro lo kimirira kwa njira ya Yéesu Kirisitu
Mweenevyoosi wiitu, keende aho kali, haaha na siku
^jookuaja ^jisiina uhero! Kikomi! (aiōn g165)

Wiivariyuli

1 Ʋhũ ni wiivariyuli ^mweene YéesuKirisitu aheewa ni Muluungu, avoonekye vatumami vaachwe masáare ^meene kikomi yari fumira kasisi ^kookũja. Kirisitu amoonekya kiweerwii Yooháani mutumami waachwe wiivariyuli uwo ko tweera murimu waachwe mũja. **2** Ʋhũ Yooháani aandika koonekya yoosi ^ayoona, noo kusea, koonekya isáare ra Muluungu na kumoonekya Yéesu Kirisitu. **3** Atalariwa ura ^avasómeraa vaantu masáare aya ya uláali na mutwe. Kei vatalariwa vara ^vatéeraa masáare ^yaandikwa aha kitáabwii, vakayakwaaty mitimii yaavo, sa mpiindi ja kukiimana kwa masáare aya, ni heehi jiri. **4** Ni niini Yooháani ^noojaandikira mpuka mufungati ja vaantu ^vaturuma Yéesu ^jiri uko isi ya Ásia. Nduwo na mwiikalo mũja uve na nyuunyu fuma kwa yeeye ^amwaari, ^ajáa amwaari na ^ari kuva amwaari, na kufuma kwa Mitima mufungati ^iri mbere ya ichuumbi raachwe ra kitemi, **5** na kufuma kwa Yéesu Kirisitu. Yeeye ni shahíidi wo kiilaangiwa, na ni wa ncholo kufufulwa na ni mukúulu wa vatemi va weeru. Yeeye atweenda, na kwa sakami yaachwe ooyya uvi wiitu. **6** Yeeye atubweeyya suusu tave utemi ja veeneisi vo mutumamira Muluungu Taáta waachwe. Nkongojima na ukúulu ni na yeeye jiri, kwa siku joosi ^jisiina uhero! Kikomi! (aiōn g165) **7** Laanga! Yookũja na machu! Vaantu voosi moona vari, baa vara ^vamutunga na ichimu, na vaantu va nkolo joosi ja weeru, rira vari no myaa sa yeeye. Hii! Kikomi! **8** Ijva asea, “Niini ni Álufa na Oméega, noo kusea niini ni Ncholo na Uhero, niini nijáa mwaari, na mwaari, na kuva ndiri

mwaari, na ni Ijva Muluungu Mweenengururu joosi.” 9 Niini ni Yooháani mwaanaanyu kwa kura kumwiilaangya Yéesu. Niini ni hamwi ndiri na nyuunyu nooyimirirya kuturikira sa Yéesu Kirisitu na Utemi waachwe. Niini nijaa isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Pátimo sa navariyulaa isáare ra Muluungu na noonekyaa kikomi cha Yéesu Kirisitu. 10 Haaha siku imwi ya Mweenevyoosi, Mutima Muaja ajaa aanongoola. Uko nyuma nkateera sawúti nkulu ja sawúti ya irimu. 11 Sawúti iyo ikaanse, “Andika kitáabwii masáare yoosi ^wooyoona. Na kitáabu ikyo, ukitume na kuri mpuka ja vaantu ^vamura Yéesu ^jiri miji mufungati, Efésu, Simúrina, Perigamóoni, Siatíira, Sáridi, Filadélifia, na Laodikía.” 12 Aho, nkavarinduka sa naange ura ^yooluusika na niini. Aho, nkoona vyaángo mufungati vyo vikira vimuri ^vyatengeneshiwa na saháabu. 13 Kati na kati ya vira vyaángo, nkoona kiintu ^kiifwíne na Mwaana wa Muuntu. Ne ajaa iivikiire nkáancho ndihi furu mawulwii, na mukandala wa saháabu wakunikiriire kipeembe chaachwe. 14 Njwiri jaachwe jijaa njeru chwee ja páamba, njeru ja selúji. Miiso yaachwe yalavalaváa ja ndimi ja mooto. 15 Majeo yaachwe yalavalaváa ja sháaba ^yasafishiwa ni mooto wa ng’aanjo. Sawúti yaachwe, yarumaa ja maaji ^yari foo yootomoka. 16 Mukonwii waachwe wa kulume, ajaa akwátiriire nyéyeeri mufungati. Mulomwii waachwe ikafuma nyaasuka ^yadalavadalaava ^iri kosikosi. Kisho chaachwe chalavalaváa ja ngururu joosi ja mwaasu. 17 ^Nkamoone, nkawya majewii yaachwe ja ^naakwya. Maa kaa, yeeye akaviika mukono waachwe wa kulume mweeri

yaani yoosea, “Koofa tuku! Niini ni Wa Ncholo na Wa Uhero. 18 Niini noo mweenenkaasu, niini nijaa naakwya, maa kaa, laanga, haaha ni nkaasu ndiri kwa siku ^jisiina uhero. Na niini natiite fungúwo ja inkwya na ja Ntarii. (aiōn g165, Hadēs g86) 19 Haaha, andika masáare aya ^wĩne, aya ^yariko na ^yari kava mpiindi ^jookuujja. 20 thi fuumbo ya nyényeeri mufungati ^wĩne nakwáatiriire mukonwii wa kulume, na vira vyaángo mufungati vya saháabu, na jira nyényeeri mufungati, ni ja jei. Jira nyényeeri mufungati ni mirimu miija ya mpuka mufungati ja vaantu ^vamura Yéesu na vira vyaángo mufungati vya saháabu ni mpuka ja vaantu ^vamura Yéesu mufungati.

2 Kwa murimu muujja wa mpuka ya vaantu ^vaanduma uko Eféeso andika jei, ‘Aya noo yara ^aluusa yeeye ^akwáatiriraa nyényeeri mufungati mukonwii waachwe wa kulume, na ^mweene atwéeraa na katikati ya vyaángo mufungati vya vimuri vya saháabu. 2“Namányire nteendo jaako ^utámamaa, umanyiki waako na kuyimirirya kwaako. Namányire si uvayimirirya vaantu vavi tuku, na kei wavayeren’ya vara ^viyaniriraa ni vatumwi na kumba kaa si ^vari vatumwi tuku, na wavataanga ni valoongo. 3 Kei waturikira no yimirirya sa irina raani baa katala tuku. 4 Maa kaa, natiite isáare kuri weewe, weewe wareka kweenda kwaako kura kwa ncholo ^mukaande kuniinaangya. 5 Haaha laanga neeja ni hai noo kuuntu ^uwyiiriire. Valanduka fuma uvii, ubweeyye ja hara ncholo. Maa kaa, kooni si uri bweeyya jeyyo, kuujja niise na kwaako, na seyya ndiri kyaángo chaako cho vikira kimuri. 6 Weewe watiite isáare rimwi riija, wasuula

mirimo mivi ^itumamwaa ni Vanikoláai ja ^vyeene niini
niisula. 7 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene
Mutima Muija yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaanduma.
Ura ^ari siinda, muheera ndiri ndiwa ja muti wa nkaasu,
^uri ntindikii ya Mulungu uko kurumwii.” 8 Kwa
murimu muija wa mpuka ya vaantu ^vaanduma va uko
Simurina andika jei, ‘Aya noo masáare yaani niini ^ndiri
Wa Ncholo na Wa Uhero. Nijaa naakwya na nkafufuka,
nkava mooyo. 9 “Namányire uturikiri waanyu na ukiva
waanyu. Maa kaa, nyuunyu muri vasúngaati. Namányire
^vyeene mulóngowererirwaa ni vara ^vavakikanaa, vara
^vaséaa ni Vayahúudi, maa kaa, si ^vari Vayahúudi tuku sa
isinagóogi raavo ni ra Irimu. 10 Koofi uturikiri ^muri turya
tuku. Teeri! Ikúulu ra Mirimu Mivi vaviika riri vamwi
vaanyu manyololwii kuvayera. Uko turikira muri kwa siku
ikimi. Maa kaa, muve vo kiilaangiwa kuri niini baa kooni
ni mpaka kukwya, naani kuvaheera ndiri itáaji ra nkaasu.
11 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muija
yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaanduma. Ura ^ari siinda
uku kuyerwa si ari fikwa ni marema ni inkwya ya kaviri
tuku, noo kusea kufweirwa mootwii wa siku ^jisiina
uhero.” 12 Kwa murimu muija wa mpuka ya vaantu
^vaanduma uko Perigamóoni andika jei. ‘Aya noo masáare
ya ura ^ari na nyaasuka ^yadalavadalaava ^iri kosikosi.
13 “Namányire aho haantu ^mwiikalaa ni ichuumbii
ra kitemi ra Irimu. Baa neembe ni jeyyo, mootuuba
kurikwaatya irina raani. Si mwaheera kuruma kwaanyu
moongo tuku, baa siku ira Antípaasi shahídi waani wo
kiilaangiwa, ^akulawe múujii kuuntu Irimu ^riikalaa.

14 Maa kaa, ^natiite masáare make kuri nyuunyu. Kuri nyuunyu kwatiite vaantu vamwi ^vatúubaa ukiindya wa Baláamu. Uhu Baláamu amukiindya Baláaki kuvatea Viisiraéli sa vabweeyye uvi wo rya ntambiko ^jatambikwa kwa vidabalaíyo na kwa uhanguti. **15** Viivyo, weewe utiite vaantu ^vatúubaa ukiindya wa Vanikolái. **16** Haaha valanduki fuma uvii, na kooni si muválandukire kuja ndiri chaangu na kwaako, na kulwa ndiri nkoondo na avo vaantu kwa nyaasuka ya mulomo waani! **17** ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muija yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaanduma. Yoyoosi ^ari siinda muheera ndiri haantu ha chóorya kira cha máana, kira ^chaviswa kurumwii. Kei muheera ndiri iwe reeru, na iro iwe kaandikwa riri irina ifya. Iro irina kusiina muuntu wiingi ^ari ritaanga tuku, maa kaa, ura ^aheewa iwe iro.” **18** Kwa murimu muija wa mpuka ya vaantu ^vaanduma va uko Siatíira andika jei, ‘Aya masáare yafúmire kwa Mwaana wa Mulungu, yeeye ^ari na miiso ^yari ja lurimi lwa mooto, na majeo yaachwe ^yalávalavaa ja sháaba ^yakuluswa na mooto. **19** “Namányire mirimo yaako ^utámamaa, kweenda kwaako, kuruma kwaako, kutumamira kwaako na kuyimirirya kwaako. Kei kooni niise haaha nteendo jaako njija joolookya jira ja ncholo. **20** Maa kaa, natiite isáare iri kuri weewe. Weewe woomuyimirirya uwo muuntu muki Yesebéeli, ^iiyaniriraa muláli na mutwe wa Mulungu. Uhu muuntu muki ukiindya waachwe ni wa ulongo na avalongoola vatamami vaani na kuuntu kvi ko vabweeyya vahangute na varye vyóorya ^vyatoolwa ja ntambiko kwa vidabalaíyo. **21** Namuhíire

nkalo avalanduke fuma uvii waachwe, maa kaa, si yooreka
 uhanguti waachwe vii kaa tuku. **22** Teera! Mufweitira
 ndiri mweeri ya kitáanda aturikire munumununu. Baa avo
 vaantu valume ^vayéendaa ne vaturikirya ndiri maatuku
 vii, kooni si vari valanduka fuma uvii waavo. **23** Kei,
 vuuula ndiri vara ^vmutúubaa. Aho, mpuka joosi ja
 vaantu vara ^vaanduma taanga vari niini naláangaa
 mitima na miiririkano ya kira muuntu. Niini muriha
 ndiri kira muuntu kwa kira ^atámamaa. **24** Maa kaa, kuri
 nyuunyu viingi vawoloki ^muri uko Siatíira, nyuunyu
 si mutúubaa ukiindya wa Yesebéeli, kei si muniikiindya
 masáare ^meene vaséaa ni kimbiso cha isii cha irimu
 tuku. Nyuunyu si ndiri vaverekya muriwa wiingi tuku.
 Ni sea niise, **25** kira ^cheene muri nocho umiriri nga
 mpaka mpiindi ^ndiri kuja. **26** Na ura ^mweene ari siinda
 na ura ^ari tuuba tumama masáare yaani fuuru siku ya
 uhero, 'uwo muheera ndiri wiimiriri wa isi ja weeru. **27**
 Yeeye wiimirira ari kwa duuri ya chuúma, vatulatula ari
 ja saama ja iroongo,' ja ^vyeeene niini nahokera wiimiriri
 fuma kwa Taáta waani. **28** Kei, ura ^ari siinda muheera
 ndiri ira nyényeeri ya chuuri. **29** ^Ari na matu ni ateere
 masáare ^meene Mutima Muja yoojiwyiira mpuka ja
 vaantu ^vaanduma.”

3 Kwa murimu muja wa mpuka ya vaantu ^vaanduma
 va uko Sáridi andika jei, 'Aya noo masáare ^yooluusa
 ura ^ari na Mitima mufungati ya Mulungu na jira
 nyényeeri mufungati. Namányire nteendo jaako. Vaantu
 viiséaa weewe ni mooyo uri, maa kaa, kikomi waakwa. **2**
 “Inuka! Yafafirirye yara maaja ^yachíhiire ^yaséngerire

rimira. Nĩĩne mirimo yaako si yookiimana mbere ya Muluungu waani tuku. 3 Haaha kumbukira yara ^uhokera na ^uyateera, yatuube na uvalanduke fuma uvii. Inuka, na kooni si wookiinuka, kuja ndiri ja mwiivi na mpiindi ira ^ndiri kuja si uri kiitaanga tuku. 4 Baa jeyyo, vamwaari vaantu vake aho Sáridi ^veene si vanachafula ingo jaavo. Avo yeendan'ya vari na niini kunu viivikiire ingo njeru sa voovo vavalwa viima neeja. 5 ^Ari siinda kura kuyerwa, vikirwa ari ingo njeru ja vara si ^vachafula ingo jaavo. Na niini si ndiri seyya irina raachwe fuma kitáabwii cha nkaasu tuku. Kei kumuruma ndiri mbere ya Taáta waani na mbere ya mirimu yaachwe miija. 6 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muija yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaanduma.” 7 Kwa murimu muija wa mpuka ya vaantu ^vaanduma va uko Filadélifia andika jei, ‘Aya ni masáare yaachwe yeeye muija na wa kikomi, yeeye ^ari na ufungáwo wa Daúdi. Yeeye ^ari chungula kusiina ^ari daha chuunga tuku, ^ari chuunga kusiina ^ari daha chungula tuku. 8 “Namányire mirimo yaako. Laanga! Nakuhĩire muryaango ^wachungulwa mbere yaako, na kusiina ^ari daha kuuchuunga tuku. Namányire ngururu jaako ni inke, baa jeyyo warilaangirirya isáare raani, na irina raani si warisiita tuku. 9 Teera, kukuretera ndiri vaantu va sinagóogi ya Irimu vara ^vaséaa ni Vayahúudi, kumba tuku, maa kaa, voovo ni valoongo. Kuvabweyya ndiri ji vawye majewii yaako na vataange niini nakweenda. 10 Nakulairirya uyimirirye. Haaha sa viintu wabweyya jeyyo, niini kukwiimirira ndiri mpiindi ja uturikiri ^uri reetwa kwiiyera weeru yoosi. 11 Kuja

niise haaha vii! Umirira ikyo ^utiite, sa udiire hokwa itáaji raako ni muntu yoyoosi. 12 ^Ari siinda, kumwiimya ndiri ave ngururyo ya Kaaya Njija ya Muluungu waani, na si ari fuma uko kei tuku. Kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina ra Muluungu waani na irina ra múuji wa Muluungu waani noo kusea Yerusaleému ifya, múuji ^uri kiima fuma kurumwii kwa Muluungu waani. Kei kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina raani ifya. 13 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Múja yoojiwyira mpuka ja vaantu ^vaanduma.” 14 Kwa murimu múja wa mpuka ya vaantu ^vaanduma va uko Laodikía andika jei, ‘Aya noo masáare yaachwe yeeye ^aséwaa Kikomi, yeeye ^iláangiwa na shahíidi wa kimáari, yeeye ni Mwiimiriri wa viintu vyoosi Muluungu ^umba. 15 “Namányire mirimo yaako yoosi. Weewe si uhola jii tuku baa kei si uri mooto tuku. Ni vyaangu ngaari uri na kimwi, ngaari wahola au ngaari uri mooto. 16 Maa kaa, sa viintu uri katikati si mooto baa si uhola tuku, kukutaika ndiri fuma mulomwii waani. 17 Weewe wívaa kipeembe woosea, ‘Niini ndiri musúngaati, nasúngaati na niyéneriirye kira kiintu.’ Weewe si umányire wasusuvala tuku, uri wo koonera mbavariri, uri mukiva, mihoku, baa kei ni na tuhu uri. 18 Sa jeyyo, ni kuwyira niise uwule fuma kwaani saháabu ^yakuluswa na mooto, sa uve musúngaati, kei wula ingo njeru fuma kwaani wiivikire sa ukitirirye soni ya tuhu yaako. Wula mooda wa miiso wa makuta uhake miiso yaako sa woone. 19 Niini navadálavyaa na navawólolaa mwiikalo voosi ^naveenda. Haaha umanyike na uvalanduke fuma uvii. 20 Laanga, níimire muryaangwii

nooluumbya. Mũuntũ kooni atéire sawúti yaani, aywĩre muryaango, kiingira ndiri na nyuumbii kwaachwe, kurya ndiri ne, ne kurya ari na niini. **21** ^Ari siinda kuyerwa murekera ndiri ikale hamwi na niini ichuumbii raani ra kitemi, ja viintũ niini ^nasiinda kuyerwa, nkiikala hamwi na Taáta waani ichuumbii raachwe ra kitemi. **22** ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Mũja yoojiwyiira mpuka ja vaantũ ^vaanduma.””

4 Ayo ^yakalooke, maa nkooni muryaango waywĩrwe kurumwii. Aho, nkateera ira sawúti ^naari natéire aho ncholo ^iri ja sawúti ya irimũ yoosea, “Ambuka na kunũ, nikoonekye masáare ni mpaka yafumire mpiindi ihi ^iri looka.” **2** Koonka, nkalongoolwa ni Mutima Mũja, aho, nkooni ichuumbi ra kitemi uko kurumwii, na mweeri yaachwe nkooni umwi ^iĩkyĩre. **3** Na ura ^ajáa iĩkyĩre aho ichuumbii, alavalaváa ja mawye ya iyoombe ikũũũ ^yaséwaa yásipi na akíiki. Ichuumbi raachwe rijáa rarĩingiriĩrwe ni italavaási ^ralavalaváa ja iwe ra sumarĩidi. **4** Iro ichuumbi rijáa rarĩingiriĩrwe ni machuumbi yĩngi makumi yaviri na yani. Ayo machuumbi yajáa yiĩkariĩrwe ni vawosi makumi yaviri na vani na vajáa viivĩkiire ingo njerũ chwee na mitwii vajáa viivĩkiire matáaji ya saháabu. **5** Na kufuma aho ichuumbii ra kitemi, kũkafuma ndávo, kukiririma na kidandárika. Na mbere ya iro ichuumbi ra kitemi kujáa kwatiĩte vimuri mufungati ^vikóriire. Vimuri ivyo, noo ira Mitima mufungati wa Mũũũũũ. **6** Kei, mbere ya iro ichuumbi ra kitemi kujáa kwatiĩte kiintũ ^kiri ja mayiya ya kíoo. Mayiya ayo yajáa ni ja iwe kiweeru ^kilóokaniryaa. Katikati ya rira ichuumbi

ra kitemi na vara vawosi, kujáa kwatiite viúumbe vine
 ^viri mooyo. Ivyo viúumbe vijáa vyariingirira mavaru
 yoosi ya ichuumbi ra kitemi na vijáa vyatiite miiso kira
 haantu. 7 Kiúumbe cha ncholo kijáa kiifwíine siimba,
 na cha kaviri kijáa kiifwíine mpachi na cha katatu
 kijáa chatiite buuwo ja ya muuntu na cha kani kijáa ja
 mbeu ^yoowuluka. 8 Kira kiúumbe kijáa chatiite mabava
 musasatu. Ayo mabava yajáa yatiite miiso kira haantu
 baa isii ya mabava. Viúumbe ivyo, vyimbbaa uchiku na
 muusi bila yooreka, vyoosea, 9 Kira mpiindi ivyo viúumbe
 ^vyamubweeyiryáa nkongojima, ^vyamudumbáa na
 ^vyamunyemyáa ura ^íkalaa ichuumbi ra kitemi na
 ^ari nkaasu kwa siku ^jisiina uhero, (aiōn g165) 10 vara
 vawosi makumi yaviri na vani, valaalaa isi na inda
 voomwiinamira yeeye ^ari nkaasu kwa siku ^jisiina uhero,
 ^íkalaa ichuumbii ra kitemi mbere yaachwe. Kei, vaviikáa
 matáaji yaavo mbere ya ichuumbii ra kitemi kunu voosea,
 (aiōn g165) 11 “Weewe Ijwa, Muluungu wiitu, wiima neeja
 kuhokera nkongojima, nyemi na ngururu, weewe noo
 ^wumba viintu vyoosi, kwa kusaaka kwaako vyumbwa,
 baa kei vimwaari.”

5 Aho, nkooná kitáabu mukonwii wa kulume wa ura
 ^íkalaa ichuumbii ra kitemi. Ikyo kitáabu kijáa chaandikwa
 isii na weerwii na kijáa chanamatikwa mitooso mufungati
 ya utawa. 2 Aho, nkooná murimu muja ^ari na ngururu
 woolusika na sawúti nkuulu, woosea, “Ni ani noo
 ^iima neeja wo namatula mitooso ya iki kitáabu na wo
 kifotolola?” 3 Maa kaa, kujáa kusiina muuntu kurumwii,
 baa mweeri ya weeru au baa Ntarii ^ari daha fotolola

kitáabu ikyo no kisoma tuku. 4 Sa viintu si koonekana muntu ^iima neeja wo kifotolola kira kitáabu na wo kisoma, maa nkaanda rira munumunu. 5 Aho, umwi wa vara vawosi akaansea, “Rira tuku! Laanga, Siimba wa lukolo lwa Yúda wa uvyalo wa mutemi Daúdi, yeeye asiinda. Yeeye akiimana, kakanula ari iyo mitooso mufungati na kifotolola ari ikyo kitáabu.” 6 Aho, nkoona Mwaana wa Muundi ^oonekanaa ja ajáa asinjirwe, ajáa kati na kati ya ichuumbi ra kitemi na vira viúumbe vine ^viri mooyo, na katikati ya vara vawosi. Uwo Mwaana wa Muundi ajáa atiite mpeembe mufungati na miiso mufungati, noo kusea, Mitima mufungati ya Muluungu ^yatuma kuri weeru yoosi. 7 Uwo Mwaana wa Muundi akaseesa, maa akakitoola kira kitáabu fuma mukono wa kulume wa ura ^ikyire aho ichuumbi ra kitemi. 8 ^Akakitoole vii kira kitáabu, vira viúumbe vine na vara vawosi makumi yaviri na vani, vakiinama furu isi mbere ya ura Mwaana wa Muundi. Kira umwi waavo ajáa atiite iwuumbi kunu vakwáatiriire bakúuri ja saháabu ^jimémire ng’óono ^jinyákiraa, noo kusea, kuloomba kwa vaantu va Muluungu. 9 Aho, maa vakiimba lwimbo lufya voosea, “Weewe wiima neeja kukisumula ikyo kitáabu, na wo kakanula iyo mitooso. Weewe wasinjwa, na kwa sakami yaako wamunurira Muluungu vaantu, vaantu fuma kira lukolo, kira ndusika, kira ndu na fuma kira isi. 10 Weewe wavabweyya vave utemi na veeneisi vo mutumamira Muluungu wiitu, novo kiimirira vari weeru.” 11 Aho, nkalaanga, maa nkateera sawúti ya mirimu miija ^iri foo munumunu, mayana na mayana, baa si iri daha

valwa tukũ. Iyo mirimũ ijáa yarĩingiriĩre rira ichuumbi ra kitemi na vira viúumbe na vara vawosi makumi yaviri na vani. **12** Kwa sawúti nkũũũ yĩimbáa yoosea, “Mwaana wa Muundi ura ^asiinjwa noo iima neeja, kuhokera laviro na usúngaati, tooti na ngururu, nyemi, nkongojima na duumbi!” **13** Aho, nkateera viúumbe vyoosi ^viri mooyo kurumwii, kũri weerũ, Ntarii, ũko mayiyii na vyoosi ^viri mũũmo vyookiimba jei, “Ntálarya, nyemi, nkongojima, na laviro, jive kũri yeeye ^iĩkarĩraa ichuumbi ra kitemi, na kũri Mwaana wa Muundi, kwa siku ^jisiina ũhero!” **(aiĩon g165)** **14** Vira viúumbe vine vikasea, “Kĩkomi!” Na vara vawosi makumi yaviri na vani vakalaala isi na inda voomwiinamira Mũũũũũ na Mwaana wa Muundi.

6 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanũla mũtooso wa ncholo kati ya ira mũtooso mufungati ya ũtũwa. Maa nkateera kimwi cha vira viúumbe vine ^viri mooyo choosea kwa sawúti ja ya kidandárika, “Yeenda!” **2** Aho, nkoona faráasi ^iri na ivala reerũ na mũũntũ ^iivérekiirye. Na ũwo ^ajáa iivérekiirye ajáa atiite ũta, maa akaheewa itáaji. Akafuma aho, yoosiinda nkoondo na kei sa atuube siinda. **3** Mwaana wa Muundi ^akakakanũle mũtooso wa kaviri, maa nkateera kimwi cha vira viúumbe cha kaviri choosea, “Yeenda!” **4** Aho, ikafumĩra faráasi yĩingi ^yasala gyaa. Na ũwo ^ajáa iivérekiirye, akaheewa nyaasũka nkũũũ na akaheewa laviro lo seyya mwiikalo mũũja aha weerwii, sa vaantũ viiyũlae. **5** Aho, Mwaana wa Muundi akakakanũla mũtooso wa katatũ. Nkateera kira kiúumbe cha katatũ choosea, “Yeenda!” Nkalaanga mbere yaani, nkoona faráasi njirũ. Mũũntũ ^ajáa iivérekiirye,

ajáa atiite saama yo piimira mukonwii waachwe. **6**
 Nkateera ja sawúti yoofuma kati na kati ya vira viúumbe
 vine yoosea, “Kibáába kimwi cha muchu wa ngáano
 kwa mariho ya murimo wa siku. Vibáába vitatu vya
 muchu wa shayiiri kwa mariho ya siku. Maa kaa, kari
 usáambulaa makuta au diváai tuku.” **7** Mwaana wa
 Muundi ^akakakanule mutooso wa kani, maa nkateera
 kira kiúumbe cha kani choosea, “Yeenda!” **8** Aho, nkavaa
 miiso, kumba mbere yaani kwatiite farási ^iri ufuunde.
 Ūra ^ajáa iivérekiirye, irina raachwe noo Inkwya asewáa
 na ũra ^vayeendan’yáa ne noo Ntare asewáa. Novo
 vakaheewa wiimiriri mweeri ya imwi ya ine ya weeru sa
 vūulae vaantu na nyaasuka, na njala, na ndwála nkari,
 kei kwa maka nkari ja isaka. (Hadēs g86) **9** Mwaana wa
 Muundi ^akakakanule mutooso wa saano, maa nkoona
 mitima ya vaantu isi ya masabáahu. Ava, noo vara vaantu
 ^vasiinjwa sa variruma isáare ra Mulungu na sa ushahídi
 ũra ^vatoola. **10** Avo vaantu vakarira kwa sawúti nkuulu
 voosea, “Ee Ijva Mweeneevyo weemweene, muja na
 wa kikomi, chereva ũri mpaka naadi kuvaheera irya no
 valaira chiiru vaantu va weeru so kiita sakami yiitu?” **11**
 Aho, vakaheewa nkáancho ndihi njeru, maa vakasewa
 vawoojere kwa mpiindi kiduudi, mpaka ira hesáabu ya
 vatumami viivaavo, noo kusea vaanaavo ^vari kuulawa,
 ikiimane ja voovo ^vyene vūulawa. **12** Aho, maa nkoona
 Mwaana wa Muundi yookakanula mutooso wa sasatu,
 kukava na kitiintima kikulukulu kuri isi. Mwaasu ukiira
 chi ja mikiri, na mweeri ukasala gyaa ja sakami. **13**
 Nyényeeri ja kurumwii jikatomoka na kuri weeru ja

saambu mbisi ^jiwúvirwe ni ihúmbuuto ikari. **14** Kurumu kukarimira ja viintu ikaratáasi ^rifótwa. Njuulu joosi na isi joosi ^jariingirwa ni maaji, jikaseyyiwa haantu ^jijáa. **15** Aho, vatemi va weeru, vakúulu, vakúulu va vakúulu va valwi nkoondo, vasúngaati, vaantu ^vari na ngururu, vatámwa na vaantu ^vari húuru vakiivisa mpáángii na mawyii uko njuulwii. **16** Vakajisea njulu na mawye, “Tugirimukiri, mutuvise na kisho cha yeeye ^íikalaa ichuumbii ra kitemi na kei mutuhon’ye na nkalari ja Mwaana wa Muundi. **17** Sa siku ira nkulu ya nkalari ^yahumba fuma kwa Muluungu na Mwaana wa Muundi yafikire. Eri, ni ani ^ari daha kwiivereka?”

7 Ayo ^yakalooke, nkoona mirimu miija ine, yiimire vichurii vine vya weeru, ^ikitiire mpeho idiire wuva fuma mavaru yoosi mweeri ya isi, mweeri ya mayiya, na mweeri ya muti wowoosi. **2** Aho, maa nkoona murimu muja wiingi wookaambuka fuma itumba ^uri na mutooso wa Muluungu ^Ari Nkaasu. Uwo murimu muja ukiturira isoso kwa sawuti nkulu ira mirimu miija ine ^myeene ijaa yaheewa laviro lo saambula isi na mayiya. **3** Ukasea, “Kari musaambule isi, mayiya au baa miti tuku, mpaka tukumule kuvavaa mutooso vatumami va Muluungu wiitu vipaamii vyaavo.” **4** Aho, nkateera hesabu ya vara vaantu ^vavawa mutooso, fuma nkolo joosi ja Isiraéli, avo ni mayana igana rimwi, makumi yani na ine vajaa. **5** Kufuma lukolo lwa Yúda vavawa mutooso, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Rúbeni, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Gádi, mayana ikimi na yaviri, **6** kufuma lukolo lwa Ashéri, mayana ikimi na

yaviri, kufuma lukolo lwa Nafutáali, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Manáase, mayana ikimi na yaviri, 7 kufuma lukolo lwa Simeóoni, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Láawi, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Isakáari, mayana ikimi na yaviri, 8 kufuma lukolo lwa Sabulóoni, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Yooséefu, mayana ikimi na yaviri, na kufuma lukolo lwa Bénjamini, mayana ikimi na yaviri yajáa yavawa mutooso. 9 Aya ^yakalooke, maa nkoona iyiimbi ra vaantu, kusiina muuntu ^ari daha kuvavala tuku. Vaantu fuma kira isi, kira lukolo, kira nduu, na fuma kira nduusika viímire mbere ya rira ichuumbi ra kitemi na mbere ya Mwaana wa Muundi. Vaantu avo, viivikiire nkáancho njeru, na matáampi ya mitéende vakwátiriire mikonwii yaavo. 10 Vakalusa na sawúti nkulu voosea, “Ulamuriri wafúmaa kwa Muluungu wiitu, yeeye ^iikalaa ichuumbii ra kitemi, na kwa Mwaana wa Muundi.” 11 Mirimu mija yoosi ijáa yiima mavaru yoosi, kuriingirira rira ichuumbi ra kitemi, vara vawosi makumi yaviri na vani, na vira viúumbe vine ^viri mooyo. Vakalaala isi na inda mbere ya ichuumbi ra kitemi, maa vakamwiinamira Muluungu, 12 voosea, “Kikomi! Adumbwe, aheewe nkongojima, aheewe tooti, aheewe dumbi, nyemi, laviro na ngururu, Muluungu wiitu kwa siku ^jisiina uhero. Kikomi!” (aiōn g165) 13 Aho, umwi wa vara vawosi makumi yaviri na vani akaanjurya, “Ava vaantu ^viivikiire nkáancho njeru ni vala ani? Umányire ni hai ^vafúmire wuu?” 14 Maa nkamusea, “Ee mukulu, weewe wamányire.” Maa akaansea, “Ava noo vara vaantu

^vafuma uturikirii mukuuu. Voovo vafula ingo jaavo sakamii ya Mwaana wa Muundi, maa jikeera chwee. **15** Sa jeyyo, ni mbere ya ichuumbi ra kitemi ra Muluungu vari, voomutumamira Muluungu Kaayii yaachwe Njija chiriri chobu, na yeeye ^iikyire ichuumbii ra kitemi, kova ari itibu mweeri yaavo. **16** Kikomi si vakaavirwe ni njala vii kaa tuku, kikomi si vakiine nyoota vii kaa tuku. Mwaasu si ukavalunguriirye tuku, baa irutira si rikavachimikire tuku. **17** Sa Mwaana wa Muundi, ^ikalaa katikati ya ichuumbi ra kitemi, kuva ari muríisi waavo. Yeeye valongoola ari na mpulii ja maaji ya nkaasu. Na Muluungu vahonola ari kira miísoori yaavo.”

8 Mwaana wa Muundi ^akakakanule mutooso wa mufungati, maa uko kurumwii kukakirinya sawu kwa mpiindi ya núusu saa jei. **2** Aho, nkoona ira mirimu miija mufungati ^yímaa mbere ya ichuumbi ra Muluungu, na kira umwi waavo ukaheewa irimu. **3** Murimu muuja wiingi ukauja, maa ukiima mbere ya masabáahu kunu ukwáatiriire chetéeso cha saháabu mukonwii. Ukaheewa ng’óono ^jinyúkíraa ^jiri foo, sa utoole hamwi na kuloomba kwa vaantu voosi va Muluungu mweeri ya masabáahu ya saháabu ^iri mbere ya ichuumbi ra kitemi. **4** Muuki wa ng’óono ^jinyúkíraa hamwi na kura kuloomba kwa vaantu va Muluungu vikaambukan’ya na mweeri mbere ya Muluungu, fuma mikonwii ya uwo murimu muuja. **5** Aho, murimu muuja ukatoola chetéeso, ukakimemya mooto fuma masabáahwii, maa ukakifweita na kuri weeru yoosi, maa kukava na kidandárika, kukiririma, ndávo na kitiíntima. **6** Aho, ira mirimu miija mufungati

^myeene ijáa na marimú mufungati, ikiima neeja sa
 yaande yafwiira. 7 Murimú mûja wa ncholo ukarifiira
 irimú raachwe. Aho, mbula ya mawye hamwi na mooto
 ^vyasaangira na sakami vikiitika mweeri ya isi. Uwo
 mooto ukalungurirya rimwi ra mavaru yatatu ya isi,
 ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya miti ikalungurira, na
 masaambi yoosi ^yari kwani yakalungurira. 8 Murimú
 mûja wa kaviri ukafiira irimú. Aho, kiintu ^kiri ja
 lûlû lukûlû ^lwakóriire mooto kikafweitirwa na mayiyii
 na ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya mayiya rikavaluka
 sakami. 9 Ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya viintu ^viri
 nkaasu mayiyii vikakwya, na ivaru rimwi ra mavaru
 yatatu ya méeli jikasaambuka. 10 Murimú mûja wa
 katatu ukafiira irimú raachwe. Aho, nyényeeri nkuulu
 ikawya fuma kurumwii. Iyo nyényeeri yakoreráa ja
 isasaanku ra mooto, noyo ikawyiira mweeri ya ivaru
 rimwi ra mavaru yatatu ya maboote ^yiíkaa maaji, na
 mweeri ya mpula ja maaji. 11 Iyo nyényeeri irina raachwe
 noo “Usungu” yasewáa. Iyo nyényeeri ikavalandula
 ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya maaji yakava usungu.
 Vaantu ^vari foo vakakwya, sa maaji ayo ^yari usungu.
 12 Aho, murimú mûja wa kani ukafiira irimú raachwe.
 Ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya mwaasu, mweeri na
 nyényeeri, maa yakava kilwiirya. Sa jeyyo, ivaru rimwi
 ra mavaru yatatu ya muusi rikava kilwiirya na uchiku
 ukava viivyo. 13 Aho, nkalaanga, maa nkoona mbeu imwi
 kurumwii katikati yoosea kwa sawúti nkuulu, “Ni mpolai,
 ni mpolai, ni mpolai kwa vara ^viikalaa kuri weeru sa

yara marimu yatatu ^yachihire ^yari fwirwa. Ira mirimu miija yimire neeja kuyavaa haaha jei.”

9 Murimu muja wa saano ukafwira irimu raachwe. Aho, nkoona nyenyeeri ^yawyire fuma kurumwii fura isi. Iyo nyenyeeri ikaheewa ufunguwo wa iduundu ra Ntarii. **(Abyssos g12)** **2** Ikarichungula iro iduundu ra Ntarii, aho, maa muuki ukafuma. Uwo muuki ukaambuka na mweeri ja muuki wa itanuru ikuu. Mwaasu na kurumu vikava na kilwiirya cha ura muuki ^wafumire ntarii. **(Abyssos g12)** **3** Aho, nkuumbi jikafuma hara muukii, jikeenera isi, maa jikaheewa ngururu yo luma ja ngururu ja ingi. **4** Ijo nkuumbi jikakaaniwa jidire saambula masaambi ya isi, baa mumeru tuku baa muti wowoosi tuku. Maa kaa, jivaturikiryera vara voosi ^vasiina mutooso wa Mulungu vipaamii vyaavo. **5** Ijo nkuumbi si jijaa jarekerwa jivuulae tuku, maa kaa, kuvaturikiryera vii kwa myeeri isaano. Usungu wo lumwa ni ijo nkuumbi ujaa ni ja ulumirwe ni ingi. **6** Mpiindi ijo, vaantu saakira veende inkwya, maa kaa, si vari kiipata tuku. Merirya veende mati inkwya, maa kaa, inkwya vatiija yeende. **7** Haaha ijo nkuumbi jijaa ni ja faraasi ^jimiwe neeja sa nkoondo. Mitwii yaavo jijaa jivikira kiintu ^kiri ja itaaji ra sahabu. Visho vyaavo vijaa viifwine visho vya vaantu. **8** Njwiri jaavo jijaa jiifwine njwiri ja vaantu vaki. Mayeo yaavo yajaa ni ja mayeo ya siimba. **9** Jijaa jatiite ngawo ya chuuma ^yakunikirira kipeembe. Sawuti ya mbava jaavo, ijaa ni ja sawuti ya magari ^yarutwaa ni faraasi ^yari foo ^yootiija na nkoondwii. **10** Mikira yaavo ijaa yatiite kidoboko ja mikira ya ingi, na ijaa yatiite ngururu yo turikiryera vaantu

kwa myeeri isaano. **11** Ijo nkumbi jijaa jatiite mutemi, uwo mutemi waavo noo murimu muja wa Ntarii. Irina raachwe kwa Kieburania noo Abadoni asewaa, na kwa Kigiriki noo Apoloni asewaa, noo kusea, “Mumali.”

(Abyssos g12) **12** Irema ra ncholo ralokire. Haaha mutaange yakaari marema yaviri ^yookuja. **13** Murimu muja wa sasatu ukafwira irimu raachwe. Aho, nkateera sawuti yoofumira mpeembii ine ja masabahu ya sahabu ^iri mbere ya Mulungu. **14** Sawuti iyo, ikamusea jei murimu muja wa musasatu ura ^ajaa na irimu, “Ichungurire mirimu mija ine, ira ^yachuungwa aho ibootii ikulu ^rikaa maaji ra Efurati.” **15** Iyo mirimu mija ine ikachungurirwa sa yulae ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya vaantu voosi va weeru. Iyo mirimu mija ija yaviikwa neeja sa mpiindi ihi, siku ihi, mweeri uhu na mwaaka uhu. **16** Aho, vakuja valwi nkoondo ^vari foo ^viiverekiirye farasi. Nkateera hesabu yaavo ni mayana magana yaviri mara iyana. **17** Haaha aho njorii, jei noo ^veene joonekana ijo farasi na vaambuki farasi, vipeembii vyaavo, vaja vatiite ngawo ja mooto ^jiri nkundu, ^jiri gyaa na ^jiri ubusi ja salufa. Ijo farasi mitwe yaavo ija ni ja mitwe ya siimba, milomwii yaavo kwafumaa luriijo lwa mooto, muuki na salufa. **18** Kwa ayo marema yatatu, ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya vaantu voosi va weeru vakulawa ni mooto, muuki na salufa ng’ene yafumaa malakii yaavo. **19** Ngururu ja ijo farasi ni milomwii na mikirii yaavo jija. Mikira yaavo ni ja njoka ^jiri na mitwe yo turikiriya vaantu ija. **20** Vaantu ^veene si kulawa ni ayo marema, si vamuvalandukira Mulungu tuku, vareke

uvi wa mirimo ya mikono yaavo. Voovo vajáa watuuba kwiinamira mirimu mivi, vidabalaíyo ^vyatengeneshiwa kwa saháabu, chuúma cha mpía, sháaba, mawye na mabambari. Vidabalaíyo ivyo si vyoonaá tuku, si vyateeráa tuku, baa kei si vyayeendáa tuku. **21** Avo vaantu si vamūvalandukira Muluungu fuma kuulaa kwaavo, usavi waavo, uhanguiti waavo na wiivi waavo tuku.

10 Aho, nkoona murimu muja wiingi ^uri na ngururu wookiima fuma kurumwii. Uwo murimu, ujáa waríingiriirwe ni ichu na italavaási mutwii waachwe. Kisho chaachwe chalavalaváa ja mwaasu, na mawulu yaachwe yajáa ja ngururyo ja mooto. **2** Mukonwii waachwe ujáa wakwátiriire kitáabu kiduudi ^chaálwiirwe. Uwo murimu ujáa walwaatya ijeo raachwe ra kulume mweeri ya mayiya, na ra kumooso ujáa walwaatya mweeri ya isi. **3** Ukatula isóso na sawúti nkulu ja siimba ^yooruma. ^Ukatule isóso, maa vira vidandárika mufungati vikarira. **4** Mpiindi ivyo vidandárika mufungati ^vikarume, niini nkasaaka naande kaandika. Maa kaa, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, “Vaa mutooso masáare ^yalúusirwe ni ivyo vidandárika mufungati na kari uyaandike tuku. Ni kimbiso.” **5** Aho, ura murimu muja ^naari níne wiimire kulu kumwi mweeri ya mayiya na wiingi mweeri ya isi, ukiinurirya mukono waachwe wa kulume na kurumwii. **6** Uwo murimu ukiilaha kwa irina ra Muluungu ^Ari Nkaasu kwa siku ^jisiina uhero. Yeeye umbu kurumu na vyoosi ^viri muumo na umbu weeru na vyoosi ^viri muumo na umbu mayiya na vyoosi ^viri muumo. Maa ukasea, “Mpiindi jo woojera jasírire! (aiōn g165) **7** Maa kaa,

siku ijo ɛra murimu mɛɛja wa mufungati ʼuri sengerera fwiira irimu raachwe, Muluungu kiimikirirya ari kira ʼakibweeyya kive fuumbo ja ʼvyeene avawyiira vatamami vaachwe valaali na mutwe.” 8 Aho, nkateera ira sawuti fuma kurumwii ikaanyanirira kei yookunsea, “Tamanya kasumule kira kitaabu kiduudi ʼchafotolwiiwe mukonwii wa ɛra murimu mɛɛja ʼwiimire mweeri ya mayiya na mweeri ya isi.” 9 Maa nkatamany na kwa ɛra murimu mɛɛja. Nkuloomba wumpeere kira kitaabu kiduudi. Nowo ukaansea, “Kisumule, ukirye. Mulomwii kuva kiri mwerere ja huki na indii kuva kiri usungu.” 10 Jeyyo, nkatoole kira kitaabu kiduudi fuma mikonwii ya ɛra murimu mɛɛja maa nkarya. Mulomwii kijaa chaamwerere ja huki, maa kaa, ʼnkamerye, indii kikava usungu. 11 Aho, maa nkasewa jei, “Woosaakwa uluse kei ulali na mutwe kwa nkolo ʼjiri foo, kwa vaantu va ndusika ʼjiri foo, kwa isi ʼjiri foo na kwa vatemi ʼvari foo.”

11 Aho, nkaheewa isaanga ʼriri ja duri yo piimira, maa nkasewa, “Inuka, upiime Kaaya Njija ya Muluungu na masabahu. Kei uvale vaantu ʼvooomwiinamira Muluungu aho Kaayii Njija. 2 Maa kaa, kari upiime waama wa Kaaya Njija tuku, sa uwo waama vaheewa vaantu si ʼvari Vayahudi. Voovo lwaatalwaata vari muujii mɛɛja kwa myeeri makumi yani na iviri. 3 Nini vaheera ndiri mashahidi vaani vaviri luviro valuse ulali na mutwe kwa siku ijo iyana rimwi, magana yaviri na makumi musasatu, kunu viivikiire magunia, koonekya usungu.” 4 Avo mashahidi ni ira miti iviri ya miseituni na vira vyaango viviri vya vimuri ʼvyiima mbere ya

Ijüva wa weeru yoosi. **5** Muuntu yoyoosi ^ari saaka varetera marema, uulawaa ni mooto ^wafúmaa malakii yaavo. Jeyyo, noo ^vyene ari kuulawa ura ^ari yera kuvaretera marema. **6** Avo mashahídi vatiite laviro lo chuunga kurumu mbula idiire vaa mpiindi joosi ^vooluusa uláli na mutwe. Baa kei, vatiite laviro lo valandula maaji yave sakami, na kuvaa weeru kwa marema ^yiisimiresimire mpiindi yoyoosi ^voosaaka.

7 Na ^vari humula toola ushahídi waavo, maka fuma ntarii vakiimirira iri nkoondo, na iyo maka vasiinda iri na kuvuulaa iri. **(Abyssos g12)** **8** Miviimba yaavo chaala iri njirii ya múuji ura mukulu, haantu Mweenevyoosi waavo ^aning'iniwa musalábii fuuru akakwya. Na irina ra fuumbo ra uwo múuji noo Sodóoma au Mísiri ^waséwaa.

9 Vaantu fuma kira nduu, kira lukolo, kira nduusika, na fuma kira isi, laanga vari iyo miviimba kwa siku itatu na núusu na si vari ruma itaahwe tuku. **10** Na vaantu ^vikalaa aha weerwii vyeenda vari no vaa siriri. Novo kiiheera veende vilungulungu sa avo mashahídi vavaturikiryaa avo vaantu ^vikalaa aha weerwii. **11** Maa kaa, siku itatu na núusu ^jikalooke, nkeeho ya nkaasu ^ifúmaa kwa Mulungu ikaviingira vara mashahídi. Aho, vakiima na mawulu yaavo. Vaantu vakakwaatwa ni woowa ^vakavalaange. **12** Aho, vara mashahídi vakateera sawúti nkulu fuma kurumwii yoovasea, "Ambuki na kunu we!" Jeyyo, vakaambuka na kurumwii na ichu kunu vavi vaavo voovalaanga. **13** Mpiindi yiyo, kukafumira kitiintima kikuulu, na imwi ya ikimi ya múuji ikawya. Vaantu mayana mufungati kuvulawa ni ikyo kitiintima. Na

vara ^vachaala vakakwaatwa ni woowa maatuku vii, maa vakamubweeyirya nkongojima Muluungu wa kurumwii.

14 Rira irema ra vaantu ra kaviri ralókire. Laanga, irema ra katatu rookwija chaangu. **15** Aho, murimu muja wa

mufungati ukafwira irimu raachwe. Maa, kukava na sawúti nkulu kurumwii joosea, “Utemi wa weeru wavire wa Ijva wiitu na wa Masía waachwe, yeeye kiimirira ari

kwa siku ^jisiina uhero.” (aiōn g165) **16** Aho, vara vawosi

makumi yaviri na vani, vara ^viikalaa machuumbii yaavo

ya kitemi mbere ya Muluungu, vakalaala isi na inda,

vakamwiinamira Muluungu **17** voosea, “Tookudumba ee

Ijva Muluungu Mweenengururu, weewe umwari na

ujáa umwari. Weewe watoola ngururu jaako nkulu,

na ukaanda kiimirira. **18** Isi si ^jikurúmaa jijáa jakalala,

maa kaa, nkalari yaako yuújire. Mpiindi yuújire yo

mulamurira kira muuntu ^aakwa, na yo vaheera kunáalo

vatumami vaako valáli na mutwe na vaantu vaako, na

vara ^varinyemyaa irina raako, vakúulu na vadúúdi. Kei

mpiindi yuújire yo vamala vara ^vasáambulaa weeru.” **19**

Maa re, Kaaya Njija ya Muluungu ya kurumwii ikayulwa.

Aho, isandúku ra muháko rikoonekana aho Kaayii Njija.

Kukava na ndávo, kukiririma, kidandárika, kitiintima na

mbula nkulunkulu ya mawye.

12 Aho, ishára nkulu ikoonekana kurumwii, muuntu

muki ^arwíkirwe mwaasu, na mweeri ^uri isi ya majeo

yaachwe, kei ^ari na itáaji ra nyéyeeri ikimi na iviri

mweeri ya mutwe waachwe. **2** Uwo muuntu muki ni

muruto ajáa na ariráa sa makata yo kiichungula mwaana.

3 Aho kei, ishára yingi ikoonekana kurumwii, kiintu

^kiri ja ramuuntaira ikulu ^riri nkuundu ^rijaa na mitwe
 mufungati na mpeembe ikimi. Na kira mutwe ujaa watiite
 itaaji. 4 Mukira waachwe ujaa wahunga ivaru rimwi
 ra mavaru yatatu ya nyenyeeri ^jiri kurumwii na ujaa
 wajifweitira na isi. Iro ramuuntaira rikiima mbere ya
 uwo muuntu muki ^ajaa asengeriire kiichungula, sa ^ari
 kiichungula vii, rimerye mwaana. 5 Uwo muuntu muki
 akiichungula mwaana mulume. Mwaana uwo noo ^ari
 kiimirira isi joosi ja weeru kwa nkome ya chuuma. Maa
 kaa, uwo mwaana akatoolwa, maa akatwaalwa furu kwa
 Mulungu na furu ichuumbii raachwe ra kitemi. 6 Ura
 muuntu muki ne akatiija na isi ya ibalalangwii, haantu
 Mulungu ^ahiimya neeja sa amulaangirirye uko kwa
 siku iyana rimwi, magana yaviri na makumi musasatu.
 7 Haaha uko kurumwii kukava na nkoondo. Mikaéli
 mukulu wa mirimu miija na mirimu yaachwe vakalwa
 nkoondo na ramuuntaira na mirimu yaachwe mivi. 8
 Maa kaa, ramuuntaira na mirimu yaachwe yakasiindwa
 na kukasoveka nkalo yaachwe na mirimu yaachwe uko
 kurumwii. 9 Maa iro ramuuntaira rikafweitwa na isi.
 Iro noo rira ijoka ra kali ^risewaa Ikuulu ra Mirimu
 Mivi noo kusea, Irimu, rooro noo ^rikoveraa weeru
 yoosi. Rikafweitwa na isi na mirimu yaachwe ikafweitwa
 hamwi noro. 10 Aho, nkateera sawuti nkuulu fuma
 kurumwii yoosea, "Haaha ulamuriri, ngururu na Utemi wa
 Mulungu wiitu wujire, na wiimiriri wa Masia waachwe.
 Sa ura ^avasitaakya vaaniitu mbere ya Mulungu chiriri
 chobu, afweitiirwe na isi. 11 Novo vamusiinda kwa sakami
 ya Mwaana wa Muundi, na kwa isare ra ushahidi

waavo. Voovo si voona nkaasu yaavo ni kiintu tuku, mpaka kukwya sa kuruma kwaavo. **12** Sa jeyyo, ee kurumu vaa siriri, na nyuunyu ^mwiikalaa uko vai siriri! Maa kaa, ni mpolai kwa isi na mayiya, sa Ikuulu ra Mirimu Mivi rakimire na kwaanyu, rakimire na kwaanyu na nkalari, rooro rataangire mpiindi yaachwe ni nkufi.” **13** Iro ramuntaira ^rikoone rafweítirwe na isi, maa rikaanda kumusakaata ura muntu muki ^ajaa iichungwii mwaana mulume. **14** Maa kaa, ura muntu muki akaheewa mbava ja ja mbeu nkulu, sa awuluke na kulikuli uko isi ya ibalángwii kuntu ^imiriwa neeja sa alaangiririwe neeja na ave kuli na iro ramuntaira kwa siku iyana rimwi, magana yaviri na makumi musasatu. **15** Aho, iro ramuntaira rikataika maaji ^yari foo ja luji ^lookiika sa yamukumuriye ura muntu muki. **16** Maa kaa, isi ikamwaambirirya uwo muntu muki, ikoonyekera ja mulomo, maa ikateererya lura luji ^lwafumaa mulomwii wa rira ramuntaira. **17** Aho, iro ramuntaira rikamukalarira ura muntu muki maatuku vii. Rikalooka no koolwa nkoondo na vaana viingi vara ^vachaala va ura muntu muki. Ava vaana noo vara voosi ^vakwaatya ndairiri ja Mlungu na ^vatuuba kutoola ushahidi wa kumuruma kwaavo YésuKirisitu.

13 Maa re iro ramuntaira rikiima mbarimbari ya mayiya. Aho, nkoona maka yoofuma mayiyi. Iyo maka ijaa yatiite mpeembe ikimi, na mitwe mufungati. Kira mpeembe ijaa yatiite itaji. Mweeri ya kira mutwe kujaa kwaandikwa irina ra uhiintiki kwa Mlungu. **2** Iyo maka ^nijaa niyona ijaa yiifwaine svi, majeo yaachwe yajaa

ni ja majeo ya idunkáárya na m̄lomo waachwe ujáa ni ja m̄lomo wa siimba. Rira ram̄untaira rikiiheera iyo maka ngururu jaachwe, ichuumbi raachwe ra kitemi na ngururu jo kiimirira. 3 Nkoon mutwe umwi wa iyo maka ujáa watiite kiloonda cha inkwya, maa kaa, ulo luma lukahola. Vaantu voosi va weeru vakahwaalala, maa vakiituuba iyo maka. 4 Jeyyo, vakariinamira ram̄untaira sa ^vyeeene rijáa rihiire ira maka wiimiriri waachwe. Kei vakiiyinamira ira maka na vakiiyurya voosea, “Ani ^ari ja ihi maka? Na ni ani ^ari daha kulwa noyo?” 5 Ira maka ikaheewa nkalo iluuse masáare yo kiivaa kipeembe na yo muhiintikira Muluungu. Ikaheewa ulo luviro lo kiimirira kwa myeeri makumi yani na iviri. 6 Maa ikaalula m̄lomo waachwe imuhiintikire Muluungu, na ihiintikire haantu Muluungu ^ikalaa na ^vikalaa uko kurumwii. 7 Kei ikarekerwa ilwe na vaantu va Muluungu na ikavasiinda. Ikaheewa wiimiriri mweeri ya kira lukolo, kira nduu, kira nduusika, na kira isi. 8 Na vaantu voosi va weeru kwiiyinamira vari, noo kusea, kira muuntu irina raachwe si ^raandikwa kitáabwii cha nkaasu cha Mwaana wa Muundi keende kumbwa kwa weeru, kitáabwii cha Mwaana wa Muundi ura ^asiinjwa. 9 ^Ari na matu, ni ateere. 10 Kooni muuntu ni wo nyahirwa nkoondwii, nyahirwa ari asumulwe. Kooni muuntu ni wo kulawa na nyaasuka, kulawa ari na nyaasuka. Aho, noo kuntu ^kuri kuyimirirya na kuruma kwa vaantu va Muluungu. 11 Aho, nkooni maka yiingi ya isaka yookaambuka na mweeri fuma isi. Iyo maka ijáa yatiite mpeembe iviri ^yiifwĩne ja mwaana wa muundi. Noyo ikalusika ja

ramuuntaira. **12** Iyo maka ikatumia wiimiriri wa ira maka ya ncholo kipaango chaachwe. Noyo ikabweeyya vaantu voosi va weeru, voosi ^viikalaa isii yaachwe viinamire ira maka ya ncholo, ira kiloonda chaachwe cha imalo ^chahola. **13** Noyo ikabweeyya ishára nkulu, baa ikabweeyya mooto ukakiima fuma kurumwii, ukauja mweeri ya isi mbere ja vaantu. **14** Sa ijo ishára ijáa yaheewa indoobweeyya kipaango cha ira maka ya ncholo, ikavakoovera vara ^viikalaa kuri weeru. Ikavalairiya vabweeyye kidabalaíyo kwa nyemi ya ira maka ya ncholo, ira ^ijáa yatamikiwa na nyaasuka, maa kaa, ikahola. **15** Ira maka ya kaviri ikaheewa laviro lo kiiheera nkeeho ya nkaasu kira kidabalaíyo cha maka ya ncholo, sa kilusike na kibweeyye vara ^vasítire kuchiinamira ikyo kidabalaíyo vualawe. **16** Ikadoomererya kira muuntu, mukúlu na mudúúdi, musúngaati na mukiva, mutámwa na muuntu ^ari húuru atalwe mweeri ya mukono waachwe wa kulame au vipámii vyaavo. **17** Kei ikalairiya, kusiina muuntu yoyoosi wala au baa wusa kiintu tuku, mpaka ave na ulo lutalo, noo kusea irina ra iyo maka au náamba ya irina raachwe. **18** Aha, noo hasaakwa tooti. Kooni umwi ari na miryungu, iivale iyo náamba ya ira maka, sa ni náamba ya muuntu. Náamba yaachwe ni magana musasatu, makumi musasatu na musasatu.

14 Aho, nkalaanga, maa nkoona Mwaana wa Muundi íimire mweeri ya Luulu lwa Sayúuni, ari hamwi na vaantu mayana igana rimwi, makumi yani na ine. Ava noo vara ^vaandikwa irina ra Mwaana wa Muundi, na irina ra Taáta wa Mwaana wa Muundi vipámii vyaavo. **2** Kei, nkateera

sawúti fuma kurumwii, ^iri ja sawúti ya lúuji lukúulu, na ja sawúti ya kidandárika kikúulu. Na iyo sawúti ^nijáa natéire ni ja vavini voovaa mawuumbi yaavo. **3** Avo vaantu vakiimba lwimbo lufya mbere ya ichuumbi ra kitemi, na mbere ya vira viuumbe vine ^viri mooyo na vara vawosi. Kusiina muuntu wiingi ^ikiindya akataangira ulo lwimbo tuku. ^Vataangira ni avo vaantu mayana igana rimwi, makumi yani na ine vii, ^veene vajaa vanunuulwa fuma kuri weeru. **4** Ava noo vara vaantu ^vasiina njeo, si vanaava na njeo na vaantu vaki tuku, sa voovo ni vanjala. Ava vamutuubaa Mwaana wa Muundi kokoosi ^ari doma. Voovo vanunuulwa fuma kwa vaantu ja mporyo ja ndiwa ja ncholo kwa Mulungu na kwa Mwaana wa Muundi. **5** Milomo yaavo yashaanwa isiina ulongo tuku, na isiina mang'uulo tuku. **6** Aho, nkoona murimu muja wiingi woowuluka kati na kati ya kurumu, ^uri na Masáare Maaja ya siku ^jisiina uhero, woovavariyurira vara ^vikalaa kuri weeru, vaantu fuma kira isi, kira lukolo, kira ndusika, na fuma kira nduu. (aiōnios g166) **7** Akaluusa na sawúti nkulu yoosea, “Manyemyi Mulungu na mumubweeyirye nkongojima, sa mpiindi ya ulamu yafikire. Mwiinamiri yeeye ^mweene umba kurumu na isi, mayiya na mpula ja maaji.” **8** Murimu muja wa kaviri ukatubirira kunu woosea, “Wahángalamukire! Wahángalamukire múuji mukulu wa Babéli, múuji ura ^wavaheera vaantu va isi joosi vanywe divái nkari ya uhanguti waachwe.” **9** Murimu muja wa katatu ukatuuba ira iviri, akalusa kwa sawúti nkulu woosea, “Muuntu yoyoosi ^ari kiiyinamira iyo maka na kidabalaíyo chaachwe, na yoyoosi ^ari talwa

lutalo kipáamii chaachwe, au mukonwii waachwe, 10 uwo ne kunywa ari diváai nkari ya nkalari ya Mulungu. Diváai iyo si yasaangiwa na maaji tuku kati yatengeneshiwáa. Uwo muuntu turikiriwa ari kwa mooto na sálufa mbere ya mirimu miija iri mpeho na mbere ya Mwaana wa Muundi. 11 Na muuki wa kuturikiriwa kwaavo tuuba uri kuusa kwa siku jisiina uhero. Avo vaantu viinamira iyo maka na kidabalaíyo chaachwe, na muuntu yoyoosi atalwa lutalo lwa irina raachwe, si vari kuva na pwee tuku chiriri chobu kwa siku joosi.” (aiōn g165) 12 Sa jeyyo, vaantu va Mulungu voosaakwa vayimirirye, avo noo vara vaantu vakwáatyaa ndairiri ja Mulungu na vamurúmaa Yésu. 13 Aho, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, “Tala jei! Vatalariwa vara vookwya kwaandira haaha kunu viiluman’ya na Yésu Mweenevyoosi.” Mutima Muja woosea, “Kikomi humuluka vari murimo waavo wafafa sa kunáalo ja mirimo yaavo vatuuba jiri.” 14 Aho, nkalaanga, maa nkoona ichu reeru, na mweeri ya iro ichu ajáa amwaari umwi ari ja Mwaana wa Muuntu. Yeeye ajáa iivikiire itáaji ra saháabu mutwii waachwe na ajáa akwátiriire múundu nkari mukonwii waachwe. 15 Murimu muja wiingi ukafuma Kaayii Njija ya Ijva, na kwa sawúti nkulu ukamusea ura ajáa iikyire mweeri ya ichu, “Toola múundu waande kuchwa sa mpiindi jo chwa jafikire, na viintu vyo chwiiwa vya weeru vyakángiire.” 16 Maa ura ajáa iikyire mweeri ya ichu, akawumira múundu yaachwe na kuri weeru, maa viintu vyo chwa vya weeru vikachwiiwa. 17 Aho, murimu muja wiingi ukafuma Kaayii Njija ya kurumwii, uhuh nowo

ujáa watiite múundu nkari. **18** Aho, ukafumira murimu muija wiingi fuma masabáahwii. Uwo murimu noo wiimiriráa mooto, ukalusa na sawúti nkulu, wookusea ura ^uri na múundu ^yahumba, “Toola múundu yaako ^yahumba, ukere no jiinga vicháanda vya sabíibu ja weeru, sa sabíibu jaachwe haaha javíirirwe.” **19** Ura murimu muija ukawumira múundu yaachwe na kuri weeru yoosi, ukakera sabíibu ja weeru, maa ukajiwumira na iduundwii ikulu ro minyira sabíibu ra nkalari ya Mulungu. **20** Ijo sabíibu jikaminywa aho iduundwii ro minyira sabíibu ^riri weerwii ya múuji na sakami fuma aho iduundwii, ulíhi waachwe ikafika matwii ya farási na ikiika kwa ulíhi wa kilomíta magana yatatu.

15 Aho, nkoona ishára yiingi nkulu na yo hwaalarya kurumwii, mirimu miija mufungati ^iri na marema mufungati yo hererya. Ayo marema mufungati noo yari kiiman’ya nkalari ya Mulungu. **2** Kei, nkoona kiintu ^kiri ja mayiya ya kíó, ^yasaangiwa na mooto. Ivarwii raavo, vajáa víimire vaantu ^viisiinda ira maka, kidabalaíyo chaachwe na náamba ya irina raachwe. Avo vaantu vajáa vakwátiriire mawuumbi ^meene vajáa vahiiwe ni Mulungu. **3** Viimbáa lwimbo lwa Músa, mutumami wa Mulungu na lwa Mwaana wa Muundi voosea, “Ijva Mulungu Mweenengururu joosi, mirimo yaako ni mikúlu na yahwáalarya! Njira jaako ni ja uwoloki na ja kikomi, ee Mutemi wa isi joosi! **4** Ni ani si ^ari koofa weewe ee Ijva? Ni ani si ^ari ribweeyiirya nkongojima irina raako? Weewe weemweene noo Muija. Isi joosi ja weeru kuija jiri na kwaako, noo kwiinamira,

sa mirimo yaako ya uwoloki, yiivárywĩre.” 5 Ayo
 ^yakalooke, maa nkooná Kaaya Njija ya Ijũva noo kusea
 itibu ro kiinamira ^rĩláira Mũũũũũũ ni hamwi ari na
 vaantũ, ^riri kurumwii raywĩrwe. 6 Ira mirimũ miiija
 mufungati ^iri na marema mufungati, ikafuma na weerwii
 ya Kaaya Njija. Iyo mirimũ miiija ijáa yiivĩkĩre ingo njerũ
 ja kitáani ya kikomi ^ilávalavaa, na vipeembii vyaavo
 ijáa yiichũungire mikandala ya saháabu. 7 Aho, umwi
 wa vira viũumbe vine ^viri mooyo akiheera ira mirimũ
 miiija mufungati, kira umwi bakúuri ya saháabu ^imémire
 nkalari ya Mũũũũũũ ^ari nkaasũ kwa siku ^jisiina uhero.
 (aiĩn g165) 8 Ũko Kaayii Njija, maa kũkamema muuki wo
 koonekya nkongojima ya Mũũũũũũ na luviro lwaachwe
 na kusiina ^adaha kwiingira tukũ, fuurũ yara marema
 mufungati ya ira mirimũ miiija mufungati yakiimane.

16 Aho, nkateera sawúti nkuulu fuma Kaayii Njija ya
 Ijũva yookiisea ira mirimũ miiija mufungati, “Tamanyi
 mukiite ayo mabakúuri mufungati ya nkalari ya Mũũũũũũ
 kuri weerũ yoosi.” 2 Murimũ mũũja wa ncholo ukadoma
 noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya isi. Aho, kũkava na
 masũũũũũũ ^yari usũũũũũũ mũnũmũũũũũ, yakavakwaata
 vara voosi ^vari na lutalo lwa ira maka, na vara ^viĩnamiraa
 kidabalaĩyo chaachwe. 3 Murimũ mũũja wa kaviri ukiita
 noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya mayiya. Aho,
 mayiya yakava sakami ja sakami ya muviimba wa mũũntũ,
 viintũ vyoosi ^viri mooyo ^viri mayiyii vikakwya. 4
 Murimũ mũũja wa katatũ ukiita noo kiita bakúuri yaachwe
 mweeri ya maboote ^yiĩkaa maaji, na nchóonkwii ja
 maaji, maa jikava sakami. 5 Aho, nkateera murimũ mũũja

^wĩmiriraa maaji woosea, “Weewe uri m̃woloki kwa
 uhu ulamu ^utwĩire, weewe umwaari, ujáa umwaari
 na Mũja. 6 Voovo viita sakami ya vaantu vaako, na
 ya valáli na mutwe vaako, naawe uvahĩire sakami
 vanywe, ja ^vyene vavalwa viima neeja kuheewa.” 7 Aho,
 nkateera masabáahu yoosea, “Kikomi, Ijva Mũlungu
 Mweenengururu, kulamula kwaako ni kwa kikomi na
 kwa woloki.” 8 Murimu mũja wa kani ukiita noo
 kiita bakúuri yaachwe mweeri ya mwaasu na mwaasu
 ukaheewa ngururu yo lungurirya vaantu na mooto. 9
 Vaantu vakanweerera ni iro irutira ikari, vakamutukira
 Mũlungu Mũkulu ^ari mweeri ya ayo marema. Kei,
 si vamuvalandukira noo mudumba Mũlungu tuku.
 10 Murimu mũja wa saano ukiita noo kiita bakúuri
 yaachwe mweeri ya ichuumbi ra kitemi ra ira maka.
 Utemi waachwe ukakunikirirwa ni kilwiirya, vaantu
 vakatakuna ndimi jaavo kwa usungu ^mweene vajáa
 nowo. 11 Vakamutukira Mũlungu wa kurumwii sa
 usungu mukari na masungu yaavo. Maa kaa, voovo si
 vavalanduka fuma nteendwii jaavo mbi tuku. 12 Murimu
 mũja wa sasatu ukiita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri
 ya iboote ikulu ^riíkaa maaji ra Efuráati. Aho, maaji
 yaachwe yakuma, sa njira ya vatemi fuma ufumo wa
 mwaasu itengeneshiwe. 13 Aho, nkoon mirimu mivi
 itatu ^yiifwĩne vibuula. Noyo ijáa yafuma, umwi fuma
 mulomwii wa rira ramuntaira, wiingi fuma mulomwii
 wa ira maka na wiingi mulomwii wa ura muláli na
 mutwe wa ulongo. 14 Iyo noo mirimu mivi ^ibwéeyaa
 ishára. Yooyo noo idómaa na kwa vatemi va weeru

yoosi, noo koo vajiinga sa vareete nkoondo siku nkuulu
ya Mulungu Mweenengururu. **15** “Laanga! Kuja niise
ja mwiivi. Atalariwa ura ^ari miiso, ^alángirirya ingo
jaachwe neeja sa adiire yeenda na tuhú ilári.” **16** Aho,
maa iyo mirimu mivi ikavajiinga avo vatemi haantu
^haséwaa na Kieburania “Harimagedóoni.” **17** Maa reeru,
murimu muja wa mufungati ukita noo kiita bakúuri
yaachwe na mweeri. Aho, sawúti nkuulu ikateereka fuma
ichuumbii ra kitemi Kaayii Njija, yoosea, “Yahúmwíire
kúva!” **18** Aho, kukava na ndávo, kukiririma, nkáva na
kitiíntima kikuulu kuri isi. Ikyo kitiíntima si kinafumira
ja ikyo vii kaa tuku keende Mulungu ^umba vaantu,
kijáa chakula maatuku vii. **19** Múuji mukulu wa Babéli
ukiigava hatatu, na míiji ya isi ja weeru ikahangalamuka.
Múuji mukulu wa Babéli ukakumbukirwa mbere ja
Mulungu, maa Mulungu akudoomererya unywe divái
yaachwe ya nkalari nkuulu. **20** Kira isi ^yariingirirwa
ni maaji ikarimira, baa njulu si joonekana kei tuku.
21 Mawye makulukulu ya mbula ya uruto ja wa kílo
makumi yani, yakavawiiira vaantu fuma kurumwii.
Vaantu vakamutukira Mulungu sa iro irema ra mbula ya
mawye, sa irema iro rijáa raviha maatuku vii.

17 Umwi wa ira mirimu miija mufungati ^myeene ijáa
na mabakúuri mufungati, ukúja maa ukaansea, “Uja na
kunu, nikoonekye irya ra ura muhéngeeti mukulu, ura
^íkalaa mweeri ya maaji ^yari foo. **2** Uwo, vatemi va weeru
vhanguta ne, na vaantu va weeru vareeviwa ni divái ya
uhéngeeti waachwe.” **3** Aho, nkava isi ya wiimiriri wa
Mutima Muja na murimu muja ukaanongoola furu isi

ya ibaláángwii. Uko nkoonu muuntu muki iikyire mweeri
ya maka ^iri nkuundu gyaa. Iyo maka ijáa yaandikwa kira
haantu marina yo muhiintikira Mulungu, na ijáa yatite
mitwe mufungati na mpeembe ikimi. **4** Uwo muuntu
muki, ajáa arwiikwa ingo ^jiri gyaa na ^jiri nkuundu
gyaa. Kei ajáa ahaambwa na saháabu, mawye ya iyoombe
ikuulu na lúulu. Mukonwii waachwe ajáa atite kikóombe
cha saháabu, ^cheene kijáa chamema viintu vya uhiintiki
na kosu ja uhengeeti waachwe. **5** Kipáamii chaachwe
ajáa aandikwa irina ra fuumbo jei: “Babéli Mukúulu,
íyo wa vahengeeti na wa uhiintiki wa weeru.” **6** Aho,
nkoonu ura muuntu muki ^aréevire sakami ya vaantu
va Mulungu, na sakami ya mashahídi va Yésu. Naani
^nkamoone, maa nkahwaalala maatuku vii. **7** Ura murimu
muja ukaansea, “Sa che woohwaalala? Kukuwyira ndiri
fuumbo ya uhu muuntu muki, na ya ihi maka ^ipakiirye,
ihi ^iri na mitwe mufungati na mpeembe ikimi. **8** Ihi maka
^wiine, ijáa imwaari, haaha isiina tuku. Yooyo kaambuka
yiise fuma iduundwii ra ntarii, na tamanya iri na imalwii
raachwe. Vaantu ^vikalaa aha weerwii vara marina
yaavo si ^yaandikwa kitáabwii cha nkaasu keende weeru
^yaanda, hwaalala vari kwiiyona iyo maka, sa ijáa imwaari
mpiindi jimwi, haaha isiina, na kei kuva iri imwaari.”
(Abyssos g12) **9** “Aha, noo hasaakwa muryungu na tooti.
Ira mitwe mufungati ni njuuu mufungati ^ng’eene uwo
muuntu muki iikariraa. **10** Kei iyo mitwe mufungati
ni vatemi mufungati. Vasaano vaawya, umwi amwaari
na wiingi akaari kuja. Na ^ari kuja, kwiikala ari kwa
mpiindi kiduudi. **11** Ira maka ^ijáa imwaari mpiindi jimwi

na haaha ^isiina, yooyo ni mutemi wa naani. Yooyo ni imwi ya vara mufungati, na yooyo ni tamanyirirya yiise na imalwii. **12** Jira mpeembe ikimi ^wiine ni vatemi ikimi, voovo si vanaheewa wiimiriri tuku, maa kaa, heewa vari utemi kwa mpiindi ja saa imwi, na hamwi na ira maka. **13** Ava voosi vatiite muryuungu umwi, na kwiiheera vari ira maka ngururu jaavo na wiimiriri waavo. **14** Voovo kulwa vari nkoondo na Mwaana wa Muundi, na Mwaana wa Muundi vasiinda ari. Sa yeeye ni Mweeneevyo wa veeneevyo, na Mutemi wa vatemi. Yeeye kuva ari hamwi na vaantu vaachwe ^vaanirirwa, voovo vasaawulwi vaachwe na vapooji vaachwe ^viilangiwa.” **15** Kei murimu muuja ukaansea, “Yara maaji ^wiine haantu ^ikalaa ura muhengeeti, ni mataka ya vaantu, nkolo, isi na nduusika. **16** Mpeembe ikimi na ira maka ^wiine, avo musuula vari ura muhengeeti. Muhoka vari kira kiintu ^ari nocho, na micheerya vari mukiva na ari na tuh. Kurya vari nyama jaachwe, na muchimika vari mootwii alungurire vu na mooto. **17** Sa Muluungu aviika mitimii yaavo kukiimikirirya kira ^cheene alamula, ko ruma kwiiheera ira maka ngururu ja wiimiriri waavo fuuru masaaare ya Muluungu yakiimane. **18** Ura muuntu muki ^umwiine, ni ura muuji mukulu ^wiimirira vatemi va weeru.”

18 Ayo ^yakalooke, maa nkoona murimu muuja wiingi wookiima fuma kurumwii. Uwo ujaa watiite wiimiriri mukulu, na weeru yoosi ikamurikwa ni nkongojima ya kiweeru chaachwe. **2** Uwo murimu muuja ukatula isoso kwa sawuti nkulu woosea, “Uwfire, uwfire Babéli

Mukúúlu! Haaha wavíire ihaáma ra marimú, na kaaya ya kira murimú múvi, ihaáma ro kiikala kira ndee ^iri na njeo si ^isáakwaa ni vaantú. **3** Sa isi joosi ja weerú jaanywa, diváai nkari ya uláku wa uhéngeeti waachwe. Novo vatemi va weerú vahanguta ne, na vachurúusi va weerú, viikinkima kwa ngururu ja uláku waachwe ^usiina mihaka.” **4** Aho, nkateera sawúti yíingi fuma kurumwii yoosea, “Isunki kúri yeeye nyuunyu ^muri vaani, sa mudiire kúva hamwi ne uvii waachwe, kei mudiire turya marema yaachwe. **5** Uvi waachwe wakíngikire munumunú fúuru kurumwii, na Mulúungu akúbukiire úvi waachwe. **6** Mubweeyiriyi ja yeeye ^vyeeene avabweeyya, murihi kaviri kwa yara mavi ^abweeyya. Nduvwii yaachwe mûsaangiriryi ukari, kaviri ya kira ^avasaangirirya. **7** Muturikiriyi kwa kipímo kíkira cha usúungu ^avabweeyirya, kwiipatira nkongojima na usúngaati. Yeeye iiséaa mutimii waachwe yoosea, ‘Níini ndiri mutemi muki ichuumbii raani. Níini si ndiri mulala tukú, baa si ndiri kooná makiva vii kaa tukú.’ **8** Sa jeyyo, marema yaachwe musiinda yari síku imudu, wulalo, makiva na njala. Yeeye rííwa ari ni mooto, sa ljuva Mulúungu ^amuhíire irya ni Mweenengururu.” **9** Vatemi va weerú avo ^vahanguta no bweeyya uláku ne, rira vari no myaa, mpiindi ^vari kooná muuki wa kulungurira kwaachwe. **10** Kíima vari kulí, sa vookoofa kuturikiriwa kwaachwe kunú voosea, “Ni mpolai, ni mpolai weewe múuji mukúulu, Weewe Babéeli múuji ^uri na ngururu. Kulúusa irya kwaako kuújire kwa sáa imwi vii.” **11** Aho, vachurúusi va weerú kúuririra

vari no myaa, sa kusiina woowula viintu vyaavo tuka.

12 Kusiina ^ari wula viintu vya saháabu, chuúma cha mpía, mawye ya iyoombe ikuuu, lúulu, ingo ja kitáani ^yabooha, ingo ^jiri gyaa, ingo ja haríiri, ingo ^jiri nkuundu gyaa, miti yoosi ^inyúkíraa, saama ja mpeembe ja njowu, saama ^jasongolwa ja miti ja iyoombe ikuuu, sháaba njiru, chuúma na marumáaru, **13** mudalasíini, hilíiki, ng'óono ^jinyúkíraa, manemáane, viintu ^viri na muuki ^wanyukira, diváai, makuta ya seitúuni, muchu ^wabooha, ngáano, ng'oombe, muundi, faráasi, magáari ^yarútwaa ni faráasi, miviri na mitima ya vaantu tuka.

14 Vara vachurúusi sea vari, “Jira ndííwa joosi ^ng'eene mutima waako wajiméreryaa mati jalóokire, usúngaati na kutaangikana kwaako vyalóokire fuma kwaako na si uri vipata kei vii kaa tuka.” **15** Voovo ^vawusáa ivi viintu de vandoopata usúngaati fuma kwaachwe, kiima vari kuli sa woowa wa uturikiri waachwe, kuuu voorira no myaaha, **16** voosea, “Ni mpolai, ni mpolai, weewe múuji mukuuu. Weewe ^wiivikiráa ingo ja kitáani ^jabooha, ^jiri gyaa na ^jiri nkuundu gyaa, ^wihaambáa na saháabu, mawye ya iyoombe ikuuu na lúulu! **17** Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii, usúngaati ^wamema jei, warímiire.” Kira mulongooli wa méeli, mutumami wa méeli, vaantu ^vakéara njira na méeli na vaantu voosi ^vapátaa kunáalo kwa njira ya mayiya vakiima kuli. **18** ^Vakoone nkungúula ya muuki wa ura mooto ^woolungurirya uwo múuji, vakarira kwa sawúti nkuuu voosea, “Ati de kwawaahya kava na múuji mukuuu ja uhu?” **19** Kiiparira vari maruri mitwii yaavo koonekya usungu waavo. Rira vari no myaa

kunú voosea, “Ni mpolai, ni mpolai kuri weewe múuji mukúulu, haantu vaantu voosi ^vari na méeli mayiyii, vasungaata ko tweera usúngaati waako. Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii wachíhiire ihaáma.” 20 Ee kurumu, vyeende sa kumalwa kwaachwe. Valáali na mutwe, vatumwi, na vaantu va Muluungu vyeendi, sa Muluungu amuhíire irya yeeye, sa vira viintu ^avabweeyirya nyuunyú. 21 Aho, maa murimu muja ^ari na ngururu akiinula iweye ikúulu ja lwaala, akarifweita na mayiyii kunú yoosea, “Jei no ^vyeene múuji mukúulu Babéeli uri fweitirwa, aho, si uri koonekana tuku. 22 Baa sawúti ja vaantu ^vávaa mawuumbi, na ja viimbi, vavai ntoroonya na vavai marimu, si jiri teereka kei kuri weewe vii kaa tuku. Kikomi, si kuri kuva na mucháani yoyoosi ^ari koonekana kuri weewe vii kaa tuku, baa sawúti ya lwaala si iri teereka kuri weewe kei vii kaa tuku. 23 Kiweeru cha kimuri, si kiri koonekana kuri weewe kei tuku, baa siriri ja mulóoli na mulóolwi, si jiri teereka kei vii kaa tuku. Sa vachurúusi waako ni vakúulu vajáa kuri ihi weeru, kwa usavi waako isi joosi wajikoovera. 24 Njirii jaachwe ja múuji yoonekana sakami ya valáali na mutwe, ya vaantu va Muluungu, na sakami ya vaantu voosi ^vasiinjwa kuri weeru.”

19 Ayo ^yakalooke, maa nkateera ja sawúti ya iyimbi ra vaantu kurumwii yoosea, “Adumbwe Ijva! Ulamuriri, nkongojima na ngururu, ni ja Muluungu wiitu. 2 Kulamula kwaachwe, ni kwa kikomi na kwa uwoloki. Yeeye amuhíire irya muhéngeeti mukúulu, ura ^asaambula weeru na uhéngeeti waachwe. Muluungu amuríhire, sakami ya vatumami vaachwe ^ng’eene iita.” 3 Maa kei vakasea

na “Kikomi” asewáa. Yeeye kwa uwoloki alámulaa na atámanyaa no lwa nkoondo. **12** Miiso yaachwe ni ja lulávo lwa mooto yajáa, na mutwii waachwe ajáa atiite matáaji ^yari foo. Ajáa aandikwa irina ^reene si ramányirwe ni muntú yoyoosi, irina ^rimányirwe ni yeeye vii. **13** Ajáa iivíkiire nkáancho ^jalovekwa sakamii. Irina raachwe uwo noo “Isáare ra Mulungu.” **14** Mpuka ja valwi nkoondo fuma kurumwii jamutuubáa, voovo vajáa viivérekiirye faráasi njeru. Kei vajáa viivikira ingo njeru ja kitáani ^chaboohabooa. **15** Kufuma mulomwii waachwe ikafuma nyaasuka ^yahuumbahuumba na kwa iyo nyaasuka kanya ari isi joosi ja weeru. Yeeye longoola ari isi kwa nkome ya chuúma na minya ari ko lwaata sabíibu iduundwii ra nkalaru nkulu ya Mulungu Mweenengururu. **16** Irina raachwe raandikwa nkáanchwii yaachwe na raawii raachwe, “Mutemi wa vatemi, na Mweeneevyo wa veeneevyo.” **17** Aho, nkoona murimu muja umwi, wiímire mweeri ya mwaasu. Ukaanirira kwa sawúti nkulu, yoojisea ndee joosi ^joowuluka kurumwii, “Yeendi! Ijiingi hamwi sa ngovii nkulu ya Mulungu. **18** Yeendi murye nyama ja miviri ya vatemi, ja vakúulu va vakúulu va valwi nkoondo, vasúngaati, nyama ja faráasi na ja avo ^viivérekyaa. Yeendi murye nyama ja miviri ya vaantu voosi, ja vatúmwa na vaantu ^vari húuru, vakúulu na vadúúdi.” **19** Aho, nkoona ira maka ya ncholo, vatemi va weeru na mpuka ja valwi nkoondo vaavo viijíngire hamwi kwiinula nkoondo na ura ^iivérekiirye faráasi na valukaluka vaachwe. **20** Maa kaa, ira maka ikakwaatwa hamwi na ura muláali na mutwe wa uloongo, ^mweene

abweeyya isháara mbere yaachwe. Kwa ijo isháara, ajáa avakoovera vara vaantú ^vájáa vahokera lutalo lwa iyo maka na ^viinamiráa kidabalaíyo chaachwe. Avo vaviri vakafweitirwa na irivii ra mooto wa sálufa. (Limnē Pyr g3041 g4442) 21 Valwi nkoondo vaavo vajáa vuuulawa ni nyaasuka ira ^yafumáa mulomwii wa ura ^ajáa iivérekiirye faráasi. Ndee joosi jikiikuta nyama ja miviri yaavo.

20 Ayo ^yakalooke, maa nkoona murimú muija wookiima fuma kurumwii, uri na ufungúwo wa iduundwii ra ntare na munyololo mukuuu mukonwii. (Abyssos g12)

2 Ukarikwaata rira ramuuntaira, ira njoka ya kali noo kusea Ikúulu ra Mirimú Mivi au Irimú, aho, ukarichuunga kwa myaaka iyana rimwi. 3 Ukarifweitira na ntarii, ukakunikirira ntare, maa ukavaa mutooso sa ridiire tuuba koovera isi, fuuru myaaka iyana rimwi ^ikiimane. Myaaka iyo ^iri kiimana, chungurirwa riri kwa mpiindi kiduudi.

(Abyssos g12) 4 Aho, nkoona machuumbi ya kitemi, na vaantú ^vájáa vayiikariire vajáa vaheewa wiimiriri wo lamurira. Kei nkoona mitima ya vara ^vadumulwa mitwe sa ushahíidi waavo kwa Yéesu na kwa isáare ra Muluungu. Ava ni vara si ^viinamira ira maka, baa na kidabalaíyo chaachwe na baa si vatalwa lura lutalo lwaachwe vipámii vyaavo baa na mikonwii yaavo tukú. Ava vafufulwa na viimirira hamwi na Kirisitu kwa myaaka iyana rimwi. 5 Avo viingi ^vájáa vaakwya vachaala si vafufulwa tukú, fuuru ira myaaka iyana rimwi ikakiimana. 6 Uku noo kufufulwa kwa ncholo. Vatalariwa vaantu va Muluungu, ^vari na nkalo ufufúukwii wa ncholo. Inkwyá ya kaviri isiina ngururu kuri voovo tukú. Voovo kuva vari veeneisi

va Mulungu na va Kirisitu, novo kiimirira vari hamwi na Kirisitu kwa iyo myaaka iyana rimwi. 7 Iyo myaaka iyana rimwi iri kiimana, Irimu chungurirwa riri fuma mnyololwii waachwe. 8 Noro fuma riri sa rikoovere isi ja vaantu fuma mavaru yani ya weeru. Iji nkolo noo jisewaa Góogu na Magóogu, jingwa jiri sa jilwe nkoondo. Nojo kuva jiri foo ja isaare iri mbarimbari ya mayiya. 9 Novo vakakerya weeru yoosi, maa vakiimirira nkambi ya vaantu va Mulungu, iyo nkambi noo muji Mulungu aweenda. Maa kaa, mooto ukafuma kurumwii, maa ukavang'anya.

10 Ikuulu ra Mirimu Mivi rira rakoooveraa, rikafweitirwa irivii rakoreraa mooto na salufa, kuuntu iyo maka na ura mulali na mutwe wa ulongo afweitirwa. Uko turikiriwa vari chobu chiriri kwa siku jisiina uhero. (aiōn g165, Limnē Pyr g3041 g4442) **11** Aho, nkoona ichuumbi ikuulu ra kitemi na ura ajaa ikariire iro ichuumbii. Weeru na kurumu vikarimira miiswii yaachwe, na haantu haavo si hooneka kei tuku. **12** Kei nkavona vaantu vaakwya, vakuulu kwa vadudi vimire mbere ya ichuumbii ra kitemi, maa vitabu vikafotololwa. Kitabu chiingi kikafotololwa, ikyo noo kitabu cha nkaasu. Avo vaantu vaakwya vakalamurirwa kwa yara meene vajaa vabweeyya, noo kusea, yara yajaa yaandikwa aho vitabwii. **13** Mayiya yakavafumya vaantu vaakwya vajaa isii yaachwe. Inkwya na Ntare nojo jikatoola vaantu vaachwe vaakwya. Vakalamurirwa kira muuntu kwa masaa yaachwe. (Hadēs g86) **14** Ayo yakalooke, Inkwya na Ntare vikafweitirwa irivii ra mooto. Iri iriva ra mooto noo inkwya ya kaviri. (Hadēs g86, Limnē Pyr g3041 g4442) **15** Na muuntu yoyoosi

irina raachwe si ^roonekana aho kitáabwii cha nkaasu, afweitirwa aho irivii ra mooto. (Limnē Pyr g3041 g4442)

21 Aho, nkoona kurumu kufya na weeru ifya. Sa kurumu kwa ncholo na weeru ya ncholo vijáa vyarimira, baa mayiya yajáa yasiina tuku. **2** Nkoona Yerusaleému ifya, múuji muuja wookiima fuma kwa Mulungu kurumwii. Ujáa wímiwe neeja ja muuntu muki ^aháambirwe siku ya ngovi ya ilóola, yootamanya noo lumana na málume. **3** Nkateera sawúti nkuulu fuma ichuumbii ra kitemi kurumwii yoosea, “Laanga! Haaha Mulungu kiikala ari hamwi na vaantu. Yeeye kiikala ari na vaantu, novo kuva vari vaantu vaachwe, na yeeye Mulungu mweeneevyo kuva ari Mulungu waavo. **4** Yeeye vahonola eende miísoori yoosi miiswii yaavo. Inkwa si iri kuva kei tuku, baa kurira noo myaaha tuku, baa kurira tuku, baa usuungu tuku. Sa masáare yara ya ncholo yahúmwiire looka.” **5** Aho, ura ^ajáa íkyiire ichuumbii ra kitemi akasea, “Laanga, noobweyya yoosi yave mafya.” Kei akasea, “Andika aya masáare, ni yo kiilaangiwa na ya kikomi.” **6** Akaansea, “Yakíimíine! Níini ni Álufa na Oméega, Ncholo na Uhero. Níini muheera ndiri bweete maaji fuma nchóonkwii ya maajii ya nkaasu ura ^ari na nyóota. **7** ^Ari yasiinda, hokera ari aya yoosi, naani kuva ndiri Mulungu waachwe na yeeye kuva ari mwaana waani.” **8** Maa kaa, vara ^voofa, vara si ^varúmaa, ^vari na kosu, vuulai, vahanguti, vasavi, vara ^viínamiraa vidabalaíyo na valoongo voosi, haantu haavo ni irivii ^rakóreráa mooto na sálufa. Ihi noo inkwa ya kaviri. (Limnē Pyr g3041 g4442) **9** Aho, umwi wa ira mirimu miija mufungati,

^myeene ijáa na yara mabakúuri mufungati ya marema
 ya uhero, ukúja, maa ukaanse, “Yeenda na kunu, niini
 kukoonekya ndiri ura mulóolwi, muki wa Mwaana wa
 Muundi.” **10** Aho, nkava isi ya wiimiriri wa Mutima Múja
 na murimu múja ukaanongoola furu lulu lukulu na
 lúhilihi. Aho, akanyoonekya múji múja Yerusaleému,
 wookiima fuma kurumwii kwa Mulungu. **11** Uwo múji
 walavalaváa kwa nkongojima ya Mulungu, na kiweeru
 chaachwe kijáa ni ja cha iwe ra iyoombe ikulu ^raséwaa
 yásipi ^ralávalavaa ja kíóo. **12** Uwo múji ujáa watiite
 lukaande lukulu na lúhihi ^lweene lujáa na miryaango
 ikimi na iviri. Iyo miryaango ikimi na iviri yalaangiririwáa
 ni mirimu mija ikimi na iviri. Mweeri ya kira miryaango
 kujáa kwaandikwa irina rimwi ra marina ikimi na yaviri
 ya nkolo ja Isiraeli. **13** Kujáa kwatiite miryaango itatu
 ivaru ra itumba, miryaango itatu ivaru ra utúko,
 miryaango itatu ivaru ra saame na miryaango itatu ivaru
 ra usweero. **14** Lukaande lwa uwo múji lujáa lwatiite
 myaariryo ikimi na iviri, na kira mwaariryo ujáa watiite
 irina rimwi ra marina ikimi na yaviri ya vatumwi va
 Mwaana wa Muundi. **15** Murimu múja ura ^walusikáa
 na niini ujáa watiite nkome ya kipímo ya saháabu,
 upiime uwo múji, miryaango yaachwe na lukaande
 lwaachwe. **16** Uwo múji mavaru yoosi yani ni hamwi
 yajáa. Murimu múja ukapiima ura múji na ira nkome
 ya saháabu. Uíhi waachwe ukashaana ni maíli iyana
 rimwi na magana yani, uíhi waachwe mavaru yoosi na
 kudoma na mweeri ni hamwi ujáa. **17** Murimu múja
 ukapiima lukaande, lukaande lujáa lwatiite uyinuyinu,

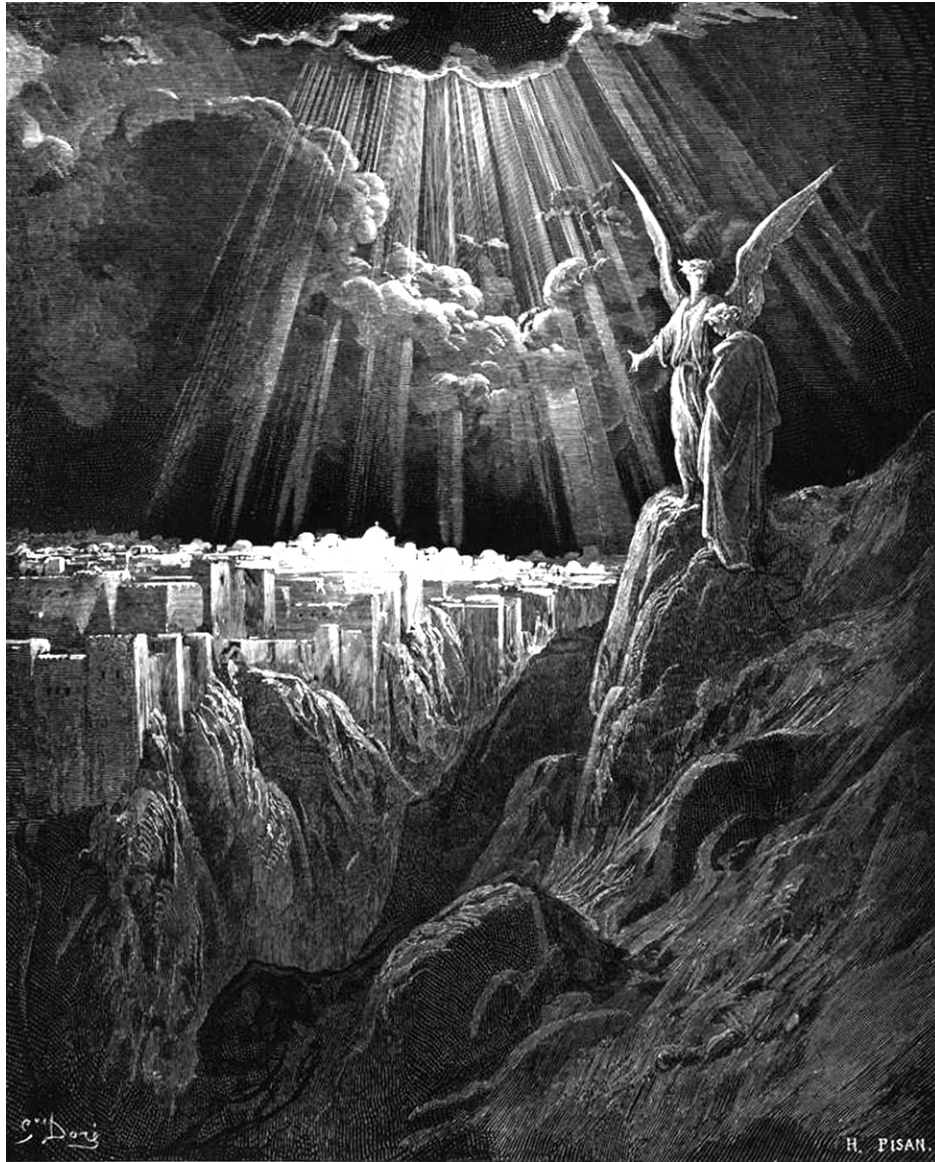
mikono fũũũ kikókooli, igana rimwi na makumi yani na
 ine kwa kipfimo cha vaantu ^cheene Ƴra murimu mũũja
 wapiimiráa. **18** Ulo lukaande lujáa lwajeengwa na mawye
 ya iyoombe ikũũũ ^yaséwaa yásipi, na múuji mweeneevyo
 Ƴjáa wajeengwa na saháabu ^yabooha, ^ilávalavaa ja kíóo.
19 Myaariryo ya lukaande lwa Ƴwo múuji, ijáa yahaambwa
 na mawye ^yísimiresimire ya iyoombe ikũũũ. Mwaariryo
 wa ncholo, ni wa iwe ra yásipi Ƴjáa, wa kaviri wa iwe
 ra samawáati, wa katatu iwe ra kalikedóoni, wa kani
 iwe ra sumaríidi, **20** wa saano iwe ra saridoníiki, wa
 sasatu iwe ra akíiki, wa mufungati iwe ra kirisolító, wa
 naani iwe ra sabarajáadi, wa keenda iwe ra tópasí, wa
 ikimi iwe ra kirisopiráaso, wa ikimi na imwi iwe ra
 hiyakíinto, na wa ikimi na iviri iwe ra amasísti. **21** Iyo
 miryaango ikimi na iviri, ni lúulu ikimi na iviri jijáa, na
 kira muryaango Ƴjáa watengeneshiwa na lúulu vii. Na
 njira ya múuji ijáa yatengeneshiwa na saháabu ^yabooha
 ^yalávalavaa ja kíóo. **22** Nĩini si noona Kaaya Njija ya Ijũva
 aho múuji tũkũ, sa Ijũva Mũũũũ Mweenengururu na
 Mwaana wa Muundi noo Kaaya Njija yaachwe. **23** Ƴwo
 múuji si mpaka Ƴmũrikirwe ni kiweeru cha mwaasu au
 baa cha mweeri tũkũ, sa nkongojima ya Mũũũũ noo
 ^imũríkaa, na kimũri chaachwe ni Mwaana wa Muundi.
24 Vaantu va isi joosi yeenda veende kũũ voomũrikirwa
 ni kiweeru chaachwe, na vatemi va weeru reeta vari
 usúngaati waavo na aho. **25** Miryaango yaachwe si iri
 chuungwa vii kaa tũkũ mpiindi joosi, sa Ƴko si kũri
 kũva na uchikũ tũkũ. **26** Vaantu va isi joosi, reeta vari
 usúngaati na nyemi kũri Ƴwo múuji. **27** Aho múujii,

kusiina kiintu chochoosi ^kiri na njeo ^kiri kiingira vii kaa tuku, baa muuntu yoyoosi ^abweyya masáare ya soni na ya uloongo si ari kiingira tuku. Maa kaa, vara ^vari kiingira ni vara marina yaavo ^yaandikwa kitáabwii cha nkaasu cha Mwaana wa Muundi.

22 Aho, murimu muuja ukanyoonekya iboote ra maaji ya nkaasu ^yeera ja kióo. Iro iboote riikaa fuma ichuumbii ra kitemi ra Muluungu na Mwaana wa Muundi, **2** na ratweeráa na kati na kati ya njira nkuulu ya múuji. Na kira mbarimbari ya iro iboote kujáa kwatiite muti wa nkaasu. Uwo muti wa nkaasu watúungaa ndiwa ikimi na iviri kwa mwaaka. Kira mweeri watúungaa kamudu. Masaambi ya uwo muti ni mooda wo horya isi joosi ja weeru. **3** Aho múujii, si kuri kuva na kiintu chochoosi ^chajumwa ni Muluungu tuku. Ichuumbi ra kitemi ra Muluungu na Mwaana wa Muundi veera riri aho, na vatumami vaachwe mwiinamira veende. **4** Novo moona veende kisho chaachwe, na irina raachwe kaandikwa riri vipáamii vyaavo. **5** Si kuri kuva na uchiku kei tuku, baa si vari saaka kimuri au kiweeru cha mwaasu tuku, sa Ijuva Muluungu kuva ari kimuri chaavo, novo kiimirira vari kwa siku ^jisiina uhero. (aiōn g165) **6** Aho, murimu muuja ukaansea, “Aya masáare ni yo kiilaangiwa na ya kikomi. Ijuva Muluungu uutúmire murimu waachwe muuja uvoonekye vatumami vaachwe yara kikomi ^yari fumira kasisi ^kookuaja. Yeeye alóngoolaa mitima ya valáali na mutwe.” **7** “Laanga, kuja niise chaangu! Atalariwa ura ^akwaatiirye masáare ya uláali na mutwe wa kitáabu iki.” **8** Niini Yooháani nayoona na nayateera

aya yoosi. ^Nkayoone no yateera, nkawya na isi na
 inda majewii ya ura murimu muja ^waanyonekiirye
 ayo, sa nuuyinamire. **9** Maa kaa, ukaanse, “Bweyya
 jeyyo tuku! Niini ni mutumami vii ja weewe na vanduu
 vaako valáli na mutwe, na vara voosi ^vayakwaatya
 masáare ya kitáabu iki. Mwiinamire Mulungu vii.” **10**
 Kei ukaanse, “Kari uyavae mutooso masáare aya ya
 uláli na mutwe ^yari aha kitáabwii ja kiintu cha kimbiso
 tuku, sa mpiindi yo kiimana aya masáare, yasengeriire.
11 Muuntu muvi ni atuube bweyya uvi, na muuntu ^ari
 na njeo ni atuube kuva na njeo. Muuntu muwoloki ni
 atuube kuva muwoloki, na muuntu ^ari muja mbere
 ya Mulungu, atuube kuva muja.” **12** “Teera, niini
 Yésu kuja niise chaangu. Kuja ndiri na kunáalo yo
 muheera kira muuntu ja ^vyene atumama. **13** Niini ni
 Álufa na Oméega, Wa Ncholo na Wa Uhero, kei Ncholo
 na Uhero.” **14** Vatalariwa vara ^vafúlaa ingo jaavo, sa
 varekerwe viingire na miryaangwii ya uwo múuji na varye
 ndiwa ja muti wa nkaasu. **15** Uko weerwii jimwaari kúri,
 vasavi, vahanguti, vulai, ^vínamiraa vidabalaíyo, na
 voosi ^veenda luusa ulongo. **16** “Niini Yésu namutuma
 murimu waani muja oonekya kikomi cha masáare yoosi
 ayo kwa mpuka ja vaantu ^vaanduma. Niini noo Ichina
 na wa mbyaala ya mutemi Daúdi, ira ntoondo ^ifálaa
 namutóondo.” **17** Mutima Muja na mulóolwi wa Mwaana
 wa Muundi voosea, “Yeenda!” Na ura ^yooteera aya asee
 “Yeenda!” Ura ^akálukirwe ni uje, na ura ^yoosaaka
 maaji ya nkaasu ni asumule bweete. **18** Ni kumuluma
 niise kutu kira muuntu ^yooteera masáare ya uláli na

mutwe ya kitáabu iki. Mũntu yoyoosi ^ari koongererya
chochoosi, Mũungu moongererya ari marema ^meene
yaandikwa aha kitáabwii. **19** Mũntu yoyoosi ^ari keehya
masáare yamwi fuma kitáabwii iki cha uláli na mutwe,
Mũungu keehya ari haantu haachwe ^aviikirwa kura
mutii wa nkaasu, na haantu haachwe ha ura múuji muija,
ivi vyoosi masáare yaavo ^yaandikwa aha kitáabwii. **20**
Yeeye ^yookoonekya kikomi cha aya masáare yoosea,
“Kikomi, kuija niise chaangu!” Vive jeyyo! Ee Yéesu
Mweenevyoosi yeenda! **21** Nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi
ive na nyuunyu voosi. Kikomi.

Nkoona Yerusaleému ifya, múuji mũja wookiima fuma kwa Mũlungu kurumwii. Hjáa wiĩmiwe neeja ja mũntũ muki áháambirwe siku ya ngovi ya ilóola, yootamanya noo lũmana na mũlume. Nkateera sawúti nkũlũ fuma ichuumbii ra kitemi kurumwii yoosea, “Laanga! Haaha Mũlungu kiikala ari hamwi na vaantũ. Yeeye kiikala ari na vaantũ, novo kuva vari vaantũ vaachwe, na yeeye Mũlungu mweeneevyo kuva ari Mũlungu waavo.”

Wiivariyuli 21:2-3

Reader's Guide

Kilaangi at AionianBible.org/Readers-Guide

The Aionian Bible republishes public domain and Creative Common Bible texts that are 100% free to copy and print. The original translation is unaltered and notes are added to help your study. The notes show the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of afterlife destinies.

Who has the authority to interpret the Bible and examine the underlying Hebrew and Greek words? That is a good question! We read in 1 John 2:27, *"As for you, the anointing which you received from him remains in you, and you do not need for anyone to teach you. But as his anointing teaches you concerning all things, and is true, and is no lie, and even as it taught you, you remain in him."* Every Christian is qualified to interpret the Bible! Now that does not mean we will all agree. Each of us is still growing in our understanding of the truth. However, it does mean that there is no infallible human or tradition to answer all our questions. Instead the Holy Spirit helps each of us to know the truth and grow closer to God and each other.

The Bible is a library with 66 books in the Protestant Canon. The best way to learn God's word is to read entire books. Read the book of Genesis. Read the book of John. Read the entire Bible library. Topical studies and cross-referencing can be good. However, the safest way to understand context and meaning is to read whole Bible books. Chapter and verse numbers were added for convenience in the 16th century, but unfortunately they can cause the Bible to seem like an encyclopedia. The Aionian Bible is formatted with simple verse numbering, minimal notes, and no cross-referencing in order to encourage the reading of Bible books.

Bible reading must also begin with prayer. Any Christian is qualified to interpret the Bible with God's help. However, this freedom is also a responsibility because without the Holy Spirit we cannot interpret accurately. We read in 1 Corinthians 2:13-14, *"And we speak of these things, not with words taught by human wisdom, but with those taught by the Spirit, comparing spiritual things with spiritual things. Now the natural person does not receive the things of the Spirit of God, for they are foolishness to him, and he cannot understand them, because they are spiritually discerned."* So we cannot understand in our natural self, but we can with God's help through prayer.

The Holy Spirit is the best writer and he uses literary devices such as introductions, conclusions, paragraphs, and metaphors. He also writes various genres including historical narrative, prose, and poetry. So Bible study must spiritually discern and understand literature. Pray, read, observe, interpret, and apply. Finally, *"Do your best to present yourself approved by God, a worker who does not need to be ashamed, properly handling the word of truth."* 2 Timothy 2:15. *"God has granted to us his precious and exceedingly great promises; that through these you may become partakers of the divine nature, having escaped from the corruption that is in the world by lust. Yes, and for this very cause adding on your part all diligence, in your faith supply moral excellence; and in moral excellence, knowledge; and in knowledge, self-control; and in self-control patience; and in patience godliness; and in godliness brotherly affection; and in brotherly affection, love. For if these things are yours and abound, they make you to be not idle nor unfruitful to the knowledge of our Lord Jesus Christ,"* 2 Peter 1:4-8.

Glossary

Kilaangi at AionianBible.org/Glossary

The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven special words to help us better understand the extent of God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies. The original translation is unaltered and a note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Compare the meanings below to the Strong's Concordance and Glossary definitions.

Abyssos g12

Greek: proper noun, place

Usage: 9 times in 3 books, 6 chapters, and 9 verses

Meaning:

Temporary prison for special fallen angels such as Apollyon, the Beast, and Satan.

aīdios g126

Greek: adjective

Usage: 2 times in Romans 1:20 and Jude 6

Meaning:

Lasting, enduring forever, eternal.

aiōn g165

Greek: noun

Usage: 127 times in 22 books, 75 chapters, and 102 verses

Meaning:

A lifetime or time period with a beginning and end, an era, an age, the completion of which is beyond human perception, but known only to God the creator of the aiōns, Hebrews 1:2. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

aiōnios g166

Greek: adjective

Usage: 71 times in 19 books, 44 chapters, and 69 verses

Meaning:

From start to finish, pertaining to the age, lifetime, entirety, complete, or even consummate. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Koine Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

eleēse g1653

Greek: verb, aorist tense, active voice, subjunctive mood, 3rd person singular

Usage: 1 time in this conjugation, Romans 11:32

Meaning:

To have pity on, to show mercy. Typically, the subjunctive mood indicates possibility, not certainty. However, a subjunctive in a purpose clause is a resulting action as certain as the causal action. The subjunctive in a purpose clause functions as an indicative, not an optative. Thus, the grand conclusion of grace theology in Romans 11:32 must be clarified. God's mercy on all is not a possibility, but a certainty. See ntgreek.org.

Geenna g1067

Greek: proper noun, place

Usage: 12 times in 4 books, 7 chapters, and 12 verses

Meaning:

Valley of Hinnom, Jerusalem's trash dump, a place of ruin, destruction, and judgment in this life, or the next, though not eternal to Jesus' audience.

Hadēs g86

Greek: proper noun, place

Usage: 11 times in 5 books, 9 chapters, and 11 verses

Meaning:

Synonymous with Sheol, though in New Testament usage Hades is the temporal place of punishment for deceased unbelieving mankind, distinct from Paradise for deceased believers.

Limnē Pyr g3041 g4442

Greek: proper noun, place

Usage: Phrase 5 times in the New Testament

Meaning:

Lake of Fire, final punishment for those not named in the Book of Life, prepared for the Devil and his angels, Matthew 25:41.

Sheol h7585

Hebrew: proper noun, place

Usage: 66 times in 17 books, 50 chapters, and 64 verses

Meaning:

The grave or temporal afterlife world of both the righteous and unrighteous, believing and unbelieving, until the general resurrection.

Tartaroō g5020

Greek: proper noun, place

Usage: 1 time in 2 Peter 2:4

Meaning:

Temporary prison for particular fallen angels awaiting final judgment.

Glossary +

AionianBible.org/Bibles/Rangi---Rangi-Bible/Noted

Glossary references are below. Strong's Hebrew and Greek number notes are added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Questioned verse translations do not contain Aionian Glossary words and may wrongly imply *eternal* or *Hell*. * The note placement is skipped or adjusted for verses with non-standard numbering.

Abyssos

Lúka 8:31
Varúumi 10:7
Wiivariyuli 9:1
Wiivariyuli 9:2
Wiivariyuli 9:11
Wiivariyuli 11:7
Wiivariyuli 17:8
Wiivariyuli 20:1
Wiivariyuli 20:3

aïdios

Varúumi 1:20
Yúuda 1:6

aïōn

Matáayo 12:32
Matáayo 13:22
Matáayo 13:39
Matáayo 13:40
Matáayo 13:49
Matáayo 21:19
Matáayo 24:3
Matáayo 28:20
Maáriki 3:29
Maáriki 4:19
Maáriki 10:30
Maáriki 11:14
Lúka 1:33
Lúka 1:55
Lúka 1:70
Lúka 16:8
Lúka 18:30
Lúka 20:34
Lúka 20:35
Yooháani 4:14
Yooháani 6:51
Yooháani 6:58
Yooháani 8:35
Yooháani 8:51
Yooháani 8:52
Yooháani 9:32
Yooháani 10:28
Yooháani 11:26
Yooháani 12:34
Yooháani 13:8
Yooháani 14:16

Mirimo ya Vatumwi 3:21
Mirimo ya Vatumwi 15:18
Varúumi 1:25
Varúumi 9:5
Varúumi 11:36
Varúumi 12:2
Varúumi 16:27
1 Vakorínto 1:20
1 Vakorínto 2:6
1 Vakorínto 2:7
1 Vakorínto 2:8
1 Vakorínto 3:18
1 Vakorínto 8:13
1 Vakorínto 10:11
2 Vakorínto 4:4
2 Vakorínto 9:9
2 Vakorínto 11:31
Vagalatía 1:4
Vagalatía 1:5
Vaeféeso 1:21
Vaeféeso 2:2
Vaeféeso 2:7
Vaeféeso 3:9
Vaeféeso 3:11
Vaeféeso 3:21
Vaeféeso 6:12
Vafilípi 4:20
Vakolosáai 1:26
1 Timotéeo 1:17
1 Timotéeo 6:17
2 Timotéeo 4:10
2 Timotéeo 4:18
Tíito 2:12
Vaeburanía 1:2
Vaeburanía 1:8
Vaeburanía 5:6
Vaeburanía 6:5
Vaeburanía 6:20
Vaeburanía 7:17
Vaeburanía 7:21
Vaeburanía 7:24
Vaeburanía 7:28
Vaeburanía 9:26
Vaeburanía 11:3
Vaeburanía 13:8
Vaeburanía 13:21
1 Peéteri 1:23

1 Peéteri 1:25
1 Peéteri 4:11
1 Peéteri 5:11
2 Peéteri 3:18
1 Yooháani 2:17
2 Yooháani 1:2
Yúuda 1:13
Yúuda 1:25
Wiivariyuli 1:6
Wiivariyuli 1:18
Wiivariyuli 4:9
Wiivariyuli 4:10
Wiivariyuli 5:13
Wiivariyuli 7:12
Wiivariyuli 10:6
Wiivariyuli 11:15
Wiivariyuli 14:11
Wiivariyuli 15:7
Wiivariyuli 19:3
Wiivariyuli 20:10
Wiivariyuli 22:5

aïōnios

Matáayo 18:8
Matáayo 19:16
Matáayo 19:29
Matáayo 25:41
Matáayo 25:46
Maáriki 3:29
Maáriki 10:17
Maáriki 10:30
Lúka 10:25
Lúka 16:9
Lúka 18:18
Lúka 18:30
Yooháani 3:15
Yooháani 3:16
Yooháani 3:36
Yooháani 4:14
Yooháani 4:36
Yooháani 5:24
Yooháani 5:39
Yooháani 6:27
Yooháani 6:40
Yooháani 6:47
Yooháani 6:54
Yooháani 6:68

Yooháani 10:28
Yooháani 12:25
Yooháani 12:50
Yooháani 17:2
Yooháani 17:3
Mirimo ya Vatumwi 13:46
Mirimo ya Vatumwi 13:48
Varúumi 2:7
Varúumi 5:21
Varúumi 6:22
Varúumi 6:23
Varúumi 16:25
Varúumi 16:26
2 Vakorínto 4:17
2 Vakorínto 4:18
2 Vakorínto 5:1
Vagalatía 6:8
2 Vatesaloníike 1:9
2 Vatesaloníike 2:16
1 Timotéeo 1:16
1 Timotéeo 6:12
1 Timotéeo 6:16
2 Timotéeo 1:9
2 Timotéeo 2:10
Tíito 1:2
Tíito 3:7
Filemóoni 1:15
Vaeburanía 5:9
Vaeburanía 6:2
Vaeburanía 9:12
Vaeburanía 9:14
Vaeburanía 9:15
Vaeburanía 13:20
1 Peéteri 5:10
2 Peéteri 1:11
1 Yooháani 1:2
1 Yooháani 2:25
1 Yooháani 3:15
1 Yooháani 5:11
1 Yooháani 5:13
1 Yooháani 5:20
Yúuda 1:7
Yúuda 1:21
Wiivariyuli 14:6

eleēsē

Varúumi 11:32

Geenna

Matáayo 5:22
Matáayo 5:29
Matáayo 5:30
Matáayo 10:28
Matáayo 18:9
Matáayo 23:15
Matáayo 23:33
Maáriki 9:43

Maáriki 9:45
Maáriki 9:47
Lúka 12:5
Yaakúupu 3:6

Hadēs

Matáayo 11:23
Matáayo 16:18
Lúka 10:15
Lúka 16:23
Mirimo ya Vatumwi 2:27
Mirimo ya Vatumwi 2:31
1 Vakorínto 15:55
Wiivariyuli 1:18
Wiivariyuli 6:8
Wiivariyuli 20:13
Wiivariyuli 20:14

Limnē Pyr

Wiivariyuli 19:20
Wiivariyuli 20:10
Wiivariyuli 20:14
Wiivariyuli 20:15
Wiivariyuli 21:8

Sheol

Genesis 37:35
Genesis 42:38
Genesis 44:29
Genesis 44:31
Numbers 16:30
Numbers 16:33
Deuteronomy 32:22
1 Samuel 2:6
2 Samuel 22:6
1 Kings 2:6
1 Kings 2:9
Job 7:9
Job 11:8
Job 14:13
Job 17:13
Job 17:16
Job 21:13
Job 24:19
Job 26:6
Psalms 6:5
Psalms 9:17
Psalms 16:10
Psalms 18:5
Psalms 30:3
Psalms 31:17
Psalms 49:14
Psalms 49:15
Psalms 55:15
Psalms 86:13
Psalms 88:3
Psalms 89:48

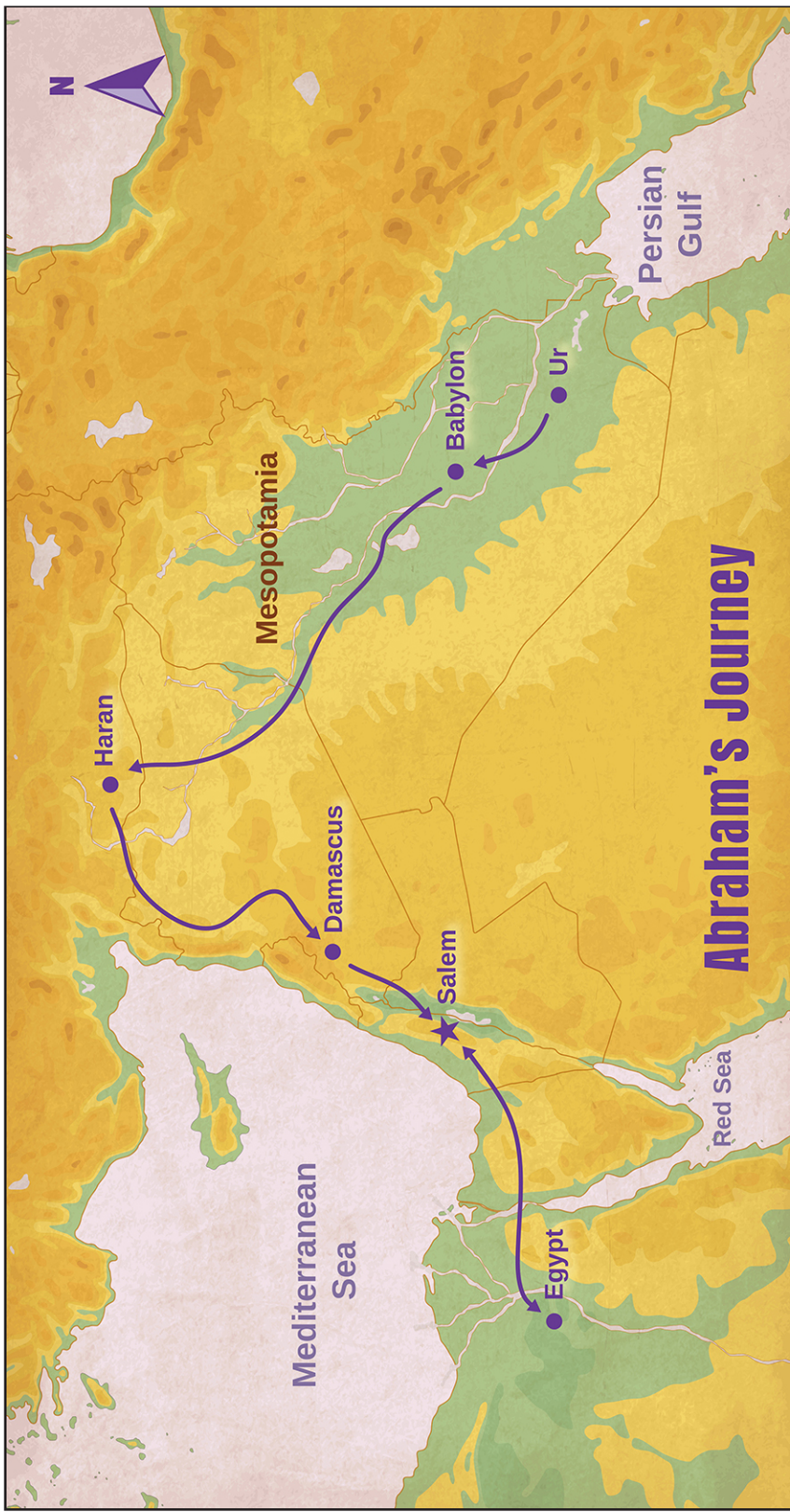
Psalms 116:3
Psalms 139:8
Psalms 141:7
Proverbs 1:12
Proverbs 5:5
Proverbs 7:27
Proverbs 9:18
Proverbs 15:11
Proverbs 15:24
Proverbs 23:14
Proverbs 27:20
Proverbs 30:16
Ecclesiastes 9:10
Song of Solomon 8:6
Isaiah 5:14
Isaiah 7:11
Isaiah 14:9
Isaiah 14:11
Isaiah 14:15
Isaiah 28:15
Isaiah 28:18
Isaiah 38:10
Isaiah 38:18
Isaiah 57:9
Ezekiel 31:15
Ezekiel 31:16
Ezekiel 31:17
Ezekiel 32:21
Ezekiel 32:27
Hosea 13:14
Amos 9:2
Jonah 2:2
Habakkuk 2:5

Tartaroō

2 Peéteri 2:4

Questioned

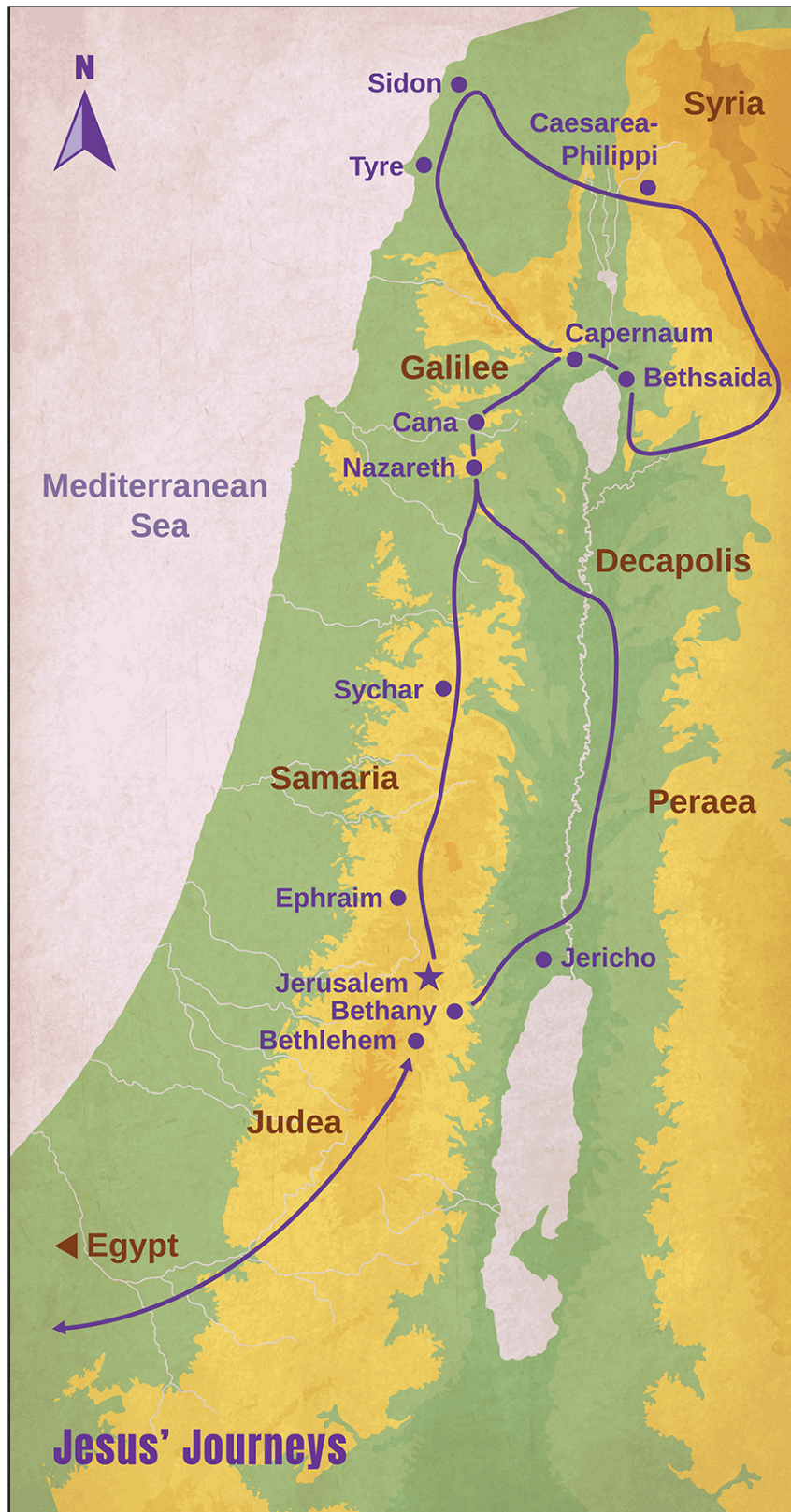
None yet noted

Kuruma, kajáa kwabweeyya Aburaháamu ave matu kwa Múhúnga, Múhúnga ákamusee inúke fuma isi yaachwe, atamanye na isi íng'ene Múhúnga luu akamúhiire, ja ýyeeene amúlahá. Aburaháamu ajáa asamira na isi iyo kúu si yootaanga kúu itá ýootamanya. - Vaeburania 11:8

"When Pharaoh had let the people go, God didn't lead them by the way of the land of the Philistines, although that was near;
for God said, 'Lest perhaps the people change their minds when they see war, and they return to Egypt'" Exodus 13:17

Sa baa Mwaana wa Mwanti, si wija jo tumamirwa tuka. Kiri vyoova jeyo, wija sa ji avatamamire vaantu, kei atole nkaas yaachwe kwa ununuuli sa vaantu vari foo.

- Maariki 10:45

Baráwa ilhi, yafúmire kari niini Paúli mutumwi wa Kirisítu Yéesu. Niini naanirirwa, nive mutumwi na nakerwa sa nvariyaale Masáare Maaja ya Múkungu. - Varúumi 1:1

Creation 4004 B.C.

Adam and Eve created	4004
Tubal-cain forges metal	3300
Enoch walks with God	3017
Methuselah dies at age 969	2349
God floods the Earth	2349
Tower of Babel thwarted	2247
Abraham sojourns to Canaan	1922
Jacob moves to Egypt	1706
Moses leads Exodus from Egypt	1491
Gideon judges Israel	1245
Ruth embraces the God of Israel	1168
David installed as King	1055
King Solomon builds the Temple	1018
Elijah defeats Baal's prophets	896
Jonah preaches to Nineveh	800
Assyrians conquer Israelites	721
King Josiah reforms Judah	630
Babylonians capture Judah	605
Persians conquer Babylonians	539
Cyrus frees Jews, rebuilds Temple	537
Nehemiah rebuilds the wall	454
Malachi prophesies the Messiah	416
Greeks conquer Persians	331
Seleucids conquer Greeks	312
Hebrew Bible translated to Greek	250
Maccabees defeat Seleucids	165
Romans subject Judea	63
Herod the Great rules Judea	37

(The Annals of the World, James Usher)

Jesus Christ born 4 B.C.

New Heavens and Earth

1956	Christ returns for his people
1830	Jim Elliot martyrd in Ecuador
1731	John Williams reaches Polynesia
1614	Zinzendorf leads Moravian mission
1572	Japanese kill 40,000 Christians
1517	Jesuits reach Mexico
1455	Martin Luther leads Reformation
1323	Gutenberg prints first Bible
1276	Franciscans reach Sumatra
1100	Ramon Llull trains missionaries
1054	Crusades tarnish the church
997	The Great Schism
864	Adalbert martyrd in Prussia
716	Bulgarian Prince Boris converts
635	Boniface reaches Germany
569	Alopen reaches China
432	Longinus reaches Alodia / Sudan
397	Saint Patrick reaches Ireland
341	Carthage ratifies Bible Canon
325	Ulfilas reaches Goth / Romania
250	Niceae proclaims God is Trinity
197	Denis preaches Paris, France
70	Tertullian writes Christian literature
61	Titus destroys the Jewish Temple
52	Paul imprisoned in Rome, Italy
39	Thomas reaches Malabar, India
33	Peter reaches Gentile Cornelius
	Holy Spirit empowers the Church

(Wikipedia, Timeline of Christian missions)

Resurrected 33 A.D.

Where?

When?									
Innocence			Fallen			Glory			
Eternity Past	4000 BC Creation	Fall to Sin No Law	1500 BC Moses' Law	Advent of Christ 0-33 AD	Church Age Kingdom Age	Great White Throne	New Heaven and Earth		
God	God's Perfect Fellowship John 10:30	God's Perfect Fellowship with Adam in the Garden of Eden	Living in Unapproachable Light, 1 Timothy 6:16				God's Perfectly Restored Fellowship with All Mankind in the Holy City	All Restored Acts 3:21	
			Pre-Incarnate, John 8:58	Incarnate, John 1:14	Paradise, Luke 23:43				
			Everywhere, Psalm 139:7	Indwelling Believers, John 14:17					
			Serving the Savior or Satan on Earth, Ephesians 2:1-5						
			Blessed in Paradise, Luke 16:22						
Mankind		No Fall No Death Gen 1:31	Punished in Hades until the final judgment, Luke 16:23 and Rev 20:13				No Hades No Dead Rev 20:3		
		No Creation	Serving Mankind at God's Command, Hebrews 1:14						
		No people Gen 1:1	Imprisoned in Tartarus, 2 Peter 2:4 and Jude 6						
			Rebelling Against Christ Accusing Mankind 1 Peter 5:8 and Revelation 12:10						
			Thalaasa, Rev 20:13						
Angels		No Fall No Unholy Angels Gen 1:31	Lake of Fire Revelation 19:20				Lake of Fire Prepared for the Devil and his Angels	Fallen Angels Forgiven? Col 1:20 Yes? Heb 2:16 No?	
			Abyss Revelation 20:2						

Who?

Destiny

Kilaangi at AionianBible.org/Destiny

The Aionian Bible shows the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of after-life destinies. The underlying Hebrew and Greek words typically translated as *Hell* show us that there are not just two after-life destinies, Heaven or Hell. Instead, there are a number of different locations, each with different purposes, different durations, and different inhabitants. Locations include 1) Old Testament *Sheol* and New Testament *Hadēs*, 2) *Geenna*, 3) *Tartaroō*, 4) *Abyssos*, 5) *Limnē Pyr*, 6) *Paradise*, 7) *The New Heaven*, and 8) *The New Earth*. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The key observation is that fallen angels will be present at the final judgment, 2 Peter 2:4 and Jude 6. Traditionally, we understand the separation of the Sheep and the Goats at the final judgment to divide believing from unbelieving mankind, Matthew 25:31-46 and Revelation 20:11-15. However, the presence of fallen angels alternatively suggests that Jesus is separating redeemed mankind from the fallen angels. We do know that Jesus is the helper of mankind and not the helper of the Devil, Hebrews 2. We also know that Jesus has atoned for the sins of all mankind, both believer and unbeliever alike, 1 John 2:1-2. Deceased believers are rewarded in Paradise, Luke 23:43, while unbelievers are punished in Hades as the story of Lazarus makes plain, Luke 16:19-31. Yet less commonly known, the punishment of this selfish man and all unbelievers is before the final judgment, is temporal, and is punctuated when Hades is evacuated, Revelation 20:13. So is there hope beyond Hades for unbelieving mankind? Jesus promised, "*the gates of Hades will not prevail*," Matthew 16:18. Paul asks, "*Hades where is your victory?*" 1 Corinthians 15:55. John wrote, "*Hades gives up*," Revelation 20:13.

Jesus comforts us saying, "*Do not be afraid*," because he holds the keys to *unlock* death and Hades, Revelation 1:18. Yet too often our *Good News* sounds like a warning to "*be afraid*" because Jesus holds the keys to *lock* Hades! Wow, we have it backwards! Hades will be evacuated! And to guarantee hope, once emptied, Hades is thrown into the Lake of Fire, never needed again, Revelation 20:14.

Finally, we read that anyone whose name is not written in the Book of Life is thrown into the Lake of Fire, the second death, with no exit ever mentioned or promised, Revelation 21:1-8. So are those evacuated from Hades then, "*out of the frying pan, into the fire?*" Certainly, the Lake of Fire is the destiny of the Goats. But, do not be afraid. Instead, read the Bible's explicit mention of the purpose of the Lake of Fire and the identity of the Goats, "*Then he will say also to those on the left hand, 'Depart from me, you cursed, into the consummate fire which is prepared for... the devil and his angels,'"* Matthew 25:41. Bad news for the Devil. Good news for all mankind!

Faith is not a pen to write your own name in the Book of Life. Instead, faith is the glasses to see that the love of Christ for all mankind has already written our names in Heaven. "*If the first fruit is holy, so is the lump*," Romans 11:16. Though unbelievers will suffer regrettable punishment in Hades, redeemed mankind will never enter the Lake of Fire, prepared for the devil and his angels. And as God promised, all mankind will worship Christ together forever, Philippians 2:9-11.

Sa jeyyo, tamanyi mukavabweyye vaant# va isi joosi kana vapooji vaani, m#ndoovabatisa, kwa irina ra Ta#ta, na ra Mwaana na ra Mutima M#jja. - Mat#ayo 28:19